

Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske

Zagreb, veljača 2015.

Studije

Ekonomski institut, Zagreb

Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske

Dr. Irena Đokić

Dr. Željka Kordej De Villa

Dr. Ivana Rašić Bakarić

Dr. Sunčana Slijepčević

Prof. dr. Nenad Starc

Zagreb, veljača, 2015.

Izradu ovog izvještaja financiralo je Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije. Stavovi izneseni u izvještaju predstavljaju stavove nezavisnih stručnjaka i ne odražavaju nužno službeno mišljenje Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije.

SADRŽAJ

1.	UVOD	5
1.1.	Cilj izrade analitičke podloge	5
1.2.	Metodologija	5
2.	STRATEŠKI RAZVOJNI DOKUMENTI I ZAKONI REPUBLIKE HRVATSKE KOJI ODREĐUJU UPRAVLJANJE REGIONALNIM RAZVOJEM	7
2.1.	Zakon o područjima posebne državne skrbi (1996)	7
2.2.	Nacionalni program razvitka otoka (1997).....	9
2.3.	Zakon o otocima (1999).....	11
2.4.	Zakon o obnovi i razvoju Grada Vukovara (2001).....	13
2.5.	Zakon o brdsko-planinskim područjima (2002)	13
2.6.	Zakon o regionalnom razvoju (2009).....	14
2.7.	Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske 2011-2013 (2010) i županijske razvojne strategije	15
2.8.	Zakon o potvrđivanju Protokola o integralnom upravljanju o balnim područjem (2012)	16
2.9.	Program ruralnog razvoja RH (2014).....	18
2.10.	Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (2014)	18
2.11.	Ostali zakoni od značaja za upravljanje regionalnim razvojem	21
2.11.1.	Zakon o prostornom uređenju i Strategija prostornog razvoja	21
2.11.2.	Ostali zakoni	25
3.	DEMOGRAFSKO STANJE I TRENDVI.....	27
3.1.	Starenje stanovništva	27
3.2.	Stanovništvo statističkih regija	31
3.3.	Depopulacija i migracije	36
3.4.	Projekcije stanovništva Republike Hrvatske po županijama do 2030.....	40
4.	RAZVOJNI TRENDVI HRVATSKOG GOSPODARSTVA OD 2005. DO 2013. GODINE	42
4.1.	Bruto domaći proizvod	42
4.2.	Zaposlenost i ljudski resursi.....	49
4.3.	Struktura gospodarstva i konkurentnost	55
5.	REGIONALNI RAZVOJ U RAZDOBLJU PROVOĐENJA POSTOJEĆIH STRATEGIJA I SADAŠNJE STANJE	59
5.1.	Regionalni sustavi Republike Hrvatske	59
5.2.	Gospodarsko stanje i trendovi	60
5.2.1.	Bruto domaći proizvod	60
5.2.2.	Struktura gospodarstva i specijalizacija NUTS2 i NUTS3 regija	66
5.2.3.	Zaposlenost i produktivnost rada u NUTS2 i NUTS3 regijama	70
5.2.4.	Investicijska aktivnost u NUTS2 i NUTS3 regijama	73
5.2.5.	Razvrstavanje županija prema vrijednosti indeksa razvijenosti	76
5.2.6.	Regionalna konkurentnost	78
5.2.7.	Inovacijska sposobnost regija	91
5.2.8.	Informatička industrija	96
5.2.9.	Stanogradnja i stanovanje	101
5.2.10.	Turizam	117
5.3.	Zapošljavanje	124
5.3.1.	Stopa nezaposlenosti mladih	128
5.3.2.	Zaposlenost i nezaposlenost starijih	131
5.3.3.	Obrazovna struktura zaposlenih	133

5.3.4.	Obrazovna struktura nezaposlenih	136
5.4.	Gospodarska infrastruktura	139
5.5.	Prometna infrastruktura	146
5.6.	Komunalna infrastruktura	154
5.7.	Društvene djelatnosti.....	158
5.7.1.	Obrazovanje.....	158
5.7.2.	Kultura i umjetnost.....	173
5.7.3.	Socijalna skrb	178
5.7.4.	Zdravstvo	182
5.7.5.	Kvaliteta života	187
5.7.6.	Rasprostranjenost kriminaliteta	190
6.	PRIRODNI RESURSI I ZAŠTITA OKOLIŠA	195
6.1.	Prirodni resursi	195
6.2.	Energija	198
6.3.	Zaštita okoliša	205
6.4.	Otpad	210
7.	IZDVOJENA PODRUČJA.....	221
7.1.	Potpomognuta područja	221
7.2.	Područja s razvojnim posebnostima	229
7.3.	Urbana područja	232
7.4.	Ruralna područja.....	236
7.5.	Neto fiskalni položaj županija u razdoblju 2011.-2013.....	246
8.	POKAZATELJI IZDVAJANJA	253
8.1.	Pokazatelji regionalizacije	254
8.2.	Razvojni pokazatelji	263
8.2.1.	Indeks razvijenosti	263
8.2.2.	Pokazatelji za praćenje provedbe županijskih razvojnih strategija i Strategije regionalnog razvoja RH	264
8.3.	Dodatni pokazatelji	272
9.	PREPORUKE ZA IZRADU PLANSKIH DOKUMENATA NA RAZINAMA NIŽIM OD NACIONALNE.....	279
9.1.	Planski dokumenti na razinama ispod nacionalne u razdoblju provođenja postojeće Strategije regionalnog razvoja (2011—2013.)	279
9.1.1.	Županijske razvojne strategije	279
9.1.2.	Razvojni programi gradova i općina	287
9.1.3.	Lokalne akcijske grupe.....	289
9.2.	Preporuke za izradu analize stanja u planskim dokumentima na razini NUTS3, LAU1 i LAU2	293
9.3.	Preporuke za izradu integrirane strategije održivog urbanog razvoja	296
10.	PLANOVI, PROGRAMI, ZAKONI, UREDBE, IZVJEŠĆA, STUDIJE I ČLANCI OD ZNAČAJA ZA IZRADU STRATEGIJE REGIONALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE	299

PRILOZI se nalaze u zasebnom dijelu

1. UVOD

1.1. Cilj izrade analitičke podloge

Analitička podloga je skup podataka, pokazatelja i naputaka namijenjenih izrađivačima Strategije regionalnoga razvoja Republike Hrvatske. Izrađivači će ju koristiti prilikom analize i ocjene stanja i trendova regionalnog razvoja i određivanja i rangiranja razvojnih problema. Na toj osnovi izvest će razvojnu viziju, ciljeve i prioritete upravljanja regionalnim razvojem, a u konačnici i razvojne mjere i njihove nositelje.

Cilj izrade analitičke podloge je osigurati faktografsko i metodološko polazište za izradu Strategije regionalnog razvoja. Izrađivačima Strategije treba pružiti primjereno strukturiranu podatkovnu osnovu i odgovarajuće pokazatelje koji će im trebati kad se u prvim koracima izrade Strategije upuste u regionalnu analizu.

1.2. Metodologija

Analitička podloga sadržava potrebne sekundarne podatke prikupljene iz postojećih statističkih izvora. To su:

- Popis stanovništva 2001. i 2011. godine
- Statistički ljetopisi, izvješća i priopćenja Državnog zavoda za statistiku
- Podaci Financijske agencije FINA
- Registri i očevidnici Hrvatske gospodarske komore
- Mjesečni statistički bilteni, analitički bilteni i godišnjaci Hrvatskog Zavoda za zapošljavanje
- podaci i pokazatelji koje prikuplja i izračunava Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU
- podaci EUROSTAT

Podloga ne sadržava sekundarne podatke koji se mogu naći u postojećim studijama, strateškim programima i planovima kojima obiluje hrvatska razvojna praksa. Ti dokumenti su navedeni, a od slučaja do slučaja je prema potrebi, upozoreno na njihovu važnost i sadržaj. Izrađivači Strategije će tako bez poteškoća moći doći do svih raspoloživih podataka koji im mogu zatrebati.

S obzirom na izmjene Nacionalne klasifikacije djelatnosti od 2007. godine analiza obuhvaća razdoblje od 2008. do zadnje raspoložive godine. Kako se većina podataka objavljuje sa zakašnjenjem od jedne do tri godine, najnoviji podaci su oni od 2013. Prikazi nekih nizova podataka sežu, međutim, samo do 2011. godine. Početak ovako određenog razdoblja prikladan je i zato što je 2008. u Hrvatskoj počela gospodarska kriza. S druge strane, nizovi podataka koji ne ovise o izmjenama NKD sežu dalje u prošlost tako da ima i prikaza podataka u razdoblju od 2001. na ovamo. Podaci o stanovništvu preuzeti su iz jedina dva moguća izvora: popisi stanovništva 2001. i 2011. godine.

Prostorni obuhvat određen je postojećom administrativnom podjelom Republike Hrvatske. Gdje god je bilo moguće, društveno-ekonomsko stanje i razvoj prikazani su na sve tri razine: nacionalnoj, županijskoj (jedinice regionalne (područne) samouprave) i na razini gradova i općina (jedinice lokalne samouprave – JLS). S obzirom na niski stupanj

prostorne dezagregiranosti većine podataka prikazi su u većini slučajeva ograničeni na nacionalnu i županijsku razinu. Domaći podaci uspoređivani su i s podacima o Europskoj uniji. Osnovni izvor je EUROSTAT, a prostorni obuhvat EU 27, to jest područje Unije koje je 2008. godine zauzimalo 27 država članica. Hrvatska je 1. srpnja 2013. godine postala 28. punopravnom članicom i od tada se navodi u EUROSTATovim publikacijama uz ostale. Uspoređivanja s ostalim članicama su, međutim, uglavnom moguća i u prethodnim godinama jer je Državni zavod za statistiku RH uskladio svoju metodologiju s metodologijom EUROSTATa i prije 2013. Nažalost, usporedbe s ostalim članicama od 2008. na ovamo nisu uvijek pouzdane jer je metodologija usklađena na razini agregata (izračunavanje BDP, BDV, zaposlenost i sl.) tako da se dezagregirani EUROSTATovi podaci nerijetko ne podudaraju s dezagregiranim podacima Državnog zavoda za statistiku ni po nazivu ni po obuhvatu. U tekstu je u takvim slučajevima navedena odgovarajuća napomena.

Tijekom izrade analitičke podloge razmatrana je relevantna literatura o kvantifikaciji društvenih i ekonomskih pojava na regionalnoj razini. Posebno su razrađeni pokazatelji regionalnog razvoja. Razmotrene su njihove funkcije i vrste, načini konstrukcije i kriteriji odabira.

Metodom deskriptivne statistike grupirani su, tabelirani i grafički prikazani statistički podaci i iz njih izvedeni statistički pokazatelji regionalnog društvenog i gospodarskog razvoja. Analiza (ne)jednakosti u vrijednostima pojedinačnih pokazatelja provedena je uobičajenim metodama deskriptivne statistike (metode analize disperzije). Posebni cilj ove analize bio je uočiti značajne (ne)jednakosti na promatranim regionalnim razinama (NUTS regije druge i treće razine, potpomognuta i urbana područja). U tu svrhu dinamički su uspoređene vrijednosti pokazatelja razvijenosti NUTS regija druge i treće razine s odabranim referentnim veličinama kao što su nacionalni prosjeci. Korišteni su uobičajeni gospodarski pokazatelji, demografski pokazatelji, pokazatelji ljudskih resursa i zapošljavanja, pokazatelji razvojnih potencijala regija, te pokazatelji razvijenosti regionalne javne infrastrukture. Tako je utvrđeno u kojoj mjeri su se u promatranom razdoblju povećavale ili smanjivale razlike između pojedinih regionalnih jedinica.

Temeljem provedene analize predloženi su pokazatelji na razini ispod nacionalne te dodatni pokazatelji za praćenje provedbe politike regionalnog razvoja i pokazatelji koji se mogu koristiti prilikom određivanja područja s razvojnim posebnostima. Pri tom je vođeno računa o različitim karakteristikama i svrsi pokazatelja ukupnog razvoja i pokazatelja učinaka regionalne politike koji ukazuju na razvojne pomake nastale provedbom razvojnih mjera.

2. STRATEŠKI RAZVOJNI DOKUMENTI I ZAKONI REPUBLIKE HRVATSKE KOJI ODREĐUJU UPRAVLJANJE REGIONALNIM RAZVOJEM

Upravljanje regionalnim razvojem Republike Hrvatske obuhvaćeno je s šest zakona koji uređuju postupanje državne uprave u pojedinim područjima Hrvatske. Pet zakona se odnose samo na određena područja (područni zakoni), a šesti uređuje samo upravljanje i odnosi se na cijeli teritorij RH. Strateških razvojnih dokumenata koji s državne razine određuju i usmjeravaju upravljanje određenim područjem je manje, svega tri.

Prvi područni zakon bio je Zakon o područjima posebne državne skrbi donesen 1996. godine ubrzo nakon oslobođenja dijela okupiranog teritorija Republike Hrvatske. Prvi područni razvojni dokument bio je Nacionalni program razvitka otoka donesen 1997. godine.

Kako neki zakoni slijede iz prethodno izrađenih strateških dokumenata, a neki ih tek najavljuju, strateški dokumenti i zakoni prikazani su kronološki.

2.1. Zakon o područjima posebne državne skrbi (1996)

Složena tematika i promjene razvojne politike od donošenja ovog zakona do danas utjecale su na njegove brojne izmjene i dopune. Mijenjan je i dopunjavan 16 puta (NN44/96, 57/96, 124/97, 78/99, 73/00, 87/00, 127/00, 94/01, 88/02, 26/03 – pročišćeni tekst, 42/05, 90/05, 86/08, 57/11, 51/13, 148/13 i 147/14). Riječ je o poratnom zakonu koji izdvaja područja Republike Hrvatske o čijoj će obnovi i razvoju država posebno skrbiti (PPDS). Donošenjem zakona 1996. godine PPDS su podijeljena u dvije skupine. U prvu su svrstane 23 općine oslobođene 1995. godine čije općinsko središte nije udaljeno više od 15 km od državne granice i koje po popisu iz 1991. godine nisu imale više od 5.000 stanovnika. U drugu skupinu svrstano je 20 gradova i općina i 377 naselja u 31 gradu i općini oslobođenim 1995. godine koja se nisu našla u prvoj skupini. U Zakonu se našao i posebni članak koji je izdvojio i 20 tada još okupiranih gradova i općina i 21 okupirano naselje u 7 tada još djelomično okupiranih gradova i općina.

Daljnje izmjene Zakona i obuhvata područja posebne državne skrbi prikazane su u Tablici 1.

Tablica 1. Područja posebne državne skrbi (PPDS) u razdoblju 1996-2014

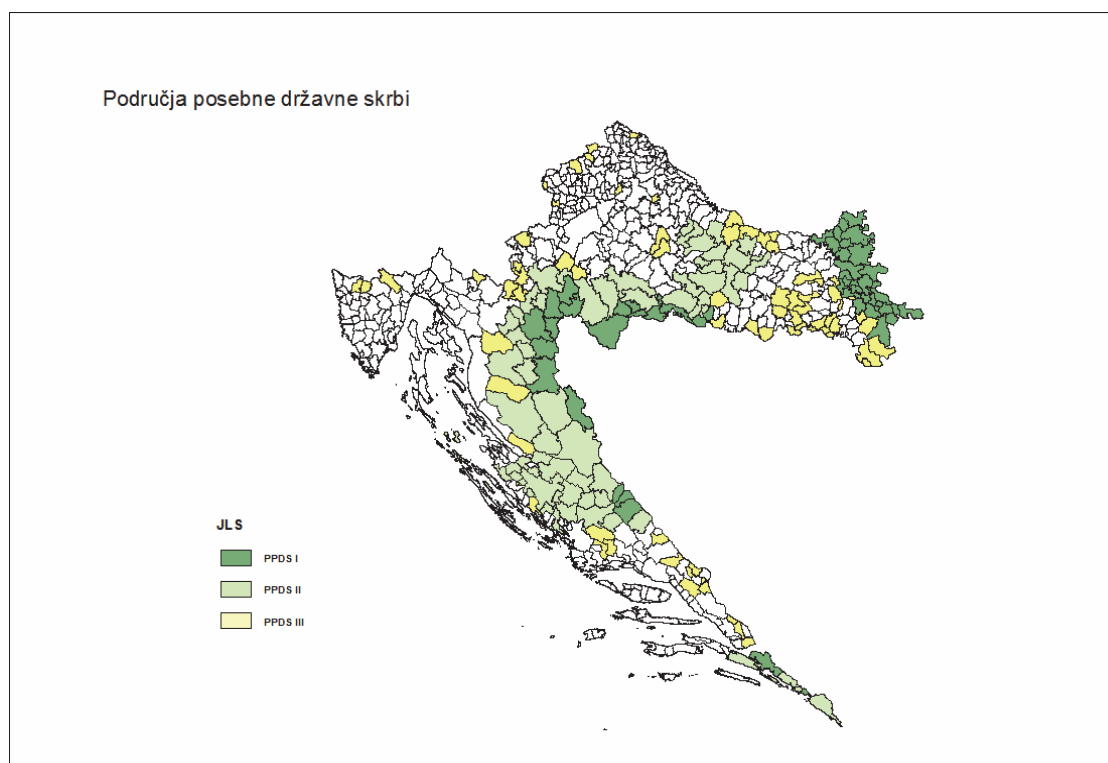
Zakon o PPDS, izmjene i dopune	Prva skupina	Druga skupina	Treća skupina	Napomene
NN 44/96	23 općine oslobođene 1995.	20 gradova i općina oslobođenih 1995. 377 naselja u 31 gradu i općini oslobođenoj 1995.		navedeno i 20 tada još okupiranih gradova i općina navedeno i 21 tada okupirano naselje u 7 djelimično okupiranih gradova i općina
NN 57/96				Bez izmjena PPDS
NN 124/97	26 općina	375 naselja u 31 gradu i općini oslobođenoj 1995.		
NN 73/00	25 gradova i općina Hrvatskog podunavlja	24 grada i općine		

	8 naselja u gradovima i općinama Hrvatskog podunavlja 20 gradova i općina u ostalim dijelovima RH	412 naselja u 37 gradova i općina		
NN 87/00	26 gradova i općina Hrvatskog podunavlja	24 grada i općine 412 naselja u 37 gradova i općina		
NN 94/01				Bez izmjena PPDS
NN 88/02	48 gradova i općina 5 naselja u dva grada	53 grada i općine 75 naselja u 8 gradova i općina	Općine koje zaostaju u razvoju (ekonomska nerazvijenost, strukturne poteškoće, demografska ugroženost, posebni kriteriji)	Nije precizirano izračunavanje, niti je najavljen Pravilnik ili Uredba.
NN 26/03 pročišćeni tekst	48 gradova i općina 5 naselja u dva grada	53 grada i općine 75 naselja u 8 gradova i općina	Općine koje zaostaju u razvoju (ekonomska nerazvijenost, strukturne poteškoće, demografska ugroženost, posebni kriteriji)	
NN 42/05				Bez izmjena PPDS
NN 90/05				Bez izmjena PPDS
NN 86/08	48 gradova i općina 5 naselja u dva grada	53 grada i općine 75 naselja u 8 gradova i općina	74 grada i općine koje zaostaju u razvoju (ekonomska nerazvijenost, strukturne poteškoće, demografska ugroženost, posebni kriteriji)	I dalje bez preciziranog izračunavanja, i najave pravilnika ili uredbe
NN 57/11				Bez izmjena PPDS
NN 51/13				Bez izmjena PPDS
NN 148/13 NN 147/14				Bez izmjena PPDS I dalje bez preciziranog izračunavanja, i najave pravilnika ili uredbe Povrat poreza na dobit JLS-u prema indeksu razvijenosti određenom Uredbom o indeksu razvijenosti (NN 63/10) i Uredbom o izmjeni i dopunama Uredbe o indeksu razvijenosti (NN158/13)

Izvor: klasifikacija autora, 2015.

Područja posebne državne skrbi prikazana su na Karti 1.

Karta 1.

Izvor: MRRFEU, 2015.

2.2. Nacionalni program razvitka otoka (1997)

Nacionalni program kojim bi se odredilo upravljanje razvojem hrvatskih otoka iniciran je 1995. godine u novoosnovanom Ministarstvu razvitka i obnove. Dvije godine kasnije Sabor je usvojio Nacionalni program razvitka otoka (NPRO). Programom su utvrđena načela i ciljevi upravljanja otočnim razvojem, ostvaren sklad s važećim međunarodnim konvencijama i određeni razvojni poslovi i zadaci državne i županijske uprave i lokalne samouprave. NPRO navodi slijedeća načela upravljanja otočnim razvojem:

- otoci su razvojno jednakopravni dijelovi Hrvatske.
- otok je sustav koji čine ekosustav otoka, čovjekove djelatnosti na njemu te društvena zajednica koja na njemu obitava
- otočnim sustavom upravlja se u cijelosti.
- otočno bogatstvo koristi se održivo i u potpunosti
- otok je razvojna zajednica
- državna i županijske uprava te lokalna samouprava imaju aktivnu ulogu u upravljanju otočnim razvitkom
- razvitkom otoka upravlja se kontinuirano

Iz ovih načela izvedeni su ciljevi upravljanja otočnim razvojem. NPRO navodi slijedeće :

- održivi razvitak
- društveno zadovoljavajuća naseljenost

- ostanak sadašnjeg stanovništva i povratak prvenstveno mlađeg, radno-aktivnog otišlog stanovništva
- izjednačavanje uvjeta otočnih ulaganja s uvjetima u kojima se ulaže na otočnom kopnu
- što raznovrsnija struktura otočnog gospodarstva
- polivalentnost otočnog domaćinstva
- potpuna fizička dostupnost otočnih bogatstava
- dostupnost otočnih vrijednosti u pravnom prometu

Demografski ciljevi Nacionalnog programa razvitka otoka, komplementarni su ciljevima Nacionalnog programa demografskog razvitka Hrvatske koji je donesen godinu dana ranije. NPRO ističe slijedeće:

- porast nataliteta i njegovo stalno zadržavanje iznad stope mortaliteta
- porastom nataliteta, ali i naporima da se spriječi iseljavanje mlađeg stanovništva i povrati već iseljeno, postići da hrvatsko demografsko stablo poprimi pravilniji oblik
- zaustavljanje sadašnje¹ izrazito nepovoljne demografske usmjerenosti (dakle, zaustavljanje izumiranja) kao kratkoročni cilj; dugoročni cilj je revitalizacija i ukupno pomlađivanje stanovništva,
- prestanak koncentriranja hrvatskog stanovništva u velikim središtima i polarizacije hrvatskog prostora na urbani imigracijski i ruralni emigracijski,
- povećanje kvalitete života i socijalnog bogatstva seoskih i provincijskih područja i afirmacija života u njima.

NPRO zatim navodi razvojne mjere koje treba provesti kako bi se ostvarili navedeni ciljevi:

- prilagođavanje institucionalnog okvira u kojem djeluju korisnici otočnih bogatstava
- državne investicije u gradnju ili sanaciju otočnih infrastrukturnih sustava
- unapređenje zdravstvenog i školskog sustava te sustava kulturnih djelatnosti
- izrada otočne razvojne dokumentacije te njezino primicanje i podjela zainteresiranim otočnim ulagačima

Konačno, NPRO navodi i proveditelje mjera i određuje njihove poslove i zadatke. Svrstani su u 5 osnovnih skupina:

- donijeti Zakon o otocima
- donijeti i izmijeniti ostale zakone značajne za razvitak otoka
- izraditi i donijeti 23 programa potpunog i održivog korištenja otočnih bogatstava, prostornih planova i potrebnih znanstveno-stručnih podloga (obaveza nadležnog ministarstva – u to vrijeme Ministarstvo razvitka i obnove, danas Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije)
- izraditi i donijeti 15 državnih infrastrukturnih i suprastrukturnih otočnih programa (obaveza raznih ministarstava i javnih poduzeća)
- donositi Otočni godišnji program (obaveza Vlade RH – program je trebao objediniti potrebna proračunska sredstvima za provođenje državnih programa i programa potpunog i održivog korištenja otočnih bogatstava u slijedećoj godini, a trebalo ga je donositi prije rasprave o državnom proračunu za slijedeću godinu)

¹NPRO i Nacionalni program demografskog razvitka doneseni su koncem 1990-ih, dakle, na osnovi popisa stanovništva iz 1991. godine. Navedeni cilj je itekako aktualan i danas.

- odrediti djelatnost Centra za razvitak otoka pri Ministarstvu razvitka i obnove

U izradi Strategije regionalnog razvoja RH nije relevantno samo izdvajanje hrvatskih otoka kao područja u kojem se provodi posebna razvojna politika nego i podjela samih otoka prema određenim razvojnim kriterijima. NPRO navodi četiri demografska, četiri prostorna i četiri gospodarska kriterija i izvodi multikriterijalnu ocjenu razvijenosti koju zaključuje s redoslijedom tada 47 naseljenih otoka prema nerazvijenosti. Tako se došlo do tri grupe otoka: velike skupine malih nerazvijenih otoka, male skupine od svega četiri otoka koji se po nekim od razmatranih kriterija svrstani u nerazvijene, a po nekim u razvijene i nešto veće skupine otoka za koje je navedeno da se ne mogu smatrati nerazvijenima.²

2.3. Zakon o otocima (1999)

Sabor RH je na prijedlog Ministarstva razvitka i obnove usvojio Zakon o otocima početkom 1999. godine (NN34/99). Mijenjan je i dopunjavan 1999, 2002 i 2006. godine (NN 149/99, 32/02, 33/06). Zakon je izrijekom podijelio otoke na Prvu, nerazvijenu i Drugu, razvijenu skupinu otoka. Ta podjela se nije mijenjala do 2006. godine kad su na osnovi posebne studije u Prvu skupinu uvršteni i mali, povremeno nastanjeni i nenastanjeni otoci. Podjela otoka prema Zakonu o otocima prikazana je u Tablici 2.

Tablica 2. Hrvatski otoci po skupinama razvijenosti u razdoblju 1999-2014

Zakon o otocima, izmjene i dopune	Prva skupina	Druga skupina	Napomene
NN 34/99	42 otoka i 2 otočne skupine	Svi ostali otoci i Pelješac	Nije naveden kriterij podjele na skupine Vlada RH može podijeliti otok, dio u Prvu, dio u Drugu skupinu
NN 149/99			Bez izmjena otočnih skupina
NN 32/02			Bez izmjena otočnih skupina
NN 33/06	37 nedovoljno razvijenih i nerazvijenih otoka 659 malih, povremeno nastanjenih i nenastanjenih otoka	Svi ostali otoci i Pelješac	

Izvor: autori, 2014.

Nositelj otočne razvojne politike je trenutno Uprava za regionalni razvoj Ministarstva regionalnog razvoja i fondova EU (MRRFEU) u kojoj djeluje Sektor za otoke. Sektor ima dvije službe od kojih jedna ima dva odjela:

Služba za politiku razvoja otoka

Služba za pripremu, provedbu i praćenje otočnih razvojnih programa i projekata

- Odjel za pripremu i provedbu projekata održivog razvoja otoka
- Odjel za praćenje provedbe programa i projekata održivog razvoja otoka

²NPRO, poglavlje 12.12. Otočna ljestvica nerazvijenosti

Ministarstvo nadležno za upravljanje otočnim razvojem od donošenja Zakona o otocima na ovamo svake godine podnosi Izvješće o učincima provedbe Zakona o otocima. Izvješća su iscrpna u dijelu u kojem se izvještava o iznosima i utrošku sredstava tako da je slika o tome u što se gdje ulagalo jasna. U izvješćima međutim nema referenci na programe koji određuju ulaganja tako da kriteriji raspodjele državnih sredstava i kreditnih sredstava koje prema Zakonu o otocima dodjeljuje HBOR ostaju nejasni. Izvješća prikazuju rezultate, ali ne i razvojne učinke i ne navode pokazatelje kojima bi se ustanovljavalo i pratilo da li je na otocima bilo razvojnih pomaka i u kojoj se mjeri mogu pripisati mjerama otočne razvojne politike.

Izrađivači SRR RH se, unatoč ovim manjkavostima upućuju da konzultiraju Izvješća o učincima provedbe Zakona o otocima jer je riječ o u nas jedinom pokušaju upravljanja razvojem nekog posebnog područja zasnovanom na analizi i ocjeni stanja, artikuliranim ciljevima i djelomično ali kontinuirano provođenim mjerama.

S druge strane, izrađivači SRR mogu i trebaju uočiti da je u koncipiranju, uobličavanju i normiranju otočne razvojne politike izostala institucionalna analiza i da nije na vrijeme provjereno da li će zatečeni institucionalni kapacitet državne uprave i lokalne samouprave biti dovoljan za provođenje ambiciozno zamišljene otočne razvojne politike. Praksa je pokazala da je zadatak bio pretežak što se nije pokazalo preprekom u usvajanju NPRO i donošenju Zakona o otocima ali je bilo presudno u provedbi. NPRO iz 1997. godine se povremeno spomene u otočnoj razvojnoj praksi, a provodi se utoliko što se dobar dio njegovih odredbi dvije godine kasnije našao u Zakonu o otocima. Sam Zakon se ne provodi u cijelosti iako je Centar za razvoj otoka Ministarstva razvitka i obnove prerastao u Upravu za otoke (kasnije svedenu na Sektor) s pomoćnikom ministra na čelu, a u državnom proračunu se od sredine 1990-ih na ovamo svake godine osigurava oko 200.000.000 kn za državna ulaganja na otocima. Programi potpunog i održivog korištenja otočnih bogatstava iz NPRO preimenovani su u Programe održivog razvoja otoka (PORO) i izrađeni u razdoblju 2003-2006 primjenom propisane jedinstvene metodologije.³ Usvojen je samo PORO Solte tako da proračunska sredstva nisu nikad namjenjivana i trošena na zakonom propisanoj programskoj osnovi. Izrađen je i dio državnih infrastrukturnih i suprastrukturnih otočnih programa ali kako ni oni nikad nisu usvojeni, nisu utjecali na namjenu otočnih proračunskih sredstava. Otočni godišnji program nije donesen ni jednom. Sve vrijeme javna infrastrukturna poduzeća su donosila i provodila svoje razvojne programe koje su ostvarivala na otocima bez oslanjanja na PORO i državne otočne programe.

Izrađivači SRR mogu uočiti i da se neke odredbe Zakona o otocima ne provode zbog nedostatnog institucionalnog kapaciteta nego zbog nedostatka političke volje. Ministarstvo je u razdoblju od 2003. do 2006. imalo dovoljno kvalificiranih zaposlenika i sredstava da pokrene i privede kraju izradu Programa održivog razvoja otoka. Institucionalni kapacitet je bio dovoljan i za usvajanje i provedbu PORO-a tako da se zastoj može objasniti samo izostankom inicijative dužnosnika odgovornih za provedbu zakona.

Institucionalni kapacitet provoditelja Strategije regionalnog razvoja jedna je od ključnih odrednica provedbe politike regionalnog razvoja koja može postati i ograničavajućim činiteljem. Eventualno premali broj djelatnika državne uprave, njihova nedovoljna obrazovanost i iskustvo, nezadovoljavajuća organizacija itd, ne moraju biti preprekom tijekom izrade i usvajanja SRR, ali će svakako otežati pa i zapriječiti provedbu mjera, čak i ako bude osigurano dovoljno sredstava. Mjere koje izrađivači SRR razrade i predlože u prvoj godini provedbe moraju stoga biti podešene prema postojećem institucionalnom kapacitetu, a ako se ocijeni da je kapacitet nezadovoljavajući, početne mjere moraju obuhvatiti i potrebno doobrazovanje i eventualnu reorganizaciju djelatnika koji će ih provoditi.

³Uredba o sadržaju i metodologiji izrade Programa održivog razvitka otoka, sa sadržajem i metodologijom izrade Programa održivog razvitka otoka (NN 94/02).

2.4. Zakon o obnovi i razvoju Grada Vukovara (2001)

Zakon o obnovi i razvoju Grada Vukovara donesen je 2001. godine (NN 44/01) i otada je mijenjan i dopunjavan tri puta (NN 90/05, 80/08, 38/09-pročišćeni tekst, 148/13). Inicijative da se Zakon počne provoditi i u nekim općinama oko Vukovara nisu prihvaćene tako da Područje Grada Vukovara (naselja Vukovar, Lipovača i Sotin) u kojem se provodi Zakon od 2001. godine nije mijenjano.

Zakon nije donesen na osnovi prethodno izrađenog razvojnog dokumenta ali propisuje da Vlada Republike Hrvatske na prijedlog Ministarstva za javne radove, obnovu i graditeljstvo utvrđuje Plan i Program obnove i razvoja Grada Vukovara. Zakonom je osnovan i Fond za obnovu i razvoj Grada Vukovara (FORGV) koji obavlja poslove oko odobravanja zajmova i ulaganja u obnovu i razvoj gospodarstva i komunalne infrastrukture, stručno informira i savjetuje ulagače i pomaže u izradi poduzetničke dokumentacije i ocjenjivanju ulagačkih pothvata. Zakon o obnovi i razvoju Grada Vukovara po tome se razlikuje od ostalih područnih zakona koji ne propisuju fond ili agenciju koja bi brinula o ostvarenju zadanih ciljeva.

Ustanovljavanje Fonda se pokazalo dobrim rješenjem. Fond izrađuje i provodi zakonom propisane razvojne dokumente i koordinira dionike razvoja Grada Vukovara, prije svega Savjet za obnovu i razvoj Grada Vukovara i tijela gradske uprave. Fond je jesenas izradio Plan i program obnove i razvoja grada Vukovara 2014. - 2020. Do kraja 2014. usvojilo ga je Gradsko vijeće. Izrađivači SRR RH se upućuju da konzultiraju Plan i Program i da posebnu pažnju posvete predviđenom praćenju učinaka razvojnih mjera. Na taj način moći će usporediti praksu provođenja Zakona o Vukovaru s praksom provođenja ostalih područnih zakona o čijoj provedbi se uglavnom brine na državnoj razini.

2.5. Zakon o brdsko-planinskim područjima (2002)

Zakon o brdsko-planinskim područjima (BPP) donesen je 2001. godine (NN 12/02) Mijenja je i dopunjava šest puta: neposredno nakon donošenja, (NN32/02), zatim 2003., 2005 (dva puta), 2008., 2013. i 2014. (NN 117/03, 42/05, 90/05, 80/08, 148/13. 147/14). Jedinice lokalne samouprave koje čine brdsko planinsko područje RH imenovane su tek drugom izmjenom i dopunom Zakona 2003. godine. Istim izmjenama i dopunama određene su i JLS koje ne spadaju u brdsko-planinska područja iako zadovoljavaju barem jedan od zakonom zadanih kriterija. To su otočne JLS, JLS u PPDS, JLS uz obalu koje imaju više od 20 stanovnika po km², te JLS koje imaju više od 40 stanovnika po km², ali su im proračunski prihodi po stanovniku za više od 50% veći od prosjeka JLS koje su slijedom osnovnih geomorfoloških varijabli kvalificiraju kao brdsko-planinsko područje. Ovime se nastojalo izbjeći preklapanja jedinica lokalne samouprave koja bi izazvala primjena svih područnih zakona. Određivanje brdsko-planinskog područja kao dijela Hrvatske o čijem razvoju treba posebno brinuti prikazano je u Tablici 3.

Tablica 3. Brdsko-planinska područja RH

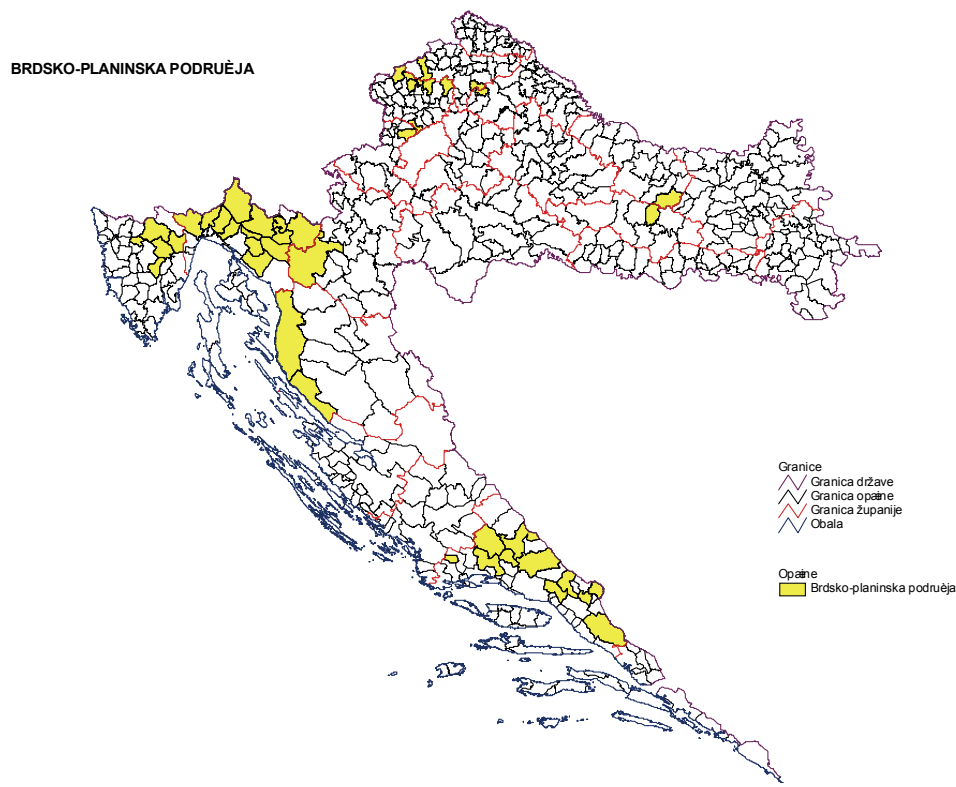
Zakon o brdsko-planinskim područjima, izmjene i dopune	Prva skupina	Druga skupina	Napomene
(NN 12/02)	-	-	Dvije skupine, određene ne i imenovane
(NN 32/02)			Dvije skupine, određene ne i imenovane
(NN 117/03)	12 gradova 33 općine		Određene JLS koje NISU brdsko-planinska područja Propisan Program održivog razvoja brdsko-planinskih područja.

(NN42/05)			Bez izmjena područja
(90/05)			Bez izmjena područja
(NN 80/08)			Bez izmjena područja
(NN148/13)			Bez izmjena područja
			Oprost poreza na dobit prema Indeksu razvijenosti
(NN 147/14)			Bez izmjena područja
			Ukinut oprost poreza na dobit

Izvor: autori, 2014.

Brdsko-planinska područja prikazana su na Karti 2.

Karta 2.

Izvor: MRRFEU, 2015.

2.6. Zakon o regionalnom razvoju (2009)

Usvajanjem Zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 153/09, dalje u tekstu ZRR) pokrenut je sustavan proces strateškog planiranja regionalnoga razvoja na nacionalnoj razini, kao i proces strateškog planiranja razvoja na razini županija u Republici Hrvatskoj.

I u ovom slučaju zakon određuje izradu razvojne strategije, a sam je donesen bez prethodnog razvojnog dokumenta. Člankom 12. ZRR definirani su planski dokumenti politike regionalnoga razvoja: Strategija regionalnoga razvoja Republike Hrvatske i

županijske razvojne strategije odnosno strategija razvoja Grada Zagreba (dalje u tekstu: županijske razvojne strategije ili ŽRS).

Tijekom 2010. godine doneseni su podzakonski akti ZRR-a:

- Uredba o osnivanju partnerskih vijeća statističkih regija (NN 38/10),
- Pravilnik o obveznom sadržaju, metodologiji izrade i načinu vrednovanja županijskih razvojnih strategija (NN 53/10),
- Pravilnik o upisniku upravnih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, agencija i drugih pravnih osoba osnovanih s ciljem učinkovite koordinacije i poticanja regionalnog razvoja (NN 53/10),
- Uredba o indeksu razvijenosti (NN 63/10, 158/13),
- Pravilnik o ustrojavanju i vođenju Središnje elektroničke baze razvojnih projekata (NN 66/10) te
- Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti (NN 89/10) - prestala važiti donošenjem nove istoimene Odluke (NN 158/13).

Županijske razvojne strategije (ŽRS) izrađene su tijekom 2010. godine za razdoblje 2011-2013. Izrada druge generacije ŽRS počela je 2013. i još traje. U prosincu 2014. godine donesen je novi Zakon o regionalnom razvoju RH (NN 147/14).

2.7. Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske 2011-2013 (2010) i županijske razvojne strategije

U svibnju 2010. godine donesena je Strategija regionalnoga razvoja Republike Hrvatske 2011.-2013. (dalje u tekstu: Strategija ili SRR) kojom su identificirana tri strateška cilja:

1. Razvoj županija i statističkih regija,
2. Razvoj potpomognutih područja,
3. Razvoj pograničnih područja.

Sukladno obvezi iz Zakona o regionalnom razvoju 20 županija i Grad Zagreb izradili su i usvojile županijske razvojne strategije za razdoblje 2011.-2013. Županije imaju obvezu izvještavati MRRFEU o provedbi ŽRS na godišnjoj razini, a radi ujednačavanja načina izvještavanja Ministarstvo je pripremlilo Upute za izradu i sadržaj izvještaja županija o provedbi županijskih razvojnih strategija.

Nositelji regionalne politike na državnoj razini (MRFEU) i nositelji na razini NUTS 3 (područna (regionalna) samouprava) imaju tako sve potrebne razvojne dokumente i instrumente potrebne za usklađivanje razvojnih mjera i praćenje njihovih učinaka. Pravilnik o obveznom sadržaju, metodologiji izrade i načinu vrednovanja županijskih razvojnih strategija (NN 53/10) osigurava usporedivost izrađenih strategija i time omogućuje njihovo vrednovanje i na državnoj i na županijskim razinama. U svrhu poboljšanja procesa strateškog planiranja, praćenja i izvještavanja, 2012. godine izrađena je i studija pod nazivom „Ocjena sustava strateškog planiranja i mogućnosti financiranja razvoja županija i lokalnih jedinica u kontekstu provođenja politike regionalnog razvoja Republike Hrvatske“. Izrađivači SRR RH se upućuju da konzultiraju studiju kako bi dobili potpuniji uvid u suradnju MRRFEU i područne (regionalne) samouprave u pogledu planiranja regionalnog razvoja i da obrate pažnju institucionalnim kapacitetima na obje razine. Treba napomenuti i da ŽRS koje su prema Strategiji trebale odrediti upravljanje regionalnim razvojem na županijskoj razini u razdoblju 2014-2016 nisu izrađene i da će se nova generacija Županijskih razvojnih strategija, temeljem Zakona o regionalnom

razvoju Republike Hrvatske (NN 147/2014), izrađivati sukladno višegodišnjem financijskom okviru Europske unije.

2.8. Zakon o potvrđivanju Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjem (2012)⁴

Međunarodne obveze Republike Hrvatske u području zaštite okoliša i održivog razvoja brojne su i sve ih je više. Uključuju 9 općih konvencija i protokola, 1 konvenciju i 1 protokol vezan za klimatske promjene, 11 konvencija i protokola vezanih za atmosferu, 1 konvenciju vezanu za tlo, 1 vezanu za opasni otpad, te 9 konvencija i protokola vezanih za zaštitu morskog okoliša.⁵ Svi su izrađeni u okviru Programa Ujedinjenih naroda za okoliš. Konvencija o zaštiti morskog okoliša i obalnog područja Sredozemlja, usvojena 1976. godine, i izmijenjena i dopunjena 1995. godine (Barcelonska konvencija) i 7 protokola koji su uslijedili važni su jer obuhvaćaju sve relevantne aspekte zaštite morskog i obalnog okoliša. Pored obveza koje je Hrvatska preuzela kao članica UN-a tu je i niz obveza koje je nametnula Europska unija. Europski parlament i Vijeće su 2008. godine donijeli Okvirnu direktivu o morskoj strategiji (ODMS), kojom se svaka država članica obavezuje izraditi morsku strategiju koja bi trebala završiti provedbom programa mjera izrađenih za postizanje dobrog stanja okoliša (DSO) u moru. U listopadu 2011. godine Vlada Republike Hrvatske donijela je Uredbu o uspostavi okvira za djelovanje Republike Hrvatske u zaštiti morskog okoliša kojom se državna tijela koja se bave pitanjima mora obavezuju pridržavati navedene direktive⁶.

Posljednji od sedam protokola Barcelonske konvencije, Protokol o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja, razlikuje se od ostalih. Pored zaštite obuhvaća i okolišno upravljanje tako da osim karakteristika zaštitarskog ima i karakteristike razvojnog dokumenta, a odnosi se i na more i na obalu. Potpisan je 2008. godine. Republika Hrvatska se time obavezala i na ratifikaciju pa je Sabor RH listopada 2012. donio Zakon o potvrđivanju Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja (NN međunarodni ugovori 8/12).

Protokol definira obalno područje kao "... geomorfološko područje s obje strane obale u kojem se međusobno djelovanje između pomorskih i kopnenih dijelova odvija u obliku složenih ekoloških sustava i sustava resursa koje čine biotske i abiotske komponente koje koegzistiraju i u međusobnom su djelovanju s ljudskim zajednicama i relevantnim socio-ekonomskim aktivnostima." (članak 2.). Predlagač Zakona Ministarstvo zaštite okoliša i prirode (MZOIP), odredilo je da morska granica obalnog područje ide vanjskom granicom teritorijalnog mora, a unutarnja granicama gradova i općina koje se u potpunosti ili djelomično nalaze unutar 3 km širokog obalnog pojasa. Time su obuhvaćene sve JLS koje imaju izlaz na more i, po definiciji, svi otoci. U obalno područje je, međutim, uključeno i pet JLS-a koji su od obale udaljeni više od 3 km. Obalno područje Hrvatske obuhvaća tako hrvatsko teritorijalno more i 86 obalnih i 53 otočne JLS, ukupno 139 JLS u sedam jadranskih županija. Na karti 3. obalno područje obilježeno je tamno plavom bojom (jadranska statistička regija obojeno je svijetlo plavom, a kontinentalna žutom bojom).

⁴ Poglavlje 2.8. izrađeno je na osnovi studije Ekonomsko-socijalna analiza mora i obale RH - nacrt izvješća, Ekonomski Institut, Zagreb i Ekonomski fakultet u Splitu, 2014.

⁵ <http://www.mzoip.hr/default.aspx?id=3704>

⁶ Ekonomsko-socijalna analiza mora i obale RH - nacrt izvješća, str.7

Karta 3. NUTS2 regije i obalno područje RH prema Protokolu o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja

Legenda: tamno plavo- obalno područje; svjetlo plavo-jadranska statistička regija, žuto – kontinentalna statistička regija

Izvor: Ekonomsko-socijalna analiza mora i obale RH - nacrt izvješća, Ekonomski Institut, Zagreb i Ekonomski fakultet u Splitu, 2014. str. 14

Zakon o potvrđivanju Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjem je ratificirani međunarodni dokument što znači da ima veću pravnu snagu od domaćih zakona. U slučaju kolizije, domaće zakone treba prilagoditi Protokolu.

Zakonom potvrđeni Protokol nalaže izradu Strategije integralnog upravljanja obalnim područjem. Strategija treba biti usklađena sa Sredozemnom strategijom održivog razvoja koju je Hrvatska također potpisala. Zakon nalaže i izradu obalnih planova i programa, provedbenih razvojnih dokumenata koje treba izvesti iz Strategije. Ti planovi i programi mogu biti izrađeni odvojeno od postojećeg sustava izrade razvojnih dokumenata u Hrvatskoj, a mogu biti integrirani u postojeće. To znači da se obalne planove i programe može izrađivati i usvajati zajedno, po mogućnosti i integrirano, s prostornim planovima, programima održivog razvoja otoka, županijskim razvojnim strategijama i razvojnim planovima Lokalnih akcijskih grupa (LAGova) u sklopu Programa LEADER+. Na taj način Protokol odražava suvremeni pristup okolišu prema kojem se čisti, čovjeku primjereni okoliš ne postiže samo čišćenjem zagađenja nego i planiranjem tehnologija, vrsta i kapaciteta proizvodnje, razmjestaja proizvodnih jedinica, te odgovarajućim razvojem komunalne infrastrukture. Protokol stoga nije tek međunarodno nametnuti korektiv koji se može koristiti prilikom planiranja ulaganja u proizvodnju i infrastrukturu. Strategija integralnog upravljanja obalnim područjem koju Protokol nalaže je razvojni dokument koji treba biti usklađen s ostalim državnim i županijskim razvojnim dokumentima.

Za razliku od područnih zakona koje je predlagalo MRRFEU⁷, MZOIP nije vodilo računa o preklapanjima područja o kojima treba posebno brinuti pa prijeti opasnost da se razvojna politika na otocima vodi prema Zakonu o otocima, Zakonu o Protokolu o IUOP i po županijskim razvojnim strategijama koje je propisao Zakon o regionalnom razvoju. Na cijelom području Hrvatske provodi se i Zakon o prostornom uređenju što znači da se na otocima, bez obaveze pozivanja na ikakve druge strategije, planove i/ili programe izrađuju i prostorni planovi.

Izrađivači SRR RH se upućuju da konzultiraju ove Zakone kako bi prilikom izvođenja ciljeva i mjera kojima se oni trebaju ostvariti izbjegli kolizije i upozorili na moguće nekoordinirano djelovanje raznih ministarstava. Kako se usporedno sa SRR izrađuje i Strategija integralnog upravljanja obalnim područjem, prijeti opasnost da do kolizija dođe i na razini strateških ciljeva i prioriteta. Izrađivači SRR se stoga upućuju na suradnju s izrađivačima Strategije IUOP. Tako će preduhitriti preklapanja i nepotrebna ponavljanja ali i ostvariti sinergiju i povećati kvalitetu obaju dokumenata.

2.9. Program ruralnog razvoja RH (2014)

Program ruralnog razvoja za razdoblje 2014-2020 donijelo je Ministarstvo poljoprivrede RH. Program određuje ruralna područja kao ukupni teritorij Republike Hrvatske s izuzetkom administrativnih središta Zagreba, Splita, Rijeke i Osijeka. Tako određeno ruralno područje zauzima 56,164km² (99.24% površine RH). Prema popisu stanovništva iz 2011. godine u njemu živi 3,217,117 stanovnika (75.08% ukupnog stanovništva RH).

Program se oslanja na IPARD program EU, a izrađivan je bez referenci na područne zakone i državne i županijske strateške dokumente. Kako Ministarstvo poljoprivrede nema namjeru izrađivati i posebnu poljoprivrednu strategiju, Program ruralnog razvoja bi do 2020. trebao biti jedini relevantni poljoprivredni razvojni dokument. Izrađivači SRR RH se upućuju da ga konzultiraju kako bi u završnim fazama izrade SRR izbjegli preklapanje mjera koje sežu do 2020. godine i olakšali praćenje njihovih učinaka. Pri tom treba uzeti u obzir i Akcijski plan razvoja ekološke poljoprivrede u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2011. - 2016. godine koji je veljače 2011. godine donijelo tadašnje Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja. Mjere koje prema Akcijskom planu treba poduzimati do 2016. godine relevantne su za SRR i treba ih imati u vidu⁸.

2.10. Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (2014)

S ciljem daljnje izgradnje i poboljšanja sustava upravljanja regionalnim razvojem, MRRFEU je još 2013. godine počelo pripremati nacrt novog Zakona o regionalnom razvoju. Time je trebalo riješiti paralelno postojanje višestrukih sustava kategorizacija slabije razvijenih područja unutar Republike Hrvatske i unaprijediti planiranje i praćenje regionalne razvojne politike. Tijekom 2014. Ministarstvo se savjetovalo sa zainteresiranom javnošću i organiziralo niz sastanaka sa zainteresiranim dionicima. Usporedno s pripremom novog ZRR Ministarstvo je pripremalo izmjene i dopune Zakona o PPDS i Zakona o brdsko-planinskim područjima kako bi ih uskladilo s novim zakonom.

⁷Ovo ministarstvo je od osnutka 1996. godine četiri puta mijenjalo ime, a dijelom i djelokrug. Zakon o otocima i Zakon o PPDS predložilo je Ministarstvo razvitka i obnove, Zakon o brdsko-planinskim područjima i Zakon o obnovi i razvoju Grada Vukovara Ministarstvo javnih radova obnove i graditeljstva, Zakon o regionalnom razvoju iz 2009 Ministarstvo regionalnog razvoja šumarstva i vodnog gospodarstva, a Zakon o regionalnom razvoju iz 2014 Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU.

⁸ Program ruralnog razvoja naveden je ovdje kako bi se upotpunio popis danas već brojnih razvojnih dokumenata i zakona koji predlažu ili nalažu različite regionalne podjele Hrvatske. Sadržaj Programa analiziran je u poglavlju 4.3.4. Ruralna područja,.

Zakon je donesen u prosincu 2014 (NN 147/14), a glavne novine su određivanje potpomognutih i urbanih područja i područja s razvojnim posebnostima. U Članku 3. područja s razvojnim posebnostima načelno su određena kao "...geografska područja koja se prema svojim prirodno-geografskim, te društveno-gospodarskim obilježjima i demografskim obilježjima mogu izdvojiti od ostalih područja Republike Hrvatske te kao takva zahtijevaju poseban programsko-planski pristup od strane nositelja politike regionalnoga razvoja."

U slijedećem stavku Članak 3. određuje i potpomognuto područje. To je područje koje temeljem indeksa razvijenosti zaostaje za nacionalnim prosjekom i čiji je razvoj potrebno dodatno poticati. Kako je Uredba o indeksu razvijenosti donesena još 2010. i mijenjana 2013. pa je u tom vremenu prikupljeno i stanovito iskustvo, Zakonom se moglo operativno odrediti koja područja treba pomagati u razvoju. Prema Članku 36. status potpomognutog područja stječu:

- jedinice područne (regionalne) samouprave razvrstana u skupinu I. (vrijednost indeksa razvijenosti manja od 75% prosjeka RH)
- jedinice lokalne samouprave razvrstana u skupinu I. ili II. (vrijednost indeksa razvijenosti manja od 50% prosjeka RH i vrijednost indeksa razvijenosti od 50% do manje od 75% prosjeka RH)

Novim Zakonom o regionalnom razvoju po prvi puta se određuju i klasificiraju urbana područja. Članak 14. navodi

- urbane aglomeracije (Zagreb, Split, Rijeka, Osijek)
- veća urbana područja (JLS s više od 35.000 stanovnika) i
- manja urbana područja (JLS s manje od 35.000 stanovnika čija središnja naselja imaju više od 10.000 stanovnika i/ili su sjedišta županija)

Po donošenju novog ZRR i odgovarajućih podzakonskih propisa pokrenut će se izrada i donošenje nove SRR te ŽRS. U međuvremenu, kako bi se osiguralo kontinuirano postojanje planskih dokumenata politike regionalnoga razvoja na razini županija, Ministarstvo je uputilo županije da produže važenje postojećih županijskih razvojnih strategija i na 2014. godinu. Izrađivači SRR RH se stoga upućuju da prate izradu druge generacije ŽRS koje će se, u skladu s Zakonom o regionalnom razvoju, donositi u skladu s višegodišnjim financijskim okvirom kohezijske politike Europske unije.

Izrađivači SRR RH u načelu trebaju pretpostaviti da je analitička podloga početni skup informacija koji podrazumijeva općeprihvaćena načela upravljanja regionalnim razvojem ali ne sadržava razvojna usmjerenja i ciljeve. Do usmjerenja i ciljeva treba doći tijekom izrade same strategije i to na participativni način što znači da treba uključiti sve relevantne razvojne dionike i uvažiti njihove razvojne interese i usmjerenja. To proizlazi iz Članka 4. Zakona koji navodi da se politika regionalnog razvoja "temelji na uzajamnoj solidarnosti svih građana Republike Hrvatske", a pogotovo iz Članka 5. koji nalaže da se politika "temelji na partnerstvu i suradnji između javnog, privatnog i civilnog sektora, pod čim se podrazumijeva suradnja između tijela državne uprave, jedinica područne (regionalne) samouprave, jedinica lokalne samouprave, gospodarskih subjekata, znanstvene zajednice, socijalnih partnera i organizacija civilnoga društva". Člankom 5. utvrđeno je i da se "planski dokumenti politike regionalnog razvoja donose u postupku savjetovanja s odgovarajućim partnerskim vijećem."

U načelu, ciljevi politike regionalnog razvoja trebaju biti određeni kao stanja koja treba postići u bližoj ili daljnjoj budućnosti ili kao procesi koje treba uspostaviti i održavati. Strategijom treba odrediti i tko je sve odgovoran za ostvarenja ciljeva i koji instrumenti razvojne politike mu stoje ili trebaju stajati na raspoloženju. Strategija stoga treba naznačiti i normativni okvir u kojem će nositelji regionalne politike imati ovlasti za provođenje razvojnih mjera uvažavajući pri tom zadane strateške ciljeve. U načelu,

završni posao formuliranja regionalne politike je donošenje odgovarajućih zakona i propisa koji će nositelje razvojne politike ovlastiti (i naložiti im) da počnu provoditi strategiju. U praksi, izrađivači SRR su suočeni s nešto drugačijim redom aktivnosti. Novi Zakon o regionalnom razvoju ne nalaže, naime, samo izradu Strategije (Članak 13.) već i njene glavne ciljeve. Zakon nalaže da treba

„...pridonijeti društveno-gospodarskom razvoju Republike Hrvatske, u skladu s načelima održivog razvoja, stvaranjem uvjeta koji će svim dijelovima zemlje omogućavati jačanje konkurentnosti i realizaciju vlastitih razvojnih potencijala“ (Članak 2.). Nalaže se i da se „Strategijom detaljnije utvrde ciljevi i prioriteti regionalnog razvoja Republike Hrvatske te način njihova postizanja, kao i međusobni odnos i aktivnosti tijela državne uprave i drugih aktera regionalnog razvoja uključenih u provedbu Strategije“ (Članak 13.).

Izrađivačima je pri tom prištedeno još posla jer je zakonodavac sam detaljizirao neke ciljeve, a upustio se i u mjere, pa i u izdvajanje područja s razvojnim posebnostima: „Radi postizanja navedenog cilja politikom regionalnog razvoja posebno se nastoji osigurati: **povezanost** lokalnih i regionalnih razvojnih potreba s prioritetima razvoja središnje razine, **potpora** slabije razvijenim područjima za povećanje i optimalno korištenje vlastitog razvojnog potencijala otklanjanjem uzroka razvojnih teškoća, odgovarajuće **mjere** za ravnomjeran i održiv razvoj jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u **pograničnom** području, odnosno u području uz državnu granicu te poticanje prekogranične suradnje.“ (Članak 2.)

Pet područnih zakona koji se bave pojedinim dijelovima RH i krovni Zakon o regionalnom razvoju usložili su izdvajanje područja s razvojnim posebnostima Hrvatske provedenu radi posebnog tretmana određenih područja. Problematika područja kojoj Izrađivači SRR RH moraju posvetiti posebnu pažnju svodno je prikazana u Tablici 4.

Tablica 4. Područja RH određena područnim zakonima i razvojnim dokumentima u razdoblju 1996 - 2014. godine

Ustav ili međunarodni sporazum	Prethodni razvojni dokument	Zakon RH	Područje RH	Status određen zakonom i nadležno ministarstvo
-	-	X	PPDS (3 skupine) Pogranične JLS okupirane u ratu i neka naselja dvaju gradova JLS okupirane u ratu koje nisu u Prvoj skupini i neka naselja osam gradova Ekonomski nerazvijene, strukturno neuravnotežene, demografski ugrožene JLS	privremen? MRRFEU
-	-	X	Potpomognuta područja -potpomognute županije -potpomognute JLS I. i II. Skupine prema Indeksu razvijenosti	Promjenljiv MRRFEU
-	-	X	- urbane aglomeracije - veća urbanopodručja - manja urbana područja	Nepromjenljiv MRRFEU
		X	Područja s razvojnim posebnostima	Promjenljiv MRRFEU
Ustav RH	Nacionalni program razvitka otoka	X	Otoci (2 skupine)	Nepromjenljiv

	(1997)		Nedovoljno razvijeni i nerazvijeni otoci i mali, povremeno nastanjeni i nenastanjeni otoci Svi ostali otoci i poluotok Pelješac	MRRFEU
Ustav RH, Barcelonska konvencija, Protokol o IUOP	-	X	obalne i otočneJLS	(ne)promjenljiv MZOIP
-	-	X	brdsko –planinska područja	Nepromjenljiv MRRFEU
-	-	X	Grad Vukovar	Nepromjenljiv MRRFEU
-	Program ruralnograzvoja (2014-2020)	-	Ukupni teritorij Republike Hrvatske s izuzetkom administrativnih središtaZagreba, Splita, Rijeke i Osijeka, određuje se kao ruralno područje	(ne)promjenljiv Ministarstvopoljoprivrede

Izvor: autori, 2014.

2.11. Ostali zakoni od značaja za upravljanje regionalnim razvojem

Zakon o regionalnom razvoju i pet navedenih područnih zakona uređuju upravljanje regionalnim razvojem s nacionalne razine i čine normativni okvir koji izrađivači SRR trebaju uvažiti u izradi strategije. Istovremeno, izrađivači ne mogu zanemariti ne mali broj postojećih zakona koji uz to što uređuju upravljanje regionalnim razvojem, u manjoj ili većoj mjeri određuju i razvojna usmjerenja i ciljeve. Ti zakoni ne uređuju upravljanje neposredno ali određuju administrativnu podjelu Hrvatske, a time i nositelje razvojne politike na razinama nižim od nacionalne, ili pak upravljanje ključnim resursima koji su dovoljno rasprostranjeni da njihovo korištenje ima regionalne učinke. U zemlji heterogenoj kao što je Hrvatska, sektorske politike nužno imaju regionalne učinke bez obzira da li im je to bio primarni cilj, a regionalne politike osim na regije, iz istih razloga djeluju i na sektore. Ovdje stoga treba izdvojiti samo zakone koje izrađivači SRR RH zbog mogućnosti kolizije s područnim zakonima trebaju posebno imati u vidu.

2.11.1. Zakon o prostornom uređenju i Strategija prostornog razvoja

Treba upozoriti da se usporedno sa Strategijom regionalnog razvoja ne izrađuje samo spomenuta Strategija IUOP nego i Strategija prostornog razvoja za kojom će slijediti Državni prostorni plan. Izrađivači SRR trebaju stoga obratiti posebnu pažnju Zakonu o prostornom uređenju koji je od donošenja 1994 godine (NN 30/94) doživio 15 izmjena i dopuna⁹. Temeljen je na Članku 135. Ustava kojim su jedinicama područne (regionalne) samouprave i jedinicama lokalne samouprave dane ovlasti za prostorno i urbanističko planiranje. Zakon o prostornom uređenju prvi put je mijenjan 1998. nakon što je 1997. godine donesena Strategija prostornog uređenja, a godinu dana kasnije i Program prostornog uređenja. Strategija je od tada mijenjana samo jednom, 2014. godine, a Program ni jednom.

⁹ (NN 68/98, 35/99, 61/00, 32/02, 100/04, 76/07, 152/08, 38/09, 49/11, 55/11, 90/11, 50/12, 25/13, 153/13 i 56/14. Mijenjao se i naziv zakona: Zakon o prostornom uređenju, pa Zakon o prostornom uređenju i gradnji i ponovno Zakon o prostornom uređenju. U tom razdoblju donesen je i niz pratećih propisa.

Zakonodavstvo o prostornom uređenju Republike Hrvatske preuzelo je osnove sustava prostornog uređenja od zakonodavstva bivše države tako da je starije, razrađenije i obuhvatnije od zakonodavstva o regionalnom razvoju. Izrađivač SRR treba imati na umu da je zakonodavstvom o prostornom uređenju zasnovan hijerarhijski sustav prostorno planerskih dokumenata (prostornih planova) koji se već više od pola stoljeća izrađuju na svim upravnim razinama i postaju zakonskom obavezom nakon što ih donese Sabor, županijska skupština odnosno gradsko/općinsko vijeće. Prostorni planovi se izrađuju prema razrađenoj metodologiji, a mogu ih izrađivati samo ovlašteni izrađivači. Prostorno planerski dokumenti doneseni na nacionalnoj razini obvezuju prostorne dokumente na županijskoj, a županijski dokumenti dokumente na lokalnoj razini.

Uspoređen sa sustavom prostornog uređenja, sustav upravljanja regionalnim razvojem pokazuje se jednostavnijim ali i nedovršenim. Izgradnju sustava pri tom nisu obilježili nepovezano donošeni područni zakoni usredotočeni na određene dijelove Hrvatske, već Strategija regionalnog razvoja iz 2010. i Zakon o regionalnom razvoju iz 2009. godine. Tek tada je uvedena obavezna izrada metodološki usporedivih županijskih strategija što je omogućilo sustavno upravljanje regionalnim razvojem na nacionalnoj i županijskoj razini. Novim Zakonom iz 2014. godine određeno je, štoviše, da "planski dokument politike regionalnog razvoja niže razine mora biti usklađen s planskim dokumentom politike regionalnog razvoja više razine (Čl. 11 (4)) i da će nadležno ministarstvo izraditi "...smjernice za izradu Strategija razvoja urbanih područja, praćenje njihove provedbe i vrednovanje" (Čl.15. (6)). Sustav upravljanja regionalnim razvojem se tako proširio i na razinu gradova i općina (LAU2¹⁰), ali ne u cjelosti. Usporedive i metodološki uobličene strategije izrađivat će se za urbana područja koja će obuhvatiti tek manji dio od 128 gradova i 428 općina koliko ih trenutno ima Hrvatska.

Razina JLS (LAU2) u cjelosti je obuhvaćena sustavom prostornog uređenja ali ne i sustavom upravljanja regionalnim razvojem. Metodologija i postupak izrade razvojnih programa gradova i općina nisu propisani tako da se već desetak godina po gradovima i općinama izrađuju međusobno neusporedivi razvojni dokumenti različite kakvoće i upotrebljivosti.¹¹ Povezivanje (u budućnosti i integracija) prostornog uređenja i upravljanja regionalnim razvojem teško će biti moguće ako sustav upravljanja regionalnim razvojem ne obuhvati i poveže sve upravne razine i tako postane kompatibilan sustavu prostornog uređenja. Izrađivačima SRR se stoga preporuča da analogno metodologiji izrade županijskih razvojnih strategija predlože i metodologiju izrade razvojnih programa gradova i općina koji će se oslanjati na prostorne planove uređenja općina i gradova (PPUO i PPUG) i generalne urbanističke planove (GUP).

Zakon o prostornom uređenju i niz pratećih podzakonskih akata obujmom i razrađenošću potvrđuje tradiciju prostornog uređenja u Hrvatskoj i dugogodišnje iskustvo u upravnim postupcima unutar hijerarhijskog sustava prostornog uređenja. Načela navedena u Članku 7. Zakona kompatibilna su načelima koje u člancima 4 – 10 navodi Zakon o regionalnom razvoju:

- integralni pristup u prostornom planiranju
- uvažavanji znanstveno i stručno utvrđenih činjenica
- prostorna održivost razvitka i vrsnoće gradnje
- ostvarivanje i zaštita javnog i pojedinačnog interesa
- horizontalna integracija u zaštiti prostora
- vertikalna integracija

¹⁰ EUROSTAT određuje gornju razinu LAU i imenuje ju LAU1 (bivša razina NUTS4 - skupina jedinica lokalne samouprave), i donju razinu LAU koju imenuje LAU2 (bivša razina NUTS5 - jedinice lokalne samouprave na području EU 27). Naši gradovi i općine odgovaraju razini LAU2.

¹¹ Više o tome u 6.1.2. Razvojni programi gradova i općina

- javnost i slobodan pristup podacima i dokumentima značajnim za prostorno uređenje

Ciljevi prostornog uređenja izvedeni iz ovih načela kompatibilni su osnovnim ciljevima politike regionalnog razvoja navedenim u Člancima 2. i 12. Zakona o regionalnom razvoju. Članak 6. Zakona o prostornom uređenju navodi:

- ravnomjeran prostorni razvoj usklađen s gospodarskim, društvenim i okolišnim polazištima
- prostorna održivost u odnosu na racionalno korištenje i očuvanje kapaciteta prostora na kopnu, moru i u podmorju u svrhu učinkovite zaštite prostora
- povezivanje teritorija Države s europskim sustavima prostornog uređenja
- njegovanje i razvijanje regionalnih prostornih osobitosti
- međusobno usklađen i dopunjujući razmještaj različitih ljudskih djelatnosti i aktivnosti u prostoru radi funkcionalnog i skladnog razvoja zajednice uz zaštitu integralnih vrijednosti prostora
- razumno korištenje i zaštita prirodnih dobara, očuvanje prirode, zaštita okoliša i prevencija od rizika onečišćenja
- zaštita kulturnih dobara i vrijednosti
- dobro organizirana raspodjela i uređenje građevinskog zemljišta
- kvalitetan i human razvoj gradskih i ruralnih naselja te siguran, zdrav, društveno funkcionalan životni i radni okoliš
- cjelovitost vrijednih obalnih ekosustava i kakvoća mora za kupanje i rekreaciju
- odgovarajući prometni sustav, osobito javni prijevoz
- opskrba, funkcionalna pristupačnost i uporaba usluga i građevina za potrebe različitih skupina stanovništva, osobito djece, starijih ljudi i osoba smanjenih sposobnosti i pokretljivosti
- kvaliteta, kultura i ljepota prostornog i arhitektonskog oblikovanja
- stvaranje visokovrijednog izgrađenog prostora s uvažavanjem specifičnosti pojedinih cjelina te poštivanjem prirodnog i urbanog krajobraza i kulturnog naslijeđa, a posebice uređenja ugostiteljsko-turističkih područja na obalnom i kopnenom području uz zaštitu užeg obalnog pojasa od građenja
- prostorni uvjeti za razvoj gospodarstva
- nacionalna sigurnost i obrana Države te zaštita od prirodnih i drugih nesreća.

Zakon o prostornom uređenju određuje subjekte prostornog uređenja na svim upravnim razinama i nalaže im niz poslova oko izrade prostornih planova, praćenja stanja u prostoru i određivanja uvjeta uređenja prostora. Ekstenzivno uređuje hijerarhiju dokumenata od Državnog prostornog plana do prostornih planova lokalne razine i određuje postupak njihove izrade, usklađivanja i donošenja. Posebno je razrađena provedba to jest ishođenje lokacijske dozvole, utvrđivanje građevinske čestice, te parcelacija i uređenje građevinskog zemljišta.

Načela i ciljevi Zakona o prostornom uređenju odnose se na cijeli teritorij i akvatorij Republike Hrvatske. Podjele su ipak uvedene jer je postupak planiranja prostora koji su pod zaštitom drugačiji, a određeno je i Zaštićeno obalno područje mora (ZOP). Prema Člancima 45. – 49. Zakona, ZOP je područje od posebnog interesa za Državu a obuhvaća područje obalnih jedinica lokalne samouprave. Članak 45.(3) nalaže da se "Planiranje i korištenje prostora ZOP-a radi zaštite, ostvarenja ciljeva održivog, svrhovitog i gospodarski učinkovitog razvoja provodi uz ograničenja u pojasu kopna i otoka u širini od

1000 m od obalne crte i pojasu mora u širini od 300 m od obalne crte..." (uže od obalnog pojasa određenog Protokolom o integralnom upravljanju obalnim područjem!). U narednim člancima ta ograničenja su posebno razrađena do mjere da se razvojni uvjeti u ZOP značajno razlikuju od onih van njega. U tom smislu izrađivači SRR mogu Zakon o prostornom uređenju uvjetno smatrati i područnim zakonom.

Važeći Zakon o prostornom uređenju određuje i izradu i donošenje Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske i određuje joj načelni sadržaj ali ne i ciljeve. Određuje i da nakon Strategije treba izraditi, usvojiti i početi provoditi Državni prostorni plan. U tu svrhu je kao jedan od subjekata prostornog uređenja ustrojen Hrvatski zavod za prostorni razvoj koji treba izraditi oba dokumenta. Strategija i Državni prostorni Plan od posebne su važnosti za izradu Strategije regionalnog razvoja RH jer će uspješno upravljanje regionalnim razvojem s jedne i uspješno uređivanje prostora s druge strane uvelike ovisiti u skladu dvaju strategija. Izrađivači SRR RH su stoga upućeni na suradnju s izrađivačima Strategije prostornog razvoja. Na to ih obvezuje i Zakon o regionalnom razvoju:

„Obuhvat područja jedinica lokalne samouprave koje čine urbane aglomeracije utvrđuje ministar odlukom na prijedlog jedinice lokalne samouprave s najvećim brojem stanovnika pojedine aglomeracije uz prethodno mišljenje svih lokalnih jedinica uključenih u pojedinu aglomeraciju i ministarstva nadležnog za prostorno uređenje.”(Članak 15.)

Izrađivači SRR mogu primjetiti da su područni zakoni u pravilu izrađivani i donošeni bez referenci na prostorno uređenje i da se tek Zakonom o regionalnom razvoju iz 2014. na nacionalnoj razini počinje voditi računa o očitj povezanosti uređenja prostora i upravljanja regionalnim razvojem. Što se tiče područnih zakona jedini koji se referira na prostorno uređenje je Zakon o otocima. U Članku 3. (4) je navedeno:

“Programi održivog razvitka otoka i državni programi.....posebno se uvažavaju prilikom izrade prostornih planova koji se donose za područja obalno-otočnih županija, odnosno otočnih i obalno-otočnih gradova i općina”

U Članku 3.(5) navedeno i da je “Program održivog razvitka obvezni razvojni dokument obalno-otočnih županija i otočnih i obalno-otočnih gradova i općina”. Ovaj pokušaj približavanja prostornog i gospodarskog planiranja nije zaživio ali, srećom, nije zaboravljen. Izrađivači SRR mogu uočiti da Zakon o regionalnom razvoju povezuje prostorno i regionalno planiranje na četiri mjesta (članci 11., 14., 18. i 39.), a da se njegov prethodnik iz 2009. uopće ne referira na prostorno uređenje.

Ovdje treba podsjetiti da je još Strategija prostornog uređenja iz 1997. godine potvrdila samorazumljivu potrebu za međuresornom i interdisciplinarnom suradnjom na izradi strateških razvojnih dokumenata. Naglašavaju se različiti aspekti prostornog razvoja koje nakon disciplinarne analize treba interdisciplinarno objediniti, a ciljevi (str. 30) su kompatibilni ciljevima današnjeg Zakona o prostornom uređenju i Zakona o regionalnom razvoju. Uočena je i potreba za izdvajanjem posebnim područjima. Izdvojeno ih je pet¹²:

- ratom zahvaćena područja
- područja uz državnu granicu
- ruralni prostor i selo
- brdsko gorsko ruralno područje
- otoci hrvatskog Jadrana

Područja koja su 1997. godine izdvojili prostorni planeri gotovo se i ne razlikuju od područja koja su kasnije određivana područnim zakonima čije su nacрте, bez referenci na

¹² Strategija prostornog uređenja RH, Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja - Zavod za prostorno planiranje, srpanj 1997, str 42.

prostorno uređenje, izrađivali pravnici, ekonomisti i inženjeri. Disciplinarni pristupi koji su doveli do gotovo istih rezultata dodatni su argument za suradnju izrađivača SRR i Strategije prostornog razvoja. Upućeni su ne samo na razmjenu informacija i nalaza nego i na okupljanje zajedničke stručne skupine koja će usporedno analizirati dva sustava i predložiti dogradnje koje će omogućiti postepeno uobličavanje upravljanja prostorno-ekonomskim razvojem. Izrađivači obaju strategija upućuju se i na suradnju s izrađivačima Strategije IUOP čime će učiniti daljnji korak prema integralnom razvojnom upravljanju.

Od 1991. godine na ovamo u Republici Hrvatskoj izrađeno je gotovo 200 razvojnih dokumenata koji se odnose na cijelu zemlju. Naslovljeni su "Nacionalna Strategija", "Nacionalni program razvoja" i sl., a bave se strateškim projekcijama, ciljevima i upravljanjem pojedinim sektorima gospodarstva, društvenim djelatnostima, infrastrukturnom izgradnjom itd. Zajedničke karakteristike su im opsežni prikaz stanja i površna analiza, neobjašnjene projekcije, nedohvatljive vizije, nerazrađeni ciljevi, neutvrđeni izvori financiranja provedbe, općenito određeni provoditelji i izostanak naputaka o praćenju i vrednovanju provedbe¹³. Izrađivači SRR se upućuju na usku suradnju s izrađivačima Strategije prostornog uređenja i Strategije integralnog upravljanja obalnim područjem kako bi zajedno prevladali ovu praksu.

2.11.2. Ostali zakoni

Gotovo svi zakoni koji određuju dio normativnog okvira u kojem se izrađuje Strategija regionalnog razvoja imaju uporište u Ustavu RH (NN 85/10 – pročišćeni tekst). Članak 52., a dijelom i Članak 2. Ustava osnova su zakonodavstva o zaštiti okoliša, zaštiti prirode, šumama, rudarstvu, vodama, moru i otocima. Važeći zakoni koje treba uzimati u obzir prilikom izrade Strategije regionalnog razvoja su:

- Zakon o zaštiti okoliša (NN 80/13)
- Zakon o zaštiti prirode - ZZP (NN 80/13)
- Zakon o zaštiti zraka (NN 130/11, 47/14)
- Zakon o održivom gospodarenju otpadom – ZOGO (NN 94/13)
- Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara – ZZOKD (NN 69/99, 151/03, 157/03 Ispravak, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13)
- Zakon o šumama – ZoŠ (NN 140/05, 82/06, 129/08, 80/10, 124/10, 25/12, 68/12, 148/13)
- Zakon o vodama – ZoV (NN 153/09, 130/11, 56/13 i 14/14)
- Zakon o rudarstvu (NN 56/13, 14/14)

Članci 4., 83., 88., 117. te poglavlje VI. Mjesna, lokalna i područna (regionalna) samouprava Ustava uređuju razine vlasti ispod nacionalne, a time i nositelje razvojne politike na županijskoj i lokalnoj razini.

- Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi – ZLPRS (NN 19/13 – pročišćeni tekst)
- Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave (NN 107/01, 117/01, 150/02, 147/03, 73/08, 25/12, 147/14. Zakon o komunalnom

¹³ Vidi o tome u: Mirošević, H.: Analiza razvojnih dokumenata Republike Hrvatske, Radni materijali EIZ-a. EIZ-WP-1205, prosinac 2012. i Starc, N: Hundred Strategies, One Stratagem – An Inquiry into the Croatian Aptitude to Strategy Production, Seventh International Conference on Enterprise in Transition - proceedings, Split-Bol, May 24-26, 2007,

gospodarstvu – ZKG (NN 26/03 – pročišćeni tekst, 82/04, 110/04 - Uredba, 178/04, 38/09, 79/09, 49/11, 144/12)

- Zakon o poljoprivrednom zemljištu (NN 34/91, 9/91, 79/93, 90/93, 54/94, 65/94, 21/95, 48/95, 19/98, 105/99, 66/01, 87/02, 90/05, 152/08, 21/10, 124/10, 63/11, 39/13, 56/14.

Izrađivači SRR RH trebaju konzultirati i Strategiju održivog razvoja Republike Hrvatske koju je 2009. godine donio Hrvatski sabor. Taj dokument nije zaživio u praksi ali sadržava načela i ciljeve relevantne za upravljanje regionalnim razvojem.

Izrađivači SRR RH, Strategije prostornog razvoja i Strategije IUOP trebaju međusobno komunicirati analitičke podloge i redovno se sastajati i obavještavati dokle su stigli. Tako bi bile ostvarene vrlo korisne sinergije, ukupni posao bi bio obavljen racionalnije, a tri strategije bi bile usklađene. Bude li SRR sadržavala metodološka uputstva za izradu razvojnih programa gradova i općina koji će se oslanjati na prostorne planove, a Strategija prostornog razvoja metodološka uputstva za izradu gradskih i općinskih planova prostornog uređenja koji će se oslanjati na razvojne programe, bit će učinjen značajni pomak ka integraciji upravljanja prostorno-ekonomskim razvojem. Kako izrade vode Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, Hrvatski zavod za prostorni razvoj i Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, koordinaciju treba odrediti na razini Vlade Republike Hrvatske

3. DEMOGRAFSKO STANJE I TRENDVI¹⁴

Demografsku sliku Hrvatske u 21. stoljeću obilježava nekoliko, sad već karakterističnih procesa: neprekidna prirodna depopulacija, starenje stanovništva te neravnoteža u dobnoj strukturi stanovništva. Praćenje ukupnog broja stanovnika je otežano jer podaci iz posljednja dva popisa stanovništva nisu direktno usporedivi. Prema Popisu 2001. u Hrvatskoj je živjelo 4.437.460 a prema Popisu 2011., 4.284.889 stanovnika.

3.1. Starenje stanovništva

Ulaskom u novo tisućljeće dogodio se značajan demografski preokret koji se danas čini nepovratnim. Početkom 2002. godine posljednji put su djeca mlađa od 15 godina bila brojnija od starijih osoba (65 godina i stariji). Već sredinom iste godine taj odnos se promijenio u korist starijih, da bi danas populacija Hrvatske u dobi 65 i više godina bila za 25 posto veća od mlade populacije (0-14 godina).

Brzinu i tempo starenja kao i produljenje životnog vijeka u Hrvatskoj oslikava i podatak da se od 2001. do 2014. gotovo udvostručio broj „najstarijih starih“ (80 i više godina), i to s 98.802 na 189.923 stanovnika.

Uspoređena s ostalim zemljama EU, Hrvatska se uglavnom nalazi na negativnoj strani demografskih pokazatelja. Tablica 5. pokazuje da imamo negativni prirodni prirast, negativni saldo neto migracija i pad ukupnog broja stanovnika u promatranom razdoblju. U grupi smo od svega pet zemalja EU koje su u promatranom razdoblju zabilježile i prirodni pad i negativni saldo neto migracija. Demografska kretanja u Hrvatskoj prikazana osnovnim pokazateljima iz osnovne demografske jednadžbe ne prate ona u većini zemalja EU. Hrvatska ne prati ni prosječne europske demografske trendove tako da se ne može staviti znak jednakosti između demografske slike Hrvatske i one u većini zemalja EU.

Tablica 5. Stope prirodnog prirasta, neto migracije i ukupne promjene broja stanovnika u zemljama EU, prosjek 2008.-2012. u promilima

Država	Stopa prirodnog prirasta	Stopa neto migracije	Stopa ukupne promjene broja stanovnika
Luksemburg	4,0	16,8	20,8
Cipar	5,3	11,8	17,1
Belgija	2,1	6,4	8,5
Švedska	2,3	5,6	8,0
UK	3,8	3,5	7,3
Malta	2,3	3,2	5,5
Francuska	4,3	0,8	5,0
Italija	-0,4	5,4	5,0
Slovenija	1,6	3,2	4,8
Irska	10,2	-5,4	4,8
Finska	1,8	2,9	4,7
Danska	1,4	3,1	4,6
Nizozemska	2,8	1,8	4,5
Austrija	0,1	3,9	4,1
Češka	0,7	2,7	3,5
Španjolska	2,1	1,1	3,2

¹⁴ Tekst je preuzet iz stručne podloge za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske „Demografski scenariji i migracije“ (Čipin et al., 2014).

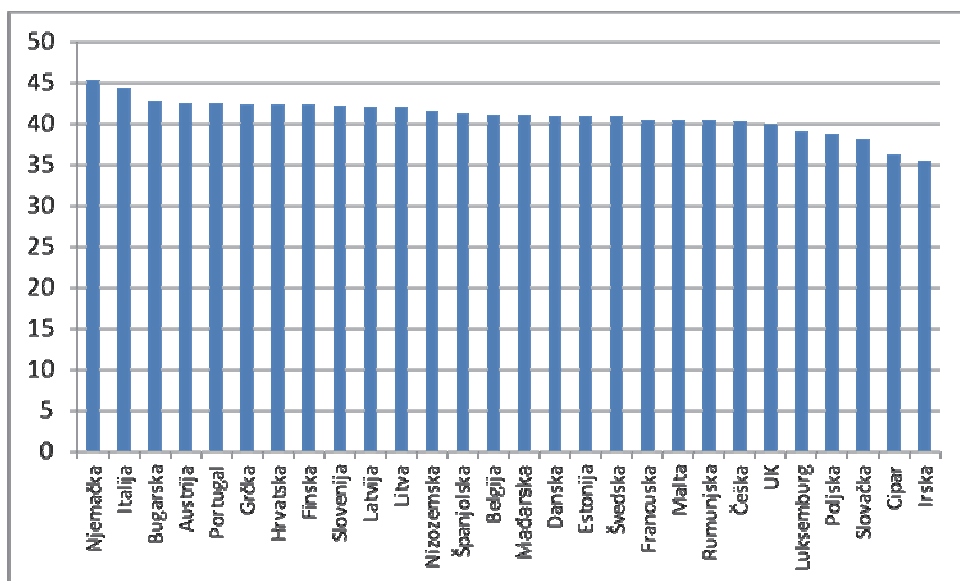
EU-28	1,0	2,0	3,0
Slovačka	1,2	0,8	1,9
Grčka	0,5	1,2	1,7
Poljska	0,6	-0,2	0,5
Portugal	-0,4	0,1	-0,3
Njemačka	-2,2	1,7	-0,5
Estonija	-0,4	-1,0	-1,4
Rumunjska	-2,1	0,0	-2,1
Mađarska	-3,7	1,4	-2,3
Hrvatska	-2,0	-0,3	-2,4
Bugarska	-4,6	-1,4	-5,9
Latvija	-4,1	-5,1	-9,2
Litva	-2,4	-10,3	-12,7

Izvor: Čipin et al., 2014, str. 6.

Demografsko starenje, odnosno promjene u dobnoj strukturi stanovništva koje se očituju u smanjenju broja mladih i rastu broja starijih u populaciji, izazivaju zabrinutost na nacionalnoj, ali i na regionalnoj i lokalnoj razini. Zabrinutost je izazvana prognozama o rastu ekonomskih i socijalnih troškova koje će demografsko starenje potaknuti u narednim desetljećima, ali i održivom funkcioniranju mnogih manjih sredina koje će starenjem biti najviše pogođene. Hrvatsko stanovništvo trenutno se nalazi među petnaest najstarijih svjetskih populacija, a udio starijih u ukupnoj populaciji kontinuirano raste. Posebno brzo raste udio najstarijih starih (starih 80 i više godina).

Nužno je istaknuti kako demografsko starenje u Hrvatskoj nije izazvano samo povećanjem očekivanog trajanja života, već je u velikoj mjeri rezultat smanjenog broja rađanja u posljednjih nekoliko desetljeća. Riječ je o tzv. *starenju odozdo*, koje u najrazvijenijim zemljama sve više uzmiče pred tzv. *starenjem odozgo* odnosno snižavanjem stope mortaliteta, posebice u starijoj dobi. U Hrvatskoj je dodatni problem što je uz demografsko starenje posljednjih dvadesetak godina na djelu i depopulacija. Prema jednom od najčešće navođenih pokazatelja starenja, medijalnoj starosti populacije, stanovništvo Hrvatske se ubraja među natprosječno stare populacije. Od promatranih 28 zemalja članica EU, Hrvatska se nalazi na visokom 6. mjestu sa medijalnom starošću od 42,4 godine. Ukoliko se dosadašnji nepovoljni demografski trendovi nastave, za očekivati je da će medijalna starost populacije u sljedećih 10-15 godina porasti do razine od 45, a do sredine stoljeća na čak 50 godina.

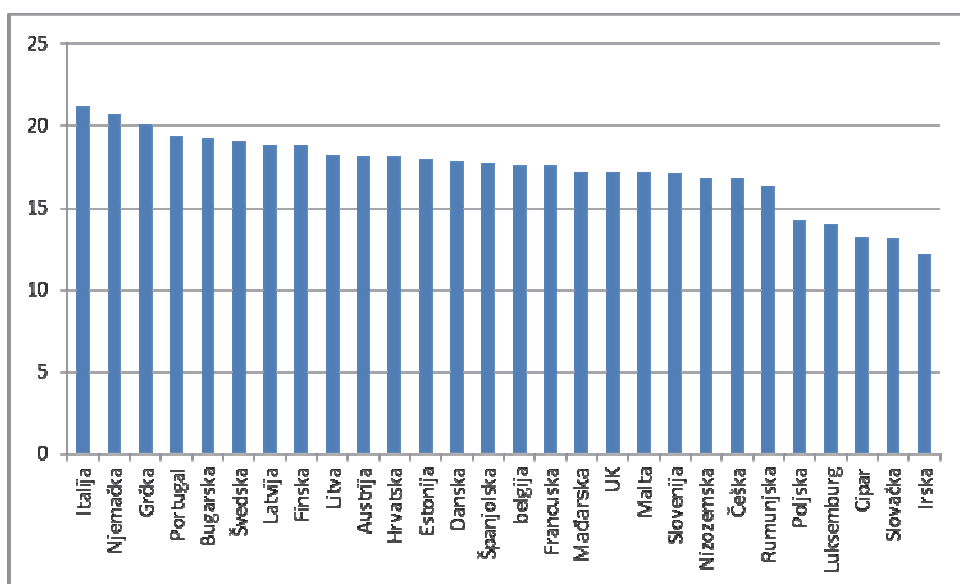
Slika 1. Medijalna starost populacije u zemljama EU i Hrvatskoj u 2013.

Izvor: Čipin et al., 2014.

Prema udjelu starijeg dijela populacije (65 i više godine), Hrvatska se također nalazi u europskom vrhu, unatoč činjenici da je mortalitet starijih i očekivano trajanje života u starijim dobnim grupama među nižima u usporedbi sa zemljama članicama EU. Očekuje se da će do 2020. godine svaki peti, a do 2030. godine svaki četvrti stanovnik Hrvatske biti u dobi 65 i više godina. Ono što se zasigurno očekuje jest ne samo starenje ukupne populacije, već i starenje starijeg dijela populacije. Do 2020. godine više od 5% ukupne hrvatske populacije bit će starije od 80 godina, a njihov udio će se do 2050. udvostručiti.

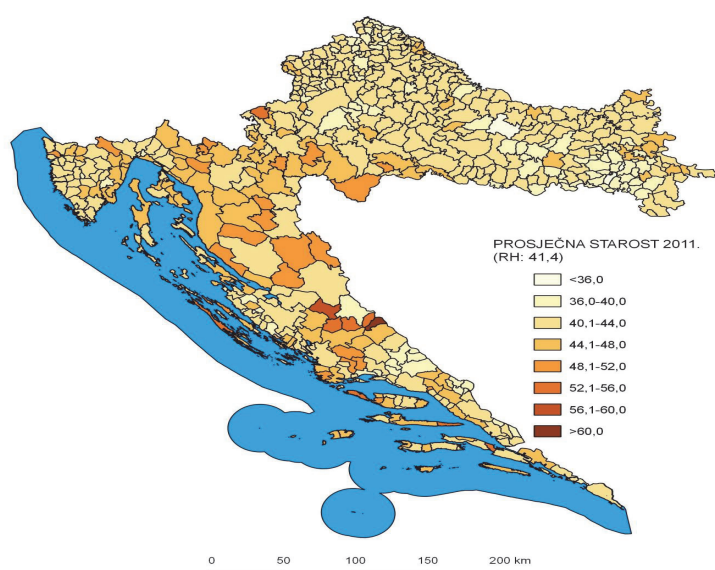
Slika 2. Udio populacije u dobi 65 i više godina u zemljama EU i Hrvatskoj u 2013. (%)

Izvor: Čipin et al., 2014.

Na regionalnoj razini, pokazatelji starenja su prilično diverzificirani. U Ličko-senjskoj, Karlovačkoj i Šibensko-kninskoj županiji udio starijih (65+) već je prešao brojku od 20%, a kako dobna struktura u tim županijama nije povoljna za očekivati je nastavak još bržeg procesa demografskog starenja. Ličko-senjska županija je u najnepovoljnijem položaju, jer je preko polovice stanovništva starije od 45 godina. Najmanji udio starije populacije u ukupnoj imaju Međimurska, Zagrebačka i Splitsko-dalmatinska županija. Najstarija općina u Hrvatskoj je općina Civljane u Šibensko-kninskoj županiji s više od 60% starijih u ukupnoj populaciji, a najmlađa općina Viškovo u Primorsko-goranskoj sa oko 10% stanovnika u dobi 65 i više godina. U gradovima, najviše starije populacije, relativno gledajući, živi u Skradinu (ima 27,4% starijih) i a najmanje u Solinu (10,5% starijih). Među županijama koje imaju općine sa vrlo starom populacijom izdvaja se Šibensko-kninska županija koja ima pet od deset najstarijih općina prema Popisu 2011. godine.

Karta 4. Prosječna starost stanovništva Hrvatske, po gradovima i općinama, Popis 2011.

Izvor: Čipin et al. (2014).

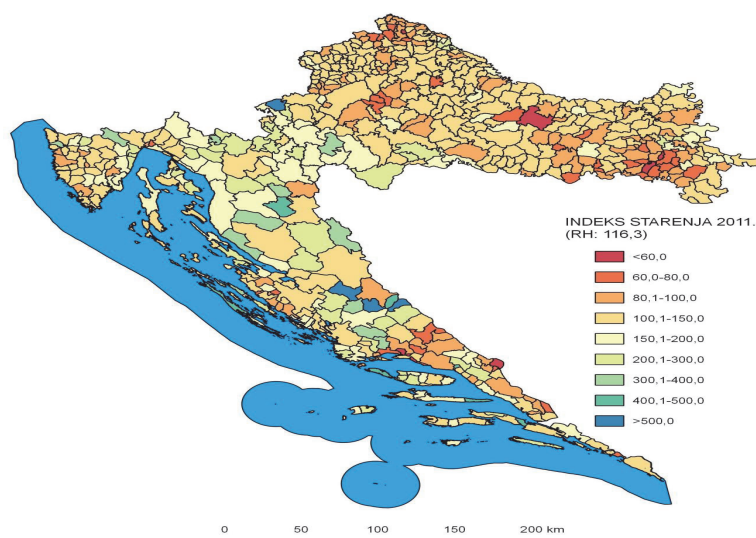
Udio najstarijih starih (80+) veći od 5% nalazimo u Ličko-senjskoj, Šibensko-kninskoj i Karlovačkoj županiji. U njima se nalaze i općine u kojima je udio najstarijih starih veći od 10%, a u općinama Civljane i Promina u Šibensko-kninskoj županiji je veći od 15%. Kombinacijom smanjenog udjela mladih i dugog životnog vijeka u tim općinama u sljedećih nekoliko desetljeća ta populaciju će se značajno povećati. Kako je riječ o općinama u kojima je prosječna starost populacije uglavnom veća od 50 godina, dovodi se u pitanje njihova, ne samo demografska već i ekonomska održivost. Grad u Hrvatskoj u kojem, prema Popisu iz 2011. godine nalazimo najviši postotak najstarijih (80+) u ukupnoj populaciji jest Vis (7,5%). U općini Jarmina u Vukovarsko-srijemskoj županiji udio najstarijih starih je manji od 2%, dok među gradovima, grad Solin ima najmanji udio najstarijih starih stanovnika (2,1%).

Najmanji udio djece mlađe od 15 godina u ukupnom stanovništvu prema Popisu iz 2011. imaju Primorsko-goranska (12,5%), Istarska (13,4%) i Karlovačka županija (13,4%). Razlog nalazimo u nižim stopa fertiliteta, ali i natprosječno visokom trajanju života u tim županijama. Najviše djece u ukupnoj populaciji imaju Brodsko-Posavska (17,1%) i Vukovarsko-srijemska županija (17%) što je rezultat viših stopa fertiliteta i nižeg očekivanog trajanja života u njima. Najmanje djece mlađe od 15 godina nalazimo u

općini Ervenik (4,2%) u Šibensko-kninskoj, a najviše u općini Voćin (26,3%) u Virovitičko-podravskoj županiji. Među gradovima, Opatija ima najmanji udio djece (10,7%). Udio djece u Imotskom je najviši (23,2%).

Indeks starenja, odnosno omjer starijih (65+) i mladih (0-14) jedan je najboljih indikatora starenja jer je najosjetljiviji na razlike ili promjene u dobnoj strukturi neke populacije. Kolika je brzina starenja pokazuje nam i podatak da je u popisu stanovništva 2001. većina županija, njih 14, imalo više mladih nego starijih u ukupnoj populaciji. Samo jedno desetljeće kasnije, 2011. godine jedino je u Zagrebačkoj i Međimurskoj županiji bilo manje starijih od mladih. S druge strane, za 50 i više posto starijih od mladih u svojoj populaciji imaju Primorsko-goranska, Šibensko-kninska, Karlovačka te posebno Ličko-senjska gdje ta razlika iznosi više od 80%. Na razini gradova i općina samo dvije općine imale su 2011. indeks starenja ispod 50. To su bile općine Voćin u Virovitičko-podravskoj i Pribislavec u Međimurskoj županiji. S druge strane, dvije vrlo stare općine u Šibensko-kninskoj županiji, Ervenik i Civljane imaju 10 odnosno 13 puta više starije nego mlađe populacije.

Karta 5. Indeks starenja stanovništva, Popis 2011.

Izvor: Čipin et al. (2014).

Projekcije budućeg kretanja navedenih pokazatelja po županijama ovise o brzini povećanja očekivanog trajanja života, naročito u starijim dobnim skupinama, ali i o kretanju razine fertiliteta te o migracijskim trendovima.

3.2. Stanovništvo statističkih regija

Između dva posljednja popisa stanovništvo Hrvatske se smanjilo za 3,4 posto. Pritom se stanovništvo Kontinentalne Hrvatske smanjilo za 4,6, a Jadranske za 1,1 posto. Stanovništvo je raslo samo u Zadarskoj (4,9 posto), Zagrebačkoj (2,6 posto), i Istarskoj županiji (0,8 posto) i u Gradu Zagrebu. Najveći su pad imale Vukovarsko-srijemska (12,3 posto), Brodsko-posavska (10,3 posto) i Karlovačka županija (9,1 posto). DZS za 2012. i 2013. godinu procjenjuje daljnji pad stanovništva.

Tablica 6. Stanovništvo u RH, u statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u popisnim godinama

	1991.	2001.	2011.
Kontinentalna Hrvatska	3.204.052	3.010.452	2.872.954
Zagrebačka	282.989	309.696	317.606
Krapinsko-zagorska	148.779	142.432	132.892
Sisačko-moslavačka	251.332	185.387	172.439
Karlovačka	184.577	141.787	128.899
Varaždinska	187.853	184.769	175.951
Koprivničko-križevačka	129.397	124.467	115.584
Bjelovarsko-bilogorska	144.042	133.084	119.764
Virovitičko-podravska	104.625	93.389	84.836
Požeško-slavonska	99.334	85.831	78.034
Brodsko-posavska	174.998	176.765	158.575
Osječko-baranjska	367.193	330.506	305.032
Vukovarsko-srijemska	231.241	204.768	179.521
Međimurska	119.866	118.426	113.804
Grad Zagreb	777.826	779.145	790.017
Jadranska Hrvatska	1.580.213	1.427.008	1.411.935
Primorsko-goranska	323.130	305.505	296.195
Ličko-senjska	85.135	53.677	50.927
Zadarska	214.777	162.045	170.017
Šibensko-kninska	152.477	112.891	109.375
Splitsko-dalmatinska	474.019	463.676	454.798
Istarska	204.346	206.344	208.055
Dubrovačko-neretvanska	126.329	122.870	122.568
REPUBLIKA HRVATSKA	4.784.265	4.437.460	4.284.889

Izvor: DZS, Statistički ljetopis 2011., Tabela 5-21., str. 121.

Tablica 7. Vitalni indeks stanovništva u RH, u statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u 2001. i u razdoblju 2011.-2013.

	2001.	2011.
Kontinentalna Hrvatska	80,1	79,3
Zagrebačka	85,4	98
Krapinsko-zagorska	59,8	63,1
Sisačko-moslavačka	64,2	57,9
Karlovačka	54	50,5
Varaždinska	79	72,9
Koprivničko-križevačka	70,3	68,9
Bjelovarsko-bilogorska	64,5	62,1
Virovitičko-podravska	70,7	65,5
Požeško-slavonska	85,8	66,1
Brodsko-posavska	94,2	82,5
Osječko-baranjska	83,7	72,4
Vukovarsko-srijemska	97,6	74,8
Međimurska	108,8	99,9
Grad Zagreb	87,2	100,2
Jadranska Hrvatska	89,0	84,1
Primorsko-goranska	68,5	71,1
Ličko-senjska	51,1	44,7
Zadarska	110,4	98,4

Šibensko-kninska	77,4	64
Splitsko-dalmatinska	109,8	98,4
Istarska	74	82,2
Dubrovačko-neretvanska	108,4	99,1
Republika Hrvatska	82,7	80,7

Izvor: DZS, Priopćenje broj 7.1.1. T2/2013.

*Vitalni indeks jest omjer između broja živorođene djece i broja umrlih osoba, tj. broj živorođenih u odnosu na 100 umrlih osoba.

U međupopisnom razdoblju vitalni indeks na razini Hrvatske se smanjio s 82,7 na 80,7. Povećanje vitalnog indeksa zabilježeno je u pet županija: Zagrebačkoj, Krapinsko-zagorskoj, Gradu Zagrebu, Primorsko-goranskoj i Istarskoj županiji. Najveće smanjenje vitalnog indeksa zabilježeno je u Požeško-slavonskoj, Vukovarsko-srijemskoj i Šibensko-kninskoj županiji.

Najviši vitalni indeks 2011. godine zabilježen je u sljedećim županijama: Grad Zagreb (100,2), Dubrovačko-neretvanska (99,1) i Splitsko-dalmatinske, te Zadarska (98,4). Najniži vitalni indeks 2011. Imale su sljedeće županije: Ličko-senjska (44,7), Karlovačka (50,5), Sisačko-moslavačka (57,9).

Tablica 8. Gustoća stanovništva u članicama EU 2011. godine

	2011		2011
EU-28	116	Litva	48,3
Belgija	364,3	Luksemburg	200,4
Bugarska	67,5	Mađarska	107,2
Češka	135,9	Malta	1317,3
Danska	129,7	Nizozemska	494,5
Njemačka	229	Austrija	101,8
Estonija	30,6	Poljska	121,7
Irska	66,9	Portugal	114,5
Grčka	85	Rumunjska	93
Španjolska	93,2	Slovenija	101,9
Francuska	102,9	Slovačka	110,1
Hrvatska	75,7	Finska	17,7
Italija	201,2	Švedska	23
Cipar	92,3	UK	260,9
Latvija	33,1		

Izvor: Eurostat (dostupno na

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00003&plugin=1>).

Godine 2011. gustoća stanovništva¹⁵ u Hrvatskoj iznosila je 75,7 st/km² što je 65 posto od prosjeka EU-28. Sedam zemalja EU ima nižu gustoću naseljenosti od Hrvatske (Finska, Švedska, Latvija, Litva, Irska, Estonija, Bugarska).

¹⁵ Za usporedbu gustoće stanovništva u Hrvatskoj i zemljama EU u 2012. godine vidjeti sliku 1 u Prilogu.

Tablica 9. Gustoća stanovništva u RH, u statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u 2001. i 2011. godini

	2001.	2011.
Kontinentalna Hrvatska	94,4	90,1
Zagrebačka	101,2	103,8
Krapinsko-zagorska	115,9	108,1
Sisačko-moslavačka	41,5	38,6
Karlovačka	39,1	35,6
Varaždinska	146,4	139,4
Koprivničko-križevačka	71,2	66,1
Bjelovarsko-bilogorska	50,4	45,4
Virovitičko-podravska	46,1	41,9
Požeško-slavonska	47,1	42,8
Brodsko-posavska	87,1	78,1
Osječko-baranjska	79,5	73,4
Vukovarsko-srijemska	83,4	73,2
Međimurska	162,4	156,1
Grad Zagreb	1215,5	1232,5
Jadranska Hrvatska	57,8	57,2
Primorsko-goranska	85,1	82,6
Ličko-senjska	10,0	9,5
Zadarska	44,4	46,6
Šibensko-kninska	37,8	36,7
Splitsko-dalmatinska	102,1	100,2
Istarska	73,4	74,0
Dubrovačko-neretvanska	69,0	68,8
Republika Hrvatska	78,4	75,7

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011.

Gustoća stanovništva Jadranske Hrvatske je 57,2 st/km², a Kontinentalne 90,1 st/km². Izuzme li se Grad Zagreb s gustoćom od 1232,5 st/km² najgušće su naseljene Međimurska (156,1), Varaždinska (139,4) i Krapinsko-zagorska (108,1). Najrjeđe su naseljene Ličko-senjska (9,5), Karlovačka (35,6) i Šibensko-kninska (36,7).

Tablica 10. Koeficijent starosti u RH, u statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u 2001. i 2011. godini

	2001.	2011.
Kontinentalna Hrvatska		
Zagrebačka	19,5	22,1
Krapinsko-zagorska	22,4	23,5
Sisačko-moslavačka	24,8	26,2
Karlovačka	26,8	27,3
Varaždinska	21,1	22,8
Koprivničko-križevačka	22,4	23,8
Bjelovarsko-bilogorska	23,5	24,8
Virovitičko-podravska	22,1	23,1
Požeško-slavonska	21,8	23,6
Brodsko-posavska	21	23,1
Osječko-baranjska	20,8	22,8
Vukovarsko-srijemska	20,3	23

Međimurska	18,7	21,1
Grad Zagreb	20,8	23,6
Jadranska Hrvatska		
Primorsko-goranska	22,6	26,6
Ličko-senjska	30,5	31
Zadarska	21,6	25,5
Šibensko-kninska	26,3	29
Splitsko-dalmatinska	19,9	23,1
Istarska	21,8	24,9
Dubrovačko-neretvanska	21,8	24,4
Republika Hrvatska	21,6	24,1

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011.

Napomena: Koeficijent starosti je postotni udio osoba starih 60 i više godina u ukupnom stanovništvu.

Hrvatsku obilježava nepovoljna dobna struktura stanovništva. U međupopisnom razdoblju udio osoba starijih od 60 godina u ukupnom se stanovništvu povećao s 21,6 na 24,1 posto. Koeficijent starosti najviše se povećao u Zadarskoj, Primorsko-goranskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji. Najveći udio stanovništva starog 60 i više godina imaju Ličko-senjska (31 posto), Šibensko-kninska (29 posto) i Karlovačka (27,3 posto).

Tablica 11. Indeks starenja u RH, u statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u 2001. i 2011. godini

	2001.	2011.
Kontinentalna Hrvatska		
Zagrebačka	79,8	100,1
Krapinsko-zagorska	94,7	112,6
Sisačko-moslavačka	109,8	131,1
Karlovačka	128,8	149
Varaždinska	87	107,3
Koprivničko-križevačka	94,4	110,5
Bjelovarsko-bilogorska	97,8	114,9
Virovitičko-podravska	87	103,3
Požeško-slavonska	81	99,2
Brodsko-posavska	77,5	96,5
Osječko-baranjska	84,1	106,3
Vukovarsko-srijemska	76,5	98,3
Međimurska	72	91,8
Grad Zagreb	93,7	118,9
Jadranska Hrvatska		
Primorsko-goranska	109,4	155,3
Ličko-senjska	145,7	166
Zadarska	86	117,4
Šibensko-kninska	113,1	146,1
Splitsko-dalmatinska	77,8	102,3
Istarska	99,7	136,8
Dubrovačko-neretvanska	86,3	109,4
Republika Hrvatska	90,7	115

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011.

Napomena: Indeks starenja postotni je udio osoba starih 60 i više godina u odnosu na stanovništvo mlađe od 20 godina.

Godine 2001. indeks starenja u RH je iznosio 90,7, a 2011. godine 115. Godine 2001. pet županija imalo je više osoba starih 60 i više godina u odnosu na stanovništvo mlađe od 20 godina. 2011. godine samo su 4 županije (Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Vukovarsko-srijemska i Međimurska) imale veći udio osoba mlađih od 20 godina od udjela osoba starih 60 i više godina.

Tablica 12. Prosječna starost u RH, u statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u 2001. i 2011. godini

	2001.	2011.
Kontinentalna Hrvatska		
Zagrebačka	38,5	40,6
Krapinsko-zagorska	39,6	41,7
Sisačko-moslavačka	40,7	43
Karlovačka	41,9	44
Varaždinska	39	41,2
Koprivničko-križevačka	39,7	41,6
Bjelovarsko-bilogorska	40	42
Virovitičko-podravska	38,9	41,2
Požeško-slavonska	38,2	40,9
Brodsko-posavska	37,8	40,6
Osječko-baranjska	38,7	41,2
Vukovarsko-srijemska	37,8	40,6
Međimurska	37,6	40
Grad Zagreb	39,7	41,6
Jadranska Hrvatska		
Primorsko-goranska	41	43,9
Ličko-senjska	43	45,3
Zadarska	38,9	41,9
Šibensko-kninska	41,1	44,1
Splitsko-dalmatinska	38,1	40,8
Istarska	40,2	43
Dubrovačko-neretvanska	39	41,5
Republika Hrvatska	39,3	41,7

Izvor: Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011.

Napomena: Prosječna starost označuje srednje godine života cjelokupnog stanovništva određenog prostora (zemlje, grada itd.), a izračunava se kao aritmetička sredina starosti stanovništva.

Stanovništvo Hrvatske stari. Godine 2001. prosječna je starost iznosila 39,3 godine, a 2011. 41,7. Godina. Prosječna starost povećala se i u svim županijama. Prosječna starost stanovništva najveća je u sljedećim županijama: Lička-senjska (45,3), Šibensko-kninska (44,1) i Primorsko-goranska (43,9). Najmlađe je stanovništvo u Međimurskoj (40), Brodsko-posavskoj (40,6) i Splitsko-dalmatinskoj (40,8).

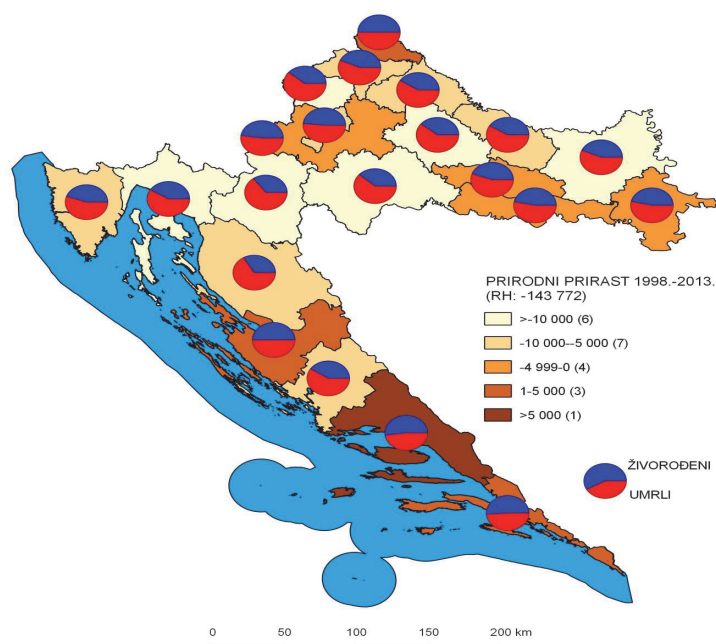
3.3. Depopulacija i migracije

Depopulacija je demografski fenomen koji utječe na prostorni razvoj. Stanovništvo Hrvatske se smanjuje i proces depopulacije je zahvatio mnoge regionalne i lokalne prostorne jedinice. Zajedničko djelovanje niskog fertiliteta, iskrivljene dobne strukture i iseljavanja mladih u reproduktivnoj dobi dovelo je do početka procesa izumiranja mnogih područja Hrvatske.

Od 1998. do kraja 2013. demografski je raslo sedam županija, sve županije uz jadransku obalu izuzev Primorsko-goranske županije, te Grad Zagreb i Zagrebačka županija. Relativno, najveći porast broja stanovnika, za više od 10% ukupne populacije imali su Zagrebačka i Zadarska županija.

U većini županija broj stanovnika se od 1998. na ovamo ipak smanjio. Ukupnom depopulacijom najviše su pogođene županije koje su ekonomski najnerazvijenije. Izgubile su više od 10% populacije iz 1998. Riječ je o Ličko-senjskoj, Sisačko-moslavačkoj, Karlovačkoj, Bjelovarsko-bilogorskoj i Virovitičko-podravskoj županiji. Zajedničko im je što su to emigracijska, pretežito ruralna područja sa oslabljenim reproduktivnim potencijalom.

Karta 6. Prirodni prirast stanovništva Hrvatske 1998. - 2013., po županijama

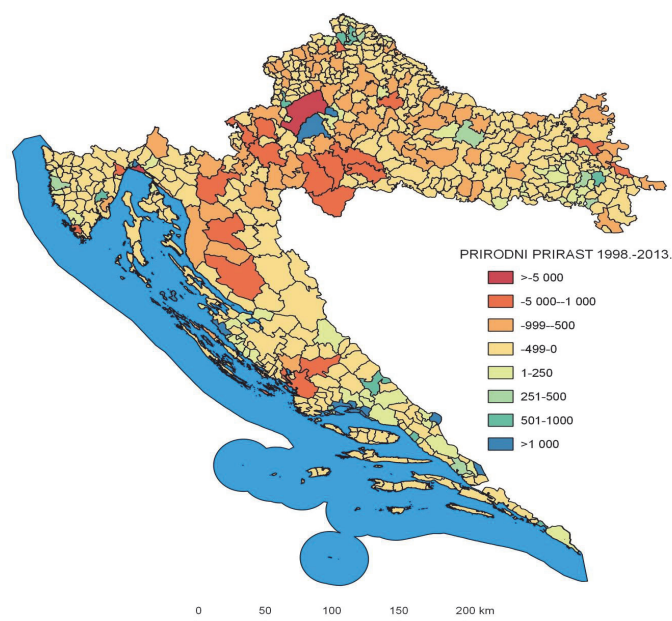

Izvor: Čipin et al. (2014).

Zbog nedostupnosti dugoročnih podataka na lokalnoj razini ne može se analizirati ukupno kretanje stanovništva gradova i općina u dugoročnoj perspektivi. U svakom slučaju, broj općina i gradova u Hrvatskoj zahvaćenih prirodnim (zasigurno i ukupnom) depopulacijom između 1998. i 2013. se povećao sa 71% na čak 84%. Udio onih koje su ostvarile prirodni rast stanovništva značajno je, dakle, manji od onih koje su ostvarile prirodni pad. Njihova trenutna dobna struktura dobar je prediktor prognoze da će u sljedećih nekoliko desetljeća, ukoliko se ništa ne promijeni, gotovo sve općine i gradovi u Hrvatskoj biti zahvaćene prirodnim depopulacijom, odnosno u svima će broj umrlih nadmašiti broj živorođenih. Broj i udio gradova i općina u Hrvatskoj u prirodnoj depopulaciji 1998. i 2013., po županijama prikazani su u Tablici na str. 40. studije Hrvatske „Demografski scenariji i migracije“ (Čipin et al., 2014).

Demografski razvoj manjih teritorijalnih cjelina i regionalna demografska dinamika značajno ovise o vitalnim demografskim pokazateljima. Dok je mortalitet manje-više stabilan, natalitet/fertilitet varira iz godine u godinu. U takvim slučajevima dobna struktura igra važnu ulogu, posebno u manjim prostornim jedinicama, gdje rast broja stanovnika dosta ovisi o dobnoj strukturi ženskog stanovništva.

Karta 7. Prirodni prirast stanovništva Hrvatske 1998. - 2013., po gradovima i općinama

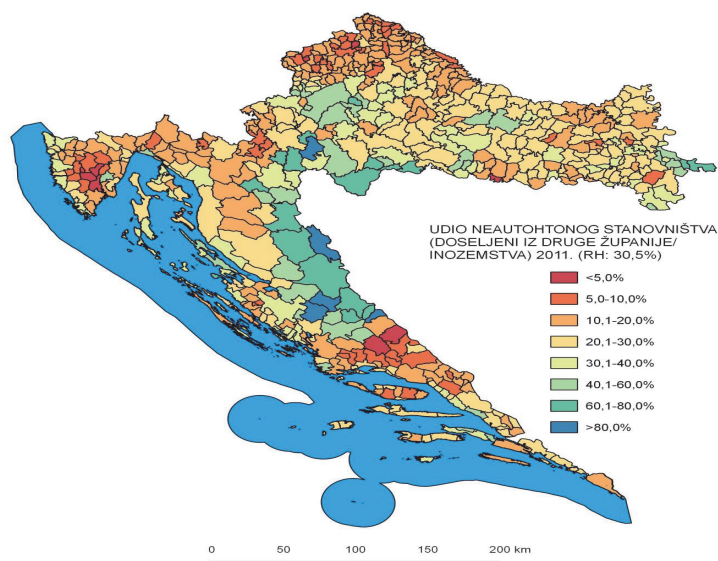

Izvor: Čipin et al. (2014).

Natalitet u Hrvatskoj danas je toliko nizak da je bez imigracije smanjenje broja stanovnika neizbježno. Riječ je o tzv. zamjenskoj migraciji koja nadoknađuje i ublažava depopulaciju i starenje, te nadomješta izgublenu radnu snagu.

Migracijski saldo je, međutim negativan. U popisnoj godini 2011., odselilo je 4.165 osoba više nego što je uselilo. Jadranska Hrvatska ima manji negativan migracijski saldo (-421) od Kontinentalne Hrvatske (-3.744). Pozitivan migracijski saldo bilježi šest županija: Grad Zagreb (2.139), Zagrebačka (865), Zadarska (742), Primorsko-goranska (249), Varaždinska (66) i Splitsko-dalmatinska (32). Najveći negativni migracijski saldo imaju sljedeće županije: Sisačko-moslavačka (-1.551), Vukovarsko-srijemska (-1.239) i Šibensko-kninska (-900). U tablicama u Prilogu može se vidjeti doseljeno stanovništvo iz drugih županija i inozemstva, kao i odseljeno stanovništvo u druge županije i inozemstvo u 2001. i 2011. godini. Ovo negativno kretanje prikazano je Kartom 9. i u Tablici 37.

Karta 8. Udio doseljenog stanovništva iz neke druge županije i inozemstva, Popis 2011., po gradovima i općinama

Izvor: Čipin et al. (2014).

Tablica 13. Migracijski saldo u RH, u statističkim regijama NUTS2 i NUTS 3 u izabranim godinama

	2001.	2011.	2012.
Kontinentalna Hrvatska	5.775	-3.744	-3.876
Zagrebačka	3.439	865	714
Krapinsko-zagorska	48	-120	-169
Sisačko-moslavačka	174	-1.551	-1.529
Karlovačka	-28	-586	-504
Varaždinska	47	66	-124
Koprivničko-križevačka	66	-145	-85
Bjelovarsko-bilogorska	-162	-771	-574
Virovitičko-podravska	-157	-326	-447
Požeško-slavonska	150	-685	-810
Brodsko-posavska	-520	-689	-699
Osječko-baranjska	340	-554	-766
Vukovarsko-srijemska	-281	-1.239	-871
Međimurska	79	-148	-164
Grad Zagreb	2.580	2.139	2.152
Jadranska Hrvatska	10.179	-421	-42
Primorsko-goranska	1.134	249	368
Ličko-senjska	97	-297	-335
Zadarska	1.609	742	727
Šibensko-kninska	902	-900	-857
Splitsko-dalmatinska	4.249	32	-169
Istarska	1.476	-89	214
Dubrovačko-neretvanska	712	-158	10
Republika Hrvatska	16.954	-4.165	-3.918

Napomena: Migracijski saldo je razlika broja doseljenih i odseljenih stanovnika.

Izvor: DZS, Statistički ljetopis 2002., Tabela 36-14, str. 608; DZS, Statistički ljetopis 2013., Tabela 5-26., str.126 DZS, Statistički ljetopis 2013., Tabela 5-28., str.131.

3.4. Projekcije stanovništva Republike Hrvatske po županijama do 2030.

Projekcije stanovništva jedna su od polaznih osnova pri usmjeravanju tekućeg i oblikovanju strategije budućeg ukupnog društvenog i ekonomskog razvoja neke prostorne jedinice. Demografske strukture jedne su od temeljnih čimbenika pri planiranju ekonomskih, obrazovnih, zdravstvenih, prostornih i drugih kapaciteta nekog područja. Stoga, projiciranje budućih demografskih procesa i struktura ima sasvim praktične razloge.

Projekcije stanovništva po županijama do 2030. godine izrađene su korištenjem kohortno-komponentne metode, standardne demografske tehnike kod projekcija budućeg kretanja stanovništva po dobi i spolu. Za izradu projekcija stanovništva korišteni su sljedeći podaci: stanovništvo prema dobi i spolu za početnu godinu projekcija za svaku od 21 županije u Hrvatskoj, specifične stope fertiliteta prema dobi po županijama za razdoblje početne godine projekcija, *Coale-Demeny East* modelske tablice mortaliteta aproksimirane za svaku županiju za razdoblje oko početne godine projekcije i neto migracije prema dobi i spolu u početnoj godini projekcija. Kako dobno-spolna struktura migranta nije bila dostupna, za županije je korištena zajednička dobno-spolna struktura migranata u Republici Hrvatskoj. Projekcije su izrađene do 2030. godine, pojedinačno za svaku županiju. Zbog nedostupnosti određenih ulaznih podataka, projekcije su napravljene u jednoj varijanti, za sve županije Hrvatske. Osnovna nit vodilja bila je pokazati što bi se moglo desiti ukoliko se postojeći trendovi (2013. godina je uzeta kao početna godina projekcija) nastave.

Prilikom izrade projekcija korištene su sljedeće hipoteze:

- varijanta konstantnog fertiliteta (totalna stopa fertiliteta (TFR) ostaje nepromijenjena tijekom cijelog razdoblja za koji se projekcija izrađuje);
- očekivano trajanje života umjereno raste – linearnom ekstrapolacijom previđa se rast koji je u skladu sa dosadašnjim trendovima;
- neto migracije su konstantne (neto migracije prema dobi i spolu ostaju nepromijenjene do kraja razdoblja, tj. do 2030.).

Strukturni demografski indikatori stanovništva Hrvatske, projekcija za 1.1.2030., po županijama prikazani su u Tablici na str. 64. studije „Demografski scenariji i migracije“ (Čipin et al., 2014).

Uz zadržavanje sadašnjih fertilitetnih i mortalitetnih trendova, u najnepovoljnijoj situaciji što se tiče dobne strukture stanovništva bit će Primorsko-goranska, Sisačko-moslavačka i Karlovačka županija. U tim županijama, nastaviti će se dosadašnji trendovi, opast će udio djece (0-14) u ukupnom stanovništvu na razinu oko 10%, a istovremeno će porasti udio starijih (65+) na skoro 30%. Najpovoljniju dobnu strukturu, uz starije stanovništvo oko 50-60% brojnije od mlađeg, mogu očekivati Međimurska, Požeško-slavonska i Brodsko-posavska županija.

Može se zaključiti da demografsku sliku Hrvatske početkom 21. stoljeća obilježavaju procesi koji su počeli još u 20. stoljeću: neprekidna prirodna depopulacija, starenje stanovništva i neravnoteža u dobnoj strukturi stanovništva. Između dva posljednja popisa stanovništvo Hrvatske se smanjilo za 3,4 posto (s 4.437.460 na 4.284.889 stanovnika), a broj „najstarijih starih“ (80 i više godina) se od 2001. do 2014., gotovo udvostručio: porastao je s 98.802 na 189.923 stanovnika. Broj živorođenih u odnosu na 100 umrlih osoba (vitalni indeks) smanjio se s 82,7 na 80,7. Razlika broja doseljenih i odseljenih stanovnika (migracijski saldo) također je negativna. Samo 2011. godine iz Hrvatske je odselilo 4.165 osoba više nego što je uselilo. Ovako negativna slika ogleda se i u gustoći stanovništva. Godine 2011. iznosila je 75,7 st/km² što je 65 posto prosjeka EU-28.

Depopulacija je utjecala i još će dugo utjecati i na prostorni razvoj. Slijedom zajedničkog djelovanja niskog fertiliteta, iskrivljene dobne strukture i iseljavanja mladih u reproduktivnoj dobi mnoga područja Hrvatske počela su izumirati. Stanovništvo Kontinentalne Hrvatske smanjilo se za 4,6, a Jadranske za 1,1 posto, a stanovništvo je raslo samo u Zadarskoj (4,9 posto), Zagrebačkoj (2,6 posto), i Istarskoj županiji (0,8 posto) i u Gradu Zagrebu. Najveći su pad imale su Vukovarsko-srijemska (12,3 posto), Brodsko-posavska (10,3 posto) i Karlovačka županija (9,1 posto). Unatoč bržem padu stanovništva, gustoća stanovništva Kontinentalne Hrvatske je tradicionalno veća negou u Jadranskoj Hrvatskoj (90,1 st/km² prema 57,2 st/km²).

Svjetska iskustva upućuju da demografska politika spada u najteže provedive razvojne politike bez obzira radi li se o pokušajima povećanja ili smanjenja stanovništva. Redovno se sastoji od neposrednih mjera koje mogu imati kratkoročne rezultate i posrednih mjera koje se tiču poboljšanja općih uvjeta života i mogu se pokazati uspješnima tek dugoročno. Hrvatska u tome nije izuzetak uz napomenu da postojeća demografska politika do sada nije imala rezultata. Izrađivači SRR mogu konzultirati Nacionalni program demografskog razvitka koji je 1996. godine donio Hrvatski Sabor na prijedlog tadašnjeg Ministarstva razvitka i obnove koje je od tada tri puta mijenjalo ime ali je bilo i ostalo odgovorno za politiku regionalnog razvoja. Ciljevi Nacionalnog programa demografskog razvitka replicirani su u ciljevima Nacionalnog programa razvitka otoka koji je Sabor donio godinu kasnije¹⁶. Aktualni su i danas.

Razvojne mjere kojima se potiče izgradnja infrastrukture i stambenog fonda (u te mjere spadaju i direktna ulaganja iz državnog proračuna koje ministarstvo provodi od 1995. godine na ovamo) kratkoročno mogu potaknuti gospodarstvo u područjima koja zaostaju u razvoju i u roku od nekoliko godina doprinijeti rastu BDP i ostalih makroekonomskih veličina. U nešto dužem vremenu (4-5 godina) takve mjere mogu potaknuti mehanički priliv stanovništva. Unapređivanje ukupne demografske slike područja (porast nataliteta, poboljšanje starosne strukture i td) je međutim spor proces koji se mjeri desetljećima tako da je ex post teško utvrđivati koje mjere su bile najučinkovitije.

Izrađivači SRR se stoga trebaju udredotočiti na poticanje gospodarstva koje će povećati mehanički priliv stanovništva u potpomognuta područja koja su i demografski ugrožena i najslabije razvijena¹⁷. Kako je proizvodnju moguće povećavati i većom produktivnošću, treba poticati obrazovanje, cjeloživotno obrazovanje poduzetništva i što bolju i učinkovitiju poduzetničku infrastrukturu. Ove mjere mogu kratkoročno izazvati mehanički priliv, a ako budu konzistentno provođene duže vrijeme, početak će doprinositi i poboljšanju ukupne demografske slike potpomognutih područja.

¹⁶ Vidi poglavlje 2.2.

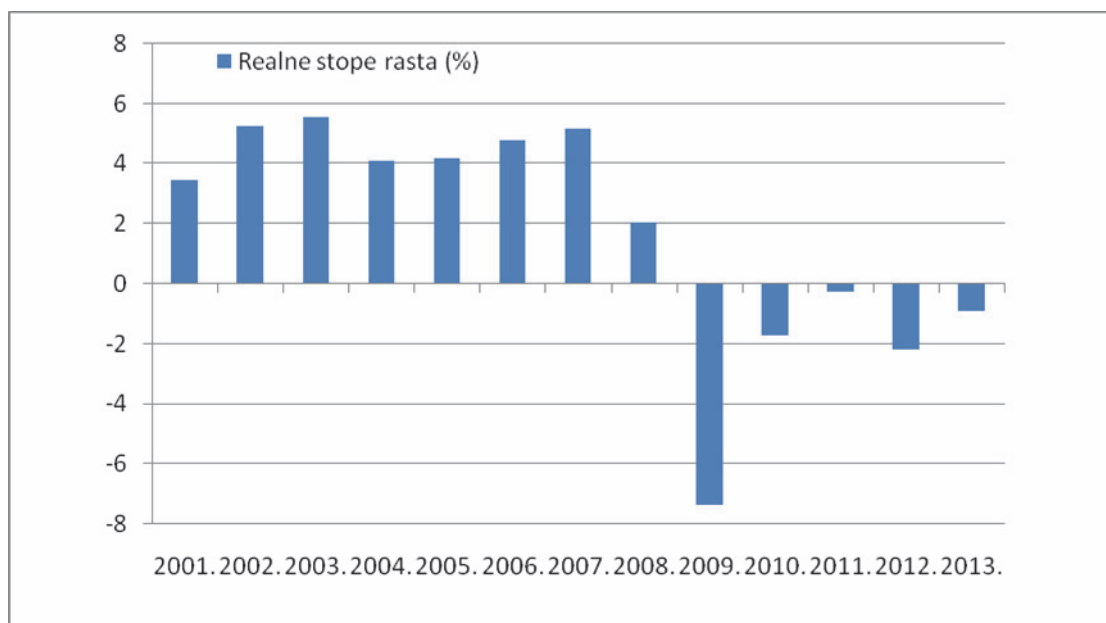
¹⁷ O korelaciji nerazvijenih i demografski ugroženih područja vidi u poglavlju 7.

4. RAZVOJNI TRENDIVI HRVATSKOG GOSPODARSTVA OD 2005. DO 2013. GODINE

4.1. Bruto domaći proizvod

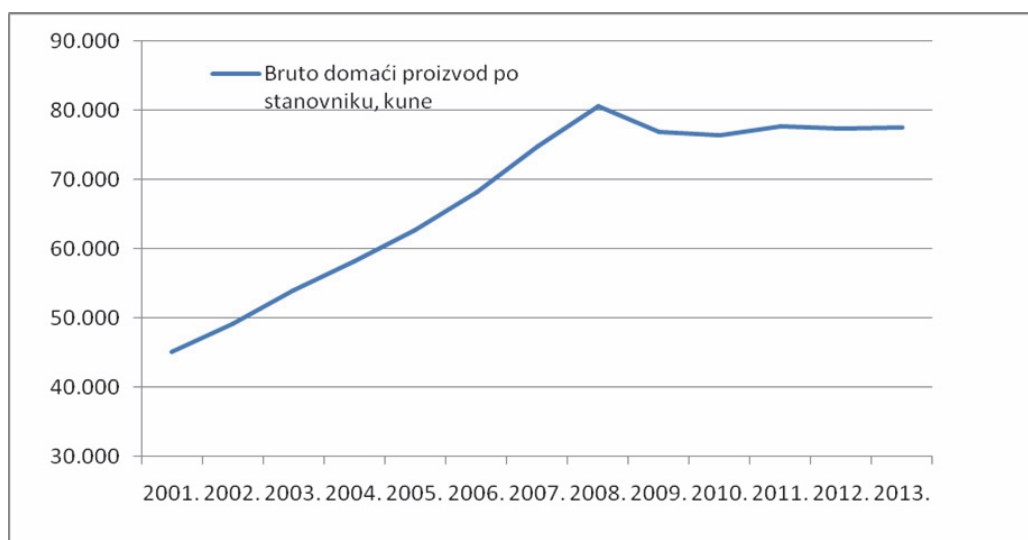
Gospodarska kretanja u Hrvatskoj u razdoblju od 2008. do 2014. godine obilježila je gospodarska kriza. Započela je pod utjecajem globalne financijske i gospodarske krize, a nastavila pospješena slabošću gospodarskog sustava, osobito njegovom niskom konkurentnošću. Pad gospodarske aktivnosti bio je najizraženiji u 2009. godini, a opadanje je nastavljeno i u narednim godinama. U 2013. godini bruto domaći proizvod u Republici Hrvatskoj bio je za 0,9 posto manji od BDP prethodne godine. Najviše su se smanjili izdaci za potrošnju kućanstava koji su bili manji za 1,3 posto u odnosu na 2012. godinu. Smanjenje bruto investicija u fiksni kapital iznosilo je 1,0 posto. Istovremeno, izdaci za potrošnju neprofitnih ustanova koje služe kućanstvima (NPUSK) u 2013. godini porasli su za 4,8 posto. Izdaci za potrošnju države porasli su u 2013. godini 0,5 posto, izvoz roba i usluga 3,0 posto, a uvoz roba i usluga 3,2 posto u odnosu na prethodnu godinu.

Slika 3. Realne stope promjene bruto domaćeg proizvoda (tržišne cijene) u Republici Hrvatskoj, u razdoblju od 2001. do 2013. godine (ESA 2010)

Izvor: podaci Državnog zavoda za statistiku.

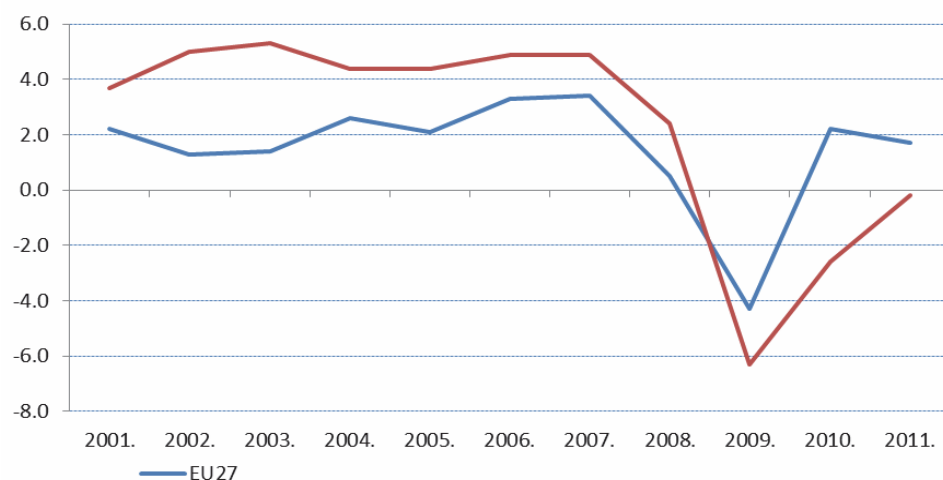
Slika 4. Bruto domaći proizvod po stanovniku u Republici Hrvatskoj, u razdoblju od 2001. do 2013. godine (ESA 2010)

Izvor: obrada autora prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

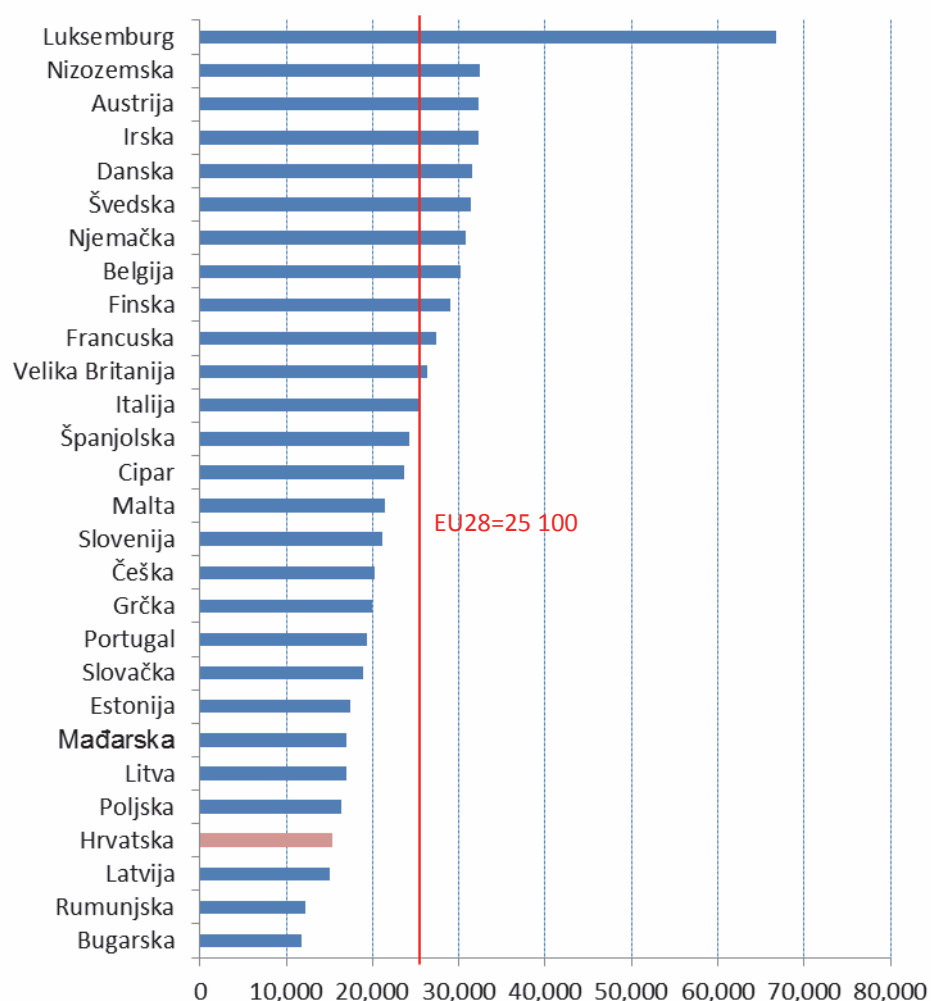
Slika 1. prikazuje usporedbu realnih stopa rasta hrvatskog gospodarstva (bruto dodane vrijednosti) sa stopama na razini prosjeka EU27, tijekom razdoblja od 2001. do 2013. godine. Iz slike se jasno mogu uočiti dva razdoblja. Prvo razdoblje od 2001. do 2008. godine obilježavaju pozitivne međugodišnje stope rasta hrvatskog gospodarstva na razini iznad prosjeka EU27. Uslijed gospodarske krize 2009. godine dolazi do snažnog pada gospodarske aktivnosti u Hrvatskoj tako da u narednom razdoblju hrvatsko gospodarstvo bilježi negativne međugodišnje stope rasta koje su ispod razine prosjeka EU27. Podaci o realnim stopama rasta BDV-a po zemljama članicama EU27 dani su u tablicama u prilogu studiji. Prema visini BDP-a po stanovniku hrvatsko gospodarstvo se nalazi na samom začelju zemalja članica EU28. Niži BDP po stanovniku bilježe samo Latvija, Rumunjska i Bugarska. Podaci o BDP po stanovniku za 2008., 2009. i 2010. godinu po zemljama članicama EU dani su u tablicama u prilogu studiji.

Slika 5. Realne stope rasta bruto dodane vrijednosti (BDV) (stalne cijene), Hrvatska i EU27, 2001.-2011.

Izvor: Eurostat, obrada autora

Slika 6. BDP po stanovniku u tekućim cijenama, prema paritetu kupovne moći, zemlje članice EU28, 2011.

Izvor: Eurostat, obrada autora.

Analiza strukture bruto domaćeg proizvoda prema rashodnoj metodi u razdoblju od 2008. do 2013. godine ukazuje na znatno smanjenje investicija. U razdoblju od 2008. do 2013. godine smanjio se udio bruto investicija u ukupnom bruto domaćem proizvodu s 31,4 na 18,9 posto. Ostale komponente bruto domaćeg proizvoda su se povećale. Udio izdataka kućanstava i izdataka za potrošnju neprofitnih ustanova koje služe kućanstvima povećao s 58,1 na 60,6 posto. Izdaci države su se povećali s 18,5 posto u 2008. na 20,0 posto u 2013. godini. Istovremeno je izvoz roba i usluga povećan s 38,5 na 52,9 posto.

Tablica 14. Struktura bruto domaćeg proizvoda prema rashodnoj metodi, tekuće cijene (ESA 2010), u %

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Kućanstva i NPUSK	58,1	58,4	58,9	59,7	60,2	60,6
Država	18,5	20,3	20,1	20,1	20,1	20,0
Bruto investicije	31,4	25,0	21,4	20,6	19,3	18,9
Izvoz roba i usluga	38,5	34,5	37,7	40,4	41,6	42,9
Robe (fob)	16,6	14,6	18,0	19,5	19,7	20,5
Usluge	21,9	19,9	19,8	20,9	21,8	22,5
Minus: Uvoz roba i usluga	46,5	38,2	38,2	40,9	41,1	42,5
Robe (fob)	39,0	31,2	31,2	33,8	34,1	35,6
Usluge	7,5	7,1	7,0	7,1	7,0	6,9
Bruto domaći proizvod	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Bruto dodana vrijednost u 2013. godini bila je manja za 5,8 posto nego u 2008., a 0,2 posto manja nego u 2012. godini. Na smanjenje bruto dodane vrijednosti od 2008. na ovamo najviše je utjecalo smanjenje u građevinarstvu (40,6 posto), prerađivačkoj industriji (12,7 posto), te u djelatnosti trgovine na veliko i na malo, prijevozu i skladištenju, smještaju, pripremi i usluživanju hrane (za 9,7 posto).

Opisana kretanja su za posljedicu imala i promjenu u strukturi BDP-a (Tablica 15.), tako da je došlo do pada udjela građevinarstva, djelatnosti primarnog sektora te uslužnih djelatnosti (trgovina, prijevoz i skladištenje, smještaj, priprema i usluživanje hrane) u BDP-u. Istovremeno povećanje udjela u BDP-u zabilježio je sekundarni sektor, informacijske i komunikacijske djelatnosti te financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja.

Tablica 15. Bruto dodana vrijednost i bruto domaći proizvod, tekuće cijene (ESA 2010)

NKD*	A	B,C,D,E	F	G,H,I	J	K	L	M,N	O,P,Q	R,S,T,U	Bruto dodana vrijednost (bazične cijene)	Porezi na proizvode minus subvencije na proizvode	Bruto domaći proizvod (tržišne cijene)
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11 = (1do10)	12	13 = 11+ 12
2008.	14.711	57.672	25.156	64.800	14.467	18.631	26.829	24.871	41.329	8.400	296.865	50.820	347.685
2009.	14.423	56.199	22.855	57.566	14.097	18.803	26.956	23.413	43.069	8.265	285.646	45.319	330.966
2010.	13.656	56.950	18.947	56.793	13.746	19.075	27.146	22.626	43.355	8.169	280.465	47.576	328.041
2011.	13.338	59.626	17.578	57.684	13.240	20.568	28.649	22.521	44.168	8.335	285.707	46.880	332.587
2012.	12.538	60.396	15.492	56.797	12.920	19.166	28.645	22.636	43.239	8.475	280.305	50.151	330.456
2013.	11.885	59.033	14.934	58.535	12.936	19.060	28.655	23.096	43.009	8.483	279.625	50.511	330.135

Napomena: * Nacionalna klasifikacija djelatnosti 2007.

Oznake djelatnosti: A - Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo; B,C,D,E - Prerađivačka industrija, rudarstvo i vađenje te ostale industrije, F- Građevinarstvo; G,H,I - Trgovina na veliko i na malo, prijevoz i skladištenje, smještaj, priprema i usluživanje hrane; J - Informacije i komunikacije; K - Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja; L - Poslovanje nekretnostima; M,N - Stručne, znanstvene, tehničke, administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti, O,P,Q - Javna uprava i obrana, obrazovanje, djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, R, S, T, U - Ostale uslužne djelatnosti

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Tablica 16. Struktura BDP-a po djelatnostima NKD-a

	A	B,C,D,E	F	G,H,I	J	K	L	M-U
2008.	5,0%	19,4%	8,5%	21,8%	4,9%	6,3%	9,0%	25,1%
2013.	4,3%	21,1%	5,3%	20,9%	4,6%	6,8%	10,2%	26,7%

Izvor: Državni zavod za statistiku.

Negativne stope promjene bruto domaćeg proizvoda nastavljene su i u 2014. godini. U prvom tromjesečju 2014. godine bruto domaći proizvod pao je za 0,6 posto na međugodišnjoj razini, u drugom tromjesečju za 0,8 posto, a trećem tromjesečju za 0,5 posto u odnosu na isto razdoblje 2013. godine. Smanjenje bruto domaćeg proizvoda prvenstveno je uzrokovano snažnim padom investicija. Dostupni podaci Državnog zavoda za statistiku ukazuju da su u trećem tromjesečju 2014. godine ukupne bruto investicije u fiksni kapital bile manje za 3,6 posto nego u trećem tromjesečju 2013. godine. Smanjuje se i osobna potrošnja; u trećem tromjesečju 2014. godine, za 1,2 posto. U prvom dijelu godine pozitivni rezultati ostvareni su u vanjskotrgovinskom sektoru u području izvoza roba i turističkih usluga. Izvoz roba je u prvih sedam mjeseci 2014. povećan za 11,2, a uvoz za 4,4 posto. Te rezultate treba, međutim, uzimati s određenim oprezom jer se oni dijelom mogu pripisati promjenama u statističkom obuhvatu nakon ulaska Hrvatske u EU. Ta povećanja nisu bila tolika u preostalom dijelu godine.¹⁸ Prema podacima Državnog zavoda za statistiku u trećem tromjesečju 2014. godine ukupni izvoz roba i usluga bio je veći za 4,1 posto u odnosu na isto razdoblje prethodne godine. Istovremeno uvoz je porastao za 3,2 posto. Državna potrošnja zabilježila je međugodišnje smanjenje od -1,4 posto u trećem tromjesečju.

U skladu s projekcijama, oporavka nije bilo ni u 2014. godini. Blagi porast stope rasta BDP-a očekuje se tek u 2015. godini. Prema projekcijama Ministarstva financija objavljenim u Smjernicama ekonomske i fiskalne politike za razdoblje 2015.-2017. gospodarski rast u 2015. godini trebao bi se temeljiti na povećanju izdataka kućanstava, investicija u fiksni kapital i izvoza roba i usluga i daljnjim smanjenjem državne potrošnje. Ministarstvo financija procjenjuje da će bruto domaći proizvod u 2015. godini porasti za 0,5, u 2016. godini za 1,3, a u 2017. godini za 1,5 posto. Pad BDP-a u tri uzastopne godine snažno je utjecao na kretanja konsolidirane opće države. Nakon zabilježenog manjka konsolidirane opće države u iznosu 5,2 posto bruto domaćeg proizvoda u 2013. godini, Ministarstvo financija očekuje njegovo smanjenje u razdoblju do 2017. godine.

Stručnjaci Ekonomskog instituta, Zagreb u procjenama objavljenim u publikaciji *Croatian Economic Outlook Quarterly* ublažili su procjene gospodarskog rasta zbog nepovoljnijeg stanja u gospodarstvu, a posebno zbog snažnijeg smanjenja očekivanih investicijskih aktivnosti. Prema posljednjim projekcijama, 2014. godine se očekuje smanjenje bruto domaćeg proizvoda od 0,6 posto, što je uvjetovan vrlo slabom domaćom potražnjom, a naročito daljnjim padom investicija. Službeni podaci koji će pokazati koliko je projekcija bila točna bit će objavljeni u prvom tromjesečju 2015. godine. Blag oporavak gospodarske aktivnosti trebao bi uslijediti 2015. godine uz rast BDP-a od 0,2 posto na godišnjoj razini, predvođen jačanjem inozemne potražnje i investicija uslijed značajnijeg povlačenja sredstava iz fondova EU-a.

¹⁸ Croatian Economic Outlook Quarterly br. 59/2014.

Tablica 17. Projekcije osnovnih makroekonomskih i fiskalnih pokazatelja, 2013.-2017.

	2011.	2012.	2013.	2014.p.*	2015.p.*	2016. p.*	2017. p.*
Bruto domaći proizvod, <i>realna godišnja stopa promjene</i>	-2,2	-0,3	-0,9	-0,7	0,5	1,3	1,5
Potrošnja kućanstava (uključujući NPUSK)	0,3	-3,0	-1,2	-0,6	0,2	0,7	1,3
Državna potrošnja	-0,3	-1,0	0,5	-1,7	-1,0	-1,0	0,0
Investicije u fiksni kapital	-2,7	-3,3	-1,0	-3,8	1,6	3,9	4,2
Izvoz roba i usluga	2,2	-0,1	3,0	5,6	3,6	3,6	3,5
Uvoz roba i usluga	2,5	-3,0	3,2	3,7	3,5	4,0	4,2
Indeks potrošačkih cijena, promjena	2,3	3,4	2,2	-0,1	1,4	1,9	2,0
Stopa nezaposlenosti, administrativna, posto	17,8	18,9	20,2	19,8	19,5	19,1	18,4
Međugodišnja stopa promjene broja zaposlenih (administrativni izvori)	-1,5	-1,1	-2,2	-1,9	-0,7	0,3	1,1
Ukupni višak/manjak konsolidirane opće države, u tisućama kuna	-14.877.842	-11.453.884	-17.321.497	-16.380.719	-12.546.704	-12.525.471	-8.040.722
Ukupni višak/manjak konsolidirane opće države, % BDP-a	-4,5	-3,5	-5,2	-5,0	-3,8	-3,6	-2,3

Napomena: * službene projekcije.

Izvor: Državni zavod za statistiku i Ministarstvo financija.

Hrvatsko gospodarstvo je već šestu godinu u krizi. BDP opada od 2008. godine na ovamo, a najizraženiji pad gospodarske aktivnosti zabilježen je u 2009. godini. Ukupna bruto dodana vrijednost hrvatskog gospodarstva u 2013. godini bila je za 5,8 posto manja od vrijednosti u 2008., a 0,2 posto manja od vrijednosti u 2012. godini. Na smanjenje bruto dodane vrijednosti od 2008. na ovamo najviše je utjecalo smanjenje u građevinarstvu (40,6 posto), prerađivačkoj industriji (12,7 posto), te u djelatnosti trgovine na veliko i na malo, prijevozu i skladištenju, smještaju, pripremi i usluživanju hrane (za 9,7 posto). U strukturi BDP-a opao je udio građevinarstva, djelatnosti primarnog sektora i uslužnih djelatnosti (trgovina, prijevoz i skladištenje, smještaj, priprema i usluživanje hrane). Istovremeno, povećanje udjela u BDP-u zabilježeno je u sekundarnom sektoru, informacijskoj i komunikacijskoj djelatnosti te u financijskoj djelatnosti i djelatnosti osiguranja.

Što se tiče BDP-a po stanovniku, hrvatsko gospodarstvo je na samom začelju zemalja članica EU28. Niži BDP po stanovniku zabilježen je samo u Latviji, Rumunjskoj i Bugarskoj. Ovi podaci relevantni su za formuliranje nacionalne gospodarske politike, a tek u manjoj mjeri za formuliranje poticanja regionalnog razvoja. Razvojne mjere koje će se formulirati na ove dvije razine moraju biti usklađene pa se izrađivači SRR upućuju na suradnju s nositeljem opće (nacionalne) gospodarske politike.

4.2. Zaposlenost i ljudski resursi

U Hrvatskoj je u 2013. godini bilo 1.364.269 zaposlenih osoba, od čega su pravne osobe zapošljavale 1.132.246 osoba (83,0 posto zaposlenih), vlasnici obrta, njihovi zaposlenici i samostalni djelatnici 206.658 osoba (15,1 posto zaposlenih), dok su poljoprivrednici u ukupnoj zaposlenosti sudjelovali s 1,9 posto. U usporedbi s 2001. godinom ukupna zaposlenost je povećana za 1,2 posto (16.298 osoba). Povećanje zaposlenosti je isključivo rezultat porasta broja zaposlenih u pravnim osobama, dok je broj zaposlenih u obrtu i samostalnih djelatnika smanjen za 9.342, a broj zaposlenih poljoprivrednika za čak 50.606. Istovremeno, broj nezaposlenih je u razdoblju 2001.-2013. godine smanjen s 380.195 na 345.112, što je smanjenje od oko 35 tisuća nezaposlenih (prosječno godišnje za -0,8 posto). S obzirom da promatrano razdoblje uključuje razdoblje gospodarske krize, prilikom donošenja zaključaka o trendovima na tržištu rada nužno je razdvojiti razdoblje prije 2008. godine od razdoblja nakon 2008. (Slika 1.). Razdoblje od 2001. do 2008. godine obilježila su pozitivna kretanja tržišta rada, pri čemu se zaposlenost povećavala po prosječnoj godišnjoj stopi od 2,1 posto, a najviši godišnji rast zaposlenosti ostvaren kod obrtnika i samostalnih djelatnika (3,5 posto). Zaposlenost u pravnim osobama rasla je po stopi od 2,5 posto godišnje. Iznimka su jedino zaposleni poljoprivrednici; zaposlenost ove kategorije se od 2001. do 2008. godine smanjivala u prosjeku 9,4 posto godišnje. Usporedo s rastom zaposlenosti nezaposlenost se u tom razdoblju u prosjeku godišnje smanjivala za značajnih 6,5 posto. Pod snažnim utjecajem gospodarske krize započete 2008. godine jačaju i negativni trendovi na tržištu rada. Tako je od 2008. do 2013. godine zaposlenost u prosjeku godišnje smanjena za 2,6 posto, a broj nezaposlenih se u prosjeku godišnje povećavao za 7,8 posto. Najveće smanjenje zaposlenosti zabilježeno je kod zaposlenih osiguranika poljoprivrednika (7,7 posto) i kod zaposlenih u obrtu i slobodnim djelatnostima (4,9 posto). Broj umirovljenika je u stalnom porastu te raste brže od broja zaposlenih (u prosjeku godišnje za 1,2 posto, zaposlenost za 0,1 posto od 2001. do 2013.), tako da dok 2001. godine na jednog umirovljenika dolazi 1,31 zaposleni u 2013. taj odnos pada na 1,15.

Registrirana stopa nezaposlenosti hrvatskog gospodarstva 2013. godine je iznosila je 22,2 posto, što je za 7% više nego u 2008. godini (Tablica 18. i Slika 7.). Slika 7. daje usporedni prikaz anketnih stopa nezaposlenosti za Hrvatsku, EU28 i odabrane zemlje članice EU (Bugarska, Češka, Mađarska, Poljska, Slovačka, Slovenija i Rumunjska). Hrvatska je u 2013. godini imala najvišu stopu nezaposlenosti. Slijede Slovačka i Bugarska, dok su najniže stope nezaposlenosti zabilježene u Češkoj (7,0 posto) i Rumunjskoj (7,1 posto).

Tablica 18. Stanovništvo, zaposlenost i nezaposlenost u Republici Hrvatskoj 2001.-2013.

	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Broj stanovnika (tis.)*	4.437	4.440	4.442	4.439	4.442	4.440	4.436	4.435	4.429	4.418	4.285	4.268	4.256
Zaposleni (tis.)	1.348	1.359	1.393	1.409	1.420	1.468	1.517	1.555	1.499	1.432	1.411	1.395	1.364
Zaposleni u pravnim osobama (tis.)	1.056	1.060	1.088	1.103	1.113	1.160	1.212	1.252	1.211	1.168	1.160	1.153	1.132
Zaposleni u obrtu i djelatnostima slobodnih profesija (tis.)	216	229	242	252	258	263	264	265	252	232	221	213	207
Zaposleni osiguranci poljoprivrednici (tis.)	76	70	63	54	49	45	41	38	35	32	31	29	25
Nezaposleni (tis.)	380	390	330	310	309	292	264	237	263	302	305	324	345
Stopa registrirane nezaposlenosti	23,1	22,3	19,2	18	17,9	16,6	14,8	13,2	14,9	17,4	17,8	18,9	20,2
Stopa anketne nezaposlenosti	15,8	14,8	14,3	13,8	13,1	11,1	9,6	8,4	9,1	11,8	13,5	15,9	17,2
Broj umirovljenika (tis.)	1.032	1.042	1.055	1.066	1.081	1.100	1.122	1.148	1.179	1.200	1.213	1.218	1.191
Omjer umirovljenici/zaposlenici	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9

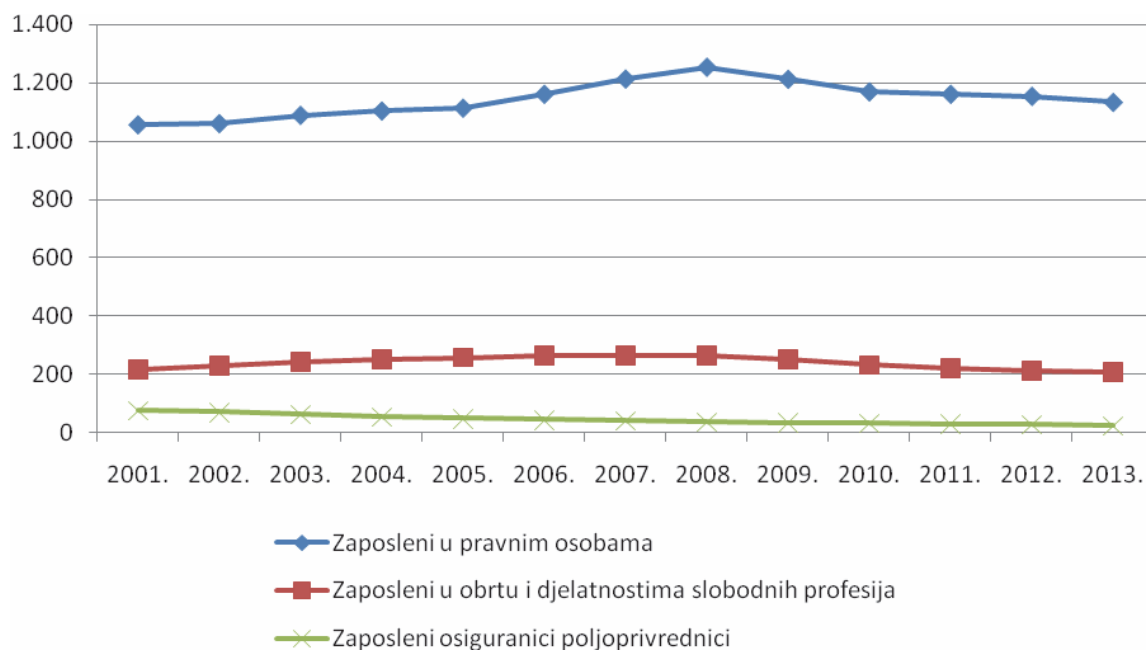
Napomena: podaci o broju stanovnika su procjena DZS-a sredinom godine, podataka za 2011. je iz Popisa
Izvor: DZS, HZZ i HZMO

Tablica 19. Prosječne godišnje stope rasta stanovništva, zaposlenih osoba, nezaposlenih i umirovljenika, 2008.-2013., 2001.-2008. i 2008.-2013.

	Prosječna godišnja stopa rasta		
	2013./2001.	2008./2001.	2013./2008.
Broj stanovnika	-0,3%	0,0%	-0,8%
Zaposleni	0,1%	2,1%	-2,6%
Zaposleni u pravnim osobama	0,6%	2,5%	-2,0%
Zaposleni u obrtu i djelatnostima slobodnih profesija	-0,4%	3,0%	-4,9%
Zaposleni osiguranici poljoprivrednici	-8,7%	-9,4%	-7,7%
Nezaposleni	-0,8%	-6,5%	7,8%
Broj umirovljenika	1,2%	1,5%	0,7%

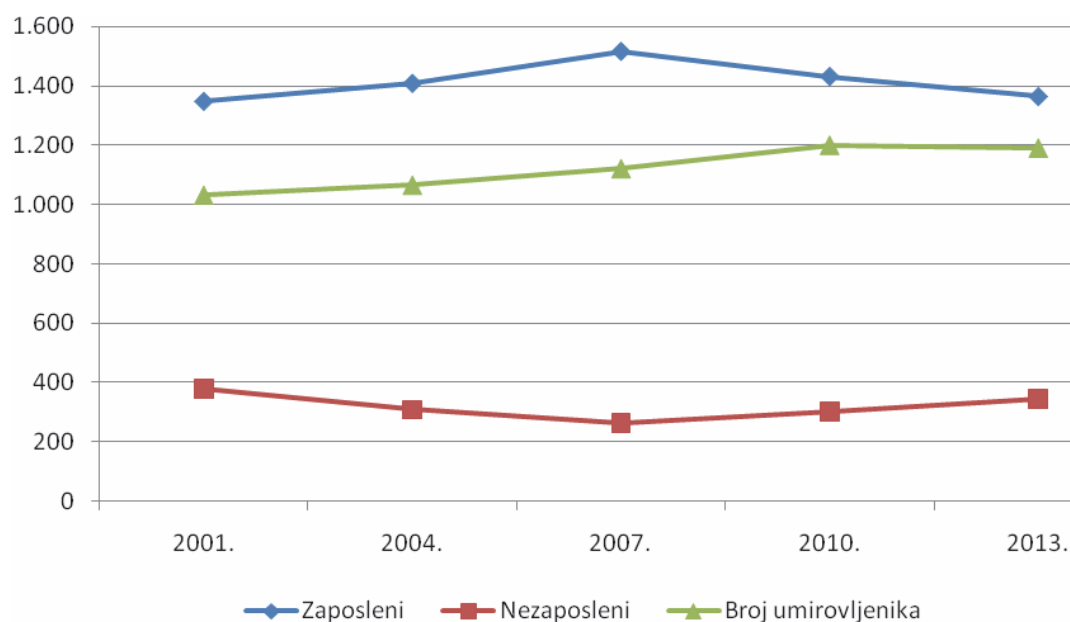
Izvor: obrada autora prema podacima DZS, HZZ i HZMO

Slika 7. Zaposleni u pravnim osobama, obrtu i slobodnim profesijama i poljoprivrednici, 2001.-2013.

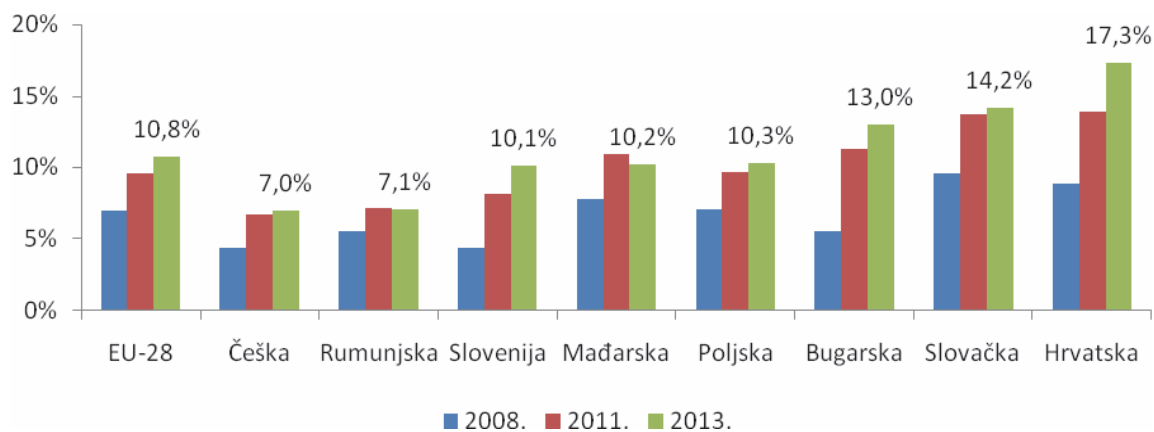
Izvor: obrada autora

Slika 8. Zaposleni, nezaposleni i umirovljenici (tis.), 2001., 2004., 2007., 2010. i 2013.

Izvor: DZZ, HZZ i HZMO

Slika 9. Anketna stopa nezaposlenosti, Hrvatska, EU-28 i odabrane zemlje članice EU, 2008., 2011. i 2013.

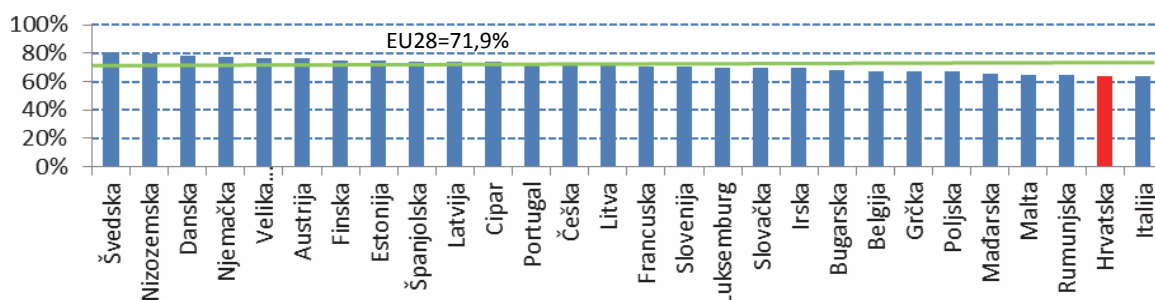

Izvor: EUROSTAT

Usporedba vrijednosti odabranih pokazatelja tržišta rada (stopa aktivnosti, stopa zaposlenosti, stopa nezaposlenosti mladih osoba) hrvatskog gospodarstva sa ostalim zemljama članicama Europske Unije prikazana je na slikama 10., 11. i 12. Podaci su preuzeti s Internet stranice statističkog ureda Europske unije – Eurostata.

Slika 10. prikazuje stopu ekonomske aktivnosti¹⁹ radno sposobnog stanovništva (stanovništvo u dobi između 15 i 64 godine) po zemljama članicama Europske unije za 2013. godinu. Hrvatska se s udjelom aktivnog stanovništva u ukupnom stanovništvu od 64 posto nalazi na samom dnu ljestvice zemalja EU. Niža stope ekonomske aktivnosti zabilježena je samo u Italiji. Najvišu stopu ekonomske aktivnosti radno sposobnog stanovništva ima Švedska u visini od 81 posto te Nizozemska u visini od 80 posto. Prosječna vrijednost ovog pokazatelja na razini EU28 iznosi 71,9 posto.

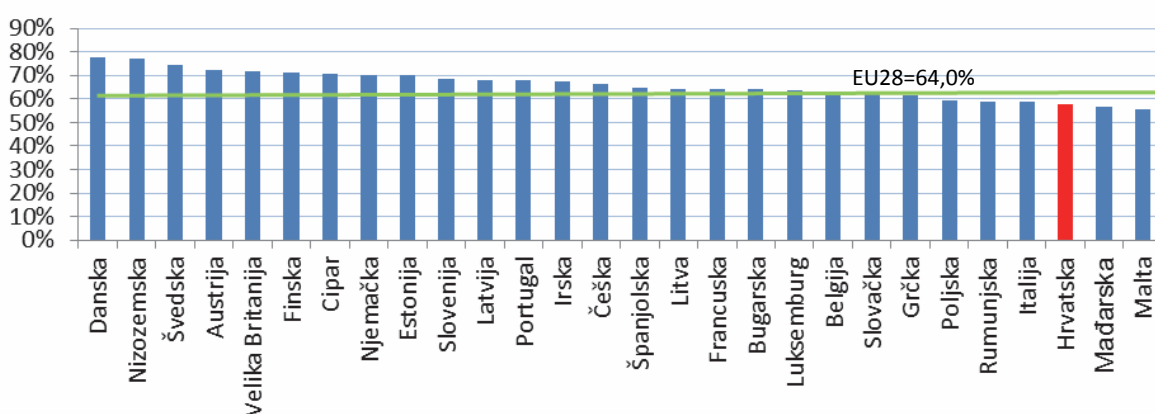
Slika 10. Stope aktivnosti stanovništva (u dobi od 15-64 godine), zemlje EU, 2013.

Izvor: EUROSTAT

Hrvatska je na samom začelju zemalja članica EU28 i prema vrijednostima pokazatelja stope zaposlenosti²⁰ (stanovništvo starije od 15 godine). Stope zaposlenosti su se u zemljama EU-a u 2013. godini kretale u rasponu od 55,5 posto u Malti do 77,9 posto u Danskoj (Slika 11.). Većina zemalja članica, njih 18, bilježi više stope zaposlenosti u odnosu na prosjek EU (64 posto), dok se deset zemalja (uključujući i Hrvatsku sa stopom zaposlenosti od 57,8 posto) nalazi ispod prosjeka.

Slika 11. Stope zaposlenosti stanovništva (u dobi od 15-64 godine), zemlje EU28, 2013.

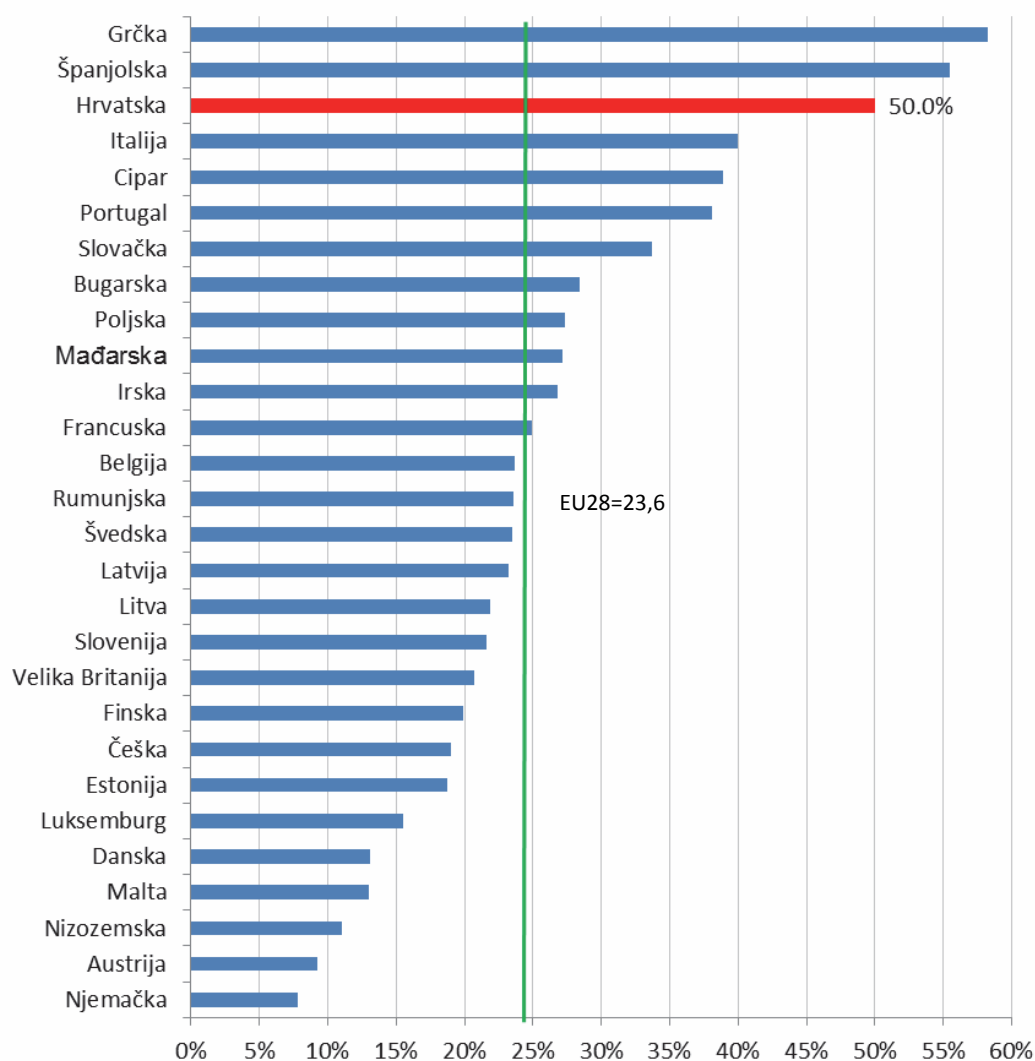
Izvor: EUROSTAT

¹⁹Stopa ekonomske aktivnosti stanovništva prikazuje udio radnog stanovništva (zaposleni i nezaposleni) u ukupnom radno sposobnom stanovništvu.

²⁰ Stopa zaposlenosti (stariji od 15) je udio zaposlenog stanovništva (iznad 15) u ukupnom stanovništvu (iznad 15).

Nezaposlenost mladih rastući je veliki problem hrvatskog društva koji može imati dugoročne posljedice za same pojedince i za gospodarstvo i društvo. Prema podacima Eurostata za 2013. godinu, Hrvatska je sa stopom nezaposlenosti mladih od 50% treća u Europskoj uniji. Najviše stope bilježe Grčka (58,3%) i Španjolska (55,5%). Najniže vrijednosti ovog pokazatelja bilježe Njemačka (7,8 posto) i Austrija (9,2 posto), a ispod EU prosjeka se uz njih nalazi još 14 zemalja. Prosječna stopa nezaposlenosti mladih na razini EU28 iznosi 23,6 posto.

Slika 12. Stope nezaposlenosti mladih (u dobi od 15-24 godine)²¹, zemlje EU28, 2013.

Izvor: EUROSTAT

Može se zaključiti da gospodarska kriza od samog početka nepovoljno utječe na tržište rada. Od 2008. do 2013. godine zaposlenost je prosječno godišnje opadala za 2,6 posto, a broj nezaposlenih se prosječno godišnje povećavao za 7,8 posto. Istovremeno, broj umirovljenika stalno raste i to brže od broja zaposlenih. U prosjeku, umirovljenika je u

²¹ Stopa nezaposlenosti mladih je udio nezaposlenog stanovništva u dobi između 15 i 24 godine u ukupnom radno aktivnom stanovništvu te dobi (zaposleni i nezaposleni).

razdoblju od 2001. do 2013., svake godine bilo 1,2 posto više, zaposlenih svega 0,1 posto. Godine 2001. za stotinu umirovljenika radio je 131 zaposleni, a u 2013. tek 115. Registrirana stopa nezaposlenosti hrvatskog gospodarstva 2013. godine je iznosila je 22,2 posto, što je za 7 posto više nego u 2008. godini.

Hrvatska se nalazi na pri dnu ljestvice zemalja EU prema udjelu aktivnog stanovništva u ukupnom (64 posto naspram 72 posto u EU28) kao i prema stopi zaposlenosti (57,8 posto naspram 64 posto u EU28). Niža stope ekonomske aktivnosti zabilježena je samo u Italiji.

Nezaposlenost mladih rastući je problem hrvatskog društva koji prijeti dugoročnim posljedicama i za pojedince i za gospodarstvo i društvo. Prema podacima Eurostata Hrvatska je 2013. godine sa stopom nezaposlenosti mladih od 50% treća u Europskoj uniji. Najviše stope zabilježene su u Grčkoj (58,3%) i Španjolskoj (55,5%). Najniže vrijednosti ovog pokazatelja zabilježene su u Njemačkoj (7,8 posto) i Austriji (9,2 posto), dok prosječna stopa nezaposlenosti mladih na razini EU28 iznosi 23,6 posto. Kako se i ovdje radi o nacionalnom gospodarskom i društvenom problem, izrađivači SRR upućuju na suradnju s nositeljem opće (nacionalne) gospodarske politike.

4.3. Struktura gospodarstva i konkurentnost

Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP) od 1993. godine u sklopu Izvještaja o društvenom razvoju (Human Development Report) objavljuje izračun indeksa ljudskog (ili društvenog razvoja). Indeks društvenog razvoja (Human Development Indeks – HDI) mjeri prosječni napredak pojedine zemlje u tri osnovna područja: dug i zdrav život (mjereno prema očekivanom životnom vijeku), pristup obrazovanju (mjereno prema godinama obrazovanja i očekivanim godinama obrazovanja za djecu školske dobi) i pristojan standard života (mjereno prema BDP-u po stanovniku). Indeks se izračunava u 187 zemalja a Hrvatska je 2014. godine svrstana na 47. mjesto, u kategoriju zemalja „vrlo visokog društvenog razvoja (UNDP, 2014). Pri tome je Hrvatska lošije rangirana u odnosu na Sloveniju (25. mjesto), Češku (28. mjesto), Slovačku (37. mjesto) i Mađarsku (43. mjesto). Bolje je ocijenjena od ostalih država Jugoistočne Europe (Rumunjska - 54. mjesto, Bugarska - 58. mjesto, Srbija na 77. mjesto). Očekivano trajanje životnog vijeka u Hrvatskoj je 77 godina, a bruto nacionalni dohodak po stanovniku iznosi 19.025 američka dolara. Izvještaj također navodi da se Hrvati prosječno školuju 11 godina, dok je očekivano trajanje školovanja 14,5 godina.

Ocjena konkurentnosti hrvatskog gospodarstva je uz HDI u uskoj vezi i sa strukturnim promjenama. Prilikom kvantificiranja strukturnih promjena najšire je prihvaćena metodologija i procjena Europske banke za obnovu i razvoj (European Bank for Reconstruction and Development - EBRD). Jednostavno se interpretira, a obuhvaća sve značajne segmente izgradnje suvremenog tržišnog gospodarstva. Indikatori strukturnih i institucionalnih promjena EBRD-a prikazani su u Tablici 20. Indikatori obuhvaćaju četiri najvažnija područja: poduzeća, tržište i trgovanje, financijski sektor i infrastrukturu. Neki indikatori su izraženi u postocima (od ukupne promatrane veličine ili kao % BDP-a) a neki kao specifičnih indeksa koji poprimaju vrijednost 1-5 a potom se ocjenjuju s ocjenama od 1 do 4+ (manja vrijednost indicira slabu poziciju, veća znači napredak). U skupini indikatora kojima se prate promjene u sektoru poduzeća, važno mjesto pripada udjelu privatnog sektora poduzeća. Po tom indikatoru, u promatranom razdoblju 2004.-2009. Republika Hrvatska je povećala udio privatnog sektora s 65% na 70% BDP-a. U pogledu broja zaposlenih povećala je udio zaposlenih u privatnim poduzećima s 66% na 70% ukupnog broja zaposlenih. To znači da privatna poduzeća zapošljavaju u prosjeku nešto manje zaposlenika ali je to očekivani trend obzirom na uobičajeni veći pritisak privatnih poduzeća na rast produktivnosti. Na području liberalizacije tržišta i trgovanja, hrvatsko gospodarstvo je ostvarilo zamjetan napredak, što se može zaključiti temeljem

nekoliko važnih indikatora. Udio administrativno određenih cijena koje ulaze u izračun indeksa potrošačkih cijena sveden je na nulu, što znači da je ostvarena potpuna liberalizacija cijena. Naravno, pri ovakvom zaključivanju treba imati na umu da se ovdje radi o uzorku dobara i usluga koji ulazi u izračun indeksa potrošačkih cijena, što znači da je dio dobara i usluga van obuhvata ovog uzorka i da i dalje postoje administrativno određene cijene (komunalne usluge, dio energenata itd.). Hrvatsko gospodarstvo pretežiti dio međunarodne razmjene obavlja s netranzicijskim zemljama. Iz tablice je, međutim, vidljivo da se udio smanjuje. Pokazatelji strukturnih i institucionalnih promjena u području financijskog sektora upućuju na stabilnost bankarskog tržišta. Udio stranog vlasništva u aktivni banaka je tijekom promatranog razdoblja stabilan i iznosi visokih 90 posto. Postotak rizičnih plasmana je povećan s 5,2 posto u 2006. na 7,8 posto u 2009. Pri tome je gotovo je udvostručen udio plasmana privatnom sektoru (poduzeća i kućanstva) s 51,8 posto BDP-a u 2004. na 69,6 posto BDP-a u 2009. Tržište hipotekarnih kredita ipak se razvija nešto sporije te je 2004. godine, ovih kredita bilo u visini 10,1 posto BDP-a, a u 2009. 15,1 posto BDP-a. Posebno važan pokazatelj razvijenosti tržišnog gospodarstva je pokazatelj burzovne kapitalizacije, koji je u slučaju Republike Hrvatske, od 2004. do 2007. povećan s 25,2 posto BDP-a na čak 104,7 % BDP-a, da bi do 2009. godine pao na 39,2 posto BDP-a. Volumen burzovnog trgovanja se, međutim, smanjio od 2006. do 2009. (s 8,7 posto na 5,6 posto tržišne kapitalizacije).

Značajan napredak ostvaren je i u području infrastrukture. Broj fiksnih telefonskih linija na 100 stanovnika, je relativno stabilan i iznosi oko oko 40 linija, dok mobilna telefonija ostvaruje brzi rast; od 63,7 mobilna telefona na 100 stanovnika 2004. na 134 mobilni aparat na 100 stanovnika u 2009. Broj korisnika Interneta raste s na 30,9 na 100 stanovnika u 2004. na 50,8 u 2009.

Tablica 20. Pokazatelji strukturnih promjena

PODUZEĆA	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Udio privatnog sektora poduzeća, % BDP	65	65	65	70	70	70
Udio zaposlenih u privatnom sektoru, % zaposlenih	66	68	68	70	70	70
Udio industrije u ukupnoj zaposlenosti, %	21,7	20,5	21	21,6	21,7	18,8
Promjene u produktivnosti rada u industriji, %	2,5	8,8	-1	2,6	0,8	7,2
Investicije/BDP, %	26	26,3	28,1	28,9	30,7	26,7
EBRD indeks privatizacije malih poduzeća	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3
EBRD indeks privatizacije malih poduzeća	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3
EBRD indeks reforme poduzeća	3	3	3	3	3	3
TRŽIŠTE I TRGOVANJE						
Udio administrativnih cijena u IPC, %	0	0	0	0	0	na
Udio roba s administrativnim cijenama u EBRD-15 košarici	0	0	0	0	0	na
Udio trgovine s netranzicijskim zemljama, %	71,3	68,5	68,3	65,2	64,7	na
Udio trgovine u BDP-u, %	60,9	61,5	64,6	64,9	59,6	50,1
Carinski prihodi, % od uvoza	1,6	1,5	1,3	1,2	1,3	1,6
EBRD indeks liberalizacije cijena	4	4	4	4	4	4
EBRD indeks devizne i trgovinske liberalizacije	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3	4,3
EBRD indeks politike konkurencije	2,3	2,3	2,3	2,7	2,7	3
FINANCIJSKI SEKTOR						
Broj banaka	37	34	33	33	33	32
Broj banaka u stranom vlasništvu	15	13)	15	16	16	15
Udio države u aktivni banaka, %	3,1	3,4	4,2	4,7	4,4	4,1
Udio stranog vlasništva u aktivni banaka, %	91,3	91,3	90,8	90,4	90,8	91
Postotak rizičnih plasmana, % ukupnih	7,5	6,2	5,2	4,8	4,8	7,8

Krediti privatnom sektoru (poduzeća i kućanstva), % BDP	51,8	56,4	64	67,1	68,1	69,6
Kreditu kućanstvima	30,4	34	38,2	41,1	37,1	36,9
Kreditu kućanstvima- hipotekarni krediti, % od kredita kućanstvima	10,1	12	14,7	16,4	15,3	15,9
Burzovna kapitalizacija, % BDP	25,2	30,5	56,5	104,7	40,4	39,2
Volumen burzovne trgovine, u % tržišne kapitalizacije	6	6,7	8,7	8,6	7,4	5,6
Vrijednost izdanih obveznica, % BDP	3,8	0	0,8	1,3	0	4,9
EBRD indeks reformi bankovnog sektora	4	4	4	4	4	4
EBRD indeks reformi nebankovnih financijskih institucija	2,7	2,7	3	3	3	3
INFRASTRUKTURA						
Fiksni telefoni na 100 stanovnika	42,4	42,4 ()	41,3 ()	41,7	41,9	na
Mobilni telefoni na 100 stanovnika	63,7	82,2	99,1	113,7	134,0	
Korisnici Interneta na 100 stanovnika	30,9	33,1	38	44,8	50,8	na
Produktivnost rada na željeznici, 1999=100	92,7	107	125,3	141,7	145,4	na
EBRD indeks infrastrukturne reforme	3	3	3	3	3	3
Elektroenergetski sektor	3	3	3	3	3	3
Željeznice	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7	2,7
Cestovne infrastrukture	3	3	3	3	3	3
Telekomunikacija	3,3	3,3	3,7	3,7	4	4
Voda i otpadne vode	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3

Izvor: EBRD

EBRD je za potrebe praćenja procesa tranzicije razvio pokazatelje napretka tranzicije koji obuhvaćaju privatizaciju malih i velikih poduzeća, restrukturiranje poduzeća, liberalizaciju cijena i vanjskotrgovinski sektor. Pokazatelji su dani u Tablici 13., a vrijednost pokazatelja se kreće na ljestvici od 1 do 4+, pri čemu vrijednost 1 označava da nema pomaka od centralno planirane ekonomije, dok vrijednost 4+ označava standard industrijaliziranog tržišnog gospodarstva. Hrvatska je u 2012. godini najbolje ocijenjena po pitanju privatizacije malih poduzeća, vanjske trgovine i deviznog sustava, a relativno je dobro ocijenjen (iako i tu ima prostora za napredak) proces privatizacije velikih poduzeća, restrukturiranja i konkurentne politike. U usporedbi s prijašnjim razdobljima zabilježen je napredak u svim područjima.

Tablica 21. Pokazatelji napretka tranzicije

Indikator	1990.	2001.	2012.
Privatizacija velikih poduzeća	1	3	3,33
Privatizacija malih poduzeća	3	4,33	4,33
Restrukturiranje poduzeća	1	2,67	3,33
Liberalizacija cijena	3,67	4	4
Trgovina i devizni sustav	2	4,33	4,33
Konkurentna politika	1	2,33	3

Izvor: EBRD

Međunarodne organizacije koje ocjenjuju svoje zemlje članice na svim kontinentima, povoljno ocjenjuju razvoj Hrvatske. Prema indeksu društvenog razvoja UNDP nas je 2014. godine svrstao na 47. mjesto od 187 obuhvaćenih zemalja. Po tome spadamo u kategoriju zemalja „vrlo visokog društvenog razvoja“. Prema indikatoru strukturnih promjena EBRD je pak povoljno ocijenio naše strukturne i institucionalne promjene, pogotovo one koje se tiču banaka i mobilne telefonije. EBRD je razvila i pokazatelje napretka tranzicije koji obuhvaćaju privatizaciju malih i velikih poduzeća, restrukturiranje poduzeća, liberalizaciju cijena i vanjskotrgovinski sektor. Hrvatska je u 2012. godini najbolje ocijenjena po pitanju privatizacije malih poduzeća, vanjske trgovine i deviznog sustava, a relativno je dobro ocijenjen proces privatizacije velikih poduzeća, restrukturiranja i konkurentne politike. U usporedbi s prijašnjim razdobljima zabilježen je napredak u svim područjima.

Poretci ove vrste i mjesto Hrvatske na njima ne mogu, nažalost, uputiti da regionalni razvoj i razvoj uopće, zadovoljavaju. Poretci se računaju na svjetskoj razini i na njima nije teško ostaviti za sobom nerazvijene afričke i azijske zemlje i tako biti nadprosječan. Podaci i pokazatelji o hrvatskim regijama uspoređeni s podacima pokazateljima ostalih zemalja EU puno su indikativniji. Prikazani su u slijedećem poglavlju.

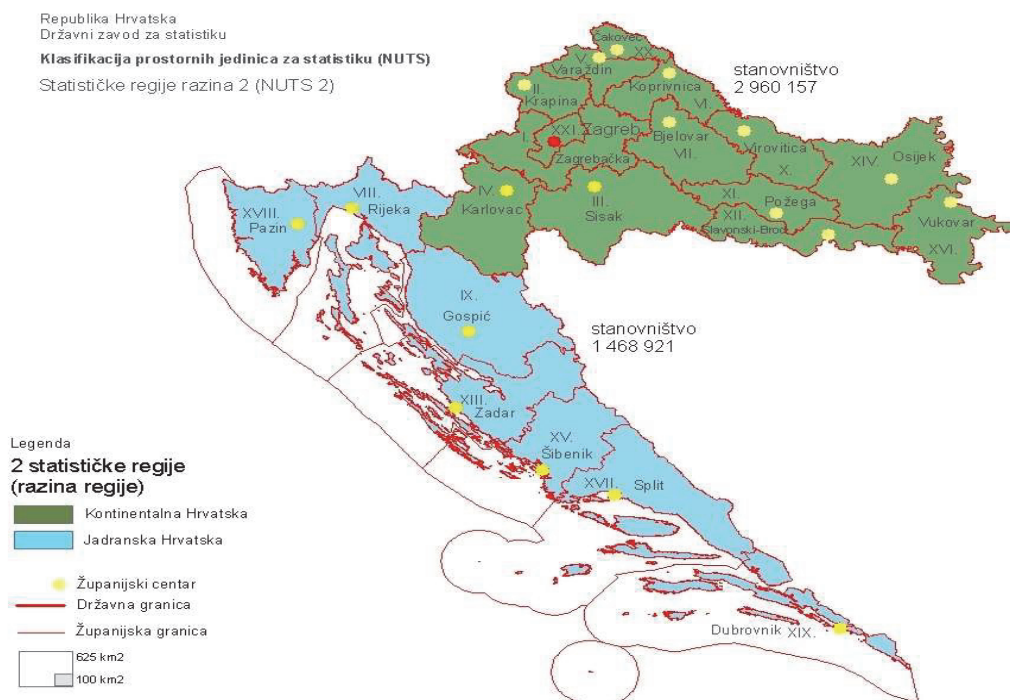
5. REGIONALNI RAZVOJ U RAZDOBLJU PROVOĐENJA POSTOJEĆIH STRATEGIJA I SADAŠNJE STANJE

5.1. Regionalni sustavi Republike Hrvatske

Prema Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (NN 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13) i Zakonu o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj (86/06, 125/06, 16/07, 95/08, 46/10, 145/10, 37/13, 44/13, 45/13) prostor RH administrativno je podijeljen na dvije razine, jednu razinu čine jedinice područne (regionalne) samouprave, a drugu najnižu razinu čine jedinice lokalne samouprave. Jedinice područne (regionalne) samouprave su županije i ima ih dvadeset i jedna (uključujući i Grad Zagreb), a jedinice lokalne samouprave čini 556 gradova i općina (od čega 128 gradova i 428 općina). Broj jedinica područne (regionalne) samouprave i status Grada Zagreba nisu mijenjani od zadnjeg Zakona iz 1997. godine.

Dio pravne stečevine koju je Republika Hrvatska bila dužna prihvatiti prije pristupanja Europskoj uniji bilo je usklađivanje statističkih prostornih jedinica prema klasifikaciji Europske unije, utvrđenoj Uredbom (EZ) br. 1059/2003 Europskog parlamenta i Vijeća o donošenju zajedničke klasifikacije teritorijalnih jedinica za statistiku (NUTS). Republika Hrvatska je 2007. godine uspostavila teritorijalne jedinice koje odgovaraju europskom statističkom standardu i dio su statističkog sustava (Odluka o uspostavi Nacionalne klasifikacije prostornih jedinica za statistiku (NKPJS) (NN 38/07)). Prema Odluci NKPJS je hijerarhijska klasifikacija kojom su uspostavljene prostorne jedinice za statistiku 1., 2. i 3. razine prema kojima se cijeli teritorij RH dijeli u svrhu regionalne statistike: Prostorna jedinica za statistiku NUTS 1 razine je Republika Hrvatska kao administrativna jedinica. Prostorne jedinice za statistiku NUTS 2 razine sastoje se od 3 neadministrativne jedinice nastale grupiranjem županija kao administrativnih jedinica niže razine. Prostorne jedinice za statistiku NUTS 3 razine sastoje se od 21 administrativne jedinice (20 županija i Grad Zagreb). Već 2012. godine uspostavljena je nova podjela na dvije statističke regije druge razine (nakon stjecanja punopravnog članstva koristi se naziv NUTS 2 regije): Kontinentalna Hrvatska i Jadranska Hrvatska. Kontinentalna Hrvatska obuhvaća četrnaest kontinentalnih županija, a Jadranska Hrvatska sedam obalnih. Karta 9. prikazuje podjelu prostora Republike Hrvatske na dvije NUTS 2 regije.

Karta 9. NUTS 2 regije Republike Hrvatske

5.2. Gospodarsko stanje i trendovi

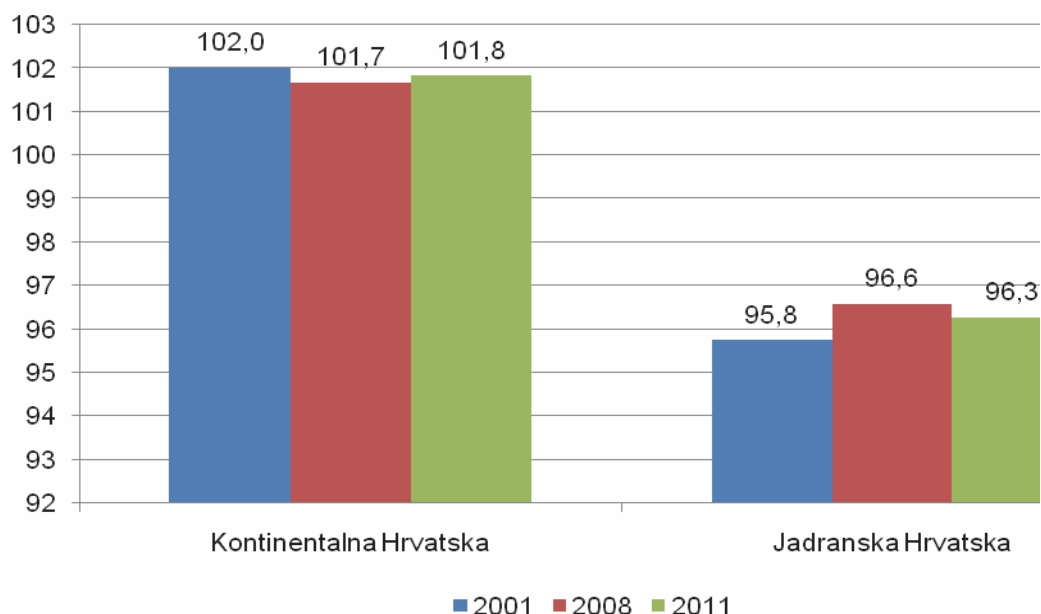
5.2.1. Bruto domaći proizvod

Bruto domaći proizvod (BDP) pokazatelj je vrijednosti finalnih dobara i usluga proizvedenih na nekom prostoru tijekom godine, izražen u novčanim jedinicama. BDP odražava ukupni učinak proizvodnje nekog područja koje se uzima kao jedinica promatranja. Podaci o BDP-u na razini županija i prostornih jedinica za statistiku druge razine, za razdoblje od 2001. do 2011. godine su prikazani u tablicama koje se nalaze u prilogu studiji.

Bruto domaći proizvod (BDP) po stanovniku Republike Hrvatske iznosio je u 2011. godini 76.755 kuna²² (Tablica 13.). Najveći dio BDP-a ostvaruje se u Kontinentalnoj Hrvatskoj, čak 68,3 posto (224.397 milijuna kuna), dok Jadranska Hrvatska sudjeluje s 31,7 posto (104.340 milijuna kuna). Samo u Gradu Zagrebu ostvaruje se jedna trećina ukupnog BDP-a Republike Hrvatske (33,1 posto) odnosno gotovo polovica (48,5 posto) BDP-a Kontinentalne Hrvatske. S druge strane, čak je 53,0 posto BDP-a Jadranske Hrvatske ostvareno u samo dvije županije: Primorsko-goranskoj (26,8 posto) i Splitsko-dalmatinskoj županiji (26,2 posto).

²² Vrijednost BDP-a na drugoj i trećoj razini NUTS regija se procjenjuje i objavljuje na godišnjoj bazi i to za razdoblje tri godine unazad

Slika 13. Bruto domaći proizvod po stanovniku, 2001., 2008. i 2011, NUTS2 regije, RH=100

Izvor: DZS, obrada autora

S obzirom na ostvareni BDP po stanovniku, statističke regije ne odstupaju značajno od državnog prosjeka (Slika 6.). Tako je 2011. godine BDP po stanovniku Kontinentalne Hrvatske iznosio 78.160 kuna (10.514 eura), što je 1,8 posto iznad nacionalnog prosjeka. Jadranska Hrvatska imala je 73.900 kuna (9.941 eura) BDP-a po stanovniku, što je 3,7 posto ispod nacionalnog prosjeka.

Za razliku od statističkih regija, među županijama su prisutne značajnije razlike u vrijednosti BDP-a po stanovniku. Ispodprosječni BDP po stanovniku 2011. godine zabilježen je u čak osamnaest županija. Županije s najnižim BDP-om po stanovniku 2011. godine bile su Brodsko-posavska s 57,0 posto i Vukovarsko-srijemska županija s 60,2 posto nacionalnog prosjeka. Osim Grada Zagreba, koji je s 137.558 kuna (18.503 eura) BDP-a po stanovniku bio za 79,2 posto iznad nacionalnog prosjeka, iznadprosječni BDP po stanovniku ostvarile su još samo dvije županije, Istarska (25,8 posto iznad nacionalnog prosjeka) i Primorsko-goranska (23,5 posto iznad nacionalnog prosjeka). Regionalne razlike ocijenjene su pomoću slijedećih pokazatelja disperzije: ponderirani i neponderirani koeficijent varijacije te raspon najmanje i najveće vrijednosti. U Tablici 14. prikazane su vrijednosti odabranih pokazatelja za 2001., 2008. i 2011. godinu. Vrijednosti ponderiranog koeficijenta varijacije za tri promatrane godine ukazuju na povećanje regionalnih nejednakosti. Dodatno, iz provedene analize se izvodi zaključak da razlikama u visini BDP-a županija najvećim dijelom pridonose ekstremne vrijednost zabilježene u Gradu Zagrebu. Usporedba vrijednosti koeficijenta varijacije sa i bez grada Zagreba, ukazuje kako je brzi rast BDP-a grada Zagreb glavni čimbenik porasta regionalnih nejednakosti. Neponderirani koeficijent varijacije BDP-a po stanovniku mjeren za sve županije i grad Zagreb u 2011. godini iznosi, naime, 0,34, dok je njegova vrijednost bez grada Zagreba 0,20. Za usporedbu, ponderirani koeficijent varijacije BDP po stanovniku s Gradom Zagrebom 2001. godine iznosi 0,30, dok je bez grada Zagreba iznosio 0,20. Doprinos grada Zagreba u ukupnoj vrijednosti koeficijenta varijacije, kreće se u prosjeku oko 40%. Na grad Zagreb otpada, dakle, oko 40% ukupnih regionalnih razlika BDP-u po stanovniku.

Tablica 22. BDP po stanovniku i mjere regionalnih nejednakosti, NUTS2, NUTS3 i Republika Hrvatska, 2001., 2008. i 2011.

	BDP po stanovniku (kn)			Bazni indeksi (BDP po st.)	
	2001.	2008.	2011.	2008./2001.	2011./2008.
Kontinentalna Hrvatska	44185,4	78723,0	78159,6	178,2	99,3
Grad Zagreb	74378,4	138195,0	137557,9	185,8	99,5
Zagrebačka županija	30851,3	57735,1	57884,7	187,1	100,3
Krapinsko-zagorska županija	34526,0	52518,7	46834,5	152,1	89,2
Varaždinska županija	40405,6	66703,0	61591,5	165,1	92,3
Koprivničko-križevačka županija	42825,0	67402,7	63371,8	157,4	94,0
Međimurska županija	35869,6	63207,1	62887,3	176,2	99,5
Bjelovarsko-bilogorska županija	32750,7	57091,0	52501,1	174,3	92,0
Virovitičko-podravska županija	33302,3	51459,4	47080,4	154,5	91,5
Požeško-slavonska županija	31506,2	47117,0	46691,9	149,5	99,1
Brodsko-posavska županija	26764,0	43677,9	43726,0	163,2	100,1
Osječko-baranjska županija	33335,8	62781,2	61485,2	188,3	97,9
Vukovarsko-srijemska županija	25475,2	46361,7	46219,7	182,0	99,7
Karlovačka županija	38098,3	60612,2	57310,5	159,1	94,6
Sisačko-moslavačka županija	37819,8	59854,6	61063,9	158,3	102,0
Jadranska Hrvatska	41472,5	74783,0	73899,8	180,3	98,8
Primorsko-goranska županija	51617,5	92417,1	94592,9	179,0	102,4
Ličko-senjska županija	35546,3	68907,1	60078,4	193,9	87,2
Zadarska županija	33932,3	65965,3	61720,8	194,4	93,6
Šibensko-kninska županija	29960,8	59459,3	58955,0	198,5	99,2
Splitsko-dalmatinska županija	34066,6	61638,3	60006,9	180,9	97,4
Istarska županija	58464,7	95132,2	96576,3	162,7	101,5
Dubrovačko-neretvanska županija	38863,5	76341,6	72904,6	196,4	95,5
Republika Hrvatska	43311,8	77419,5	76755,3	178,7	99,1
Ponderirani koeficijent varijacije (uključen Grad Zagreb)	0.30	0.32	0.34		
Ponderirani koeficijent varijacije (bez Grada Zagreba)	0.20	0.19	0.21		
Neponderirani koeficijent varijacije (uključen je grad Zagreb)	0.34	0.37	0.39		
Neponderirani Koeficijent varijacije (bez Grada Zagreba)	0.21	0.20	0.22		
Raspon varijacije (najveća vrijednost/najmanja vrijednost) (sa Gradom Zagrebom)	2,9	3,2	3,1		
Raspon varijacije (najveća vrijednost/najmanja vrijednost) (bez Grada Zagreba)	2,3	2,2	2,2		

Izvor: obrada autora, DZS

Tablica 23. BDP po stanovniku, NUTS2 i NUTS3 regije (RH=100), 2001., 2008. i 2011.

	2001.	2008.	2011.	Promjena 2011.-2008.
Kontinentalna Hrvatska	102.0	101.7	101.8	0.146
Grad Zagreb	171.7	178.5	179.2	0.715
Zagrebačka županija	71.2	74.6	75.4	0.840
Krapinsko-zagorska županija	79.7	67.8	61.0	-6.819
Varaždinska županija	93.3	86.2	80.2	-5.914
Koprivničko-križevačka županija	98.9	87.1	82.6	-4.498
Međimurska županija	82.8	81.6	81.9	0.290
Bjelovarsko-bilogorska županija	75.6	73.7	68.4	-5.342
Virovitičko-podravska županija	76.9	66.5	61.3	-5.130
Požeško-slavonska županija	72.7	60.9	60.8	-0.027
Brodsko-posavska županija	61.8	56.4	57.0	0.551
Osječko-baranjska županija	77.0	81.1	80.1	-0.987
Vukovarsko-srijemska županija	58.8	59.9	60.2	0.333
Karlovačka županija	88.0	78.3	74.7	-3.624
Sisačko-moslavačka županija	87.3	77.3	79.6	2.245
Jadranska Hrvatska	95.8	96.6	96.3	-0.315
Primorsko-goranska županija	119.2	119.4	123.2	3.868
Ličko-senjska županija	82.1	89.0	78.3	-10.732
Zadarska županija	78.3	85.2	80.4	-4.793
Šibensko-kninska županija	69.2	76.8	76.8	0.008
Splitsko-dalmatinska županija	78.7	79.6	78.2	-1.436
Istarska županija	135.0	122.9	125.8	2.945
Dubrovačko-neretvanska županija	89.7	98.6	95.0	-3.625

Izvor: obrada autora, DZS

Disperzija regionalnog BDP na razini NUTS3 regija – usporedba s ostalim zemljama članica EU28 i opadajući redoslijed koeficijenta varijacije prikazani su u Tablici 24.

Tablica 24. Disperzija regionalnog BDP na razini NUTS3, odabrane zemlje članice Europske unije, u %

	2008.	2011.	2011.-2008.
Bugarska	44,4	45,5	1,1
Mađarska	42,0	44,0	2,0
Estonija	41,0	42,1	1,1
Rumunjska	38,2	40,0	1,8
Latvija	46,5	36,9	-9,6
Slovačka	32,6	35,2	2,6
Irsk	29,3	35,1	5,8
Hrvatska	32,8	35,0	2,2
Poljska	33,5	34,9	1,4
Velika Britanija	32,1	32,5	0,4
Njemačka	29,0	28,4	-0,6
Portugal	29,2	27,9	-1,3
Grčka	24,5	27,0	2,5
Francuska	25,8	26,9	1,1

Belgija	27,0	26,2	-0,8
Češka	27,3	26,2	-1,1
Italija	24,9	25,2	0,3
Litva	26,0	24,8	-1,2
Slovenija	21,7	21,6	-0,1
Austrija	22,7	21,4	-1,3
Danska	18,5	21,1	2,6
Španjolska	18,2	19,5	1,3
Finska	18,8	18,7	-0,1
Nizozemska	18,0	18,3	0,3
Švedska	15,9	17,3	1,4
Malta	4,6	4,3	-0,3

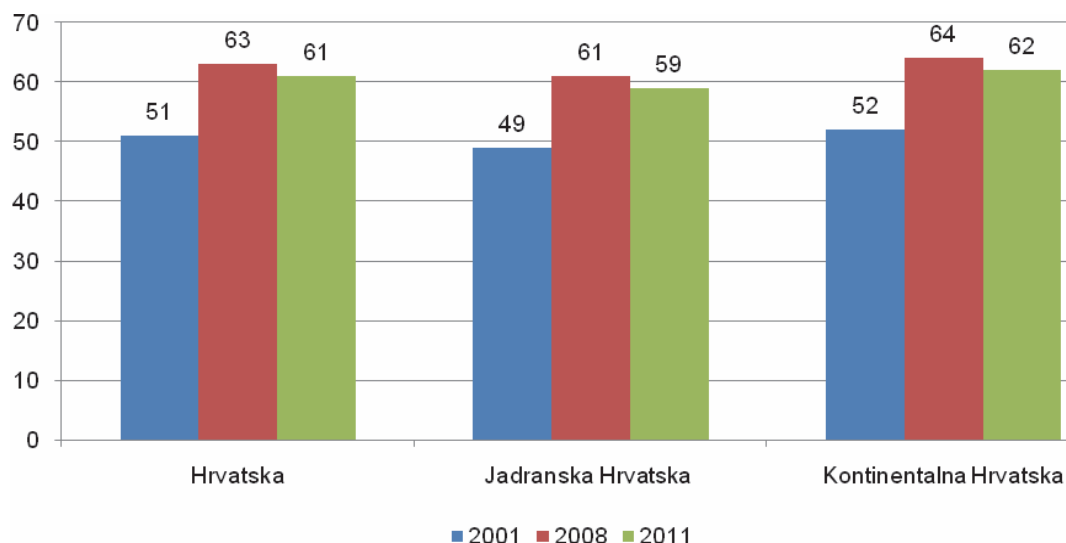
Napomena: BDP po stanovniku prema paritetu kupovne moći
Izvor: Eurostat

Tablica 24. prikazuje disperziju regionalnog BDP po stanovniku odnosno prosječno odstupanje regionalnog BDP-a po stanovniku od nacionalnog prosjeka, izraženo u postocima, na razini NUTS3 regija za 26 zemalja članica EU, uključujući i Hrvatsku. Podaci su preuzeti od Eurostata, a mjera disperzije je ponderirani²³ koeficijent varijacije (dobiven kao suma apsolutnih odstupanja BDP po stanovniku NUTS3 statističke regije (u slučaju Hrvatske radi se o županijama) od nacionalnog prosjeka). Iz tablice je vidljivo kako Hrvatska spada u skupinu zemalja s izraženijim razlikama mjerenim u terminima regionalnog BDP-a po stanovniku (od ukupno 26 zemalja članica za koje su dostupni podaci, Hrvatska se nalazi na 8. mjestu po veličini međuregionalnih razlika). Najveće međuregionalne razlike zabilježene su u Bugarskoj, Mađarskoj, Estoniji i Rumunjskoj. Može se primijetiti da je gospodarska kriza pridonijela povećanju razlika (koje se odražava u porastu vrijednosti koeficijenta varijacije) u 16 promatranih zemalja članica, uključujući i Hrvatsku.

Gospodarska kriza negativno se odražava i na kretanje regionalnog bruto domaćeg proizvoda i na regionalne nejednakosti. Analizom kretanja bruto domaćeg proizvoda po stanovniku za Hrvatsku, NUTS2 i NUTS3 regije od 2001. do 2011. godine, uočavaju se dva razdoblja. Razdoblje, od 2001. do 2008. godine, prije gospodarske krize, obilježio je rast BDP-a po stanovniku na razini cjelokupnog gospodarstva i na razini NUTS2 i NUTS3 regija. BDP po stanovniku Jadranske Hrvatske je pri tome rastao po prosječnoj nominalnoj godišnjoj stopi od 8,8%, a Kontinentalne Hrvatske po stopi od 8,6 posto (rast na državnoj razini bio je 8,8 posto). Na razini županija najbrži nominalni rast bilježile su Šibensko-kninska (10,3 posto, Zadarska (10,0 posto) te Dubrovačko-neretvanska županija (10,1 posto). S druge strane, od početka gospodarske krize odnosno od sredine 2008. godine pa do 2011. godine, primjetne su oscilacije u kretanju BDP-a po stanovniku. BDP po stanovniku Jadranske Hrvatske se od 2008. do 2011. godine u prosjeku godišnje smanjivao za 0,4%, Kontinentalne Hrvatske za 0,2 posto, dok je BDP po stanovniku Hrvatske zabilježio prosječnu godišnju stopu pada od 0,3%. Najbrži pad BDP-a po stanovniku ostvaren je u Ličko-senjskoj (4,5 posto), Krapinsko-zagorskoj (3,7 posto) te Virovitičko-podravskoj i županiji.

²³ ponderiran s udjelom stanovništva NUTS3 regije u ukupnom stanovništvu zemlje.

Slika 14. Bruto domaći proizvod po stanovniku prema paritetu kupovne moći, EU28 = 100

Izvor: Eurostat, obrada autora

U pogledu brzine konvergencije prema gospodarstvu EU, kao posljedica gospodarske krize, u razdoblju od 2008. do 2011. godine dolazi do povećanja jaza između BDP po stanovniku statističkih NUTS2 regija i EU28. BDP po stanovniku Jadranske Hrvatske je 2008. bio za 39 posto niži od prosječnog BDP po stanovniku na razini EU28, dok se 2011. godine ta razlika povećala na 41 posto. Kontinentalna Hrvatska 2008. godine bilježi BDP po stanovniku na razini 64 posto prosjeka EU, a 2011. pada na razinu od 62 posto EU28. Za usporedbu tijekom razdoblja od 2001. do 2008. godine može se uočiti smanjenje razlike u razvijenosti i cjelokupnog hrvatskog gospodarstva i NUTS 2 regija prema prosjeku razvijenosti EU28 (Slika 7.).

Prikupljeni podaci upućuju na rastuće regionalne razlike u Republici Hrvatskoj. Samo 31,7 posto BDP ostvaruje se u Jadranskoj Hrvatskoj. Udio Kontinentalne Hrvatske je 68,3 posto od čega se 48,5 posto ostvaruje u Gradu Zagrebu. S druge strane 53,0 posto BDP, Jadranske Hrvatske ostvaruje se u Primorsko-goranskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji. Hrvatska uz to spada u skupinu zemalja s izraženijim razlikama mjerenim u terminima regionalnog BDP-a po stanovniku (od ukupno 26 zemalja članica za koje su dostupni podaci, Hrvatska se nalazi na nepovoljnom 8. mjestu po veličini međuregionalnih razlika).

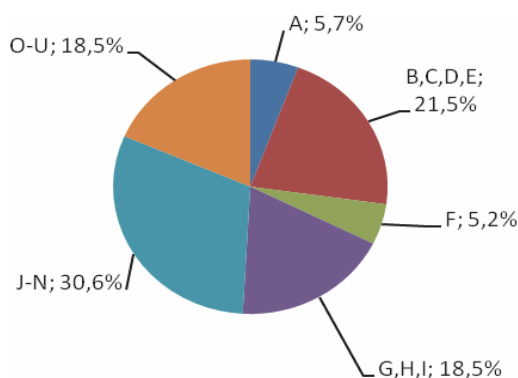
Prema ostvarenom BDP po stanovniku, statističke regije (NUTS2) ne odstupaju značajno od državnog prosjeka. Razlike među županijama su, međutim, velike. Na Grad Zagreb otpada oko 40% ukupnih regionalnih razlika BDP po stanovniku. Zagrebački BDP po stanovniku trostruko je veći od najnižeg BDP-a po stanovniku ostvarenog u Brodsko-posavskoj županiji. Gospodarska kriza je od 2008. do 2011. godine (zadnja godina raspoloživih podataka) povećala jaz BDP-a po stanovniku između statističkih NUTS2 regija i prosjeka EU28.

Kako su hrvatske statističke NUTS2 regije malene u europskim razmjerima, a velike i naglašeno heterogene u razmjerima Hrvatske, ovi podaci upućuju izrađivače SRR da strateške podciljeve razrađuju po županijama i/ili skupinama županija manjim od statističkih regija.

5.2.2. Struktura gospodarstva i specijalizacija NUTS2 i NUTS3 regija

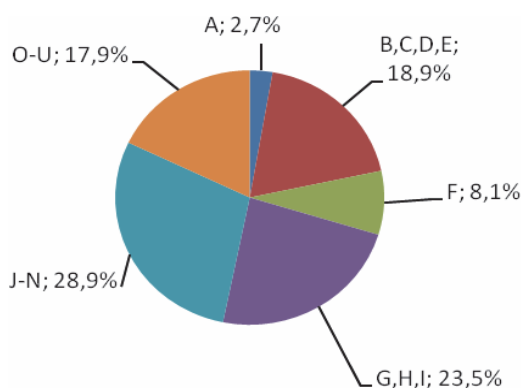
Osnovna obilježja strukture gospodarstva NUTS2 i NUTS3 regija utvrđuju se izračunom udjela bruto dodane vrijednosti (BDV) pojedine djelatnosti (odnosno skupina djelatnosti NKD-a) u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti regije te izračunom indeksa specijalizacije (detaljni podaci su dani u tablicama u prilogu studije). Struktura gospodarstva Kontinentalne i Jadranske Hrvatske prikazana je na slikama 15. i 16. U strukturi gospodarstva Kontinentalne Hrvatske u 2011. godini prevladavaju proizvodne djelatnosti (prerađivačka industrija, rudarstvo i vađenje te ostale industrije) s udjelom od 21,5%, zatim uslužne djelatnosti (trgovina na veliko i na malo, prijevoz i skladištenje, smještaj, priprema i usluživanje hrane) s udjelom od 18,5 posto te javne djelatnosti (javna uprava i obrana, obrazovanje, djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi) s udjelom od 16,0. S druge strane, u strukturi gospodarstva Jadranske Hrvatske dominiraju uslužne djelatnosti (23,5%), za kojima slijedi prerađivačka industrija, rudarstvo i vađenje i ostale industrije (18,9%) te djelatnost poslovanja nekretninama (14,9 %).

Slika 15. Struktura BDV-a statističke regije Kontinentalne Hrvatske, 2011.

Izvor: obrada autora

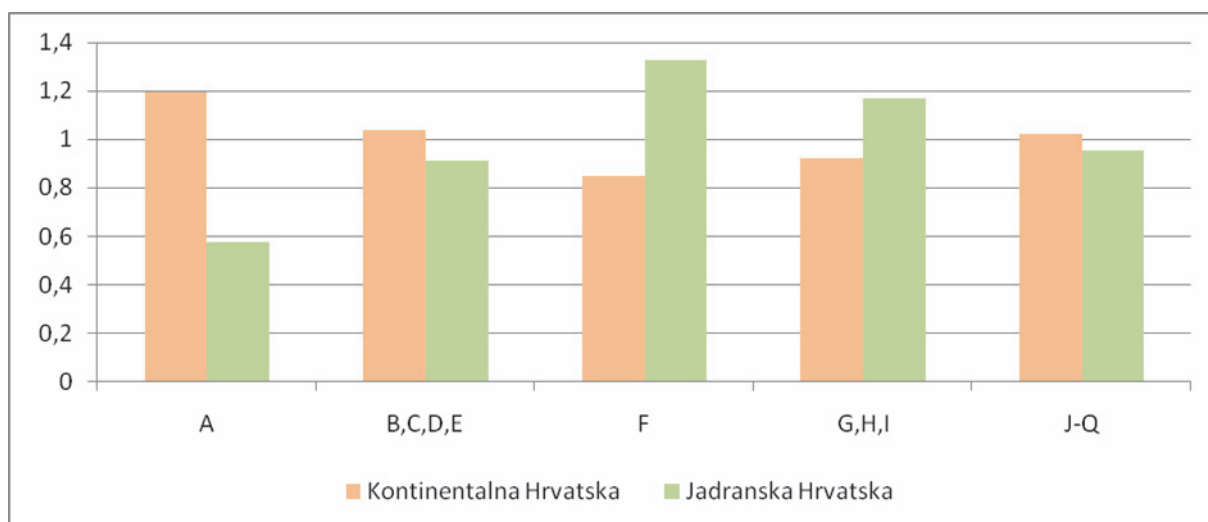
Slika 16. Struktura BDV-a, statistička regija Jadranska Hrvatska 2011.

Izvor: obrada autora

Izračunom indeksa specijalizacije (omjer udjela pojedine djelatnosti u ukupnoj bruto dodanoj vrijednosti statističkih NUTS regija i prosječnog udjela na razini Hrvatske) identificirani su sektori u kojima pojedina NUTS regija ima višu specijalizaciju o odnosu na hrvatski prosjek. Pri tome vrijednost pokazatelja veća od 1 ukazuje na višu specijalizaciju u određenoj djelatnosti. Indeksi specijalizacije za 2011. godinu pokazuju kako gospodarstvo Kontinentalne Hrvatske ima najvišu specijalizaciju u djelatnostima primarnog sektora (poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo) (Slika 15). U usporedbi s 2008. godinom razina specijalizacije Kontinentalne Hrvatske u tim djelatnostima pada, što je posljedica bržeg pada tih djelatnosti na području te regije od državnog prosjeka. Primjerice udio djelatnosti poljoprivrede, šumarstva i ribarstva u gospodarstvu Kontinentalne Hrvatske 2008. godine iznosio je 6,1% (21,4% iznad državnog prosjeka), dok je 2011. godine smanjen na 5,7% (19,6% iznad državnog prosjeka). Jadranska Hrvatska je očekivano specijalizirana u djelatnostima trgovine na veliko i na malo, prijevoza i skladištenja, smještaja, pripreme i usluživanja, ali pokazuje heterogeniju gospodarsku strukturu pa je specijalizirana i u djelatnosti građevinarstva (Slika 16.). Zanimljivo je primijetiti da se 2011. se razina specijalizacije u tim djelatnostima nije značajno promijenila u odnosu na 2008. Godinu (Slika 17.) Detaljni izračuni indeksa specijalizacije po djelatnostima NKD-a (NKD 2007) na razini statističkih NUTS2 i NUTS3 regija za 2001., 2008. i 2011. godinu dani su u tablicama u prilogu studiji.

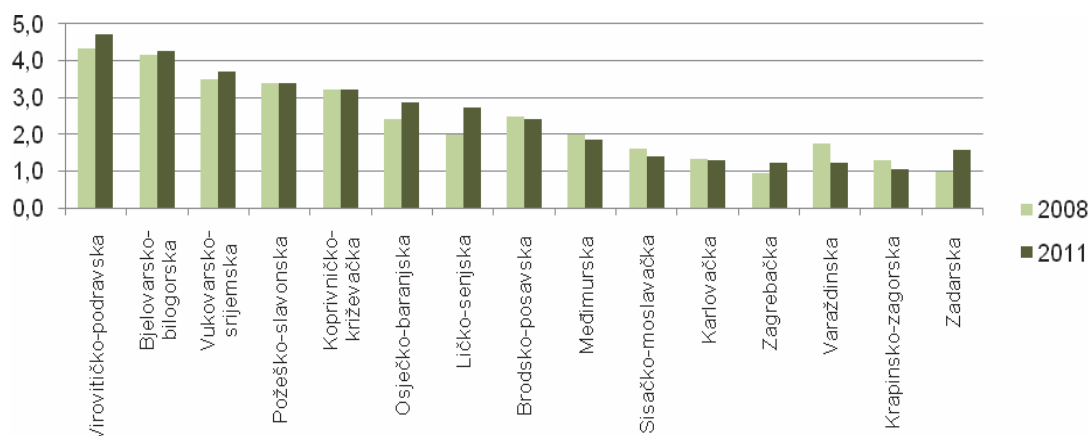
Slika 17. Indeksi specijalizacije, Jadranska i Kontinentalna Hrvatska, 2011.

S obzirom na razinu specijalizacije županija u pojedinim djelatnostima/sektorima, županije se mogu grupirati u nekoliko skupina: županije s visokom specijalizacijom u primarnom sektoru, u proizvodnim djelatnostima i u građevinarstvu i uslužnim djelatnostima.

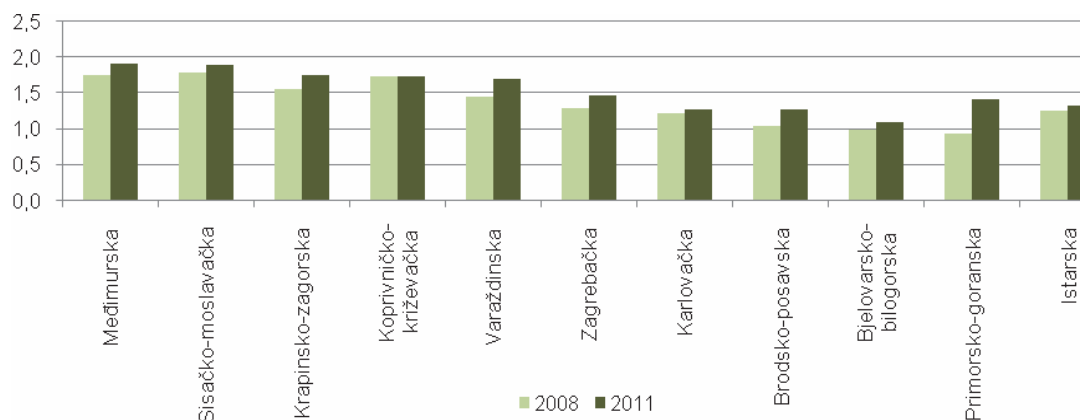
Županije s visokom razinom specijalizacije u primarnom sektoru su najvećim dijelom županije Kontinentalne Hrvatske. Pri tome izrazito visoku specijalizaciju u primarnim djelatnostima ima Virovitičko-podravska, Bjelovarsko-bilogorska, Vukovarsko-srijemska, Požeško-slavonska te Koprivničko-križevačka županija.

Slika 18. Županije s visokom specijalizacijom u djelatnostima poljoprivrede, ribarstva i šumarstva, 2008. i 2011. godina, padajući rang 2011. godine

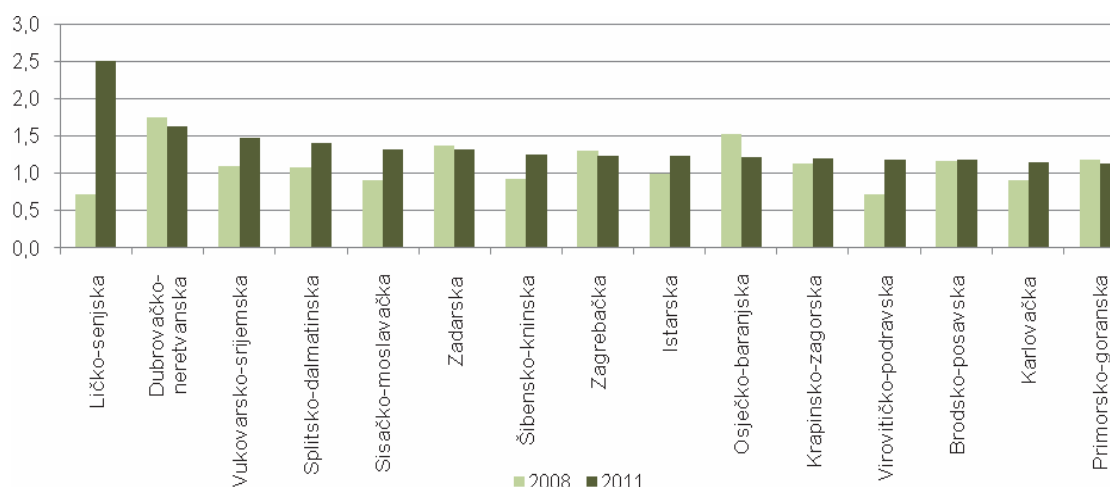
Izvor: obrada autora prema podacima DZS

Slika 19. Županije s visokom specijalizacijom u djelatnostima prerađivačka industrija, rudarstvo i vađenje te ostale industrije, 2008. i 2011., padajući rang 2011. godine

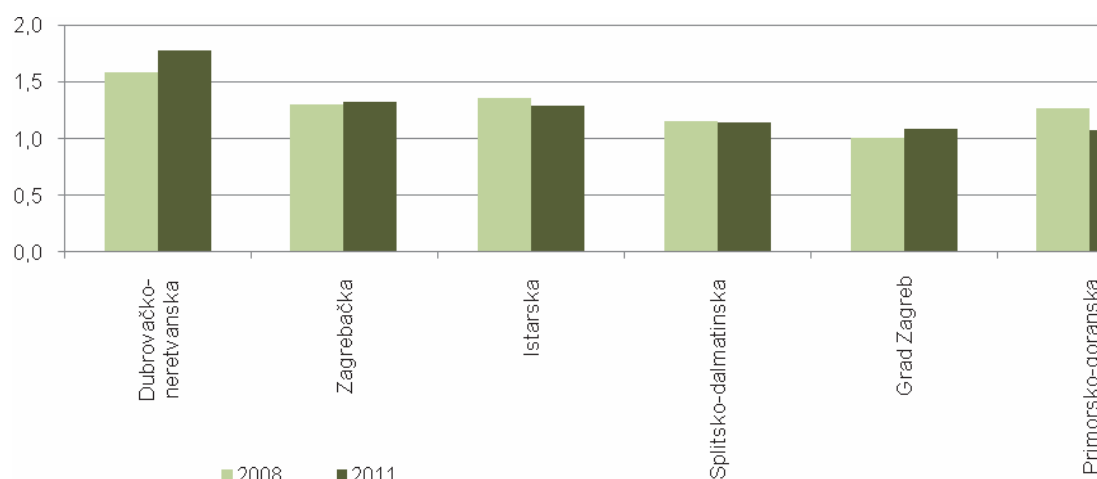
Izvor: obrada autora prema podacima DZS

Slika 20. Županije s visokom specijalizacijom u djelatnosti građevinarstva, 2008. i 2011., padajući rang 2011. godine

Izvor: obrada autora prema podacima DZS

Slika 21. Županije s visokom specijalizacijom u trgovine na veliko i na malo, prijevoza i skladištenje, smještaja, pripreme i usluživanja hrane

Izvor: obrada autora prema podacima DZS

Procjena razine specijalizacije NUTS regija na detaljnijoj razini djelatnosti i za novija razdoblja može se temeljiti na podacima o zaposlenima u pravnim osobama prema NKD-u na razini županija. U Prilogu studiji nalaze se tablice o strukturi zaposlenih po djelatnostima NKD-a (jedno slovo) i izračuni indeksa specijalizacije za 2009., 2011. i 2013. godinu. Nalazi se ne razlikuju značajno od nalaza dobivenih korištenjem podataka iz regionalnih nacionalnih računa.

Može se zaključiti da Kontinentalnu Hrvatsku obilježava homogenija gospodarska struktura i viša specijalizacija u djelatnostima primarnog sektora (poljoprivreda, šumarstvo). Gospodarska struktura Jadranske Hrvatske je heterogenija uz specijalizaciju u djelatnostima trgovine na veliko i na malo, prijevoza i skladištenja, smještaja, pripreme i usluživanja i u građevinarstvu. U Kontinentalnoj Hrvatskoj izrazito visoku specijalizaciju

u primarnim djelatnostima ima Virovitičko-podravska, Bjelovarsko-bilogorska, Vukovarsko-srijemska, Požeško-slavonska i Koprivničko-križevačka županija

Visoku specijalizaciju u prerađivačkoj industriji i rudarstvu ostvaruju Međimurska, Sisačko-moslavačka, Krapinsko-zagorska, Koprivničko-križevačka, Varaždinska, i Zagrebačka županija u Kontinentalnoj Hrvatskoj, i Istarska i Primorsko-goranska županija u Jadranskoj. Visoku specijalizaciju u djelatnosti građevinarstva ostvaruju Ličko-senjska, Dubrovačko-neretvanska, Vukovarsko-srijemska, Splitsko-dalmatinska, Sisačko-moslavačka i Zadarska županija. S druge strane, Grad Zagreb i Dubrovačko-neretvanska Splitsko-dalmatinska, Zagrebačka, Istarska i Primorsko-goranska županija ostvaruju visoku specijalizaciju u trgovini na veliko i na malo, prijevozu i skladištenju, smještaju, i pripremi i usluživanju hrane.

Različite specijalizacije po županijama govore različitim resursima, prometnom položaju, industrijskoj tradiciji i prirodnim uvjetima, ali i o krizi u kojoj su neke svojevremeno razvijene djelatnosti u nekim županijama ispustile značajan udio u gospodarskoj strukturi i tako oborile vrijednosti pokazatelja specijalizacije. Specijalizacije na razini NUTS 3 i županijska gospodarska struktura koju obilježavaju, značajne su za SRR pa se izrađivači upućuju na Strategiju SMART²⁴ specijalizacije čiji se nacrt trenutno izrađuje u Ministarstvu gospodarstva nakon čega slijedi postupak odobravanja u za to određenim tijelima Europske komisije.

SMART specijalizacija definirana je na europskoj razini i oslanja se na razvojne koncepte (time i na terminologiju) prihvaćene u postojećim razvojnim dokumentima EU. Riječ je o određivanju jedinstvenih osobina i potencijala zemalja i regija, naglašavanju kompetitivnih prednosti i okupljanju regionalnih dionika i resursa oko vizije izvrsnosti. SMART specijalizacija uključuje jačanje nacionalnih i regionalnih inovacijskih sustava, uočavanje i razvoj tematskih inovacijskih platformi i sve naglašeniju razmjenu znanja te diseminaciju koristi od inovacija po cijelom gospodarstvu. SMART specijalizacija je novi i inovativni koncept razvojne politike smišljen kako bi se promaknula učinkovita javna ulaganja u istraživanje i razvoj. Osnovni cilj SMART razvojne politike je potaknuti regionalne inovacije kako bi se postigao gospodarski rast i napredak, a regije osposobile da se usredotoče na aktiviranje vlastitih snaga.

Nakon što su izdvajajući potpomognuta područja i područja s posebnostima odgovorili na pitanje GDJE sve treba provoditi razvojne mjere, izrađivači SRR su upućeni na SMART strategiju jer bi tamo trebali naći odgovor na pitanje ŠTO treba poticati. Dio odgovora treba biti prepuštan izrađivačima županijskih razvojnih strategija što znači da Strategijom regionalnog razvoja treba biti predložena odgovarajuće vertikalna koordinacija nositelja razvojne politike na nacionalnoj i županijskoj razini.

Ovdje treba upozoriti da se SMART specijalizacija ne oslanja na do nedavna nezaobilazni koncept održivog razvoja. Održivost razvoja je i inače sve rijeđi zahtjev u razvojnim dokumentima EU u kojima prevladava koncept održivog rasta. Izrađivači SRR trebaju posvetiti dovoljno pažnje distinkciji rasta i razvoja i osigurati ex ante participativni proces u kojem će regionalni razvojni dionici moći suprotstaviti ova dva koncepta i opredijeliti se.

5.2.3. Zaposlenost i produktivnost rada u NUTS2 i NUTS3 regijama

U Republici Hrvatskoj je u 2013. godini bilo 1.347.636²⁵ zaposlenih, što u odnosu na 2008. godinu predstavlja porast zaposlenosti od neznatnih 12,3 posto. Kao i kod analize kretanja BDP-a po stanovniku, i prilikom analize kretanja zaposlenosti tijekom

²⁴ Riječ je o akronimu: S – sustainable, specific, M – manageable, A – achievable, aggressive, R – result oriented i T – time bound, trackable. Spomenuta množina hrvatskih strateških dokumenta upozorava da ne treba zanemariti ni osnovno značenje riječi *smart* u Engleskom jeziku.

²⁵ Podaci o broju zaposlenih se odnose na stanje na dan 31. ožujka, a obuhvaćaju zaposlene u pravnim osobama, zaposlene obrtu i djelatnostima slobodnih profesija te zaposlene poljoprivrednike.

posljednjeg desetljeća mogu se razdvojiti dva razdoblja, koja obilježavaju suprotni trendovi u kretanju zaposlenosti. Dok razdoblje od 2001. do 2008. godine obilježava povećanje broja zaposlenih i na razini županija i NUTS2 regija, od 2008. godine dolazi do promjene trenda. Broj zaposlenih na području Jadranske Hrvatske je u 2011. godini bio manji za 8,9 posto u odnosu na 2008. godinu (43.553 zaposlenika), dok je u Kontinentalnoj Hrvatskoj zaposlenost u istom razdoblju smanjena za čak 9,3 posto (97.081 zaposlenika). Detaljna tablica o regionalnoj distribuciji zaposlenih osoba, te o kretanju zaposlenosti na razini NUTS2 i NUTS 3 regija nalazi u se Prilogu studiji.

Tablica 25. Proizvodnost rada, NUTS2 i NUTS3 regije, RH, 2001., 2008. i 2011.

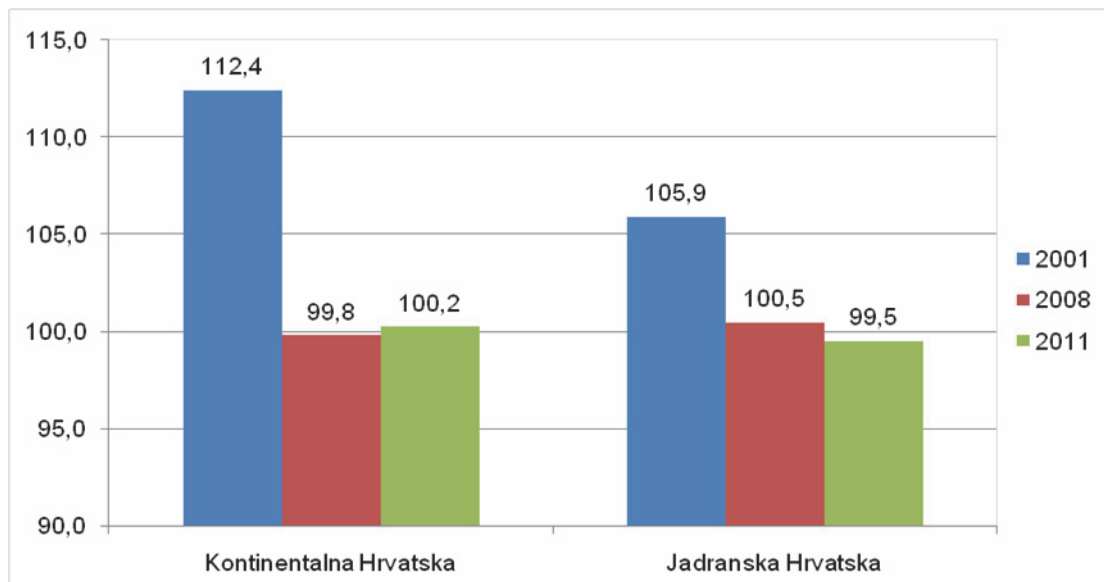
	BDP po zaposlenom			Indeksi	Indeksi	Indeksi
	2001.	2008.	2011.	2011./2001.	2008./2001.	2011./2008.
Kontinentalna Hrvatska	171.981	223.067	236.092	137,3	129,7	105,8
Grad Zagreb	185.553	258.381	273.781	147,5	139,2	106,0
Zagrebačka županija	170.947	219.681	240.067	140,4	128,5	109,3
Krapinsko-zagorska županija	156.128	185.112	181.793	116,4	118,6	98,2
Varaždinska županija	156.918	182.482	182.056	116,0	116,3	99,8
Koprivničko-križevačka županija	188.948	209.078	218.869	115,8	110,7	104,7
Međimurska županija	149.595	185.262	196.449	131,3	123,8	106,0
Bjelovarsko-bilogorska županija	164.892	196.830	198.335	120,3	119,4	100,8
Virovitičko-podravska županija	164.015	187.542	191.733	116,9	114,3	102,2
Požeško-slavonska županija	157.024	185.585	200.686	127,8	118,2	108,1
Brodsko-posavska županija	146.673	183.088	199.295	135,9	124,8	108,9
Osječko-baranjska županija	146.907	207.218	215.256	146,5	141,1	103,9
Vukovarsko-srijemska županija	166.828	196.963	195.499	117,2	118,1	99,3
Karlovačka županija	174.566	196.542	205.777	117,9	112,6	104,7
Sisačko-moslavačka županija	187.056	217.561	247.029	132,1	116,3	113,5
Jadranska Hrvatska	162.041	224.591	234.436	144,7	138,6	104,4
Primorsko-goranska županija	159.944	238.431	261.858	163,7	149,1	109,8
Ličko-senjska županija	197.370	246.986	234.273	118,7	125,1	94,9
Zadarska županija	165.891	239.332	235.009	141,7	144,3	98,2
Šibensko-kninska županija	158.141	217.318	232.872	147,3	137,4	107,2
Splitsko-dalmatinska županija	153.140	202.816	200.688	131,0	132,4	99,0
Istarska županija	176.164	228.247	256.945	145,9	129,6	112,6
Dubrovačko-neretvanska županija	154.715	235.047	232.240	150,1	151,9	98,8
Republika Hrvatska	152.997	223.551	235.564	154,0	146,1	105,4

Izvor: DZS, obrada autora

Proizvodnost rada za županije i Hrvatsku iskazana kao omjer BDP-a u tekućim cijenama i broja zaposlenih prikazane je u Tablici 3. i to za 2001., 2008. i 2011. godinu. Ukupna proizvodnost je tijekom razdoblja od 2001. do 2011. godine prosječno rasla nominalno za 4,4% (RH) odnosno 3,2% za Kontinentalnu Hrvatsku i 3,8% za Jadransku Hrvatsku. Ukoliko se u obzir uzme da je u istom razdoblju prosječni deflator BDP-a za hrvatsko gospodarstvo iznosio 3,5% vidljivo je da je proizvodnost u realnom iskazu za Hrvatsku rasla prosječno oko 0,9% godišnje, za Jadransku Hrvatsku od 0,5% godišnje, dok je na razini Kontinentalne Hrvatske u prosjeku godišnje padala za 0,3%. Usporedi li se proizvodnost rada u 2011. godini s proizvodnosti u 2008., razvidno je da u većini županija proizvodnost raste, ali i da je porast najvećim dijelom posljedica bržeg pada zaposlenosti od pada bruto domaćeg proizvoda. Slika 22. prikazuje proizvodnost rada

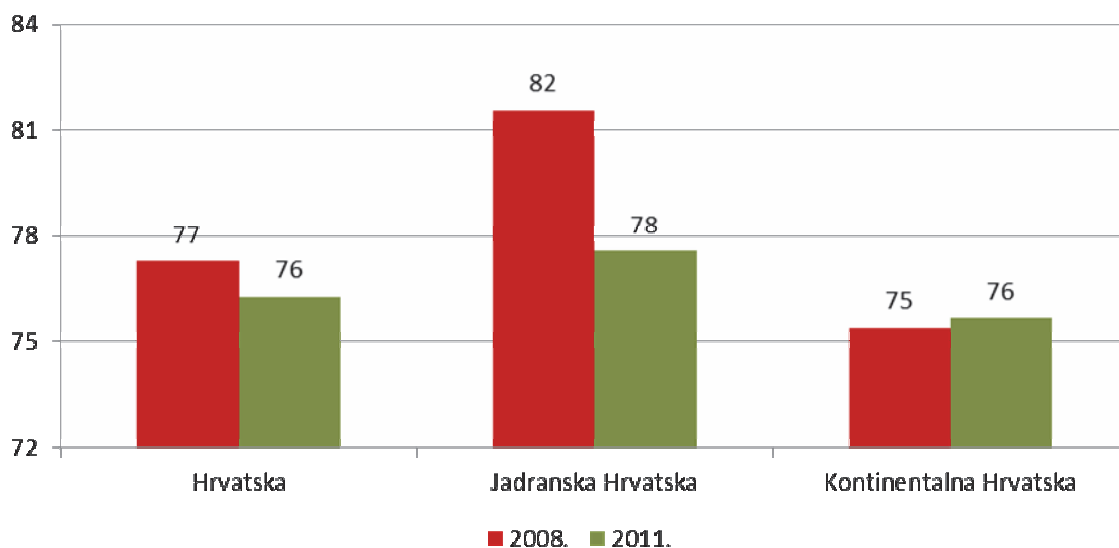
NUTS 2 regija za 2011. godinu, dok je kretanje proizvodnosti rada na razini županija prikazano u Tablici 17.

Slika 22. BDP po zaposlenom, NUTS2 regije, 2001., 2008. i 2011., RH=100

Izvor: obrada autora prema podacima DZS

Slika 23. BDP po zaposlenom, prema paritetu kupovne moći, 2008. i 2011., RH I NUTS2 regije, EU28=100, u %

Napomena: Zaposleni obuhvaćaju zaposlene u dobi od 15 do 64 godine.
Izvor: Eurostat, obrada autora.

Proizvodnost rada hrvatskog gospodarstva u 2011. godini bila je na razini 76 posto prosjeka zemalja članica EU (EU28). Pritom Jadranska Hrvatska bilježi BDP po zaposlenom u visini 78 posto prosjeka EU28, a Kontinentalna 76 posto. U odnosu na

2008. godinu vidljivo je povećanje jaza između produktivnosti gospodarstva Jadranske Hrvatske i gospodarstva EU. Podaci o BDP po zaposlenom za 2001., 2008. i 2011. godinu za Republiku Hrvatsku, statističke NUTS2 regije kao i ostale zemlje članice EU (EU28) dani su u tablicama u prilogu studiji.

Lako je uočiti da su zaposlenost i produktivnost pod utjecajem krize značajno promijenile dinamiku. U razdoblju od 2001. do 2008. godine zaposlenost je rasla i na razini županija i NUTS2 regija. Tijekom 2008. trend se mijenja tako da je zaposlenih na području Jadranske Hrvatske u 2011. godini bio manje za 8,9 posto u odnosu na 2008. Godinu. U Kontinentalnoj Hrvatskoj pad je iznosio 9,3 posto.

ukupna proizvodnost rada hrvatskog gospodarstva je od 2001. do 2011. godine u realnom iskazu rasla prosječno oko 0,9% godišnje. U Jadranskoj Hrvatskoj je rasla 0,5% godišnje, a u Kontinentalnoj je svake padala za 0,3%. Istovremeno, proizvodnost rada hrvatskog gospodarstva je 2011. godine bila je na razini 76 posto prosjeka zemalja članica EU (EU28). U Jadranskoj Hrvatskoj je pri tom zabilježen BDP po zaposlenom u visini 78 posto prosjeka EU28, a u Kontinentalnoj u visini 76 posto. Jaz između produktivnosti gospodarstva Jadranske Hrvatske i gospodarstva EU povećan je u razdoblju 2008-2011.

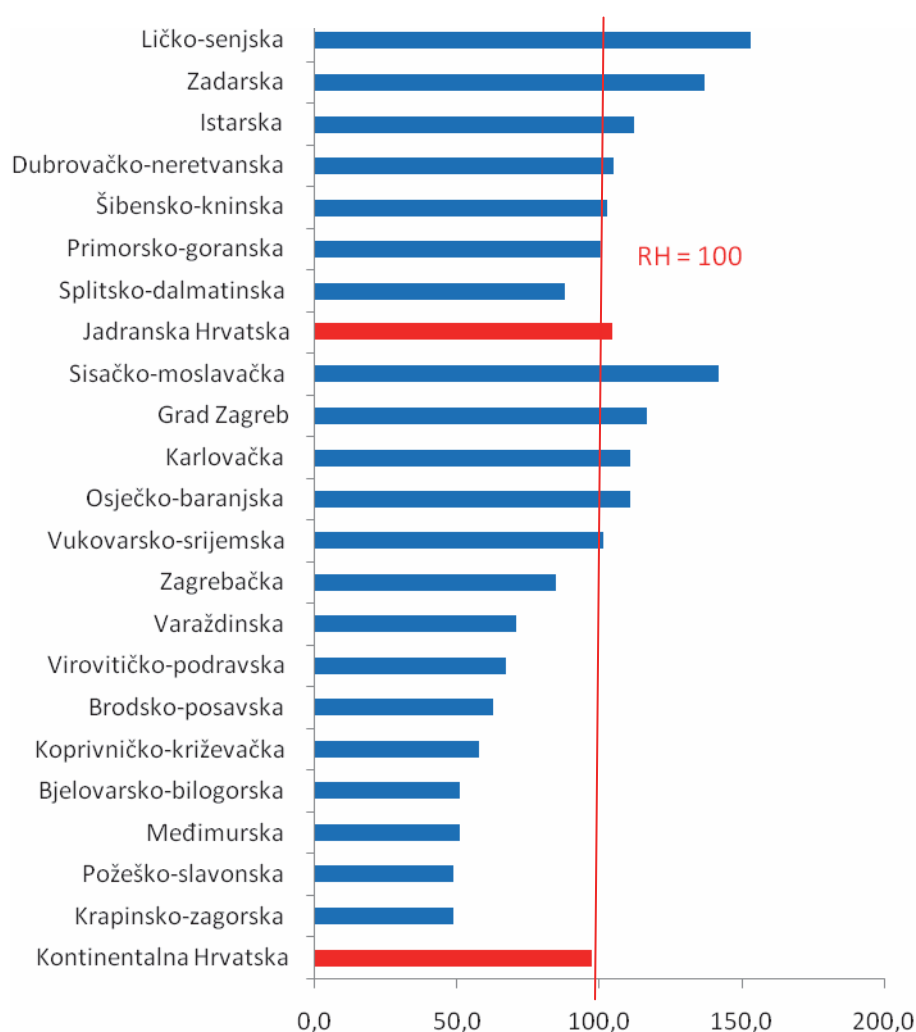
Ove nejednakosti između dvaju hrvatskih statističkih regija upućuju na usklađivanje SRR i Strategije SMART specijalizacije

5.2.4. Investicijska aktivnost u NUTS2 i NUTS3 regijama

Prema podacima DZS-a regionalna distribucija investicijske aktivnosti prilično je neravnomjerna. Od ukupnih investicija u Republici Hrvatskoj u 2011. godini čak ih je 66 posto ostvareno u Kontinentalnoj Hrvatskoj, dok je preostalih 33 posto ostvareno u Jadranskoj Hrvatskoj. Visokom udjelu Kontinentalne Hrvatske najvećim dijelom doprinosi Grad Zagreb u kojem se ostvaruje čak 33 posto ukupnih investicija u Republici Hrvatskoj. U tablici u prilogu studiji prikazana je struktura investicija po NUTS2 i NUTS3 regijama za 2008., 2009., 2010. i 2011. godinu. Iz tablica se može zaključiti kako je regionalna distribucija investicijske aktivnosti relativno stabilna, te se slijedom takvih trendova može pretpostaviti da u skorijem razdoblju neće doći do smanjenja regionalnih nejednakosti jer se još uvijek najviše investira u najrazvijenijim regijama.

Uzme li se prosjek vrijednosti investicija po zaposlenom u Republici Hrvatskoj (2011.) kao osnova ocjene (RH=100), proizlazi da je investicijska aktivnost u Jadranskoj Hrvatskoj iznadprosječna (105 posto državnog prosjeka), a da je Kontinentalna Hrvatska na razini 97 posto državnog prosjeka. Analiza na razini županija pokazuje da iznadprosječnu investicijsku aktivnost po zaposlenom ostvaruju Ličko-senjska (153 posto iznad državnog prosjeka), Sisačko-moslavačka (142 posto) i Zadarska županija (137 posto). Zatim slijede Grad Zagreb (117 posto), Istarska (112 posto), Osječko-baranjska (111 posto) i Karlovačka županija (111 posto). Izrazito nisku razinu investicija po zaposlenom bilježi većina županija Kontinentalne Hrvatske počevši od Krapinsko-zagorske (49 posto državnog prosjeka) do Zagrebačke županije.

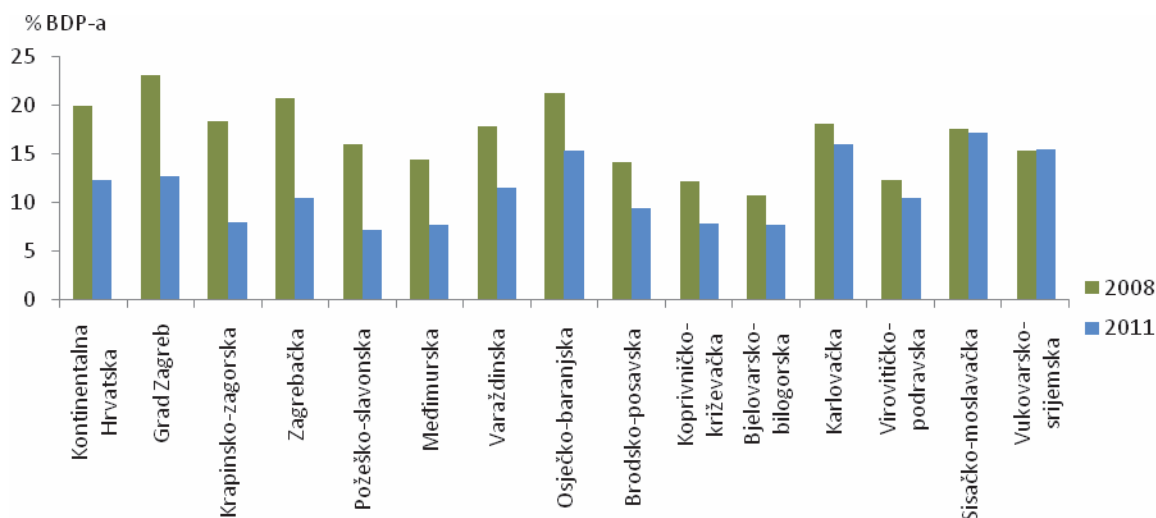
Slika 24. Investicije po zaposlenom NUTS2 i NUTS3 regija, 2011.

Izvor: DZS

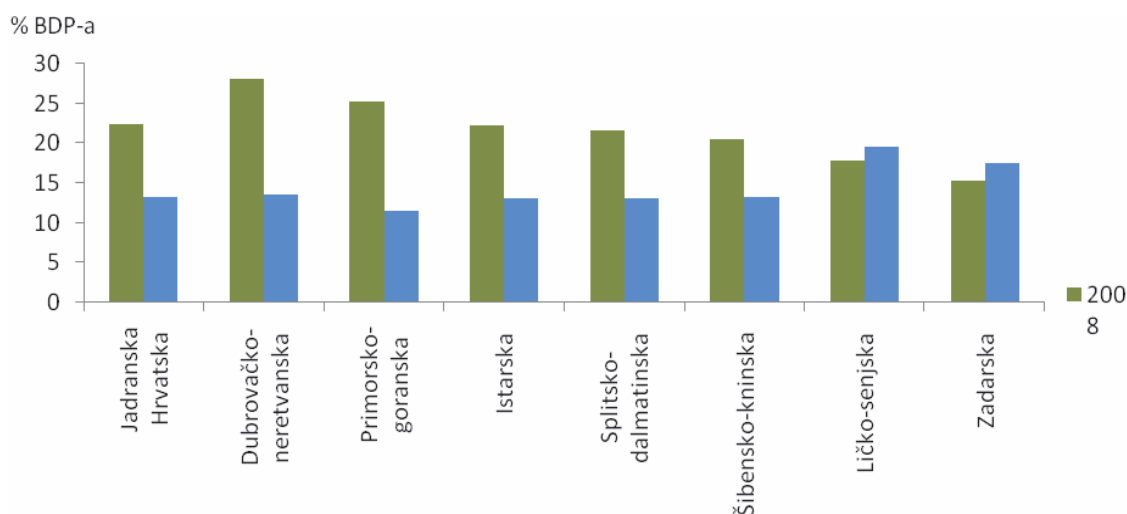
Analiza kretanja investicijske aktivnosti po zaposlenom na razini NUTS2 regija i županija od 2008. do 2011. godine, ukazuje na smanjivanje investicija u gotovo svim županijama, s iznimkom Ličko-senjske i Zadarske i Vukovarsko-srijemske županije. U Kontinentalnoj Hrvatskoj investicije po zaposlenom su bilježile prosječnu godišnju stopu pada od 13,3%, u Jadranskoj Hrvatskoj od 14,7 posto. Najveći pad investicija po zaposlenom bilježi Krapinsko-zagorska, Dubrovačko-neretvanska, Požeško-slavonska i Primorsko-goranska županija. (vidi Tablicu u Prilogu). Gotovo jednako kretanje bilježi i udio investicija u BDP-u NUTS2 regija odnosno županija. Udio je smanjen u većini županija s iznimkom Ličko-senjske, Zadarske i Vukovarsko-srijemske županije. (vidi Tablicu u Prilogu).

Slika 25. Udio investicija u BDP-u, Kontinentalna Hrvatska i NUTS3 regije, 2008. i 2011. godina

Izvor: DZS, obrada autora

Slika 26. Udio investicija u BDP-u, Jadranska Hrvatska i NUTS3 regije, 2008. i 2011. godina

Izvor: DZS, obrada autora

Može se zaključiti da je regionalna distribucija investicijske aktivnosti u Hrvatskoj upadljivo neravnomjerna. U kriznim uvjetima Jadranska Hrvatska ostvaruje iznadprosječnu investicijsku aktivnost po zaposlenom (5 posto iznad prosjeka), dok Kontinentalna Hrvatska ostvaruje neznatno ispodprosječnu aktivnost (3 posto). Iznadprosječnu investicijsku aktivnost po zaposlenom ostvaruju pri tom Ličko-senjska, Sisakko-moslavačka i Zadarska županija. Slijede Grad Zagreb, Istarska, Osječko-baranjska i Karlovačka županija. Nisku razinu investicija po zaposlenom zabilježena je u Kontinentalnoj Hrvatskoj svugdje osim u Gradu Zagrebu.

Usporedba vrijednosti indeksa razvijenosti izračunatih u 2010. i 2013. godini ukazuje na povećanje razlika u razvijenosti županija. Omjer između najveće i najmanje vrijednosti indeksa

razvijenosti povećan je s 9,1 u 2010. na 33,5 u 2013. godini. Grad Zagreb je 2010. godine bio 9 puta, a u 2013. godini Zagreb 33 puta razvijeniji od najmanje razvijene županije. I ovi podaci upućuju na suradnju nositelja opće (nacionalne) razvojne politike i politike regionalnog razvoja i na usporednu i koordiniranu izradu SRR i Strategije SMART specijalizacije.

5.2.5. Razvrstavanje županija prema vrijednosti indeksa razvijenosti

Temeljem Zakona o regionalnom razvoju iz 2009. godine (NN 153/2009) Vlada Republike Hrvatske je 29. travnja 2010. godine donijela Uredbu o izračunu indeksa razvijenosti (NN 63/2010). Indeks razvijenosti izračunava se i za županije i za jedinice lokalne samouprave, a koristi se radi njihovog razvrstavanja u razvojne skupine i utvrđivanja potpomognutih područja (čl. 24 i čl. 25. Zakona o regionalnom razvoju). Vrijednost indeksa razvijenosti za svaku jedinicu lokalne i područne (regionalne) samouprave izračunava se kao ponderirani prosjek odstupanja standardiziranih vrijednosti pet pokazatelja od državnog prosjeka. Pokazatelji koji ulaze u izračun su: stopa nezaposlenosti (s ponderom od 30 posto u izračunu indeksa), dohodak po stanovniku (s ponderom od 30 posto u izračunu indeksa), proračunski prihodi jedinica lokalne, odnosno područne (regionalne) samouprave po stanovniku (s ponderom od 15 posto u izračunu indeksa), opće kretanje stanovništva (s ponderom od 15 posto u izračunu indeksa) te stopa obrazovanosti (s ponderom od 15 posto u izračunu indeksa). Vrijednosti indeksa se objavljuju na Internet stranicama nadležnog ministarstva (Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije), a do sada su objavljeni izračuni u 2010. godini te najnoviji izračun u 2013. godini. Sukladno članku 24. Zakona o regionalnom razvoju županije se prema vrijednosti indeksa razvijenosti svrstavaju u četiri, a jedinice lokalne samouprave razvrstavaju u pet razvojnih skupina:

Tablica 26. Razvrstavanje županija prema vrijednosti indeksa razvijenosti

Razvojna skupina	Vrijednosti indeksa razvijenosti
I. skupina	Vrijednost indeksa razvijenosti manja od 75% prosjeka RH
II. skupina	Vrijednost indeksa razvijenosti između 75% i 100% prosjeka RH
III. skupina	Vrijednost indeksa razvijenosti između 100% i 125% prosjeka RH
IV. skupina	Vrijednost indeksa razvijenosti iznad 125% prosjeka RH

Izvor: MRRFEU

Tablica 27. Razvrstavanje gradova i općina prema vrijednosti indeksa razvijenosti

Razvojna skupina	Vrijednosti indeksa razvijenosti
I. skupina	Vrijednost indeksa razvijenosti manja od 50% prosjeka RH
II. skupina	Vrijednost indeksa razvijenosti između 50% i 75% prosjeka RH
III. skupina	Vrijednost indeksa razvijenosti između 75% i 100% prosjeka RH
IV. skupina	Vrijednost indeksa razvijenosti između 100% i 125% prosjeka RH
V. skupina	Vrijednost indeksa razvijenosti iznad 125% prosjeka RH

Izvor: MRRFEU

Status potpomognutog područja stječu one jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa manja od 75 posto državnog prosjeka (županije iz

I. skupine te gradovi i općine iz I. i II. skupine. Prema vrijednostima indeksa razvijenosti objavljenim 2013. godine čak se 12 županija nalazi u prvoj skupini i stječe status potpomognutog područja. S druge strane, samo su tri županije u najnerazvijenijoj skupini, Grad Zagreb, Primorsko-goranska i Istarska županija, s vrijednošću indeksa razvijenosti iznad 125 posto državnog prosjeka. Po tri županije nalaze se u III. i u II. razvojnoj skupini.

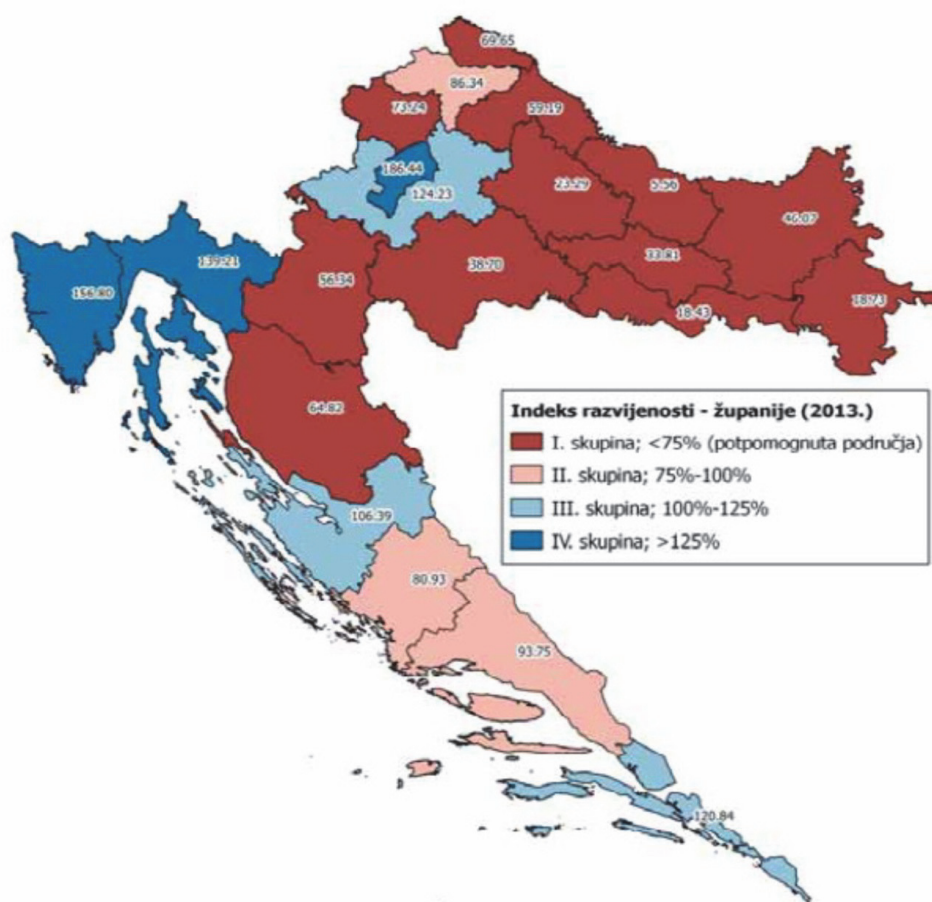
Tablica 28. prikazuje usporedbu županijskih indeksa razvijenosti u 2010. i 2013. godini. Iz tablice je vidljivo da je u 2013. godini povećan broj županija u prvoj, najnerazvijenijoj skupini. Vrijednost indeksa manju od 75 posto državnog prosjeka u 2010. godini je imalo jedanaest županija, a u 2013. godini dvanaest. Smanjenje vrijednosti indeksa zabilježeno je u Međimurskoj (sa 75,1 posto u 2010. na 69,7 posto u 2013. godini) i Krapinsko-zagorskoj županiji (s 87,7 posto u 2010. na 73,2 posto u 2013. godini). Istovremeno, Šibensko-kninska županija je uslijed povećanja vrijednosti indeksa razvijenosti prešla iz I. u II. razvojnu skupinu. Porast vrijednosti indeksa zabilježen je i u Zadarskoj županiji, i to sa 75,6 posto u 2010. na 106,4 posto u 2013. godini. Zadarska županija je tako iz III. prešla u IV. razvojnu skupinu. Zanimljivo je uočiti da je smanjenje vrijednosti indeksa u 2013. u odnosu na 2010. zabilježeno u čak 13 županija. Opisana kretanja povećala su razlike u razvijenosti županija. Naime omjer između najveće i najmanje vrijednosti indeksa razvijenosti povećan je s 9,1 u 2010. godini na 33,5 u 2013. godini. Grad Zagreb je 2010. godine bio 9 puta razvijeniji od najmanje razvijene Virovitičko-podravske županije). U 2013. godini Zagreb je 33 puta razvijeniji od najmanje razvijene županije. Na povećanje županijskih nejednakosti ukazuju i vrijednosti ostalih mjera disperzije, prikazane na dnu tablice.

Tablica 28. Vrijednosti indeksa razvijenosti po županijama, 2010. i 2013. (prema rastućem redoslijedu za 2013. godinu)

Županija	2010.	2013.
Virovitičko-podravska županija	20,5	5,6
Brodsko-posavska županija	20,6	18,4
Vukovarsko-srijemska županija	33,4	18,7
Bjelovarsko-bilogorska županija	35,2	23,3
Požeško-slavonska županija	44,0	33,8
Sisačko-moslavačka županija	48,5	38,7
Osječko-baranjska županija	52,9	46,1
Karlovačka županija	54,5	56,3
Koprivničko-križevačka županija	64,3	59,2
Ličko-senjska županija	55,5	64,8
Međimurska županija	75,1	69,7
Krapinsko-zagorska županija	87,7	73,2
Šibensko-kninska županija	63,3	80,9
Varaždinska županija	96,3	86,3
Splitsko-dalmatinska županija	89,1	93,8
Zadarska županija	75,6	106,4
Dubrovačko-neretvanska županija	107,9	120,8
Zagrebačka županija	123,2	124,2
Primorsko-goranska županija	142,3	139,2
Istarska županija	156,1	156,8
Grad Zagreb	187,5	186,4
<i>Raspon najveće i najmanje vrijednosti indeksa</i>	<i>9,1</i>	<i>33,5</i>

Napomena: zelena boja – prva skupina, narančasta boja – druga skupina, crvena boja treća skupina i žuta boja – četvrta skupina; Izvor: sistematizacija autora prema podacima MRRFEU

Karta 10. Skupine županija prema indeksu razvijenosti 2013. godine

Izvor : MRRFEU

5.2.6. Regionalna konkurentnost

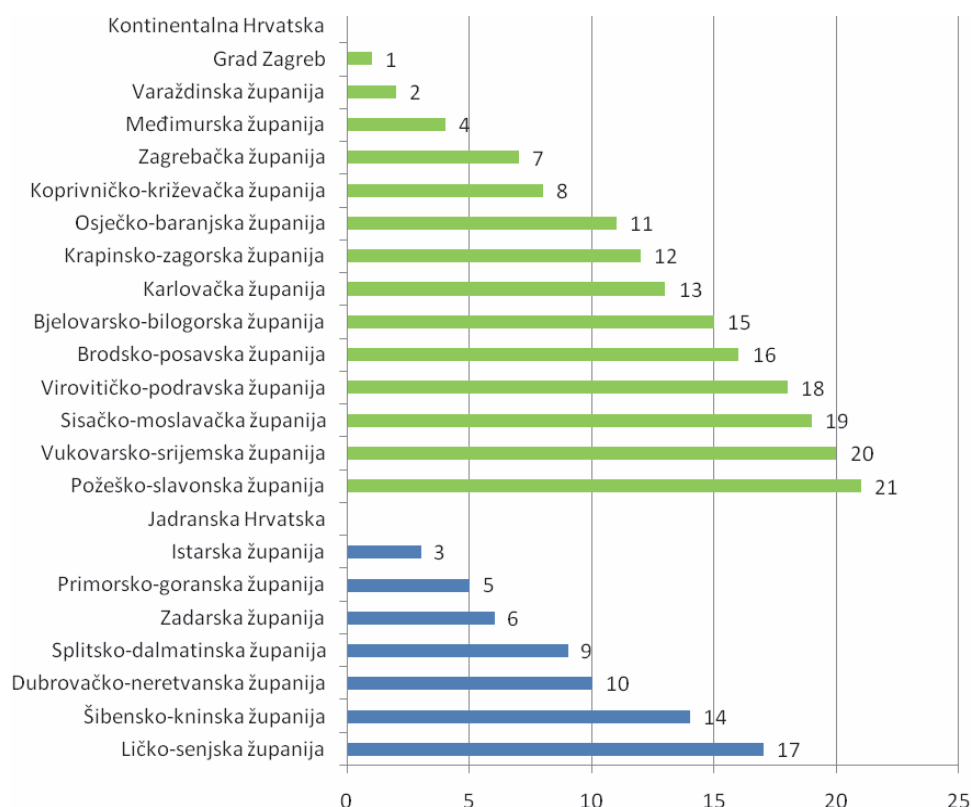
Analiza konkurentnosti županija (NUTS 3 regija) utemeljena je na nalazima izvještaja „Regionalni indeks konkurentnosti Republike Hrvatske 2013“ (Nacionalno vijeće za konkurentnost, 2013). Spomenuto istraživanje provedeno je u trogodišnjim razmacima, 2007., 2010. i 2013. godine što je omogućilo dinamičku usporedbu konkurentnog položaja županija²⁶. Regionalni indeks konkurentnosti se temelji na definiciji konkurentnosti koju koristi Svjetski gospodarski forum: konkurentnost je skup institucija, politika i faktora koji određuju razinu produktivnosti u nekoj zemlji i na definiciji EU-a prema kojoj je regionalna konkurentnost sposobnost kreiranja atraktivnog i održivog okruženja za poslovanje i življenje. Istraživanje se provodi prema metodologiji Svjetskog gospodarskog foruma (WEF) i Instituta za razvoj menadžmenta (IMD). Regionalna konkurentnost se mjeri pomoću kvantitativnih (Statistički podindeks) i kvalitativnih podataka (anketni podindeks) o poslovnom sektoru (poduzeća) i poslovnom okruženju. Statistički podindeks sastoji se od 8 stupova²⁷, a anketni od 9 stupova konkurentnosti²⁸.

²⁶ Od 2010. godine istraživanje provodi istraživački tim Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Instituta za međunarodne odnose (IRMO). 2007. godine istraživanje je provodilo Nacionalno vijeće za konkurentnost u suradnji s UNDP-em.

²⁷ Statistički podindeks čine pokazatelji koji mjere 8 područja: Demografija, zdravlje i kultura; Obrazovanje; Osnovna infrastruktura i javni sektor; Poslovna infrastruktura; Investicije i poduzetnička dinamika; Razvijenost poduzetništva; Ekonomski rezultati – razina; Ekonomski rezultati – dinamika. Spomenuta područja su mjerena pomoću 116 pokazatelja.

Slika 26. prikazuje rang županija prema indeksu konkurentnosti. Čak devet od ukupno četrnaest županija Kontinentalne Hrvatske nalazi se u donjem dijelu ljestvice konkurentnost. S druge strane, Grad Zagreb i Varaždinska županija su najkonkurentnije županije. Vrlo dobru konkurentnu poziciju imaju i Istarska, Primorsko-goranska i Splitsko-dalmatinska županija. Usporedi li se konkurentnost županija u 2013. godini s konkurentnošću u 2010. može se uočiti jačanje konkurentnosti u Osječko-baranjskoj (s 14. na 11. mjesto), Krapinsko-zagorskoj (s 15. na 12. mjesto) i Zadarskoj županiji (s 9. na 6. mjesto). Istovremeno, konkurentski su oslabile dvije županije: Bjelovarsko-bilogorska (s 11. na 15. mjesto) i Sisačko-moslavačka županija (s 16. na 19. mjesto). Podaci o rangiranju županija prema konkurentnosti dani su u Prilogu studiji. Prema izvještaju „Regionalni indeks konkurentnosti Republike Hrvatske 2013“ poslovno okruženje u najkonkurentnijim županijama (Grad Zagreb, Varaždinska, Istarska, Međimurska i Primorsko-goranska) obilježava pozitivni migracijski saldo (osim Međimurske i Varaždinske županije), značajnija uloga poduzetničkih zona (osim Grada Zagreba), povoljnija obrazovna struktura stanovništva (osim Međimurske i Varaždinske županije). Najkonkurentnije županije obilježava i veća gustoća poslovnih dionika, veći broj zaposlenih po stanovniku, bolji odnos broja zaposlenih u malim i srednjim poduzećima i broja stanovnika te veći broj obrta po stanovniku. Nasuprot tome, poslovno okruženje u najmanje konkurentnim županijama (Požeško-slavonska, Vukovarsko-srijemska, Sisačko-moslavačka, Virovitičko-podravska i Ličko-senjska) obilježava značajno iseljavanje stanovništva, manji broj poduzetničkih zona (osim Virovitičko-podravске i Ličko-senjske županije), te nepovoljnija obrazovna struktura stanovništva.

Slika 27. Rangiranje županija prema konkurentnosti, 2013.

Izvor: obrada autora, Nacionalno vijeće za konkurentnost, 2013.

²⁸ Perceptivni podindeks se sastoji od 9 podstupova: Lokacijske prednosti; Lokalna uprava; Infrastruktura; Vladavina prava; Obrazovanje; Financijsko tržište i lokalna konkurencija, Tehnologija i inovativnost, Klasteri te Marketing i menadžment. Spomenuti stupovi su opisani putem 68 anketnih indikatora.

Zanimljivo je uočiti da se rangiranje županija prema konkurentnosti poklapa s rangiranjem županija prema vrijednosti BDP-a po stanovniku i prema vrijednosti indeksa razvijenosti. Također, svih sedam najmanje konkurentnih županija ujedno su županije s najnižim indeksom razvijenosti, ispod 75 % prosjeka RH (Tablica 5.).

Kako bi se ocijenila konkurentnost gospodarstva županija u nastavku Studije koristit će se niz pokazatelja koji se tiču poslovanja poduzeća u 2013. godini te podaci o ukupnim izravnim stranim ulaganjima po djelatnostima NKD-a (NKD 2002) u razdoblju od 2001. do 2013. godine.

Europska unija je 2013. godine provela istraživanje regionalne konkurentnosti za sve NUTS 2 regije, kojim je obuhvaćena i Hrvatska. Regionalni indeks konkurentnosti izračunat je za 262 od ukupno 273 NUTS2 regije. Jadranska regija prema vrijednosti regionalnog indeksa konkurentnosti zauzima 225., a Kontinentalna Hrvatska 213. mjesto. Prvih deset najkonkurentnijih regija su: Utrecht, područje Londona; Berkshire, Buckinghamshire i Oxfordshire; regija Stockholma; Surrey, East and West Sussex; Regija Amsterdam; Regija Frankfurt; Regija Pariza; Regija Copenaghen i Regija Zuid-Holland (Annoni, P., Dijkstra. L., 2013.)

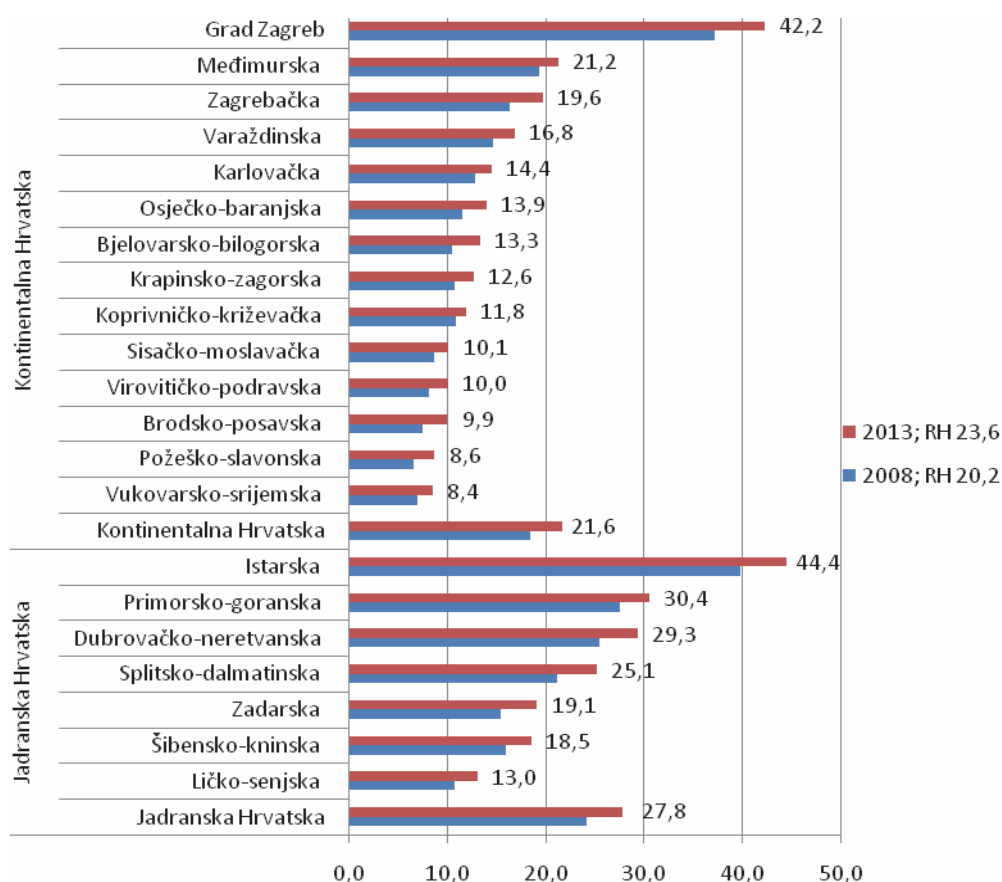
Poduzetništvo kao aspekt konkurentnosti

Jedan od osnovnih pokazatelja je broj poduzeća koji ukazuje na postojeći potencijal za provođenje poduzetničke aktivnosti. Kao mjere razvijenosti poduzetništva korišteni su sljedeći pokazatelji: broj poduzeća po km², broj poduzeća po stanovniku, zatim prihod poduzeća po zaposlenom, izvoz poduzeća, koeficijent pokrivenosti uvoza izvozom i investicije poduzeća po zaposlenom. U prilogu studiji dani su još neki pokazatelji koji se neće detaljnije elaborirati u samom tekstu.

Prema podacima Financijske agencije FINA za 2013. godinu u RH je u prosjeku bilo 1,8 poduzeća po km². Pri tome u Kontinentalnoj Hrvatskoj po kilometru kvadratnom ima nešto više poduzeća, 1,9, dok ih je u Jadranskoj svega 1,6. Na županijskoj razini, da Grad Zagreb odskoče s čak 52 poduzeća po km², a najmanja gustoća poduzetništva zabilježena je u Ličko-senjskoj županiji s 0,1 poduzećem po km².

Najveći broj poduzeća na 1000 stanovnika u 2013. godini zabilježen je u Istarskoj županiji, 44,4 poduzeća (88 posto iznad državnog prosjeka), dok je najmanje, 8,4 poduzeća na 1000 stanovnika imala Vukovarsko-srijemska županija. Jadranska Hrvatska se prema vrijednosti ovog pokazatelja nalazi iznad državnog prosjeka (27,8 poduzeća na 1000 stanovnika). Visoke vrijednosti bilježe Istarska, Primorsko-goranska, Dubrovačko-neretvanska i Splitsko-dalmatinska županija. Kontinentalna Hrvatska se s 21,6 poduzeća na 1000 stanovnika nalazi ispod državnog prosjeka, što je posljedica ispodprosječnih vrijednosti pokazatelja u svim županijama ove NUTS regije (s iznimkom Grada Zagreba koji ima 42,2 poduzeća na km²). Slika 27. pokazuje kako vrijednost ovog pokazatelja u razdoblju od 2008. do 2013. godine raste u svim županijama.

Slika 28. Gustoća poduzeća (broj poduzeća po st.), NUTS2 i NUTS3 regije, 2008. i 2013.

Izvor: obrada prema podacima FINA.

Analiza prihoda poduzeća po zaposlenom (produktivnost poduzetnika) pokazuje kako iznadprosječnu produktivnost ostvaruju Grad Zagreb i Zagrebačka županija. Produktivnost poduzetnika svih ostalih županija je ispod državnog prosjeka. Iz Tablice 21. je vidljivo smanjenje produktivnosti poduzetnika u većini županija od 2008. do 2013. godine. Povećanje produktivnosti u 2013. godini u odnosu na 2008. zabilježeno je u tek nekoliko županija, no ono je posljedica bržeg pada zaposlenosti od pada prihoda poduzeća. Tako je produktivnost povećana u Požeško-slavonskoj (10,1 posto), Ličko-senjskoj (9,8 posto), Vukovarsko-srijemskoj (5,0 posto), Koprivničko-križevačkoj (3,8 posto), Šibensko-kninskoj (3,2 posto) županiji i po 1,6 posto u Međimurskoj i Sisačko-moslavačkoj županiji. Analizomira kretanja produktivnosti poduzetnika u zadnjim godinama promatranog razdoblja, kod većine županija se uočavaju naznake oporavka u 2013. godini u odnosu na 2012. Podaci o prihodu poduzeća po zaposlenom kako u apsolutnim terminima tako i u odnosu na državni prosjek dani su u tablicama koje se nalaze u prilogu Studiji.

Tablica 29. Prihodi poduzeća po zaposlenom, Ukupni prihodi poduzeća, Broj zaposlenih u poduzećima, NUTS2, NUTS3 regije i RH, 2013. (2008=100).

	Prihodi po zaposlenom	Promjena ukupnih prihoda	Promjena broja zaposlenih
	(2008=100)	(2008=100)	(2008=100)
Kontinentalna Hrvatska	98,7	88,0	89,1
Grad Zagreb	97,4	89,7	92,1
Zagrebačka županija	91,3	84,9	93,0
Krapinsko-zagorska županija	98,6	88,6	89,8
Varaždinska županija	96,2	88,2	91,6
Koprivničko-križevačka županija	103,8	81,8	78,8
Međimurska županija	101,6	89,7	88,2
Bjelovarsko-bilogorska županija	93,9	77,8	82,9
Virovitičko-podravska županija	106,7	76,2	71,5
Požeško-slavonska županija	110,1	91,2	82,9
Brodsko-posavska županija	99,4	83,7	84,2
Osječko-baranjska županija	99,8	78,7	78,9
Vukovarsko-srijemska županija	105,0	89,1	84,9
Karlovačka županija	103,0	92,4	89,7
Sisačko-moslavačka županija	101,6	81,8	80,5
Jadranska Hrvatska	90,5	80,3	88,8
Primorsko-goranska županija	91,5	81,8	89,4
Ličko-senjska županija	109,8	94,3	85,9
Zadarska županija	89,5	87,5	97,7
Šibensko-kninska županija	103,2	93,1	90,2
Splitsko-dalmatinska županija	88,2	74,8	84,8
Istarska županija	88,4	81,6	92,3
Dubrovačko-neretvanska županija	91,5	78,2	85,5
Republika Hrvatska	96,9	86,3	89,0
<i>Najmanja vrijednost</i>	88,2	74,8	71,5
<i>Najveća najveća vrijednost</i>	110,1	94,3	97,7

Izvor: obrada autora, FINA

Prilikom analize investicijske aktivnosti poduzeća koristi se pokazatelj investicija po poduzeću i pokazatelj investicija po zaposlenom. Detaljne tablice su dane u Prilogu studiji. Na državnoj razini su investicije poduzeća po zaposlenom u 2013. godini iznosile 45.188 kuna. Poduzeća u Kontinentalnoj Hrvatskoj pri tome ostvaruju iznadprosječne investicije po zaposlenom, u visini od 48.128 kuna (6,7 posto iznad državnog prosjeka), dok poduzeća u Jadranskoj Hrvatskoj u prosjeku po zaposlenom investiraju 37.114 kuna (82,3 posto državnog prosjeka). Županijska distribucija investicijske aktivnosti poduzeća bilo da se radi o investicijama po zaposlenom ili o investicijama po poduzeću, prilično je neravnomjerna (Tablica 30.). Grad Zagreb s 62.976 kuna investicija po zaposlenom je 39,6 posto iznad državnog prosjeka i ujedno bilježi četiri puta veću vrijednost ovog pokazatelja od, po ovome najslabije, Bjelovarsko-bilogorske županije (15.248 kuna po zaposlenom - 33,8 posto državnog prosjeka). Iznadprosječnu visinu investicija po zaposlenom ostvaruju i poduzeća u Ličko-senjskoj, Osječko-baranjskoj i Zadarskoj županiji.

Tablica 30. Investicije po zaposlenom i Investicije po poduzeću(RH=100) NUTS2, NUTS3 i RH, 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013.

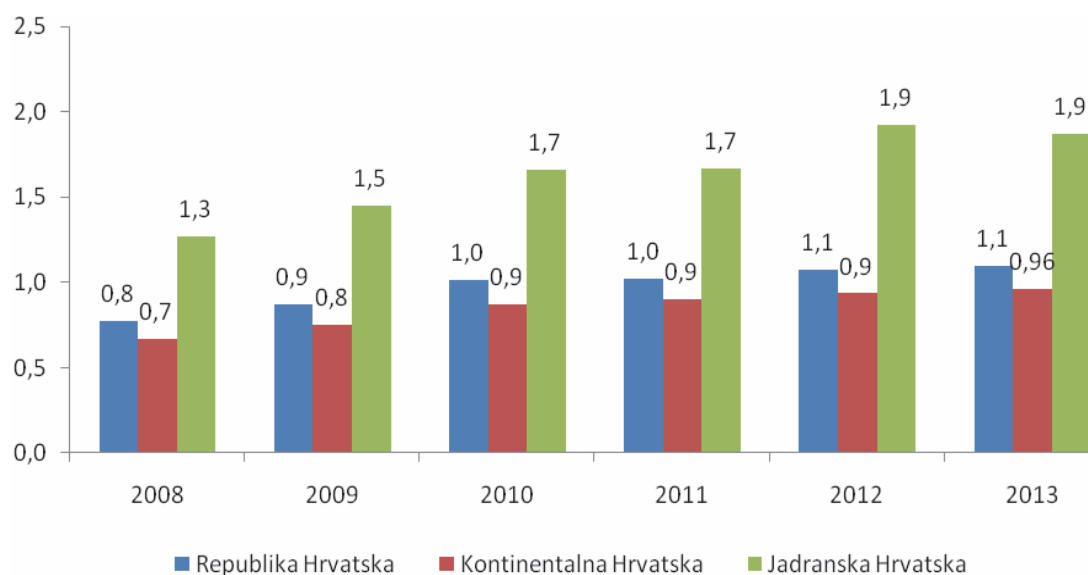
	Investicije po zaposlenom			Investicije po poduzeću		
	2008.	2011.	2013.	2008.	2011.	2013.
Kontinentalna Hrvatska	103,5	103,7	106,7	124,0	123,4	126,5
Grad Zagreb	140,0	124,9	139,6	167,2	152,5	171,1
Zagrebačka županija	82,9	86,7	61,9	73,1	72,6	54,9
Krapinsko-zagorska županija	81,7	67,9	56,9	99,3	81,7	68,7
Varaždinska županija	66,3	81,9	59,4	94,3	123,9	87,7
Koprivničko-križevačka županija	45,9	50,9	37,4	67,9	69,5	52,3
Međimurska županija	46,1	55,2	54,7	53,3	65,4	66,4
Bjelovarsko-bilogorska županija	43,9	42,7	33,8	56,5	50,9	37,8
Virovitičko-podravska županija	51,7	51,5	56,7	67,4	57,1	56,7
Požeško-slavonska županija	41,0	40,5	54,0	66,0	58,7	72,5
Brodsko-posavska županija	36,6	42,9	70,3	48,7	51,0	81,9
Osječko-baranjska županija	75,5	124,4	111,4	96,1	151,7	123,1
Vukovarsko-srijemska županija	67,4	105,7	52,6	91,0	133,9	68,9
Karlovačka županija	45,5	98,4	97,3	43,6	91,0	97,0
Sisačko-moslavačka županija	39,4	47,7	50,1	53,7	61,6	59,7
Jadranska Hrvatska	90,7	90,3	82,3	63,1	63,5	58,0
Primorsko-goranska županija	82,5	94,5	89,1	62,7	76,7	71,4
Ličko-senjska županija	179,1	107,6	125,8	144,9	95,1	91,2
Zadarska županija	114,6	175,3	107,6	83,5	132,0	80,6
Šibensko-kninska županija	80,7	93,4	61,5	53,2	61,4	41,8
Splitsko-dalmatinska županija	74,4	62,2	62,2	57,3	45,4	45,8
Istarska županija	103,7	105,9	99,2	56,8	60,6	58,5
Dubrovačko-neretvanska županija	112,5	49,1	70,8	73,6	31,3	45,0
Republika Hrvatska	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Najmanja vrijednost</i>	36,6	40,5	33,8	43,6	31,3	37,8
<i>Najveća vrijednost</i>	179,1	175,3	139,6	167,2	152,5	171,1
<i>Prosječno odstupanje od državne razine (%)</i>	36,7	35,4	29,3	31,2	36,0	30,5

Izvor: obrada autora prema podacima FINA.

Međunarodna razmjena poduzeća

Slika 28. prikazuje pokrivenost uvoza izvozom u RH i na razini NUTS2 regija za razdoblje od 2008. do 2013. godine. Iz slike je vidljivo da hrvatska poduzeća od 2012. godine ostvaruju pozitivnu vanjskotrgovinsku razmjenu. Tome najviše doprinosi Jadranska Hrvatska koja u kojoj vrijednost izvoza premašuje uvoz. Vrijednost koeficijenta pokrivenosti izvoza uvozom Kontinentalne Hrvatske se tijekom promatranog razdoblja povećala i to s 0,7 u 2008. na 1,0 u 2013. godini.

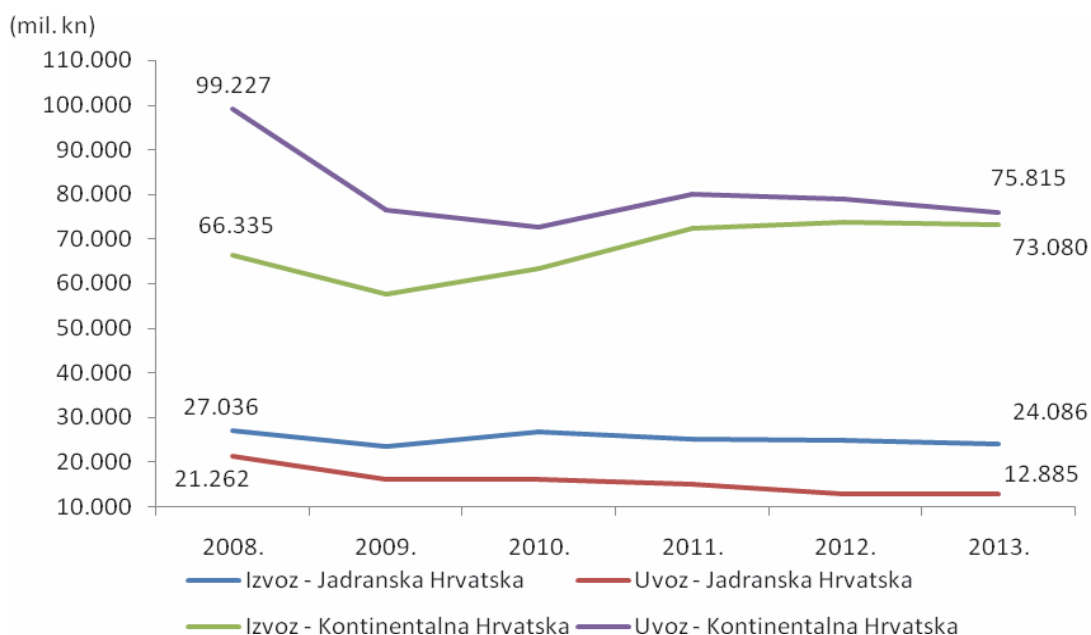
Slika 29. Pokrivenost uvoza izvozom, RH i NUTS2 regije, 2008. do 2013.

Izvor: obrada autora, FINA

Međutim, pozitivna kretanja u međunarodnoj razmjeni Jadranske Hrvatske posljedica su bržeg pada uvoza od pada izvoza. Tako se u Jadranskoj Hrvatskoj uvoz poduzetnika u razdoblju od 2008. do 2013. godine u prosjeku godišnje smanjivao za 9,5 posto, a izvoz za 2,3%. Za razliku od Jadranske Hrvatske, Kontinentalna Hrvatska bilježi rast izvoza i to u prosjeku za 2,0 posto godišnje, koji uz istovremeno smanjivanje uvoza 5,2 posto godišnje, za posljedicu ima poboljšanje vrijednosti koeficijenta pokrivenosti uvoza izvozom. Kretanje međunarodne razmjene poduzeća u Jadranskoj i Kontinentalnoj Hrvatskoj prikazano je i na slici 29., dok su detaljniji podaci dani u tablicama koje se nalaze u Prilogu studiji.

Slika 30. Uvoz-izvoz poduzeća registriranih u NUTS2 regijama (mil. kn), 2008.-2013.

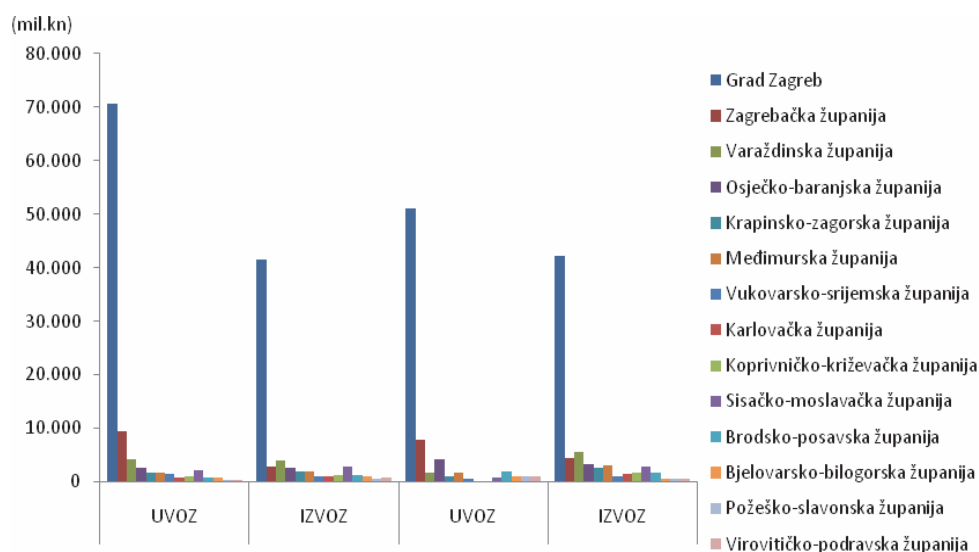

Izvor: Obrada autora, FINA.

Promotri li se kretanje izvoza na razini županija Kontinentalne Hrvatske, vidljivo je kako je povećanje izvoza zabilježeno u gotovo svim županijama, izuzev Bjelovarsko-bilogorske i Virovitičko-podravske županije (Slika 29.). Istovremeno većina županija ove NUTS2 regije bilježi značajni pad uvoza, iznimka su samo Brodsko-posavska i Osječko-baranjska županija. Najbrže smanjenje uvozne aktivnosti zabilježili su poduzetnici Koprivničko-križevačke županije (2,8 posto godišnje) te Karlovačke županije (20,2 posto godišnje).

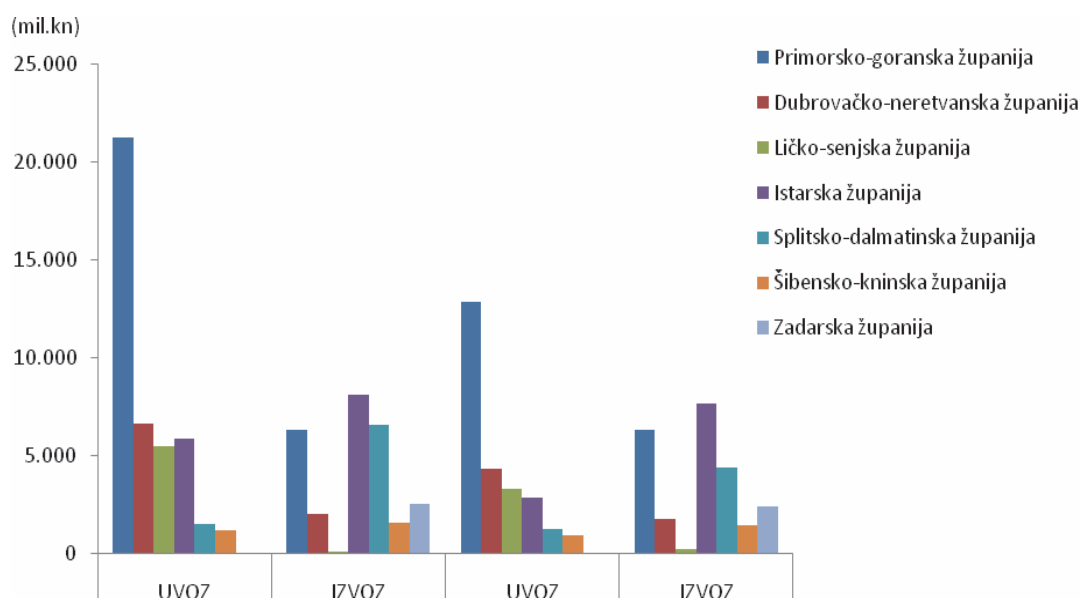
Analiza kretanja izvoza poduzetnika registriranih u županijama Jadranske Hrvatske od 2008. do 2013. godišnje, ukazuje na smanjenje izvozne aktivnosti u većini županija (Slika 30.). Iznimka je Ličko-senjska županija u kojoj izvozna aktivnosti poduzetnika u prosjeku godišnje raste za 18,5 posto te Primorsko-goranska (0,2 posto godišnje). Najveće smanjenje izvoza zabilježeno je kod poduzetnika Splitsko-dalmatinske županije (7,9 posto godišnje), iza kojih slijede poduzeća s područja Dubrovačko-neretvanske (prosječni godišnji pad od 2,2 posto). Smanjenje izvoza praćeno je smanjenjem uvoza. Porast uvoza ostvarili su jedino poduzeća registrirana u Dubrovačko-neretvanskoj županiji (prosječni godišnji rast od 16,4 posto).

Slika 31. Uvoz i izvoz poduzetnika županija Kontinentalne Hrvatske, 2008. i 2013.

Napomena: Županije su poredane prema padajućem rangu vrijednosti izvoza za 2013. godinu.
Izvor: Obrada autora, FINA.

Slika 32. Uvoz i izvoz poduzetnika županija Jadranske Hrvatske, 2008. i 2013.

Izvor: Obrada autora, FINA.

Izravna strana ulaganja kao aspekt konkurentnosti

Analiza kumulativnih podataka po djelatnostima za razdoblje od 2001. do 2013. godine, ukazuje na visoku usmjerenost stranih ulagača u nekoliko djelatnosti, pri čemu je vodeća djelatnost financijskog posredovanja (22,8 posto izravnih stranih ulaganja), zatim slijede djelatnost trgovine i posredovanja u trgovini, djelatnost poslovanja nekretninama, ostale poslovne djelatnosti, djelatnost naftne industrije i djelatnost trgovine na malo.

Analizira li se distribucija izravnih stranih ulaganja u djelatnost **financijskog posredovanja** po županijama vidljivo je da je najveći intenzitet ulaganja u tu djelatnost bio na području Grada Zagreba (77 posto svih izravnih stranih ulaganja u toj djelatnosti), u Primorsko-goranskoj županiji (12 posto) te 6 posto u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Istovremeno, u tim su županijama zabilježeni iznadprosječni udjeli ulaganja stranaca u djelatnosti financijskog posredovanja. U Gradu Zagrebu strana ulaganja u djelatnost financijskog posredovanja čine 32,0 posto ukupnih stranih ulaganja na području grada, u Splitsko-dalmatinskoj županiji 40, a u Primorsko-goranskoj županiji 30,3 posto.

Sljedeća djelatnost koja se pokazala privlačnom stranim ulagačima je **trgovina i posredovanje u trgovini**, s udjelom na nacionalnoj razini od 11 posto. Iznadprosječni udio bilježi samo Grad Zagreb u kojem ulaganja u ovu djelatnost čine 15 posto ukupnih stranih ulaganja. Grad Zagreb ujedno u ukupnim stranim ulaganjima u djelatnosti trgovine i posredovanja u trgovini sudjeluje s čak 91,5 posto, a zatim slijede Dubrovačko-neretvanska županija s 2,4 posto, Zagrebačka županija s 1,8 posto te Istarska županija s udjelom 1,1 posto.

Djelatnost **poslovanja nekretninama** na nacionalnoj je razini tijekom razdoblja od 2001. do 2013. godine privukla 9,0 posto ukupnih stranih ulaganja. Analiza strukture izravnih stranih ulaganja u ovu djelatnost na razini županija, ukazuje na iznadprosječno zanimanje stranaca za ovu djelatnost u Dubrovačko-neretvanskoj, Splitsko-dalmatinskoj, Primorsko-goranskoj i Istarskoj županiji. Strana ulaganja u djelatnosti poslovanja nekretninama u Dubrovačkoj županiji činila su 42 posto svih stranih ulaganja te županije, u Splitsko-dalmatinskoj Istarskoj županiji po 18 posto, a u Primorsko-goranskoj 14 posto svih stranih ulaganja županije.

Izravna strana ulaganja u ostale poslovne djelatnosti sudjelovala su u ukupnim stranim ulaganjima u hrvatsko gospodarstvo s 6,8 posto. Pri tome se 93 posto ukupnih izravnih stranih ulaganja u ovoj djelatnosti ostvareno na području Kontinentalne Hrvatske i to najvećim dijelom u Gradu Zagrebu, 85 posto i Zagrebačkoj županiji, 9,6 posto. Jadranska Hrvatska istovremeno u ukupnim izravnim stranim ulaganjima u ovu djelatnost sudjeluje s 7,2 posto (Primorsko-goranska i Istarska županija).

Iznadprosječni udio izravnih stranih ulaganja u ostale poslovne djelatnosti u ukupnim ulaganjima u gospodarstvo županije bilježe redom Zagrebačke županije (14,3 posto), Grada Zagreba (8,6 posto) i Kopriivničko-križevačke županije (7,4 posto).

Sljedeća djelatnost je **djelatnost trgovine na malo**, na koju je na nacionalnoj razini od 2001. do 2013. otpalo 7 posto ukupnih stranih ulaganja. Usporedi li se struktura izravnih stranih ulaganja po županijama sa strukturom na nacionalnoj razini, razvidno je da iznadprosječni udio ulaganja u ovu djelatnost ostvaren samo u Zagrebačkoj županiji (14,3 posto), Gradu Zagrebu (8,6 posto), i Kopriivničko-križevačkoj županiji (7,4 posto). Analiza koncentracije stranih ulaganja u ovu djelatnost pokazuje kako je veća usmjerenost bila na Kontinentalnu Hrvatsku (89 posto) odnosno Grad Zagreb (48,1 posto) i Zagrebačku županiju (41,2 posto). U županijama Jadranske Hrvatske ostvareno je 11,8 posto ukupnih izravnih stranih ulaganja u ovu djelatnost. Pri tom je zamjetan udio zabilježen u Primorsko-goranskoj županiji (10,7 posto).

Sljedeća djelatnost je djelatnost **proizvodnje koksa, naftnih derivata i nuklearnog goriva**, na koju je na nacionalnoj razini od 2001. do 2013. otpalo 7 posto ukupnih stranih ulaganja. Usporedi li se struktura izravnih stranih ulaganja po županijama sa strukturom na nacionalnoj razini, razvidno je da iznadprosječni udio ulaganja u ovu djelatnost ostvaren samo u Gradu Zagrebu, u kojem su ujedno koncentrirana sva ulaganja u ovu djelatnost.

U usporedbi s Kontinentalnom Hrvatskom u **Jadranskoj Hrvatskoj** stranci su tijekom analiziranog razdoblja pokazali znatno veće zanimanje za ulaganje u **vlasnička ulaganja u nekretnine**, u **hotele i restorane** (73,2 posto stranih ulaganja u tu djelatnost),

proizvodnju ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda (74,7 posto svih stranih ulaganja u tu djelatnost – Istarska i Splitsko-dalmatinska županija) te za ulaganja u djelatnost **građevinarstva** (66,9 posto svih stranih ulaganja u tu djelatnost).

Županije s popisom djelatnosti u kojima su izravna strana ulaganja imale iznadprosječni udio u ukupnim izravnim stranim ulaganjima županije.

Grad Zagreb: Financijsko posredovanje, osim osiguravajućih i mirovinskih fondova; Trgovina na veliko i posredovanje u trgovini; Ostale poslovne djelatnosti; Proizvodnja koksa, naftnih derivata i nuklearnog goriva; Pošta i telekomunikacije; Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda; Osiguranje i mirovinski fondovi, osim obveznog osiguranja; Skupljanje, pročišćavanje i distribucija vode; Izdavačka i tiskarska djelatnost; Proizvodnja električnih strojeva i aparata.

Zagrebačka županija: Poljoprivreda, lov i usluge povezane s njima; Ostale poslovne djelatnosti; Trgovina na malo; popravak predmeta za kućanstvo; Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda; Građevinarstvo; Proizvodnja proizvoda od gume i plastike; Prerada kože, izrada galanterije i obuće.

Krapinsko-zagorska županija: Hoteli i restorani; Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda; Proizvodnja proizvoda od metala, osim strojeva i oprema; Građevinarstvo; Proizvodnja tekstila; Proizvodnja strojeva i uređaja, d. N.

Varaždinska županija: Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda; Građevinarstvo; Prateće i pomoćne djelatnosti u prijevozu; Proizvodnja tekstila; Prerada kože, izrada galanterije i obuće; Proizvodnja strojeva i uređaja, d. N.

Koprivničko-križevačka županija: Ostale poslovne djelatnosti; Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda; Proizvodnja hrane i pića; Građevinarstvo.

Međimurska županija: Proizvodnja hrane i pića; Proizvodnja proizvoda od metala, osim strojeva i oprema; Proizvodnja tekstila; Proizvodnja proizvoda od gume i plastike; Prerada kože, izrada galanterije i obuće; Proizvodnja strojeva i uređaja, d. N.

Bjelovarsko-bilogorska županija: Trgovina na veliko i posredovanje u trgovini; Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda; Proizvodnja hrane i pića; Proizvodnja proizvoda od metala, osim strojeva i oprema; Proizvodnja električnih strojeva i aparata, d. N.; Opskrba električnom energijom, plinom, parom i toplom vodom.

Virovitičko-podravska županija: Poljoprivreda, lov i usluge povezane s njima; Proizvodnja proizvoda od metala, osim strojeva i oprema; Opskrba električnom energijom, plinom, parom i toplom vodom.

Požeško-slavonska županija: Poljoprivreda, lov i usluge povezane s njima; Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda; Trgovina na veliko i posredovanje u trgovini; Vlasnička ulaganja u nekretnine.

Brodsko-posavska županija: Proizvodnja proizvoda od metala, osim strojeva i oprema; Poljoprivreda, lov i usluge povezane s njima.

Osječko-baranjska županija: Poljoprivreda, lov i usluge povezane s njima; Proizvodnja strojeva i uređaja, d. n.; Proizvodnja odjeće; dorada i bojenje krzna; Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda; Proizvodnja hrane i pića; Građevinarstvo; Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda; Proizvodnja proizvoda od gume i plastike.

Vukovarsko-srijemska županija: Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda; Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda; Proizvodnja strojeva i uređaja, d. n.; Opskrba električnom energijom, plinom, parom i toplom vodom.

Karlovačka županija: Proizvodnja hrane i pića; Proizvodnja proizvoda od gume i plastike; Građevinarstvo; Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda; Hoteli i restorani; Proizvodnja proizvoda od metala, osim strojeva i oprema.

Sisačko-moslavačka županija: Proizvodnja hrane i pića i Vlasnička ulaganja u nekretnine.

Primorsko-goranska županija: Financijsko posredovanje, osim osiguravajućih i mirovinskih fondova; Poslovanje nekretninama; Trgovina na malo; popravak predmeta za kućanstvo; Vlasnička ulaganja u nekretnine; Hoteli i restorani; Građevinarstvo; Prateće i pomoćne djelatnosti u prijevozu; Računalne i srodne djelatnosti; Istraživanje i razvoj.

Ličko-senjska županija: Vlasnička ulaganja u nekretnine; Proizvodnja kemikalija i kemijskih proizvoda; Hoteli i restorani; Proizvodnja proizvoda od metala, osim strojeva i oprema; Građevinarstvo.

Zadarska županija: Financijsko posredovanje, osim osiguravajućih i mirovinskih fondova; Vlasnička ulaganja u nekretnine; Građevinarstvo.

Šibensko-kninska županija: Proizvodnja proizvoda od gume i plastike; Vlasnička ulaganja u nekretnine; proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda rekreacijske, kulturne i sportske djelatnosti;; Iznajmljivanje strojeva i opreme; Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica.

Splitsko-dalmatinska županija: Financijsko posredovanje, osim osiguravajućih i mirovinskih fondova; Poslovanje nekretninama; Vlasnička ulaganja u nekretnine; Hoteli i restorani; Proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda; Rekreacijske, kulturne i sportske djelatnosti; Proizvodnja proizvoda od metala, osim strojeva i oprema; Građevinarstvo; Iznajmljivanje strojeva i opreme, bez rukovatelja; Proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica.

Istarska županija: Poslovanje nekretninama; Vlasnička ulaganja u nekretnine; Hoteli i restorani; Rekreacijske, kulturne i sportske djelatnosti; Poljoprivreda, lov i usluge povezane s njima; Prateće i pomoćne djelatnosti u prijevozu; Iznajmljivanje strojeva i opreme, bez rukovatelja; Proizvodnja odjeće; dorada i bojenje krzna.

Dubrovačko-neretvanska županija: Poslovanje nekretninama; Hoteli i restorani, Građevinarstvo.

Tablica 33. Izravna strana ulaganja u šest vodećih djelatnosti, struktura po NUTS2, NUTS3 regijama, 2001.-2013. (regija =100)

	Financijsko posredovanje, osim osiguravajućih i mirovinskih fondova	Trgovina na veliko i posredovanje u trgovini	Poslovanje nekretninama	Ostale poslovne djelatnosti	Proizvodnja koks, naftnih derivata i nuklearnog goriva	Trgovina na malo; popravak predmeta za kućanstvo
Struktura FDI NUTS2, NUTS3 =100						
Kontinentalna Hrvatska	28,5%	13,8%	6,5%	8,3%	8,6%	6,5%
Grad Zagreb	32,0%	15,1%	6,8%	8,6%	9,7%	4,0%
Zagrebačka županija	0,2%	4,3%	3,7%	14,3%	0,0%	50,7%
Krapinsko-zagorska županija	0,0%	0,6%	3,6%	-42,6%	0,0%	0,1%
Varaždinska županija	14,4%	1,8%	0,9%	0,8%	0,0%	-0,8%
Koprivničko-križevačka županija	3,0%	1,2%	1,3%	7,4%	0,0%	0,0%
Međimurska županija	0,0%	1,4%	4,2%	2,9%	0,0%	0,0%
Bjelovarsko-bilogorska županija	0,0%	23,0%	-0,6%	1,4%	0,0%	0,0%
Virovitičko-podravsko županija	0,2%	0,2%	4,6%	0,0%	0,0%	0,2%
Požeško-slavonska županija	0,0%	32,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Brodsko-posavska županija	0,0%	0,2%	1,7%	0,0%	0,0%	1,9%
Osječko-baranjska županija	-18,0%	3,4%	-0,3%	-0,1%	0,0%	0,3%
Vukovarsko-srijemska županija	0,0%	-5,1%	0,0%	-2,1%	0,0%	0,0%
Karlovačka županija	0,7%	1,5%	0,2%	0,0%	0,0%	-0,1%
Sisačko-moslavačka županija	0,0%	-2,5%	-108,6%	0,2%	0,0%	0,0%
Jadranska Hrvatska	27,3%	2,5%	17,3%	2,1%	0,0%	2,6%
Primorsko-goranska županija	47,4%	0,9%	14,4%	2,9%	0,0%	8,7%
Ličko-senjska županija	0,0%	0,1%	0,0%	0,3%	0,0%	0,0%
Zadarska županija	55,7%	0,0%	5,9%	2,9%	0,0%	0,0%
Šibensko-kninska županija	0,0%	2,7%	0,3%	3,9%	0,0%	2,1%
Splitско-dalmatinska županija	30,3%	2,0%	18,5%	1,2%	0,0%	-0,2%
Istarska županija	0,0%	2,6%	18,0%	2,2%	0,0%	-0,2%
Dubrovačko-neretvanska županija	0,0%	11,0%	41,7%	0,3%	0,0%	0,0%
Republika Hrvatska	28,2%	11,2%	9,0%	6,8%	6,6%	5,6%

Izvor: HNB, obrada autora

Vrijednosti regionalnog indeksa konkurentnosti ističu Grad Zagreb i Varaždinsku županiju kao najkonkurentnije hrvatske županije. Vrlo dobru konkurentsku poziciju imaju i Istarska, Primorsko-goranska i Splitsko-dalmatinska županija.

Od 2010. godine na ovamo konkurentnost u Osječko-baranjskoj, Krapinsko-zagorskoj i Zadarskoj županiji jača, a u Bjelovarsko-bilogorskoj i Sisačko-moslavačkoj županiji slabi. Grad Zagreb pri tom odskoči s čak 52 poduzeća po km², a najmanja gustoća poduzetništva zabilježena je u Ličko-senjskoj županiji s 0,1 poduzećem po km². Jadransku Hrvatsku pri tom obilježava iznad prosječna gustoća poduzetništva (broj poduzeća na 1000 stanovnika), a Kontinentalnu ispodprosječna (iznimka je samo Grad Zagreb). Što se tiče regionalne produktivnosti, iznadprosječnu produktivnost ostvaruju Grad Zagreb i Zagrebačka županija, dok je produktivnost poduzetnika svih ostalih županija ispod državnog prosjeka.

Ohrabrujuće je da broj poduzetnika na 1000 stanovnika u razdoblju od 2008. do 2013. godine raste u svim županijama, te da hrvatska poduzeća od 2012. godine ostvaruju pozitivnu vanjskotrgovinsku razmjenu. To je najvećim dijelom posljedica doprinosa Jadranske Hrvatske u kojoj vrijednost izvoza premašuje uvoz. Treba, međutim, upozoriti da je do toga došlo zato što uvoz pada brže izvoza i da uz iznimku Ličko-senjske i Primorsko-goranske županije izvoz opada, najoštrije u Splitsko-dalmatinskoj županiji.

Kontinentalna Hrvatske bilježi prosječni rast izvoza od 2,0 posto i smanjivanje uvoza 5,2 posto godišnje. Izvoz je povećan u gotovo svim županijama, izuzev Bjelovarsko-bilogorske i Virovitičko-podravске županije. Istovremeno sve županije osim rodske-posavske i Osječko-baranjske bilježe značajni pad uvoza. Istovremeno strani ulagači su usmjereni prvenstveno u djelatnost financijskog posredovanja, a zatim u djelatnost trgovine i posredovanja u trgovini, djelatnost poslovanja nekretninama, ostale poslovne djelatnosti, djelatnost naftne industrije i djelatnost trgovine na malo. U usporedbi s Kontinentalnom Hrvatskom u Jadranskoj Hrvatskoj stranci pokazuju znatno veće zanimanje za vlasništvo nad nekretninama, ulaganja u hotele i restorane, proizvodnju ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda i za ulaganja u djelatnost građevinarstva (66,9 posto svih stranih ulaganja u tu djelatnost).

Ova šarolikost podataka po statističkim regijama a pogotovo po županijama upućuje da razvojna politika utječe na gospodarski rast u puno manjoj mjeri od autonomnih razvojnih odluka i djelatnosti lokalnog poduzetništva. Izrađivači SRR su stoga i ovdje upućeni na suradnju s izrađivačima županijskih razvojnih strategija koji pak trebaju obratiti posebnu pažnju razvoju gospodarske infrastrukture, pojednostavljenju administrativnih postupaka koji opterećuju poduzetnike-ulagače i cjeloživotnom obrazovanju poduzetnika.

5.2.7. Inovacijska sposobnost regija

Inovacijska sposobnost regija procijenjena je pomoću podataka Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo Republike Hrvatske (DZIV), zatim podataka financijske agencije FINA o poslovnim rezultatima poduzeća registriranih u odabranim ICT djelatnostima, podataka FINE o izdacima poduzeća za razvoj te podataka o zaposlenima u djelatnosti istraživanje i razvoj. Posebni oblici zaštite industrijskog vlasništva koji svjedoče o inovacijskoj sposobnosti regija zadnjih nekoliko godina u Republici Hrvatskoj su u porastu. Rastu prijave patentne zaštite: konsenzualni patenti, žigovi i industrijski dizajn. Povećanje broja prijava ovih oblika zaštite industrijskog vlasništva domaćih i inozemnih prijavitelja govori o unaprjeđivanju infrastrukture kao nužnog okvira za razvoj i jačanje inovacijske sposobnosti. Analiza po pojedinim oblicima zaštite industrijskog vlasništva pokazuje pozitivne promjene na razini NUTS 2 regija.

U Tablici 32. su podaci o distribuciji kumulativnog broj prijavljenih patenata, priznatih patenata, konsenzualnih patenata, priznatih žigova i priznatom dizajnu po NUTS2 regijama i županijama, za razdoblje od 2008. do 2013. godine. Kontinentalna Hrvatska ima najveći broj podnesenih patentnih prijava u toma razdoblju, gotovo dvije trećine ukupno podnesenih prijava u Hrvatskoj (70,3 posto). Najveći broj podnesenih prijava je u Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji, 617, slijede Osječko-baranjska (90 prijava),

Međimurska (66 prijava) te Brodsko-posavska županija s 53 prijave. Najmanje ih je u promatranom razdoblju bilo u Požeško-slavonskoj (samo 5) te Koprivničko-križevačkoj županiji (12). Od ukupno 1070 prijavljenih patenata na području Kontinentalne Hrvatske priznato je tek njih 78 (oko 7,3 posto). Pri tome više od polovice priznatih patenata pripada Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji. Kontinentalnoj Hrvatskoj pripada i 66,2 posto svih priznatih konsenzualnih patenata od 2008. do 2013. te 81,2 posto priznatih žigova. Od ukupno 1122 registriranog dizajna u Republici Hrvatskoj, čak 583 pripada Zagrebačkoj županiji i Gradu Zagrebu (52,0 posto). U Jadranskoj Hrvatskoj je tijekom promatranog razdoblja prijavljeno dvostruko manje patenata nego u Kontinentalnoj Hrvatskoj. Vidljivo je kako je inovativna aktivnost koncentrirana u tri obalne županije, Primorsko-goranskoj s 208 prijavljena patenta, Splitsko-dalmatinskoj s 129 te Istarskoj sa 77 prijavljenih patenata. Od ukupno 196 priznatih konsenzualnih patenata u Jadranskoj Hrvatskoj 84 posto prijavljeno je u tim županijama. inovativna aktivnost koncentrirana u Gradu Zagrebu i Zagrebačkoj županiji, Osječko-baranjskoj, Primorsko-goranskoj, Splitsko-dalmatinskoj i Istarskoj županiji. Ovo bi se moglo povezati s činjenicom da se u spomenutim županijama nalazi većina hrvatskih sveučilišta, pa su mogućnosti suradnje znanosti i gospodarstva veće.

Tablica 32. Zaštita industrijskog i intelektualnog vlasništva, NUTS2, NUTS3 i RH, 2008.-2013. godina

	Prijavljeni patenti		Priznati patenti po županijama		Konsenzualni patenti		Priznati žigovi		Priznati dizajni	
	ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%	ukupno	%
Kontinentalna Hrvatska	1070	70,3%	78	63,9%	384	66,2%	6763	81,2%	839	74,8%
Grad Zagreb i Zagrebačka županija	617	40,5%	55	45,1%	196	33,8%	5432	65,2%	583	52,0%
Krapinsko-zagorska županija	20	1,3%	1	0,8%	2	0,3%	75	0,9%	21	1,9%
Varaždinska županija	41	2,7%	5	4,1%	26	4,5%	300	3,6%	29	2,6%
Koprivničko-križevačka županija	12	0,8%	1	0,8%	9	1,6%	218	2,6%	3	0,3%
Međimurska županija	66	4,3%	2	1,6%	18	3,1%	68	0,8%	33	2,9%
Bjelovarsko-bilogorska županija	14	0,9%	0	0,0%	2	0,3%	59	0,7%	35	3,1%
Virovitičko-podravska županija	36	2,4%	0	0,0%	11	1,9%	52	0,6%	4	0,4%
Požeško-slavonska županija	5	0,3%	2	1,6%	6	1,0%	38	0,5%	13	1,2%
Brodsko-posavska županija	53	3,5%	0	0,0%	9	1,6%	58	0,7%	19	1,7%
Osječko-baranjska županija	90	5,9%	3	2,5%	29	5,0%	259	3,1%	50	4,5%
Vukovarsko-srijemska županija	42	2,8%	3	2,5%	16	2,8%	71	0,9%	14	1,2%
Karlovačka županija	48	3,2%	3	2,5%	22	3,8%	75	0,9%	23	2,0%
Sisačko-moslavačka županija	26	1,7%	3	2,5%	4	0,7%	58	0,7%	12	1,1%
Jadranska Hrvatska	453	29,7%	44	36,1%	196	33,8%	1553	18,6%	280	25,0%
Primorsko-goranska županija	208	13,7%	9	7,4%	74	12,8%	467	5,6%	101	9,0%
Ličko-senjska županija	2	0,1%	0	0,0%	2	0,3%	16	0,2%	3	0,3%
Zadarska županija	12	0,8%	2	1,6%	2	0,3%	125	1,5%	17	1,5%
Šibensko-kninska županija	15	1,0%	4	3,3%	1	0,2%	32	0,4%	6	0,5%
Splitско-dalmatinska županija	129	8,5%	20	16,4%	64	11,0%	470	5,6%	70	6,2%
Istarska županija	77	5,1%	6	4,9%	27	4,7%	358	4,3%	69	6,1%
Dubrovačko-neretvanska županija	10	0,7%	3	2,5%	5	0,9%	85	1,0%	14	1,2%
Republika Hrvatska	1523	100,0%	122	100,0%	580	100,0%	8333	100,0%	1122	

Izvor: obrada autora, DZIV

Stave li se podaci o zaštiti industrijskog vlasništva u odnos s brojem stanovnika pojedine županije, može se primijetiti da iznadprosječnu inovacijsku aktivnost bilježe Grad Zagreb (zajedno sa Zagrebačkom županijom) i Primorsko-goranska županija (tablice 32. i 32.). Među županijama statističke NUTS2 regije Kontinentalne Hrvatske se kao pozitivan primjer može još izdvojiti i Međimurska županija, dok se među županijama Jadranske Hrvatske ističe Istarska županija.

Tablica 33. Prijavljeni patenti, priznati patenti, konsenzualni patenti, priznati žigovi i priznati dizajn na 10000 stanovnika, statističke NUTS2 i NUTS3 regija, 2008.-2013. godina

	Prijav-ljeni patenti	Priznati patenti po županija-ma	Konsenzual-ni patenti	Prizna-ti žigovi	Prizna-ti dizajn
Kontinentalna Hrvatska	3,7	0,3	1,3	23,5	2,9
Grad Zagreb i Zagrebačka županija	5,6	0,5	1,8	49,0	5,3
Krapinsko-zagorska županija	1,5	0,1	0,2	5,6	1,6
Varaždinska županija	2,3	0,3	1,5	17,1	1,6
Koprivničko-križevačka županija	1,0	0,1	0,8	18,9	0,3
Međimurska županija	5,8	0,2	1,6	6,0	2,9
Bjelovarsko-bilogorska županija	1,2	0,0	0,2	4,9	2,9
Virovitičko-podravskaa županija	4,2	0,0	1,3	6,1	0,5
Požeško-slavonska županija	0,6	0,3	0,8	4,9	1,7
Brodsko-posavska županija	3,3	0,0	0,6	3,7	1,2
Osječko-baranjska županija	3,0	0,1	1,0	8,5	1,6
Vukovarsko-srijemska županija	2,3	0,2	0,9	4,0	0,8
Karlovačka županija	3,7	0,2	1,7	5,8	1,8
Sisačko-moslavačka županija	1,5	0,2	0,2	3,4	0,7
Jadranska Hrvatska	3,2	0,3	1,4	11,0	2,0
Primorsko-goranska županija	7,0	0,3	2,5	15,8	3,4
Ličko-senjska županija	0,4	0,0	0,4	3,1	0,6
Zadarska županija	0,7	0,1	0,1	7,4	1,0
Šibensko-kninska županija	1,4	0,4	0,1	2,9	0,5
Splitsko-dalmatinska županija	2,8	0,4	1,4	10,3	1,5
Istarska županija	3,7	0,3	1,3	17,2	3,3
Dubrovačko-neretvanska županija	0,8	0,2	0,4	6,9	1,1
Republika Hrvatska	3,6	0,3	1,4	19,4	2,6
Najmanja vrijednost	0,4	0,0	0,1	2,9	0,3
Najveća vrijednost	7,0	0,5	2,5	49,0	5,3

Napomena: Ukupan broj prijavljenih patenata/priznatih patenata/konsenzualnih patenata, priznatih žigova/priznatog dizajna dijeli se s 10.000 stanovnika. Pri tome se uzima broj stanovnika prema Popisu 2011. godine

Izvor: DZIV i DZS, obrada autora

Tablica 34. Prijavljeni patenti, priznati patenti, konsenzualni patenti, priznati žigovi i priznati dizajn na 10000 stanovnika, statističke NUTS2 I NUTS3 regija, RH=100, 2008.-2013. godina

	Prijavljeni patenti	Priznati patenti po županijama	Konsenzualni patenti	Priznati žigovi	Priznati dizajn
Kontinentalna Hrvatska	104,8	95,4	98,7	121,0	111,5
Grad Zagreb i Zagrebačka županija	156,7	174,4	130,7	252,2	201,0
Krapinsko-zagorska županija	42,3	26,4	11,1	29,0	60,3
Varaždinska županija	65,6	99,8	109,2	87,7	62,9
Koprivničko-križevačka županija	29,2	30,4	57,5	97,0	9,9
Međimurska županija	163,2	61,7	116,8	30,7	110,7
Bjelovarsko-bilogorska županija	32,9	0,0	12,3	25,3	111,6
Virovitičko-podravska županija	119,4	0,0	95,8	31,5	18,0
Požeško-slavonska županija	18,0	90,0	56,8	25,0	63,6
Brodsko-posavska županija	94,0	0,0	41,9	18,8	45,8
Osječko-baranjska županija	83,0	34,5	70,2	43,7	62,6
Vukovarsko-srijemska županija	65,8	58,7	65,8	20,3	29,8
Karlovačka županija	104,8	81,7	126,1	29,9	68,1
Sisačko-moslavačka županija	42,4	61,1	17,1	17,3	26,6
Jadranska Hrvatska	90,3	109,5	102,6	56,6	75,7
Primorsko-goranska županija	197,6	106,7	184,6	81,1	130,2
Ličko-senjska županija	11,0	0,0	29,0	16,2	22,5
Zadarska županija	19,9	41,3	8,7	37,8	38,2
Šibensko-kninska županija	38,6	128,4	6,8	15,0	20,9
Splitsko-dalmatinska županija	79,8	154,5	104,0	53,1	58,8
Istarska županija	104,1	101,3	95,9	88,5	126,7
Dubrovačko-neretvanska županija	23,0	86,0	30,1	35,7	43,6
Republika Hrvatska	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Standardna devijacija</i>	<i>53,4</i>	<i>51,6</i>	<i>50,2</i>	<i>54,0</i>	<i>48,2</i>
<i>Najmanja vrijednost</i>	<i>11,0</i>	<i>0,0</i>	<i>6,8</i>	<i>15,0</i>	<i>9,9</i>
<i>Najveća vrijednost</i>	<i>197,6</i>	<i>174,4</i>	<i>184,6</i>	<i>252,2</i>	<i>201,0</i>

Izvor: DZIV i DZS, obrada autora

Dobar pokazatelj inovacijskog potencijala regija je distribucija zaposlenih u djelatnosti istraživanja i razvoja (Tablica 35.). Za izračun ovog pokazatelja također su korišteni podaci Financijske agencije FINA. Od ukupnog broja zaposlenih u poduzećima registriranih u djelatnosti istraživanja i razvoja (M72), 84 posto zaposlenih je u poduzećima iz Kontinentalne, a tek 16 posto iz Jadranske Hrvatske. Na razini županija najveći dio čine zaposleni u Gradu Zagrebu (66 posto). Slijede Primorsko-goranska (12 posto ukupnog broja zaposlenih u djelatnostima istraživanja i razvoja) i Osječko-baranjska županija (10 posto ukupnog broja zaposlenih u djelatnostima istraživanja i razvoja). Ove tri županije bilježe i iznadprosječni udio zaposlenih u djelatnosti istraživanja i razvoja. Prema raspoloživim podacima procijenjeno je, naime, da zaposleni u djelatnostima istraživanja i razvoja čine 0,3 posto ukupnog broja zaposlenih u poduzećima u Hrvatskoj. Grad Zagreb pri tome bilježi udio od 0,4 posto, Osječko-baranjska županija udio od 0,6 posto a Primorsko-goranska udio od 0,7. Zagrebačka županija je na državnom prosjeku, dok sve ostale županije imaju ispodprosječni udio zaposlenih u djelatnosti istraživanja i razvoja. Treba upozoriti da u razdoblju od 2008. do 2013. godine u Gradu Zagrebu broj zaposlenih u istraživanju i razvoju opada, a da u Primorsko-goranskoj i Osječkoj županiji raste.

Tablica 35. Zaposleni u istraživanju i razvoju (udio u RH) NUTS2, NUTS3 i RH, 2008.-2013. godina

	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Kontinentalna Hrvatska	95,3%	96,5%	95,4%	94,7%	85,1%	84,1%
Grad Zagreb	81,1%	81,9%	80,5%	77,5%	68,9%	66,2%
Zagrebačka županija	4,4%	3,8%	4,8%	5,3%	5,1%	5,2%
Krapinsko-zagorska županija	0,4%	0,4%	0,2%	0,2%	0,3%	0,3%
Varaždinska županija	0,2%	0,2%	0,0%	0,1%	0,3%	0,3%
Koprivničko-križevačka županija	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,1%
Međimurska županija	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Bjelovarsko-bilogorska županija	0,0%	0,1%	0,1%	0,0%	0,1%	0,0%
Virovitičko-podravka županija	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Požeško-slavonska županija	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Brodsko-posavska županija	0,7%	1,0%	1,0%	0,7%	0,1%	1,0%
Osječko-baranjska županija	8,0%	8,5%	8,7%	10,0%	9,6%	10,1%
Vukovarsko-srijemska županija	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%
Karlovačka županija	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%	0,1%
Sisačko-moslavačka županija	0,5%	0,5%	0,1%	0,6%	0,6%	0,5%
Jadranska Hrvatska	4,7%	3,5%	4,6%	5,3%	14,9%	15,9%
Primorsko-goranska županija	1,5%	1,0%	1,4%	1,9%	11,0%	12,1%
Ličko-senjska županija	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Zadarska županija	0,0%	0,1%	0,2%	0,1%	0,1%	0,3%
Šibensko-kninska županija	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Splitsko-dalmatinska županija	1,3%	0,9%	1,4%	1,6%	1,6%	1,8%
Istarska županija	1,1%	1,0%	1,3%	1,4%	1,4%	1,4%
Dubrovačko-neretvanska županija	0,8%	0,6%	0,3%	0,3%	0,9%	0,3%
Republika Hrvatska	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	####	100,0%

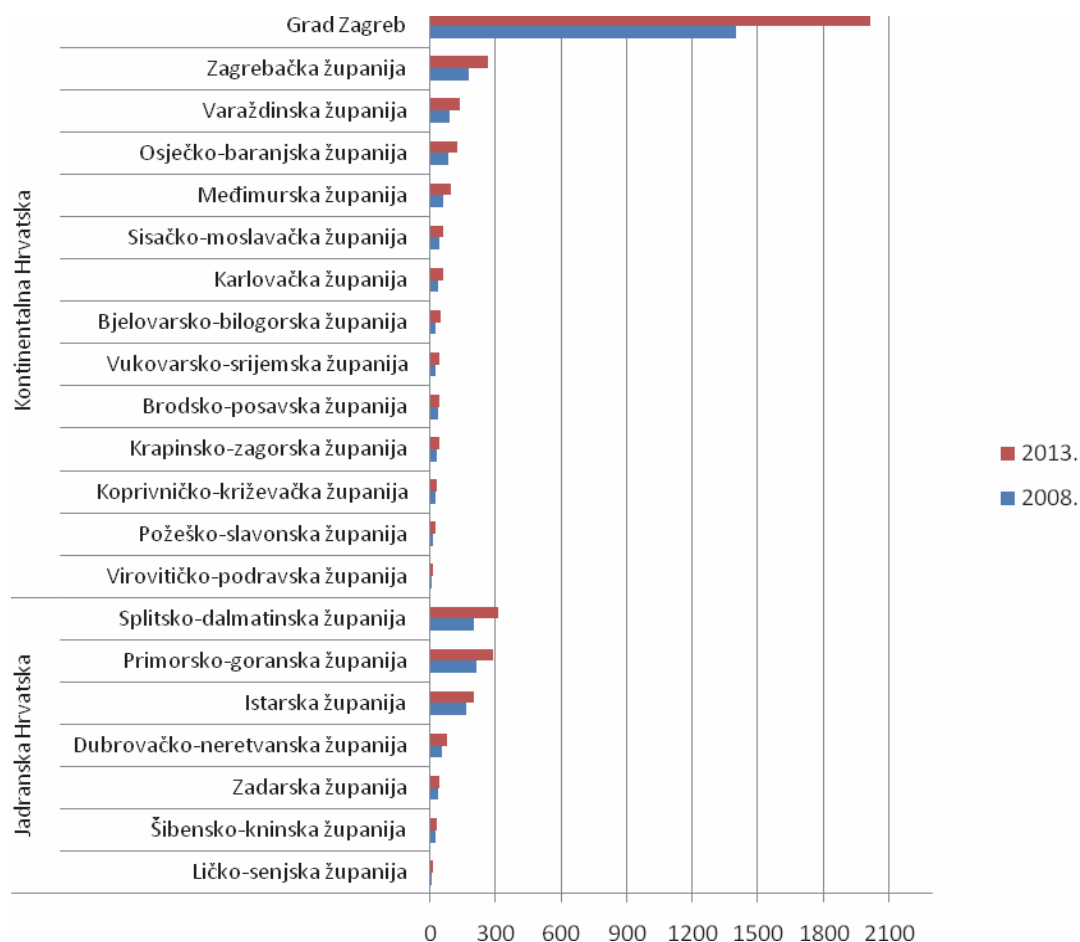
Izvor: FINA, obrada autora.

5.2.8. Informatička industrija

Poduzeća registrirana u odabranim ICT industrijama i njihova distribucija po županijama procijenjeni su na osnovi podataka Financijske agencije (FINA). Svrstavanje poduzeća u ICT industrije temelji se na metodologiji OECD-a²⁹, tako da su obuhvaćena poduzeća registrirana u sljedećim djelatnostima: C26 - Proizvodnja računala te elektroničkih i optičkih proizvoda; J582 - Izdavanje softvera; J61 - Telekomunikacije; J62 - Računalno programiranje, savjetovanje i djelatnosti povezane s njima; J631 - Obrada podataka, usluge poslužitelja i djelatnosti povezane s njima; internetski portali; S95 - Popravak računala i komunikacijske opreme. Analizirano je razdoblje od 2008. do 2013. godine.

²⁹ Međutim, obuhvat djelatnosti u potpunosti ne odgovara metodologiji OECD-a zbog ograničenja dostupnih podataka. Kako je obuhvaćena većina djelatnosti, metodologija dobro aproksimira doprinos ICT industrija.

Slika 33. Poduzeća registrirana u odabranim djelatnostima ICT industrije, NUTS3 regije, 2008. i 2013.

Napomena: Za svrstavanje poduzeća u ICT industriju korištena je metodologija OECD-a temeljena na NKD klasifikaciji. U ICT industriju svrstane su sljedeće djelatnosti: C26 - Proizvodnja računala te elektroničkih i optičkih proizvoda; J582 - Izdavanje softvera; J61 - Telekomunikacije; J62 - Računalno programiranje, savjetovanje i djelatnosti povezane s njima; J631 - Obrada podataka, usluge poslužitelja i djelatnosti povezane s njima; internetski portali; S95 - Popravak računala i komunikacijske opreme.

Izvor: obrada podataka FINA

Prema podacima za 2013. godinu vidljivo je da je dvije trećine informatičkih poduzeća smješteno u Kontinentalnoj Hrvatskoj, najviše u Zagrebu u kojem je registrirano 51,2 posto poduzeća ove industrije i u Zagrebačkoj županiji u kojoj posluje 262 poduzeća (Slika 32.). Zamjetan broj poduzeća zabilježen je i u Osječko-baranjskoj županiji (123). Najmanji doprinos ovoj industriji među županijama Kontinentalne Hrvatske daje Virovitičko-podravska županija (tek 12 poduzeća). Na području Jadranske Hrvatske registrirano je 24,3 posto ukupnog broja poduzeća ICT industrije. Najveći broj poduzeća bilježe Splitsko-dalmatinska (310 odnosno 7,9 posto ukupnog broja na razini RH), Primorsko-goranska (287 odnosno 7,3% cijele industrije) te Istarska županija (199 odnosno 5% cijele industrije). Najmanji broj poduzeća u ICT djelatnostima među županijama Jadranske Hrvatske zabilježen je u Ličko-senjskoj županiji (13). Usporede li se podaci za 2013. godinu s podacima ranijih razdoblja, uočava se pozitivan trend odnosno porast broja informatičkih poduzeća u svim županijama. Od 2008. do 2013. godine u Hrvatskoj se u prosjeku na nacionalnoj razini otvorilo 239 informatičkih poduzeća godišnje. Najveći broj novih poduzeća otvoren je u Gradu Zagrebu (u prosjeku

123 godišnje), zatim u Splitsko-dalmatinskoj (u prosjeku 22 godišnje), Zagrebačkoj (u prosjeku 17 godišnje) i Primorsko-goranskoj županiji (u prosjeku 16 godišnje). Detaljni podaci o županijskoj distribuciju poduzeća registriranih u odabranim djelatnostima ICT industrije dani su u Prilogu studiji. U Prilogu su dani i podaci o broju zaposlenih, ukupnim prihodima i ukupnim prihodima po poduzeću na razini NUTS2, NUTS3 regija i Republike Hrvatske, s pripadajućim pokazateljima disperzije i srednjih vrijednosti.

Vidljiva je i visoka koncentracija zaposlenih u Kontinentalnoj Hrvatskoj (86,5 posto ukupne zaposlenosti ICT sektora). Posljedica je to izrazito visokog doprinosa Grada Zagreba u kojem je zaposleno gotovo dvije trećine zaposlenih te industrije. Pored Grada Zagreba značajni je doprinos i Zagrebačke županije, dok najmanje zaposlenih u ovoj industriji ima u Virovitičko-podravskoj županiji (trend je, međutim, uzlazni). U Jadranskoj Hrvatskoj najviše zaposlenih bilježe Splitsko-dalmatinska, Istarska i Primorsko-goranska županija. Gotovo sve županije u promatranom razdoblju bilježe i rast zaposlenosti u informatičkim poduzećima (Tablica u Prilog). Iznimka su Sisačko-moslavačka, Brodsko-posavska, Požeško-slavonska županija u Kontinentalnoj Hrvatskoj te Šibensko-kninska županija u Jadranskoj Hrvatskoj, koje u promatranom razdoblju bilježe smanjenje zaposlenih u poduzećima ICT industrije. Najveći rast zaposlenosti zabilježen je u Ličko-senjskoj županiji (u prosjeku 40 posto godišnje), zatim u Bjelovarsko-bilogorskoj (17,0 posto), Virovitičko-podravskoj (14,9 posto) i u Varaždinskoj županiji (u prosjeku godišnje za 14,2 posto).

Daleko najviše prihoda po poduzeću u 2013. godini ostvario je Grad Zagreb (11,6 milijuna kuna). Slijede Sisačko-moslavačka (3,2 milijuna kuna po poduzeću) te Bjelovarsko-bilogorska županija (2,6 milijuna kuna po poduzeću). U Jadranskoj Hrvatskoj najviše prihoda po poduzeću u 2013. godini je ostvareno u Splitsko-dalmatinskoj (2,3 milijuna kuna po poduzeću), Ličko-senjskoj (2,2 milijuna kuna) i Istarskoj županiji (2 milijuna kuna po poduzeću). Za razliku od trendova uočenih kod broja poduzeća i zaposlenosti u ICT sektoru, tijekom razdoblja od 2008. do 2013. godine prosječni prihod po poduzeću se smanjuje u gotovo se svim županijama. Ovakva kretanja posljedica su smanjenja prihoda popraćenog rastom broja poduzeća. Iznimka je jedino Ličko-senjska županija u kojoj prosječni prihod po poduzeću registriranom u odabranim ICT industrijama u prosjeku godišnje raste po stopi od visokih 50 posto što je prvenstveno rezultat niske polazne osnove za izračunavanje. S obzirom na propulzivnost ove industrije s prestankom krize treba očekivati njen brži rast.

Tablica 36. Prihod po poduzeću (mil. kn), NUTS2, NUTS3 regije i RH, 2008. i 2013.

	2008.	2013.	Prosječna godišnja stopa rasta (2008.-2013.)
Kontinentalna Hrvatska	15,0	8,3	-11,2%
Grad Zagreb	20,9	11,6	-11,1%
Zagrebačka županija	2,4	1,7	-7,3%
Krapinsko-zagorska županija	0,8	1,0	4,0%
Varaždinska županija	1,6	1,5	-2,0%
Koprivničko-križevačka županija	1,3	1,6	3,7%
Međimurska županija	2,0	1,2	-9,3%
Bjelovarsko-bilogorska županija	4,3	2,6	-10,0%
Virovitičko-podravka županija	0,7	0,3	-17,4%
Požeško-slavonska županija	1,2	0,5	-16,0%
Brodsko-posavska županija	3,0	1,3	-15,5%
Osječko-baranjska županija	3,2	1,0	-20,5%
Vukovarsko-srijemska županija	0,9	0,7	-4,8%
Karlovačka županija	1,5	1,1	-6,4%

Sisačko-moslavačka županija	5,9	3,2	-11,9%
Jadranska Hrvatska	2,0	1,6	-4,4%
Primorsko-goranska županija	1,5	1,0	-7,9%
Ličko-senjska županija	0,3	2,2	50,0%
Zadarska županija	1,0	0,9	-2,8%
Šibensko-kninska županija	0,9	0,8	-2,3%
Splitsko-dalmatinska županija	3,1	2,3	-6,3%
Istarska županija	2,2	2,0	-2,1%
Dubrovačko-neretvanska županija	1,4	1,3	-0,2%
Republika Hrvatska	11,7	6,7	-10,6%
<i>Najmanja vrijednost</i>	<i>0,29</i>	<i>0,25</i>	<i>-0,20</i>
<i>Najmanja vrijednost</i>	<i>20,9</i>	<i>11,6</i>	
<i>Prosječno odstupanje od državne razine</i>	<i>83,8</i>	<i>79,6</i>	

Izvor: FINA, obrada autora

Za ocjenu inovacijskog potencijala regija korišteni su i podaci o izdacima poduzetnika za razvoj na razini županija te podaci o vrijednostima koncesija, patenata, licencija, robnih i uslužnih marki, softvera i ostalih prava na razini županija i NUTS2 regija. U ukupnim izdacima za razvoj poduzeća iz Kontinentalne Hrvatske sudjeluju s 56, a poduzeća iz Jadranske Hrvatske s 44 posto (Tablica 37.). Pored poduzeća aktivnih na području Grada Zagreba koja u ukupnim izdacima za razvoj sudjeluju s 27 posto, značajni udio imaju i poduzeća iz Splitsko-dalmatinske i Primorsko-goranske županije. Niske udjele imaju Požeško-slavonska, Virovitičko-podravska županija. Stave li se, međutim, u odnos prosječni izdaci za razvoj po poduzeću u pojedinoj županiji i državni prosjek, razvidno je da iznadprosječne izdatke za razvoj imaju poduzeća u Vukovarsko-srijemskoj, Koprivničko-križevačkoj, Primorsko-goranskoj, Karlovačkoj, Dubrovačko-neretvanskoj, Splitsko-dalmatinskoj, Brodsko-posavskoj i Sisačko-moslavačkoj županiji. Analiza izdataka za razvoj po poduzeću pokazuje da iznadprosječne izdatke za razvoj imaju poduzeća u Vukovarsko-srijemskoj županiji.

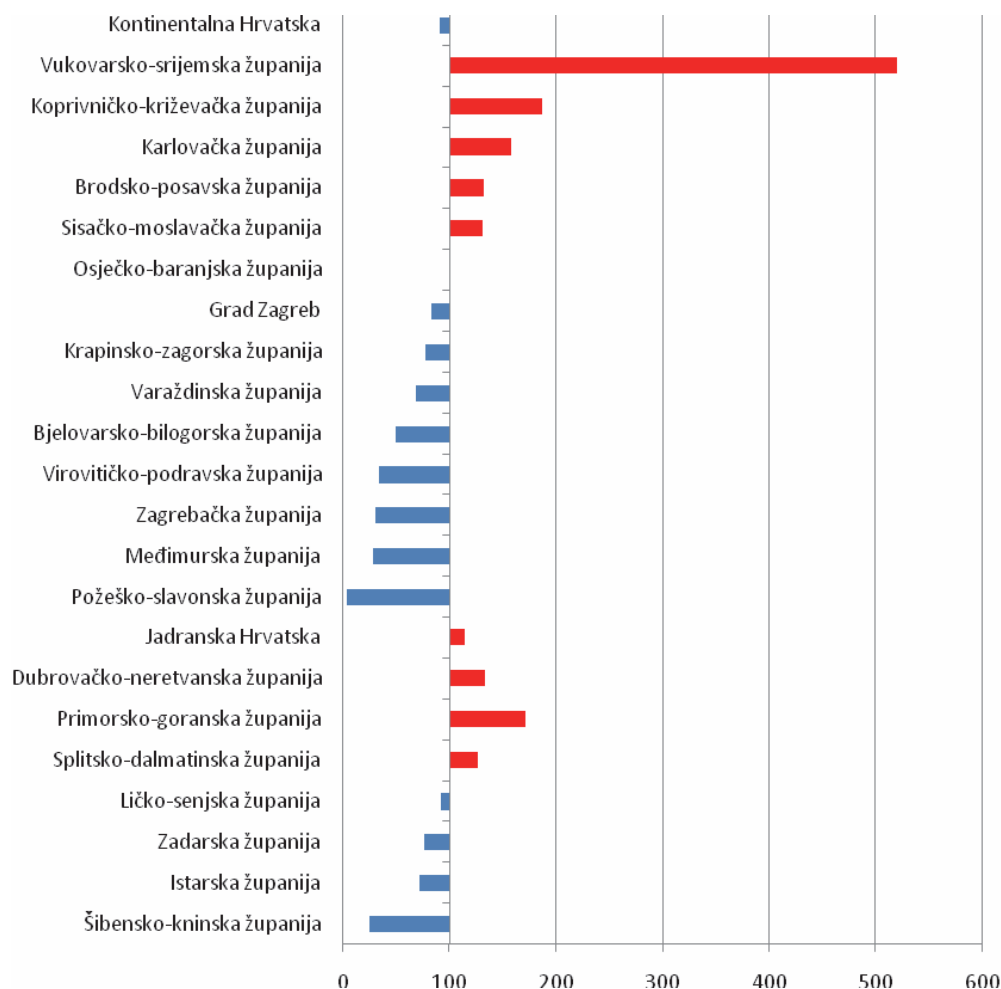
Tablica 37. (udio u RH) NUTS2, NUTS3, % od RH, 2013. godina

	Izdaci poduzetnika za razvoj (% od RH)	Izdaci za razvoj po poduzeću (RH=100)
Kontinentalna Hrvatska	55,8%	91,1
Grad Zagreb	27,3%	82,8
Zagrebačka županija	1,9%	30,5
Krapinsko-zagorska županija	1,3%	76,8
Varaždinska županija	2,0%	68,1
Koprivničko-križevačka županija	2,5%	186,9
Međimurska županija	0,7%	27,9
Bjelovarsko-bilogorska županija	0,8%	48,9
Virovitičko-podravska županija	0,3%	33,4
Požeško-slavonska županija	0,0%	3,4
Brodsko-posavska županija	2,0%	131,7
Osječko-baranjska županija	4,2%	99,8
Vukovarsko-srijemska županija	7,8%	519,4
Karlovačka županija	2,9%	157,8
Sisačko-moslavačka županija	2,2%	130,4
Jadranska Hrvatska	44,2%	114,1

Primorsko-goranska županija	15,2%	170,9
Ličko-senjska županija	0,6%	91,6
Zadarska županija	2,4%	75,9
Šibensko-kninska županija	0,5%	24,6
Splitsko-dalmatinska županija	14,2%	126,1
Istarska županija	6,5%	71,3
Dubrovačko-neretvanska županija	4,7%	132,8
Republika Hrvatska	100%	100
<i>Najmanja vrijednost</i>	<i>0,0%</i>	<i>3,4</i>
<i>Najveća vrijednost</i>	<i>27,3%</i>	<i>519,4</i>

Izvor: FINA, obrada autora

Slika 34. Izdaci za razvoj po poduzeću (RH=100), 2013.

Izvor: FINA, obrada autora

Prikazani podaci i pokazatelji potvrđuju da je inovacijska sposobnost regija jedan od glavnih generatora razvoja ali da u tom pogledu postoje značajne regionalne razlike.

Iznadprosječnu inovacijsku aktivnost bilježe Grad Zagreb i Zagrebačka županija i Primorsko-goranska županija. Među županijama Kontinentalne Hrvatske izdvaja se i Međimurska županija, a među županijama Jadranske Hrvatske Istarska. Dvije trećine informatičkih poduzeća smješteno je u Kontinentalnoj Hrvatskoj, najviše u Zagrebu u kojem je registrirano 51,2 posto poduzeća ove industrije. Najmanji doprinos ovoj industriji daje Virovitičko-podravsko županija.

U Jadranskoj Hrvatskoj registrirano je 24,3 posto ukupnog broja poduzeća ICT industrije. Najviše ih je u Splitsko-dalmatinskoj, Primorsko-goranskoj i Istarskoj, a najmanje u Ličko-senjskoj županiji. Ohrabrujuće je što broj informatičkih poduzeća raste u svim jadranskim županijama.

U ukupnim izdacima za razvoj poduzeća iz Kontinentalne Hrvatske sudjeluju s 56, a poduzeća iz Jadranske Hrvatske s 44 posto. Pored poduzeća aktivnih na području Grada Zagreba značajni udio imaju i poduzeća iz Splitsko-dalmatinske i Primorsko-goranske županije. Niske udjele imaju Požeško-slavonska, Virovitičko-podravsko županija. Iznadprosječne izdatke za razvoj imaju poduzeća u Vukovarsko-srijemskoj, Koprivničko-križevačkoj, Primorsko-goranskoj, Karlovačkoj, Dubrovačko-neretvanskoj, Splitsko-dalmatinskoj, Brodsko-posavskoj i Sisačko-moslavačkoj županiji.

Neravnomjernosti doprinosi i distribucija zaposlenih u djelatnosti istraživanja i razvoja. U Kontinentalnoj Hrvatskoj zaposleno je 84 posto, a u Jadranskoj Hrvatskoj tek 16 posto.

Na razini županija najveći dio čine zaposleni u Gradu Zagrebu (66 posto). Slijede Primorsko-goranska i Osječko-baranjska županija.

Ova šarolikost podataka po statističkim regijama i županijama i ovdje upućuje da razvojna politika utječe na gospodarski rast u puno manjoj mjeri od poduzetnika. Kako je riječ o jednoj od razvojno najznačajnijih djelatnosti izrađivači SRR upućeni na suradnju s izrađivačima Strategije SMART specijalizacije koja će prvenstveno biti usredotočena upravo na djelatnosti istraživanja i razvoja.

5.2.9. Stanogradnja i stanovanje

Sektor stanogradnje i stanovanje koje o njemu ovisi posebno su značajni u upravljanju regionalnim razvojem. Ovdje im je stoga posvećena i posebna pažnja. Zadnji dostupni podaci o stanovanju na statističkim razinama NUTS2 i NUTS3 objavljeni su za 2012. godinu. Prikazani su u Tablici 38.

Tablica 38. Završeni stanovi za stalno stanovanje u statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3, 2008. – 2012.

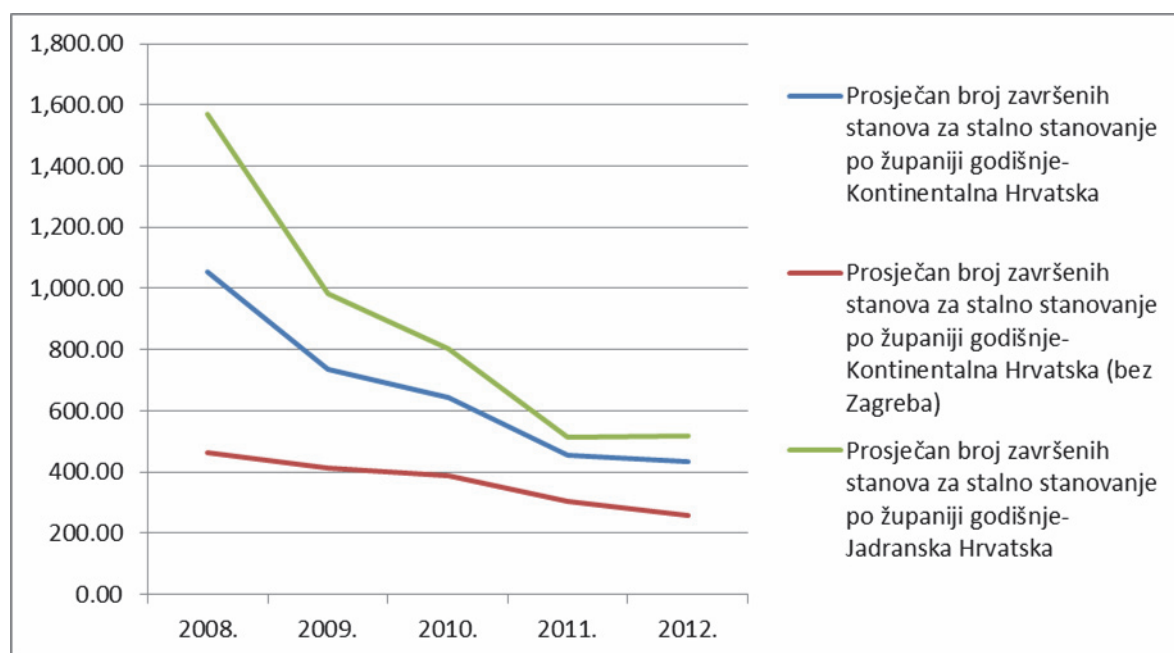
GODINA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	UKUPNO
Kontinentalna Hrvatska	14769	10292	8999	6358	6063	46481
Zagrebačka	958	777	1084	771	803	4393
Krapinsko-zagorska	266	255	243	236	180	1180
Sisačko-moslavačka	321	385	346	285	305	1642
Karlovačka	315	185	123	139	157	919
Varaždinska	391	452	392	256	265	1756
Koprivničko-križevačka	253	200	146	211	133	943
Bjelovarsko-bilogorska	303	344	338	182	153	1320
Virovitičko-podravsko	201	194	149	139	144	827
Požeško-slavonska	275	150	124	176	78	803

Brodsko-posavska	509	466	431	378	213	1997
Osječko-baranjska	1425	769	845	603	406	4048
Vukovarsko-srijemska	465	790	498	422	324	2499
Međimurska	343	402	342	172	173	1432
Grad Zagreb	8744	4923	3938	2388	2729	22722
Jadranska Hrvatska	10336	8144	5815	5926	5647	35868
Primorsko-goranska	2534	2226	1358	1455	1516	9089
Ličko-senjska	769	458	217	404	232	2080
Zadarska	1318	949	1065	1093	1252	5677
Šibensko-kninska	584	256	399	326	394	1959
Splitsko-dalmatinska	2691	2544	1210	1287	1060	8792
Istarska	1768	1273	1059	807	669	5576
Dubrovačko-neretvanska	672	438	507	554	524	2695
Republika Hrvatska	25105	18436	14814	12284	11710	82349

Izvor: Državni zavod za statistiku

Najviše završenih stanova u Kontinentalnoj Hrvatskoj je u Gradu Zagrebu (nešto manje od polovine svih završenih stanova), a u Jadranskoj Hrvatskoj u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Udio završenih stanova u ukupnom broju RH najviši je u Gradu Zagrebu (godišnji prosjek), 26,17 posto. U Kontinentalnoj Hrvatskoj najmanje stanova završeno je u Požeško-slavonskoj (803 u navedenom razdoblju od 5 godina, godišnje svega 161 stan), što je ujedno najmanje i u RH. Najmanje završenih stanova u Jadranskoj Hrvatskoj je u Šibensko-kninskoj županiji (1959 u navedenom razdoblju od 2008. do 2012. godine, odnosno prosječno se godišnje u županiji završe 392 stana za stalno stanovanje). Od 2008. do 2012. broj završenih stanova opada i u Kontinentalnoj i u Jadranskoj Hrvatskoj, s time da je u Kontinentalnoj Hrvatskoj pad bio veći.

Slika 35. Prosječni broj završenih stanova za stalno stanovanje godišnje na razini statističkih regija NUTS 2, 2008.-2012.

Izvor: obrada podataka autora

Ukoliko se promatra broj stanovnika po stambenoj jedinici, za 2012. godinu (posljednji dostupni podaci DZS-a za završene stanove za stalno stanovanje su za 2012. godinu), u Kontinentalnoj Hrvatskoj, u Gradu Zagrebu je zabilježen najmanji broj stanovnika po stambenoj jedinici (290,6), dok prednjači Požeško-slavonska županija s 982,7 stanovnika po završenom stanu za stalno stanovanje u 2012. godini. U Jadranskoj Hrvatskoj prosječno najveći broj stanovnika po završenom stanu za stalno stanovanje zabilježen je u Splitsko-dalmatinskoj županiji (429, odnosno za 72% više od prosjeka broja stanovnika po završenom stanu za stalno stanovanje u Jadranskoj Hrvatskoj), dok je u Zadarskoj županiji zabilježen najmanji broj 136,5.

Tablica 39. Prosječan broj stanovnika po završenom stanu na razini statističkih regija NUTS 2 i NUTS 3, za 2012. godinu

	Završeni stanovi za stalno stanovanje (2012.)	Procjena stanovništva (2012.)	Prosječan br. st. po završenom stanu
Kontinentalna Hrvatska	6063	2.858.933	471,5
Zagrebačka	803	318.235	396,3
Krapinsko-zagorska	180	131.734	731,9
Sisačko-moslavačka	305	169.379	555,3
Karlovačka	157	126.997	808,9
Varaždinska	265	175.150	660,9
Koprivničko-križevačka	133	114.846	863,5
Bjelovarsko-bilogorska	153	118.083	771,8
Virovitičko-podravska	144	83.820	582,1
Požeško-slavonska	78	76.651	982,7
Brodsko-posavska	213	157.086	737,5
Osječko-baranjska	406	302.751	745,7
Vukovarsko-srijemska	324	177.583	548,1
Međimurska	173	113.561	656,4
Grad Zagreb	2729	793.057	290,6
Jadranska Hrvatska	5647	1.408.625	249,4
Primorsko-goranska	1516	295.300	194,8
Ličko-senjska	232	49.942	215,3
Zadarska	1252	170.955	136,5
Šibensko-kninska	394	107.595	273,1
Splitsko-dalmatinska	1060	454.777	429,0
Istarska	669	207.719	310,5
Dubrovačko-neretvanska	524	122.337	233,5
Republika Hrvatska	11710	4.267.558	364,4

Izvor: obrada autora na temelju podataka DZS

Tablica 40. Završeni stanovi za odmor na razini statističkih regija NUTS 2 i NUTS 3, 2008.-2012.

GODINA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	UKUPNO
Kontinentalna Hrvatska	97	62	46	30	29	264
Zagrebačka	1	3	2	3	-	9
Krapinsko-zagorska	-	-	-	-	-	0
Sisačko-moslavačka	1	-	-	-	-	1
Karlovačka	24	13	8	3	7	55
Varaždinska	30	32	11	11	9	93
Koprivničko-križevačka	-	3	5	7	-	15

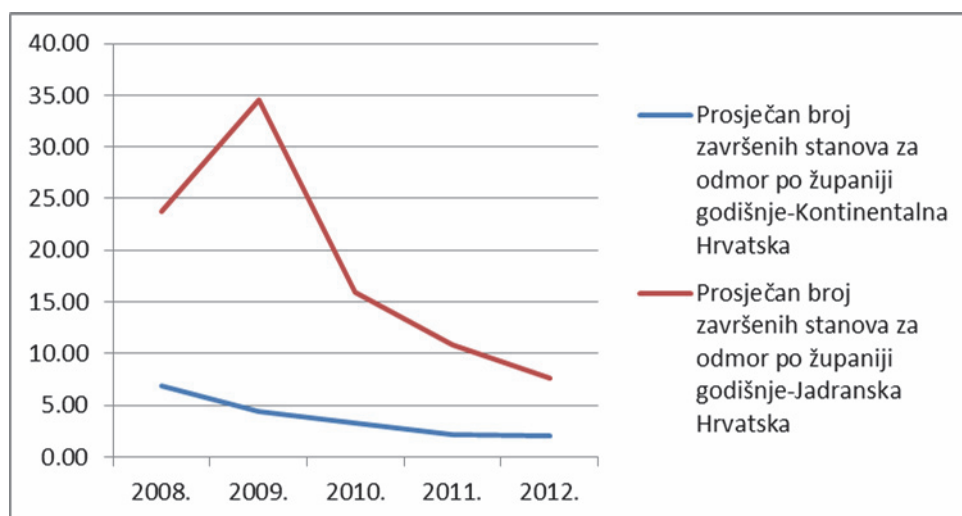
Bjelovarsko-bilogorska	3	1	5	-	3	12
Virovitičko-podravska	-	2	2	2	1	7
Požeško-slavonska	1	-		-	1	2
Brodsko-posavska	1	1	1	-	-	3
Osječko-baranjska	15	2	6	3	6	32
Vukovarsko-srijemska	21	5	5	1	2	34
Međimurska	-	-	-	-	-	0
Grad Zagreb	-	-	1	-	-	1
Jadranska Hrvatska	166	242	112	76	53	649
Primorsko-goranska	83	137	92	54	41	407
Ličko-senjska	4	1	4	1	-	10
Zadarska	27	-	4	-	-	31
Šibensko-kninska	-	-	-	1	-	1
Splitsko-dalmatinska	15	9	8	13	9	54
Istarska	37	95	4	7	3	146
Dubrovačko-neretvanska	-	-	-	-	-	0
Republika Hrvatska	263	304	158	106	82	913

Izvor: Državni zavod za statistiku

Stanovi za odmor pružaju nešto drugačiju sliku. Najviše ih je završeno u Primorsko-goranskoj županiji tako da udio završenih stanova u PGŽ u Jadranskoj Hrvatskoj iznosi 63 posto, dok u tom pogledu udio Primorsko-goranske županije u RH iznosi 45 posto. S druge strane, u Krapinsko-zagorskoj i Međimurskoj županiji u promatranom razdoblju nije završen niti jedan stan za odmor.

Broj završenih stanova za odmor stalno opada i u Kontinentalnoj i u Jadranskoj Hrvatskoj. Na NUTS3 razini izuzetak je Koprivničko-križevačka županija koja bilježi porast broja završenih stanova za odmor do 2011. godine (u posljednjoj promatranoj godini, 2012., nije završen niti jedan stan za odmor), te Splitsko-dalmatinska koja je do 2011. godine uglavnom bilježila rast, a u zadnjoj promatranoj godini 2012. bilježi pad u odnosu na prethodnu. Udjeli završenih stanova za odmor statističkih regija NUTS2 odudaraju tako od udjela u ostalim djelatnostima. Udio Kontinentalne Hrvatske u RH iznosi 29 posto, a udio Jadranske Hrvatske 71 posto uz napomenu da se gotovo 3/4 svih završenih stanova za odmor nalazi na obali i na otocima Jadranske Hrvatske. Udio županija s najvećim brojem izgrađenih stanova za odmor (PGŽ i IŽ) u RH iznosi 61 posto. U te dvije županije završeno je 3/5 svih stanova za odmor.

Slika 36. Prosječan broj završenih stanova za odmor godišnje, na razini statističkih regija NUTS 2, 2008.-2012.

Izvor: obrada podataka autora

Podaci o zgradama i stanovima za koje su izdana odobrenja za građenje po županijama i NUTS2 regijama u razdoblju 2008 – 2012 dostupni su do 2012. Prikazani su u Tablici 42.

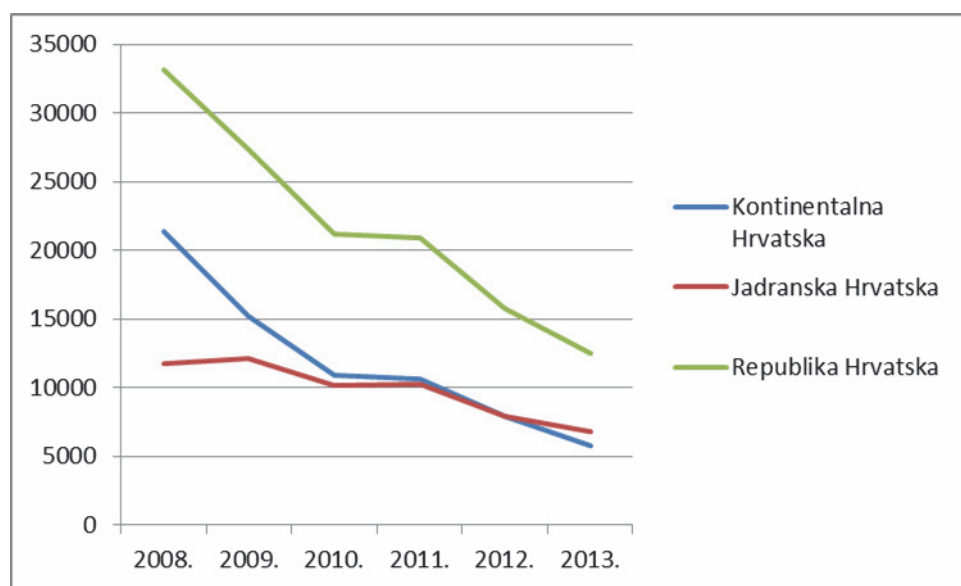
Tablica 41. Zgrade i stanovi za koje su izdana odobrenja za građenje na razini statističkih regija NUTS 2 i NUTS 3, 2008.-2013.

GODINA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Kontinentalna Hrvatska	21417	15170	10944	10665	7883	5779
Zagrebačka	2583	2457	1560	1396	1178	776
Krapinsko-zagorska	541	751	344	309	305	201
Sisačko-moslavačka	801	899	569	561	419	534
Karlovačka	605	587	445	304	331	304
Varaždinska	1279	909	816	746	355	356
Koprivničko-križevačka	396	442	375	323	208	187
Bjelovarsko-bilogorska	749	720	438	511	359	261
Virovitičko-podravska	391	415	372	356	194	116
Požeško-slavonska	285	317	271	316	170	135
Brodsko-posavska	1139	812	604	626	458	255
Osječko-baranjska	1638	1610	1096	946	1116	495
Vukovarsko-srijemska	1212	1120	739	1100	468	269
Međimurska	683	769	423	422	348	454
Grad Zagreb	9115	3362	2892	2749	1974	1436
Jadranska Hrvatska	11710	12165	10209	10240	7890	6763
Primorsko-goranska	3623	3277	2322	2397	1841	1403
Ličko-senjska	893	878	562	470	407	381
Zadarska	1409	2038	2237	2222	1596	1246
Šibensko-kninska	349	519	758	712	711	616
Splitsko-dalmatinska	2709	2249	1649	1987	1292	1475
Istarska	1971	2453	1817	1757	1410	1226
Dubrovačko-neretvanska	756	751	864	695	633	416
Republika Hrvatska	33127	27335	21153	20905	15773	12542

Izvor: Državni zavod za statistiku

Od 2008. do 2013. godine u Kontinentalnoj Hrvatskoj je prosječno godišnje izdavano 11.976 odobrenja za građenje. Preko polovice odobrenja u KH (53,41 posto) izdano je u Gradu Zagrebu, Zagrebačkoj županiji i Osječko-baranjskoj županiji. U Jadranskoj Hrvatskoj prosječno je godišnje izdavano 9.830 odobrenja. Preko jedne četvrtine odobrenja izdano je u Primorsko-goranskoj županiji, a udio četiri vodeće županije (PGŽ, Zadarska, Splitsko-dalmatinska, Istarska) u Jadranskoj Hrvatskoj iznosi 80 posto, (4/5 svih izdanih odobrenja u Jadranskoj regiji). Najmanji broj zgrada i stanova za koje su izdana odobrenja za građenje zabilježen je u Požeško-slavonskoj županiji (prosječno godišnje 249 odobrenja).

Slika 37. Zgrade i stanovi za koje su izdana odobrenja za građenje na razini statističkih regija NUTS2, 2008.-2013.

Izvor: obrada podataka autora

Analiza odobrenja za građenje izdana samo za zgrade pokazuje nešto drugačiju regionalnu raspodjelu. Prikazana je u Tablici 44.

Tablica 42. Zgrade za koje su izdana odobrenja za građenje na razini statističkih regija NUTS 2 i NUTS 3, 2008.-2013.

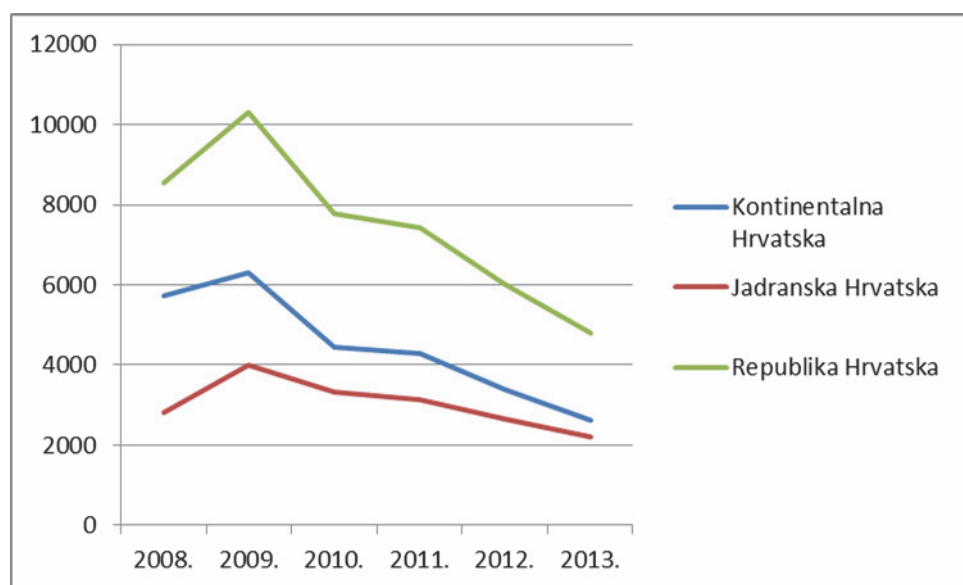
GODINA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Kontinentalna Hrvatska	5719	6304	4442	4290	3378	2608
Zagrebačka	831	1056	745	686	580	431
Krapinsko-zagorska	234	333	192	169	153	124
Sisačko-moslavačka	316	438	284	277	228	266
Karlovačka	233	332	218	174	172	126
Varaždinska	382	458	348	300	210	171
Koprivničko-križevačka	189	249	171	141	128	104
Bjelovarsko-bilogorska	309	366	243	281	217	162
Virovitičko-podravska	201	238	204	199	116	79
Požeško-slavonska	115	171	127	155	94	79
Brodsko-posavska	529	428	319	317	230	153
Osječko-baranjska	548	630	434	445	424	258

Vukovarsko-srijemska	391	452	313	444	253	156
Međimurska	331	396	235	225	204	226
Grad Zagreb	1110	757	609	477	369	273
Jadranska Hrvatska	2823	4013	3333	3145	2653	2190
Primorsko-goranska	892	1071	761	772	595	451
Ličko-senjska	265	276	186	191	162	159
Zadarska	355	621	652	646	530	400
Šibensko-kninska	99	176	263	213	254	199
Splitsko-dalmatinska	484	578	500	489	367	365
Istarska	573	1009	735	624	553	481
Dubrovačko-neretvanska	155	282	236	210	192	135
Republika Hrvatska	8542	10317	7775	7435	6031	4798

Izvor: Državni zavod za statistiku

U promatranom razdoblju u Kontinentalnoj Hrvatskoj je prosječno godišnje građeno 4457 zgrada s odobrenjem za izgradnju. U Jadranskoj Hrvatskoj prosječno je godišnje građeno 3026 zgrada. U Kontinentalnoj Hrvatskoj u tome prednjače Grad Zagreb, Zagrebačka i Osječko-baranjska županija; zajedno imaju udio od 40 posto. Najmanji broj izdanih odobrenja za građenje zgrada u RH zabilježen je u Požeško-slavonskoj županiji (741, prosječno godišnje u promatranom razdoblju 124), a najveći broj u Primorsko-goranskoj županiji (4542, prosječno godišnje u promatranom razdoblju 757). Broj izdanih odobrenja za građenje opada u svim županijama u 2013. U odnosu na 2012. godinu osim u Sisačko-moslavačkoj i Međimurskoj u kojima je zabilježen porast broja odobrenja za građenje zgrada u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu. Udio odobrenja za građenje u KH u ukupnom broju izdanih odobrenja za građenje u RH iznosio je tako 59,55, a udio izdanih odobrenja za građenje JH u RH 40,44 posto.

Slika 38. Zgrade za koje su izdana odobrenja za građenje na razini statističkih regija NUTS 2 (prosječno godišnje) , 2008.-2013.

Izvor: obrada podataka autora

Analiza odobrenja za građenje izdana samo za stanove također pokazuje nešto drugačiju regionalnu raspodjelu od sumarne analize stanova i zgrada. Podaci su dostupni do 2013. godine. Prikazani su u Tablici 45.

Tablica 43. Stanovi za koje su izdana odobrenja za građenje na razini statističkih regija NUTS 2 i NUTS 3, 2008.-2013.

GODINA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Kontinentalna Hrvatska	15698	8866	6502	6375	4505	3171
Zagrebačka	1752	1401	815	710	598	345
Krapinsko-zagorska	307	418	152	140	152	77
Sisačko-moslavačka	485	461	285	284	191	268
Karlovačka	372	255	227	130	159	178
Varaždinska	897	451	468	446	145	185
Koprivničko-križevačka	207	193	204	182	80	83
Bjelovarsko-bilogorska	440	354	195	230	142	99
Virovitičko-podravska	190	177	168	157	78	37
Požeško-slavonska	170	146	144	161	76	56
Brodsko-posavska	610	384	285	309	228	102
Osječko-baranjska	1090	980	662	501	692	237
Vukovarsko-srijemska	821	668	426	656	215	113
Međimurska	352	373	188	197	144	228
Grad Zagreb	8005	2605	2283	2272	1605	1163
Jadranska Hrvatska	8887	8152	6876	7095	5237	4573
Primorsko-goranska	2731	2206	1561	1625	1246	952
Ličko-senjska	628	602	376	279	245	222
Zadarska	1054	1417	1585	1576	1066	846
Šibensko-kninska	250	343	495	499	457	417
Splitsko-dalmatinska	2225	1671	1149	1498	925	1110
Istarska	1398	1444	1082	1133	857	745
Dubrovačko-neretvanska	601	469	628	485	441	281
Republika Hrvatska	24585	17018	13378	13470	9742	7744

Izvor: Državni zavod za statistiku

U promatranom razdoblju u Republici Hrvatskoj su izdana 85.937 odobrenja za građenje stanova. Na Kontinentalnu Hrvatsku otpalo je 45.117, a na Jadransku Hrvatsku 40.820 stanova. U Kontinentalnoj Hrvatskoj je godišnje prosječno građeno 7.520, a u Jadranskoj Hrvatskoj 6.803 stanova. Pri tom je u 14 županija Kontinentalne Hrvatske izdano 10,5 posto više odobrenja za građenje nego u 7 županija Jadranske Hrvatske. Najmanje odobrenja za građenje stanova izdano je u Požeško-slavonskoj županiji (753), dok je najviše izdano u Gradu Zagrebu (17.933) u promatranom razdoblju. Osim Zagreba, preko 10.000 odobrenja za građenje stanova u promatranom razdoblju izdano je u Primorsko-goranskoj županiji (10.321). U Gradu Zagrebu je tako izdano gotovo 24 puta više odobrenja nego u PSŽ.

U promatranom razdoblju godišnje je prosječno u KH izdavano 7.520. odobrenja, a u JH 6.803. Obeshrabrujuće je što je izdanih odobrenja sve manje u svim županijama. Donekle ohrabruju županije Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Varaždinska, Koprivničko-križevačka, Međimurska, Splitsko-dalmatinska u kojima je 2013. izdano više odobrenja nego u 2012.

Tablica 44. Ukupan broj završenih zgrada, stambenih i nestambenih na razini statističkih regija NUTS 2 i NUTS 3, 2008.-2012.

GODINA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Kontinentalna Hrvatska	6102	5378	4835	4001	3489
Zagrebačka	622	668	805	703	670
Krapinsko-zagorska	262	212	257	188	147
Sisačko-moslavačka	290	342	279	271	278
Karlovačka	235	201	140	130	183
Varaždinska	406	390	332	298	229
Koprivničko-križevačka	323	218	183	174	136
Bjelovarsko-bilogorska	362	308	327	256	212
Virovitičko-podravska	181	213	193	168	151
Požeško-slavonska	222	147	131	140	89
Brodsko-posavska	522	411	382	349	253
Osječko-baranjska	625	505	410	396	315
Vukovarsko-srijemska	436	400	321	268	257
Međimurska	330	441	306	213	210
Grad Zagreb	1286	922	769	447	359
Jadranska Hrvatska	3821	3056	2656	2776	2558
Primorsko-goranska	1049	977	632	761	685
Ličko-senjska	311	208	132	241	141
Zadarska	432	343	478	446	543
Šibensko-kninska	289	122	211	187	203
Splitsko-dalmatinska	733	592	412	452	407
Istarska	710	585	573	452	371
Dubrovačko-neretvanska	297	229	218	237	208
Republika Hrvatska	9923	8434	7491	6777	6047

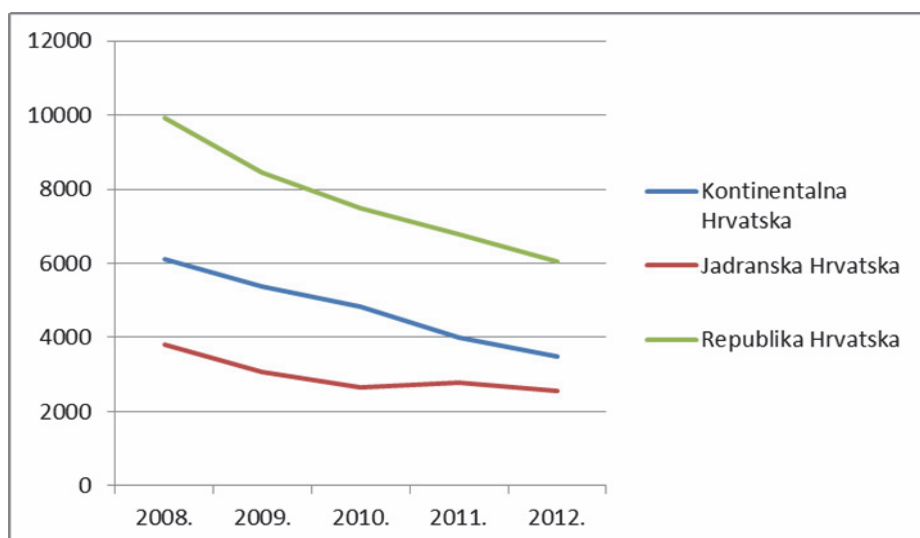
Izvor: Državni zavod za statistiku

Podaci o završenim stambenim i nestambenim zgradama dostupni su do 2012. godine. Najveći broj zgrada prema građevinskim veličinama i namjeni zgrade u promatranom razdoblju u RH završeno je u Primorsko-goranskoj županiji (4104). Potom slijedi Grad Zagreb s 3783 završene zgrade.

Udjeli Grada Zagreba, Zagrebačke i Osječko-baranjske županije u Kontinentalnoj Hrvatskoj iznosili su 40 posto. Udjeli završenih zgrada triju vodećih županija u Jadranskoj Hrvatskoj (Primorsko-goranska, Istarska i Splitsko-dalmatinska županija) u ukupnom broju završenih zgrada u Jadranskoj Hrvatskoj bio je 63 posto.

Najmanje zgrada završeno je u Požeško-slavonskoj županiji (729) iako ta županija jedina u Kontinentalnoj Hrvatskoj bilježi blagi porast u 2011. u odnosu na 2010 (u 2012. godini ponovo bilježi pad u odnosu na 2011. godinu). U većini županija u 2012. godini zabilježen je pad u odnosu na 2011. godinu. Rast broja stambenih i nestambenih zgrada zabilježile su županije Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Zadarska i Šibensko-kninska. Najveći pad broja završenih zgrada u promatranom razdoblju zabilježen je u Gradu Zagrebu: s 1286 u 2008. godini na 359 u 2012. (oko 28% od vrijednosti zabilježene u 2008. godini). Jedino Zagrebačka i Zadarska županija imaju pozitivnu promjenu vrijednosti u 2012. godini u odnosu na 2008.

Slika 39. Ukupan broj završenih zgrada, stambenih i nestambenih na razini statističkih regija NUTS 2, 2008.-2012.

Izvor: obrada podataka autora

Tablica 45. Ukupan broj završenih stanova³⁰ na razini statističkih regija NUTS2 i NUTS 3, 2008.-2012.

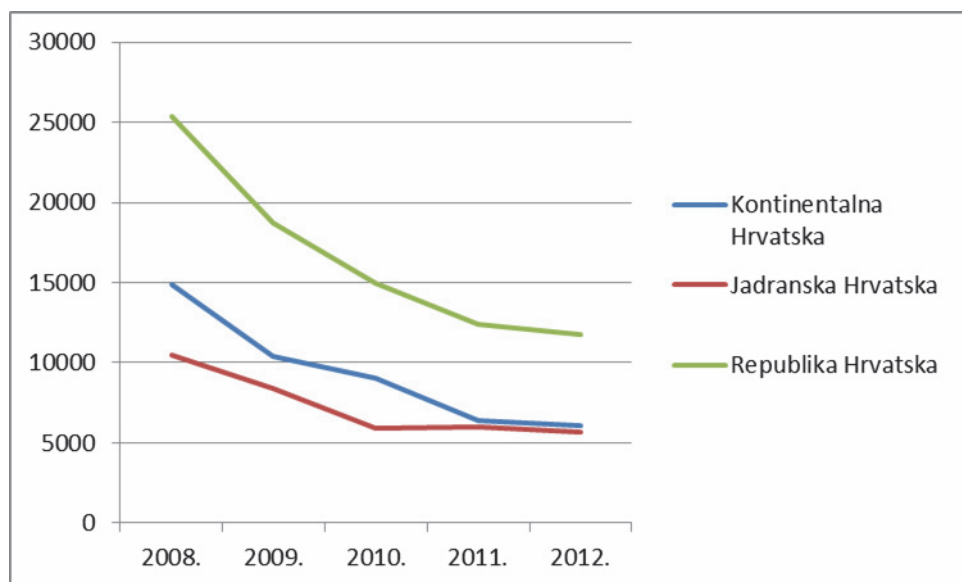
GODINA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Kontinentalna Hrvatska	14866	10354	9045	6388	6092
Zagrebačka	959	780	1086	774	803
Krapinsko-zagorska	266	255	243	236	180
Sisačko-moslavačka	322	385	346	285	305
Karlovačka	339	198	131	142	164
Varaždinska	421	484	403	267	274
Koprivničko-križevačka	253	203	151	218	133
Bjelovarsko-bilogorska	306	345	343	182	156
Virovitičko-podravska	201	196	151	141	145
Požeško-slavonska	276	150	124	176	79
Brodsko-posavska	510	467	432	378	213
Osječko-baranjska	1440	771	851	606	412
Vukovarsko-srijemska	486	795	503	423	326
Međimurska	343	402	342	172	173
Grad Zagreb	8744	4923	3939	2388	2729
Jadranska Hrvatska	10502	8386	5927	6002	5700
Primorsko-goranska	2617	2363	1450	1509	1557
Ličko-senjska	773	459	221	405	232
Zadarska	1345	949	1069	1093	1252
Šibensko-kninska	584	256	399	327	394
Splitsko-dalmatinska	2706	2553	1218	1300	1069
Istarska	1805	1368	1063	814	672
Dubrovačko-neretvanska	672	438	507	554	524
Republika Hrvatska	25368	18740	14972	12390	11792

Izvor: Državni zavod za statistiku

³⁰ Stanovi u novim zgradama, stanovi dobiveni dogradnjom i nadogradnjom i stanovi dobiveni prenamjenom nestambenog prostora u stambeni prostor.

Podaci o ukupnom broju završenih stanova po županijama i NUTS2, dostupni su za razdoblje 2008 - 2012. Svake godine tog razdoblja u Kontinentalnoj Hrvatskoj prosječno je završavano 9.349, a u Jadranskoj Hrvatskoj 7.303 stana. U Kontinentalnoj Hrvatskoj prednjači Grad Zagreb. Gotovo polovina (48,6 posto) svih završenih stanova u Kontinentalnoj Hrvatskoj nalazi se u Zagrebu. Najmanje stanova završeno je u Požeško-slavonskoj županiji (805). Grad Zagreb bilježi ukupno 22.723 završenih stanova u promatranom razdoblju (4.545 prosječno završenih stanova godišnje) i dosiže udio od 27,2 posto u ukupnom broju završenih stanova u RH. U posljednjoj promatranoj godini (2012.) Grad Zagreb bilježi najveći broj završenih stanova u RH (2.729). U promatranom razdoblju druga po redu i s najvećim brojem završenih stanova u Jadranskoj Hrvatskoj je Primorsko-goranska županija (9.496), dok je u 2012. godini odmah iza Grada Zagreba (1.557 završenih stanova). Rast broja završenih stanova u 2012. u odnosu na prethodnu godinu ostvaren je u 10 županija obje statističke regije što je ohrabrujući podatak (Zagrebačka, Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Varaždinska, Virovitičko-podravska, Međimurska, Grad Zagreb, Primorsko-goranska, Zadarska, Šibensko-kninska).

Slika 40. Ukupan broj završenih stanova³¹ na razini statističkih regija NUTS 2, 2008.- 2012

Izvor: obrada podataka autora

U usporedbi s podacima EUROSTATA (proizvodnja u građevinarstvu-zgrade), u većini zemalja može se na temelju indeksa obujma proizvodnje uočiti pad vrijednosti indeksa, u razdoblju od 2008. do 2013. godine (2010. godina je bazna, odnosno 100). Baltičke zemlje (Estonija, Latvija, Litva) bilježe najviše pozitivne vrijednosti/promjene indeksa u odnosu na 2010. godinu, dok je Hrvatska prema ovim podacima u posljednjoj promatranoj godini (2013.) nešto bolja jedino od Grčke, Cipra, Portugala i Slovenije.

³¹ Stanovi u novim zgradama, stanovi dobiveni dogradnjom i nadogradnjom i stanovi dobiveni prenamjenom nestambenog prostora u stambeni prostor.

Tablica 46. Indeks obujma proizvodnje u građevinarstvu za zgrade, EU-28, 2008.-2013.

GODINA	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EU-28	115,37	104,12	100,01	98,28	93,88	92,13
Belgija	107,10	102,48	99,94	104,72	102,88	99,37
Bugarska	172,08	138,65	99,99	92,88	87,98	85,76
Češka	116,56	108,68	100,26	99,78	93,60	88,28
Danska	129,20	113,36	100,06	101,99	99,68	97,71
Njemačka	98,81	98,65	99,37	106,04	105,45	104,65
Estonija	171,31	111,80	100,18	130,79	155,93	157,21
Irska	267,38	149,07	100,04	86,57	76,78	88,76
Grčka	218,50	165,91	99,86	57,43	37,62	31,14
Španjolska	145,89	120,82	99,96	80,71	78,30	80,44
Francuska	106,87	101,97	99,60	97,79	96,18	95,19
Hrvatska	130,93	120,34	99,62	89,44	77,13	66,91
Italija	-	-	-	-	-	-
Cipar	135,72	115,82	100,02	88,21	72,31	52,71
Latvija	261,88	132,21	100,17	115,89	130,34	134,48
Litva	284,97	129,85	100,18	125,45	116,81	134,11
Luksemburg	-	-	-	-	-	-
Mađarska	121,19	106,00	100,20	88,57	81,11	88,84
Malta	-	-	-	-	-	-
Nizozemska	-	-	-	-	-	-
Austrija	103,76	103,14	100,14	102,56	105,49	106,18
Poljska	122,14	100,48	100,22	115,21	125,15	121,37
Portugal	130,84	113,19	99,97	87,15	73,54	61,68
Rumunjska	162,13	132,32	99,84	103,55	101,69	95,45
Slovenija	150,24	116,37	100,06	60,37	49,94	39,78
Slovačka	123,24	105,15	99,94	96,70	88,22	80,79
Finska	115,90	97,39	98,99	112,01	108,39	102,46
Švedska	103,10	91,98	99,55	102,89	100,43	99,57
UK	107,99	94,02	100,04	101,43	94,45	95,83

Izvor: EUROSTAT, veljača 2015 (dostupno na <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Objekti namijenjeni stanovanju najveći su korisnici prostora i prevladavajući sadržaj naselja te područje tržišno motivirane gradnje. Zbog toga stanovanje zaslužuje iznimnu pozornost u planiranju prostora, projektiranju i gradnji, bez obzira da li se radi o individualnim, poduzetničkim ili društvenim naporima u cilju osiguravanja dostatnog stambenog prostora. Stoga bi stanovanje trebalo biti društveno regulirano i kontrolirano područje, ne samo po pitanju dostupnosti stambene jedinice, nego i po pitanju osiguranja osnovnog standarda i kvalitete stanovanja, kao i omogućavanja da cijena stana bude prihvatljiva i ranjivim skupinama stanovništva.

Kvaliteta stanovanja podrazumijeva i kvalitetu šireg i užeg stambenog okruženja što podrazumijeva primjenu standarda kvalitete u planiranju stambenih zona i naselja koja osiguravaju potrebne sadržaje užeg stambenog susjedstva te mobilnost i dostupnost cjelokupnoj mreži javne i društvene infrastrukture. Sustavno podizanje kvalitete stanovanja preduvjet je za podizanje kulture stanovanja kao što je i visoka razina društvene svijesti o značaju izgrađenog prostora preduvjet za ostvarivanje njegove kvalitete.

Recesija je usporila stanogradnju (broj izgrađenih stanova se u posljednjem popisnom desetgodišnjem razdoblju prepolovio) i smanjila njezin obim u odnosu na prethodna

razdoblja. Kako su stanovi predmet prodaje, kupnje, najma, korištenja na tržištu nekretnina, vrijedi spomenuti da je na tom tržištu niz sudionika, koji svojim djelovanjem doprinose ukupnom rastu gospodarstvo. U kvartalnom biltenu Zagrebačkih nekretnina (Kvartalni bilten ZANE, broj 10, 9/2014) sudionike tržišta moguće je promatrati i kao:

- vlasnike koji posjeduju nekretnine, kupuju i prodaju nekretnine te razvijaju nekretninske projekte;
- korisnike nekretnina koji mogu biti ili vlasnici nekretnina ili najmoprimci i koji nekretnine upotrebljavaju za vlastite potrebe ili za potrebe poslovanja njihovih tvrtki;
- agente za posredovanje u prometu nekretnina koji savjetuju u prodaji ili davanju u najam nekretnine te u ime vlasnika prezentiraju nekretnine na tržištu;
- aukcijske kuće koje vlasnike savjetuju oko podobnosti nekretnina za prodaju na aukciji i organiziraju i provode aukcije;
- procjenitelje koji izrađuju procjene nekretnina te ocjene utrživosti nekretnina;
- građevinske stručnjake koji prikupljaju podatke o tržištu i osmišljavaju manje projekte;
- inspektorate i druge službene osobe koji nadziru procese na tržištu;
- odvjetnike koji sastavljaju pravnu dokumentaciju;
- urbane planere koji izrađuju prostorne planove;
- gruntovnice i katastar koji registriraju vlasništvo nad nekretninama, jamče upis vlasništva te bilježe namjenu zemljišta;
- hipotekare koji posuđuju novac za kupnju nekretnina uz osiguranje potraživanja zalogom na nekretninama;
- osiguravatelje koji osiguravaju nekretnine;
- lokalne uprave i samouprave koje održavaju katastarske operacije te naplaćuju poreze, prireze i naknade;
- udruženja agenata za posredovanje u prometu nekretninama koji prikupljaju primjedbe na rad agenata, izrađuje pravilnike ponašanja agenata, daju agentima koji su članovi udruženja određeni autoritet i reference, prikupljaju podatke o tržištu;
- istraživače tržišta nekretnina koji prikupljaju podatke o tržištu za vlastite potrebe ili po nalogu drugih;
- savjetnike koji traže informacije o mogućim budućim transakcijama na tržištu te prikupljene informacije plasiraju prema vlastitim interesima određenim sudionicima na tržištu;
- novinare i medije koji služe za oglašavanje i plasman informacija o nekretninama, izdaju knjige, članke i publikacije.

Upitno je koliko bi poticanje stanogradnje i cijelog sektora građevinarstva doprinijelo prevladavanju krize u kratkom roku (iskustvo tranzicijskih zemalja pokazuje da je upravo taj sektor bio jedan od generator krize). Dugoročno, stanogradnju ipak treba poticati i na razini nacionalne ekonomije i regionalno jer se radi o zadovoljavanju jedne od osnovnih čovjekovih potreba.

Obilježja stambenog fonda

Primarno i sekundarno stanovanje

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku, 2011. godine bilo je ukupno 2.257.515 stambenih jedinica od čega 1.923.522 stanova za stalno stanovanje. Prema popisu iz 2011. ukupan broj stanovnika bio je 4.290.612. Prosječna površina svih nastanjenih stanova iznosila je 74,43 m².

Tablica 47. Popisane osobe, kućanstva i stambene jedinice na razini statističkih regija NUTS 2 i NUTS 3, prvi rezultati popisa 2011.

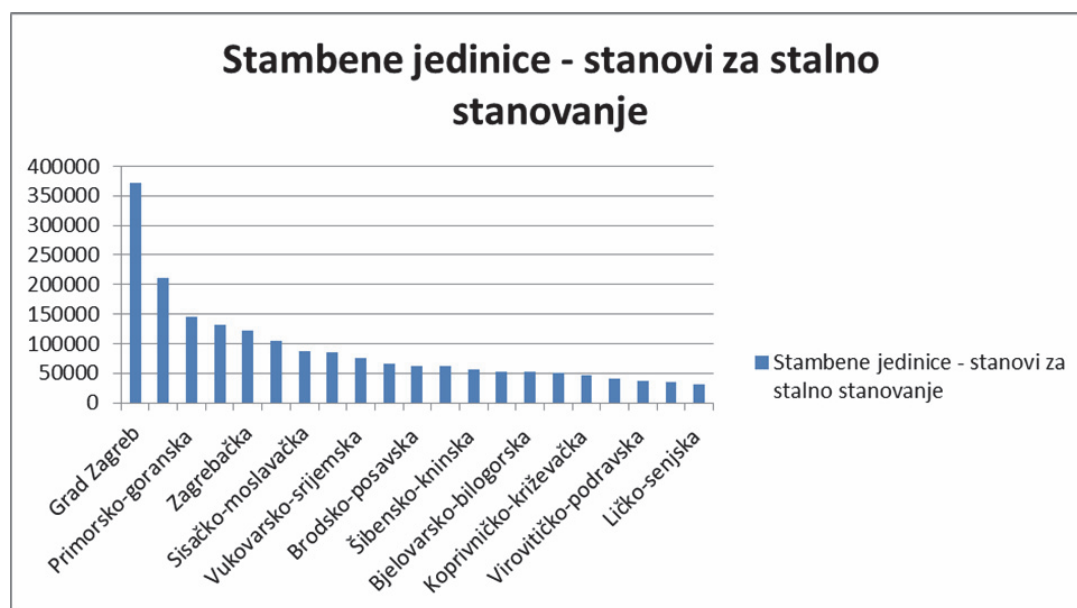
	Broj stanovnika- ukupno	Kućanstva- a-ukupno	Stambene jedinice ³² - ukupno	Stambene jedinice- stanovi za stalno stanovanje	Razlika broja stanova za stalno stanovanje i kućanstava	Prosječan broj osoba po stanu za stalno stanovanje
Kontinentalna Hrvatska	1649623	580210	762975	696737	116527	2,37
Zagrebačka	317642	102753	139938	121492	18739	2,61
Krapinsko-zagorska	133064	42379	62659	50683	8304	2,63
Sisačko-moslavačka	172977	63692	94027	87422	23730	1,98
Karlovačka	128749	48413	68356	61832	13419	2,08
Varaždinska	176046	56076	76596	64918	8842	2,71
Koprivničko-križevačka	115582	38322	53105	46485	8163	2,49
Bjelovarsko-bilogorska	119743	41492	56567	52644	11152	2,27
Virovitičko-podravska	84586	29910	38193	37336	7426	2,27
Požeško-slavonska	78031	27029	35042	34397	7368	2,27
Brodsko-posavska	158559	53116	64080	62413	9297	2,54
Osječko-baranjska	304899	110921	138681	131474	20553	2,32
Vukovarsko-srijemska	180117	62673	76740	74814	12141	2,41
Međimurska	114414	35999	43733	40726	4727	2,81
Grad Zagreb	792875	304681	386944	372433	67752	2,13
Jadranska Hrvatska	1413328	518179	922854	684453	166274	2,06
Primorsko-goranska	296123	117627	195066	144501	26874	2,05
Ličko-senjska	51022	19999	46268	30788	10789	1,66
Zadarska	170398	61360	134876	85425	24065	1,99
Šibensko-kninska	109320	41659	92343	55565	13906	1,97
Splitsko-dalmatinska	455242	156080	255056	211507	55427	2,15
Istarska	208440	79377	134251	103695	24318	2,01
Dubrovačko- neretvanska	122783	42077	64994	52972	10895	2,32
Republika Hrvatska	4290612	1535635	2257515	1923522	387887	2,23

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011.

Najveći broj stanova za stalno stanovanje, zabilježen je u Gradu Zagrebu (372.433), dok ga u Kontinentalnoj Hrvatskoj slijedi Osječko-baranjska županija (131.474). Nakon Zagreba, veliki broj stanova za stalno stanovanje zabilježile su Splitsko-dalmatinska (211.507) i Primorsko-goranska županija (144.501), pa brojem stanova prednjače u Jadranskoj Hrvatskoj.

³² Sukladno metodološkim uputama navedenima u Popisu 2011. (DZS) stambene jedinice obuhvaćaju stanove, ostale stambene jedinice i kolektivne stanove. Stan je građevinski povezana cjelina namijenjena stanovanju koja se sastoji od jedne ili više soba s odgovarajućim pomoćnim prostorijama (kuhinja, smočnica, predsoblje, kupaonica, zahod i sl.) ili bez pomoćnih prostorija i koja ima svoj zaseban ulaz izravno s hodnika, stubišta, dvorišta ili ulice.

Slika 41. Stambene jedinice – stanovi za stalno stanovanje, na razini statističkih regija NUTS 2 i NUTS 3, 2011.

Izvor: DZS, Popis stanovništva 2011.

Na začelju po broju stanova za stalno stanovanje su Požeško-slavonska i Ličko-senjska županija. Ukoliko se promatra razlika broja stanova za stalno stanovanje i broja kućanstava, u Hrvatskoj je zabilježeno 387.887 stanova za stalno stanovanje više od broja kućanstava. Najveća razlika zabilježena je u Gradu Zagrebu, a nakon Zagreba u Kontinentalnoj Hrvatskoj slijedi Sisačko-moslavačka županija s razlikom od 23.730 stana za stalno stanovanje više nego kućanstava. U Jadranskoj Hrvatskoj ta je razlika najveća u Splitsko-dalmatinskoj županiji (55.427), a slijedi ju Primorsko-goranska županija (26.874 stana više od broja kućanstava). U Hrvatskoj je prema Popisu 2011., prosječan broj osoba po stanu iznosio 2,23 (dok je prosječna površina stana po stanovniku sve veća). Za usporedbu 1953. broj osoba po stanu je iznosio 4,4, dakle u posljednjih 60-tak godina taj se broj prepolovio, dok je u prethodnom popisnom razdoblju iznosio 2,74). U Kontinentalnoj Hrvatskoj najniži prosjek zabilježen je u Sisačko-moslavačkoj županiji (1,98 osobe po stanu), a u Jadranskoj Hrvatskoj (ujedno i najniži županijski prosjek) zabilježen je Ličko-senjskoj županiji (1,66 osoba po stanu). Najviši hrvatski prosjek zabilježen je u Međimurskoj županiji (2,81), a odmah iza nje smjestila se Varaždinska županija. Prosječan broj osoba u stanu u Kontinentalnoj Hrvatskoj iznosi 2,37 dok u Jadranskoj iznosi 2,06.

Prevladavaju dvosobni stanovi, koji zajedno s jednosobnima čine 45,56 % nastanjenog fonda. Za očekivati je da će po rezultatima Popisa 2011. taj pokazatelj biti i veći. Premda je znatan udio trosobnih (27,91 %) i četverosobnih stanova (18,95 %), najveći je problem hrvatskih kućanstava upravo manjak prostora (uključivo i nedovoljan broj soba). Prosječan broj soba po članu kućanstva u Hrvatskoj iznosi 1,1, što je približno podacima iz dijela tranzicijskih zemalja članica EU, ali je ipak bitno niže od prosjeka starijih članica (oko dvije sobe po članu kućanstva).

Broj stanova za odmor i rekreaciju prema popisu iz 2011.g. povećao se u odnosu na prethodni popisni period za 20%. Najveći broj ovih stanova nalazi se na području Primorsko-goranske, Zadarske i Splitsko-dalmatinske županije vezano na uski pojas uz morsku obalu gdje su i najveće koncentracije, ali se i relativno veliki broj jedinica

pojavljuje i na kontinentalnom dijelu Hrvatske, posebno na području Zagrebačke i Krapinsko-zagorske županije

Tehnički aspekti i opremljenost stambenog fonda

Usklađivanjem s direktivama EU, postupnim preuzimanjem te uvođenjem novih normativa i tehničkih propisa za građenje u pogledu toplinske zaštite i zaštite od buke i drugih aspekata u gradnji, kao i uvođenjem novih tehnologija koje se koriste pri gradnji ostvaren je kvalitetan pomak.

U pogledu komunalne opremljenosti stambenog fonda, a što se načelno ne odnosi na novoizgrađene stanove koji se grade prema svim suvremenim standardima građenja i opremanja već samo na postojeći stambeni fond, ista nije u cijelosti na zadovoljavajućoj razini, jer još uvijek u okviru starijeg stambenog fonda postoji određeni (ne zanemarivi) broj stanova koji nisu priključeni na komunalnu infrastrukturu i koji nemaju komunalnu opremljenost koja odgovara današnjim standardima suvremenog načina stanovanja.

Pri tome se može napomenuti da je na temelju ustavnih i zakonskih odredbi u Republici Hrvatskoj, komunalno gospodarstvo u prvom redu u nadležnosti lokalne samouprave odnosno općina i gradova, dok Država svojom intervencijom na određeni način stimulira i potiče razvoj komunalnog gospodarstva, financijski potpomažući konkretne projekte vezane na izgradnju objekata i uređaja komunalne infrastrukture.

U Kvartalnom biltenu Zagrebačkih nekretnina (broj 6, 09/2013) analiziran je stambeni fond. U nastavku su istaknute najvažnije informacije. Standard stanovanja kao važna komponenta životnog standarda podrazumijeva fizičke pokazatelje stambenog fonda (stambeni status i vlasništvo, površinu, sobnost, starost, komunalnu opremljenost), a sve to u odnosu na demografske pokazatelje. Stambena kvaliteta širi je pojam koji uz različite pokazatelje (analizu postojećih stambenih prilika, budući koncept/planiranje, proizvodnju, raspodjelu i upotrebu stambene sredine, stambene troškove, cijene stanova, subvencije, infrastrukturu, okoliš i slično) iskazuje i standard stanovanja. Stambeni fond (odnosno njegova struktura, način upotrebe i prosječne površine stanova) temeljni je pokazatelj standarda stanovanja. Vlastiti stan ili kuću u Hrvatskoj ima 92 posto građana, što nas svrstava na vrlo visoku, treću poziciju među državama članicama Europske unije (EU). Tako velik udio vlasništva nad nekretninama specifičan je za manje razvijene i siromašnije članice EU, a razvijenije i bogatije članice, primjerice Njemačka, imaju znatno niži udio vlasništva nad nekretninama.

Kao rezultat pozitivne gospodarske klime i intenzivnih aktivnosti povezanih s građevinskim sektorom, stambeni fond u Republici Hrvatskoj stalno se povećava (osobito u gradu Zagrebu) u razdoblju između dvaju posljednjih popisa stanovništva. Od sredine prošlog stoljeća broj stanova za stalno stanovanje u Hrvatskoj u kontinuiranom je porastu, a proteklih 60 godina udvostručio se. U istom razdoblju prosječna površina po stanovniku povećala se gotovo triput (2001. iznosi 27,2 m²). U korelaciji s aktualnim demografskim (starenje stanovništva i pad nataliteta) te prognozama za buduća razdoblja, nužno je uzeti u obzir činjenicu da će na stambenom tržištu neminovno morati doći do korekcija u smislu planiranja novih projekata, ali i obnove i ulaganja u postojeći stambeni fond (koja zasada nisu dovoljna). Evidentan je kontinuirani pad broja kućanstava s većim brojem članova, a sve je veći broj samačkih. Ovi rezultati potvrđuju spomenute demografske trendove i dodatni su indikator za pomnije planiranje budućih projekata stambenog prostora, posebno stambenog prostora namijenjenog socijalnom stanovanju. Očito je da će se u budućnosti povećati zanimanje i potrebe za manjim stanovima, ali moguće uz neke druge sadržaje koji su potrebni domaćinstvima sa samo jednom osobom, kao što su usluge dostave hrane, usluge čišćenja, usluge pranja rublja i slične. S druge strane, građevinskim zamahom početkom 2000-ih godina i lako dostupnim modelom financiranja kupnje nekretnina velik je broj građana koji su riješili

svoje stambeno pitanje pa je upitno koliko je novih stanova uopće više potrebno i je li možda bolje koncentrirati se na poboljšanje kvalitete i prilagodbu postojećega stambenog fonda. Problem manjka stambenog prostora najčešće navode kućanstva Splitsko-dalmatinske, Bjelovarsko-bilogorske, Primorsko-goranske i Brodsko-posavske županije, a to je najmanji problem u Međimurskoj, Zagrebačkoj i Krapinsko-zagorskoj županiji. Loša kvaliteta prozora i vrata nedostatak je najvećeg broja kućanstava u Republici Hrvatskoj, a ipak relativno mali broj kućanstava nema sanitarni čvor u kući ili stanu. Hrvatska u odnosu na ostale članice EU ima skromniji standard stanovanja (s kvalitetom je nezadovoljna približno četvrtina građana; osim stanovnika Zagreba koji su zadovoljniji standardom stanovanja od prosjeka cijele zemlje), a troškovi stanovanja (uzevši u obzir višegodišnju krizu u zemlji te ukupna primanja kućanstva) za gotovo 60 % stanovnika izrazito su visoki, stanovi se loše održavaju, šteti se gdje god je to moguće. Stručne analize, koje bi se na razini države trebale provoditi sustavno, s ciljem definiranja stanja te donošenja sveobuhvatne stambene strategije, trebale bi uključiti i mišljenje stručnjaka različitih profila (prostornih planera, arhitekata, projektanata, političara, investitora, posrednika u prometu nekretnina).

Prikazani podaci i pokazatelji upućuju izrađivače SRR da je potpora države u planiranju, izgradnji i financiranju nužne infrastrukture i stvaranju povoljnih uvjeta za društveno-ekonomski razvoj lokalnih i područnih (regionalnih) jedinica samouprave i dalje potrebna.

Država pri tom treba uvažavati lokalne potrebe i voditi računa o trendovima i resursnoj osnovi pojedinih područja. Mjere razvojne politike (uključujući i regionalnu) trebaju istovremeno uzeti u obzir:

- demografske trendove - planiranjem stambenih kompleksa koji će pojedincima/obiteljima omogućiti da što jednostavnije zadovolje jednu od osnovnih čovjekovih potreba, moguće je ublažiti negativne demografske trendove. Nije, međutim, dovoljno pružiti samo stambeni prostor već treba osigurati i dostupnost javne infrastrukture i stvoriti uvjete za zapošljavanje/samozapošljavanje. Osobi koja živi u području s razvojnim poteškoćama (ocijenjeno temeljem indeksa razvijenosti u kojem je već ugrađen podatak o kretanju stanovništva) i želi pokrenuti vlastiti posao treba omogućiti jednostavno i brzo otvaranje posla, pružiti olakšice u poslovanju te omogućiti jeftinije stanovanje/ili povoljniju kupnju/izgradnju/dogradnju stana/kuće i to na početku poslovne karijere. Ako se radi o obitelji s djecom (ili se obitelj namjerava proširiti) treba razmotriti i dodatne mjere poticanja daljnjeg djelovanja/zadržavanja na takvom području;
- podatke o ranjivim skupinama - na temelju indeksa razvijenosti, podataka o broju kućanstava i stambenom fondu na županijskoj razini i na temelju mape siromaštva i podataka o stambenom stanju pojedinca, skupa pojedinaca i/ili zajednice koja koristi stambeni prostor (npr. vlasništvo/najam, kvaliteta stambenog prostora, potreba za dodatnim prostorom) treba uočiti područja u kojima je pritisak/potreba za stambenim prostorom najveća. Ranjivim skupinama u tim područjima treba omogućiti stanovanje (stjecanjem nekretnine ili korištenjem/najmom) pod povoljnijim uvjetima, uz obavezu zapošljavanja/rada na tom području u određenom razdoblju, ukoliko se odgovarajući poslovi nude.

Nepovoljni, danas već zabrinjavajući demografski trendovi uspostavljali su se u Hrvatskoj desetljećima i toliko će trebati i da se poprave. U područjima koja zaostaju u razvoju moguće ih je kratkom roku tek ublažiti planiranjem stanogradnje i drugih oblika stanovanja, unaprjeđenjem postojećeg stambenog prostora i kombinacijom različitih, prethodno spomenutih mjera koje treba donositi u suradnji s nositeljima opće (nacionalne) razvojne politike.

5.2.10. Turizam

Posebno ističani sektor hrvatskog gospodarstva, turizam, regionalno je značajan zbog svog neravnomjernog razmještaja. O tome svjedoče podaci o dolascima turista u razdoblju 2008 – 2013 prikazani u Tablici 48.

Tablica 48. Dolasci turista na razini statističkih regija NUTS2 i NUTS 3, 2008.-2013.

GODINA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Kontinentalna Hrvatska	1293208	1176133	1195139	1277053	1340736	1504747
Zagrebačka	35131	36942	34569	34367	38764	47732
Krapinsko-zagorska	65145	56497	54781	60121	62837	75172
Sisačko-moslavačka	31618	29273	26991	26569	24163	27224
Karlovačka	164883	161277	163754	165450	186517	195971
Varaždinska	46698	38612	38518	38555	43217	42385
Koprivničko-križevačka	18042	15592	12093	13531	15244	15812
Bjelovarsko-bilogorska	14776	12719	11590	13887	14383	15048
Virovitičko-podravska	14368	14395	12991	13625	12207	13732
Požeško-slavonska	8365	9630	9014	9729	8801	9835
Brodsko-posavska	24847	23118	18099	18526	20143	23728
Osječko-baranjska	89386	78382	71749	77697	74373	75177
Vukovarsko-srijemska	39765	33828	36582	36682	33808	41148
Međimurska	35019	32351	38302	37369	38913	45179
Grad Zagreb	705165	633517	666106	730945	767366	876604
Jadranska Hrvatska	9967599	9758341	9408977	10178624	10494424	10936729
Primorsko-goranska	2214061	2205627	2151118	2360214	2353404	2380034
Ličko-senjska	365709	386720	403960	425675	467119	493164
Zadarska	1102170	1049019	971092	1022464	1074192	1086788
Šibensko-kninska	822879	746532	634614	650059	657371	716849
Šplitsko-dalmatinska	1746311	1657945	1637656	1777700	1834876	2037977
Istarska	2729618	2755269	2627918	2895686	2985042	2980663
Dubrovačko-neretvanska	986851	957229	982619	1046826	1122420	1241254
Republika Hrvatska	11260807	10934474	10604116	11455677	11835160	12441476

Izvor: Državni zavod za statistiku

U promatranom razdoblju u Kontinentalnoj Hrvatskoj prosječno je godišnje boravilo 1.297.836 a u Jadranskoj Hrvatskoj 10. 124.116 turista. U Gradu Zagrebu je u promatranom razdoblju zabilježen godišnji prosjek od 729 951 turista (91,75 posto stanovnika Zagreba prema procjeni iz 2013. godine, odnosno 9 turista na 10 Zagrepčana)

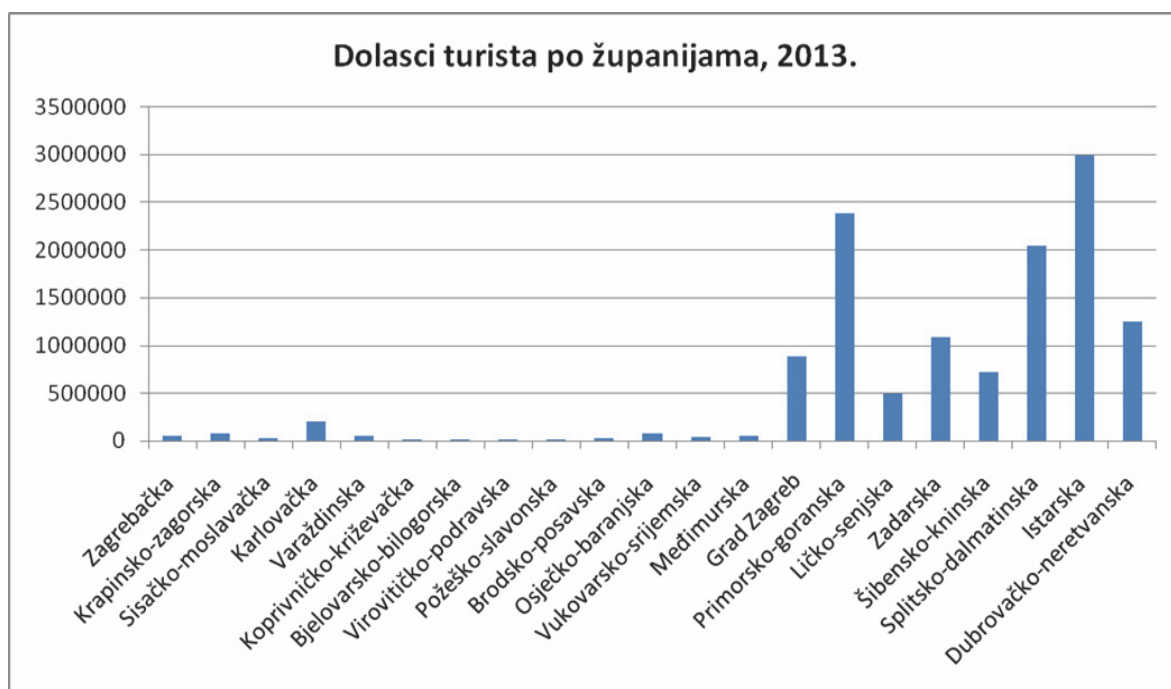
Nakon Zagreba, u Kontinentalnoj Hrvatskoj je najviše turista (prosječno godišnje u razdoblju 2008.-2013.) bilo u Karlovačkoj županiji (172. 975). U Jadranskoj Hrvatskoj u istom razdoblju najveći broj prosječno bilježi Istarska županija s 2.829.033 turista. Najmanje dolazaka turista u Kontinentalnoj Hrvatskoj (prosječno godišnje u promatranom razdoblju) zabilježeno je u Požeško-slavonskoj županiji (9229). U Jadranskoj hrvatskoj najmanje ih je bilo u Ličko-senjskoj (423.725).

Udio dolazaka turista Kontinentalne Hrvatske u RH iznosi 11,36 posto, dok udio Jadranske Hrvatske iznosi 88,64 posto (7,8 puta više dolazaka turista u Jadransku u odnosu na Kontinentalnu Hrvatsku u promatranom razdoblju).

Udio županija koje ostvaruju preko 1 milijun dolazaka prosječno godišnje u promatranom razdoblju (Primorsko-goranska, Zadarska, Splitsko-dalmatinska, Istarska i Dubrovačko-neretvanska županija) u ukupnom broju dolazaka turista u RH iznosi 78,75 posto. Preko $\frac{3}{4}$ dolazaka turista zabilježeno je u pet od ukupno 20 županija i Grada Zagreba.

Porast broja dolazaka turista zabilježen je u većini županija. U Zagrebačkoj županiji zabilježen je porast od 23,1posto (8968 dolazaka turista više u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu), dok u apsolutnom iznosu najveću pozitivnu promjenu bilježi Splitsko-dalmatinska s 203.101 dolazaka turista više u 2013. godini u odnosu na 2012. Pad broja dolazaka turista zabilježen je u dvije županije: Varaždinskoj za 1,9 posto (832 dolazaka turista manje u 2013. godini u odnosu na 2012.) i u Istarskoj za 0,01 posto (4379 dolazaka turista manje u 2013. godini u odnosu na 2012., najveći pad u RH u apsolutnom iznosu)

Slika 42. Dolasci turista po županijama, 2013.

Izvor: obrada podataka autora

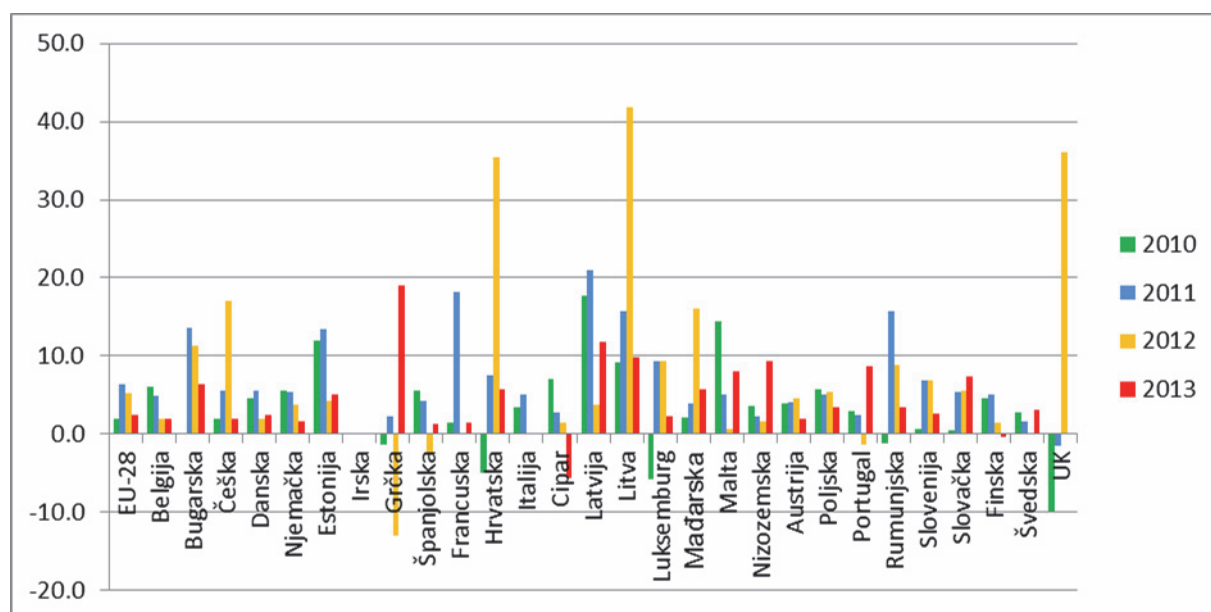
Tablica 49. Dolasci turista u EU-28, promjena u odnosu na prethodno razdoblje (u postotku), 2008.-2013.

GODINA	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EU-28	-	-	1,9	6,3	5,2	2,4
Belgija	2,6	-1,5	6,1	4,9	1,9	2
Bugarska	4,4	-12,7	0,1	13,6	11,3	6,4
Češka	-1	-6,6	1,9	5,6	17,1	2
Danska	-0,7	-7,5	4,5	5,6	1,9	2,5
Njemačka	2,4	-2,5	5,5	5,4	3,7	1,6
Estonija	1,5	-9,7	11,9	13,5	4,2	5
Irska	-	-	-	-	-	-
Grčka	-0,1	30,5	-1,3	2,2	-13	19
Španjolska	-1,6	-6,5	5,5	4,3	-2,6	1,3
Francuska	-0,6	-1,8	1,5	18,2	0	1,5
Hrvatska	0,6	-4	-4,9	7,6	35,5	5,7
Italija	-0,6	0	3,5	5	0	0,1
Cipar	-1,2	-1,2	7,1	2,7	1,4	-5,6
Latvija	4,6	-28,4	17,7	20,9	3,8	11,8
Litva	2,6	-21,6	9,1	15,8	41,9	9,9
Luksemburg	-4,3	-3,1	-5,8	9,4	9,3	2,2
Mađarska	2,4	-6,5	2,1	3,9	16,1	5,8
Malta	2,4	-8,6	14,4	5,1	0,6	8,1
Nizozemska	-3,8	-0,5	3,6	2,2	1,6	9,3
Austrija	4,6	-0,9	4	4,1	4,6	1,9
Poljska	3,2	-1	5,7	5	5,4	3,4
Portugal	2,5	-2,2	2,9	2,4	-1,4	8,6
Rumunjska	2,2	-13,8	-1,1	15,8	8,8	3,5
Slovenija	12,9	-3,6	0,6	6,8	6,9	2,6
Slovačka	7,7	-17	0,4	5,4	5,5	7,3
Finska	1,4	-4,6	4,5	5,1	1,5	-0,4
Švedska	-2,7	1,6	2,8	1,7	0,2	3,1
UK	-3,9	5,7	-9,9	-1,5	36	-

Izvor: EUROSTAT, veljača 2015. (dostupno na: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>)

Podaci iz tablice prikazani su na Slici 43. (radi preglednosti uzeto je razdoblje 2010.-2013.).

Slika 43. Dolasci turista u EU-28 u razdoblju 2010 – 2013

Izvor: obrada autora prema podacima EUROSTAT-a

U 2009. godini (nakon početka krize), u svim zemljama EU-28 (za koje su dostupni podaci) zabilježene su negativne vrijednosti, odnosno negativne postotne promjene u odnosu na prethodno razdoblje osim u Grčkoj, Švedskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu (u Italiji u toj godini nije zabilježena promjena). U 2010. godini podaci o dolascima turista su uglavnom s pozitivnim predznakom (u Hrvatskoj je zabilježena negativna postotna promjena u toj godini). U 2011. godini, pozitivni se trend na razini EU-28 nastavlja te sve zemlje EU-28 (za koje su dostupni podaci), bilježe pozitivne vrijednosti postotnih promjena, osim u Ujedinjenom Kraljevstvu. Eskalacija financijske i gospodarske krize u Grčkoj, te sličnih problema u Italiji i Španjolskoj, dovele su do velikog pada u dolasku turista u te zemlje u 2012. godini. To je jedan od razloga zbog kojeg Hrvatska bilježi značajan rast u broju dolazaka turista u 2012. godini. U istoj su godini značajan rast zabilježile Češka, Litva, Mađarska i Ujedinjeno Kraljevstvo.

Tablica 50. Noćenje turista na razini statističkih regija NUTS2 i NUTS 3, 2008.-2013.

GODINA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Kontinentalna Hrvatska	2470194	2258705	2217561	2338510	2439143	2736915
Zagrebačka	69545	69809	62198	66502	67703	83382
Krapinsko-zagorska	186709	159056	145411	153046	161811	177587
Sisačko-moslavačka	101072	100995	87385	87317	82303	84498
Karlovačka	278808	269419	282083	269291	303522	324039
Varaždinska	137548	121017	116601	118597	115008	111549
Koprivničko-križevačka	32519	28126	20075	25351	29037	28337
Bjelovarsko-bilogorska	36337	31835	23981	30468	31924	32565
Virovitičko-podravska	38171	39219	34323	32917	29262	32406
Požeško-slavonska	16720	19623	18786	23627	19299	22376

Brodsko-posavska	42231	38901	31951	33127	35585	43545
Osječko-baranjska	188926	187422	159261	173892	168122	169952
Vukovarsko-srijemska	85395	78033	68383	62394	60538	75606
Međimurska	73296	67313	81526	78856	89360	99182
Grad Zagreb	1182917	1047937	1085597	1183125	1245669	1451891
Jadranska Hrvatska	54633300	54040942	54198818	58015765	60304320	62090899
Primorsko-goranska	11263659	11161233	10938291	11741692	11974337	12348195
Ličko-senjska	1409793	1519841	1618941	1697107	1824036	1949651
Zadarska	6237669	6117731	6223824	6481067	6783072	6747858
Šibensko-kninska	3978112	3799217	3783823	3975122	4139536	4513814
Splitsko-dalmatinska	9325458	8988416	9364032	10250215	10517880	11467965
Istarska	17965984	18130006	17731881	19095401	19877368	19445130
Dubrovačko-neretvanska	4452625	4324498	4538026	4775161	5188091	5618286
Republika Hrvatska	57103494	56299647	56416379	60354275	62743463	64827814

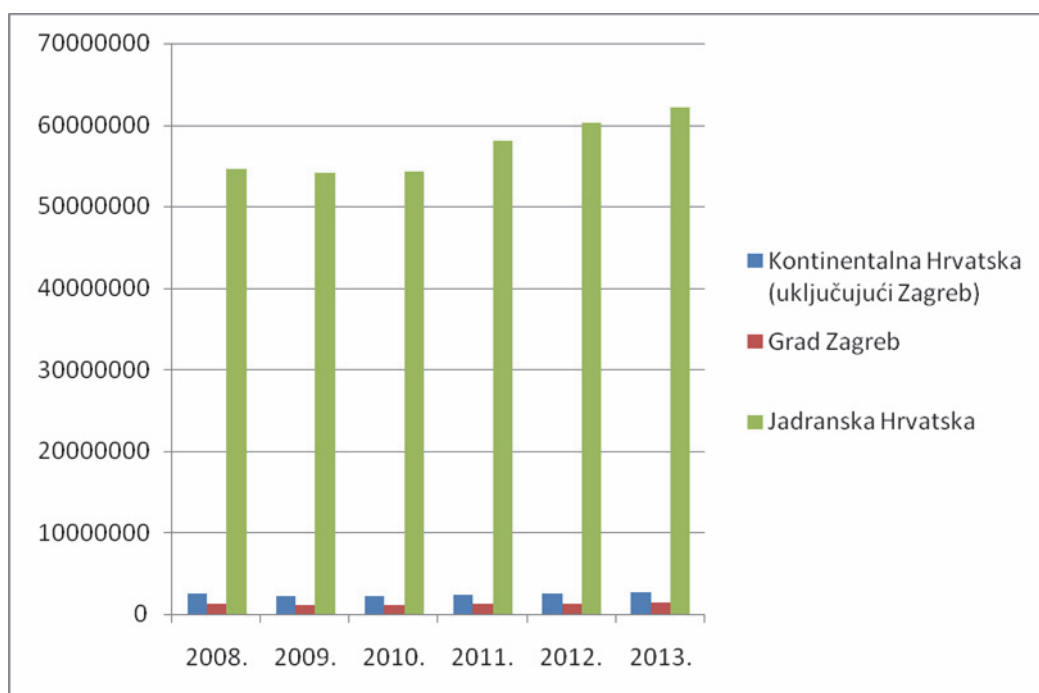
Izvor: Državni zavod za statistiku

Obje regije bilježe porast broja noćenja u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu (Kontinentalna Hrvatska za 12,2, Jadranska Hrvatska za 3 posto). U Kontinentalnoj Hrvatskoj je prosječno godišnje u promatranom razdoblju zabilježeno 2. 410.171 noćenje turista, odnosno 4,04 posto u ukupnom broju noćenja u RH. U Jadranskoj Hrvatskoj zabilježeno je 57.214.007, odnosno 95,96 posto od ukupnog broja noćenja u RH (23 puta više noćenja u Jadranskoj u odnosu na Kontinentalnu Hrvatsku).

Najveći broj noćenja (prosječno godišnje) u Kontinentalnoj Hrvatskoj zabilježen je u Gradu Zagrebu (1.199.523), dok u Jadranskoj Hrvatskoj predvode Istarska s 18.707.628 i Primorsko-goranska županija s 11.571.235 noćenja prosječno godišnje. Istarska i Primorsko-goranska županija u ukupnom broju noćenja turista ostvarenih u RH (prosječno godišnje u razdoblju 2008.-2013.) sudjeluju s 50,75 posto. Svako drugo noćenje turista ostvareno je u jednoj od te dvije županije. Kad se ovome dodaju udjeli Splitsko-dalmatinske i Zadarske županije, ove četiri županije zajedno sudjeluju sa 78,32 posto u ukupnom broju noćenja u RH. Tri od četiri noćenja turista u Hrvatskoj ostvareno je u navedenim županijama.

U većini županija u 2013. godini zabilježen je pozitivan trend, odnosno ostvaren je veći broj noćenja u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu. U četiri županije zabilježen je pad broja noćenja: u Varaždinskoj (3 posto), Koprivničko-križevačkoj (2,4 posto), Zadarskoj (0,5 posto) i Istarskoj (2,2 posto). Istarska županija ujedno ima najveći pad broja noćenja (432 238) u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu izraženo u apsolutnom iznosu.

Slika 44. Noćenja turista, Grad Zagreb i statističke regije NUTS 2, 2008.-2013.

Izvor: obrada podataka autora

Podaci EUROSTAT-a o noćenju turista u razdoblju 2008.-2013. u zemljama EU-28 prikazani su u Tablici 53.

Tablica 51. Noćenja turista u EU-28, 2008.-2013.

GODINA	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Prosječan broj noćenja godišnje
EU-28	2.337.334.296	2.289.338.820	2.395.948.566	2.476.060.092	2.583.419.397	2.641.496.882	2.453.933.009
Belgija	29.971.839	29.250.381	30.298.026	31.379.844	31.267.441	31.448.180	30.602.619
Bugarska	18.182.923	15.277.000	16.139.116	18.656.061	20.252.038	21.617.474	18.354.102
Češka	39.283.474	36.662.192	36.908.811	38.235.088	43.278.457	43.308.279	39.612.717
Danska	28.027.029	26.491.463	27.146.947	28.211.086	28.040.235	28.500.837	27.736.266
Njemačka	323.876.009	314.118.544	325.439.525	339.021.466	350.349.425	354.871.005	334.612.662
Estonija	4.602.212	4.122.526	4.700.680	5.399.392	5.544.537	5.734.033	5.017.230
Irska	-	-	-	-	28.884.907	-	28.884.907
Grčka	65.624.563	84.362.746	83.743.820	87.551.176	78.177.354	91.910.642	81.895.050
Španjolska	375.693.309	348.554.453	364.863.944	389.858.477	382.670.976	389.211.987	375.142.191
Francuska	301.042.789	294.689.672	391.222.795	401.006.928	400.525.558	403.577.275	365.344.170
Hrvatska	38.532.072	37.484.621	37.009.182	39.250.790	62.183.925	64.418.292	46.479.814
Italija	373.666.688	370.762.377	375.542.550	386.894.732	380.711.483	376.785.615	377.393.908
Cipar	14.380.375	13.003.669	13.800.788	14.284.731	14.576.573	14.048.529	14.015.778

Latvija	3.501.063	2.543.111	2.834.104	3.294.232	3.546.736	3.775.192	3.249.073
Litva	3.249.339	2.548.114	2.792.135	3.266.858	5.741.252	6.089.056	3.947.792
Luksemburg	2.432.004	2.256.166	1.859.564	2.237.724	2.543.830	2.637.481	2.327.795
Mađarska	19.974.414	18.709.746	19.030.734	19.434.914	23.169.533	24.426.148	20.790.915
Malta	7.917.563	6.903.106	7.560.834	7.681.557	7.832.229	8.501.147	7.732.739
Nizozemska	84.452.200	84.516.100	84.873.200	85.368.400	84.050.408	96.074.132	86.555.740
Austrija	104.709.683	102.833.458	103.942.335	105.339.662	109.540.720	110.687.373	106.175.539
Poljska	56.645.518	55.020.067	55.794.467	57.148.253	62.014.890	62.959.452	58.263.775
Portugal	47.328.837	44.364.742	45.035.005	46.857.858	46.781.091	49.888.259	46.709.299
Rumunjska	20.725.981	17.325.410	16.051.135	17.979.439	19.091.379	19.301.768	18.412.519
Slovenija	8.870.148	8.556.122	8.424.741	8.860.328	9.406.009	9.471.571	8.931.487
Slovačka	12.259.115	10.252.657	10.240.479	10.415.637	10.770.328	11.345.641	10.880.643
Finska	19.465.620	18.567.338	19.248.057	19.987.871	20.317.582	20.241.057	19.637.921
Švedska	46.540.868	47.390.976	47.900.298	48.422.673	48.585.972	49.710.427	48.091.869
UK	251.505.661	262.204.519	234.263.131	230.590.553	303.564.528	-	256.425.678

Izvor: EUROSTAT, veljača 2015. (dostupno na: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>)

U promatranom razdoblju, na razini EU-28, broj noćenja turista se povećava. Italija, Španjolska i Francuska, prosječno godišnje u promatranom razdoblju bilježe preko 365 milijuna noćenja (najviša vrijednost prosječnog broja noćenja godišnje zabilježena je u Italiji). Preko 100 milijuna prosječno godišnje bilježe redom Njemačka, Ujedinjeno Kraljevstvo i Austrija. S nešto više od 46 milijuna noćenja prosječno godišnje u promatranom razdoblju, Hrvatska se smjestila na 11.-om mjestu između Portugala i Češke. U posljednjih pet godina, Hrvatska kontinuirano bilježi rast broja noćenja turista.

Prikazani pokazatelji turizma kao jedne od rijetkih djelatnosti koja neravnomjerno, ali kontinuirano raste ne upućuju izrađivače SRR na posebne razvojne mjere ali upozoravaju na već spomenutu suradnju s izrađivačima Strategije prostornog razvoja i Strategije integralnog upravljanja obalnim područjem. To se posebno odnosi na mjere koje određuju Nacionalni program razvitka otoka i Zakon o otocima jer mjere boljeg povezivanja otoka s kopnom i međusobno izravno djeluju na turističku djelatnost.

5.3. Zapošljavanje

Ekonomska aktivnost stanovništva prikazana je u Tablici . Prema podacima iz Popisa 2011. godine u Hrvatskoj je 2.873.128 osoba činilo radno-sposobno stanovništvo, od čega je 1.783.756 osoba bilo aktivno (62,1 posto). Unutar aktivnog stanovništva 1.491.674 osobe su bile zaposlene, a 292.082 osoba je bilo nezaposleno. Stopa zaposlenosti je 2011. iznosila 51,9 posto, a nezaposlenosti 16,4 posto, što je nešto niže od registrirane stope nezaposlenosti koju je te godine objavio Hrvatski zavod za zapošljavanje. U usporedbi s 2001. godinom, stopa aktivnosti je smanjena za 6,2 postotna boda (68,3 posto).

Prema vrijednosti ovih pokazatelja NUTS 2 regije ne odstupaju značajno od državnog prosjeka. Stopa aktivnosti u Kontinentalnoj Hrvatskoj iznosila je 62,2 posto, a u Jadranskoj 61,6 posto. Stopa zaposlenosti u Kontinentalnoj Hrvatskoj bila je 52,0 , a u Jadranskoj 51,5 posto.

Osam od ukupno četrnaest županija Kontinentalne Hrvatske ima stopu aktivnosti nižu od državnog prosjeka. Najniže stope ekonomske aktivnosti zabilježene su u Virovitičko-podravskoj (53,4 posto), Požeško-slavonskoj (54,2 posto), te 53,9 posto u Brodsko-posavskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji. Spomenute županije ujedno imaju i najniže stope zaposlenosti i najviše stope nezaposlenosti (Tablica 1.).

Najviša stopa aktivnosti zabilježena je u Gradu Zagrebu, 67,6 posto. Slijede Zagrebačka, Međimurska i Varaždinska županija. Ove županije istovremeno bilježe i najvišu stopu zaposlenosti (59,6 odnosno 56,1 posto) te najniže stope nezaposlenosti. U Jadranskoj Hrvatskoj iznadprosječnu ekonomsku aktivnost bilježe Istarska (66,1 posto) Primorsko-goranska (65,8 posto) i Dubrovačko-neretvanska županija (62,9 posto). Najnižu stopu ekonomske aktivnosti, ne samo među županijama ove NUTS2 regije već i među svim županijama ima Ličko-senjska županija (51,4 posto). Detaljni podaci o stopama aktivnosti, zaposlenosti i nezaposlenosti po županijama, prikazani su u prilogu studiji.

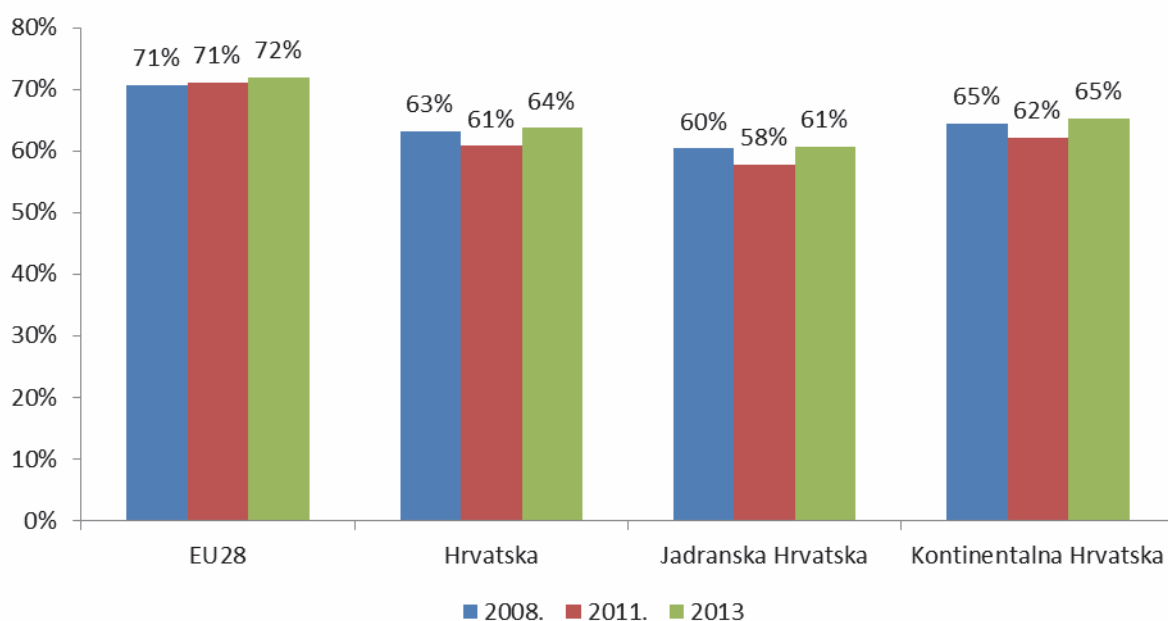
Tablica 52. Ekonomska aktivnost stanovništva (15-64), NUTS2, NUTS3 i RH, Popis 2011.

	Stopa aktivnosti	Stopa zaposlenosti	Stopa nezaposlenosti	Stopa aktivnosti RH=100	Stopa zaposlenosti RH=100	Stopa nezaposlenosti RH=100
Kontinental-na Hrvatska	62,2%	52,0%	16,3%	100,2	100,3	99,7
Grad Zagreb	67,6%	59,6%	11,9%	109,0	114,8	72,9
Zagrebačka županija	64,7%	56,1%	13,2%	104,2	108,1	80,7
Krapinsko-zagorska županija	61,1%	53,3%	12,6%	98,4	102,8	77,2
Varaždinska županija	63,3%	54,8%	13,5%	102,0	105,5	82,6
Koprivničko-križevačka županija	62,8%	53,4%	15,0%	101,1	102,8	91,5
Međimurska županija	63,4%	54,9%	13,5%	102,2	105,7	82,3
Bjelovarsko-bilogorska županija	62,7%	51,7%	17,5%	101,0	99,7	106,9
Virovitičko-podravka županija	53,9%	42,2%	21,8%	86,9	81,3	132,8
Požeško-slavonska županija	54,2%	42,9%	20,8%	87,3	82,7	126,8
Brodsko-posavska županija	54,9%	40,1%	27,0%	88,5	77,3	165,0
Osječko-baranjska županija	58,7%	45,9%	21,7%	94,5	88,4	132,8
Vukovarsko-srijemska županija	54,9%	41,0%	25,3%	88,4	79,0	154,4
Karlovačka županija	61,4%	50,0%	18,5%	98,9	96,4	112,9
Sisačko-moslavačka županija	59,0%	46,4%	21,3%	95,0	89,4	130,2
Jadranska Hrvatska	61,6%	51,5%	16,5%	99,3	99,2	100,6
Primorsko-goranska županija	65,8%	56,5%	14,1%	106,0	108,9	86,1
Ličko-senjska županija	51,4%	42,8%	16,7%	82,8	82,5	102,3
Zadarska županija	57,5%	46,9%	18,4%	92,6	90,4	112,2
Šibensko-kninska županija	56,1%	45,2%	19,4%	90,4	87,2	118,5
Splitsko-dalmatinska županija	60,3%	48,6%	19,4%	97,2	93,7	118,4
Istarska županija	66,1%	57,8%	12,6%	106,5	111,4	77,0
Dubrovačko-	62,9%	53,7%	14,6%	101,3	103,4	89,4

neretvanska županija						
Republika Hrvatska	62,1%	51,9%	16,4%	100,0	100,0	100,0
<i>Najmanja vrijednost</i>	<i>51,4%</i>	<i>40,1%</i>	<i>11,9%</i>	<i>82,8</i>	<i>77,3</i>	<i>72,9</i>
<i>Najveća vrijednost</i>	<i>67,6%</i>	<i>59,6%</i>	<i>27,0%</i>	<i>109,0</i>	<i>114,8</i>	<i>165,0</i>

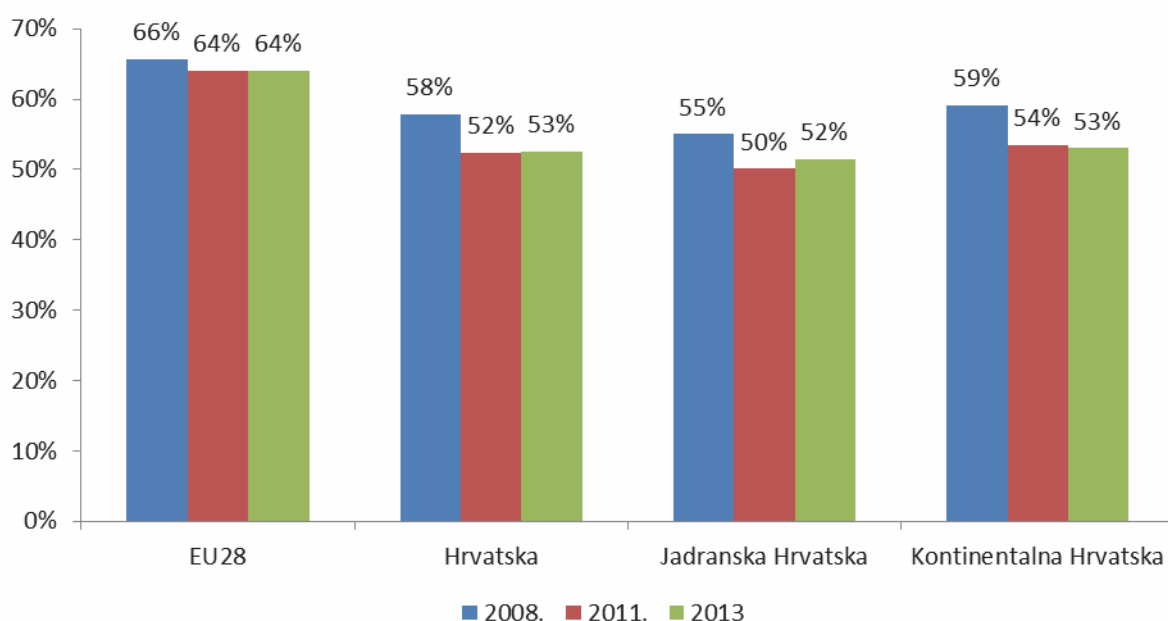
Izvor: Popis 2011, obrada autora. Uz nacionalne statistike Eurostat kao središnji statistički ured Europske unije objavljuje i regionalnu statistiku tržišta rada, no na razini statističkih NUTS2 regija. S obzirom da se radi o dva različita izvora, moguća su određena odstupanja u vrijednostima pojedinih pokazatelja. Slike 26. i 27. prikazuju usporedbu pokazatelja tržišta rada, stopa ekonomske aktivnosti i stopa zaposlenosti hrvatskog gospodarstva (nacionalna razina i razina NUTS2 regija) s prosječnim vrijednostima zemalja članica Europske unije (EU28=100). Vrijednosti pokazatelja po ostalim zemljama članicama dane su u tablicama koje se nalaze u prilogu studiji.

Slika 45. Stope ekonomske aktivnosti, RH, NUTS2 i EU28, 2008., 2011. i 2013.

Napomena: stopa ekonomske aktivnosti je dobivena kao udio zaposlenih i nezaposlenih osoba u ukupnim članovima privatnih kućanstava (metodologija Ankete o radnoj snazi)
Izvor: Obrada autora

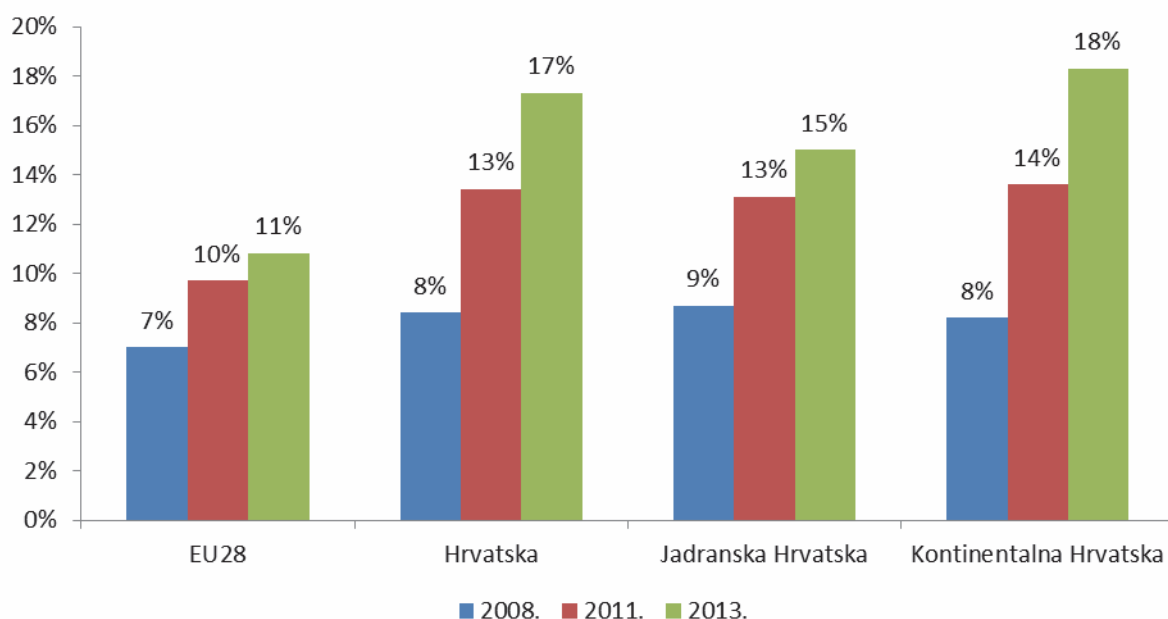
Slika 46. Stope zaposlenosti, RH, NUTS2 i EU28, 2008., 2011. i 2013.

Napomena: stopa zaposlenosti je definirana kao postotak zaposlenog stanovništva u ukupnom stanovništvu
Izvor: Obrada autora

Iz slika 34. i 35. je razvidno kako Hrvatska po vrijednosti oba pokazatelja zaostaje za prosjekom zemalja članica Europske unije. Dok je prosječna stopa ekonomske aktivnosti na razini EU28 2013. godine iznosila 72 posto, u Hrvatskoj je iznosila svega 64. Pri tom Jadranska Hrvatska bilježi nižu vrijednost (61 posto) ovog pokazatelja od Kontinentalne Hrvatske (65 posto). Odstupanje je još veće promotri li se stopa zaposlenosti, pri čemu je za Hrvatsku karakterističan i znatno veći pad ove stope u promatranom razdoblju (s 58 posto u 2008. na 53 posto u 2013. godini). Značajan pad udjela zaposlenog stanovništva u ukupnom stanovništvu zabilježen je u Kontinentalnoj Hrvatskoj i to čak za 6 postotnih bodova (s 59 posto u 2008. na 53 posto u 2013.). Detaljnji podaci po zemljama članicama EU dani su u tablicama u prilogu studiji.

Slika 47. Stope nezaposlenosti RH, NUTS2 i EU28, 2008., 2011. i 2013.

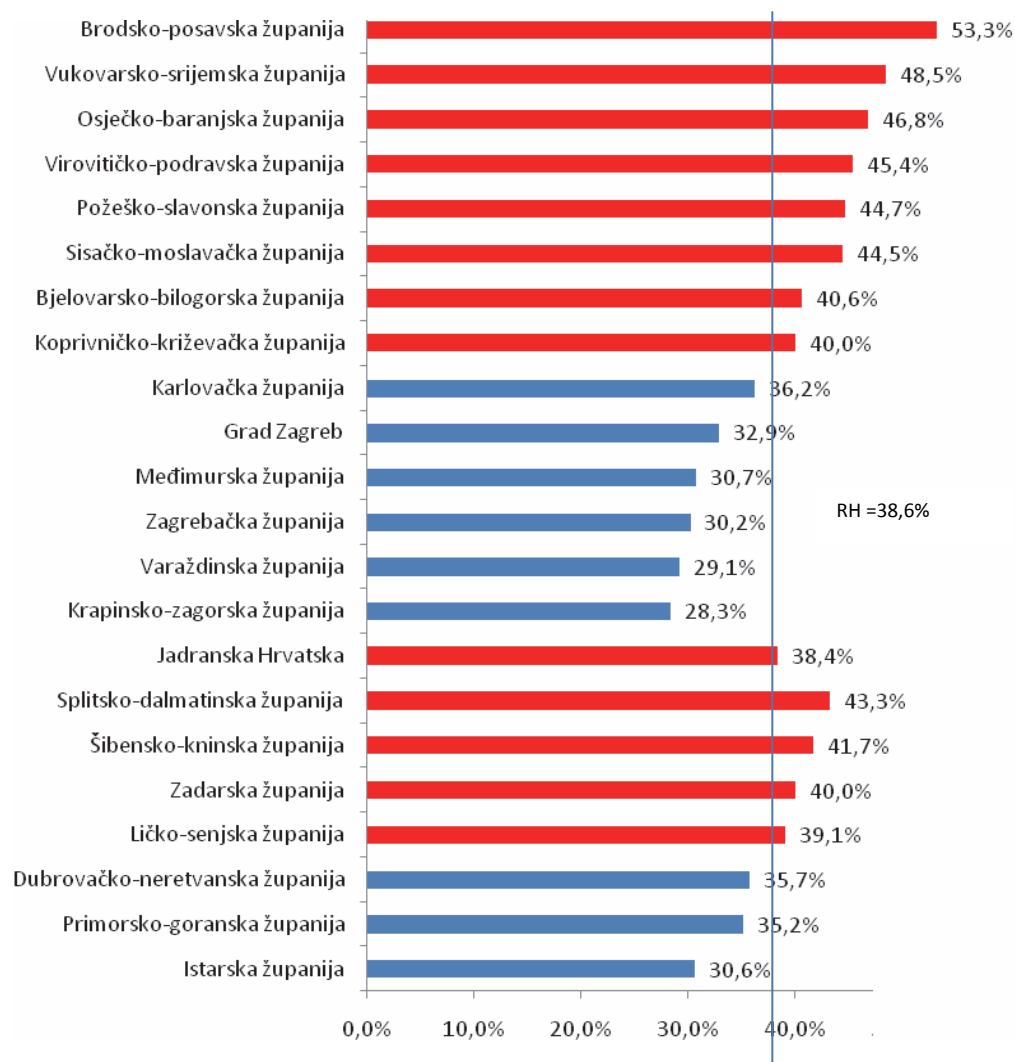
Izvor: Obrada autora

Prema podacima Eurostata stopa nezaposlenosti (osobe starije od 15 godina) je na razini cjelokupnog hrvatskog gospodarstva 2013. godine iznosila 17 posto, što je znatno iznad prosjeka EU28 (11 posto). Pri tom Kontinentalna Hrvatska bilježi stopu nezaposlenosti od 18 posto, dok se Jadranska Hrvatska sa stopom od 15 posto nalazi ispod državnog prosjeka. Usporede li se ti podaci s 2008. i 2011. godinom vidljivo je kako je hrvatsko tržište rada bilo značajno jače pogođeno gospodarskom krizom nego tržište EU28.

5.3.1. Stopa nezaposlenosti mladih

Stope nezaposlenosti mladih po županijama i NUTS2 regijama prikazane su na Slici 37. Prema Popisu iz 2011. godine stopa nezaposlenosti osoba u dobi između 15 i 24 godine u Hrvatskoj je iznosila 38,3 posto, što je niže nego u 2001. godini kada je iznosila 43,7 posto (Popis 2001). Obje NUTS2 regije se prema vrijednosti ovog pokazatelja nalaze na razini državnog prosjeka. Gledano po županijama najviša stopa nezaposlenosti mladih zabilježena je u Brodsko-posavskoj županiji gdje je iznosila 53,3 posto. Od ostalih županija Kontinentalne Hrvatske s visokom nezaposlenošću mladih osoba suočavaju se redom Vukovarsko-srijemska, Osječko-baranjska, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Sisačko-moslavačka i Bjelovarsko-bilogorska županija. Najniže stope nezaposlenosti mladih zabilježene su u Krapinsko-zagorskoj (28,3 posto) i Varaždinskoj županiji (29,1 posto). Među županijama Jadranska Hrvatske najviša je stopa nezaposlenosti zabilježena u Splitsko-dalmatinskoj županiji, 43,3 posto (13 posto iznad državne vrijednosti). Ispodprosječne stope nezaposlenosti mladih osoba ostvarene su samo u Istarskoj (30,6 posto), Primorsko-goranskoj (35,2 posto), i Dubrovačko-neretvanskoj županiji (35,7 posto). Detaljni podaci o ekonomskoj aktivnosti mladih po županijama i NUTS2 regija dani su u tablici koja se nalazi u prilogu studiji.

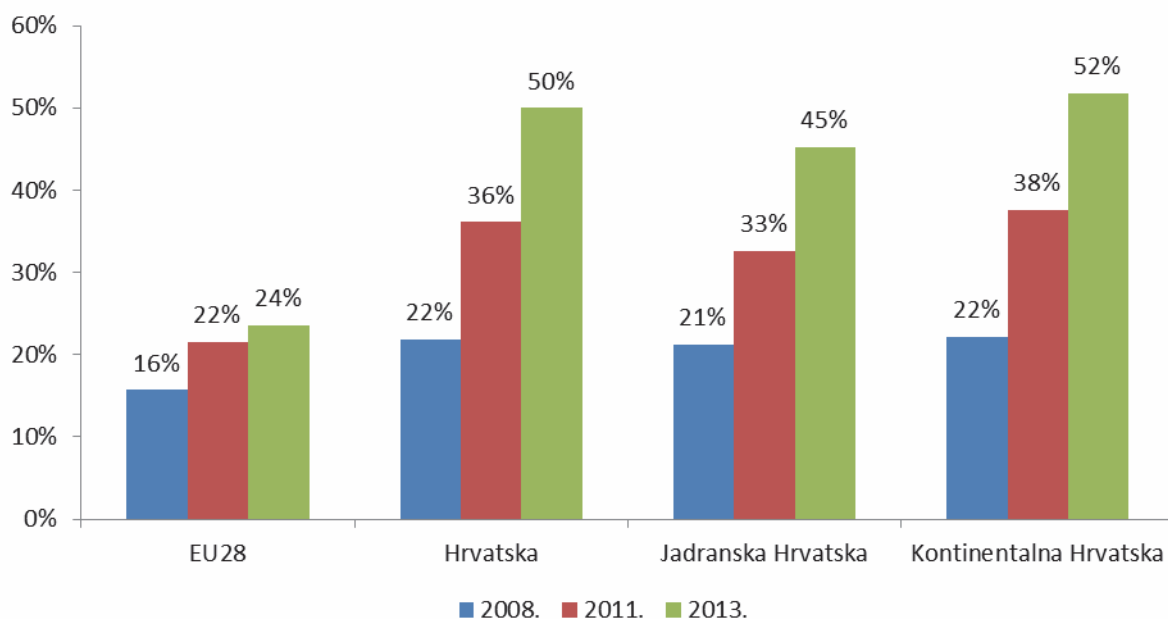
Slika 48. Stope nezaposlenosti mladih osoba (15-24), NUTS2 regije i županije, Popis 2011.

Izvor: Obrada autora

Analizirani su i podaci o udjelu mladih nezaposlenih osoba (od 15-24) u ukupnom broju nezaposlenih (Tablica 39.). Kako ove podatke objavljuje HZZ, dostupni su za novija razdoblja (od 2008. do 2013. godine). U Republici Hrvatskoj su nezaposlene mlade osobe krajem 2013. godine činile 19,6 posto svih nezaposlenih. U usporedbi s 2008. godinu došlo je do povećanja udjela nezaposlenih mladih osoba u ukupnoj nezaposlenosti. Gledano na razini NUTS2 regija znatno povoljnije stanje je u Jadranskoj Hrvatskoj u kojoj je zabilježen ispodprosječni udio nezaposlenih mladih (17,9 posto), dok je u Kontinentalnoj Hrvatskoj taj udio bio iznad državne razine, 20,3 posto. Među županijama Kontinentalne Hrvatske nezaposlenost mladih je najizraženija u Požeško-slavonskoj županiji, kao i u većini slavonskih županija. Zanimljiv je podatak da je najmanji udio nezaposlenih mladih u 2013. godini zabilježila Karlovačka županija. Gledano dinamički u odnosu na 2008. godinu u 2013. se godinu u svim županijama Kontinentalne Hrvatske povećao udio mladih u ukupnom broju nezaposlenih osoba. Među županijama Jadranske Hrvatske samo Ličko-senjska županija bilježi iznadprosječnu vrijednost ovog pokazatelja (22,5 posto), dok je najniži udio mladih u ukupnom broju nezaposlenih osoba imala Primorsko-goranska županija, 16,1 posto.

Slika 49. Stope nezaposlenosti mladih (15-24), EU28, Hrvatska, NUTS2 statističke regije, 2008., 2011. i 2013.

Izvor: Obrada autora

Prema podacima Eurostata, hrvatsko gospodarstvo obilježava iznadprosječna nezaposlenost mladih osoba, u dobi između 15 i 24 godine. Godine 2008. stopa nezaposlenosti mladih u Hrvatskoj iznosila 22 posto, a na razini EU28 16 posto. U razdoblju do 2013. godine jaz se još više povećao. Na razini EU28 stopa nezaposlenosti mladih povećana je za 8 postotnih bodova (24 posto u 2013.), a u Hrvatskoj za čak 18 postotnih bodova (50 posto u 2013.).

Tablica 53. Udio mladih nezaposlenih osoba (do 24 godine) u ukupnom broju nezaposlenih, NUTS2, NUTS3 regije i RH, na dan 31. prosinca, 2008.-2013.

	2008.	2010.	2011.	2012.	2013.
Kontinentalna Hrvatska	18,7%	20,1%	19,9%	21,0%	20,3%
Grad Zagreb	14,9%	16,1%	15,6%	16,5%	16,2%
Zagrebačka županija	17,1%	19,0%	19,8%	22,9%	22,0%
Krapinsko-zagorska županija	17,7%	21,7%	22,6%	25,3%	23,5%
Varaždinska županija	17,3%	19,7%	19,0%	21,1%	19,8%
Koprivničko-križevačka županija	22,5%	23,4%	22,5%	23,4%	22,3%
Međimurska županija	22,4%	23,8%	22,6%	22,8%	22,6%
Bjelovarsko-bilogorska županija	21,4%	22,6%	23,3%	23,9%	22,7%
Virovitičko-podravska županija	21,2%	21,8%	22,1%	23,6%	22,3%
Požeško-slavonska županija	23,2%	24,4%	23,2%	24,9%	24,8%
Brodsko-posavska županija	19,9%	23,0%	22,3%	23,2%	22,7%
Osječko-baranjska županija	20,3%	21,2%	20,6%	21,3%	20,4%
Vukovarsko-srijemska županija	21,2%	21,8%	21,4%	22,7%	22,3%
Karlovačka županija	13,5%	15,7%	16,7%	17,2%	15,8%
Sisačko-moslavačka županija	17,1%	19,0%	18,8%	19,5%	19,2%

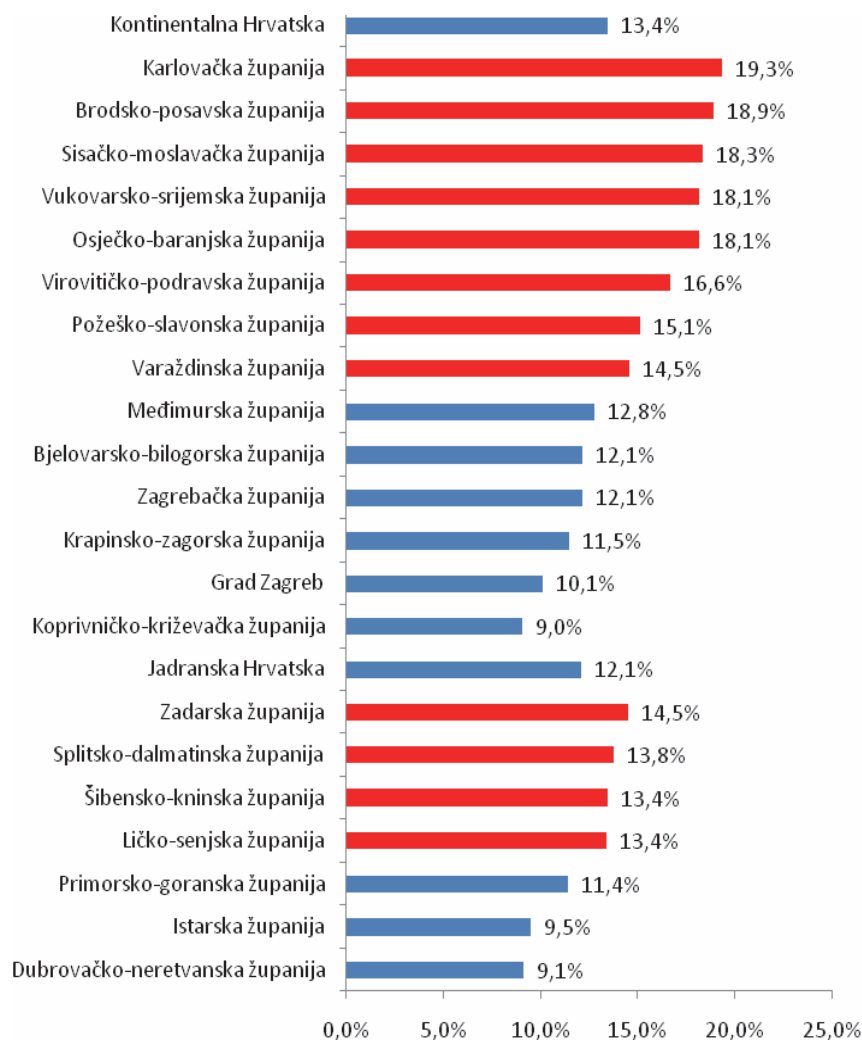
Jadranska Hrvatska	15,1%	17,3%	17,5%	18,4%	17,9%
Primorsko-goranska županija	14,1%	16,6%	15,2%	16,9%	16,1%
Ličko-senjska županija	16,8%	19,6%	21,2%	23,0%	22,5%
Zadarska županija	12,6%	15,6%	15,9%	18,0%	18,3%
Šibensko-kninska županija	14,9%	18,1%	18,7%	20,0%	19,7%
Splitsko-dalmatinska županija	16,4%	18,1%	18,6%	18,8%	18,0%
Istarska županija	14,5%	15,7%	15,9%	16,8%	16,3%
Dubrovačko-neretvanska županija	14,1%	17,1%	18,0%	18,9%	19,0%
Republika Hrvatska	17,5%	19,2%	19,1%	20,2%	19,6%
<i>Najmanja vrijednost</i>	<i>12,6%</i>	<i>15,6%</i>	<i>15,6%</i>	<i>16,5%</i>	<i>15,8%</i>
<i>Najveća vrijednost</i>	<i>23,2%</i>	<i>24,4%</i>	<i>23,3%</i>	<i>25,3%</i>	<i>24,8%</i>

Izvor: HZZ, obrada autora

5.3.2. Zaposlenost i nezaposlenost starijih

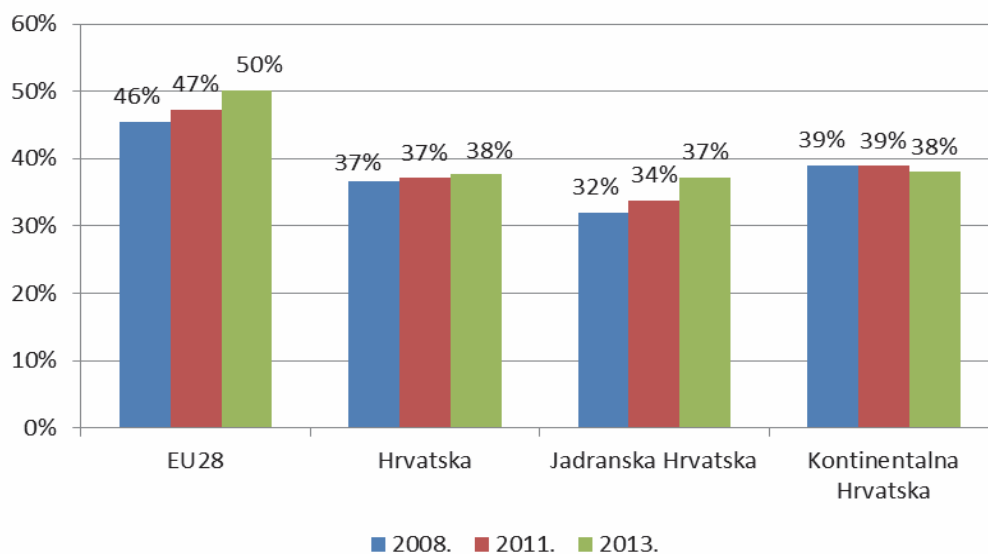
U uvjetima demografskog starenja te s njim povezanim smanjenjem radnog kontigenta od velikog je značaja zapošljavanje osoba u dobi od 55 do 64 godine. Prema podacima iz Popisa 2011 godine stopa aktivnosti starijih osoba u Hrvatskoj iznosila je 34,9 posto, stopa zaposlenosti 30,4 posto, a stopa nezaposlenosti 12,9 posto. Gledano na razini NUTS2 regija vidljivo je da je problem nezaposlenosti starijih osoba izraženiji među županijama Kontinentalne Hrvatske. Stope nezaposlenosti u NUTS2 regijama i županijama u 2011. godini prikazane su na Slici 39., dok su detaljni podaci o aktivnosti i zaposlenosti ove kategorije radne snage prikazani u tablicama u Prilogu studije. Kontinentalna Hrvatska bilježi, naime, iznadprosječnu stopu nezaposlenosti od 13,4 posto starijih te ispodprosječne stope zaposlenosti (29,8 posto) odnosno aktivnosti (34,4 posto). Problem nezaposlenosti starijih osoba najizraženiji je u Karlovačkoj, Brodsko-posavskoj, Sisačko-moslavačkoj, Vukovarsko-srijemskoj i Osječko-baranjskoj županiji. S druge strane najniže stope nezaposlenosti starijih radnika ima Koprivničko-križevačka županija (9,0 posto) i grad Zagreb (10,1 posto). Stopa nezaposlenosti osoba starih između 55 i 64 godine izmjerena za Jadransku Hrvatsku iznosila je 12,1 posto što je ispod vrijednosti na državnoj razini. Najniže stope nezaposlenost starijih osoba bilježe Dubrovačko-neretvanska, Istarska i Primorsko-goranska županija. Najviša stopa nezaposlenosti starijih osoba među županijama ove regije zabilježena je u Zadarskoj županiji (14,5 posto). Na slikama 40. i 41. uspoređene su stope zaposlenosti i stope ekonomske aktivnosti starijih osoba hrvatskog gospodarstva s prosjekom zemalja članica EU (EU28) za 2008., 2011. i 2013. godinu, prema podacima Eurostata (Anketa o radnoj snazi). Detaljni podaci po pojedinim zemljama članicama EU dani su u tablicama koje se nalaze u prilogu studiji. Stopa zaposlenosti starijih osoba u Hrvatskoj je u 2013. godini iznosila 38 posto, što je znatno ispod prosjeka EU28 od 50 posto. Prema vrijednosti ovog pokazatelja NUTS2 statističke regije ne odstupaju značajno od hrvatskog prosjeka. Stopa zaposlenosti starijih osoba u Jadranskoj Hrvatskoj tako iznosi 37 posto, a u Kontinentalnoj 38 posto. Slika 41. pokazuje kako hrvatsko gospodarstvo zaostaje za prosjekom EU28 i prema ekonomskoj aktivnosti starijih osoba. Tako su u 2013. godini u hrvatskom gospodarstvu ekonomski aktivne osobe činile 42 posto ukupne populacije u dobi između 55 i 64 godine, dok su na razini EU28 one činile 54 posto. Gledano na razini NUTS2 regija, Kontinentalna Hrvatska bilježi iznadprosječnu stopu ekonomske aktivnosti starijih (43 posto), a Jadranska Hrvatska ispodprosječnu (42 posto). Ipak, primjetan je pozitivan trend u kretanju stope aktivnosti starijih osoba od 2008. do 2013. godine kako na razini hrvatskog gospodarstva tako i na razini EU28.

Slika 50. Stope nezaposlenosti starijih osoba (55-64), NUTS2 regije i županije, Popis 2011

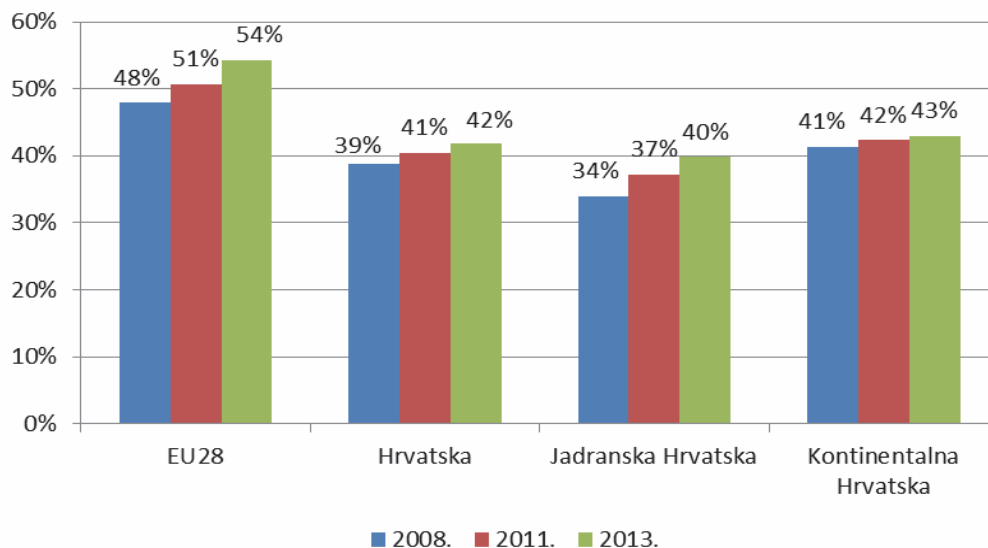
Izvor: Obrada autora

Slika 51. Stopa zaposlenosti starijih osoba (55-64 godine), EU28, Hrvatska i NUTS2 regije Jadranska i Kontinentalna Hrvatska, 2008., 2011. i 2013.

Izvor: Obrada autora

Slika 52. Stopa aktivnosti starijih osoba, EU28, Hrvatska i NUTS2 (Jadranska Hrvatska i Kontinentalna Hrvatska), 2008., 2011. i 2013.

Izvor: Obrada autora

5.3.3. Obrazovna struktura zaposlenih

U Tablici 40. prikazana je struktura zaposlenog stanovništva kod pravnih osoba prema razini obrazovanja u 2013. godini. U Republici Hrvatskoj je 2013. godine od ukupnog broja zaposlenih u pravnim osobama najviše njih završilo srednje obrazovanje (49,1

posto). Slijede zaposleni s najmanje višim stupnjem obrazovanja (30,0 posto), a najmanji je udio osoba nižeg obrazovanja i VKV, KV, PKV i NKV radnika. NUTS 2 regije pri tome ne odstupaju značajno od državnog prosjeka. Ipak, relativno dobar položaj Kontinentalne Hrvatske najvećim dijelom je posljedica iznadprosječnih vrijednosti Grada Zagreba, dok sve ostale županije ove regije imaju ispodprosječni udio zaposlenih sa završenim najvišim stupnjem obrazovanja. Najlošiju obrazovnu strukturu zaposlenih odnosno najmanji udio visokoobrazovanih zaposlenika ima Međimurska županija, tek 19,6 posto, također ona ima i najveći udio zaposlenih osoba sa završenim nižim obrazovanjem (32,7 posto). Od županija Jadranske Hrvatske iznadprosječne udjele zaposlenih sa završenom najmanje višom stručnom spremom imaju Primorsko-goranska, Splitsko-dalmatinska i Zadarska županija. Najniži udio najobrazovanije skupine zaposlenih ima Ličko-senjska županija, 25,9 posto. Podaci o obrazovnoj strukturi zaposlenih u pravnim osobama na razini NUTS2 regija i županija za 2008. godinu su dani u Prilogu studiji.

Tablica 54. Obrazovna struktura zaposlenih u pravnim osobama, NUTS2, NUTS3 regije i RH, 31. ožujka 2013.

	Stupanj stručnog obrazovanja		
	Najmanje viši stupanj obrazovanja*	Srednje obrazovanje	Niže obrazovanje i VKV, KV, PKV i NKV**
Kontinentalna Hrvatska	30,2%	49,3%	20,5%
Grad Zagreb	37,6%	48,2%	14,2%
Zagrebačka županija	24,3%	51,9%	23,8%
Krapinsko-zagorska županija	22,6%	52,8%	24,5%
Varaždinska županija	20,4%	50,2%	29,4%
Koprivničko-križevačka županija	25,8%	44,0%	30,2%
Međimurska županija	19,6%	47,6%	32,7%
Bjelovarsko-bilogorska županija	23,6%	52,0%	24,4%
Virovitičko-podravska županija	25,1%	50,7%	24,1%
Požeško-slavonska županija	25,9%	46,8%	27,4%
Brodsko-posavska županija	26,0%	48,6%	25,4%
Osječko-baranjska županija	27,0%	50,6%	22,4%
Vukovarsko-srijemska županija	25,6%	49,6%	24,9%
Karlovačka županija	25,5%	52,5%	22,0%
Sisačko-moslavačka županija	22,8%	50,8%	26,4%
Jadranska Hrvatska	29,6%	48,4%	21,9%
Primorsko-goranska županija	30,9%	48,2%	21,0%
Ličko-senjska županija	25,9%	52,7%	21,4%
Zadarska županija	30,2%	51,0%	18,8%
Šibensko-kninska županija	27,4%	53,1%	19,5%
Splitsko-dalmatinska županija	30,9%	46,8%	22,3%
Istarska županija	26,8%	47,7%	25,5%
Dubrovačko-neretvanska županija	29,5%	48,5%	22,0%
Republika Hrvatska	30,0%	49,1%	21,0%
Najmanja vrijednost	19,6%	44,0%	14,2%
Najveća vrijednost	37,6%	53,1%	32,7%
Prosjek županija	26,4%	49,7%	23,9%
Prosječno odstupanje od prosjeka županija (%)	15,0%	4,8%	17,1%

Izvor: Obrada autora

Tablica 55. Udio zaposlenih osoba sa završenim magisterijem i doktoratom u ukupnom broju zaposlenih osoba kod pravnih osoba, NUTS2, NUTS3 regije i RH, na dan 31. ožujka 2013.

	2013.
Kontinentalna Hrvatska	1,9%
Grad Zagreb	3,2%
Zagrebačka županija	0,5%
Krapinsko-zagorska županija	0,5%
Varaždinska županija	0,6%
Koprivničko-križevačka županija	0,8%
Međimurska županija	0,6%
Bjelovarsko-bilogorska županija	0,5%
Virovitičko-podravska županija	0,4%
Požeško-slavonska županija	0,6%
Brodsko-posavska županija	0,8%
Osječko-baranjska županija	2,0%
Vukovarsko-srijemska županija	0,5%
Karlovačka županija	0,5%
Sisačko-moslavačka županija	0,5%
Jadranska Hrvatska	1,3%
Primorsko-goranska županija	1,9%
Ličko-senjska županija	0,4%
Zadarska županija	1,3%
Šibensko-kninska županija	0,5%
Splitsko-dalmatinska županija	1,7%
Istarska županija	0,7%
Dubrovačko-neretvanska županija	1,1%
Republika Hrvatska	1,7%
Najmanja vrijednost	0,4%
Najveća vrijednost	3,2%
Prosjek županija (sa Gradom Zagrebom)	0,9%
Odstupanje od prosjeka	0,78%

Izvor: Obrada autora prema podacima DZS

Zaposlene osobe prema završenom obrazovanju – usporedba s zemljama Europske Unije

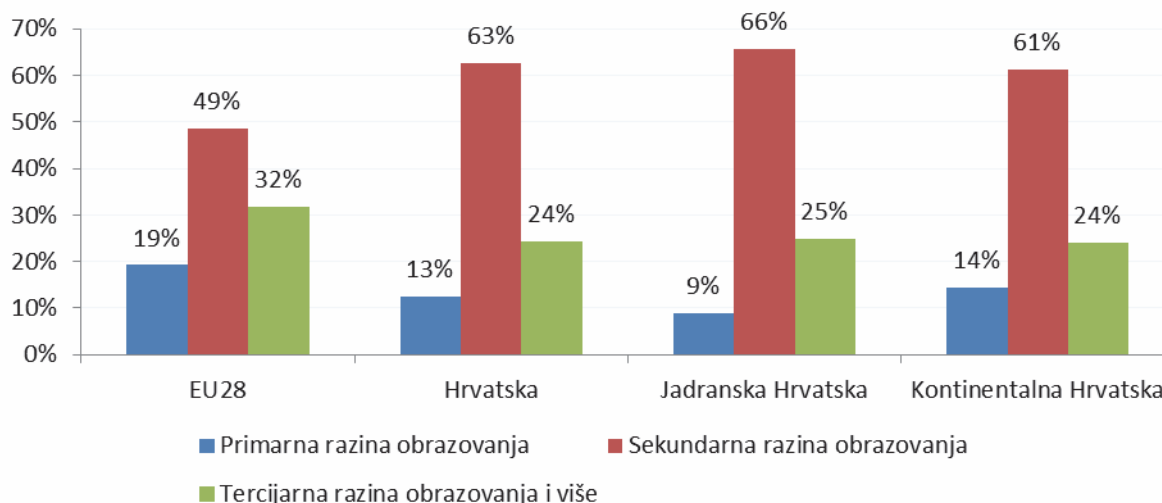
Slika 42. prikazuje strukturu zaposlenih osoba³³ prema završenoj razini obrazovanja za EU28 i Hrvatsku (državna razina i razina statističkih regija NUTS2) za 2013. godinu. S obzirom da su podaci su preuzeti od Eurostata (Anketa o radnoj snazi), vrijednosti pokazatelja za Hrvatsku se razlikuju od vrijednosti u prethodnom dijelu studije. Obrazovna struktura zaposlenih osoba se zasniva na međunarodnoj standardnoj klasifikaciji obrazovanja (eng. International Standard Classification of Education - ISCED 2011)³⁴. Tri su osnovne razine završenog obrazovanja: primarna razina (osnovnoškolsko obrazovanje i niže), sekundarna razina (srednješkolosko obrazovanje) i tercijarna razina (više, visoko i poslijediplomsko obrazovanje (magisterij)). Usporedi li se obrazovna struktura zaposlenih osoba u Hrvatskoj s prosjekom zemalja EU, vidljivo je kako je među zaposlenim osobama u Hrvatskoj znatno veći udio osoba sa završenom sekundarnom

³³ Pod zaposlenima ovdje se podrazumijevaju sve osobe u dobi od 15-64 godine koje tijekom radnog tjedna obavljaju posao u trajanju najmanje jednog sata ili su privremeno odsutne s posla.

³⁴ U Hrvatskoj se u statistici obrazovanja na nacionalnoj razini koristi Nacionalna standardna klasifikacija obrazovanja i potpuno je usporediva s ISCED klasifikacijom.

razinom obrazovanja (63 posto naspram 49 posto) a da le udio zaposlenih sa završenim tercijarnim obrazovanjem manji (24 posto naspram 32 posto). Ipak, Hrvatska ima nešto povoljniju strukturu zaposlenih sa završenom najnižom primarnom razinom obrazovanja, tako da u ukupnom broju zaposlenih ta skupina sudjeluje s 13 posto, dok prosjek EU28 iznosi 19 posto. Slika prikazuje i udjele na razini hrvatskih statističkih NUTS2 regija, te se može zaključiti kako Jadransku Hrvatsku obilježava nešto povoljnija obrazovna struktura zaposlenih, dok Kontinentalna Hrvatska ne odstupa značajnije od državnog prosjeka.

Slika 53. Zaposlene osobe prema razini obrazovanja, EU28, Hrvatska, 2013.

Izvor: Obrada autora

5.3.4. Obrazovna struktura nezaposlenih

Analiza obrazovne strukture nezaposlenih osoba pokazuje da u Republici Hrvatskoj najveći dio nezaposlenih, čak 61,7 posto, čine osobe sa završenom srednjom školom. Slijede nezaposleni sa završenom osnovnom školom, 22,7 posto (Tablica 42.). Najmanji je udio nezaposlenih osoba sa završenom višom školom odnosno prvim stupnjem fakulteta (4,2 posto), 6,0 posto nezaposlenih čine osobe bez škole odnosno sa nezavršenom osnovnom školom (6,0 posto), dok osobe sa najmanje završenim fakultetom čine 5,4 posto nezaposlenih. Gledano na razini NUTS 2 regija Kontinentalnu Hrvatsku obilježava nešto viši udio nezaposlenih osoba sa završenom osnovnom školom i bez škole, dok ostale skupine bilježe niži udio od onog na državnoj razini. Najlošiju obrazovnu strukturu nezaposlenih osoba s izrazito visokim udjelima nezaposlenih najniže kategorije obrazovanja imaju Međimurska, Koprivničko-križevačka i Brodsko-posavska županija. Zanimljivo je primijetiti da Grad Zagreb ima najveći udio nezaposlenih sa završenim fakultetom i nezaposlenih sa završenom višom školom, što se može objasniti i većom ponudom radne snage tog profila na tržištu rada Grada Zagreba. Istovremeno, ostale kategorije nezaposlenih imaju ispodprosječne udjele. Jadransku Hrvatsku obilježava iznadprosječni udio nezaposlenih osoba sa završenom srednjom školom (65,5 posto) te osoba sa završenim fakultetom (7,1 posto). Samo Ličko-senjska i Šibensko-kninske bilježe ispodprosječni udio nezaposlenih osoba sa završenim fakultetom u ukupnom broju nezaposlenih. Općenito se može zaključiti kako je obrazovna struktura nezaposlenih osoba u županijama Jadranske Hrvatske povoljnija nego u većini županija Kontinentalne Hrvatske. Detaljniji podaci o obrazovnoj strukturi nezaposlenih osoba, po pojedinim godinama razdoblja od 2008. do 2013. nalaze se u tablicama u Prilogu studiji.

Tablica 56. Struktura nezaposlenih osoba prema razini obrazovanja, NUTS2, NUTS3 regije i RH, prosjek 2008.-2013.

	Bez škole i nezavršena osnovna škola	Završena osnovna škola	Srednja škola	Prvi stupanj fakulteta, stručni studij i viša škola	Fakultet, akademija, magisterij, doktorat	Ukupno
Kontinentalna Hrvatska	7,4%	24,2%	60,1%	3,7%	4,6%	100,0%
Grad Zagreb	3,6%	17,9%	59,8%	6,4%	12,4%	100,0%
Zagrebačka županija	4,3%	24,0%	63,4%	4,0%	4,3%	100,0%
Krapinsko-zagorska županija	7,9%	24,5%	61,7%	3,5%	2,4%	100,0%
Varaždinska županija	6,7%	22,6%	62,2%	4,5%	4,0%	100,0%
Koprivničko-križevačka županija	12,6%	24,3%	57,1%	3,2%	2,8%	100,0%
Međimurska županija	17,6%	20,9%	54,9%	3,5%	3,1%	100,0%
Bjelovarsko-bilogorska županija	8,4%	29,1%	57,9%	2,6%	1,9%	100,0%
Virovitičko-podravska županija	6,6%	31,0%	58,5%	2,2%	1,7%	100,0%
Požeško-slavonska županija	8,6%	21,1%	63,5%	4,1%	2,7%	100,0%
Brodsko-posavska županija	11,3%	21,5%	62,6%	2,5%	2,1%	100,0%
Osječko-baranjska županija	8,0%	23,9%	61,4%	2,6%	4,2%	100,0%
Vukovarsko-srijemska županija	3,7%	27,6%	63,4%	2,8%	2,4%	100,0%
Karlovačka županija	9,5%	28,1%	56,0%	3,7%	2,7%	100,0%
Sisačko-moslavačka županija	9,2%	30,8%	55,3%	2,8%	1,9%	100,0%
Jadranska Hrvatska	2,8%	19,3%	65,5%	5,3%	7,1%	100,0%
Primorsko-goranska županija	5,3%	17,7%	62,5%	5,4%	9,2%	100,0%
Ličko-senjska županija	4,5%	28,2%	61,3%	3,5%	2,4%	100,0%
Zadarska županija	3,2%	24,4%	61,7%	3,8%	6,9%	100,0%
Šibensko-kninska županija	2,6%	23,8%	64,4%	4,2%	5,0%	100,0%
Splitsko-dalmatinska županija	1,4%	16,7%	68,7%	6,0%	7,2%	100,0%
Istarska županija	4,6%	24,6%	60,3%	4,7%	5,8%	100,0%
Dubrovačko-neretvanska županija	1,7%	16,2%	69,0%	5,9%	7,2%	100,0%
Republika Hrvatska	6,0%	22,7%	61,7%	4,2%	5,4%	100,0%
<i>Najmanja vrijednost</i>	<i>1,4%</i>	<i>16,2%</i>	<i>54,9%</i>	<i>2,2%</i>	<i>1,7%</i>	<i>100,0%</i>
<i>Najveća vrijednost</i>	<i>17,6%</i>	<i>31,0%</i>	<i>69,0%</i>	<i>6,4%</i>	<i>12,4%</i>	<i>100,0%</i>

Izvor: obrada autora, HZZ

Može se zaključiti da je ekonomska aktivnost stanovništva dvaju statističkih regija podjednaka.

Stopa aktivnosti u Kontinentalnoj Hrvatskoj je 2011. godine iznosila 62,2, a u Jadranskoj 61,6 posto, dok je stopa zaposlenosti u Kontinentalnoj Hrvatskoj bila je 52,0, a u Jadranskoj 51,5 posto. Najniže stope ekonomske aktivnosti zabilježene su u Ličko-senjskoj, Virovitičko-podravskoj, Požeško-slavonskoj, Brodsko-posavskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji. Ove županije imaju i najniže stope zaposlenosti i najviše stope nezaposlenosti. Najviša stopa aktivnosti zabilježena je u Gradu Zagrebu. Slijede Zagrebačka, Međimurska i Varaždinska županija koje istovremeno bilježe i najviše stope zaposlenosti i najniže stope nezaposlenosti. U Jadranskoj Hrvatskoj iznadprosječnu ekonomsku aktivnost bilježe Istarska, Primorsko-goranska i Dubrovačko-neretvanska županija

Kontinentalna Hrvatska je 2013. godine zabilježila stopu nezaposlenosti od 18 posto, dok se Jadranska Hrvatska sa stopom od 15 posto nalazila ispod državnog prosjeka.

Usporede li se ti podaci s 2008. i 2011. godinom vidljivo je kako je hrvatsko tržište rada bilo značajno jače pogođeno gospodarskom krizom nego tržište EU28.

Najviša stopa nezaposlenosti mladih zabilježena je u Brodsko-posavskoj županiji, zatim redom u Vukovarsko-srijemskoj, Osječko-baranjskoj, Virovitičko-podravskoj, Požeško-slavonskoj, Sisačko-moslavačkoj i Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Najniže stope nezaposlenosti mladih zabilježene su u Krapinsko-zagorskoj i Varaždinskoj županiji. Među županijama Jadranske Hrvatske najviša je stopa nezaposlenosti zabilježena u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Ispodprosječne stope nezaposlenosti mladih osoba ostvarene su samo u Istarskoj, Primorsko-goranskoj i Dubrovačko-neretvanskoj županiji.

Jadransku Hrvatsku obilježava manji udio nezaposlenih mladih osoba u ukupnom broju nezaposlenih, dok je u Kontinentalnoj Hrvatskoj taj udio iznad državne razine. Među županijama Jadranske Hrvatske samo Ličko-senjska županija bilježi iznadprosječnu vrijednost ovog pokazatelja dok je najniži udio mladih u ukupnom broju nezaposlenih osoba imala Primorsko-goranska županija. Nezaposlenost mladih najizraženija je u Požeško-slavonskoj županiji, kao i u većini slavonskih županija. Najmanji udio nezaposlenih mladih u 2013. godini zabilježila Karlovačka županija. Gledano dinamički u odnosu na 2008. godinu u 2013. se godinu u svim županijama Kontinentalne Hrvatske povećao udio mladih u ukupnom broju nezaposlenih osoba.

Nezaposlenost starijih osoba izraženija je u županijama Kontinentalne Hrvatske, i to najviše u Karlovačkoj, Brodsko-posavskoj, Sisačko-moslavačkoj, Vukovarsko-srijemskoj i Osječko-baranjskoj županiji. S druge strane najniže stope nezaposlenosti starijih radnika ima Koprivničko-križevačka županija (9,0 posto) i Grad Zagreb (10,1 posto). U Jadranskoj Hrvatskoj najniže stope nezaposlenost starijih osoba bilježe Dubrovačko-neretvanska, Istarska i Primorsko-goranska županija. Najviša je u Zadarskoj županiji.

Kontinentalna Hrvatska bilježi iznadprosječnu stopu ekonomske aktivnosti starijih (43 posto), a Jadranska Hrvatska ispodprosječnu (42 posto). Ipak, primjetan je pozitivan trend u kretanju stope aktivnosti starijih osoba od 2008. do 2013. godine kako na razini hrvatskog gospodarstva tako i na razini EU28.

Kontinentalnu Hrvatsku obilježava nešto viši udio nezaposlenih osoba sa završenom osnovnom školom i bez škole, dok ostale skupine bilježe niži udio od onog na državnoj razini. Najlošiju obrazovnu strukturu nezaposlenih osoba s izrazito visokim udjelima nezaposlenih najniže kategorije obrazovanja imaju Međimurska, Koprivničko-križevačka i Brodsko-posavska županija.

Jadransku Hrvatsku obilježava iznadprosječni udio nezaposlenih osoba sa završenom srednjom školom (65,5 posto) te osoba sa završenim fakultetom (7,1 posto). Samo Ličko-senjska i Šibensko-kninske bilježe ispodprosječni udio nezaposlenih osoba sa završenim fakultetom u ukupnom broju nezaposlenih.

Ovi podaci upozoravaju na važnost obrazovanja u regionalnom razvoju jer unatoč ujednačenim mogućnostima srednjoškolskog obrazovanja po županijama odnosi obrazovanih i nezaposlenih su u zabrinjavajućem neskladu. Izrađivači SRR su i ovdje upućeni na suradnju s izrađivačima županijskih razvojnih strategija i na mjere doškolavanja i cjeloživotnog obrazovanja poduzetnika.

5.4. Gospodarska infrastruktura

Gospodarska infrastruktura relevantna za regionalni razvoj uključuje slobodne i poduzetničke zone i slijedeće poduzetničke potporne institucije: tehnološke parkove, poduzetničke inkubatore, razvojne agencije, poduzetničke centre

Članak 2. Zakona o unaprjeđenju poduzetničke infrastrukture (NN 93/13), određuje poduzetničku infrastrukturu kao ukupnost svih prostorno specifičnih oblika odvijanja različitih poduzetničkih aktivnosti nastalih kao rezultat promišljenog i organiziranog prostorno razvojnog koncepta jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i Republike Hrvatske. Poduzetničku infrastrukturu u užem smislu ovoga Zakona čini sustav poduzetničkih zona, odnosno poduzetničkih potpornih institucija unutar Republike Hrvatske. Člankom 3. Zakona, poduzetničke zone su određene kao infrastrukturno opremljena područja određena prostornim planovima, namijenjena obavljanju određenih vrsta poduzetničkih, odnosno gospodarskih aktivnosti. Osnovna karakteristika poduzetničkih zona je zajedničko korištenje infrastrukturno opremljenog i organiziranog prostora od strane poduzetnika kojima se poslovanjem unutar poduzetničke zone omogućuje racionalizacija poslovanja i korištenje raspoloživih resursa poduzetničke zone zajedno s ostalim korisnicima. Članak 4. Zakona definira poduzetničke potporne institucije kao dio ukupne poduzetničke infrastrukture, koju čine:

1. RAZVOJNE AGENCIJE – registrirane pravne osobe zadužene za operativno provođenje mjera za razvoj gospodarstva i poduzetništva na lokalnoj (regionalnoj) i nacionalnoj razini, poticanje i privlačenje investicija te iniciranje i realizaciju projekata poticanja gospodarskog razvitka i poduzetništva, objedinjavajući rad gospodarskih subjekata, lokalnih i regionalnih poduzetničkih institucija, te visokoobrazovnih institucija i centara znanja. Ovisno o osnivaču i području na kojem djeluju razvojne agencije mogu biti LOKALNE (osnivaju ih jedinice lokalne samouprave), ŽUPANIJSKE (osnivaju ih jedinice područne (regionalne) samouprave) i RAZVOJNE AGENCIJE ODREĐENE DJELATNOSTI (npr. Energetska razvojna agencija, itd. – osnivaju ih jedinice lokalne i/ili područne (regionalne) samouprave
2. PODUZETNIČKI CENTRI – registrirane pravne osobe zadužene za operativno provođenje razvojnih mjera i poticanje poduzetništva na lokalnom i/ili širem području (županija, regija), koje predstavljaju središta stručne i edukativne pomoći lokalnim odnosno regionalnim poduzetnicima.
3. POSLOVNI INKUBATORI – registrirane pravne osobe zadužene za pomoć i podršku poduzetnicima u ranoj fazi razvoja poduzetničkih projekata. Inkubatori pružaju stručnu tehničku i edukativnu pomoć za pokretanje poduzetničkih projekata i poduzeća te njihov brz i održiv razvoj.
4. PODUZETNIČKI INKUBATORI – registrirane pravne osobe koje pružaju podršku uspješnom razvoju poduzetništva obavljajući poslovne usluge i osiguravajući resurse, uključujući poslovne (radne) prostore po povoljnijim uvjetima za poduzetnike početnike od prve do treće godine poslovanja
5. INKUBATORI ZA NOVE TEHNOLOGIJE – specijalizirani poslovni subjekti s tematskim fokusom i usmjerenjem na područja nove (visoke) tehnologije koji podržavaju pokretanje i rast inovativnog poduzetništva kroz inkubacijske programe i koji novoosnovanim inovativnim poduzećima sličnog profila i interesa pružaju resurse i profesionalne usluge potrebne za rast i razvoj.
6. PODUZETNIČKI AKCELERATORI – registrirane pravne osobe, odnosno specijalizirani poslovni subjekti zaduženi za pružanje usluga podrške poduzetnicima u postinkubacijskoj fazi, odnosno u fazi razvoja i širenja poslovanja na domaćem i stranom tržištu.

7. POSLOVNI PARKOVI – registrirane pravne osobe s fizičkim prostorima, zemljištem i resursima za smještaj malih, srednjih i velikih poduzetnika na komercijalnoj osnovi s posebnim fokusom na privlačenje domaćih i inozemnih investicija.
8. ZNANSTVENO-TEHNOLOŠKI PARKOVI - trgovačka društva koja osnovana radi komercijalizacije znanstvenih rezultata, poticanja suradnje znanstvenika i gospodarstvenika, sukladno članku 30. Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju.
9. CENTRI KOMPETENCIJE - specijalizirani poslovni subjekti koji provode istraživačke projekte razvojnog ili proizvodnog karaktera i razvijaju kompetencije u pojedinim područjima. Drugi poslovni subjekti mogu s centrom kompetencije ugovoriti usluge istraživanja i razvoja u svrhu jačanja pojedinih industrijskih grana. Usmjereni su na razvojna i primijenjena istraživanja i njihovu komercijalizaciju te potporu i jačanje intelektualnog vlasništva unutar specifičnih tematskih područja i grana kompetencije.

Zakonom o unaprjeđenju poduzetničke infrastrukture (Narodne novine, br. 93/13) ustrojen je Registar (sistematizirana baza podataka) poduzetničkih zona i poduzetničkih potpornih institucija, za čiju uspostavu i vođenje je nadležno Ministarstvo poduzetništva i obrta. U Jedinstvenom registru poduzetničke infrastrukture evidentirani su i sistematizirani svi subjekti poduzetničke infrastrukture u Republici Hrvatskoj koji su korisnici potpora, poticajnih mjera, darovnica ili povlastica odobrenih od strane Ministarstva poduzetništva i obrta nadležnog za poduzetničke zone i poduzetničke potporne institucije, ili od strane drugih tijela državne uprave nadležnih za dodjelu potpora, poticajnih mjera, darovnica ili povlastica. Jedinstveni registar poduzetničke infrastrukture čine Registar poduzetničkih zona i Registar poduzetničkih potpornih institucija. Prijava subjekata u registar Ministarstva je u tijeku. Manji dio subjekata prijavljenih u bazu verificiran je u Ministarstvu poduzetništva i samo podaci o verificiranim subjektima su javno dostupni na službenim stranicama Ministarstva. MINPO provodi verifikaciju preostalih subjekata prijavljenih u bazu, a informacije o tim subjektima nisu javno dostupne putem Registra na stranicama Ministarstva (bit će dostupne tek po verifikaciji MINPO-a), stoga su podaci MINPO-a o broju poduzetničkih zona navedenih u tablici 58. Poduzetničke zone na razini statističkih regija NUTS2 i NUTS 3 stanje 2015. nepotpuni i ne pružaju objektivne informacije o stvarnom broju poduzetničkih zona u hrvatskim županijama. Ispravno je oslanjati se na podatke Državnog ureda za reviziju iz 2014. godine, koji obuhvaća sve poduzetničke zone – planirane i aktivne, odnosno one u kojima se odvija poduzetnička aktivnost.

Tablica 57. Zone prema veličini ukupne površine, tipu aktivnosti i intenzitetu aktivacije raspoložive površine

ukupna površina	tipu aktivnosti	intenzitet aktivacije raspoložive površine
MIKRO ZONE – ukupna površina do 10 ha	PROIZVODNO–PRERAĐIVAČKE ZONE	NEAKTIVNE PODUZETNIČKE ZONE – stupanj aktivacije (popunjenost aktivnim poduzetnicima) raspoložive površine zone iznosi 0 posto (0 ha aktivirane površine poduzetničke zone), nakon isteka prve godine od osnivanja poduzetničke zone
MALE ZONE – ukupna površina od 10 do 50 ha	LOGISTIČKO – DISTRIBUCIJSKE ZONE	ZONE U INICIJALNOJ AKTIVACIJI – stupanj aktivacije zone iznosi < 33 posto raspoložive površine zone
SREDNJE ZONE – ukupna površina od 50 do 100 ha	USLUŽNO MJEŠOVITE ZONE	SREDNJE AKTIVNE ZONE – stupanj aktivacije zone iznosi od 33 posto < 66 posto raspoložive površine zone
VELIKE ZONE – ukupna površina veća od 100 ha		POTPUNO AKTIVNE ZONE – stupanj aktivacije zone iznosi ≥ 66 posto raspoložive površine zone

Izvor: Zakon o unaprjeđenju poduzetničke infrastrukture, Narodne novine, br. 93/13

U listopadu 2014. godine, Državni ured za reviziju objavio je Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti i ulaganja u opremanje i razvoj poduzetničkih zona (skupno za sve županije), te pojedinačna izvješća o obavljenoj reviziji po županijama.³⁵ Javno dostupni podaci o poduzetničkim zonama Ministarstva gospodarstva (MINGO) iz 2008., te podaci Državnog ureda za reviziju, sukladno pojedinačnim izvješćima nalaze se u tablici u nastavku. Koncem 2013., na području Republike Hrvatske je prema postojećoj prostorno planskoj dokumentaciji bilo 1308 poduzetničkih zona (tzv. planirane zone), koje je osnovalo 515 jedinica lokalne samouprave i tri županije. Koncem 2013. poduzetnička aktivnost se odvijala u 451 poduzetničkoj zoni (tzv. aktivne zone), odnosno u 34,5 posto. U njima je bilo 69.303 zaposlenika.

Tablica 58. Poduzetničke zone na razini statističkih regija NUTS2 i NUTS 3 stanje 2015.

NUTS2/Županija	Poduzetničke zone			
	Podaci MINGO (2008)	Podaci MINPO-registar (2015)	Podaci iz Izvješća Državnog ureda za reviziju (2014) - planirano	Podaci iz Izvješća Državnog ureda za reviziju (2014) - aktivno
Kontinentalna Hrvatska	74	15	691	263
Zagrebačka	4	2	96	33
Krapinsko-zagorska	5	0	61	21
Sisačko-moslavačka	6	0	45	22
Karlovačka	7	0	43	17
Varaždinska	5	0	57	32
Koprivničko-križevačka	4	1	64	18
Bjelovarsko-bilogorska	7	0	41	14
Virovitičko-podravska	6	0	34	12
Požeško-slavonska	5	0	30	11
Brodsko-posavska	3	2	52	10
Osječko-baranjska	11	1	63	33
Vukovarsko-srijemska	2	0	56	9
Međimurska	9	9	49	31
Grad Zagreb	0	0	0	0
Jadranska Hrvatska	43	26	617	188
Primorsko-goranska	7	0	81	40
Ličko-senjska	10	4	41	8
Zadarska	5	8	90	24
Šibensko-kninska	3	2	56	15
Splitsko-dalmatinska	6	2	166	40
Istarska	9	5	105	52
Dubrovačko-neretvanska	3	5	78	9
Republika Hrvatska	117	41	1308	451

Izvor: Ministarstvo gospodarstva (2008.), Državni ured za reviziju (2014.), MINPO (veljača 2015.)

Podaci MINGO nisu dostupni po godinama pa su na raspolaganju bili samo podaci za 2008. godinu koji su prikazani u prvom stupcu Tablice 59. U dostupnim dokumentima MINGO spominju se, inače, sljedeće vrste zona, parkova, centara i inkubatora:

- ZONE (bez specifikacije vrste): gospodarska, radna, poslovna, komunalna, obrtnička, industrijska, gospodarsko-proizvodna, gospodarsko-servisna,

³⁵U skupnom Izvješću navodi se da Grad Zagreb razvojnou strategijom i prostorno planskom dokumentacijom nije predvidio izgradnju poduzetničkih zona, stoga je ukupno 20 pojedinačnih izvješća.

komunalno-servisna, poslovno-industrijska/industrijsko-poslovna, zona malog gospodarstva, zona male privrede, zona poslovnih namjena, servisno-uslužna zona, poslovno-stambena zona, zona malog i srednjeg poduzetništva, zona zanatstva-male privrede, gospodarska zona za malo i srednje poduzetništvo

- PARKOVI: tehnološki park, industrijski park, poslovni park, poduzetnički park, poslovno-razvojni park, znanstveno-tehnologijski park
- CENTRI: poduzetnički centar, tehnološko-inovacijski centar, centar za poduzetništvo, centar za razvoj poduzetništva, centar za transfer tehnologija, poslovno-inovacijsko potporni centar, centar za poticanje poduzetništva i obrtništva, centar za promicanje i razvitak poduzetništva
- INKUBATORI: poduzetnički inkubatori i poticajna regionalna institucija malog poduzetništva koju bi se moglo svrstati pod inkubator (nalazi se u Splitu)

Prema javno dostupnim podacima Ministarstva gospodarstva u RH posluje 15 slobodnih zona, od kojih je 8 smješteno u Jadranskoj, a 7 u Kontinentalnoj Hrvatskoj. Poduzetničkih zona je 117, 74 u Kontinentalnoj i 43 u Jadranskoj Hrvatskoj. Najviše poduzetničkih zona u Kontinentalnoj Hrvatskoj, ujedno i u RH, ima u Osječko-baranjskoj županiji (11). Najviše poduzetničkih zona u Jadranskoj Hrvatskoj ima u Ličko-senjskoj županiji (10). Po 9 poduzetničkih zona imaju Međimurska i Istarska županija. Pri tom je Međimurska županija nakon Grada Zagreba najmanja županija (729 km²), a ima ukupno 9 poduzetničkih zona. Osječko-baranjska županija ima najveći broj poduzetničkih zona (11), a površinom je 5,67 puta veća od Međimurske.

Podaci Državnog ureda za reviziju (treći i četvrti stupac Tablice 59.) razlikuju se od dostupnih podataka MINGO i MINPO. Prema Državnom uredu, u Kontinentalnoj Hrvatskoj prostornim planovima je predviđena 691 poduzetnička zona, a aktivno ih je 263. Od 617 planiranih i u Jadranskoj Hrvatskoj aktivno je 188. U Kontinentalnoj Hrvatskoj brojem aktivnih poduzetničkih zona prednjače Zagrebačka (33), Osječko-baranjska županija (33), Varaždinska (32) i Međimurska županija (31). U ovim županijama smjestila se gotovo polovica (49,05posto) svih poduzetničkih zona u Kontinentalnoj Hrvatskoj.

Najmanje zona u Kontinentalnoj Hrvatskoj, izuzev Grada Zagreba u kojem nema zona, je u Vukovarsko-srijemskoj (9) a u Jadranskoj Hrvatskoj u Ličko-senjskoj (8). Najviše aktivnih poduzetničkih zona u Jadranskoj Hrvatskoj (više od četvrtine svih aktivnih zona u JH, odnosno 27,66 posto) zabilježeno je u Istarskoj županiji (52). Istarska županija, zajedno s Primorsko-goranskom (40 aktivnih zona) i Splitsko-dalmatinskom županijom (40 aktivnih zona) sudjeluje čini u ukupnom broju svih aktivnih zona u Jadranskoj Hrvatskoj sa 70,21 posto. Međimurska županija je nakon Grada Zagreba površinom najmanja županija (729 km²) a ima ukupno 31 poduzetničku zonu. Istarska županija ima najviše poduzetničkih zona (52), a površinom je veća od Međimurske 3,85 puta.

Tablica 59. Slobodne zone i poduzetničke potporne institucije, na razini statističke regije NUTS2 i NUTS 3, 2014.

NUTS2/Županija	Slobodne zone ³⁶	Tehnološki parkovi	Poduzetnički inkubatori	Regionalne razvojne agencije	Poduzetnički centri
Kontinentalna Hrvatska	7	7	19	14	24
Zagrebačka	0	0	0	1	4
Krapinsko-zagorska	1	0	0	1	0
Sisačko-moslavačka	0	0	1	1	1
Karlovačka	1	0	1	1	0
Varaždinska	1	2	1	1	1
Koprivničko-križevačka	0	0	4	1	2
Bjelovarsko-bilogorska	0	0	3	1	0
Virovitičko-podravska	0	0	0	1	1
Požeško-slavonska	0	0	2	1	2
Brodsko-posavska	1	1	2	1	1
Osječko-baranjska	1	1	3	1	10
Vukovarsko-srijemska	1	0	0	1	0
Međimurska	0	2	0	1	0
Grad Zagreb	1	1	2	1 ³⁷	2
Jadranska Hrvatska	8	2	11	7	12
Primorsko-goranska	2	2	2	1	3
Ličko-senjska	0	0	0	1	0
Zadarska	0	0	1	1	0
Šibensko-kninska	1	0	1	1	0
Splitsko-dalmatinska	2	0	4	1	6
Istarska	2	0	2	1	1
Dubrovačko-neretvanska	1	0	1	1	2
Republika Hrvatska	15	9	30	21	36

Izvor: Ministarstvo gospodarstva, Agencija za regionalni razvoj RH, stanje na dan 10.11.2014.

Tablica pokazuje da su tehnološki parkovi uglavnom koncentrirani u Kontinentalnoj Hrvatskoj i to u Sjevernoj Hrvatskoj (Varaždinska (2), Međimurska (2), Grad Zagreb (1)), i po jedan u Brodsko-posavskoj i Osječko-baranjskoj županiji. U 15 županija smjestio se jedan do najviše četiri poduzetnička inkubatora (Koprivničko-križevačka i Splitsko-dalmatinska županija broje svaka po četiri poduzetnička inkubatora). U Hrvatskoj ih je ukupno 30 (19 u Kontinentalnoj i 11 u Jadranskoj Hrvatskoj). Sve županije imaju regionalne razvojne agencije koje, uz ostalo, imaju zadaću poticati gospodarski razvoj na području županije i promovirati županiju kao povoljni prostor za gospodarska ulaganja.

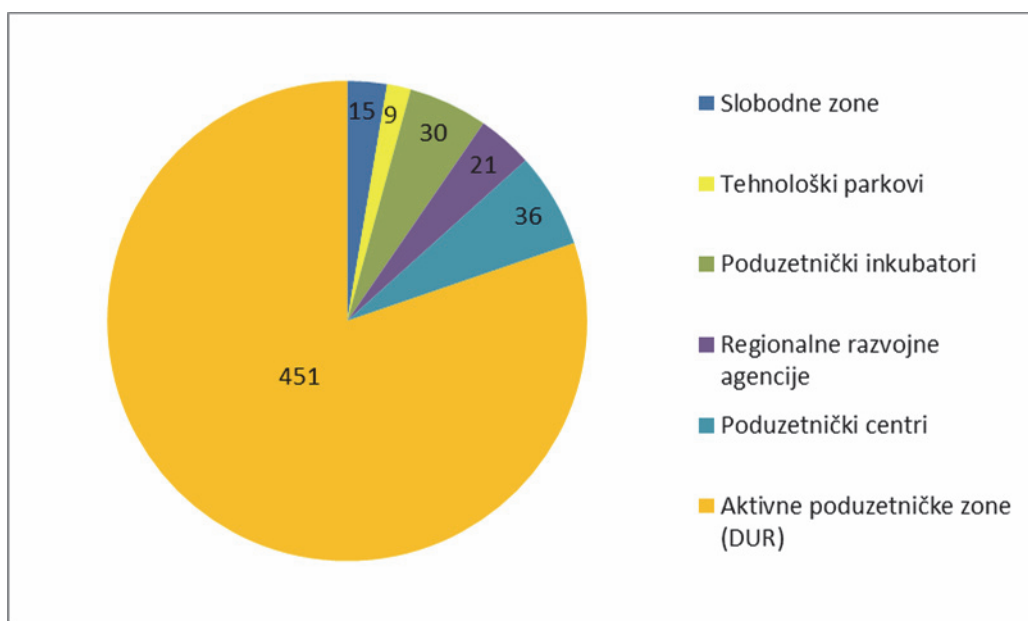
U RH ima 36 poduzetničkih centara. Grad Zagreb i 12 županija imaju jedan ili više poduzetničkih centara. Preostalih osam županija nema ni jedan. Najveći broj poduzetničkih centara nalazi se u Splitsko-dalmatinskoj županiji (ukupno 6). Slijedi Zagrebačka županija s četiri poduzetnička centra.

³⁶Iako se i u slobodnim zonama obavljaju gospodarske djelatnosti, njihovo osnivanje, upravljanje te uvjeti za obavljanje gospodarskih djelatnosti, definirani su Zakonom o slobodnim zonama (Narodne novine, br. 44/96, 78/99, 127/00, 92/05, 85/08, 148/13)

³⁷ Na mrežnim stranicama Agencije za regionalni razvoj (<http://www.arr.hr/wp-content/uploads/2013/11/Popis-akreditiranih-regionalnih-koordinatora.pdf>), Grad Zagreb – Gradski ured za stratejsko planiranje i razvoj Grada Zagreba naveden je kao akreditirani regionalni koordinator, pa je ukupan broj regionalnih razvojnih agencija (koje djeluju na županijskoj razini, 21),

Najraznovrsniju strukturu gospodarske infrastrukture (jedna ili više slobodnih i poduzetničkih zona, jedan ili više parkova, jedan ili više poduzetničkih inkubatora, jedna ili više razvojnih agencija, jedan ili više poduzetničkih centara) imaju Varaždinska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska i Primorsko-goranska županija. Portfelj s najvećim brojem sastavnica gospodarske infrastrukture registriran je u Osječko-baranjskoj županiji (ukupno 27), a potom u Splitsko-dalmatinskoj (19). U Vukovarsko-srijemskoj županiji djeluje regionalna razvojna agencija, a aktivne su dvije poduzetničke zone i jedna slobodna (ukupno 4 sastavnice gospodarske infrastrukture, najmanje u RH). Slijedi Šibensko-kninska s 3 poduzetničke zone, jednom slobodnom zonom, jednim inkubatorom i s regionalnom razvojnom agencijom.

Slika 54. Sastavnice gospodarske infrastrukture u Republici Hrvatskoj (stanje 4.11.2014., u apsolutnom iznosu)

Izvor: obrada podataka autora (Napomena: grafički prikaz napravljen je na temelju podataka MINGO, osim aktivnih poduzetničkih zona za koje je podatak preuzet iz Izvješća Državnog ureda za reviziju (DUR), 2014.)

U Tablici 60. nalaze se podaci Ministarstva poduzetništva o poduzetničkim potpornim institucijama, preuzeti iz Jedinственог регистра poduzetničke infrastrukture, s mrežnih stranica Ministarstva, uz napomenu da su podaci nepotpuni jer je postupak verifikacije pravnih subjekata još uvijek u tijeku (jednako kao i slučaju poduzetničkih zona).

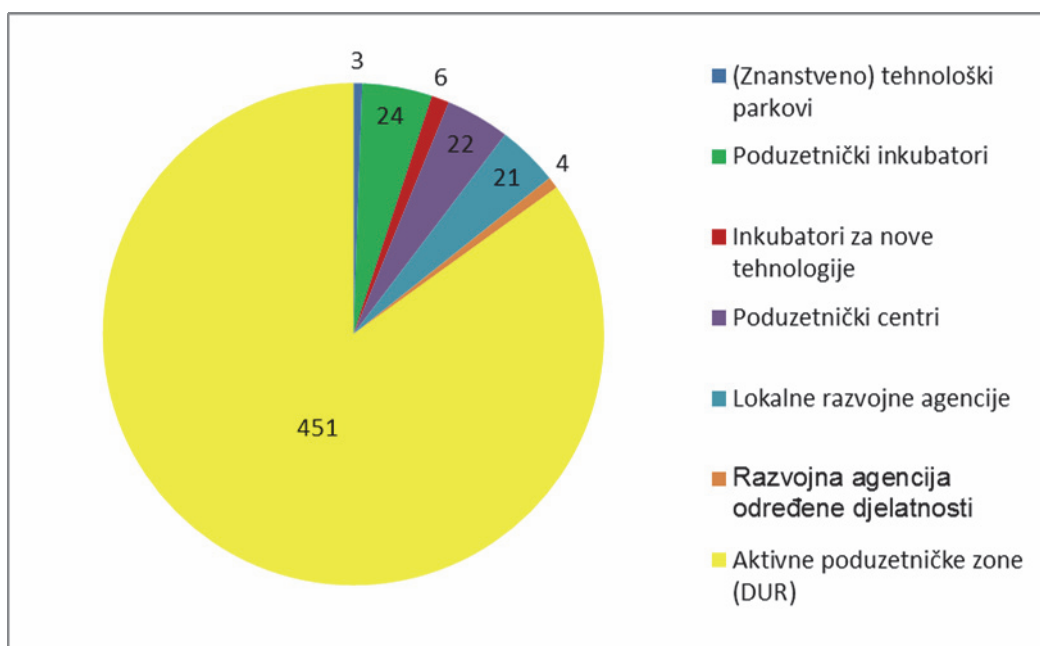
Tablica 60.Poduzetničke potporne institucije, stanje na dan 14.02.2015.

NUTS2/Županija	(Znanstveno) tehnološki parkovi	Poduzetnički inkubatori	Inkubatori za nove tehnologije	Poduzetnički centri	Lokalne razvojne agencije	Razvojna agencija određene djelatnosti
Kontinentalna Hrvatska	2	17	4	16	17	3
Zagrebačka				2		
Krapinsko-zagorska						
Sisačko-moslavačka		1		1	3	
Karlovačka				1		
Varaždinska	1			2	1	
Koprivničko-križevačka		2				1
Bjelovarsko-bilogorska		2			2	
Virovitičko-podravska		1		1	1	
Požeško-slavonska		3		2	1	
Brodsko-posavska		2			2	
Osječko-baranjska		3	1	5	2	
Vukovarsko-srijemska			1		3	
Međimurska		1	1	1	1	1
Grad Zagreb	1	2	1	1	1	1
Jadranska Hrvatska	1	7	2	6	4	1
Primorsko-goranska	1	2		2	1	1
Ličko-senjska						
Zadarska		2				
Šibensko-kninska		1	1			
Splitsko-dalmatinska		1		2	1	
Istarska		1	1		1	
Dubrovačko-neretvanska				2	1	
Republika Hrvatska	3	24	6	22	21	4

Izvor: Ministarstvo poduzetništva (mrežne stranice Jedinog registra poduzetničke infrastrukture: <http://reg.minpo.hr/pi/public/#>), veljača 2015.

Sukladno podacima u tablici dominiraju poduzetnički inkubatori (ukupno 24 do sada verificirana od strane MINPO), te 22 poduzetnička centra. Uglavnom su smješteni u Kontinentalnoj Hrvatskoj, najviše u Osječko-baranjskoj (3 inkubatora i 5 centara) i Požeško-slavonskoj županiji (3 inkubatora i 2 centra). U cijeloj Hrvatskoj ukupno su 3 znanstveno-tehnološka parka (po jedan u Varaždinskoj i Primorsko-goranskoj županiji te jedan u Gradu Zagrebu). Osim ovih potpornih institucija osnovano je i 17 lokalnih razvojnih agencija, najviše u Sisačko-moslavačkoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji (u svakoj po 3). U Hrvatskoj djeluju i dva centra: CEPOR (Centar za politiku razvoja malih i srednjih poduzeća i poduzetništva), sa sjedištem u Zagrebu te METRIS (Centar kompetencija) koji djeluje u Istarskoj županiji. Vrijedi napomenuti da u Gradu Zagrebu djeluje Razvojna agencija Zagreb koja je registrirana kao znanstveno-tehnološki park, poduzetnički akcelerator, lokalna razvojna agencija, poduzetnički centar te inkubator za nove tehnologije (vode se pod istim matičnim brojem poduzeća). U Registru su evidentirane i Županijske razvojne agencije (nije ih potrebno navoditi jer se podaci slažu s podacima Agencije za regionalni razvoj).

Slika 55. Sastavnice gospodarske infrastrukture u Republici Hrvatskoj (stanje 14.02.2015., u apsolutnom iznosu)

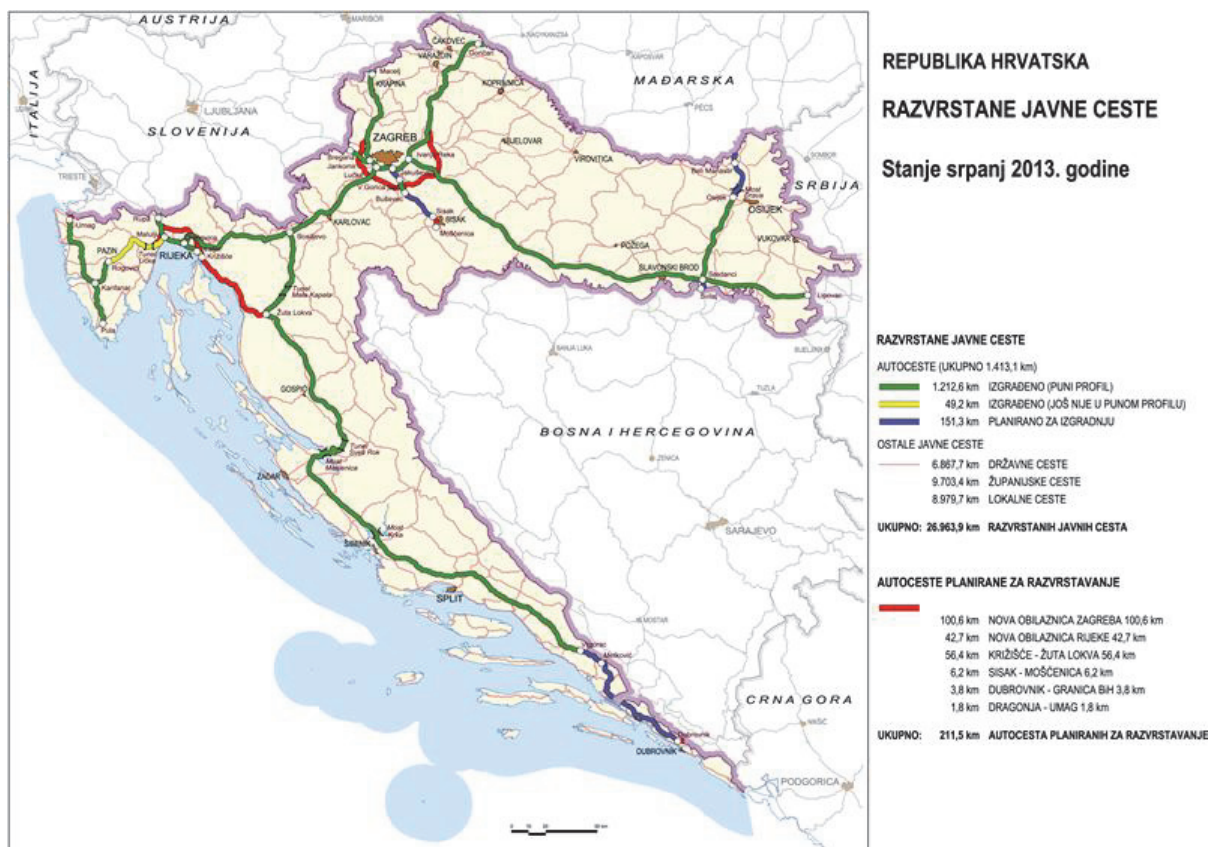

Izvor: obrada podataka autora (Napomena: grafički prikaz napravljen je na temelju podataka MINPO, osim aktivnih poduzetničkih zona za koje je podatak preuzet iz Izvješća Državnog ureda za reviziju (DUR), 2014.)

5.5. Prometna infrastruktura

Ukupna dužina cestovne mreže u Hrvatskoj iznosila je u 2012. godini 26.690 km, od čega se 15.054 km cesta nalazi u Kontinentalnoj Hrvatskoj, a 11.642 km u Jadranskoj Hrvatskoj.

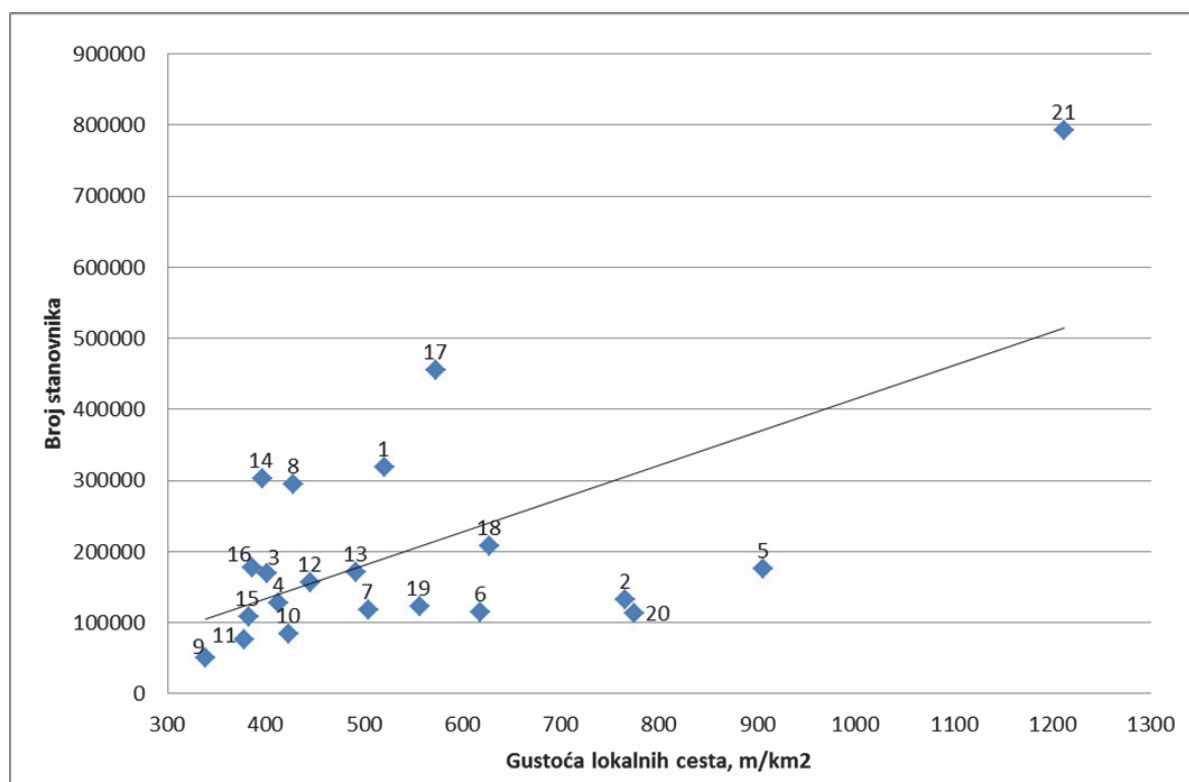
Karta 12. Mreža javnih cesta u Republici Hrvatskoj, 2013. godina

Izvor: Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture, <http://www.mppi.hr/default.aspx?id=3113>.

Prosječna gustoća cestovne mreže u 2012. godini iznosila je 472 m/km². Najmanja je u Ličko-senjskoj i Požeško-slavonskoj županiji, a najveća u Gradu Zagrebu. Podaci Državnog zavoda za statistiku prikazani u prilogu ukazuju da je prosječna gustoća cestovne mreže veća u Kontinentalnoj (582 m/km²) nego u Jadranskoj Hrvatskoj (485 m/km²) što je u velikoj mjeri uzrokovano velikom gustoćom cestovne mreže u Gradu Zagrebu (1.212 m/km²). Bez Grada Zagreba, prosječna gustoća cestovne mreže u Kontinentalnoj Hrvatskoj iznosila je 533 m/km² u 2012. godini. Podaci ukazuju i na smanjivanje prosječne gustoće cestovne mreže u Republici Hrvatskoj u razdoblju od 2008. do 2012. godine. Takva kretanja karakteristična su za sve županije, osim Grada Zagreba gdje je gustoća cestovne mreže ostala na praktički istoj razini tijekom cijelog promatranog petogodišnjeg razdoblja.

Slika 56. Gustoća cestovne mreže i broj stanovnika po županijama, 2012. godina

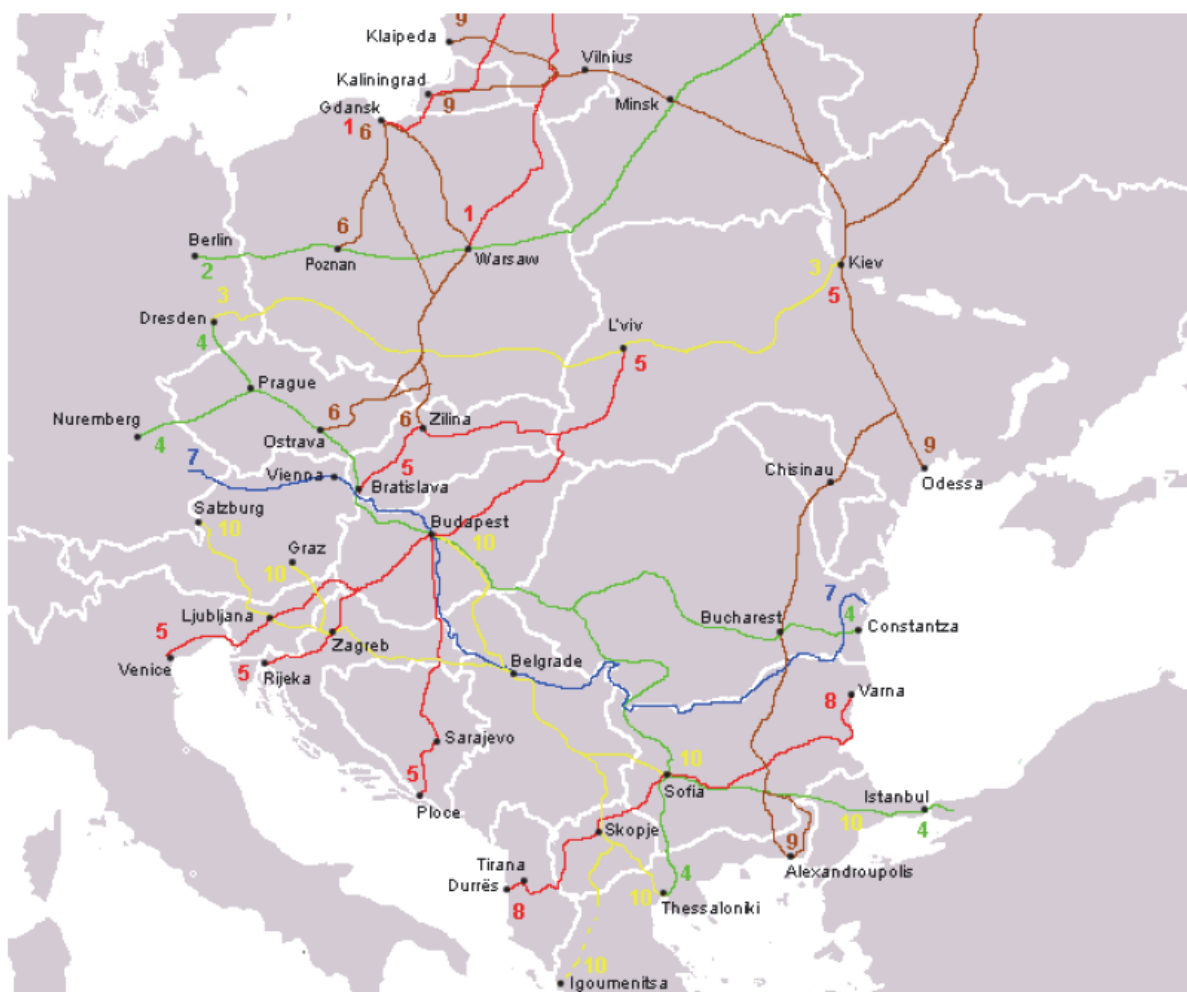

Napomena: Županije su: 1 - Zagrebačka, 2 - Krapinsko-zagorska, 3 - Sisačko-moslavačka, 4 - Karlovačka, 5 - Varaždinska, 6 - Koprivničko-križevačka, 7 - Bjelovarsko-bilogorska, 8 - Primorsko-goranska, 9 - Ličko-senjska, 10 - Virovitičko-podravska, 11 - Požeško-slavonska, 12 - Brodsko-posavska, 13 - Zadarska, 14 - Osječko-baranjska, 15 - Šibensko-kninska, 16 - Vukovarsko-srijemska, 17 - Splitsko-dalmatinska, 18 - Istarska, 19 - Dubrovačko-neretvanska, 20 - Međimurska, 21 - Grad Zagreb

Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Karta 13. prikazuje paneuropsku cestovnu mrežu. Prema podacima Strategije prometnog razvoja Republike Hrvatske (2014.-2030.) međunarodni paneuropski prometni koridori Vb, Vc, V i Va koji prolaze kroz Republiku Hrvatsku otvaraju je dvosmjerno prema dva velika pravca europskih mreža. Ti su koridori sastavni dio TEN-T mreže: Vb (TEN-T Mediteranski koridori), Vc (TEN-T sveobuhvatna mreža), X (TEN-T osnovna mreža) i Xa (TEN-T sveobuhvatna mreža). Grad Zagreb se nalazi na sjecištu Paneuropskih koridora X (TEN-T osnovna mreža), Xa (TEN-T sveobuhvatna mreža) i Vb (TEN-T Mediteranski koridori). Koridor Vc spaja Ploče s Budimpeštom i dalje s istočnom Europom. Osim navedenog, kroz Hrvatsku prolazi i TEN-T koridor Rajna-Dunav (Paneuropski koridor VII) koji omogućuje ulaz tereta u luku Vukovar.

Karta 13. Paneuropska cestovna mreža

Izvor: Strategija prometnog razvoja Republike Hrvatske (2014.-2030.).

Jadransko-jonski prometni koridor spaja Italiju, Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Albaniju i Grčku, a duž obale spaja najvažnije morske luke Trst, Koper, Rijeku, Zadar, Sibenik, Split, Ploče, Dubrovnik, Bar, Drač, Igumenicu, Patras i Kalamatu, te niz panerupskih koridora (V, Vb, Vc i VIII). Karta međunarodnih cestovnih koridora sastavni je dio Priloga.

Tablica 61. prikazuje razvedenost autocesta po Europi prikazanu dužinom autocesta u Hrvatskoj i ostalim članicama Europske unije.

Tablica 61. Dužina autocesta u Europskoj uniji, u kilometrima

	1990.	1995.	2000.	2005.	2008.	2009.
Belgija	1.666	1.666	1.702	1.747	1.763	1.763
Bugarska	273	277	319	331	418	418
Češka	357	414	501	564	691	729
Danska	611	796	923	1.032	1.128	1.130
Njemačka	10.854	11.190	11.712	12.363	12.645	12.813
Estonija	41	65	93	99	104	100
Irska	26	70	103	247	423	663
Grčka	190	421	615	1.047	1.120	1.120
Španjolska	4.976	6.962	9.049	11.432	13.515	14.021
Francuska	6.824	8.275	9.766	10.798	11.042	11.163
Italija	6.193	6.435	6.478	6.542	6.629	6.661
Cipar	120	167	257	276	257	257
Latvija	-	-	-	-	-	-
Litva	421	394	417	417	309	309
Luksemburg	78	123	114	147	147	152
Mađarska	267	335	448	859	1.274	1.273
Malta	-	-	-	-	-	-
Nizozemska	2.092	2.208	2.265	2.600	2.637	2.631
Austrija	1.445	1.596	1.633	1.677	1.696	1.696
Poland	257	246	358	552	765	849
Portugal	316	687	1.482	2.341	2.623	2.705
Rumunjska	113	113	113	228	281	321
Slovenija	228	293	427	569	696	747
Slovačka	192	198	296	328	384	391
Finska	225	394	549	693	739	765
Švedska	939	1.262	1.499	1.700	1.855	1.891
Velika Britanija	3.181	3.383	3.600	3.629	3.673	3.674
Hrvatska	291		411	792	1.043	1.097
EU-28, prosjek	1.622	1.919	2.120	2.423	2.610	2.667
EU-28, ukupno	42.176	47.970	55.130	63.010	67.857	69.339

Izvor: European Commission (2012.): „EU transport in figures“, Statistical pocketbook 2012. , str. 75.

Ukupna dužina željezničkih pruga u Hrvatskoj u 2014 je bila 2.583,9 kilometara, od čega se 1.459,5 kilometara pruga svrstava u kategoriju pruga značajnih za međunarodni promet. Prosječno je u Hrvatskoj 1.647 stanovnika po kilometru željezničke pruge. Za usporedbu s europskim razmjerima, podaci Ministarstva pomorstva, prometa i infrastrukture (2014.) preuzeti iz Eurostata o željezničkom prometu u Europi ukazuju da Nizozemska ima 5.569, Grčka 4.335, Portugal 3.754, te Belgija 3.116 stanovnika po kilometru željeznice. S druge se strane po malom broju stanovnika po kilometru željeznice ističu Švedska (853 stanovnika/km željeznice) i Finska (913 stanovnika/km željeznice).

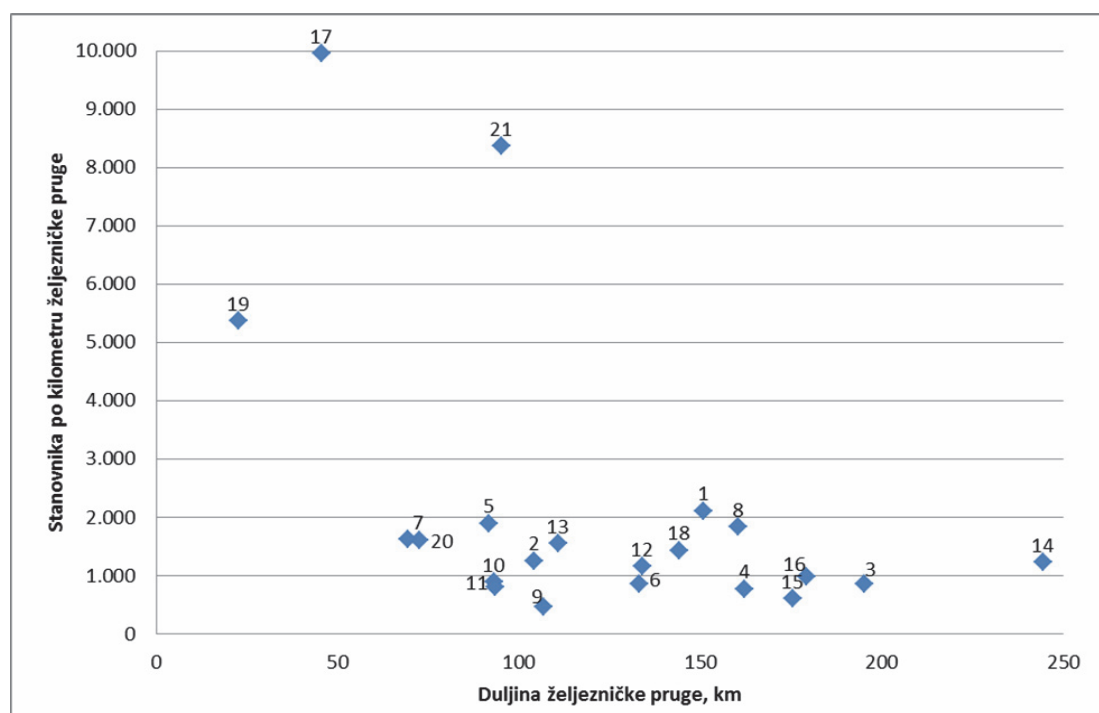
Splitsko-dalmatinska, Dubrovačko-neretvanska županija i Grad Zagreb su tri županije koje se ističu po velikom broju stanovnika po kilometru željezničke pruge (slika 79.).

Tablica 62. Duljina željezničke pruge, u kilometrima, 2014. godina

	Pruge značajne za međunarodni promet	Pruge značajne za regionalni promet	Pruge značajne za lokalni promet	Ukupna dužina željezničke pruge
Kontinentalna Hrvatska	886,1	476,2	455,7	1.818,0
Jadranska Hrvatska	573,4	133,8	58,7	765,9
Republika Hrvatska	1.459,5	609,9	514,5	2.583,9
Najmanja vrijednost	0,0	0,0	0,0	22,7
Najveća vrijednost	158,3	104,4	93,3	244,5

Izvor: autori prema podacima Ministarstva pomorstva, prometa i infrastrukture (2014.).

Slika 57. Osnovni podaci o željezničkoj mreži po županijama

Napomena: Županije su: 1 - Zagrebačka, 2 - Krapinsko-zagorska, 3 - Sisačko-moslavačka, 4 - Karlovačka, 5 - Varaždinska, 6 - Koprivničko-križevačka, 7 - Bjelovarsko-bilogorska, 8 - Primorsko-goranska, 9 - Ličko-senjska, 10 - Virovitičko-podravska, 11 - Požeško-slavonska, 12 - Brodsko-posavska, 13 - Zadarska, 14 - Osječko-baranjska, 15 - Šibensko-kninska, 16 - Vukovarsko-srijemska, 17 - Splitsko-dalmatinska, 18 - Istarska, 19 - Dubrovačko-neretvanska, 20 - Međimurska, 21 - Grad Zagreb. Podatak o duljini željezničke pruge je za 2014. godinu, a o procjenama broja stanovnika za 2013. godinu.

Izvor: autori prema podacima Ministarstva pomorstva, prometa i infrastrukture (2014.) i Državnog zavoda za statistiku.

Tablica 63. prikazuje odnos ukupne duljine željezničkih pruga u odnosu na kopnenu površinu države i u odnosu na broj stanovnika u europskim državama. Podaci o ukupnom prometu putnika, ukupnom godišnjem broju putnika u unutarnjem i međunarodnom prometu nalaze se u Prilogu.

Tablica 63. Omjer željezničkih pruga po km² i populacije u Europi

ZEMLJA	km ²	Stanovništvo	km željezničkih pruga	km željeznica/km ²	stanovništvo/km željeznice
Austrija	83.870	8.451.860	5.450	0,06	1.551
Belgija	30.528	11.161.642	3.582	0,12	3.116
Bugarska	110.910	7.284.552	4.072	0,04	1.789
Hrvatska	56.542	4.262.140	2.722	0,05	1.566
Češka	78.866	10.516.125	9.572	0,12	1.099
Danska	43.094	5.602.628	2.132	0,05	2.628
Estonija	45.226	1.324.814	918	0,02	1.443
Finska	338.145	5.426.674	5.944	0,02	913
Njemačka	357.021	80.523.746	41.846	0,12	1.924
Grčka	131.940	11.062.508	2.552	0,02	4.335
Mađarska	93.030	9.908.798	7.163	0,08	1.383
Irska	70.280	4.591.087	1.894	0,03	2.424
Italija	301.230	59.685.227	28.567	0,09	2.089
Latvija	64.589	2.023.825	1.865	0,03	1.085
Litva	65.200	2.971.905	1.768	0,03	1.681
Nizozemska	41.526	16.779.575	3.013	0,07	5.569
Norveška	385.156	5.051.275	4.154	0,01	1.216
Poljska	312.685	38.533.299	20.113	0,06	1.916
Portugal	92.391	10.487.289	2.794	0,03	3.754
Rumunjska	237.500	20.057.458	10.777	0,05	1.861
Slovačka	48.845	5.410.836	3.624	0,07	1.493
Slovenija	20.273	2.058.821	1.209	0,06	1.703
Španjolska	504.782	46.704.308	15.932	0,03	2.931
Švedska	449.964	9.555.893	11.206	0,02	853
Švicarska	41.290	8.039.060	5.124	0,12	1.569
Turska	783.562	75.627.384	9.642	0,01	7.844
Ujedinjeno Kraljevstvo	244.820	63.887.988	31.619	0,13	2.021

Izvor: Strategija prometnog razvoja Republike Hrvatske (2014.-2030.).

Podaci o prometu u zračnim lukama ukazuju na povećanje broja prevezenih putnika u razdoblju od 2008. do 2013. godine. Količina prevezenog tereta i broja operacija zrakoplova oscilira tijekom cijelog razdoblja i u svim zračnim lukama (Zagreb, Dubrovnik, Split, Pula i Zadar) (tablica 70.). Može se primijetiti znatno smanjenje ukupne količine robe prevezene u kilogramima u razdoblju od 2008. do 2013. godine i to u hrvatskim najvećim zračnim lukama (Zagreb, Split i Dubrovnik). Detaljnije o prometu zračnih luka vidjeti u Strategiji prometnog razvoja Republike Hrvatske (2014.-2030.).

Tablica 64. Glavni podaci o prometu zračnih luka

Zračna luka		Zagreb	Dubrovnik	Split	Pula	Zadar	Rijeka	Brač	Osijek	Mali Lošinj
2008.	Pax	2.192.453	1.191.474	1.203.778	397.226	157.978	n/a	n/a	n/a	n/a
	Teret (tona)	10.849	997	1.070	11	3.963	n/a	n/a	n/a	n/a
	Operacije zrakoplova	44.542	14.822	17.186	9.406	3.100	n/a	n/a	n/a	n/a
2009.	Pax	2.062.242	1.122.355	1.115.099	315.168	215.868	n/a	n/a	n/a	n/a
	Teret (tona)	10.065	516	813	13	337.919	n/a	n/a	n/a	n/a
	Operacije zrakoplova	40.684	14.342	15.568	9.126	3.249	n/a	n/a	n/a	n/a
2010.	Pax	2.071.561	1.270.062	1.219.741	330.582	275.272	n/a	n/a	n/a	n/a
	Teret (tona)	8.156	406	710	9	15.975	n/a	n/a	n/a	n/a
	Operacije zrakoplova	39.812	15.539	16.970	6.834	3.328	n/a	n/a	n/a	n/a
2011.	Pax	2.319.098	1.349.501	1.300.381	356.073	284.980	79.316	11.367	21.903	1.597
	Teret (tona)	8.111	420	700	9	19.457	n/a	n/a	n/a	n/a
	Operacije zrakoplova	42.360	16.050	17.480	6.984	3.399	n/a	n/a	n/a	n/a
2012.	Pax	2.342.309	1.480.470	1.425.749	375.080	371.256	71.558	11.402	2.164	794
	Teret (tona)	8.133	357	650	11	10.516	n/a	n/a	n/a	n/a
	Operacije zrakoplova	39.054	16.216	17.444	7.192	3.968	n/a	n/a	n/a	n/a

Izvor: Strategija prometnog razvoja Republike Hrvatske (2014.-2030.).

Ukupno dužina unutarnjih plovni putova u Hrvatskoj se povećala s 804,1 kilometra u 2008. godini na 1.016,8 kilometar u 2012. godini. Pregled po rijekama prikazan je u slijedećoj tablici.

Tablica 65. Klasifikacija unutarnjih plovni putova, 2012. godine

Rijeka	Duljina plovni put, km
Dunav	137,5
Sava	383,2
Drava	70,0
Kupa	5,9
Una	15,0
Ukupna duljina međunarodnih unutarnjih plovni putova	611,6
Drava	128,6
Ukupna duljina međudržavnih unutarnjih plovni putova	128,6
Sava	121,0
Kupa	155,6
Ukupna duljina nacionalnih klasificiranih unutarnjih plovni putova	276,6
Ukupna duljina klasificiranih unutarnjih plovni putova	1.016,8

Izvor: Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture (2014.).

U Hrvatskoj su četiri luke unutarnjih voda: Vukovar, Osijek, Slavonski Brod i Sisak, od čega luka u Slavonskom Brodu nema putničkog prometa.³⁸ Pri tome su u svim lukama primjetne velike oscilacije u pretovaru tereta i putničkom prometu iz godine u godinu.

Luke Rijeka, Zadar, Šibenik, Split, Ploče i Dubrovnik imaju status nacionalnih luka ili luka od međunarodnog gospodarskog značaja (Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture, 2014.). U razdoblju od 2010. do 2012. godine smanjila se ukupna količina prevezenog tereta.³⁹

Tablica 66. Promet ukupnog tereta u hrvatskim lukama

	2010.	2012.
Rijeka	10.183.304	8.554.001
Zadar	607.154	252.583
Šibenik	635.896	410.000
Split	3.079.701	2.825.192
Ploče	4.529.826	2.582.109
Dubrovnik	0	0
Ukupno	19.035.881	14.623.885

Izvor: Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture (2014.).

Strategija prometnog razvoja Republike Hrvatske (2014.-2030.) navodi da su glavni gradovi s gradskim prometnim rješenjima u Republici Hrvatskoj: Zadar, Osijek, Split i Rijeka. Detaljnije o javnom gradskom, prigradskom prometu vidjeti u Strategiju prometnog razvoja Republike Hrvatske (2014.-2030.). Potrebno je napomenuti da ne postoje raspoloživi podaci o modalnoj podjeli putovanja u gradovima. Zadnji dostupni rezultati provedenog anketnog istraživanja prometa u Zagrebu je iz 1998. godine.

Više o prometnoj infrastrukturi, te usporedne podatke Hrvatske u odnosu na druge europske države moguće je pronaći u publikaciji Europske komisije iz 2012. godine: „EU transport in figures“, Statistical pocketbook 2012, te Strategiji prometnog razvoja Republike Hrvatske (2014.-2030.)

5.6. Komunalna infrastruktura

Javna vodoopskrba

Prosječna opskrbljenost stanovništva vodom iz javnih vodoopskrbnih sustava u Hrvatskoj, iznosi 80 posto (2006.)⁴⁰, što znači da se iz javne vodoopskrbe može opskrbljivati oko 3,62 milijuna stanovnika. Opskrbljenost stanovništva veća je na jadranskim slivovima (91posto) u odnosu prema crnomorskom slivu (70 posto). Prosječni stupanj opskrbljenosti stanovništva vodom iz javnih sustava (2006. godina) znatno se razlikuje po županijama i kreće se od najmanje vrijednosti u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, od 31 posto, do najveće u Istarskoj i Međimurskoj županiji 99 posto (stvarna

³⁸ Detaljnije o prometu po lukama unutarnjih voda vidjeti Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture (2014.).

³⁹ Detaljnije o prometu po lukama vidjeti Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture (2014.).

⁴⁰ Podatak na Eurostatu za 2011. godinu je 86 posto.

priključenost u Međimurskoj županiji je 77 posto). Još su veće varijacije stupnja opskrbljenosti stanovništva vodom iz javnih vodoopskrbnih sustava po pojedinim općinama i gradovima u usporedbi s prosjecima županija 60 posto⁴¹.

Tablica 67. Stanovništvo priključeno na sustav javne vodoopskrbe 2011. (u %)

	2011
Bugarska	99
Češka	94
Hrvatska	86
Cipar	100
Litva	75
Luksemburg	100
Mađarska	100
Malta	100
Poljska	88
Rumunjska	57
Slovačka	87

Izvor: Eurostat (dostupno na <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=ten00012&plugin=1>).

Sustavi javne odvodnje

Priključenost na sustave javne odvodnje i uređaje za pročišćavanje komunalnih otpadnih voda

Na razini Europske unije prikupljanje i pročišćavanje komunalnih otpadnih voda regulirano je Odredbama Direktive o pročišćavanju komunalnih otpadnih voda. Opći princip direktive je prije ispuštanja u prijemnike osigurati prikupljanje otpadnih voda i njihovo pročišćavanje sekundarnim ili odgovarajućim stupnjem pročišćavanja u svim aglomeracijama većim od 2.000 ES. U slučaju ispuštanja pročišćenih otpadnih voda u osjetljiva područja ili slivove osjetljivih područja iz aglomeracija većih od 10.000 ES, neophodno je pročišćavati otpadne vode trećim stupnjem pročišćavanja primjenom naprednijih postupaka koji uključuju uklanjanje dušika i/ili fosfora i/ili drugih pokazatelja u cilju zaštite osjetljivog područja tj. postizanje ciljeva kakvoće vode prijemnika.

Godine 2011. prema podacima Eurostata 53 posto stanovništva bilo je priključeno na gradske sustave javne odvodnje. Prema raspoloživim podacima, od zemalja EU, samo Rumunjska ima manji udio stanovništva priključenog na sustave javne odvodnje (44 posto).

⁴¹ Prosječna opskrbljenost stanovništva vodom iz javnih vodoopskrbnih sustava prema vodnim područjima prikazana je na Slici na strani 61. Strategije o vodama.

Tablica 68. Stanovništvo priključeno na gradske sustave javne odvodnje 2011. (u %)

	2011
Bugarska	74
Češka	83
Estonija	82
Irska	67
Hrvatska	53
Litva	73
Luksemburg	99
Mađarska	73
Malta	100
Poljska	87
Rumunjska	44
Slovenija	63
Slovačka	62
Finska	83

Izvor: Eurostat (dostupno na <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=ten00020&plugin=1>).

U skladu s definicijom aglomeracije koja označava područje na kojem su stanovništvo i gospodarske aktivnosti dovoljno koncentrirane da se komunalne otpadne vode mogu prikupljati i odvoditi do uređaja za pročišćavanje ili do krajnje točke ispuštanja, u Hrvatskoj su preliminarno određene 763 aglomeracije, od čega su 294 veće od 2.000 ES. Procjenjuje se da je aglomeracijama većim od 2.000 ES obuhvaćeno oko 93 posto ukupnog opterećenja i oko 80 posto stanovništva Hrvatske. Precizniji prostorni obuhvat aglomeracija i njihova opterećenja će se u budućnosti prilagoditi promjenama u prostornim uvjetima, odnosno promjenama u broju korisnika, ekonomskim trendovima, financijskim kapacitetima i standardu života te zahtjevima zaštite okoliša, a bit će rezultat analiza koje će se provesti tijekom izrade studija izvodljivosti pojedinih aglomeracija⁴².

Tablica 69. Stanovništvo priključeno na sustave pročišćavanja otpadnih voda 2011. (u %)

	2011
Bugarska	56
Češka	78
Estonija	82
Irska	63
Grčka	88
Hrvatska	39
Litva	73
Luksemburg	95
Mađarska	73
Malta	100
Poljska	66

⁴² Priključenost stanovništva na sustave javne odvodnje prema veličini aglomeracije po vodnim područjima (stanje 2009. godina) prikazano je na Slici na str. 202 Izvješća o stanju okoliša. Broj uređaja za pročišćavanje komunalnih otpadnih voda koji su bili u funkciji 2012. godine u svim aglomeracijama, prema izgrađenom stupnju pročišćavanja prikazan je na Slici na str. 203, istog Izvješća.

Rumunjska	40
Slovenija	56
Slovačka	60
Finska	83

Izvor: Eurostat (dostupno na

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=ten00020&language=en>.

Odlagališta komunalnog otpada⁴³

Od 2011. godine organiziranim skupljanjem komunalnog otpada obuhvaćeni su svi gradovi i općine. Prema prijavljenim podacima obuhvat stanovništva organiziranim skupljanjem komunalnog otpada je u porastu, te je u 2012. godini iznosio 99 posto, što je za 3% više od vrijednosti obuhvata za prethodne dvije godine.

Do kraja 2012. godine ukupno je bilo aktivno 140 odlagališta na koja se odlagao komunalni otpad, dok su zatvorena bila 162 odlagališta na koja se odlagao komunalni otpad. Popis službenih odlagališta komunalnog otpada (31.12.2012.), status operativnosti i sanacije naveden je u tablici 7, str. 214 u Dodatku Izvješća o komunalnom otpadu 2012.

Detaljan pregled odlagališta i količina komunalnog otpada po županijama može se naći u publikaciji Agencije za zaštitu okoliša iz 2012. godine „Pregled podataka o odlaganju otpada i odlagalištima otpada Republike Hrvatske“ (tablica 4, str. 7). <http://www.azo.hr/Izvjesca14>.

Prikazani podaci i pokazatelji pokazuju da prosječna opskrbljenost stanovništva vodom iz javnih vodoopskrbnih sustava u Hrvatskoj (80 posto - oko 3,62 milijuna stanovnika) još uvijek ne zadovoljava. Opskrbljenost stanovništva je pri tom bolja u jadranskim slivovima (91 posto) od opskrbljenosti u crnomorskom slivu (70 posto). S druge strane, na gradske sustave javne odvodnje priključeno je svega 53 posto stanovništva. Samo Rumunjska ima manji udio stanovništva priključenog na sustave javne odvodnje (44 posto).

Odlaganje komunalnog otpada stoji bolje od odvodnje. Od 2011. godine komunalni otpad organizirano se prikuplja u svim gradovima i općinama iako time nisu obuhvaćeni svi stanovnici. Obuhvat stanovništva organiziranim skupljanjem komunalnog otpada je, međutim, u porastu. U 2012. godini dosegao je 99 posto.

Izrađivači SRR su i ovdje upućeni na suradnju s izrađivačima županijskih razvojnih strategija pri čemu posebnu pažnju treba posvetiti mjerama osposobljavanja za prijave infrastrukturnih projekata EU fondovima.

⁴³ Detaljnije o komunalnom otpadu vidjeti u publikaciji Agencije za zaštitu okoliša „Izvješće o komunalnom otpadu 2012“, dostupnog na <http://www.azo.hr/Izvjesca14>.

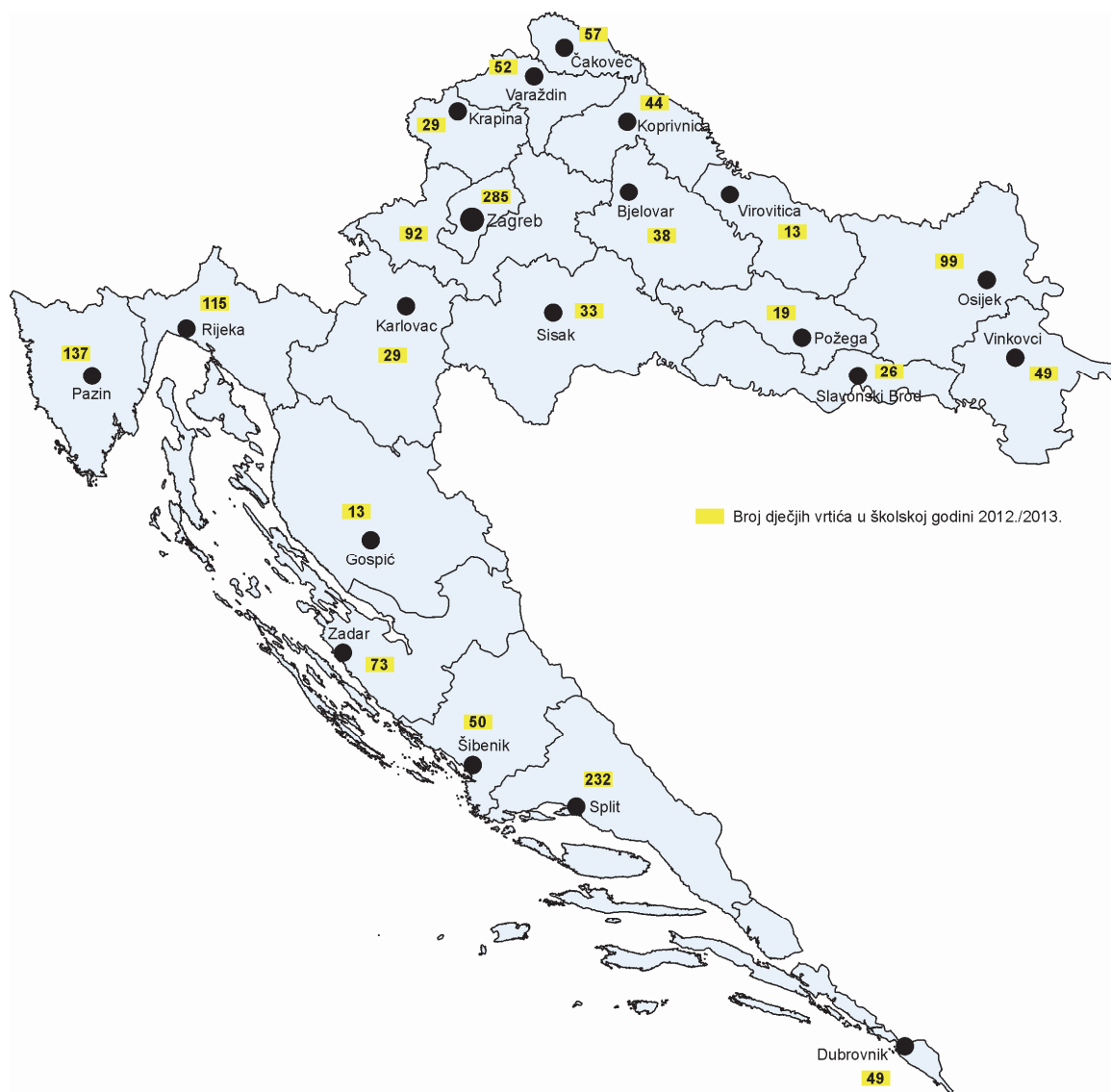
5.7. Društvene djelatnosti

5.7.1. Obrazovanje

Predškolsko obrazovanje

U Hrvatskoj je bilo 1.534 dječja vrtića u školskoj godini 2012./2013. Broj dječjih vrtića se u svim županijama u Hrvatskoj, osim u Brodsko-posavskoj županiji, povećao od školske godine 2008./2009. do 2012./2013. U istom razdoblju povećao se i broj upisane djece u dječje vrtiće u svim županijama osim u Sisačko-moslavačkoj, Požeško-slavonskoj, Osječko-baranjskoj, Vukovarsko-srijemskoj i Međimurskoj županiji. Broj odgajatelja u dječjim vrtićima povećao se u svim županijama, osim u Osječko-baranjskoj i Sisačko-moslavačkoj županiji. Regionalna distribucija dječjih vrtića u Hrvatskoj u školskoj godini 2012./2013. prikazana na Karti 14. te pokazuje da se 56 posto dječjih vrtića nalazi u Kontinentalnoj Hrvatskoj.

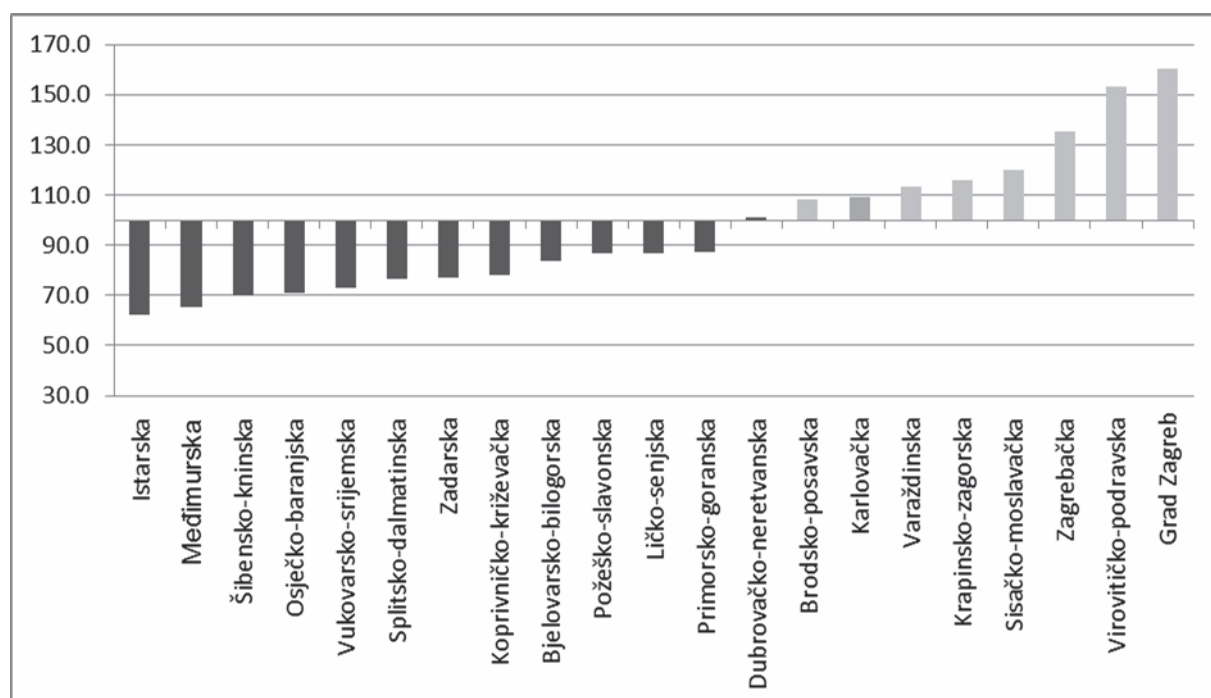
Karta 14. Regionalna distribucija dječjih vrtića u Hrvatskoj, školska godina 2012./2013.

Izvor: autor prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Županijska distribucija dječjih vrtića mjerena relativnim pokazateljima, brojem upisane djece na jedan dječji vrtić, te brojem upisane djece u dječji vrtić na jednog odgajatelja) bolje opisuju neravnomjernu distribuciju dječjih vrtića po Hrvatskoj. U Hrvatskoj je u školskoj godini 2012./2013. prosječno u jedan dječji vrtić bilo upisano 84 djece. Ovaj pokazatelj stanja u predškolskom obrazovanju se postepeno poboljšava od školske godine 2008./2009. u kojoj je zabilježen najveći broj upisane djece po jednom dječjem vrtiću (88 djece po dječjem vrtiću). Samo u jednoj županiji Kontinentalne Hrvatske i četiri županije Jadranske Hrvatske zabilježeno je povećanje broja djece po dječjem vrtiću. To su: Brodsko-posavska, Primorsko-goranska, Splitsko-dalmatinska, Istarska i Dubrovačko-neretvanska županija. U Kontinentalnoj Hrvatskoj je prosječno bilo upisano 98 djece u jedan dječji vrtić u školskoj godini 2012./2013., dok je u Jadranskoj Hrvatskoj taj pokazatelj iznosio 64 što ukazuje na nepovoljniju situaciju u Kontinentalnoj Hrvatskoj.

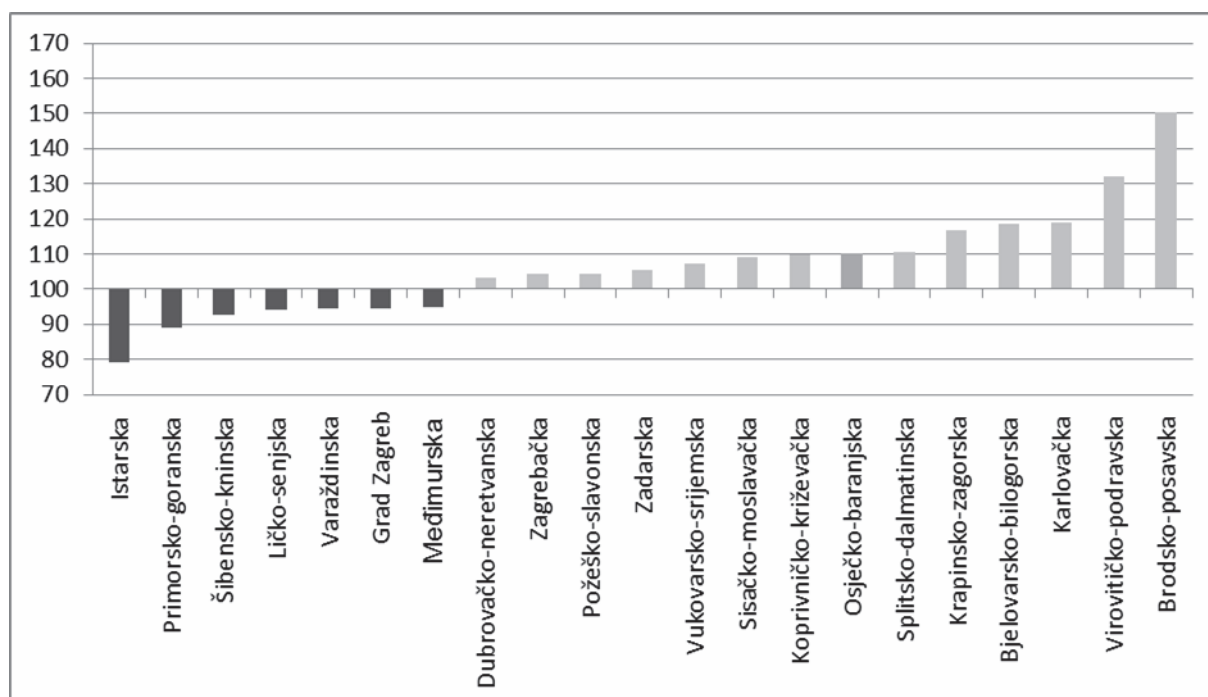
Slika 58. Županijska distribucija gustoće broja upisane djece po dječjem vrtiću, školska godina 2012./2013. (RH=100)

Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Drugi relativni pokazatelj županijske distribucije dječjih vrtića, prosječan broj upisane djece u dječje vrtiće po odgajatelju nije se znatno mijenjao. Školske godine 2008./2009. bilo je prosječno 12 upisane djece u dječji vrtić po odgajatelju. Ovo je ujedno i pokazatelj koji daje okvirnu sliku o kvaliteti predškolskog obrazovanja. 14 županija je imalo veći broj upisane djece u dječji vrtić po odgajatelju od prosječnog u školskoj godini 2008./2009. Najveći broj upisane djece po odgajatelju u dječjem vrtiću imale su Brodsko-posavska i Virovitičko-podravska županija, a najmanji Istarska i Primorsko-goranska županija (slika 56.). Detaljan prikaz podataka o dječjim vrtićima po županijama nalazi se u tablicama u Prilogu.

Slika 59. Županijska distribucija broja upisane djece u dječji vrtić po odgajatelju, školska godina 2012./2013. (RH=100)

Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

U Hrvatskoj kao i u većini drugih država Europske unije poseban problem je manjak potrebnih kapaciteta tako da se u vrtiće ne mogu upisati sva prijavljena djeca. Prema izvješčaju Eurydice i Eurostata iz 2014. godine⁴⁴ potražnja za subvencioniranim mjestima u dječjim vrtićima prelazi ponudu u skoro svim državama. No taj podatak nije dostupan iz javnih statističkih izvora informacija. Trebalo bi pratiti i ukupan broj djece po dječjem vrtiću i po odgajatelju u svakoj predškolskoj instituciji kako bi se dobio bolji uvid u stvarne potrebe i raspoložive kapacitete u odnosu na potražnju po županijama. Nadalje, za bolji prikaz uvjeta u predškolskom obrazovanju trebali bi i podaci o stanju infrastrukture i opremljenosti pojedinih dječjih vrtića. Nedostatak ovih informacija prisutan je i kod ostalih razina obrazovanja (osnovnoškolsko, srednjoškolsko, te visoko obrazovanje).

Osnovno školstvo

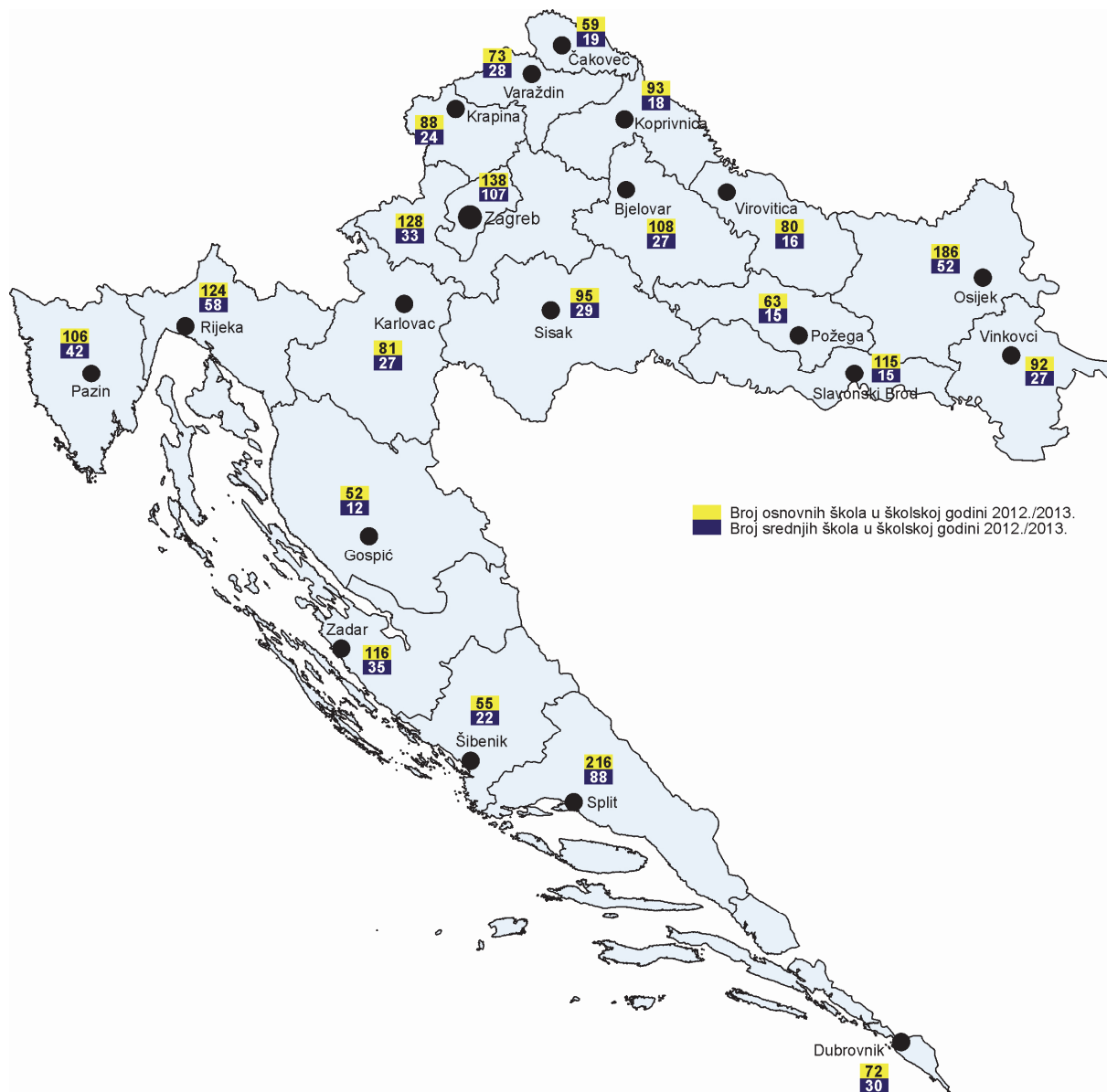
U Hrvatskoj je u školskoj godini 2012./2013, bilo 2.140 osnovnih škola. Od toga je 1.399 osnovnih škola smješteno u županijama Kontinentalne Hrvatske. Od školske godine 2008./2009. do 2012./2013. ukupan broj osnovnih škola povećao se za 13 što predstavlja povećanje od 0,6 posto. Broj osnovnih škola povećao se u Sisačko-moslavačkoj, Varaždinskoj, Bjelovarsko-bilogorskoj, Varaždinskoj, Virovitičko-podravskoj, Brodsko-posavskoj, Zadarskoj, Osječko-baranjskoj, Splitsko-dalmatinskoj županiji i Gradu Zagrebu. Regionalna distribucija osnovnih škola u Republici Hrvatskoj prikazana je

⁴⁴ Izvješčaj je dostupan na internetskim stranicama:

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/166EN.pdf, te se u njemu opisuju osnovne karakteristike predškolskog obrazovanja u članicama Europske unije.

Kartom 13. Najviše osnovnih škola smješteno je u Splitsko-dalmatinskoj, Osječko-baranjskoj županiji i Gradu Zagrebu. Najmanje osnovnih škola nalazi se u Međimurskoj, Šibensko-kninskoj i Ličko-senjskoj županiji.

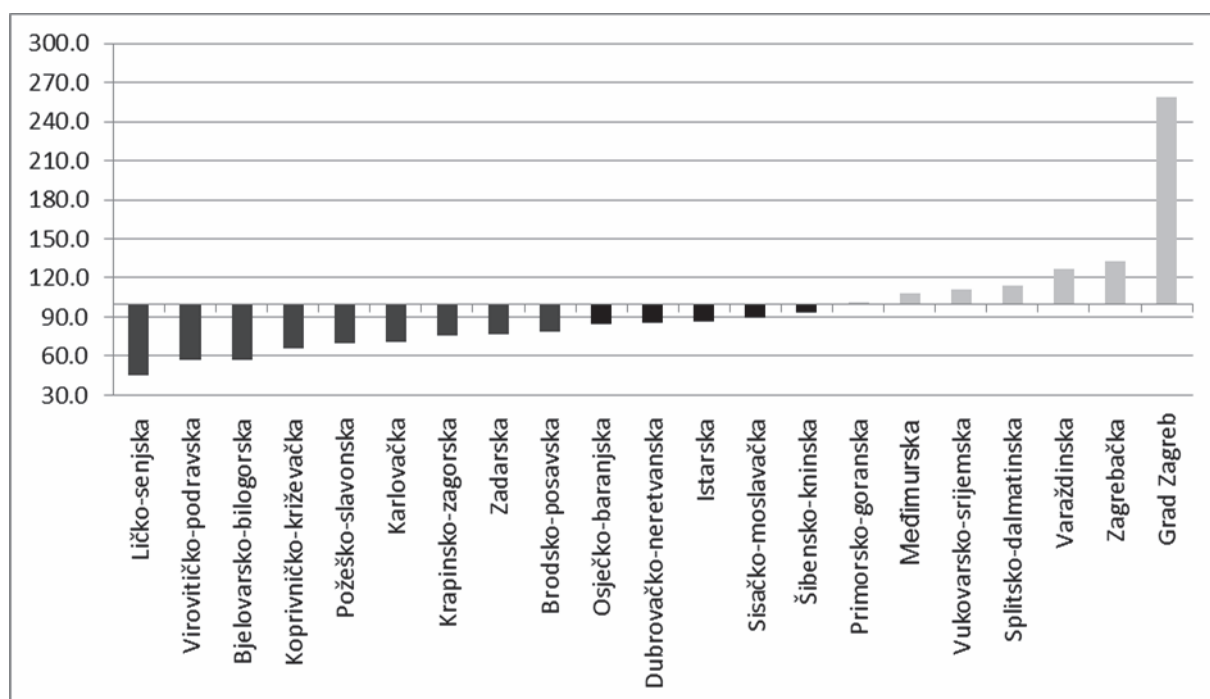
Karta 15. Regionalna distribucija osnovnih i srednjih škola u Hrvatskoj, školska godina 2012./2013.

Izvor: autor prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Ukupan broj upisanih učenika u osnovne škole se smanjuje. U osnovne škole je u školskoj godini 2012./2013. bilo upisano 334.070 učenika što je za 35.628 učenika (9,6 posto) manje nego u školskoj godini 2008./2009. Smanjenje broja upisanih učenika u osnovne škole zabilježeno je u svim županijama. Trend smanjenja broja upisanih učenika u osnovne škole uz istovremeno povećanje broja osnovnih škola utjecalo je smanjenje broja upisanih učenika po osnovnoj školi. Slika 55. prikazuje županijsku distribuciju gustoće broja upisanih učenika po osnovnoj školi u školskoj godini 2012./2013.

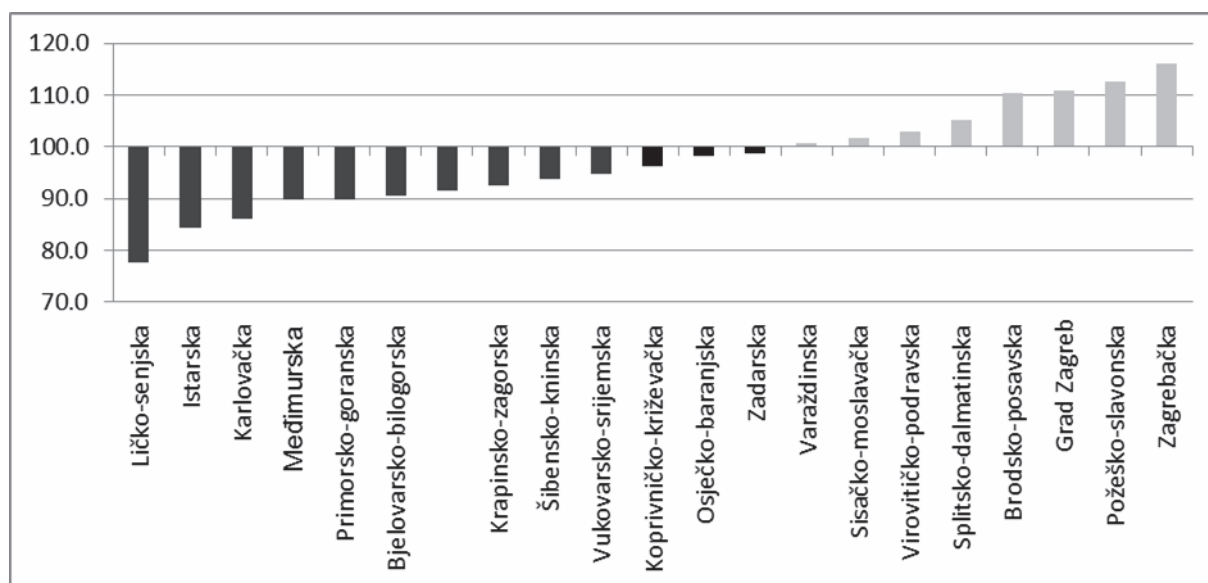
Slika 60. Županijska distribucija gustoće broja upisanih učenika po osnovnoj školi, školska godina 2012./2013. (RH=100)

Izvor: autor prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Podaci na Slici 57. ukazuju na značajne međužupanijske razlike u broju upisanih učenika po osnovnoj školi. Prosječno je u Republici Hrvatskoj 156 upisanih učenika u jednu osnovnu školu. Broj upisanih učenika u osnovne škole je veći od prosječnog u Republici Hrvatskoj u 7 županija, a to su: Primorsko-goranska, Međimurska, Vukovarsko-srijemska, Splitsko-dalmatinska, Varaždinska, Zagrebačka županija, te Grad Zagreb. Grad Zagreb je zabilježio najveće povećanje broja učenika po osnovnoj školi. U školskoj godini 2012./2013. upisano je prosječno 404 učenika u jednu osnovnu školu u Gradu Zagrebu.

Slika 61. Županijska distribucija upisanih učenika po učitelju, školska godina 2012./2013. (RH=100)

Izvor: autor prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Županijska distribucija broja upisanih učenika u osnovne škole po učitelju također potvrđuje znatne razlike između pojedinih županija. U školskoj godini 2012./2013. prosječno je upisano 10 učenika po jednom učitelju u osnovnoj školi. Taj se pokazatelj poboljšao u odnosu na školsku godinu 2008./2009. kad je bilo upisano 12 učenika u osnovnu školu po učitelju. Do poboljšanja je došlo zbog povećanja ukupnog broja učitelja u osnovnoj školi ali i zbog smanjenja ukupnog broja upisanih učenika. U školskoj godini 2012./2013. broj učitelja bio je veći za 2,1 posto nego u školskoj godini 2008./2009. Prosječni broj upisanih učenika u osnovnu školu po učitelju smanjio se u svim županijama u Republici Hrvatskoj što je neposredna (iako odložena) posljedica nepovoljne demografske promjene u Republici Hrvatskoj.

8 županija je zabilježilo veći broj upisanih učenika po učitelju od prosječnog u Republici Hrvatskoj. To su Varaždinska, Sisačko-moslavačka, Virovitičko-podravska, Splitsko-dalmatinska, Brodsko-posavska, Požeško-slavonska, Zagrebačka županija, te Grad Zagreb koje su imale između 10 i 12 upisanih učenika po učitelju.

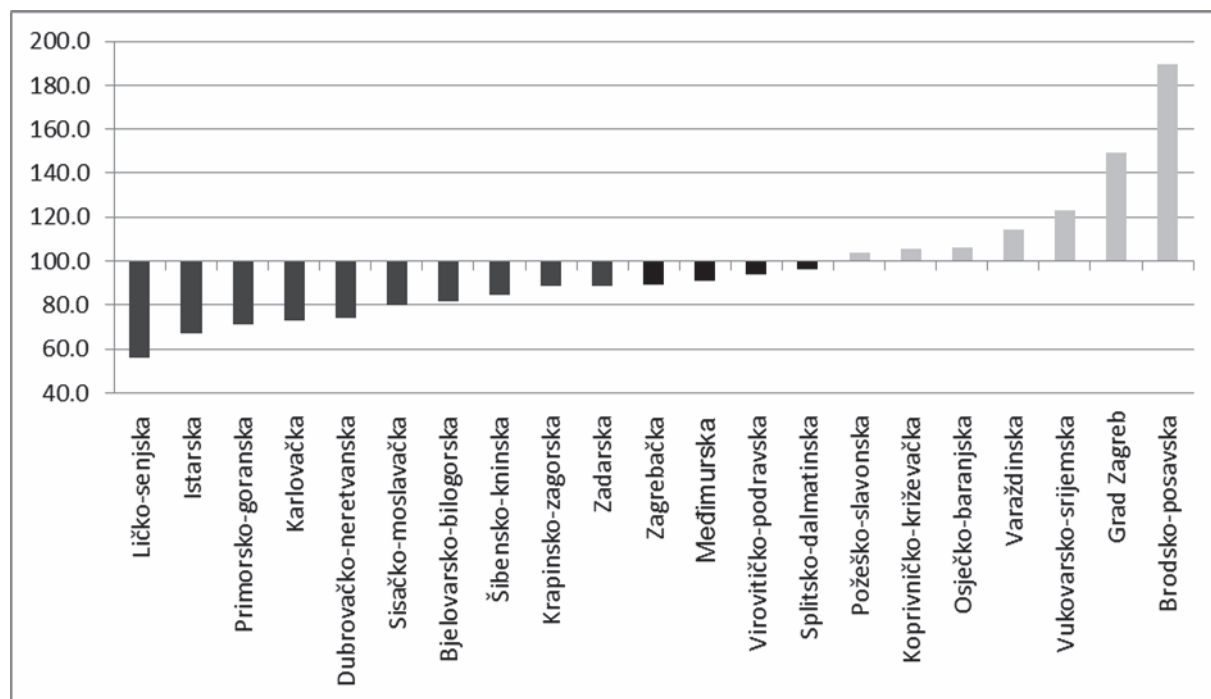
Detaljan prikaz po županijama nalazi se u tablicama u Prilogu.

Školske godine 2012./2013. u Hrvatskoj je bilo 724 srednje škole, od čega je 437 smješteno u županijama Kontinentalne Hrvatske. Ukupan broj srednjih škola u Republici Hrvatskoj povećao se za 2,0 posto od školske godine 2008./2009. do 2012./2013. Broj srednjih škola povećao se u Krapinsko-zagorskoj, Karlovačkoj, Koprivničko-križevačkoj, Primorsko-goranskoj, Virovitičko-podravskoj, Splitsko-dalmatinskoj županiji, Dubrovačko-neretvanskoj, Međimurskoj županiji i Gradu Zagrebu. Regionalna distribucija srednjih škola po županijama prikazana je Kartom 13. te ukazuje da se ukupan broj srednjih škola kreće između 12 srednjih škola u Ličko-senjskoj županiji i 107 srednjih škola u Gradu Zagrebu.

U razdoblju od školske godine 2008./2009. do školske godine 2012./2013. ukupan broj upisanih učenika u srednje škole povećao se za 1,6 posto i iznosio 184.793 učenika. Od ukupnog broja učenika, 47,1 posto je učenika upisano u četiri županije. To su Primorsko-goranska, Osječko-baranjska, Splitsko-dalmatinska županija i Grad Zagreb koje su

upisale više od 10.000 učenika u srednje škole. Županijska distribucija gustoće upisanih učenika po srednjoj školi prikazana je slikom 59. te ukazuje na izrazite nejednakosti u potrebama za srednjoškolskim kapacitetima između županija.

Slika 62. Županijska distribucija gustoće broja upisanih učenika po srednjoj školi, školska godina 2012./2013. (RH=100)

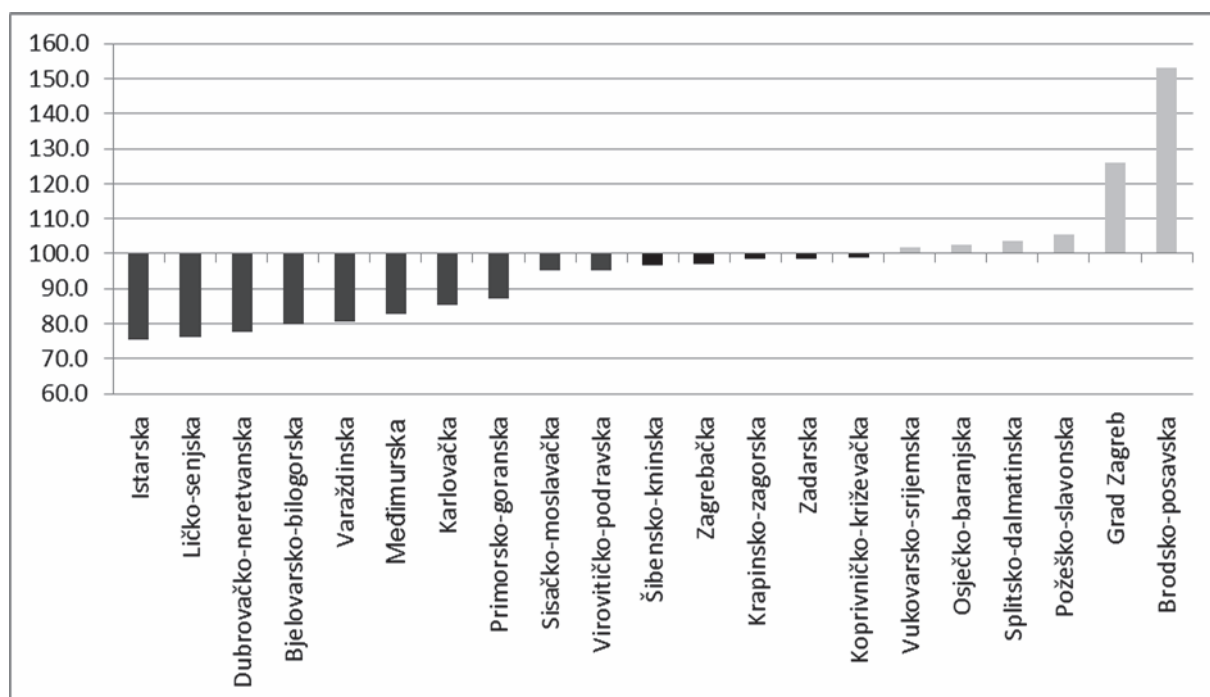

Izvor: autor prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Prosječan broj upisanih učenika po srednjoj školi smanjio se od školske godine 2008./2009. do 2012./2013. s 256 na 255 upisanih učenika po srednjoj školi. Prosječno, broj upisanih učenika po srednjoj školi veći je u županijama u Kontinentalnoj, nego u Jadranskoj Hrvatskoj. Požeško-slavonska s 265, Koprivničko-križevačka s 270, Osječko-baranjska s 271, Varaždinska s 292, Vukovarsko-srijemska županija s 314, Grad Zagreb s 381, te Brodsko-posavska županija s prosječno 484 upisana učenika po srednjoj školi iznad su državnog prosjeka.

Osim ukupnog broja upisanih učenika u srednjim školama, u razdoblju od školske godine 2008./2009. do 2012./2013. povećao se i ukupan broj nastavnika u srednjim školama i to za 5,3 posto. Broj nastavnika u srednjim školama se smanjio u Zagrebačkoj, Primorsko-goranskoj, Osječko-baranjskoj i Istarskoj županiji. Razlike u broju upisanih učenika u srednju školu po nastavniku između županija i u odnosu na državni prosjek prikazane su Slikom 60.

Slika 63. Županijska distribucija broja upisanih učenika u srednju školu po nastavniku, školska godina 2012./2013. (RH=100)

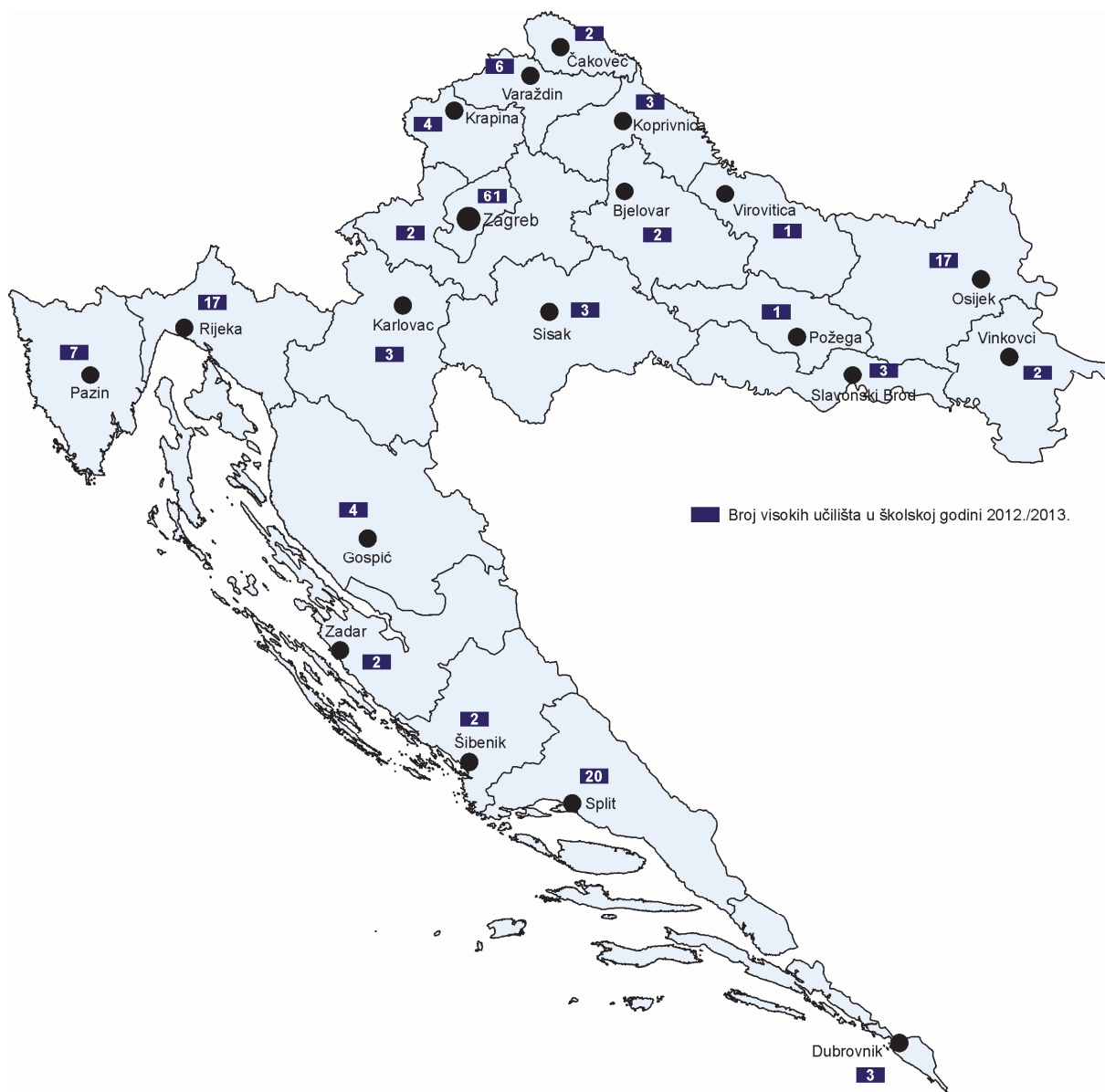
Izvor: autor prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Prosječan broj upisanih učenika po nastavniku u srednjoj školi u Republici Hrvatskoj smanjio se s 8 na 7 učenika po nastavniku. Brodsko-posavska županija s 11 upisanih učenika po nastavniku, ima najveći broj upisanih učenika po nastavniku u školskoj godini 2012./2013. Najmanje upisanih učenika po nastavniku imaju Istarska, Ličko-senjska županija, Dubrovačko-neretvanska, Bjelovarsko-bilogorska, te Varaždinska županija koje imaju manje od 6 upisanih učenika po nastavniku u srednjoj školi. Detaljan prikaz po županijama nalazi se u tablicama u Prilogu.

Visokoškolsko obrazovanje

Republika Hrvatska ima 165 visokih učilišta. 110 ih je smješteno u Kontinentalnoj, a 55 u Jadranskoj Hrvatskoj. U Gradu Zagrebu se smjestilo 65 visokih učilišta. . Slijede Splitsko-dalmatinska županija s 20 i Primorsko-goranska i Osječko-baranjska s po 17 visokih učilišta. Razmještaj visokih učilišta prikazan je Kartom 16.

Karta 16. Županijska distribucija visokih učilišta u Republici Hrvatskoj, u školskoj godini u 2012./2013.

Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Ukupan broj studenata upisanih u zimski semestar, prema prebivalištu, se povećava. Zimski semestar školske godine 2012./2013. upisalo je ukupno 148.792 studenata⁴⁵, 13,9 posto više u odnosu na broj upisanih u zimski semestar školske godine 2008./2009. Prema prebivalištu, 65,5 posto ukupnog broja upisanih studenata je iz Kontinentalne Hrvatske, trećina iz Grada Zagreba. Promatrano u odnosu na broj stanovnika županije, Hrvatska ima prosječno 35 upisanih studenata u zimski semestar na 1.000 stanovnika. Pri tome je taj broj veći u Jadranskoj, nego u Kontinentalnoj Hrvatskoj.

⁴⁵ Osim navedenog, Državni zavod za statistiku nije raspodijelio 160 studenata po županijama.

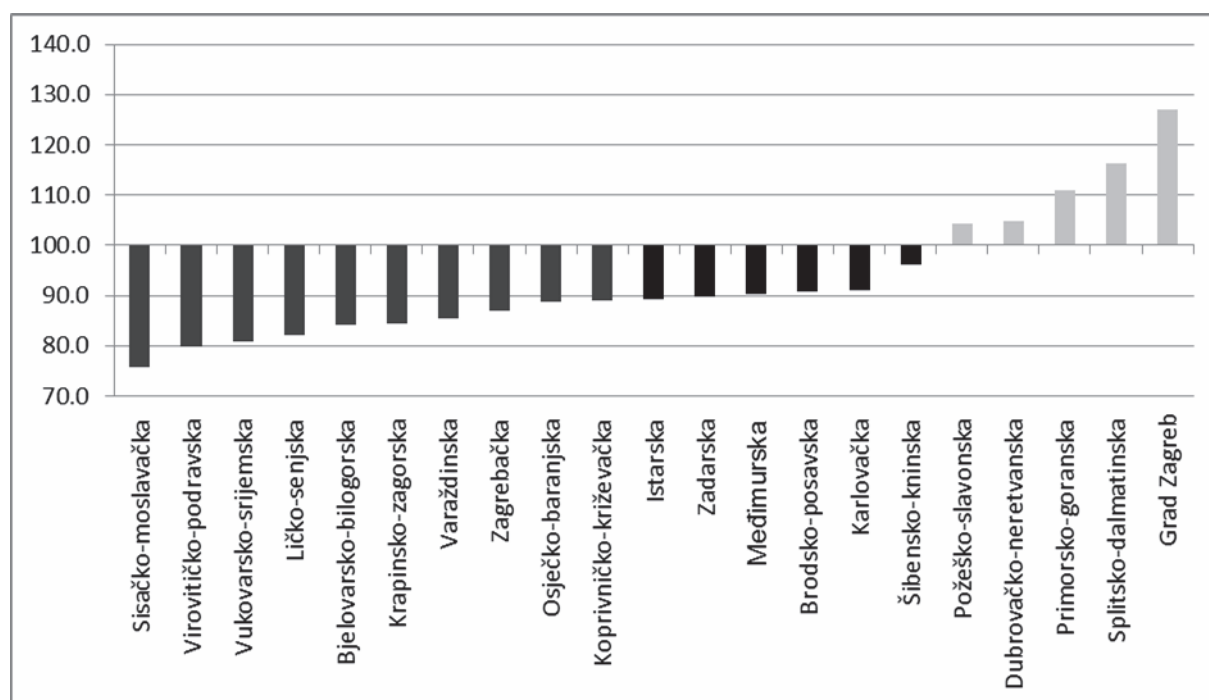
Tablica 70. Visoko obrazovanje, ukupni broj studenata upisanih u zimski semestar na 1.000 stanovnika, prema prebivalištu

	2008./2009.	2012./2013.
Kontinentalna Hrvatska	29	34
Jadranska Hrvatska	31	36
Republika Hrvatska	29	35
Najmanja vrijednost	22	26
Najveća vrijednost	38	44

Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Broj upisanih studenata u zimski semestar 2012./2013. na 1.000 stanovnika veći od prosjeka ima samo 5 županija. To su sljedeće županije: Požeško-slavonska (36 upisanih studenata na 1.000 stanovnika), Dubrovačko-neretvanska (37 upisanih studenata na 1.000 stanovnika), Primorsko-goranska (39 upisanih studenata na 1.000 stanovnika), Splitsko-dalmatinska županija (41 upisanih studenata na 1.000 stanovnika), te Grad Zagreb (44 upisanih studenata na 1.000 stanovnika). Najmanji broj upisanih studenata u zimski semestar po stanovniku imaju Sisačko-moslavačka (26 upisanih studenata na 1.000 stanovnika), Virovitičko-podravska (28 upisanih studenata na 1.000 stanovnika), te Vukovarsko-srijemska županija (28 upisanih studenata na 1.000 stanovnika).

Slika 64. Upisani studenti u zimski semestar na 1.000 stanovnika, prema prebivalištu, školska godina 2012./2013. (RH=100)

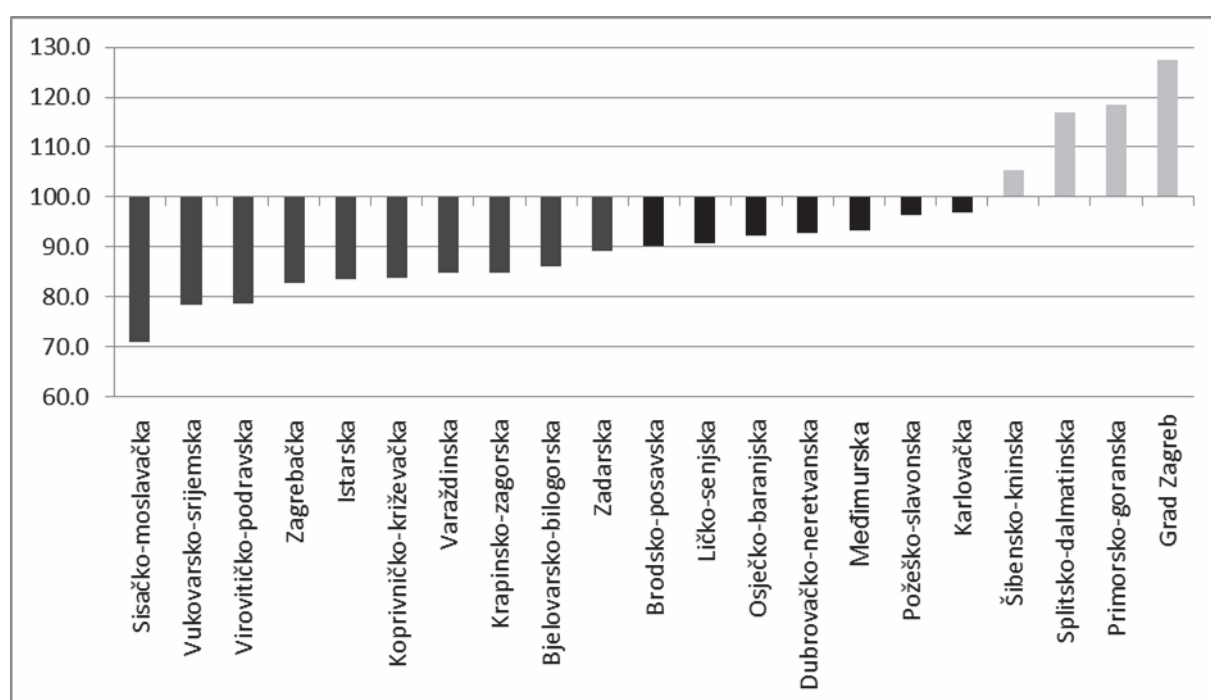

Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Ukupan broj diplomiranih povećao se na 36.073 u školskoj godini 2012./2013. Prema prebivalištu, najveći je broj diplomiranih je iz Grada Zagreba. Slijede Splitsko-

dalmatinska, Primorsko-goranska, Osječko-baranjska i Zagrebačka županija. Promatrano u odnosu na broj stanovnika županije, u Hrvatsko prosječno diplomira 8 studenata na 1.000 stanovnika. No podaci na Slici 62. pokazuju da, promatrano prema prebivalištu, samo četiri županije imaju veći broj diplomiranih studenata po stanovniku od državnog prosjeka. To su Grad Zagreb (11 diplomiranih studenata na 1.000 stanovnika), Primorsko-goranska županija (10 diplomiranih studenata na 1.000 stanovnika), Splitsko-dalmatinska županija (10 diplomiranih studenata na 1.000 stanovnika), te Šibensko-kninska županija (9 diplomiranih studenata na 1.000 stanovnika). Najmanji broj diplomiranih studenata po stanovniku imaju Sisačko-moslavačka županija (6 diplomiranih studenata na 1.000 stanovnika), Vukovarsko-srijemska županija (7 diplomiranih studenata na 1.000 stanovnika), te Virovitičko-podravska županija (7 diplomiranih studenata na 1.000 stanovnika).

Slika 65. Visoko obrazovanje, broj diplomiranih studenata na 1.000 stanovnika, prema prebivalištu, (RH=100)

Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

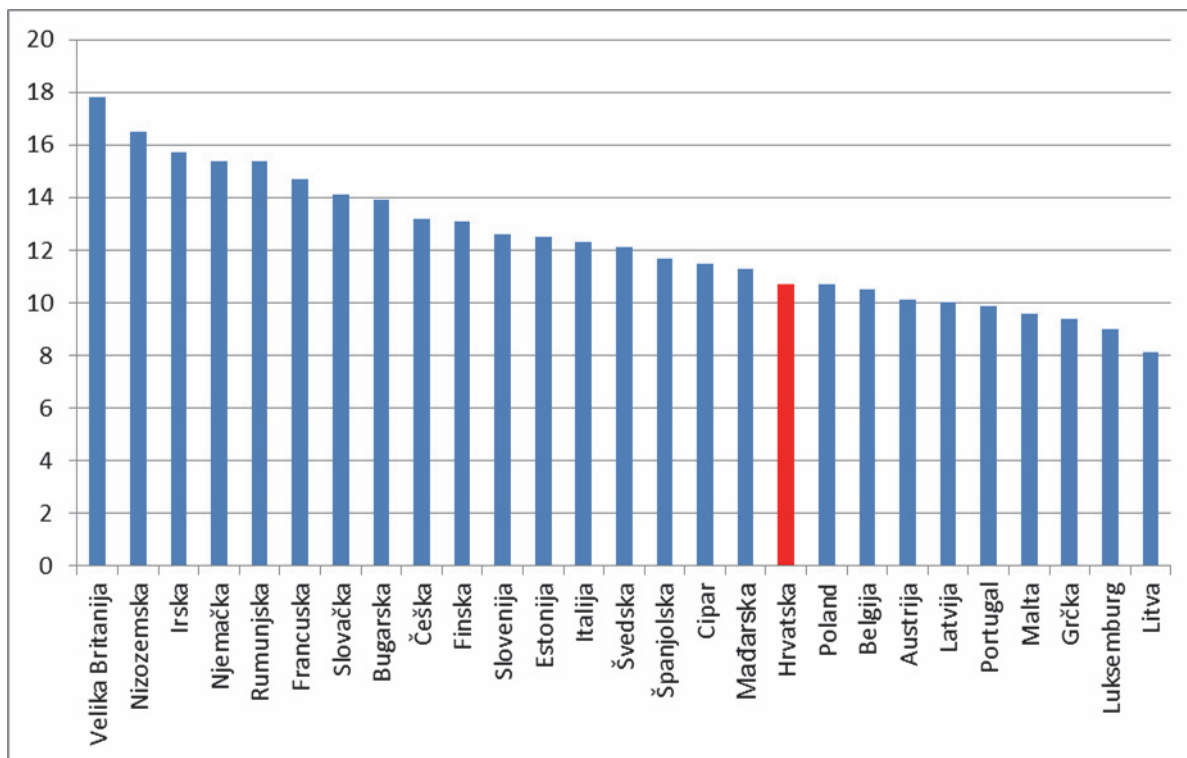
Razine obrazovanja i njihovo kretanje mogu se usporediti s ostalim članicama Europske unije.⁴⁶ Izvor svih prikazanih podataka je Eurostat, a podaci se uspoređuju prema Međunarodnoj standardnoj klasifikaciji obrazovanja ISCED 97 (UNESCO BPE-98/WS/1, studeni 1997.) koju koristi Eurostat, a koja je usporediva s hrvatskom Nacionalnom klasifikacijom obrazovanja koju koristi Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

Podaci Eurostata ukazuju da najveći omjer učenika i nastavnika u osnovnim i srednjim školama imaju Velika Britanija i Nizozemska. U usporedbi s ostalim članicama Europske

⁴⁶ Detaljnije podatke o obrazovanju u Europskoj uniji mogu se pronaći u publikaciji Eurostata: Key data on Education in Europe – 2012, a koja je dostupna na internetskim stranicama: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5741409/978-92-9201-242-7-EN.PDF/d0dcb0da-5c52-4b33-becb-027f05e1651f?version=1.0>.

unije, Hrvatska ima manji omjer učenika i nastavnika u osnovnim i srednjim školama (ISCED 1-3) od prosječnog (slika 66.).

Slika 66. Omjer učenika i nastavnika u osnovnom i srednjem obrazovanju (ISCED 1-3)

Izvor: obrada autora prema podacima Eurostata.

U razdoblju od 2008. do 2012. godine omjer učenika i nastavnika u osnovnim i srednjim školama u Hrvatskoj se smanjio s 13 na 10,7, te na taj način Hrvatska prati trend smanjenja ovog pokazatelja kakav je zabilježen prosječan na razini Europske unije.

Podaci Eurostata ukazuju da se ukupna razina obrazovanja stanovništva poboljšava. U 2011. godini je u EU-27 76,4 posto stanovništva 25-54 godine starosti imalo više srednjoškolsko obrazovanje. Za razliku od toga, više srednjoškolsko obrazovanje imalo je 57,3 posto stanovništva između 55 i 74 godine starosti. U usporedbi s prosjekom Europske unije, u 2011. godini je u Hrvatskoj je bilo znatno više stanovnika 25-54 godine starosti sa srednjoškolskim obrazovanjem (ISCED 3-4), ali i znatno manje s visokim obrazovanjem (ISCED 5-6 stupnjem obrazovanja).

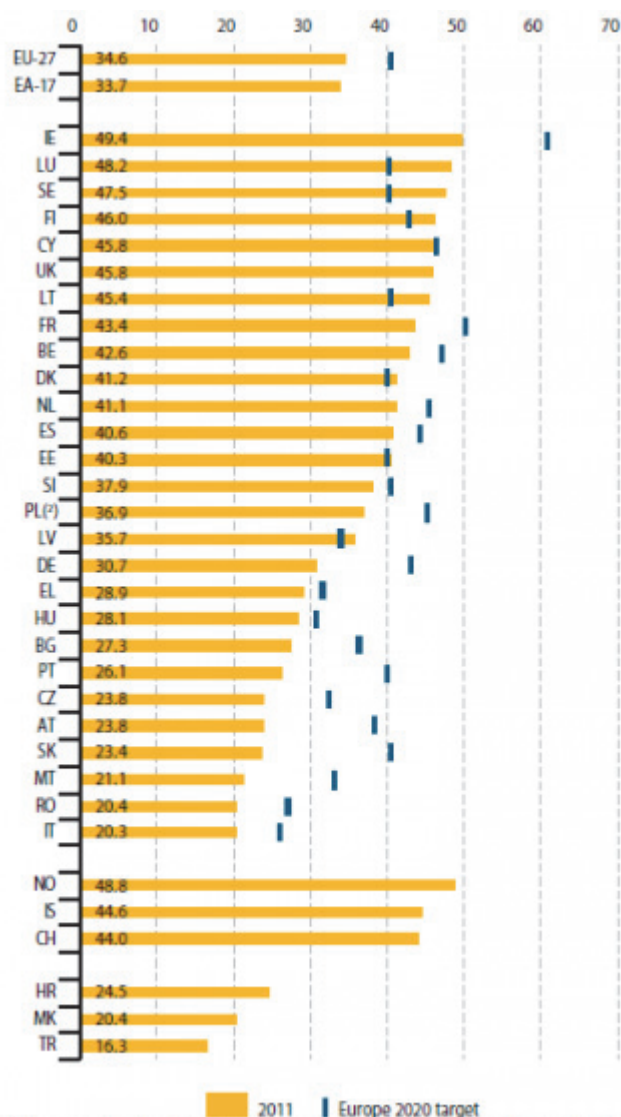
Tablica 71. Stanovništvo prema stupnju obrazovanja, 2011.

	25-54 years			55-74		
	Low (ISCED 0-2)	Medium (ISCED 3-4)	High (ISCED 5-6)	Low (ISCED 0-2)	Medium (ISCED 3-4)	High (ISCED 5-6)
EU-27	23.5	47.6	28.8	42.7	39.7	17.6
EA-17	27.4	44.5	28.2	47.3	35.4	17.3
BE	24.0	38.5	37.4	50.0	27.7	22.3
BG	17.4	58.3	24.3	36.5	45.2	18.3
CZ	5.8	74.0	20.2	16.1	72.0	11.9
DK	20.8	43.6	35.6	35.8	39.8	24.4
DE	13.1	58.9	28.0	19.5	56.7	23.8
EE	10.4	52.4	37.2	19.2	48.4	32.4
IE	21.6	37.2	41.2	53.7	26.4	19.9
EL	30.2	42.4	27.5	63.5	22.6	13.9
ES	41.4	23.9	34.7	72.1	12.1	15.8
FR	23.8	42.8	33.4	47.6	35.7	16.7
IT	39.5	44.4	16.1	67.5	23.8	8.6
CY	19.2	39.5	41.3	53.8	26.7	19.5
LV	11.7	58.6	29.7	22.4	59.2	18.4
LT	6.2	57.2	36.6	25.0	54.3	20.7
LU	21.2	39.7	39.1	33.5	41.8	24.7
HU	16.1	61.2	22.7	36.6	48.3	15.1
MT	62.8	19.1	18.1	85.7	7.2	7.1
NL	23.8	42.1	34.0	44.3	32.8	22.9
AT	14.8	64.8	20.3	31.3	54.2	14.4
PL	8.0	64.8	27.2	27.2	60.2	12.5
PT	60.4	20.6	19.0	85.5	5.6	8.9
RO	21.1	62.5	16.4	50.4	41.9	7.7
SI	11.9	60.3	27.8	30.7	53.4	15.8
SK	6.7	73.2	20.1	21.8	65.7	12.5
FI	11.6	46.0	42.3	35.5	35.7	28.8
SE	14.4	48.1	37.5	34.0	39.7	26.3
UK	21.4	39.3	39.3	32.4	40.3	27.3
IS	27.2	36.2	36.5	42.4	37.5	20.0
NO	18.6	41.3	40.2	22.8	50.8	26.4
CH	13.1	49.5	37.4	22.0	53.6	24.5
HR	18.3	63.0	18.7	41.1	43.4	15.6
MK	33.9	48.1	18.0	53.5	32.2	14.3
TR	68.3	18.1	13.7	87.0	6.5	6.5

Izvor: Eurostat.

Strategija EU Europe 2020 u području obrazovanja izdvaja dva osnovna pokazatelja te pripadajući (kvantitativni) cilj kojega bi na razini Unije trebalo ispuniti do 2020.: (i) udio onih koji rano napuštaju školovanje trebao bi biti ispod 10 posto, dok bi (ii) najmanje 40 posto stanovništva u dobi između 30 i 34 godine starosti trebalo imati završeno tercijarno (visoko) obrazovanje. Slika 64. prikazuje postotak stanovništva te dobne skupine u odnosu na postavljen cilj po državama, te da Hrvatska ima znatno niži postotak od većine država Europske unije. U 2011. godini je prosječni udio stanovništva 30-34 godine s visokim obrazovanjem u EU-27 dosegao 34,6 posto, dok je u Hrvatskoj iznosio samo 24,5 posto.

Slika 67. Stanovništvo 30-34 godina s visokim obrazovanjem u Europskoj uniji (ISCED 5-6), 2011.

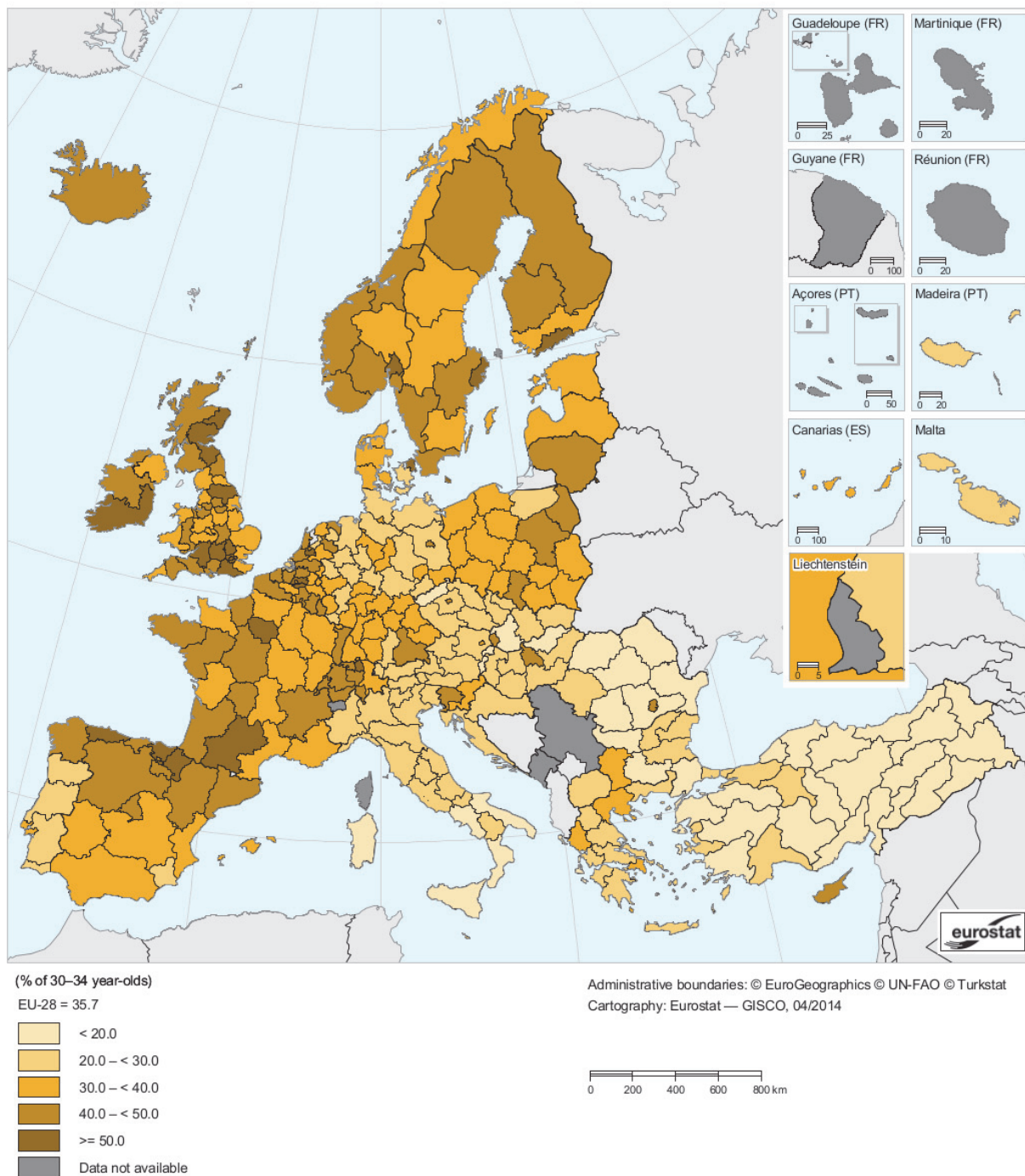

(?) In the cases when the national target has been set within a range between two possible values, the lower level has been taken. The United Kingdom did not set a specific 2020 target.
(?) Provisional data.

Izvor: Eurostat.

Karta 17. Stanovništvo 30-34 godina s visokim obrazovanjem u Europskoj uniji po statističkim regijama NUTS2 (ISCED 5-6), 2012.

Persons aged 30–34 with tertiary education (ISCED levels 5 and 6) attainment,
by NUTS 2 regions, 2012 (*)
(% of 30–34 year-olds)

(*) Data for several regions are unreliable. Ciudad Autónoma de Ceuta (ES63): 2010.

Source: Eurostat (online data code: [edat_lfse_12](#))

Izvor: Eurostat.

U tablici 72. prikazani su podaci o ranom napuštanju sustava obrazovanja i osposobljavanja u Hrvatskoj u odnosu na države Europske unije.

Tablica 72. Rano napuštanje sustava obrazovanja i osposobljavanja (18-24), posto

	2000.	2007.	2012.
EU-27	17,0	15,0	12,8
Eurozona	19,3	17,1	13,8
Bugarska	20,7	14,9	12,5
Češka	5,7	5,2	5,5
Estonija	13,2	14,4	10,5
Latvija	16,9	15,1	10,5
Litva	13,4	7,4	6,5
Mađarska	12,2	11,4	11,5
Poljska	7,2	5,0	5,7
Rumunjska	23,0	17,3	17,4
Slovenija	5,1	4,1	4,4
Slovačka	6,7	6,5	5,3
HRVATSKA	8,0	3,9	4,2

Izvor: Eurostat.

Prikazani podaci ukazuju da je Hrvatska u 2012. godini zadovoljavala kriterij iz Strategije EU Europe 2020 prema kojem udio onih koji rano napuštaju školovanje treba biti ispod 10 posto. U 2012. godini je u populaciji između 18 i 24 godine starosti udio onih koji rano napuštaju školovanje iznosio je svega 4,2 posto.

5.7.2. Kultura i umjetnost

Analiza kulturnih i umjetničkih djelatnosti trebala bi biti kvantitativna i kvalitativna. Kako kvalitativna analiza premašuje okvire analitičke podloge, prikazani su samo podaci i pokazatelji stanja i razmještaja infrastrukture ovih djelatnosti. Analizirani su kinematografi, knjižnice, i radio i TV pretplata.

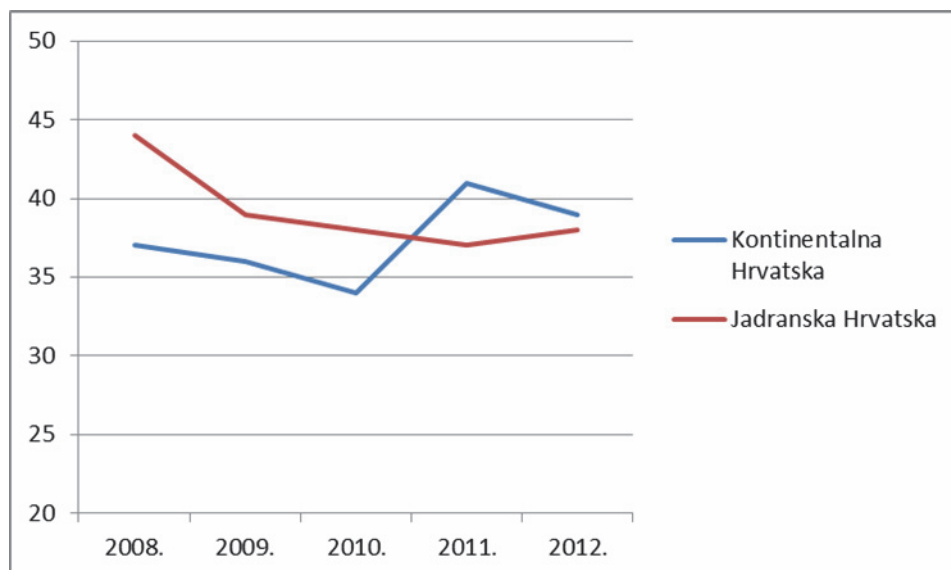
Broj kinematografa u Republici Hrvatskoj se iz godine u godinu mijenjao u razdoblju od 2008. do 2012. godine i to i u Jadranskoj i u Kontinentalnoj Hrvatskoj. U 2012. godini Požeško-slavonska i Brodsko-posavska županija nisu imale ni jedan kinematograf, dok pet županija ima po jedan. To su: Krapinsko-zagorska, Karlovačka, Ličko-senjska, Virovitičko-podravska i Vukovarsko-srijemska županija. Najveći broj kinematografa je u Splitsko-dalmatinskoj županiji i Gradu Zagrebu (10 kinematografa). Istovremeno, broj gledatelja u kinematografima se povećavao za 23,8 posto u razdoblju od 2008. do 2012. godine. Više od polovice gledatelja je u Gradu Zagrebu.

Promatrano u odnosu na procjenjeni broj stanovnika⁴⁷, Jadranska Hrvatska ima veći broj kinematografa po stanovniku od Kontinentalne Hrvatske. Prosjek za Kontinentalnu Hrvatsku je jedno kino na 100.000 stanovnika, a u Jadranskoj Hrvatskoj tri. Ta prosječna vrijednost nije se mijenjala tijekom cijelog razdoblja 2008 - 2012. Promatrano po

⁴⁷ Za broj stanovnika korištene su procjene o broju stanovnika Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske.

županijama, najveći broj kina na 100.000 stanovnika u 2012. godini imale su Dubrovačko-neretvanska (7 kina) i Šibensko-kninska (5 kina). Detaljan prikaz podataka o kinematografima po županijama nalazi se u tablicama u Prilogu.

Slika 68. Broj kinematografa u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj, u razdoblju 2008.-2012.

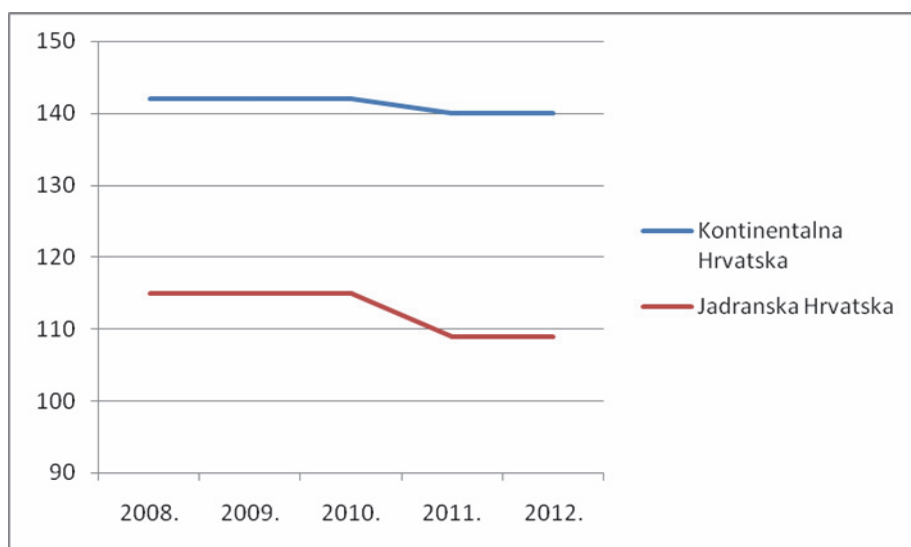
Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Broj knjižnica u Republici Hrvatskoj se smanjuje i u Kontinentalnoj i u Jadranskoj Hrvatskoj. Trend smanjivanja u razdoblju od 2008. do 2012. godine posljedica je smanjenja broja knjižnica u pet županija: Primorsko-goranskoj, Zagrebačkoj, Koprivničko-križevačkoj, Istarskoj županiji i u Gradu Zagrebu,

U 2012. godini od ukupno 249 knjižnica u Republici Hrvatskoj 140 ih se nalazilo u Kontinentalnoj Hrvatskoj, a 109 u Jadranskoj Hrvatskoj. 17 posto ukupnog broja knjižnica smješteno je u Gradu Zagrebu, a 13 posto u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Najmanje knjižnica imaju Brodsko-posavska i Vukovarsko-srijemska županija, po 4 knjižnice u svakoj županiji. Varaždinska, Požeško-slavonska i Šibensko-kninska županija imaju po 5 knjižnica.

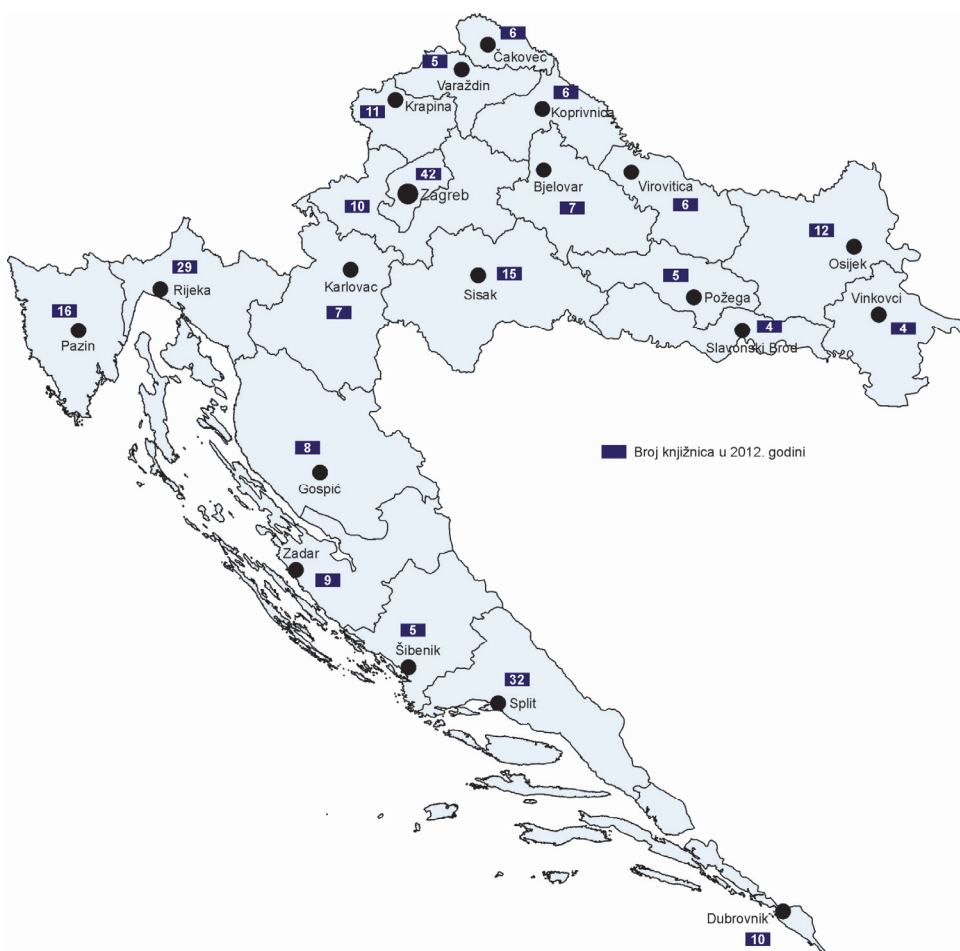
Promatrano u odnosu na broj stanovnika, prosječno više knjižnica je u Jadranskoj Hrvatskoj (8 knjižnica na 100.000 stanovnika). U Kontinentalnoj Hrvatskoj ima 5 knjižnica na 100.000 stanovnika. Najveći broj knjižnica na 100.000 stanovnika u 2012. godini imale su Ličko-senjska i Primorsko-goranska županija. Najmanji broj knjižnica na 100.000 stanovnika imale su Vukovarsko-srijemska, Zagrebačka, Varaždinska, te Brodsko-posavska županija. Detaljan prikaz podataka o knjižnicama po županijama nalazi se u tablicama u Prilogu.

Slika 69. Broj knjižnica u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj, u razdoblju 2008.-2012.

Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Karta 18. Knjižnice u Republici Hrvatskoj, 2012. godine

Izvor: Autori prema podacima DZS (2013).

Ukupan broj kazališta u Republici Hrvatskoj 2012. godine iznosio je 161. Od toga je 127 kazališta u Kontinentalnoj, a 34 kazališta u Jadranskoj Hrvatskoj. Očekivano, najveći je broj kazališta u Gradu Zagrebu (80), a na području Ličko-senjske županije ne nalazi se niti jedno kazalište.

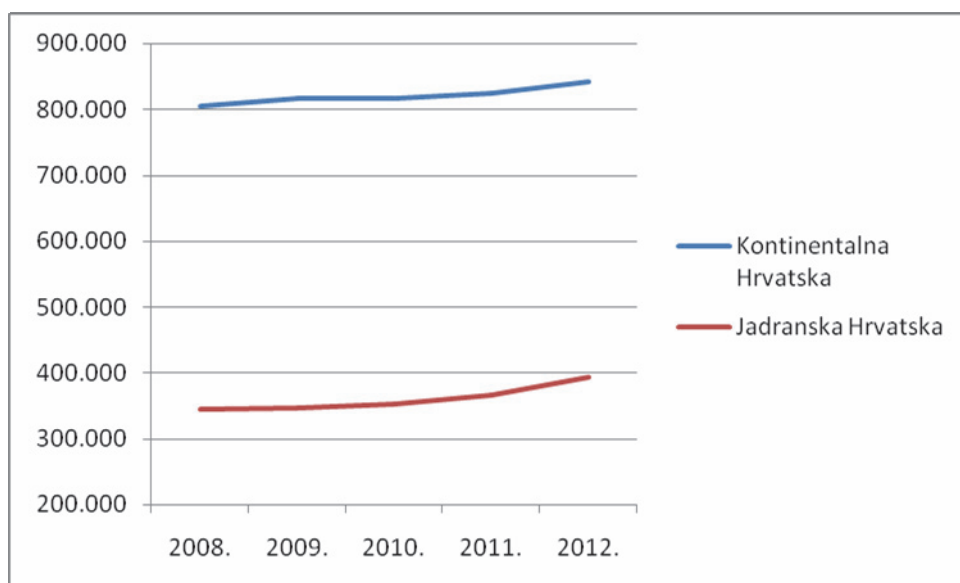
Tablica 73. Kazališta u Republici Hrvatskoj, 2012. godine

	Broj kazališta
Kontinentalna Hrvatska	127
Grad Zagreb	80
Zagrebačka županija	8
Krapinsko-zagorska županija	2
Varaždinska županija	1
Koprivničko-križevačka županija	7
Međimurska županija	5
Bjelovarsko-bilogorska županija	4
Virovitičko-podravska županija	1
Požeško-slavonska županija	1
Brodsko-posavska županija	2
Osječko-baranjska županija	5
Vukovarsko-srijemska županija	3
Karlovačka županija	3
Sisačko-moslavačka županija	5
Jadranska Hrvatska	34
Primorsko-goranska županija	8
Ličko-senjska županija	0
Zadarska županija	3
Šibensko-kninska županija	2
Splitsko-dalmatinska županija	14
Istarska županija	2
Dubrovačko-neretvanska županija	5
Republika Hrvatska	161

Izvor: DZS (2013).

Ukupan broj radiopretplatnika u Republici Hrvatskoj povećao se za 7,4 posto u razdoblju od 2008. do 2012. godine. Broj radiopretplatnika raste u svim županijama, osim u Sisačko-moslavačkoj, Koprivničko-križevačkoj, Bjelovarsko-bilogorskoj, Virovitičko-podravskoj, te Osječko-baranjskoj županiji u kojima je zabilježeno smanjenje. Grad Zagreb ima najviše pretplatnika (19 posto ukupnog broja radiopretplatnika u 2012. godini). Promatrano u odnosu na procijenjeni broj stanovnika, Jadranska Hrvatska ima prosječno više radiopretplatnika od Kontinentalne Hrvatske. U 2012. godini Jadranska Hrvatska imala je prosječno 347 radiopretplatnika na 1.000 stanovnika, a Kontinentalna Hrvatska 305. Najveći broj radiopretplatnika na 1.000 stanovnika u 2012. godini imale su Istarska, Primorsko-goranska i Ličko-senjska županija. Najmanji broj radiopretplatnika na 1.000 stanovnika imale su Splitsko-dalmatinska, Međimurska, Zagrebačka, Koprivničko-križevačka, Brodsko-posavska i Varaždinska županija.

Slika 70. Broj radiopretplatnika u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj, u razdoblju 2008.-2012.

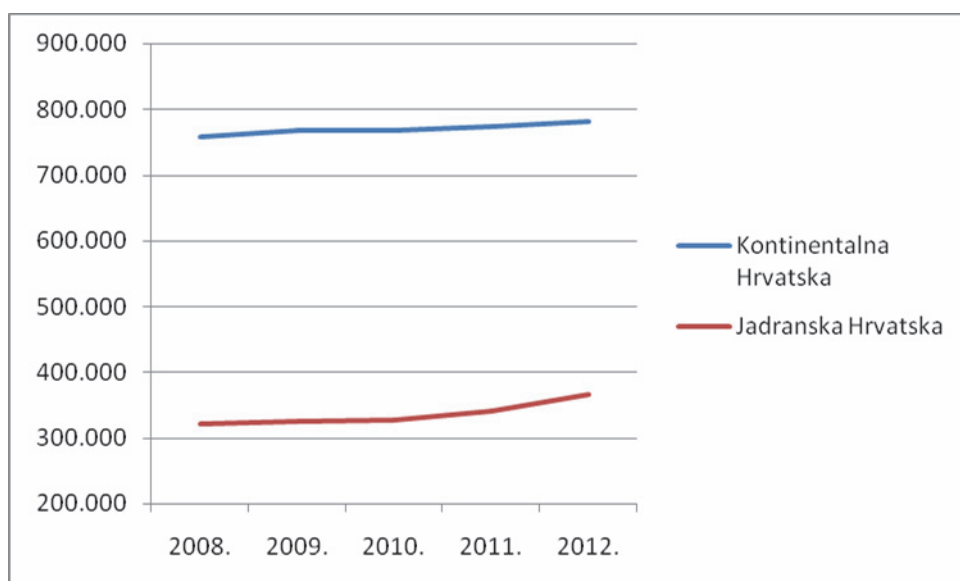
Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Ukupan broj televizijskih pretplatnika u Republici Hrvatskoj povećao se za 6,3 posto u razdoblju od 2008. do 2012. godine, što je posljedica povećanja broja radiopretplatnika u svim županijama u Jadranskoj Hrvatskoj. Osim u svim županijama Jadranske Hrvatske, u analiziranom razdoblju broj televizijskih pretplatnika se povećao i u Zagrebačkoj, Krapinsko-zagorskoj, Varaždinskoj, Požeško-slavonskoj, Brodsko-posavskoj, Vukovarsko-srijemskoj i Međimurskoj županiji. Najviše televizijskih pretplatnika u 2012. godini je u Gradu Zagrebu: 18 posto.

Promatrano u odnosu na procijenjeni broj stanovnika, Jadranska Hrvatska ima prosječno više televizijskih pretplatnika od Kontinentalne Hrvatske. U 2012. godini Jadranska Hrvatska imala je 319 televizijskih pretplatnika na 1.000 stanovnika, a Kontinentalna Hrvatska 276. Najviše televizijskih pretplatnika na 1.000 stanovnika u 2012. godini imale su iste županije koje imaju i najviše radiopretplatnika. To su Istarska, Primorsko-goranska i Ličko-senjska županija. Najmanje radiopretplatnika na 1.000 stanovnika imale su Splitsko-dalmatinska, Međimurska, Zagrebačka, te Krapinsko-zagorska županija.

Detaljan prikaz podataka o radiopretplatnicima i televizijskim pretplatnicima po županijama nalazi se u tablicama u Prilogu.

Slika 71. Broj televizijskih pretplatnika, po županijama, u razdoblju 2008.-2012.

Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Publikacija „Cultural Statistics“ sadrži podatke o zaposlenosti u kulturi, izdacima za kulturu, te kulturi kao izvoznom proizvodu za članice EU i nalazi se na poveznici <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3930297/5967138/KS-32-10-374-EN.PDF/07591da7-d016-4065-9676-27386f900857?version=1.0>, Eurostat Pocketbooks, Cultural Statistics, Eurostat 2011.

5.7.3. Socijalna skrb

Podaci o stanovništvu koje prima pomoć za uzdržavanje na razini statističkih regija NUTS 2 i NUTS 3 dostupni su do 2013. godine. Prikazani su u Tablici 76.

Tablica 74. Obuhvaćenost stanovništva (u postotku) s pomoći za uzdržavanje na razini statističkih regija NUTS2 i NUTS 3, 2008.-2013. (stanje 31. prosinca 2013.)

GODINA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	Prosječna godišnja stopa
Kontinentalna Hrvatska	37,3	38,6	42,1	42,6	47,9	50,6	43,18
Zagrebačka	1	1	1	0,9	1,2	1,3	1,07
Krapinsko-zagorska	0,9	0,8	0,9	1	1	1,2	0,97
Sisačko-moslavačka	3,8	3,9	4	4,1	4,8	5,1	4,28
Karlovačka	4,1	4,2	4,5	4,4	5	5,1	4,55
Varaždinska	1,6	1,7	1,8	1,9	2	2,3	1,88
Koprivničko-križevačka	1,9	2	2,3	2,4	2,5	3,1	2,37
Bjelovarsko-bilogorska	2,9	2,9	3,2	3,3	3,5	3,6	3,23
Virovitičko-podravska	3,6	3,8	4	4,1	4,9	4,9	4,22
Požeško-slavonska	2,2	2,3	2,6	2,4	3,4	3,3	2,70
Brodsko-posavska	3,4	3,3	3,8	4,1	4,8	4,4	3,97

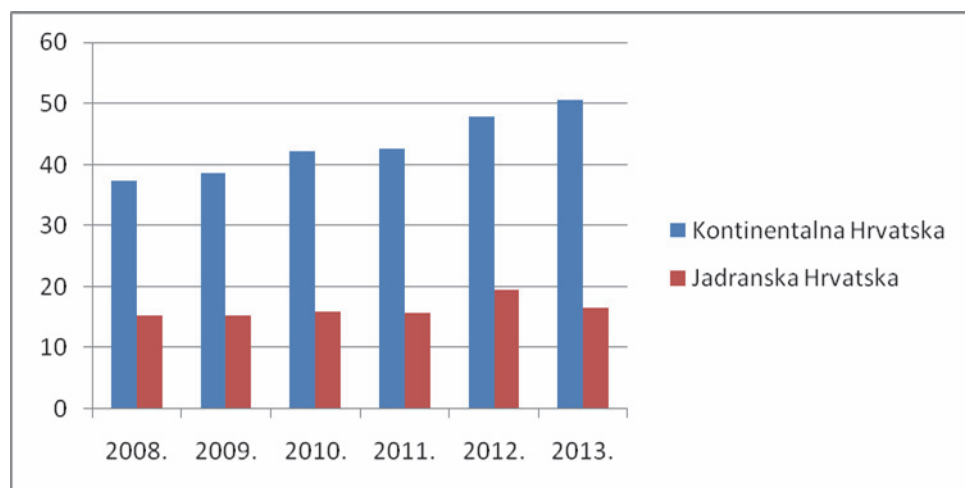
Osječko-baranjska	3,5	3,7	4,2	4,5	4,5	5,2	4,27
Vukovarsko-srijemska	3,2	3,5	3,9	3,5	3,9	4,8	3,80
Međimurska	4,2	4,4	4,8	4,8	5	4,9	4,68
Grad Zagreb	1	1,1	1,1	1,2	1,4	1,4	1,20
Jadranska Hrvatska	15,4	15,3	16	15,8	19,5	16,6	16,43
Primorsko-goranska	0,7	0,8	0,9	0,9	0,9	1	0,87
Ličko-senjska	2	2,1	2,3	2,2	2,2	2,7	2,25
Zadarska	2,4	2,3	2,4	2,3	2,9	2,1	2,40
Šibensko-kninska	7,7	7,4	7,6	7,6	10	7,6	7,98
Splitsko-dalmatinska	1,3	1,3	1,3	1,4	1,7	1,5	1,42
Istarska	0,5	0,6	0,7	0,7	0,6	0,8	0,65
Dubrovačko-neretvanska	0,8	0,8	0,8	0,7	1,2	0,9	0,87
Republika Hrvatska	2,1	2,1	2,3	2,3	2,7	2,6	2,35

Izvor: Ministarstvo socijalne politike i mladih

U Kontinentalnoj Hrvatskoj stopa obuhvaćenosti stanovništva s pomoći za uzdržavanje znatno je viša nego u Jadranskoj Hrvatskoj. U promatranom razdoblju neprestano je bila 2-3 puta veća, a podaci u Tablici 76. pokazuju i da raste. Stopa obuhvaćenosti u Kontinentalnoj Hrvatskoj je 2013. godine iznosila 50,6 posto, što znači da je više od polovina stanovništva ostvarivalo neki oblik pomoći za uzdržavanje (svaka druga osoba imala je pravo na neki od oblika pomoći za uzdržavanje). S druge strane, najviša godišnja prosječna stopa obuhvaćenosti u RH, time i u Jadranskoj Hrvatskoj zabilježena je u Šibensko-kninskoj županiji (7,98 posto). Najviša prosječna stopa u Kontinentalnoj Hrvatskoj bila je u Međimurskoj županiji (4,68 posto).

Najniža godišnja prosječna stopa obuhvaćenosti u Jadranskoj Hrvatskoj zabilježena je u Istarskoj županiji (0,65 posto). To je ujedno bila i najniža prosječna stopa godišnje u Republici Hrvatskoj. Najniža godišnja prosječna stopa u Kontinentalnoj Hrvatskoj zabilježena je u Krapinsko-zagorskoj županiji (0,97 posto). U Jadranskoj županiji godišnja stopa se kreće između 15 i 16 posto, s izuzetkom u 2012. godini kada je porasla na 19,5 posto. Te godine gotovo svaki peti stanovnik Jadranske Hrvatske ostvario je pravo na neki od oblika pomoći za uzdržavanje.

Slika 72. Obuhvaćenost stanovništva (u postotku) s pomoći za uzdržavanje, na razini statističkih regija NUTS 2, 2008.-2013. (stanje 31. prosinca 2013.)

Izvor: obrada podataka autora

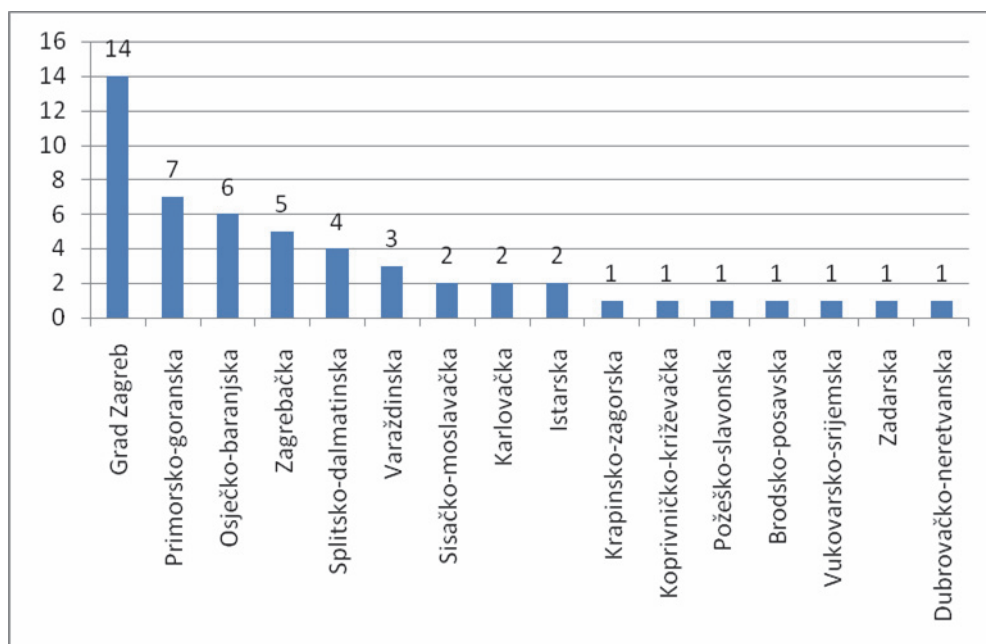
Zadnji podaci Državnog zavoda za statistiku o socijalnoj skrbi na županijskoj razini dostupni su za 2010. godinu. U 2010. godini radila su ukupno 52 doma socijalne skrbi za djecu, 196 domova socijalne skrbi za odrasle i 49 domova za tjelesno ili mentalno oštećene osobe (djecu/odrasle).

Najviše domova socijalne skrbi za djecu ima Grad Zagreb u kojem je smješteno 10 dječjih domova i 4 doma za djecu i mlađe punoljetne osobe s poremećajima u ponašanju. Pet županija nema dom socijalne skrbi za djecu. To su Bjelovarsko-bilogorska, Virovitičko-podravska, Međimurska, Ličko-senjska i Šibensko-kninska županija. U Republici Hrvatskoj je 2010. bilo 2.294 korisnika domova socijalne skrbi za djecu. To je za 5,3 posto manje nego u 2008. godini, a do smanjenja je došlo zbog smanjenja broja korisnika u domovima za djecu i mlađe punoljetne osobe s poremećajima u ponašanju. Od ukupnog broja korisnika domova socijalne skrbi za djecu u 2010. godini, 67 posto je smješteno u ustanove socijalne skrbi u četiri županije i to u Gradu Zagrebu (31 posto), Primorsko-goranskoj županiji (13 posto), Splitsko-dalmatinskoj županiji (12 posto), te Osječko-baranjskoj županiji (11 posto).

Od ukupno 196 domova socijalne skrbi za odrasle, 38 se nalazi u Gradu Zagrebu. Sve županije imaju domove socijalne skrbi za odrasle. Najviše ih je u Šibensko-kninskoj, Karlovačkoj i Virovitičko-podravskoj županiji. U Republici Hrvatskoj je 2010. godine bilo 19.257 korisnika domova socijalne skrbi za odrasle. Od ukupnog broja korisnika domova socijalne skrbi za odrasle u 2010. godini, 24 posto ih je smješteno u domovima socijalne skrbi za odrasle u Gradu Zagrebu. Domovi socijalne skrbi za odrasle s 5 ili više posto ukupnog broja korisnika nalaze se u sljedećim županijama: Krapinsko-zagorska, Varaždinska, Osječko-baranjska, Međimurska, Primorsko-goranska, Splitsko-dalmatinska i Istarska županija.

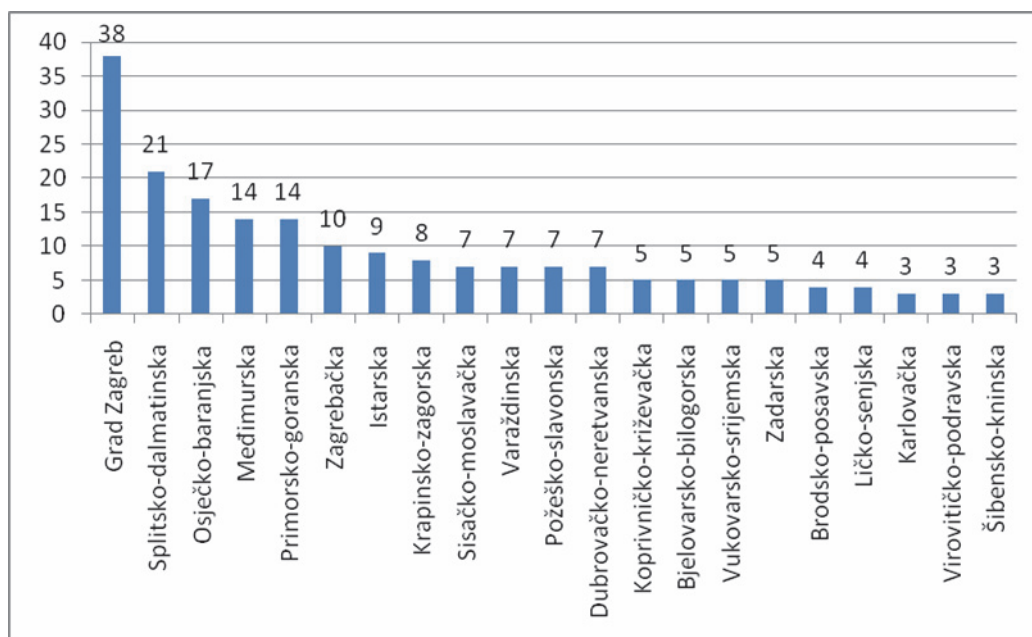
Najviše domova za tjelesno ili mentalno oštećene osobe (djecu/odrasle) nalazi se u Gradu Zagrebu. Sljedeće županije nemaju niti jedan dom za tjelesno ili mentalno oštećene osobe (djecu/odrasle): Sisačko-moslavačka, Koprivničko-križevačka, Virovitičko-podravska, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska, Osječko-baranjska, te Ličko-senjska županija. U Republici Hrvatskoj je 2012. godine bilo 5.113 korisnika domova socijalne skrbi za tjelesno ili mentalno oštećene osobe (djecu/odrasle). Od ukupnog broja korisnika domova socijalne skrbi za tjelesno ili mentalno oštećene osobe (djecu/odrasle) u 2010. godini, najveći broj je smješten u sljedećim županijama: Gradu Zagrebu (27 posto ukupnog broja korisnika), Splitsko-dalmatinskoj županiji (17 posto), Zagrebačkoj županiji (13 posto), te Karlovačkoj županiji (10 posto). Detaljni podaci o ustanovama socijalne skrbi po županijama nalaze se u Prilogu.

Slika 73. Ukupan broj domova socijalne skrbi za djecu po županijama, 2010. godina

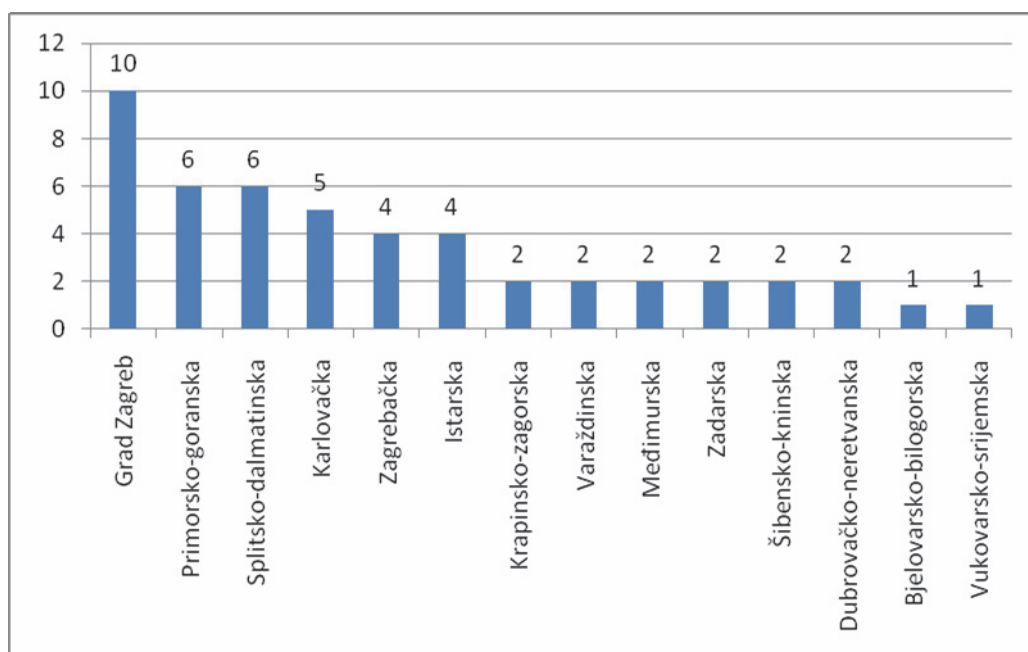
Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Slika 74. Ukupan broj domova socijalne skrbi za odrasle po županijama, 2010. godina

Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

Slika 75. Ukupan broj domova za tjelesno ili mentalno oštećene osobe (djecu/odrasle) po županijama, 2010. godina

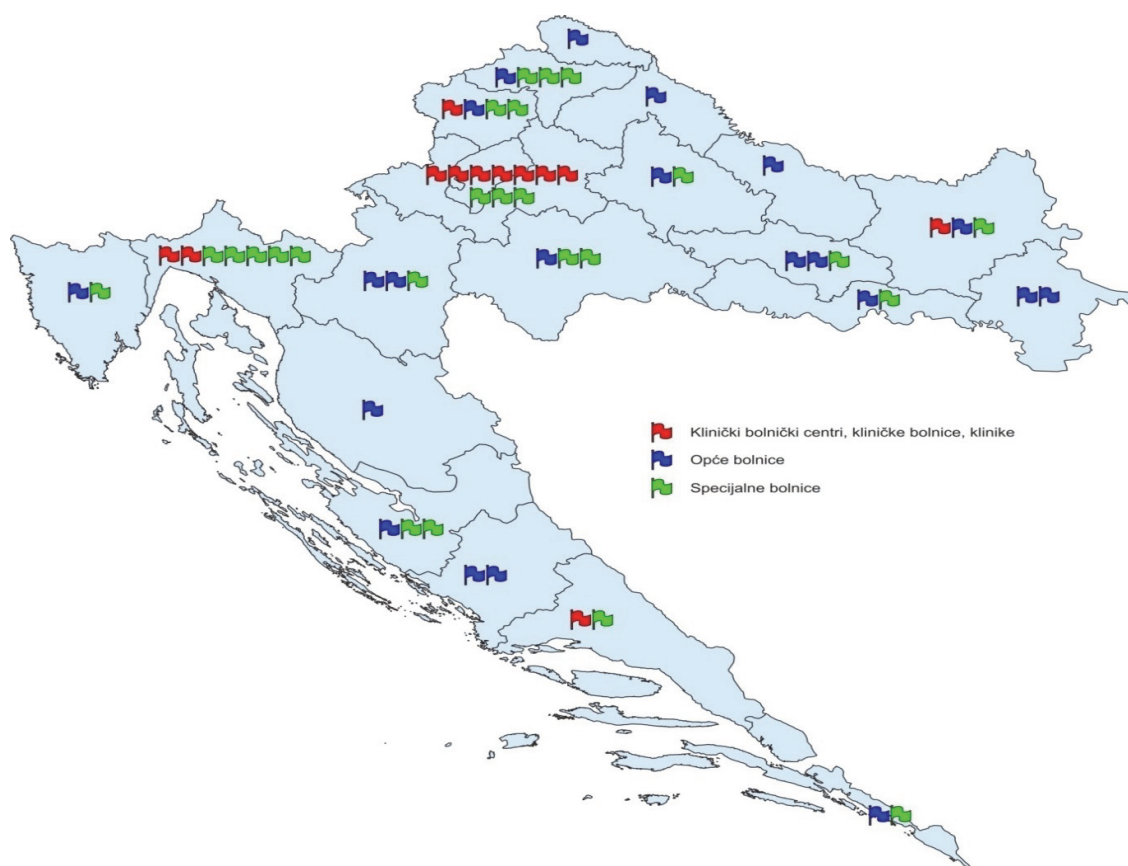
Izvor: autori prema podacima Državnog zavoda za statistiku.

5.7.4. Zdravstvo

Regionalna distribucija bolnica u Hrvatskoj pokazuje gustoću bolnica kao i pokrivenost stanovništva liječnicima i bolničkim posteljama po županijama⁴⁸. U Hrvatskoj na 100.000 stanovnika u 2012. godini dolazi 1,4 bolnice. U gustoći bolnica po županijama vidljiva su značajna odstupanja. Najmanja gustoća zabilježena je u Splitsko-dalmatinskoj županiji, koja ima 0,4 bolnice na 100.000 stanovnika. Zatim slijedi Osječko-baranjska, Koprivničko-križevačka, Međimurska i Istarska županija koje također imaju manje od jedne bolnice na 100.000 stanovnika. S druge strane najvišu gustoću ima Požeško-slavonska županija s 3,8 bolnica na 100.000 stanovnika. Slijede Bjelovarsko-bilogorska i Primorsko-goranska županija.

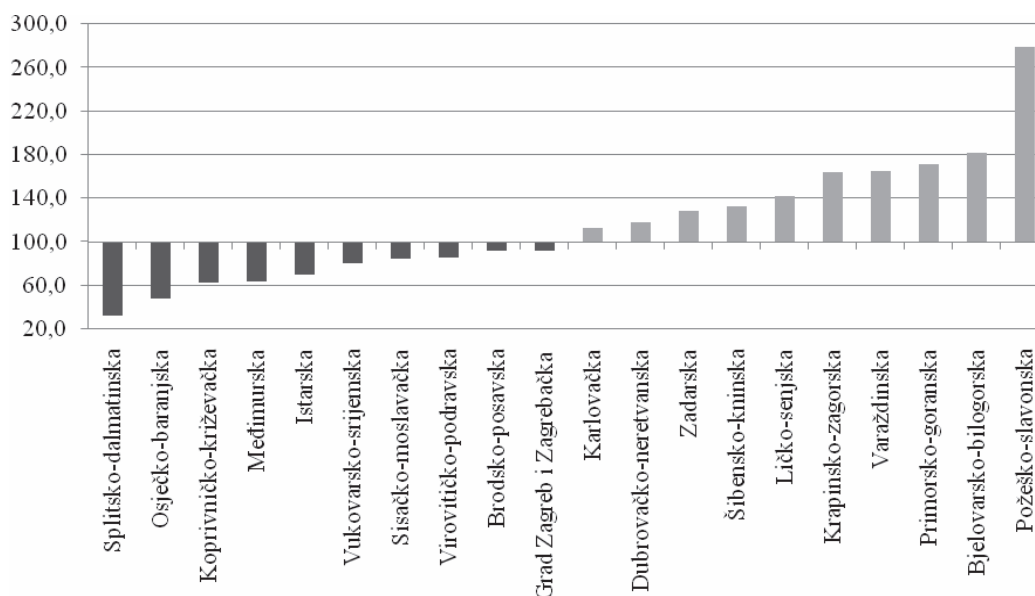
⁴⁸

Karta 19. Regionalna distribucija bolnica u Hrvatskoj, 2012. godina

Izvor: Vehovec, M. (ur.) (2014): O zdravstvu iz ekonomske perspektive, Ekonomski institut, Zagreb, Zagreb.

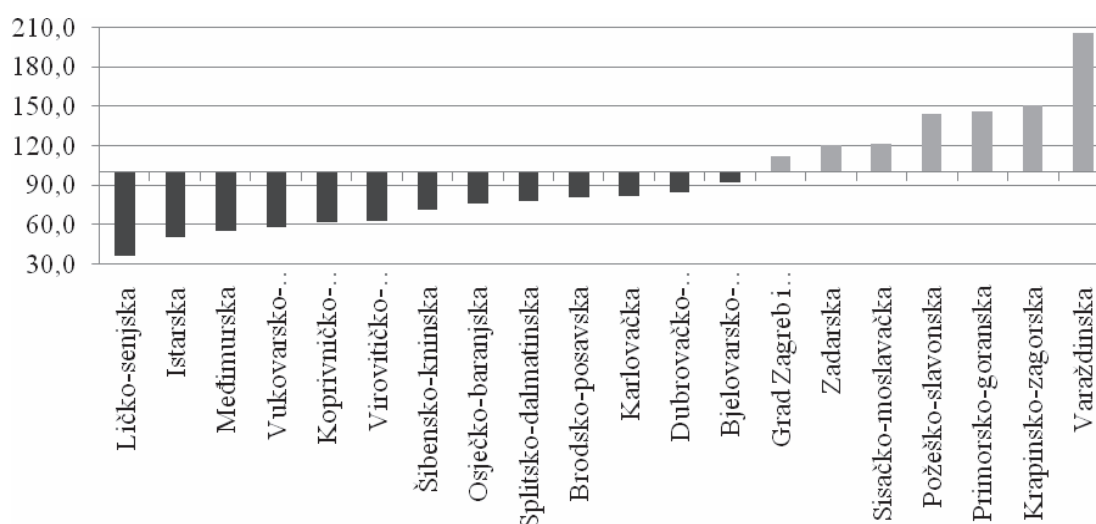
Slika 76. Županijska distribucija gustoće broja bolnica na 100.000 stanovnika, 2012. godina (RH=100)

Izvor: Vehovec, M. Rašić Bakarić, I. i S. Slijepčević: Bolnice pred izazovima restrukturiranja objavljeno u: Vehovec, M. (ur.) (2014): O zdravstvu iz ekonomske perspektive, Ekonomski institut, Zagreb, Zagreb, str. 167-200.

Iako se Hrvatska s 56 bolničkih postelja na 10.000 stanovnika nalazi iznad prosjeka zemalja članica EU, primjetne su značajne međužupanijske razlike. To upućuje na zaključak da dostupnost pruženih bolničkih usluga nije jednaka u svim dijelovima zemlje. Manje od 56 postelja na 10.000 stanovnika ima čak 13 županija. Ličko-senjska županija ima samo 20 postelja, Istarska 29 postelja, a Međimurska 31 postelju na 10.000 stanovnika. S druge strane, najpovoljniji omjer broja postelja i stanovništva bilježi Varaždinska županija s čak 116 postelja na 10.000 stanovnika. Slijede Krapinsko-zagorska (85 postelja na 10.000 stanovnika), Primorsko-goranska (82 postelje na 10.000 stanovnika) te Požeško-slavonska županija s 81 posteljom na 10.000 stanovnika. Sa 62 bolnička kreveta na 10.000 stanovnika Grad Zagreb i Zagrebačka županija iznad su državnog prosjeka.

Slika 77. Županijska distribucija pokrivenosti broja postelja na 10.000 stanovnika, 2012. godina (RH=100)

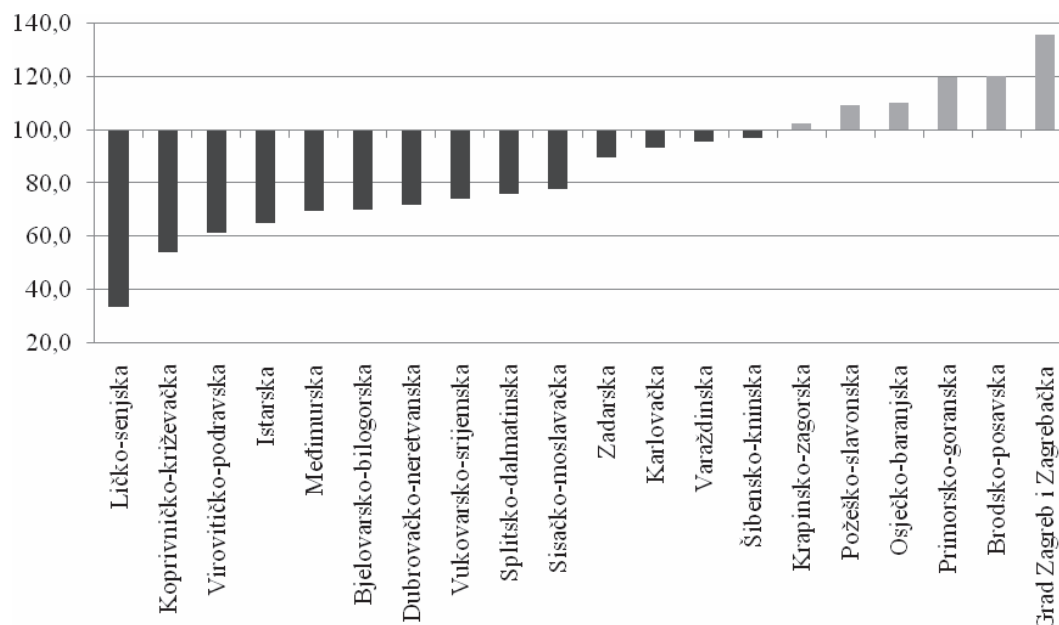

Izvor: Vehovec, M. Rašić Bakarić, I. i S. Slijepčević: Bolnice pred izazovima restrukturiranja objavljeno u: Vehovec, M. (ur.) (2014): O zdravstvu iz ekonomske perspektive, Ekonomski institut, Zagreb, Zagreb, str. 167-200.

Pokrivenost doktorima zaposlenim na stacionarnim odjelima hrvatskih bolnica po županijama prikazana je na slici 8. Na razini Hrvatske u prosjeku na 10.000 stanovnika dolazi 13,5 liječnika specijalista zaposlenih na stacionarnim odjelima hrvatskih bolnica. Iznadprosječnu pokrivenost liječnika ima tek šest županija. Predvođe Grad Zagreb i Zagrebačka županija s 18,3 liječnika na 10.000 stanovnika. Slijede Brodsko-posavska (16,2 liječnika na 10.000 stanovnika), Primorsko-goranska (16,1 liječnika na 10.000 stanovnika), Osječko-baranjska (14,9 liječnika na 10.000 stanovnika), Požeško-slavonska (14,7 liječnika na 10.000 stanovnika) i Krapinsko-zagorska županija (13,8 na 10.000 stanovnika). Ispodprosječna pokrivenost⁴⁹ liječnicima prisutna je u čak 14 županija. Pri tom od prosjeka najviše odstupaju Ličko-senjska, Koprivničko-križevačka te Virovitičko-podravska županija.

⁴⁹ Iznadprosječna pokrivenost je pokrivenost viša od državnog prosjeka (5,5 liječnika na 10.000 stanovnika). Međutim, gledano u europskim okvirima pokrivenost stanovništva timovima opće/obiteljske medicine u hrvatskoj je još uvijek nedostatna (vidi prvi dio rada).

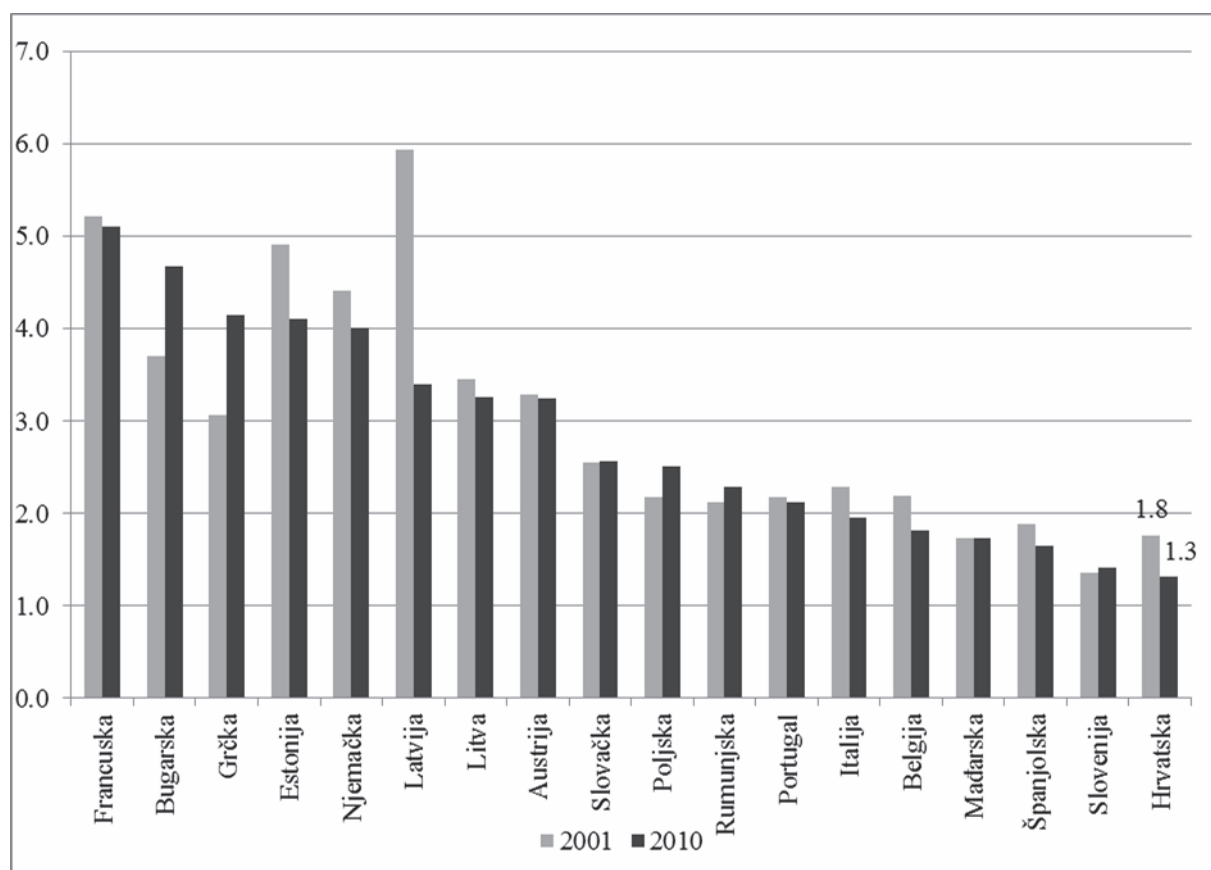
Slika 78. Županijska distribucija pokrivenosti broja doktora zaposlenih na stacionarnim odjelima hrvatskih bolnica na 10.000 stanovnika, 2012. godina (RH=100)

Izvor: Vehovec, M. Rašić Bakarić, I. i S. Slijepčević: Bolnice pred izazovima restrukturiranja objavljeno u: Vehovec, M. (ur.) (2014): O zdravstvu iz ekonomske perspektive, Ekonomski institut, Zagreb, Zagreb, str. 167-200.

Međunarodna usporedba Hrvatske s državama Europske unije ukazuje da Hrvatska još uvijek zaostaje za europskim prosjekom. Hrvatska se po broju bolnica na 100.000 stanovnika nalazi na samom dnu ljestvice promatranih zemalja, s tek 1,3 bolnice na 100.000 stanovnika (Slika 76.). Najveći broj bolnica ima Francuska, iza koje slijede Bugarska i Grčka. Prosjek promatranih devetnaest članica EU iznosi 3,0 bolnica na 100.000 stanovnika. Hrvatska spada u grupu zemalja koje imaju manje od 100 bolnica, a u kojoj su još Cipar, Latvija, Švedska, Danska, Estonija, Slovenija i Malta (HOPE,2009).

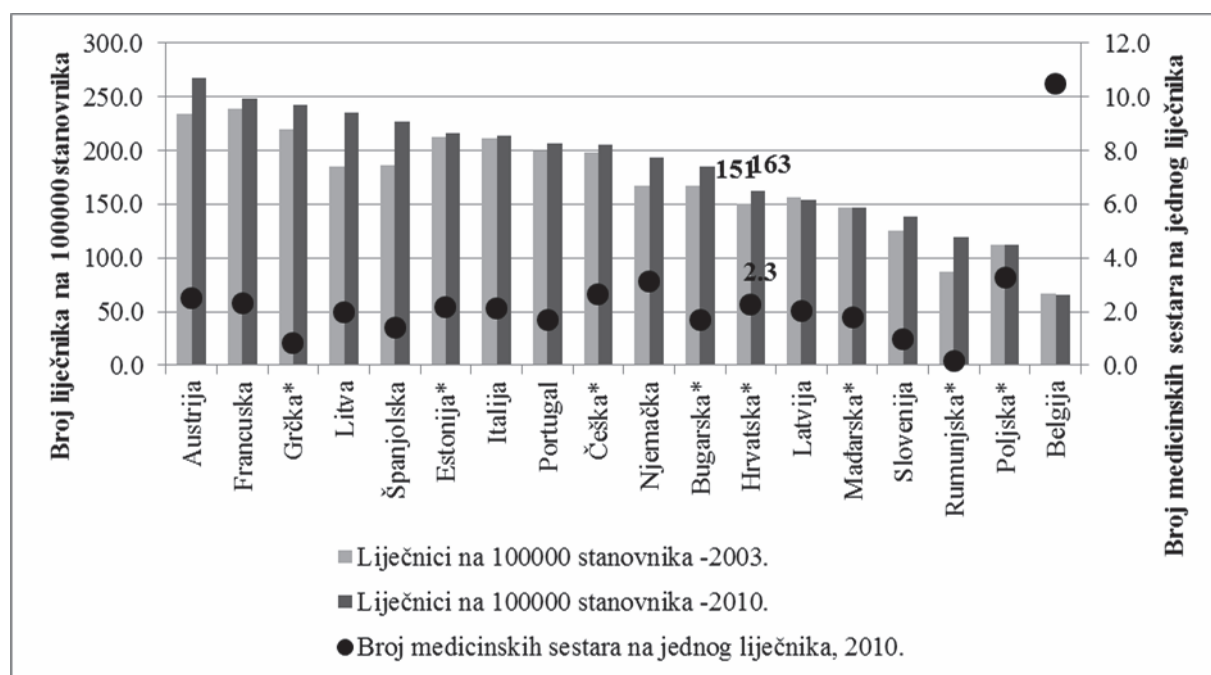
Slika 79. Bolnice na 100.000 stanovnika, Hrvatska i članice EU, 2001. i 2011.

Izvor: Vehovec, M. Rašić Bakarić, I. i S. Slijepčević: Bolnice pred izazovima restrukturiranja objavljeno u: Vehovec, M. (ur.) (2014): O zdravstvu iz ekonomske perspektive, Ekonomski institut, Zagreb, Zagreb, str. 167-200.

Izrazito visoka pokrivenost liječnika u bolnicama zabilježena je u Austriji (267 liječnika na 100.000 stanovnika) i Francuskoj (249 liječnika na 100.000 stanovnika), dok izrazito slabu pokrivenost ima Belgija (66 liječnika na 100.000 stanovnika). Hrvatska je u 2010. povećala broj liječnika na 100.000 stanovnika, iako nije dostigla prosječne rezultate promatrane skupine zemalja. S 2,3 medicinske sestre po jednom liječniku, Hrvatska se nalazi neznatno ispod prosjeka promatrane skupine zemalja od 2,4 medicinske sestre po jednom liječniku.

Slika 80. Broj zaposlenih liječnika u bolnicama na 100.000 stanovnika, odabrane zemlje, usporedba 2003. i 2010. godina

Napomena: * Za zemlje za koje nije bio dostupan podatak iz 2003. godine korišten je prvi raspoloživi podatak iz godine nakon 2003. (za Češku, Estoniju i Mađarsku se prvi stupac odnosi na 2006. godinu, za Poljsku i Hrvatsku na 2008. godinu). Za zemlje za koje nije bio raspoloživi podatak za 2010. godinu, korišten je posljednji raspoloživ podatak (za Grčku, Bugarsku i Poljsku je korišten podatak iz 2009. godine).

Izvor: Vehovec, M. Rašić Bakarić, I. i S. Slijepčević: Bolnice pred izazovima restrukturiranja objavljeno u: Vehovec, M. (ur.) (2014): O zdravstvu iz ekonomske perspektive, Ekonomski institut, Zagreb, Zagreb, str. 167-200.

5.7.5. Kvaliteta života

Kvalitetu života je teško pratiti u iole dužem razdoblju jer ta kategorija nije obuhvaćena uobičajenim statističkim istraživanjima. Pojedini podaci koje prikuplja službena statistika mogu poslužiti tek za posredno i okvirno ocjenjivanje kvalitete života pogotovo kad ju treba ocjenjivati na razini NUTS3. Analiza se stoga oslanja na podatke o stopama siromaštva na županijskoj razini u vremenu od 2002. do 2004. godine koji su prikupljeni u okviru jednog istraživanja Svjetske banke (prvi stupac Tablice 75.) i na podatke koje je 2006. godine prikupio UNDP (drugi stupac u Tablici 75.).

Tablica 75. Stopa siromaštva i socijalna isključenost koja nije drugdje klasificirana na razini statističkih regija NUTS2 i NUTS 3, 2002.-2006.

	Udio socijalno isključenih ispitanika prema županiji u uk. broju stanovnika županije (N=5104), (posto)	Stopa siromaštva (2002.-2004.) (posto)
GODINA	2006.	2002.-2004.
Kontinentalna Hrvatska	16,02	17,09
Zagrebačka	6,7	6,6
Krapinsko-zagorska	12,5	19,2
Sisačko-moslavačka	12,5	28,3
Karlovačka	10	33,8
Varaždinska	4,5	15,6
Koprivničko-križevačka	14,2	20,8
Bjelovarsko-bilogorska	22,2	21,7
Virovitičko-podravska	27,2	19,8
Požeško-slavonska	27,7	10,2
Brodsko-posavska	25	16,4
Osječko-baranjska	22,5	19,9
Vukovarsko-srijemska	24,1	16,3
Međimurska	11,6	8
Grad Zagreb	3,6	2,7
Jadranska Hrvatska	10,36	6,74
Primorsko-goranska	5,5	3,4
Ličko-senjska	16,9	2,5
Zadarska	13,9	8,2
Šibensko-kninska	16,3	13,6
Splitsko-dalmatinska	8,7	8,9
Istarska	1,7	4,4
Dubrovačko-neretvanska	9,5	6,2
Republika Hrvatska	14,13	13,64

Izvor: Isključenost i koncepti socijalnog uključivanja, World Bank, 2006 (PP prezentacija, Zoran Šućur, prof.dr.sc.) i Istraživanje o socijalnoj isključenosti u Hrvatskoj: Kvaliteta života i rizik od socijalne isključenosti UNDP 2006.

Prema podacima Svjetske banke najviše stope siromaštva u razdoblju 2002.-2004. (apsolutna linija siromaštva) zabilježene su u Karlovačkoj (33,8 posto) i Sisačko-moslavačkoj županiji (28,3 posto), dok su najniže stope zabilježene u Gradu Zagrebu (2,7 posto) i Ličko-senjskoj županiji (2,5 posto). Uzevši u obzir prosječne stope po županijama prosječna stopa siromaštva u Kontinentalnoj Hrvatskoj iznosi 17,09 posto, a u Jadranskoj Hrvatskoj 6,74 posto. Prema ovim podacima prosječna stopa na razini RH iznosi 13,64%.

Prema istraživanju o socijalnoj isključenosti⁵⁰ koje je u Hrvatskoj proveo UNDP, najveći udio socijalno isključenih ispitanika, zabilježen je u Požeško-slavonskoj županiji (27,7posto). Slijedi ju Virovitičko-podravska županija (27,2 posto). U tri županije

⁵⁰U istraživanju koje je proveo UNDP (2006.), socijalna isključenost definirana je na temelju tri prostora prikraćenosti:

1. Ekonomska prikraćenost – kao pokazatelj ekonomske prikraćenosti korišten je prag rizika od siromaštva.
2. Radna prikraćenost – nesudjelovanje u tržištu rada (uključuje nezaposlene, neovisno o tome traže li posao ili ne, te kućanice).
3. Sociokulturna prikraćenost (izostanak društvene participacije) – nesudjelovanje u humanitarnom i političkom radu.

Kontinentalne Hrvatske, Virovitičko-podravskoj, Požeško-slavonskoj i Brodsko-posavskoj, više od četvrtine ispitanika smatra se socijalno isključenima. Najniži udio socijalno isključenih ispitanika zabilježen je u Istarskoj županiji (1,7 posto) i u Gradu Zagrebu (3,6 posto).

Prosječni udio socijalno isključenih ispitanika u Kontinentalnoj Hrvatskoj iznosi 16,02 posto, a u Jadranskoj Hrvatskoj 10,36 posto. Na temelju ovih podataka prosječni udio socijalno isključenih na nacionalnoj razini iznosi 14,13%.

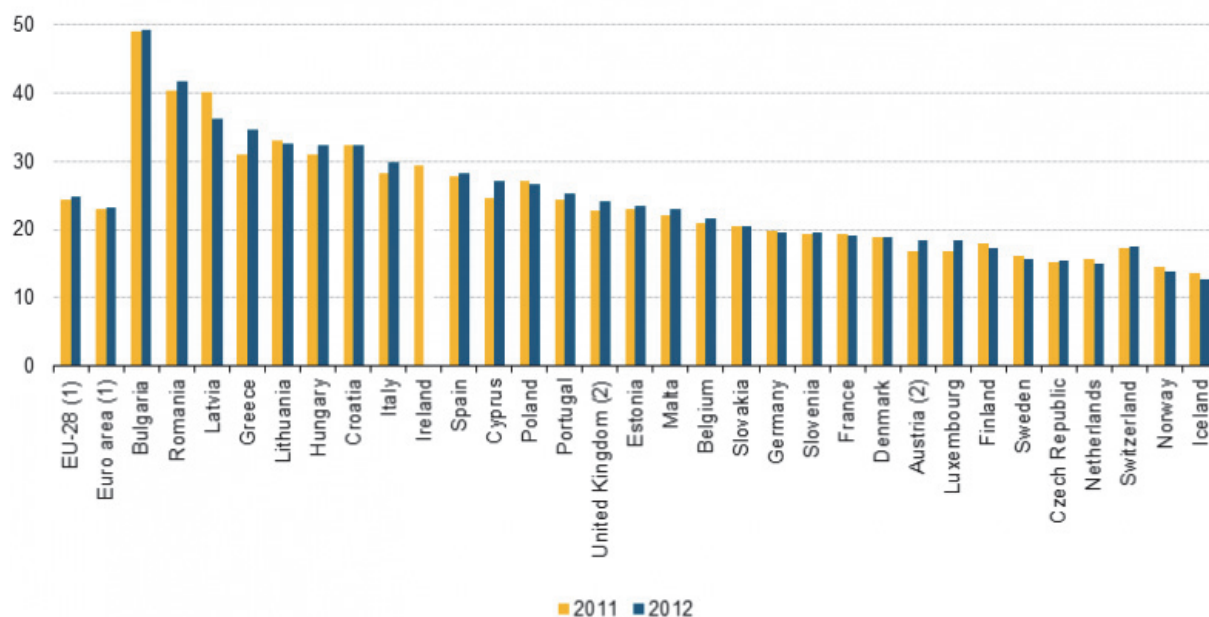
Podaci EUROSTAT-a (Tablica 54.) pokazuju da je prosječni udio osoba s rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti u ukupnom stanovništvu na razini EU-28, u 2013. godini iznosio 24,5%. Najviše stope zabilježene su u Bugarskoj (48%) i Rumunjskoj (40,4%), dok je najniža stopa zabilježena u Češkoj (14,6%), a slijedi ju Nizozemska s 15,9%. S 29,9% Hrvatska se smjestila na sedmo mjesto popisa EU-28 (gotovo trećina stanovništva u riziku je od siromaštva i socijalne isključenosti). Podaci EUROSTAT-a također pokazuju da se udio osoba s rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti povećao u više od polovine zemalja EU-28 u 2012. godini, u odnosu na 2011.

Tablica 76. Udio osoba s rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti u ukupnom stanovništvu, EU-28, 2013.

GODINA	2013
EU-28	24,5
Belgija	20,8
Bugarska	48,0
Češka	14,6
Danska	18,9
Njemačka	20,3
Estonija	23,5
Irska	29,5
Grčka	35,7
Španjolska	27,3
Francuska	18,1
Hrvatska	29,9
Italija	28,4
Cipar	27,8
Latvija	35,1
Litva	30,8
Luksemburg	19,0
Mađarska	33,5
Malta	24,0
Nizozemska	15,9
Austrija	18,8
Poljska	25,8
Portugal	27,5
Rumunjska	40,4
Slovenija	20,4
Slovačka	19,8
Finska	16,0
Švedska	16,4
UK	24,8

Izvor: EUROSTAT, veljača 2015 (dostupno na: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Slika 81. Usporedba udjela osoba s rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti u ukupnom stanovništvu, EU 28, 2011. i 2012.

(¹) Estimated data, 2012

(²) Break in time series, 2012

IE: data not available, 2012

Izvor: EUROSTAT, 2015

5.7.6. Rasprostranjenost kriminaliteta

Sukladno Strateškom planu Ministarstva unutarnjih poslova i drugih institucija u funkciji zaštite i spašavanja za razdoblje 2015-2017, od lipnja 2014 (str. 9) pod pojmom kriminalitet podrazumijeva se ukupnost svih kaznenih djela koja su se zbila na određenom području u određenom razdoblju.⁵¹ Rasprostranjenost tako određenih kaznenih djela po županijama Republike Hrvatske prikazana je u Tablici 77.

Tablica 77. Rasprostranjenost kriminaliteta po policijskim upravama po županijama i NUTS2, 2008.-2013.

GODINA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Kontinentalna Hrvatska	45143	44950	45024	46967	44849	40045
Zagrebačka županija i Grad Zagreb	20895	19931	20331	21821	21317	18545
Krapinsko-zagorska	1249	1179	1214	1546	1288	1060
Sisačko-moslavačka	2500	2617	2342	2405	2337	1957
Karlovačka	2062	2294	2293	2320	2464	1658
Varaždinska	2280	2152	2453	2295	2044	1531
Koprivničko-križevačka	1484	1854	1534	1609	1344	1294
Bjelovarsko-bilogorska	1658	1675	1562	1718	1707	1276

⁵¹ (<http://www.mup.hr/UserDocsImages/ministarstvo/2014/Strateski%20plan%20MUP-a%202015-2017.pdf>, pristupljeno 20.11.2014.

Virovitičko-podravsko	1383	1258	1346	1407	1465	1668
Požeško-slavonska	637	664	669	608	657	682
Brodsko-posavska	2249	2437	2125	2163	1888	1908
Osječko-baranjska	4085	4170	4231	4508	4131	4480
Vukovarsko-srijemska	3207	2931	3089	2638	2272	2340
Međimurska	1454	1788	1835	1929	1935	1646
Jadranska Hrvatska	29428	28547	28304	28653	27322	22663
Primorsko-goranska	5685	5236	5066	5215	4887	4735
Ličko-senjska	1573	1529	987	1404	1105	952
Zadarska	3114	3367	3390	3672	3391	3095
Šibensko-kninska	2448	2491	2330	2233	2339	1900
Splitsko-dalmatinska	7436	6908	7281	7124	6791	5535
Istarska	7408	6976	7109	7094	6858	5212
Dubrovačko-neretvanska	1764	2040	2141	1911	1951	1234
Republika Hrvatska	74571	73497	73328	75620	72171	62708

Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova, ožujak 2014., Pregled osnovnih pokazatelja javne sigurnosti u Republici Hrvatskoj 2004. – 2013.

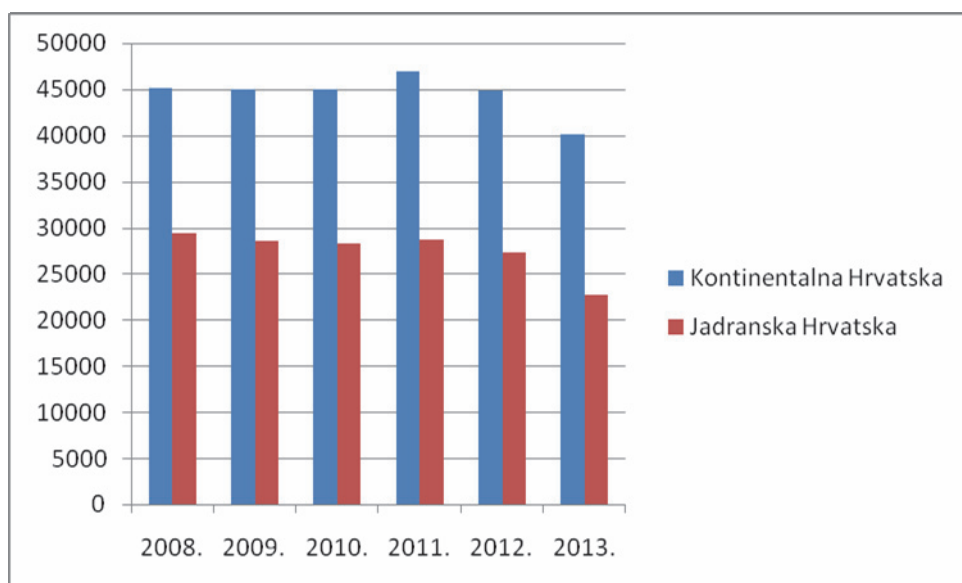
U promatranom razdoblju kriminalitet je opao i u Kontinentalnoj i u Jadranskoj Hrvatskoj. U Kontinentalnoj Hrvatskoj godišnje je prosječno bilo 44.496, a u Jadranskoj Hrvatskoj 27.486 kaznenih djela. Najveći broj kaznenih djela zabilježen je u Policijskoj upravi Zagrebačkoj a odnosi se na Grad Zagreb i Zagrebačku županiju zajedno. U Kontinentalnoj Hrvatskoj (ujedno i u cijeloj RH) najniža vrijednost zabilježena je u Požeško-slavonskoj županiji (653 kaznena djela prosječno godišnje u razdoblju 2008.-2013.). U Jadranskoj Hrvatskoj najmanje kaznenih djela bilo je u Ličko-senjskoj županiji (1.258 kaznenih djela prosječno godišnje u promatranom razdoblju).

U Jadranskoj Hrvatskoj je najveća vrijednost pokazatelja rasprostranjenosti kriminaliteta zabilježena u Splitsko-dalmatinskoj županiji, gdje je u promatranom razdoblju bio 6.846 kaznenih djela prosječno godišnje u razdoblju 2008.-2013. Promatraju li se sve policijske uprave Splitsko-dalmatinska županija svrstava se za Zagrebačkom županijom i Gradom Zagrebom. U Istarskoj županiji je prosječno godišnje počinjeno 6.776 kaznenih djela što je drugi po redu najveći godišnji prosjek u Jadranskoj Hrvatskoj i treći u RH. U toj županiji je bilo i najviše kaznenih djela po stanovniku (0,033) u RH, dvostruko više nego u Splitsko-dalmatinskoj županiji koja bilježi tek 70 kaznenih djela više nego Istarska, a ima dvostruko više stanovnika. Ovi podaci bi se mogli objasniti višom razinom razvijenosti koja donosi i višu stopu kriminaliteta, razvijenim turizmom koji donosi i sezonski kriminalitet i u svakom slučaju predstavljaju izazov za daljnju analizu.

U većini županija vrijednost pokazatelja kriminaliteta je u 2013. godini bila manja nego u 2012. S druge strane, u Virovitičko-podravskoj, Požeško-slavonskoj, Brodsko-posavskoj, Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji, 2013. godine je primijećen je porast vrijednosti pokazatelja. Najveći porast u 2013. u odnosu na 2012. godinu imala je Virovitičko-podravsko županija (13,9 posto). Daljnji izazov analitičarima predstavlja i podatak da u tri od navedenih županija u kojima je zabilježen porast (Virovitičko-podravsko, Požeško-slavonska, Brodsko-posavska), živi više od četvrtine ispitanika koji su se u istraživanju iz 2006. godine smatrali socijalno isključenima.

Najveći pad broja kaznenih djela u 2013., u relativnom iznosu, zabilježen je u Dubrovačko-neretvanskoj županiji (za 36,8 posto u odnosu na 2012.), te u Karlovačkoj (za 32,7 posto u odnosu na 2012.) Ove podatke treba tumačiti s oprezom jer se radi o relativno malom broju stanovnika pa se male promjene mogu odraziti u velikom postotku.

Slika 82. Rasprostranjenost kriminaliteta po policijskim upravama, NUTS 2 regije, 2008.-2013.

Izvor: obrada podataka autora

Tablica 78. Udjeli kriminaliteta po policijskim upravama po županijama i NUTS2, 2008.-2013.

GODINA	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Kontinentalna Hrvatska	60,54	61,16	61,40	62,11	62,14	63,86
Zagrebačka županija i Grad Zagreb	28,02	27,12	27,73	28,86	29,54	29,57
Krapinsko-zagorska	1,67	1,60	1,66	2,04	1,78	1,69
Sisačko-moslavačka	3,35	3,56	3,19	3,18	3,24	3,12
Karlovačka	2,77	3,12	3,13	3,07	3,41	2,64
Varaždinska	3,06	2,93	3,35	3,03	2,83	2,44
Koprivničko-križevačka	1,99	2,52	2,09	2,13	1,86	2,06
Bjelovarsko-bilogorska	2,22	2,28	2,13	2,27	2,37	2,03
Virovitičko-podravska	1,85	1,71	1,84	1,86	2,03	2,66
Požeško-slavonska	0,85	0,90	0,91	0,80	0,91	1,09
Brodsko-posavska	3,02	3,32	2,90	2,86	2,62	3,04
Osječko-baranjska	5,48	5,67	5,77	5,96	5,72	7,14
Vukovarsko-srijemska	4,30	3,99	4,21	3,49	3,15	3,73
Međimurska	1,95	2,43	2,50	2,55	2,68	2,62
Jadranska Hrvatska	39,46	38,84	38,60	37,89	37,86	36,14
Primorsko-goranska	7,62	7,12	6,91	6,90	6,77	7,55
Ličko-senjska	2,11	2,08	1,35	1,86	1,53	1,52
Zadarska	4,18	4,58	4,62	4,86	4,70	4,94
Šibensko-kninska	3,28	3,39	3,18	2,95	3,24	3,03
Splitsko-dalmatinska	9,97	9,40	9,93	9,42	9,41	8,83
Istarska	9,93	9,49	9,69	9,38	9,50	8,31
Dubrovačko-neretvanska	2,37	2,78	2,92	2,53	2,70	1,97
Republika Hrvatska	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova, ožujak 2014., Pregled osnovnih pokazatelja javne sigurnosti u Republici Hrvatskoj 2004. – 2013. (obrađeno od autora)

Tablica 80. prikazuje postotne udjele kaznenih djela prikazanih u Tablici 79. U promatranom razdoblju prosječni godišnji udio kriminaliteta Kontinentalne Hrvatske u RH iznosi 61,87 posto. Udio Jadranske Hrvatske je manji, 38,13 posto. Ovi udjeli razmjerni su broju o broju stanovnika NUTS2 regija. Najveći prosječni godišnji udio ima Zagrebačka županija zajedno s Gradom Zagrebom (28,47 posto). Slijedi ju Splitsko-dalmatinska županija s 9,49 posto.

Podaci EUROSTAT-a o rasprostranjenosti kriminaliteta objavljeni su za razdoblje do 2012. godine (podaci za Ujedinjeno Kraljevstvo su dostupni za Englesku i Wales, Škotsku i Sjevernu Irsku). Radi usklađenosti s ostalim podacima, podaci u Tablici 81. uzeti su za razdoblje 2008.-2012. godine.

Tablica 79. Rasprostranjenost kriminaliteta u zemljama EU-28, 2008.-2012.

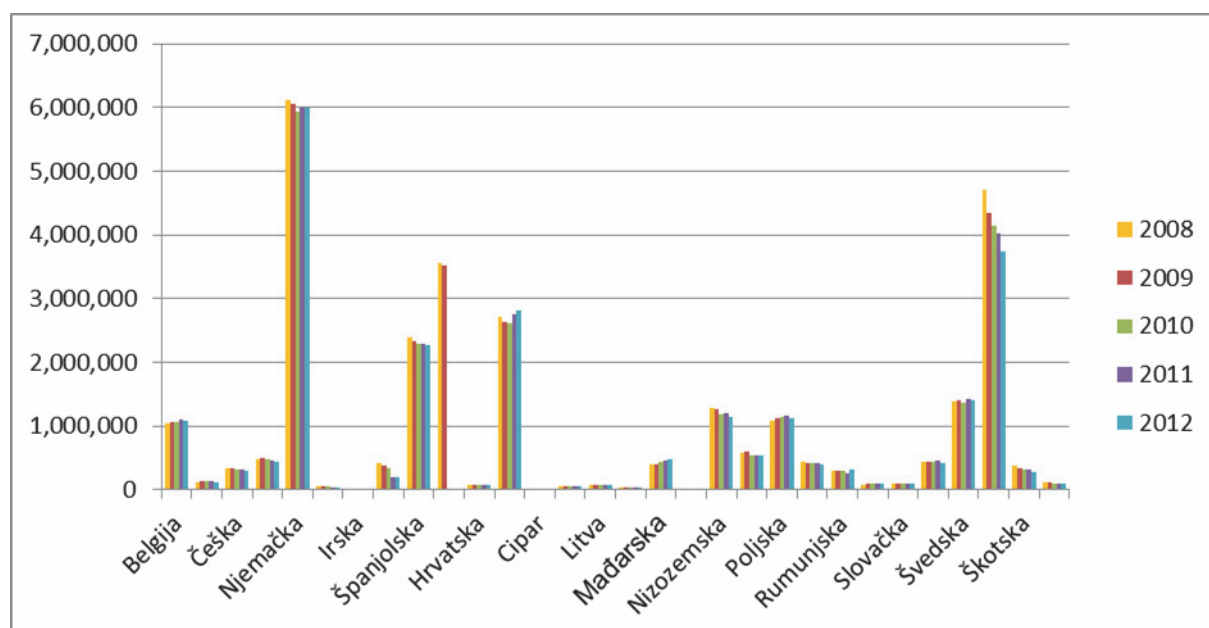
GODINA	2008	2009	2010	2011	2012
Belgija	1.043.628	1.067.295	1.072.011	1.110.972	1.073.773
Bugarska	126.673	138.105	147.025	128.602	120.558
Češka	343.799	332.829	313.387	317.177	304.528
Danska	476.953	491.792	471.088	466.765	440.772
Njemačka	6.114.128	6.054.330	5.933.278	5.990.679	5.997.040
Estonija	50.977	48.359	48.340	42.567	40.816
Irska	-	-	-	-	-
Grčka	417.391	386.893	333.988	194.031	194.144
Španjolska	2.396.890	2.339.203	2.297.484	2.285.525	2.268.867
Francuska	3.558.329	3.521.256	-	-	-
Hrvatska	74.571	73.497	73.328	75.620	72.171
Italija	2.709.888	2.629.831	2.621.019	2.763.012	2.818.834
Cipar	7.341	7.104	8.393	8.480	7.973
Latvija	57.475	56.748	51.108	51.582	49.905
Litva	71.972	76.291	70.618	72.086	75.349
Luksemburg	28.210	32.378	30.532	35.702	37.639
Mađarska	408.407	394.034	447.186	451.371	472.236
Malta	13.803	11.953	13.296	14.244	15.623
Nizozemska	1.277.775	1.254.480	1.194.030	1.194.055	1.139.720
Austrija	572.695	591.597	535.745	540.007	548.027
Poljska	1.082.057	1.129.577	1.151.157	1.159.554	1.119.803
Portugal	430.486	426.040	422.587	413.702	403.200
Rumunjska	289.331	299.889	292.682	258.895	308.468
Slovenija	81.917	87.465	89.489	88.722	91.430
Slovačka	104.758	104.905	95.252	92.873	90.351
Finska	440.711	441.416	431.623	458.251	425.421
Švedska	1.377.854	1.405.626	1.370.399	1.416.280	1.402.588
Engleska i Wales	4.702.697	4.338.295	4.150.916	4.023.253	3.731.338
Škotska	377.433	338.124	323.247	314.188	273.053
Sjeverna Irska	110.094	109.139	105.040	103.389	100.389

Izvor: EUROSTAT, veljača 2015. (dostupno na:
<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

Podaci o rasprostranjenosti kriminaliteta uvelike se razlikuje među zemljama, ovisno ponajprije o broju stanovnika. Nastanjenije zemlje, s očekivanjem imaju i veću rasprostranjenost kriminaliteta, u apsolutnom iznosu (u Hrvatskoj je u 2012. godini na 100 stanovnika počinjeno 1,69 kaznenih djela). Prema broju stanovnika (projekcije za

2012. godinu), Hrvatska je najbliža Irskoj koja ima 4.604.029 stanovnika (s tim da u Irskoj broj stanovnika raste u promatranom razdoblju), površine je 70.273 km², te gustoće stanovništva 65,3 st/km². S obzirom da za Irsku nema podataka o rasprostranjenosti kriminaliteta u promatranom razdoblju, najbliža prema broju stanovnika je Slovačka 5.415.949, površine 49.035,00 km², te gustoće stanovništva 109,00 st/km². Podaci za Slovačku su vrlo slični podacima za Hrvatsku; na 100 stanovnika počinjeno je 1,66 kaznenih djela. Najviše vrijednosti (s tendencijom opadanja), zabilježene su u Njemačkoj. Za usporedbu, na temelju projekcija stanovništva, u 2012. godini broj kaznenih djela na 100 stanovnika iznosio je 7,42. U većini zemalja je u promatranom razdoblju zabilježen pad vrijednosti ili neznatne oscilacije vrijednosti na više i niže, što je razvidno iz Slike XX. Porast vrijednosti u ukupno promatranom razdoblju (s obzirom na dostupne podatke EUROSTAT-a) bilježe Italija, Nizozemska, Poljska i Rumunjska.

Slika 83. Kretanje rasprostranjenosti kriminaliteta po zemljama EU-28, 2008.-2012.

Izvor: EUROSTAT, veljača 2015. (dostupno na: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>)

6. PRIRODNI RESURSI I ZAŠTITA OKOLIŠA⁵²

6.1. Prirodni resursi

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS), kopneno područje Hrvatske iznosi 56.594 km², a površina teritorijalnog mora i unutarnjih morskih voda 31.067 km². U 2012. godini zaštićena područja su pokrivala 7.690 km², 9 posto ukupne površine Hrvatske uključujući i teritorijalno more. U sklopu priprema za europsku ekološku mrežu Natura 2000, u 2012. godini izrađena je stručna podloga temeljem kojeg hrvatski prijedlog ekološke mreže Natura 2000 obuhvaća 37 posto kopna i 16 posto mora, odnosno 30 posto ukupne površine Hrvatske.

Prema preliminarnim prostornim podacima iz baze CORINE Land Cover⁵³ (CLC) Hrvatska 2012. analizirano je stanje u strukturi pokrova zemljišta. Analiza udjela pojedinih CLC klasa pokrova zemljišta na ukupnoj kopnenoj površini Hrvatske ukazuje na najveću zastupljenost šumskih i poluprirodnih područja, 55 posto. Po ukupnom udjelu slijede poljoprivredna područja s 41 posto te umjetne površine s 3 posto. U ukupnoj kopnenoj površini Hrvatske, kopnene vode i vlažna područja zauzimaju 1,3 posto⁵⁴.

U službenoj statistici podaci o prirodnim resursima dostupni su na nacionalnoj razini, stoga su i ovdje tako prezentirani.

Zahvaljujući CORINE projektu Hrvatska ima baze koje sadrže podatke o pokrovu zemljišta za godine 1980., 1990., 2000. i 2006., te pripadajuće baze promjena. Ove se baze podataka nalaze u Agenciji za zaštitu okoliša koju je Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva imenovalo Referentnim centrom za CORINE baze podataka za Republiku Hrvatsku. Baze sadrže mnoštvo tabelarnih prikaza i satelitskih snimki i vrlo su korisne⁵⁵.

Vodni resursi

Ukupni obnovljivi vodni resursi iznose oko 112 x 10⁹ m³/god, od čega vlastiti vodni resursi koji se generiraju na teritoriju Hrvatske iznose oko 25 x 10⁹ m³/god (23 posto).

Vremenska i prostorna raspodjela voda je neravnomjerna i nepovoljna, osobito ljeti u obalnom području, kada je bilanca voda nepovoljna, a pojedine dionice presušuju. U posljednjih nekoliko godina u Hrvatskoj se ne uočavaju značajnije promjene u prosječnim godišnjim količinama zahvaćane vode za potrebe stanovništva i gospodarstva⁵⁶.

Tlo i zemljište

Podaci o stanju tla na nacionalnoj razini nisu dostupni. Razlog tome je izostanak uspostave

Sustava trajnog motrenja tala Hrvatske, koji je samo djelomično propisan pravilnicima u području

⁵² Vidjeti „Izvešće o stanju okoliša u RH od 2009. do 2012.“ i Izvešće Državnog zavoda za zaštitu prirode „Analiza stanja prirode u Hrvatskoj za razdoblje 2008.-2012.“ dostupnog na https://www.dropbox.com/sh/1gktiq2c7r3n4mz/AADOGmz4-eAes5xex9Xnbb_-a?dl=0,

⁵³ To je digitalna baza podataka o stanju i promjenama zemljišnog pokrova i namjeni korištenja zemljišta

⁵⁴ Detaljnije o tome vidi u IZVJEŠĆU O STANJU OKOLIŠA U REPUBLICI HRVATSKOJ, 2014. od 2009. do 2012. <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/Sjednice/2014/185posto20sjednica//185posto20-posto2011.pdf>

⁵⁵ Vidjeti publikaciju „Pokrov i namjena korištenja zemljišta u RH – stanje i trendovi, Agencija za zaštitu okoliša, 2010. Dostupna na poveznici <http://www.azo.hr/CORINELandCover>.

⁵⁶ Izvešće o stanju okoliša, str. 190. Indeks eksploatacije vode u razdoblju 2009.-2012. Prikazan je na Slici na str. 191 istog Izvešća.

poljoprivrednog zemljišta i šumskih ekosustava. Raspoloživi podaci uglavnom su prikupljeni i obrađeni u okviru samostalnih znanstvenih i stručnih projekata te prema smjernicama i za potrebe međunarodnog izvješćivanja. Hrvatsku karakterizira značajna geološka, pedološka i reljefna (geografska) raznolikost na relativno malom prostoru. Sadržaj organskog ugljika u tlu jedan je od pokazatelja kvalitete i zdravlja tla i karakterizira plodna tla visokog proizvodnog potencijala. Poljoprivredna tla sadrže 0,2-6,2 posto organskog ugljika (soil organic carbon-SOC), dok su šumska tla i travnjaci u pravilu bogatiji organskom tvari, pa su i koncentracije SOC-a više (4-12,6 posto). Prema Matrici korištenja zemljišta izrađenoj za potrebe izvješćivanja prema UNFCCC Konvenciji (United Nations Framework Convention on Climate Change), šumsko zemljište je najrasprostranjenije s 41 posto, zemljište pod usjevima zauzima 27 posto, a travnjaci 22 posto ukupne površine Hrvatske što ukazuje na značajan proizvodni potencijal tala. U Hrvatskoj su u većoj ili manjoj mjeri prisutne sve prepoznate prijetnje tlu: erozija, smanjenje organske tvari, onečišćenje tla, zaslanjivanje tla, zbijanje tla, prekrivanje tla i zemljišta, gubitak biološke raznolikosti, prenamjena zemljišta, plavljenja i klizišta. Podaci se, međutim, ne prikupljaju sustavno i harmonizirano što otežava procjenu stanja i trendova.

Poljoprivredno zemljište

Prema podacima Ministarstva poljoprivrede, poljoprivrednim zemljištem smatraju se poljoprivredne površine: oranice, vrtovi, livade, pašnjaci, voćnjaci, maslinici, vinogradi, ribnjaci, trstici i močvare kao i drugo zemljište koje se uz gospodarski opravdane troškove može privesti poljoprivrednoj proizvodnji⁵⁷.

Šume

Hrvatskim šumama gospodari se prema načelima održivog gospodarenja, što podrazumijeva da je sječa šume uvijek manja od prirasta. Time se svake godine dio prirasta akumulira u drvenu zalihu. Također, neprestano je prisutan šumski pokrivač (šumsko tlo je uvijek pod biljnim pokrivačem), a uzgojnim se radovima podržava prirodna struktura šuma. Hrvatske šume d.o.o. gospodare s oko 75 posto šuma u državi na način propisan FSC certifikatom⁵⁸. Iako postoji trend smanjenja šumskih površina, od 2002. godine na ovamo nije bilo većih oscilacija. Manje se promjene mogu objasniti povratom državnih šuma privatnim šumovlasnicima. Gospodarske se šume uz očuvanje i unaprjeđenje njihovih općekorisnih funkcija koriste za dobivanje drvnih proizvoda i drugih neproizvodnih sirovina te za ogrjev. Gospodarske šume su 2012. godine zauzimale oko 86 posto površine šuma i šumskog zemljišta. Zaštitne šume zauzimaju oko 3 posto površina, a u prvome redu služe za zaštitu zemljišta, voda, naselja i objekata. Površine šuma i šumskog zemljišta s posebnom namjenom iznose oko 11 posto⁵⁹.

Eksploatacijska polja i mineralne sirovine

U Hrvatskoj postoji više od 15.000 ležišta i pojava mineralnih sirovina (slika 5.6. – str. 248), koje su

⁵⁷ Površine poljoprivrednog zemljišta u Hrvatskoj prikazane su na Slici na str. 68 Izvješća o stanju okoliša u RH u razdoblju 2009.-2012.

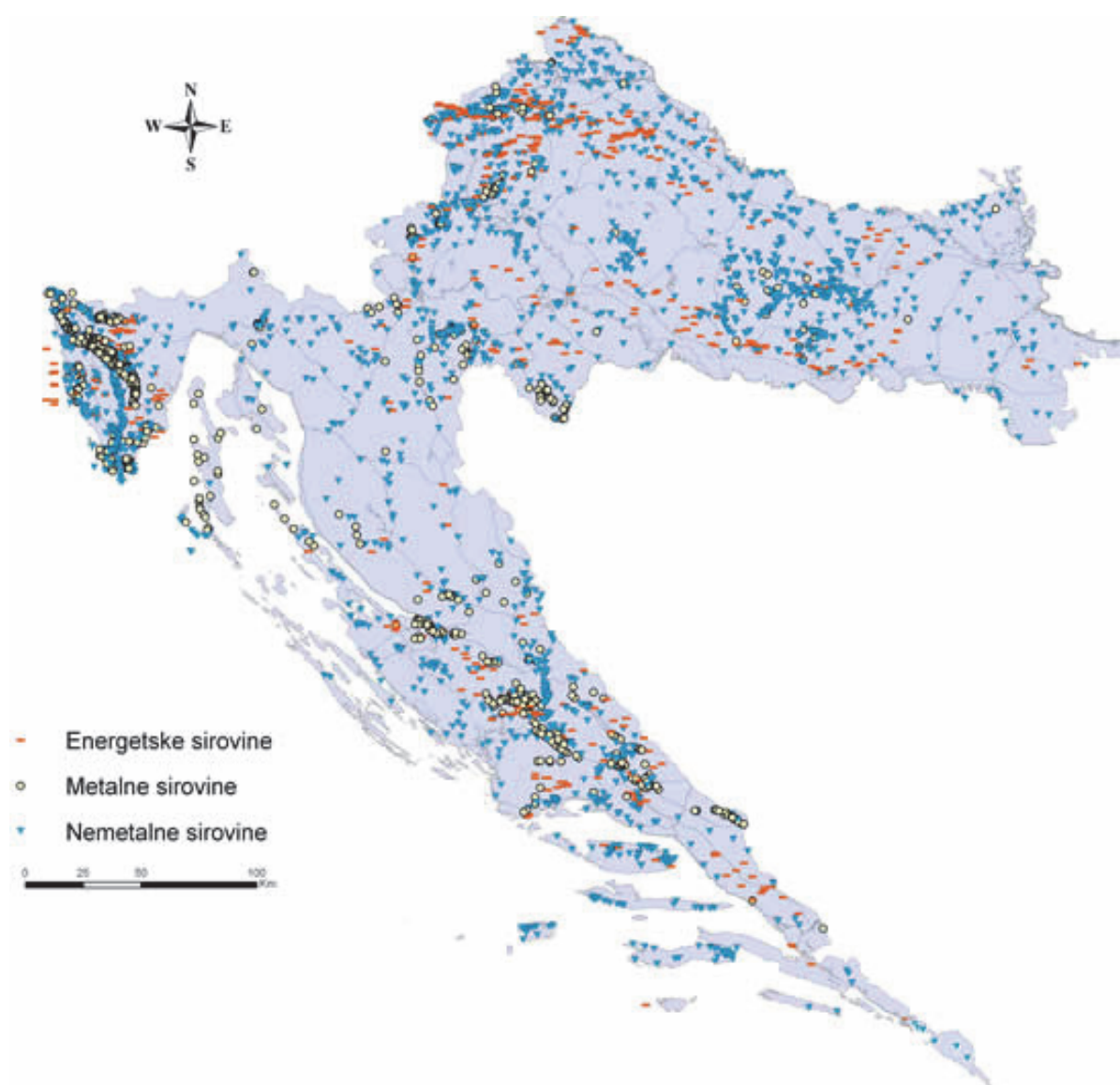
⁵⁸ FSC akreditirana certifikacija znači da se šumom gospodari prema strogim ekološkim, socijalnim i ekonomskim standardima. (FSC- Forest Stewardship Council).

⁵⁹ Površine šuma i šumskog zemljišta i njihova namjena u 2012. godine prikazane su na Slici na strani str. 84 Izvješća o stanju okoliša.

eksploatirane u prošlosti ili nisu nikada ušle u eksploataciju, ali su na njima rađena istraživanja u svrhu dokazivanja mineralnih sirovina. Mineralna sirovina koja je eksploatirana na najviše lokacija je boksit. Tijekom 20.stoljeća u Hrvatskoj je iskopano oko 10.000 ležišta i pojava boksita na području krša (oko 7.000 u Istri i oko 3.000 u Dalmaciji). Boksiti pored aluminija mogu sadržavati i visoke koncentracije teških metala kao što su Zn, Co, Ni, Mn, CR, V i Cu. Ministarstvo gospodarstva je nadležno za aktivna eksploatacijska i istraživačka polja mineralnih sirovina.

U Hrvatskoj je odobreno 668 eksploatacijskih polja mineralnih sirovina i 55 istražnih polja. Najviše eksploatacijskih polja nalazi se u Splitsko-dalmatinskoj (91), Istarskoj (67) i Zadarskoj županiji (67). Najmanje eksploatacijskih polja je u Brodsko-posavskoj (7) i u Vukovarsko-srijemskoj županiji (9) te u Gradu Zagrebu (9)⁶⁰.

Karta 20.

Izvor: <http://www.hgi-cgs.hr/karta-mineralnih-sirovina-RH.htm>.

⁶⁰ Broj eksploatacijskih i istražnih polja po vrstama mineralnih sirovina u 2012. prikazan je na Slici na str. 41 Izvješća o stanju okoliša.

Biološka raznolikost

Zbog svog specifičnog geografskog položaja, koji uključuje mediteranski prostor i srednjoeuropsko kontinentalno područje (veliki broj različitih stanišnih tipova) te radi karakterističnih ekoloških, klimatskih i geomorfoloških prilika, Hrvatska je po bioraznolikosti jedna od najbogatijih zemalja Europe. U njoj je zabilježen i značajan broj endema. Do konca 2012. zabilježeno je ukupno oko 40.000 vrsta biljaka, životinja i gljiva, a pretpostavlja se da ih ima između 50.000 i 100.000 vrsta. Zaštićeno je 3.984 vrsta životinja, biljaka, algi, gljiva i lišajeva, što čini udio od oko 10 posto svojti. (Detaljnije u Izvješću o stanju okoliša, str. 257, posebno u Tablici na str. 260).

Prirodni resursi Hrvatske statistički se obrađuju na razini cijele zemlje ali ne i po županijama. Podaci o zaštićenim područjima, a pogotovo podaci s kojima je potkrijepljen prijedlog ekološke mreže Natura 2000 govore o bogatim prirodnim resursima i izuzetnoj biološkoj raznolikosti i prilagođeni su potrebama politike zaštite okoliša. Nažalost, nisu i regionalno dezagregirani tako da nisu od veće koristi u izradi Strategije regionalnog razvitka. Izrađivači SRR su stoga i ovdje upućeni na suradnju s izrađivačima Strategije prostornog razvoja i Strategije upravljanja obalnim područjem.

6.2. Energija

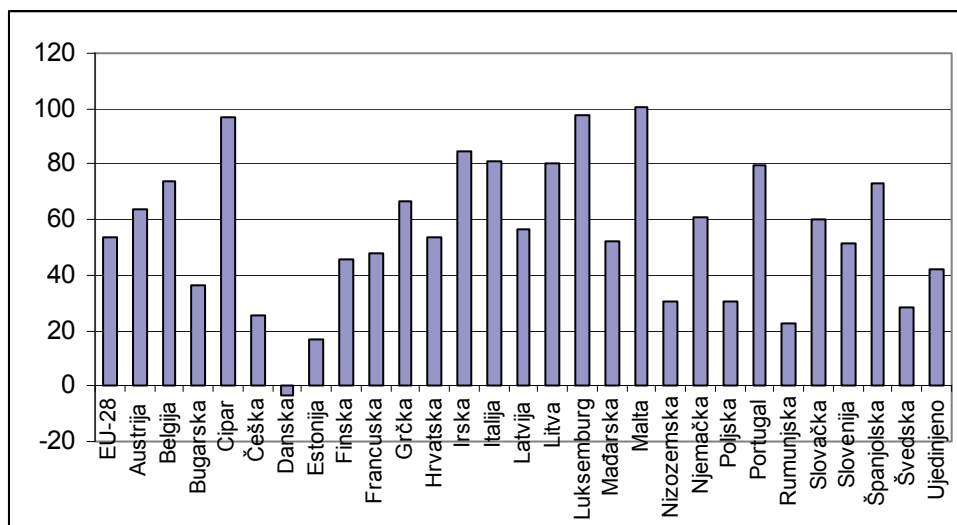
Energetska ovisnost

Tijekom proteklog desetogodišnjeg razdoblja (2003. do 2012.) opskrbljenost energijom iz vlastitih izvora kretala se u rasponu od 46 do 55 posto. Preostali dio podmiruje se iz uvoza. Promjena udjela opskrbljenosti vlastitom energijom najvećim dijelom ovisi o promjenama vodnih snaga, pa je primjerice 2012. godine proizvodnja primarne energije

smanjena za 23 posto u odnosu na 2010. godinu radi lošijih hidroloških uvjeta. Tako je udio vlastite opskrbljenosti energijom u ukupnoj potrošnji energije smanjen sa 56 posto u 2010. na 48 posto u 2012. godinie. Ovisnost o uvozu na razini Europske unije u 2010. godini iznosio je 53 posto.

Proizvodnja i potrošnja energije i pokazatelji energetske učinkovitosti i intenzivnosti detaljno su razrađeni u studiji Energija u Hrvatskoj 2012. Podaci se odnose na nacionalnu razinu.

Slika 84. Energetska ovisnost Hrvatske u usporedbi sa zemljama EU u 2012. godini, u postocima

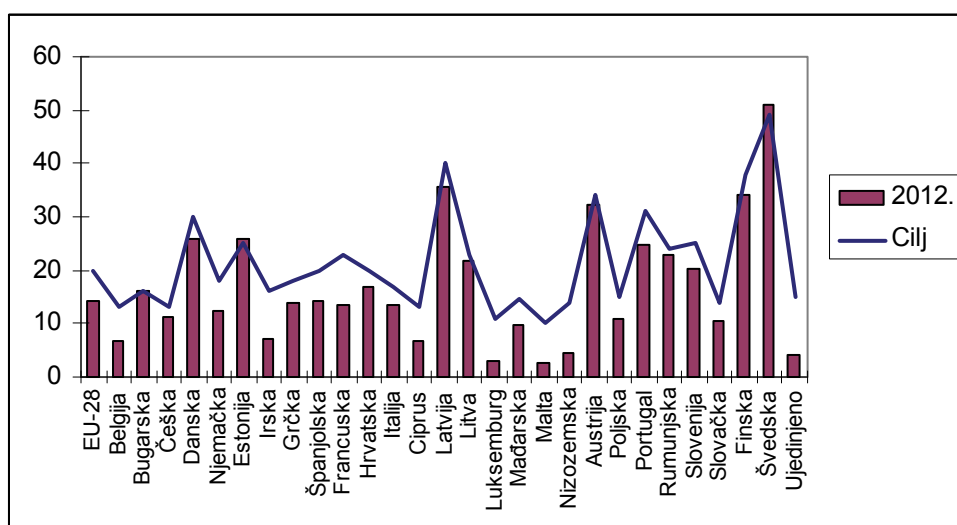

Izvor: Eurostat (Energetska ovisnost izražena je kao udio neto uvoza u bruto domaćoj potrošnji)

Proizvodnja primarne energije i udio obnovljivih izvora energije

U razdoblju od 2003. do 2012. u proizvodnji primarne energije zabilježen je značajan, 83 postotni porast proizvodnje ogrjevnog drva i biomase. Značajan je i porast proizvodnje ostalih obnovljivih izvora (energija vjetra, sunca, bioplin, tekuća biogoriva i geotermalna energija) s 0,02 PJ u 2004. na 5,66 PJ u 2012. godini, no ovi izvori energije u ukupnoj proizvodnji primarne energije sudjeluju s tek 3,2 posto. Udio svih obnovljivih izvora (zajedno s biomasom i vodnim snagama) u proizvodnji primarne energije je znatno veći. U 2012. iznosio je 45 posto, što je dvostruko više od prosjeka zemalja EU-27⁶¹.

Slika 85. Udio obnovljivih izvora energije u finalnoj potrošnji energije

Izvor: Eurostat.

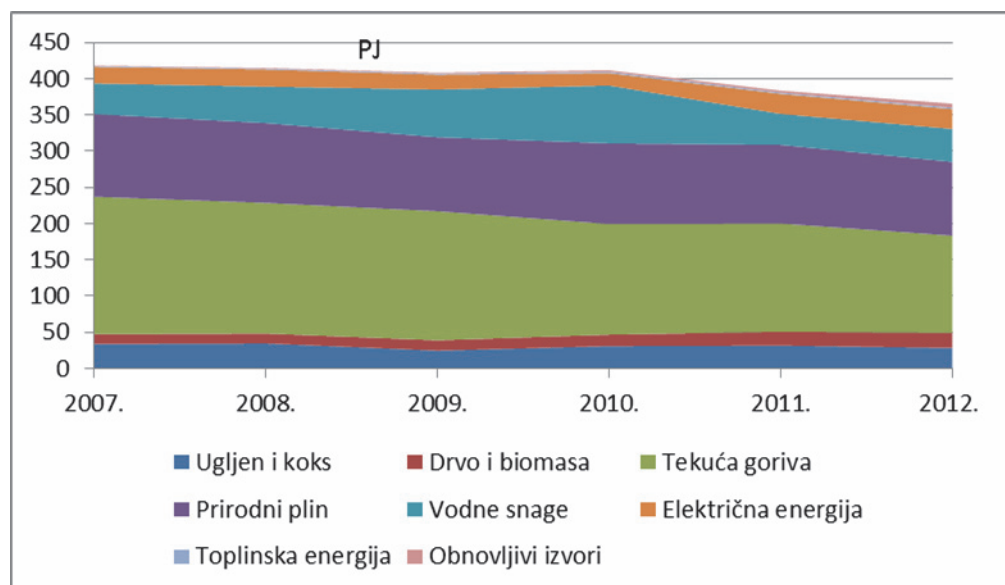
⁶¹ Proizvodnja primarne energije prikazana je na Slici na str. 18 Izvješće o stanju okoliša 2008-2012; <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//Sjednice/2014/185posto20sjednica//185posto20-posto2011.pdf>

Potrošnja energije

Ukupnom potrošnjom energije zadovoljavaju se sve potrebe za energijom u energetsom sustavu (gubici transformacije, pogonska potrošnja, gubici transporta i distribucije, neenergetska potrošnja i neposredna potrošnja). Ukupna potrošnja energije u 2012. iznosila je 396 PJ, te je u odnosu na 2003. pala za skoro 8 posto. Najveća potrošnja energije zabilježena je 2007. godine – 418 PJ.

Ukupna potrošnja energije nakon 2007. opada. Prema podacima iz 2012. tekuća goriva i dalje imaju najveći udio u ukupnoj potrošnji energije (37 posto), a slijede plin (28 posto) te vodne snage (12 posto). Proizvodnja nafte iz vlastitih izvora zadovoljava 19 posto ukupne potrošnje tekućih goriva. Ostatak se podmiruje iz uvoza.

Slika 86. Ukupna potrošnja energije i promjene u razdoblju 2007.-2012., u PJ

Izvor: Energija u Hrvatskoj, 2012.

Neposredna potrošnja energije

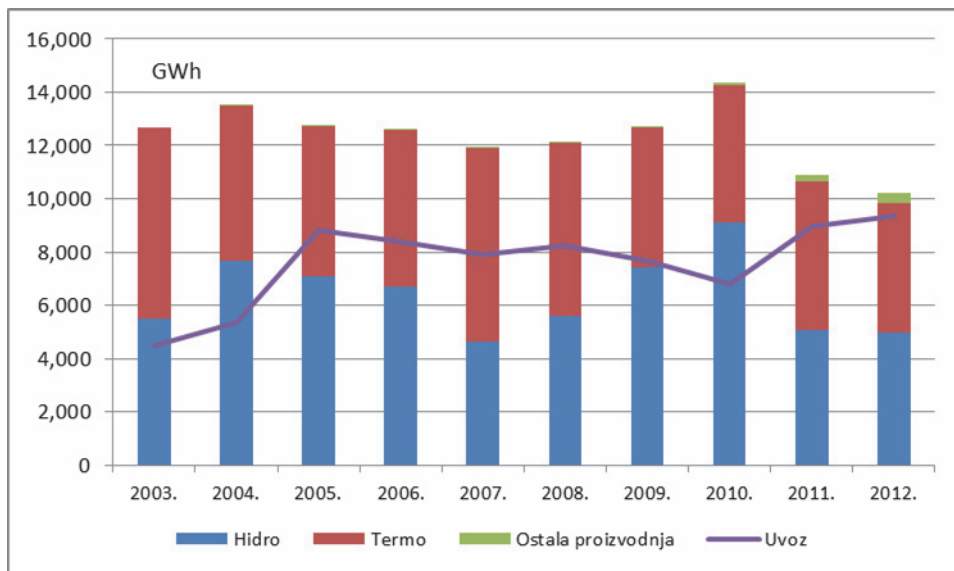
Neposredna potrošnja energije od 2003. do 2008. kontinuirano raste, a u 2008. u ukupnoj potrošnji energije sudjeluje s 67 posto. Nakon 2008. neposredna se potrošnja smanjuje i 2012. dolazi na razinu iz 2003. Gotovo 50 posto neposredne potrošnje energije odnosi se na opću potrošnju (kućanstva, uslužni sektor, poljoprivreda i građevinarstvo). Najveći su potrošači kućanstva i usluge, koji zajedno čine sektor zgradarstvo. Zgrade predstavljaju i najveći potencijal za uštede. Potrošnja energije u 2012. iznosila je 42 PJ, što je u odnosu na 2003. smanjenje od 21 posto.

Energetska intenzivnost (količina ukupne potrošnje energije potrebne za ostvarenje jedinice BDP-a)

U razdoblju 2004 - 2012 energetska intenzivnost se smanjila za gotovo 16 posto. Ipak, to je smanjenje najvećim dijelom uzrokovano smanjenjem ukupne potrošnje energije (11 posto), dok je BDP u tom razdoblju bilježio rast od 5,4 posto. Energetska učinkovitost,

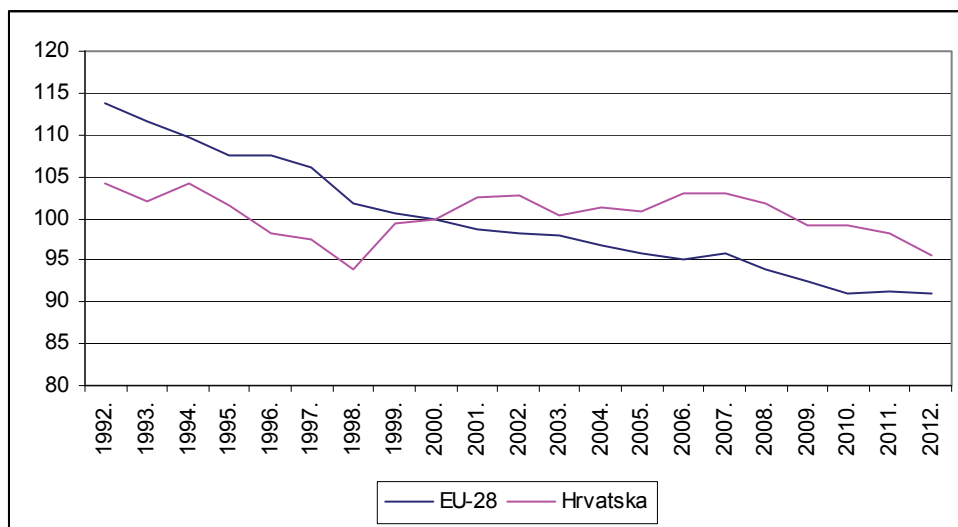
kao odnos između potrošnje energije i ostvarenog učinka u uslugama na razini ukupnog gospodarstva pokazuje trend poboljšanja.

Slika 87. Ukupna neto proizvodnja prema izvoru i uvoz električne energije, u GWh

Izvor: DZS, Statistički ljetopis, 2013.

Slika 88. Potrošnja energije i intenzitet emisija stakleničkih plinova*

Izvor: Eurostat (Računa se omjer emisije stakleničkih plinova iz sektora energetike i bruto potrošnje energije).

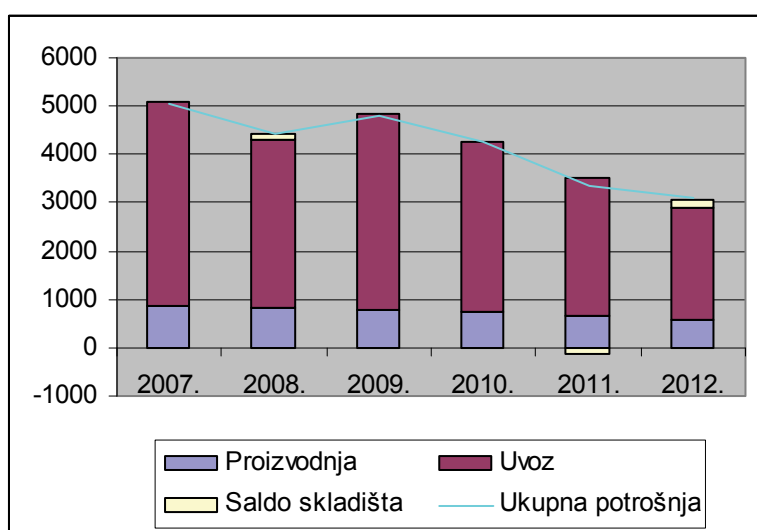
Električna energija i proizvodnja topline iz javnih TE značajan je izvor emisija stakleničkih plinova i onečišćenja zraka uopće. Emisije onečišćujućih tvari u zrak (dušikovi oksidi, sumporov dioksid i ukupne lebdeće čestice) u 2012. manje su u odnosu na prethodnu godinu i najniže su u promatranom razdoblju. Intenzitet emisija u 2012.

također opada po jedinici električne i toplinske energije u odnosu na 2011. i to radi značajnog smanjenja emisija sumporovog dioksida i dušikovih oksida za 23, odnosno 9 posto. Istovremeno, proizvodnja toplinske energije se smanjila za 6 posto, a električne za 3 posto. Emisije stakleničkih plinova iz energetskog sektora u 2009. manje su za 9 posto u odnosu na 2011., dok su u razdoblju 2004.-2012. smanjene za 16 posto.

Proizvodnja i prerada nafte

Tekuća goriva glavni su izvor energije u Hrvatskoj. Najveći udio ima sirova nafta čija je raspoloživost u razdoblju 2007.-2012. prikazana na Slici 64.

Slika 89. Raspoloživa sirova nafta u Hrvatskoj u razdoblju 2007.-2012.

Izvor: Energija u Hrvatskoj 2012.

Potrošnja nafte je 2009. iznosila 960 kg ekvivalenata nafte po stanovniku što je bilo 21 posto manje od prosjeka EU. U narednom razdoblju prosječna potrošnja tekućih goriva po stanovniku je značajno opala. Godine 2012. iznosila je 752 kg ekv. nafte po stanovniku, 28 posto manje od prosjeka EU-27. U razdoblju 2003.-2012. proizvodnja nafte smanjila se za 43 posto, a ukupna prerada za 37 posto. Broj naftnih polja smanjen je s 34 u 2003. na 33 u 2012. zbog prirodnog trošenja polja. Potrošnja naftnih derivata također se smanjuje, naročito u potrošnji za energetske transformacije (oko 52 posto), za neposrednu potrošnju u industriji (37 posto) i u sektoru opće potrošnje (36 posto). Rast je zabilježen jedino u prometu (11 posto u desetogodišnjem razdoblju). U 2012. proizvodnjom sirove nafte zadovoljeno je 19 posto ukupne potrošnje tekućih goriva, a ostatak se podmirivao iz uvoza. Ukupna prerada sirove nafte u rafinerijama je 2012. iznosila 3,73 milijuna t, gubicima prerade od 0,7 posto. Od rafinerijskih proizvoda najviše se proizvodi dizelsko gorivo, motorni benzin te loživo ulje, koji zajedno čine više od 70 posto ukupne proizvodnje rafinerija.

Proizvodni kapaciteti i mreže

Instalirani kapaciteti za proizvodnju električne energije u Republici Hrvatskoj obuhvaćaju hidro i termoelektrane u sastavu HEP grupe (oko 95 posto kapaciteta), određeni broj industrijskih termoelektrana i nekoliko elektrana na obnovljive izvore energije u privatnom vlasništvu.

Kapaciteti za proizvodnju električne energije u sastavu HEP grupe obuhvaćaju 16 pogona hidroelektrana, sedam pogona termoelektrana i polovinu instaliranih kapaciteta u nuklearnoj elektrani Krško. Termoelektrane koriste ugljen, plin i loživo ulje. Većinski vlasnik proizvodnih kapaciteta Republike Hrvatske je HEP d.d.

Objekti koji nisu u potpunom vlasništvu HEP-a su:

- NE Krško d.o.o. – mješovito vlasništvo HEP d.d. (udio 50posto) i slovenskog partnera ELES GEN d.o.o. (udio 50 posto);
- TE Plomin d.o.o. – mješovito vlasništvo HEP d.d. (udio 50 posto) i njemačkog partnera RWE Power (udio 50 posto). HEP Proizvodnja d.o.o. ima ugovor o vođenju i održavanju pogona s TE Plomin d.o.o.

Ukupna raspoloživa snaga elektrana u sastavu HEP grupe na teritoriju Republike Hrvatske je 3.817,76 MW (uračunata TE Plomin d.o.o, bez NE Krško d.o.o.), tako da ukupna snaga elektrana za potrebe hrvatskog EES-a iznosi 4165,76 MW (s 50 posto NE Krško). Od toga je 1.681 MW u termoelektranama (uračunata TE Plomin d.o.o, bez NE Krško d.o.o.), 2.136,76 MW u hidroelektranama te 348 MW u NE Krško (50 posto ukupno raspoložive snage). U ovu ukupnu snagu nisu uračunati proizvodni kapaciteti na teritoriju drugih zemalja iz kojih elektroenergetski sustav Republike Hrvatske ima pravo isporuke električne energije na temelju zakupa snage i energije ili udjela u vlasništvu.

Tablica 80. Proizvodni kapaciteti za potrebe RH u sastavu HEP grupe

Kapaciteti za proizvodnju električne energije	Raspoloživa snaga (MW)	Udio (posto)	Proizvedena električna energija u 2012.
Hidroelektrane	2136,76	51,3	4709
Termoelektrane	1489	35,7	3128
TE Plomin	192	4,6	1372
Ukupno u RH	3817,76	91,6	9209
Nuklearna elektrana Krško – 50 posto	348	8,4	2621
UKUPNO	4165,76	100	11830

Tablica 81. Hidroelektrane u RH u sastavu HEP grupe

	Raspoloživa snaga (MW)
Akumulacijske HE	
Zakućac	486
RHE Velebit	276
Orlovac	237
Senj	216
Dubrovnik	216
Vinodol	90
Kraljevac	46,4

Peruća	60
Đale	40,8
Sklope	22,5
RHE Buško Blato	11,7
Male akumulacijske HE	
RHE Fužina	4,6
Zavrelje	2
RHE Lepenica	0,8
Zeleni Vir	1,7
Protočne HE	
Varaždin	92,5
Čakovec	77,44
Dubrava	77,78
Gojak	55,5
Rijeka	36,2
Miljaka	24
Lešće	42,3
Male protočne HE	
Jaruga	7,2
Golubić	6,54
Ozalj	5,5
Krčić	0,3
UKUPNO HE	2.136,76

Tablica 82. Termoelektrane u RH u sastavu HEP gupe

TE	Raspoloživa snaga na pragu (MW)	Proizvedena električna energija u 2012.	Gorivo
Sisak	396	89,11	Loživo ulje, prirodni plin
TE-TO Zagreb	422	1935,86	Prirodni plin, loživo ulje
Rijeka	303	158,79	Loživo ulje
Plomin (A)	110	652,24	Ugljen
EL-TO Zagreb	90	365,85	Prirodni plin, loživo ulje
KTE Jertovec	78	15,83	Prirodni plin, ekstraktno ulje
TE-TO Osijek	90	81,04	Loživo ulje, prirodni plin, ekstralako ulje
TE Plomin (B)	192	1371,99	ugljen
UKUPNO	1681	4165,76	

Izvor: Energija u Hrvatskoj 2012.

Sastavni dio svakog elektroenergetskog sustava je elektroenergetska mreža koja mora povezati proizvodna postrojenja i potrošače i omogućiti sigurnu opskrbu potrošača električnom energijom⁶². Detalji elektroenergetskog sustava razrađeni su u godišnjoj publikaciji Ministarstva gospodarstva Energija u Hrvatskoj i u Izvješću o stanju okoliša (2. poglavlje – Energetika).

Za potrebe izrade SRR-a potrebni je energetska statistika na županijskoj razini koja trenutno nije dostupna.

⁶² Elektroenergetska mreža Republike Hrvatske u 2012. godini prikazana je na Slici na str. 165 publikacije Ministarstva gospodarstva Energija u Hrvatskoj, 2012.

Dostupni podaci o proizvodnji i potrošnji energije u Hrvatskoj su brojni i u nekim aspektima vrlo iscrpni ali nisu dezagregirani po županijama. Izrađivači SRR su stoga upućeni na suradnju s javnim poduzećima koja se bave distribucijom energije i čiji planovi redovno sadrže podatke o proizvodnji i potrošnji na svim razinama sustava.

6.3. Zaštita okoliša

Regionalni aspekt zaštita okoliša najbolje se uočava u investicijama u zaštitu okoliša i tekućim izdacima za zaštitu okoliša. Investicije u zaštitu okoliša investicije su poslovnih subjekata, a obuhvaćaju investicije na kraju proizvodnog procesa (metode, prakse, tehnologije, procesi ili oprema određena za skupljanje i uklanjanje onečišćenja nakon njihova nastanka.) i investicije u integrirane tehnologije (investicije za nove ili adaptacije postojećih metoda, prakse, tehnologija, procesa ili opreme određene za sprečavanje ili smanjenje količine onečišćenja nastalog na izvoru).

Tekući izdaci za zaštitu okoliša obuhvaćaju interne i eksterne izdatke. Interni izdaci namijenjeni su za rad opreme za kraj proizvodnog procesa: materijala, energije, održavanje; troškove radne snage (samo onih zaposlenih na zaštiti okoliša) i druge interne tekuće izdatke (osposobljavanje, informacije, opću administraciju za zaštitu okoliša). Isključena je kupnja usluga zaštite okoliša od javnog sektora ili specijalnih proizvođača. Eksterni izdaci obuhvaćaju plaćanja trećim stranama za usluge zaštite okoliša iz javnog sektora ili specijalnim proizvođačima koji mogu biti javni ili privatni (za eksterne naknade/kupnju za sakupljanje otpada ili obradu otpadnih voda te za ostalo, npr. izdaci za dekontaminaciju tla i podzemnih voda). Isključene su novčane kazne i globe.

Investicije i tekući izdaci za zaštitu okoliša u razdoblju 2008.-2011. prikazani su u sljedećoj tablici.

Tablica 83. Investicije i tekući izdaci u zaštitu okoliša po stanovniku* u RH, statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u razdoblju 2008.-2011. (u kn)

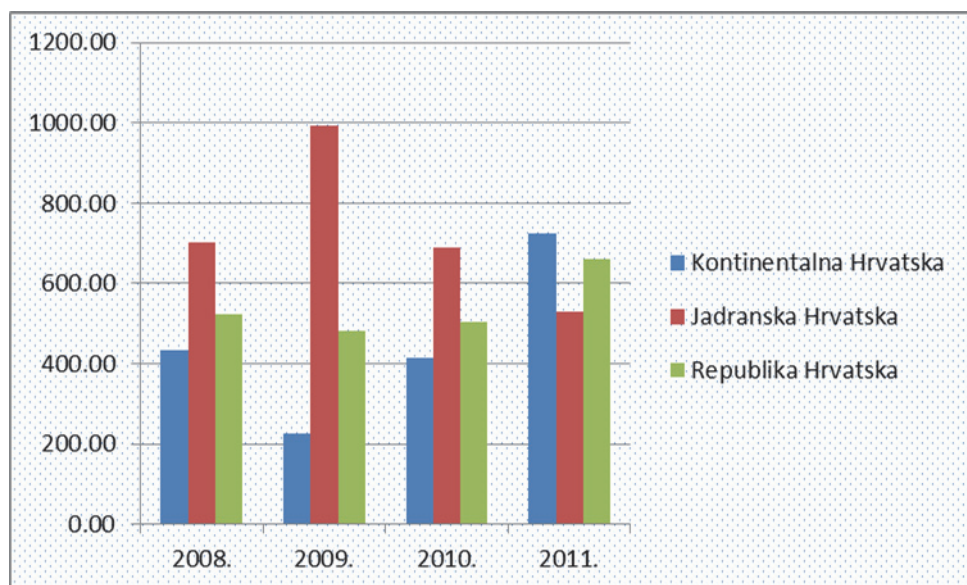
	2008.	2009.	2010.	2011.
Kontinentalna Hrvatska	434,09	227,57	413,54	725,86
Zagrebačka	64,34	70,23	42,86	23,90
Krapinsko-zagorska	31,31	41,09	6,93	59,64
Sisačko-moslavačka	755,03	1207,86	2127,71	1989,89
Karlovačka	50,15	105,35	128,75	148,91
Varaždinska	424,28	337,52	194,07	377,63
Koprivničko-križevačka	58,83	107,20	162,96	177,23
Bjelovarsko-bilogorska	81,37	22,40	23,69	104,12
Virovitičko-podravska	171,30	145,29	84,17	155,88
Požeško-slavonska	52,57	57,68	23,35	54,29
Brodsko-posavska	26,03	19,52	41,42	334,41
Osječko-baranjska	163,94	97,06	682,47	176,77
Vukovarsko-srijemska	244,00	83,39	111,70	384,85
Međimurska	612,47	432,05	387,77	491,04
Grad Zagreb	1057,49	288,12	592,69	1718,40
Jadranska Hrvatska	701,92	992,53	690,82	530,30
Primorsko-goranska	2724,22	4147,59	2905,52	1645,05
Ličko-senjska	177,83	58,01	35,62	27,17

Zadarska	3,88	290,09	82,62	833,27
Šibensko-kninska	110,66	51,46	122,41	131,40
Splitsko-dalmatinska	145,95	105,24	91,51	47,68
Istarska	456,61	386,69	250,91	354,41
Dubrovačko-neretvanska	71,50	19,56	27,17	68,96
Republika Hrvatska	522,69	481,27	505,62	661,39

Napomena: *Procjene stanovništva sredinom godine.
Izvor: Obrada autora

Investicije i tekući izdaci zaštite okoliša po stanovniku u RH porasli su s 523 kn u 2008. na 661 kn u 2011. godini. Jadranska Hrvatska bilježi veće vrijednosti tog pokazatelja u odnosu na Kontinentalnu Hrvatsku. Najviše vrijednosti investicija i tekućih izdataka u 2011. postignute su u Sisačko-moslavačkoj županiji (1990 kn), Gradu Zagrebu (1718 kn) i Primorsko-goranskoj županiji (1645 kn). Najniže vrijednosti u 2011. godine zabilježene su u Zagrebačkoj (24 kn), Ličko-senjskoj (27 kn) i Splitsko-dalmatinskoj županiji (48 kn).

Slika 90. Investicije i tekući izdaci u zaštitu okoliša po stanovniku (kn) u razdoblju 2008.-2011.

Detaljnije vidjeti u Prilogu (tablice * do *).
Izvor: Obrada autora

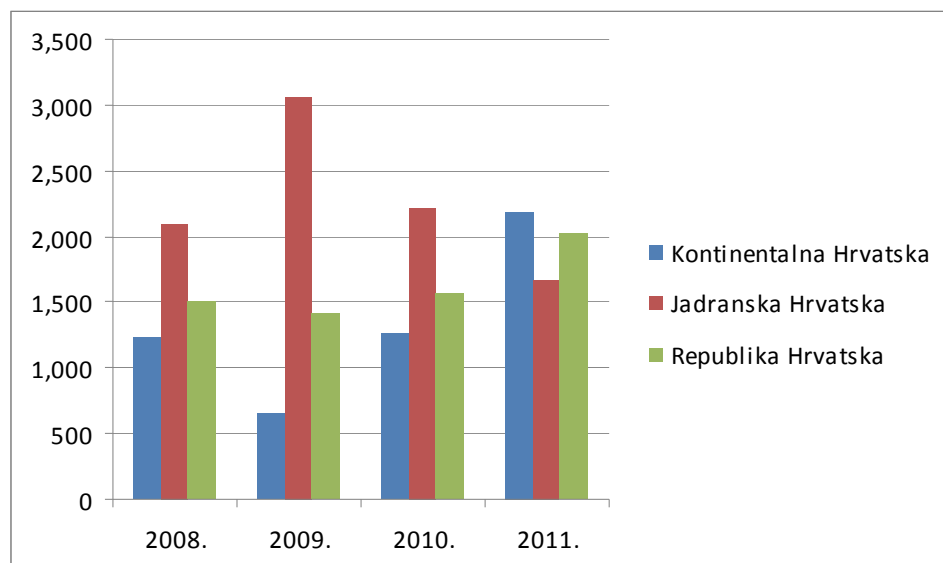
Tablica 84. Investicije i tekući izdaci u zaštitu okoliša po zaposlenom u RH, statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u razdoblju 2008.-2011. (u kn)

	2008.	2009.	2010.	2011.
Kontinentalna Hrvatska	1229,69	655,61	1256,49	2191,37
Zagrebačka	49,89	54,32	34,51	19,10
Krapinsko-zagorska	49,93	65,72	11,78	103,28
Sisačko-moslavačka	3384,15	5575,24	10345,69	9992,22
Karlovačka	101,19	219,71	278,14	321,60
Varaždinska	1980,13	1640,41	1032,15	1985,07
Koprivničko-križevačka	175,59	327,78	534,16	561,51
Bjelovarsko-bilogorska	280,43	79,99	91,42	393,12
Virovitičko-podravska	623,99	551,16	336,57	634,49
Požeško-slavonska	206,95	236,15	100,60	233,20
Brodsko-posavska	109,08	85,09	198,71	1523,36
Osječko-baranjska	540,75	329,16	2500,68	618,52
Vukovarsko-srijemska	1036,39	362,90	510,24	1626,94
Međimurska	1754,84	1308,93	1254,62	1559,90
Grad Zagreb	17391,83	5046,37	10952,78	31981,23
Jadranska Hrvatska	2107,37	3053,20	2221,07	1681,39
Primorsko-goranska	7029,16	10897,13	7989,99	4551,49
Ličko-senjska	637,11	205,79	130,45	105,91
Zadarska	14,07	1077,90	323,45	3171,06
Šibensko-kninska	403,95	194,28	490,60	518,75
Splitsko-dalmatinska	480,06	350,42	318,67	159,36
Istarska	1095,75	983,26	663,87	942,41
Dubrovačko-neretvanska	220,07	61,29	87,84	219,56
Republika Hrvatska	1508,86	1416,33	1564,84	2028,73

Izvor: Obrada autora

Investicije i tekući izdaci za zaštitu okoliša po zaposlenom u RH porasli su s 1.509 kn u 2008. na 2.028 kn u 2011. godini. Jadranska Hrvatska bilježi veće vrijednosti ovog pokazatelja u odnosu na Kontinentalnu Hrvatsku. Daleko najvišu vrijednost u 2011. ostvario je Grad Zagreb (31.981 kn). Slijede Sisačko-moslavačka (9.992 kn) i Primorsko-goranska županija (4.551 kn). Najniže vrijednosti ovog pokazatelja u 2011. godine zabilježene su u Zagrebačkoj (19 kn), Ličko-senjskoj (106 kn) i Splitsko-dalmatinskoj županiji (159 kn).

Slika 91. Investicije i tekući izdaci u zaštitu okoliša po zaposlenom (kn) u razdoblju 2008.-2011.

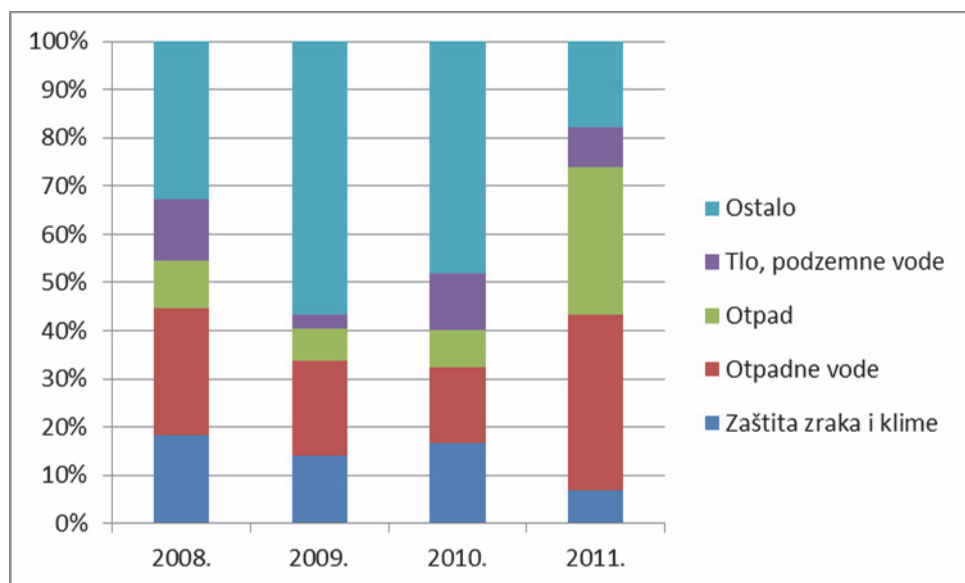
Izvor: Obrada autora

Tablica 85. Investicije u zaštitu okoliša po sastavnicama okoliša u 2011. godini (u tisućama kn)

	Zaštita zraka i klime	Otpadne vode	Gospodarenje otpadom	Zaštita tla, podzemne i povr. vode	Ostalo	Ukupno
Kontinentalna Hrvatska	155.477	737.101	818.955	191.918	178.037	2.081.488
Zagrebačka	2.132	1.458	3.292	386	279	7.547
Krapinsko-zagorska	1.982	-	5.871	-	5	7.858
Sisačko-moslavačka	50.092	39.975	49.325	44.492	157.742	341.626
Karlovačka	633	10.171	4.861	3.074	368	19.107
Varaždinska	11.739	53.684	707	-	203	66.333
Koprivničko-križevačka	630	12.850	3.951	2.192	791	20.414
Bjelovarsko-bilogorska	2.277	7.752	2.373	-	0	12.402
Virovitičko-podravska	1.553	6.510	2.523	25	2.568	13.179
Požeško-slavonska	-	2.974	1.217	-	0	4.191
Brodsko-posavska	770	52.142	2	-	0	52.914
Osječko-baranjska	1.456	36.981	14.106	989	242	53.774
Vukovarsko-srijemska	13.283	54.267	1.275	32	0	68.857
Međimurska	64	47.871	7.475	5	410	55.825
Grad Zagreb	68.866	410.466	721.977	140.723	15.429	1.357.461
Jadranska Hrvatska	37.741	297.807	42.678	45.423	324.094	747.743
Primorsko-goranska	4.001	101.373	17.684	43.491	320.173	486.722
Ličko-senjska	480	10	134	695	57	1.376
Zadarska	70	141.409	302	-	0	141.781
Šibensko-kninska	7.692	6.625	-	-	0	14.317
Splitsko-dalmatinska	13.964	1.733	4.597	912	383	21.589
Istarska	11.534	42.940	15.273	325	3.481	73.553
Dubrovačko-neretvanska	-	3.717	4.688	-	0	8.405
Republika Hrvatska	193.218	1.034.908	861.633	237.341	502.131	2.829.231

Izvor: Obrada autora

Slika 92. Struktura investicija u zaštitu okoliša po sastavnicama okoliša u RH u 2011. godini

Napomena: Ostalo obuhvaća investicije u smanjenje buke i vibracija, zaštitu biološke raznolikosti i krajolika, zaštitu od zračenja i ostale djelatnosti zaštite okoliša.

Izvor: Obrada autora

Struktura investicija po pojedinim sastavnicama okoliša mijenjala se u promatranom razdoblju. Investicije u otpad povećale su udio u ukupnim investicijama za zaštitu okoliša s 10 na 31 posto, a investicije u zaštitu zraka i klime smanjile su svoj udio u promatranom razdoblju s 18 na 7 posto. Detaljni podaci prikazani su u Prilogu.

Za razliku od prirodnih resursa i proizvodnje i potrošnje energije podaci o zaštiti okoliša dezagregirani su po županijama, time i po statističkim regijama.

Najveće investicije i tekuće izdatke za zaštitu okoliša po stanovniku u 2011. imale su Sisačko-moslavačka županija, Grad Zagreb i Primorsko-goranska županija. Najniži iznosi zabilježeni su u Zagrebačkoj, Ličko-senjskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji.

Investicije i tekući izdaci za zaštitu okoliša po zaposlenom u RH porasli su s 1.509 kn u 2008. na 2.028 kn u 2011. godini, pri čemu je Jadranska Hrvatska zabilježila veće vrijednosti nego Kontinentalna. Najvišu vrijednost u 2011. ostvarili su Grad Zagreb i Sisačko-moslavačka i Primorsko-goranska županija. Najniži iznosi u 2011. godini zabilježeni su u Zagrebačkoj, Ličko-senjskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji.

Struktura investicija po pojedinim sastavnicama okoliša mijenjala se u promatranom razdoblju. Investicije u otpad povećale su udio u ukupnim investicijama za zaštitu okoliša s 10 na 31 posto, a investicije u zaštitu zraka i klime smanjile su svoj udio s 18 na 7 posto.

Izrađivači SRR su i ovdje upućeni na suradnju s izrađivačima županijskih razvojnih strategija pri čemu posebnu pažnju treba posvetiti mjerama osposobljavanja za prijave projekata zaštite okoliša i energetske efikasnosti EU fondovima.

6.4. Otpad

Otpad je već dugo godina jedan od najizraženijih problema okoliša u Hrvatskoj. U sljedećim tablicama prikazani su podaci o proizvedenom otpadu u članicama EU-28 u 2010. i 2012.

Tablica 86. Proizvedeni otpad u poslovnim sektorima i kućanstvima u članicama EU-28 u 2010. i 2012. (u tonama)

	2010	2012
EU-28	2.459.500.000	2.521.530.000
Belgija	62.537.180	67.630.317
Bugarska	167.396.268	161.252.166
Češka	23.757.566	23.171.358
Danska	16.217.736	16.332.249
Njemačka	363.544.995	368.022.172
Estonija	19.000.195	21.992.343
Irska	19.807.586	19.807.586
Grčka	70.432.705	72.328.280
Španjolska	137.518.902	118.561.669
Francuska	355.081.245	344.731.922
Hrvatska	3.157.672	3.378.638
Italija	158.627.618	162.764.633
Cipar	2.372.750	2.086.469
Latvija	1.498.200	2.309.581
Litva	5.583.082	5.662.254
Luksemburg	10.441.469	8.397.228
Mađarska	16.735.423	16.370.208
Malta	1.352.994	1.452.496
Nizozemska	120.384.223	123.612.767
Austrija	34.882.606	34.047.465
Poljska	159.457.923	163.377.949
Portugal	17.312.597	14.184.456
Rumunjska	219.309.676	266.975.602
Slovenija	5.159.112	4.546.505
Slovačka	9.384.112	8.425.384
Finska	104.336.944	91.824.193
Švedska	117.645.185	156.366.579
UK	236.568.049	241.922.420

Izvor: Eurostat (dostupno na <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=ten00106&plugin=1>).

Tablica 87. Otpad iz kućanstava u članicama EU-28 u 2010. i 2012. (u tonama)

	2010	2012
EU-28	220.380.000	213.480.000
Belgija	4.678.683	5.003.527
Bugarska	3.529.458	2.754.523
Češka	3.334.240	3.232.642
Danska	3.550.267	3.727.494
Njemačka	36.311.611	36.471.810
Estonija	430.499	436.420
Irska	1.730.028	1.730.028
Grčka	5.197.519	4.859.163
Španjolska	23.198.185	21.224.354
Francuska	29.306.586	29.996.157
Hrvatska	0	1.190.553
Italija	32.478.921	29.612.923
Cipar	461.227	450.526
Latvija	694.013	1.213.193
Litva	1.261.402	1.176.826
Luksemburg	250.061	249.010
Mađarska	2.864.896	2.680.573
Malta	149.564	155.147
Nizozemska	9.084.649	8.863.839
Austrija	4.622.626	4.020.113
Poljska	8.889.685	9.324.197
Portugal	5.440.930	4.731.431
Rumunjska	6.127.153	4.646.895
Slovenija	727.708	641.449
Slovačka	1.719.012	1.656.571
Finska	1.680.763	1.733.525
Švedska	4.038.272	4.193.105
UK	28.620.730	27.506.378

Izvor: Eurostat (dostupno na

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=ten00106&language=en>).

Tablica 88. Proizvedeni otpad u poslovnim sektorima i kućanstvima u EU-28 u 2012. godini (u tonama)

	Neopasni otpad	Opasni otpad	Ukupni otpad
EU-28	2.420.220.000	101.320.000	2.521.530.000
Belgija	63.372.562	4.257.755	67.630.317
Bugarska	147.845.124	13.407.042	161.252.166
Češka	21.690.077	1.481.281	23.171.358
Danska	15.139.499	1.192.750	16.332.249
Njemačka	346.038.277	21.983.895	368.022.172
Estonija	12.833.204	9.159.139	21.992.343
Irska	17.835.382	1.972.204	19.807.586
Grčka	72.030.910	297.370	72.328.280
Španjolska	115.447.722	3.113.947	118.561.669
Francuska	333.428.785	11.303.137	344.731.922
Hrvatska	3.256.097	122.541	3.378.638

Italija	153.290.184	9.474.449	162.764.633
Cipar	2.055.181	31.288	2.086.469
Latvija	2.214.466	95.114	2.309.581
Litva	5.525.469	136.785	5.662.254
Luksemburg	8.082.146	315.082	8.397.228
Mađarska	15.669.962	700.246	16.370.208
Malta	1.423.170	29.326	1.452.496
Nizozemska	118.752.825	4.859.942	123.612.767
Austrija	32.981.577	1.065.888	34.047.465
Poljska	161.640.925	1.737.024	163.377.949
Portugal	13.639.493	544.963	14.184.456
Rumunjska	266.305.012	670.590	266.975.602
Slovenija	4.409.552	136.953	4.546.505
Slovačka	8.055.161	370.223	8.425.384
Finska	90.170.251	1.653.942	91.824.193
Švedska	153.613.922	2.752.657	156.366.579
UK	233.469.924	8.452.496	241.922.420

Izvor: Eurostat (dostupno na

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=ten00107&language=en>).

Promatrajući strukturu ukupno proizvedenog otpada primjećuje se da je na razini EU-28 udio opasnog otpada u ukupno proizvedenom otpadu oko 4 posto. Udio opasnog otpada u ukupnom proizvedenom otpadu je 3,6 posto. Udio opasnog otpada u Rumunjskoj i Grčkoj je ispod 0,5 posto. Najveći udio opasnog otpada ima Estonija i iznosi više od 40 posto.

Tablica 89. Proizvedeni otpad u kućanstvima u EU-28 u 2012. godini (u tonama)

	Neopasni otpad	Opasni otpad	Ukupni otpad
EU-28	210.000.000	3.480.000	213.480.000
Belgija	4.873.399	130.128	5.003.527
Bugarska	2.746.859	7.664	2.754.523
Češka	3.225.849	6.793	3.232.642
Danska	3.657.918	69.576	3.727.494
Njemačka	36.055.011	416.799	36.471.810
Estonija	425.384	11.036	436.420
Irska	1.672.410	57.618	1.730.028
Grčka	4.859.163	0	4.859.163
Španjolska	21.200.620	23.734	21.224.354
Francuska	29.798.768	197.389	29.996.157
Hrvatska	1.150.003	40.550	1.190.553
Italija	29.454.981	157.942	29.612.923
Cipar	433.246	17.280	450.526
Latvija	1.158.726	54.467	1.213.193
Litva	1.136.676	40.150	1.176.826
Luksemburg	243.641	5.369	249.010
Mađarska	2.662.409	18.164	2.680.573
Malta	143.732	11.415	155.147
Nizozemska	8.585.169	278.670	8.863.839
Austrija	3.946.887	73.226	4.020.113
Poljska	9.303.877	20.320	9.324.197

Portugal	4.731.335	96	4.731.431
Rumunjska	4.626.114	20.781	4.646.895
Slovenija	625.446	16.003	641.449
Slovačka	1.650.741	5.830	1.656.571
Finska	1.647.575	85.950	1.733.525
Švedska	3.781.226	411.879	4.193.105
UK	26.200.210	1.306.167	27.506.378

Izvor: Eurostat (dostupno na <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=ten00107&language=en>).

Proizvodni otpad nastaje u proizvodnom procesu u industriji, obrtu i drugim procesima, a po sastavu i svojstvima razlikuje se od komunalnog otpada. Proizvodnim otpadom ne smatraju se ostaci proizvodnog procesa koji se koriste u proizvodnom procesu istog proizvođača. Razmještaj neopasnog proizvodnog otpada prijavljenog 2008., 2010. i 2011. godine prikazan je u slijedeće dvije Tablice.

Tablica 90. Prijavljeni neopasni proizvodni otpad u RH, statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u izabranim godinama (u tonama)

	2008.	2010.	2011.
Kontinentalna Hrvatska	2.986.616	1.953.536	917.053
Zagrebačka	154.433	106.945	59.958
Krapinsko-zagorska	44.079	89.069	31.843
Sisačko-moslavačka	529.945	170.286	48.515
Karlovačka	94.033	117.030	41.253
Varaždinska	105.486	120.099	75.282
Koprivničko-križevačka	30.840	18.901	18.029
Bjelovarsko-bilogorska	65.778	61.402	16.065
Virovitičko-podravska	38.953	85.884	93.367
Požeško-slavonska	22.082	22.163	12.133
Brodsko-posavska	52.266	50.165	19.933
Osječko-baranjska	604.693	215.888	113.927
Vukovarsko-srijemska	227.468	80.666	31.024
Međimurska	90.608	53.729	42.825
Grad Zagreb	925.952	761.309	312.899
Jadranska Hrvatska	1.185.536	1.204.136	555.939
Primorsko-goranska	235.028	235.467	50.638
Ličko-senjska	47.051	45.693	28.170
Zadarska	152.748	212.703	26.411
Šibensko-kninska	66.171	85.542	59.466
Splitsko-dalmatinska	298.707	242.319	187.563
Istarska	320.762	286.536	199.128
Dubrovačko-neretvanska	65.069	95.876	4.563
Republika Hrvatska	4.172.152	3.157.672	1.472.992

Izvor: DZS, Statistički ljetopis 2010., Tabela 25-24., str.462; DZS, Statistički ljetopis 2012., Tabela 25-24., str.456; DZS, Statistički ljetopis 2013., Tabela 25-25., str.465.

Tablica 91. Neopasni proizvodni otpad po zaposlenom u RH, statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u izabranim godinama (u tonama)

	2008.	2010.	2011.
Kontinentalna Hrvatska	2,85	2,01	0,96
Zagrebačka	0,37	0,26	0,15
Krapinsko-zagorska	0,51	1,12	0,42
Sisačko-moslavačka	13,63	4,89	1,42
Karlovačka	1,42	1,94	0,69
Varaždinska	2,72	3,55	2,25
Koprivničko-križevačka	0,77	0,52	0,49
Bjelovarsko-bilogorska	1,80	1,92	0,51
Virovitičko-podravsko	1,61	3,97	4,49
Požeško-slavonska	1,05	1,18	0,67
Brodsko-posavska	1,26	1,40	0,57
Osječko-baranjska	6,22	2,49	1,31
Vukovarsko-srijemska	4,87	1,88	0,73
Međimurska	2,20	1,47	1,20
Grad Zagreb	19,32	17,74	7,37
Jadranska Hrvatska	2,43	2,64	1,25
Primorsko-goranska	1,99	2,13	0,47
Ličko-senjska	3,33	3,41	2,17
Zadarska	3,17	4,72	0,59
Šibensko-kninska	2,11	3,04	2,15
Splitsko-dalmatinska	2,04	1,75	1,38
Istarska	3,59	3,53	2,55
Dubrovačko-neretvanska	1,58	2,43	0,12
Republika Hrvatska	2,72	2,21	1,06

Izvor: Obrada autora

Neopasni proizvodni otpad po zaposlenom u RH smanjio se s 2,7 t u 2008. na 1 t u 2011. Razlike među županijama su velike. Godine 2011. tri županije s najvećom vrijednošću tog pokazatelja bile su Grad Zagreb (7,4 t), Virovitičko-podravsko županija (4,5 t) i Istarska županija (2,55 t). Najniže vrijednosti zabilježene su u Dubrovačko-neretvanskoj (0,12 t), Zagrebačkoj (0,15 t) i Krapinsko-zagorskoj županiji (0,42 t).

Opasni otpad jest svaki otpad koji je po sastavu i svojstvima određen kao opasan propisom iz članka 2. Zakona. Razmještaj opasnog proizvodnog otpada prijavljenog 2008., 2010. i 2011. godine prikazan je u slijedeće dvije Tablice.

Tablica 92. Proizvodni opasni otpad (u tonama) u RH, statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u izabranim godinama

	2008.*	2010.*	2011.
Kontinentalna Hrvatska	202.270	45.661	40.603
Zagrebačka	2.506	1.822	5.064
Krapinsko-zagorska	183	369	4.617
Sisačko-moslavačka	1.149	9.351	5.541
Karlovačka	617	1.832	10.287
Varaždinska	469	337	1.021
Koprivničko-križevačka	309	260	955
Bjelovarsko-bilogorska	137	545	634
Virovitičko-podravka	117	1.168	163
Požeško-slavonska	70	102	190
Brodsko-posavska	1.135	216	591
Osječko-baranjska	1.369	11.482	1.850
Vukovarsko-srijemska	372	1.418	907
Međimurska	452	1.271	549
Grad Zagreb	193.385	15.488	8.234
Jadranska Hrvatska	25.308	26.892	23.012
Primorsko-goranska	11.339	19.044	11.601
Ličko-senjska	5.284	422	983
Zadarska	1.257	322	1.185
Šibensko-kninska	2.820	1.609	1.994
Splitsko-dalmatinska	3.172	2.966	3.032
Istarska	1.256	2.458	3.840
Dubrovačko-neretvanska	180	71	377
Republika Hrvatska	227.578	72.553	63.615

Izvor: DZS, Statistički ljetopis 2010., Tabela 25-27., str.468; DZS, Statistički ljetopis 2012., Tabela 25-27., str.462; DZS, Statistički ljetopis 2013., Tabela 25-26., str.470.

Tablica 93. Opasni otpad po zaposlenom (u kg) u RH, statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u izabranim godinama

Opasni otpad/zaposlenom	2008.	2010.	2011.
Kontinentalna Hrvatska	193,09	47,02	42,72
Zagrebačka	5,94	4,46	12,74
Krapinsko-zagorska	2,13	4,63	60,26
Sisačko-moslavačka	29,55	268,38	162,03
Karlovačka	9,33	30,32	172,90
Varaždinska	12,11	9,96	30,53
Koprivničko-križevačka	7,68	7,16	26,21
Bjelovarsko-bilogorska	3,76	17,01	20,04
Virovitičko-podravka	4,83	54,00	7,84
Požeško-slavonska	3,34	5,42	10,49
Brodsko-posavska	27,40	6,04	17,01
Osječko-baranjska	14,08	132,38	21,26
Vukovarsko-srijemska	7,97	33,10	21,43
Međimurska	10,98	34,88	15,33
Grad Zagreb	4035,66	360,99	193,87
Jadranska Hrvatska	51,79	58,93	51,70
Primorsko-goranska	96,00	172,56	108,44

Ličko-senjska	374,30	31,50	75,57
Zadarska	26,10	7,15	26,49
Šibensko-kninska	90,07	57,11	72,17
Splitsko-dalmatinska	21,65	21,40	22,29
Istarska	14,07	30,25	49,08
Dubrovačko-neretvanska	4,37	1,80	9,80
Republika Hrvatska	148,15	50,83	45,58

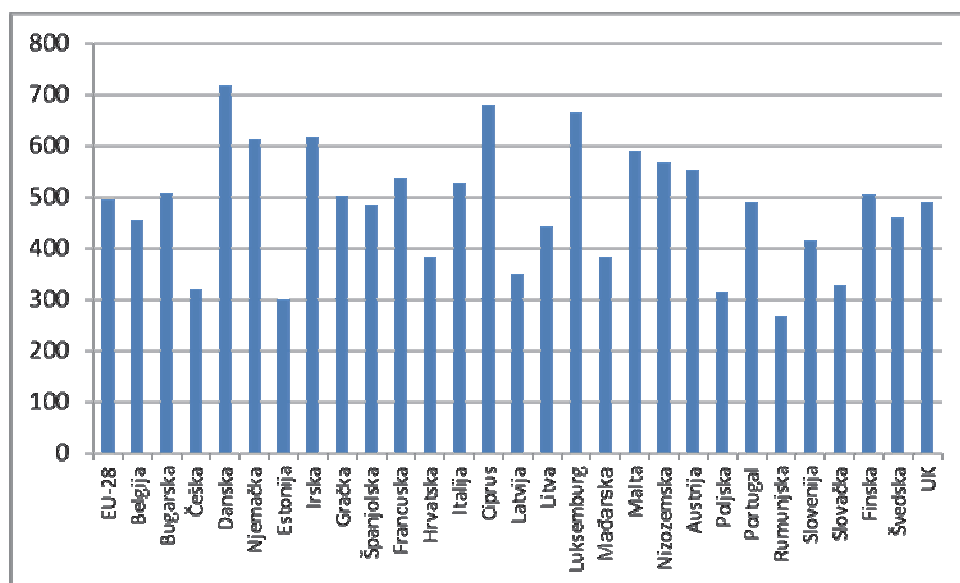
Izvor: Obrada autora

Količina proizvodnog opasnog otpada u Hrvatskoj se smanjila s 148 kg po zaposlenom 2008. na 46 kg po zaposlenom 2011. godine. U Jadranskoj Hrvatskoj u razdoblju 2008.-2011. količina proizvodnog opasnog otpada po zaposlenom se nije mijenjala (52 kg). U Kontinentalnoj Hrvatskoj taj se pokazatelj smanjio sa 193 kg na 43 kg. Najveće količine proizvodnog opasnog otpada po zaposlenom zabilježene su u Gradu Zagrebu (194 kg), te Karlovačkoj (173 kg) i Sisačko-moslavačkoj županiji (162 kg). Najmanje vrijednosti zabilježene su u Virovitičko-podravskoj (8 kg), Dubrovačko-neretvanskoj i Požeško-slavonskoj (po 10 kg) i Zagrebačkoj županiji (13 kg).

Komunalni otpad jest otpad iz kućanstava i otpad iz proizvodne i/ili uslužne djelatnosti ako je po svojstvima i sastavu sličan otpadu iz kućanstava.

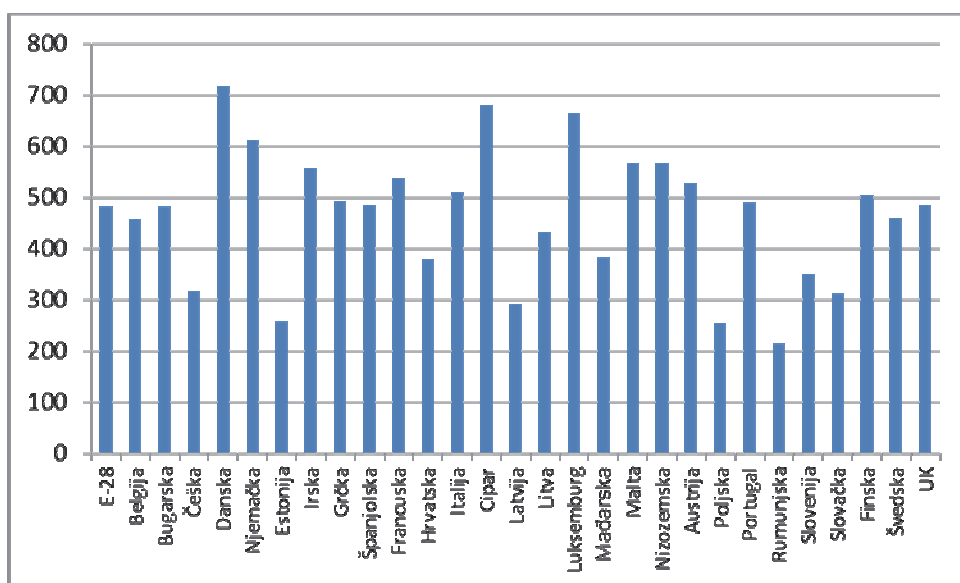
Godine 2011. na razini EU-28 proizvedeno oko 500 kg po stanovniku. Hrvatska je s 385 kg po stanovniku ispod prosjeka EU-28. Najviše količine komunalnog otpada po stanovniku imaju Danska (718 kg), Cipar (680 kg) i Luksemburg (666 kg). Najniže količine komunalnog otpada po stanovniku edidentirane su u Češkoj (320 kg), Rumunjskoj (268) i Estoniji (300 kg).

Slika 93. Komunalni otpad u članicama EU-28 2011. godine (kg/st)

Izvor: Eurostat (dostupno <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdpc240&plugin=1>).

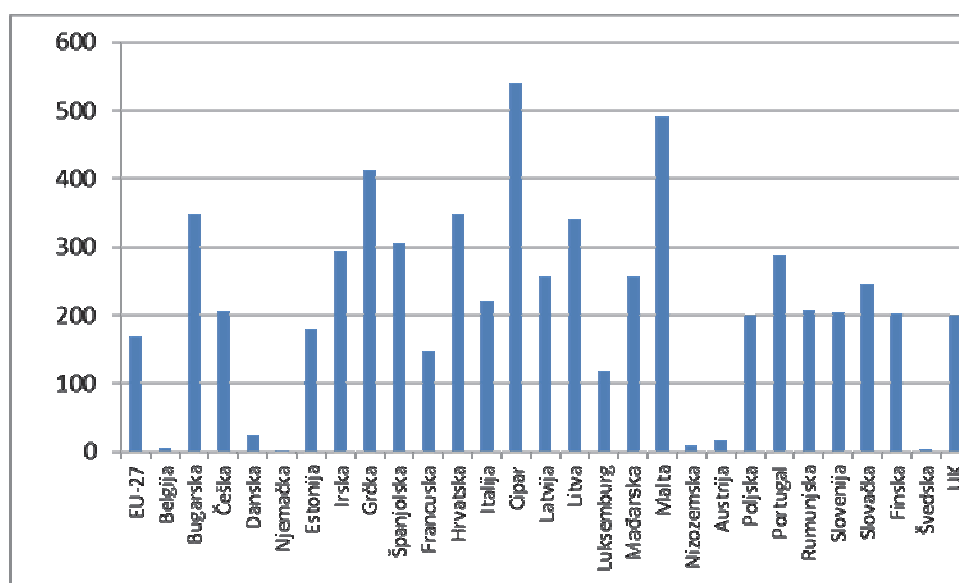
Slika 94. Prerađeni komunalni otpad u članicama EU-28 2011. godine (kg/st)

Izvor : Eurostat (dostupno na <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdpc240&language=en>).

O uređenosti sustava gospodarenja otpada govore nam podaci o načinima zbrinjavanja otpada. Tako se na rzini EU-27 na odlagališta u 2011. godini odlagalo 170 kg po stanovniku. Tanj je pokazatelj za Hrvatsku znatno nepovoljniji i iznosi 350 kg po stanovniku. Primjećuje se da razvijene zemlje imaju vrlo niske vrijednosti tog pokazatelja : Belgija (6 kg po stanovniku), Danska (25 kg), Nizozemska (9 kg), Austrija (18 kg) i Švedska (4 kg). Za usporedbu, Cipar odlaže 540 kg po stanovniku, Malta 490 kg, Grčka 410 kg.

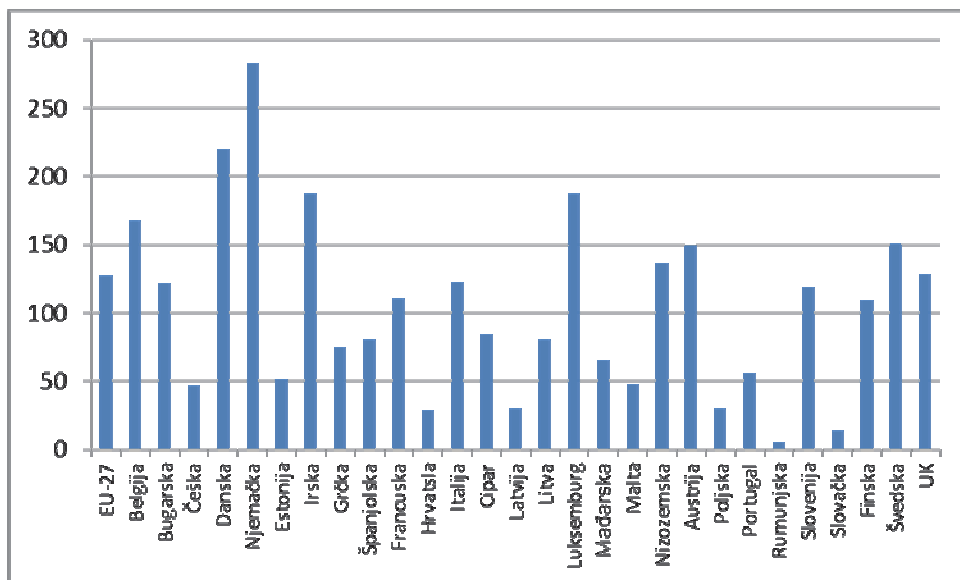
Slika 95. Odlaganje komunalnog otpada u članicama EU-27 2011. godine (kg/st)

Izvor : Eurostat (dostupno na <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdpc240&language=en>).

Slična je situacija i s recikliranjem komunalnog otpada. Prosjek za EU-27 je 128 kg po stanovniku, dok Hrvatska reciklira svega 30 kg komunalnog otpada po stanovniku. Znatno bolje od europskog prosjeka su Belgija, Danska, Njemačka, Irska i Luksemburg.

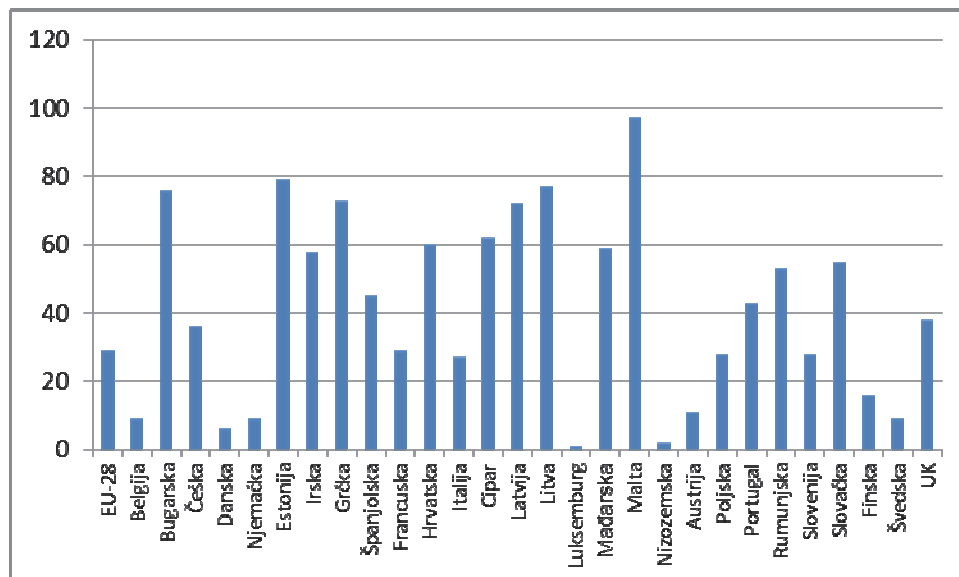
Slika 96. Recikliranje komunalnog otpada u članicama EU-27 2011. godine (kg/st)

Izvor : Eurostat (dostupno na

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tsdpc240&language=en>).

Slika 97. Stopa odlaganja* proizvedenog otpada isključujući mineralne sirovine (%)

*Udio odloženog otpada u ukupno zbrinutom otpadu.

Izvor: Eurostat (dostupno na

http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_rt110&plugin=1).

Razmještaj komunalnog otpada po županijama u 2011. godini prikazan je u Tablici 94.

Tablica 94. Komunalni otpad u RH, statističkim regijama NUTS 2 i NUTS 3 u 2011. godini

	Komunalni otpad (t)	Komunalni otpad po stanovniku (kg)	Komunalni otpad odložen na odlagališta (t)	Udio komunalnog otpada odloženog na odlagališta u ukupnom komunalnom otpadu (u posto)
Kontinentalna Hrvatska	833.817	290,58	776.400	93,11
Zagrebačka	74.859	235,71	69.556	92,92
Krapinsko-zagorska	23.954	180,55	21.282	88,85
Sisačko-moslavačka	55.068	320,68	54.170	98,37
Karlovačka	51.879	403,74	50.136	96,64
Varaždinska	35.041	199,36	28.457	81,21
Koprivničko-križevačka	20.406	176,79	18.731	91,79
Bjelovarsko-bilogorska	31.871	266,82	31.219	97,95
Virovitičko-podravska	29.668	350,60	27.321	92,09
Požeško-slavonska	14.040	180,52	13.533	96,39
Brodsko-posavska	50.514	319,21	47.302	93,64
Osječko-baranjska	83.947	275,65	80.921	96,40
Vukovarsko-srijemska	43.142	241,07	42.183	97,78
Međimurska	18.258	160,52	12.645	69,26
Grad Zagreb	301.170	381,01	278.944	92,62
Jadranska Hrvatska	677.821	480,33	648.823	95,72
Primorsko-goranska	129.513	437,54	117.224	90,51
Ličko-senjska	30.041	592,56	29.394	97,85
Zadarska	87.242	512,55	86.119	98,71
Šibensko-kninska	50.543	463,39	49.375	97,69
Splitsko-dalmatinska	204.025	448,72	201.646	98,83
Istarska	115.124	553,41	108.196	93,98
Dubrovačko-neretvanska	61.333	500,86	56.869	92,72
Republika Hrvatska	1.645.295	384,36	1.495.758	90,91

Izvor: DZS, Statistički ljetopis 2013., Tabela 25-28, str. 475.

U Hrvatskoj je 2011. godine proizvedeno 384 kg komunalnog otpada po stanovniku. U Jadranskoj Hrvatskoj proizvedeno je 480 kg, a u Kontinentalnoj Hrvatskoj 290 kg po stanovniku. Najviše komunalnog otpada po stanovniku proizvedeno je u Ličko-senjskoj (593 kg), Istarskoj (553 kg) i Zadarskoj županiji (512 kg). Najmanje je komunalnog otpada po stanovniku proizvedeno u Međimurskoj (161 kg), Koprivničko-križevačkoj (177 kg), te u Požeško-slavonskoj i Krapinsko-zagorskoj županiji (po 181 kg). U Hrvatskoj se čak 91 posto komunalnog otpada odlaže na odlagalištima. U Jadranskoj Hrvatskoj taj udio iznosi 95, a u Kontinentalnoj Hrvatskoj 93 posto.

Raspoloživi podaci o otpadu samo su djelomično dezagregirani po županijama i statističkim ragijama. Tako je poznato da je količina neopasnog proizvodnpg otpada po zaposlenom u RH smanjena s 2,7 t u 2008. na 1 t u 2011. godini. Kkoličina proizvodnog opasnog otpada u Hrvatskoj smanjena je s 148 kg po zaposlenom u 2008. na 46 kg po zaposlenom u 2011. godini.

Hrvatska se s 385 kg komunalnog otpada po stanovniku nalazi ispod prosjeka EU-28. U Jadranskoj Hrvatskoj je u 2011. proizvedeno je 480, a u Kontinentalnoj Hrvatskoj 290 kg po stanovniku. U zemljama EU-27 na odlagališta se 2011. godine odlagalo 170 kg po stanovniku, a u Hrvatskoj čak 350 kg. S druge strane, a razini EU-27 reciklira se 128 kg komunalnog otpada po stanovniku, a u Hrvatskoj svega 30 kg.

Izrađivači SRR su i ovdje upućeni na suradnju s izrađivačima županijskih razvojnih strategija pri čemu posebnu pažnju treba posvetiti mjerama osposobljavanja za prijave projekata zaštite okoliša i energetske efikasnosti te recikliranja otpada EU fondovima.

7. IZDVOJENA PODRUČJA

7.1. Potpomognuta područja

Status potpomognutog područja stječu jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti (službeno se izračunava svakih pet godina) manja od 75 posto državnog prosjeka. Prema člancima 35. i 36. Zakona o regionalnom razvoju to su županije svrstane u I. od četiri skupine županija i gradovi i općine svrstane u I. i II. od pet skupina gradova i općina. Županije, gradovi i općine koje trenutno treba potpomagati eksplicitno su pobrojane u Odluci Vlade RH o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti (NN/158-13). Osnovni cilj poticanja razvoja potpomognutih područja je ravnomjerniji razvoj RH i smanjenje zaostajanje tih jedinica za ostalim područjima Republike Hrvatske. Zakon o regionalnom razvoju pri tom uzima u obzir i dinamiku razvoja opravdano pretpostavljajući da će se JLS razvijati i da će neke gubiti status potpomognutog područja, a neke ga dobijati. Status potpomognutog područja mogu dobiti JLS koje su usporile razvoj ili stagniraju ali i JLS koje se razvijaju ali i zaostaju jer se druge razvijaju brže. Članak 43. stoga uređuje status JLS koje su prvi puta svrstane u potpomognuta područja i određuje povrat dijela prihoda od poreza na dobit ostvarenog na njihovom području. Taj povrat raste od 30 posto u prvoj, do punog iznosa u četvrtoj godini statusa. Pri tom je posebno određeno da status po prvi put ne mogu steći jedinice lokalne samouprave razvrstane u područja posebne državne skrbi u cijelosti ni jedinice razvrstane u brdsko-planinska područja, ali su spomenutom Odlukom iz 2013. godine prema indeksu razvijenosti razvrstane u I. odnosno II. skupinu. (Članak 43 (2)). Izlazak iz skupine potpomognutih područja je također postepen. Članak 38. određuje da će se jedinicama lokalne samouprave koje premaše 75% prosjeka RH osigurati prijelazno razdoblje u trajanju od najdulje tri godine od dana stupanja na snagu odluke o razvrstavanju. U tom razdoblju JLS će i dalje dobivati pomoć koja će biti određena zakonom o izvršavanju državnog proračuna.

Za razliku od područnih zakona koji odrede područje na koje se odnose pa ga svako toliko mijenjaju izmjenama i dopunama, Zakon o regionalnom razvoju uzima u obzir razvoj područja koja treba pomagati i opravdano predviđa da će se ona mijenjati. Ovakav pristup će srednjoročno olakšati vođenje regionalne politike, ali će još neko vrijeme biti opterećen preklapanjima područja koje određuje ZRR s područjima koja određuju područni zakoni. Ta preklapanja pokazana su u Tablici 95. u kojoj su popisane jedinice lokalne samouprave koje su na osnovi Članka 35. i 36. Zakona o regionalnom razvoju, i na osnovi vrijednosti indeksa razvijenosti objavljenih za 2013. godinu stekle status potpomognutog područja. Od ukupno 556 JLS status potpomognutog područja steklo je njih 47 svrstanih u I. i 217 svrstanih u II skupinu (ukupno 264 odnosno 47,5 posto). Rang jedinica lokalne samouprave prema vrijednosti indeksa razvijenosti prikazan je od najnerazvijenije do najmanje nerazvijene JLS . prikazane su i vrijednosti sastavnica indeksa za pojedinu JLS, a posebno je napomenuto ako JLS ima i neki drugi status temeljem područnih zakona (Zakon o otocima, Zakon o brdsko-planinskim područjima, Zakon o područjima od posebne državne skrbi i Zakon o obnovi i razvoju Grada Vukovara). Zelenom bojom označena su polja u kojima se nalaze 142 demografski ugrožene JLS. U vrijeme Popisa stanovništva 2011. godine te JLS imale su vrijednosti pokazatelja starenja stanovništva iznad prosjeka RH (nadprosječna starost, nadprosječni koeficijent starosti i nadprosječni indeks starenja). Gradovi i općine svrstane u brdsko-planinska područja upisane su masnim, Vukovar crvenim a otočne općine plavim slovima. U posljednjem stupcu naznačeno je da li JLS pripada PPDS-u i u kojoj je skupini. Karta 29. navedena odmah iza Tablice, pokazuje razmještaj potpomognutih područja.

Tablica 95. Popis jedinica lokalne samouprave – potpomognuta područja

Rang prema Indeksu razvijenosti	Sastavnice indeksa razvijenosti					Indeks razvije- nosti	Pose- ban status na osnovi područ- nih zakona
	Prosječni dohodak po st.	Prosječni izvorni prihodi po st.	Prosječna stopa nezapos- lenosti	Kretanje stanovništva	Udio obrazo- vanog stan. u stan. 16- 65 godina		
	2010.-2012.	2010.-2012	2010.-2012.	2010/2001	2011.	2013.	
Kistanje	7.104,5	223,3	54,8%	91,9	51,8%	19,6%	PPDS II
Donji Kukuruzari	11.756,4	344,2	52,1%	68,0	51,6%	21,5%	PPDS I
Voćin	12.646,8	1.024,8	46,2%	65,1	39,8%	26,3%	PPDS II
Vrginmost	13.620,6	792,4	49,2%	68,7	56,6%	30,2%	
Gunja	11.060,5	363,3	47,0%	91,6	57,8%	32,8%	PPDS III
Zrinski Topolovac	8.841,1	796,5	36,2%	93,3	31,7%	33,0%	PPDS III
Vrbje	11.317,8	532,0	42,8%	89,5	49,3%	34,1%	PPDS III
Okučani	12.613,1	626,7	47,1%	86,4	56,2%	34,1%	PPDS II
Cetingrad	14.289,8	701,2	45,3%	80,1	49,7%	34,2%	PPDS I
Đulovac	16.304,8	520,3	41,9%	86,0	36,5%	35,4%	PPDS II
Biskupija	9.880,8	1.165,5	42,3%	67,7	72,0%	38,0%	PPDS II
Vojnić	10.840,5	587,1	39,0%	91,4	52,5%	38,2%	PPDS I
Gornji Bogičevci	12.113,3	729,8	42,5%	93,6	52,9%	38,5%	PPDS II
Dvor	14.396,6	651,7	47,2%	77,4	70,3%	38,6%	PPDS I
Krnjak	9.336,8	490,3	38,0%	92,6	60,4%	39,6%	PPDS II
Levanjska Varoš	11.185,1	939,4	36,2%	93,0	43,0%	40,1%	PPDS III
Plaški	15.039,8	619,7	40,5%	79,5	64,3%	42,9%	PPDS II
Sopje	13.304,4	1.186,7	35,9%	85,2	46,0%	43,0%	PPDS III
Drenovci	12.857,6	1.071,8	37,8%	89,3	51,5%	43,3%	PPDS III
Gradina	12.490,7	687,1	34,3%	91,1	50,6%	43,6%	PPDS III
Jagodnjak	13.824,2	863,1	42,3%	105,2	51,4%	43,9%	PPDS I
Štefanje	13.891,5	658,1	34,9%	87,5	51,2%	43,9%	
Babina Greda	11.662,3	447,6	33,7%	101,3	49,4%	44,1%	PPDS III
Štitar	12.014,8	484,6	36,4%	100,0	55,5%	44,3%	
Mikleuš	14.462,9	669,0	36,1%	86,5	54,6%	44,5%	PPDS II
Drenje	13.290,0	731,8	33,8%	93,0	47,0%	44,5%	PPDS I
Donji Lapac	16.849,2	806,5	40,3%	67,9	69,7%	44,9%	
Sunja	18.350,8	724,8	37,6%	69,9	58,0%	45,0%	PPDS II
Trnava	12.521,0	681,1	31,8%	94,8	49,8%	46,2%	PPDS III
Podgorač	13.646,2	915,4	37,0%	93,9	55,0%	46,2%	PPDS III
Nova Rača	14.406,6	710,9	33,3%	86,7	52,6%	46,3%	
Vrhovine	11.830,2	850,0	35,5%	77,9	72,3%	46,5%	PPDS II
Markušica	11.996,8	535,5	36,3%	95,5	65,0%	46,5%	PPDS I
Hrvatska Dubica	15.808,8	853,2	37,9%	75,2	66,4%	46,7%	PPDS I
Lokvičići	11.196,6	581,6	31,5%	90,6	61,8%	47,3%	PPDS III
Nova Bukovica	15.538,1	1.064,0	37,6%	85,0	57,6%	47,3%	
Čađavica	13.976,6	1.121,7	34,9%	85,8	55,1%	47,4%	PPDS III
Kloštar Podravski	13.364,6	833,3	29,6%	91,5	46,0%	47,7%	
Staro Petrovo Selo	15.119,0	693,4	36,2%	89,0	60,1%	47,8%	

Gundinci	12.049,6	585,7	25,7%	93,7	44,6%	48,0%	PPDS III
Špišić Bukovica	13.361,3	682,8	28,0%	91,7	46,2%	48,3%	
Rovišće	14.842,8	642,8	34,9%	95,4	55,6%	48,4%	
Šodolovci	11.585,0	658,9	35,4%	100,2	65,1%	48,6%	PPDS I
Dežanovac	13.290,6	641,0	28,4%	86,4	54,3%	48,8%	
Civljane	16.948,0	2.074,4	29,1%	48,9	49,4%	49,1%	PPDS I
Podravska Moslavina	13.201,0	937,6	29,5%	86,3	54,2%	49,5%	PPDS III
Kapela	13.282,2	694,6	26,4%	90,0	49,0%	49,9%	
Stara Gradiška	16.321,7	749,2	37,0%	89,5	63,6%	50,1%	PPDS I
Bošnjaci	14.829,2	854,3	35,8%	97,1	58,2%	50,1%	
Viljevo	13.876,9	1.254,5	31,2%	88,7	50,7%	50,1%	
Bebrina	13.825,2	417,8	30,4%	98,4	55,5%	50,2%	PPDS III
Sveti Petar Orehovec	10.330,6	406,1	13,5%	89,3	37,2%	50,8%	
Novo Virje	10.833,4	1.764,7	25,1%	89,1	40,2%	50,8%	
Proložac	12.795,3	354,8	33,9%	97,3	72,1%	51,1%	PPDS III
Velika Pisanica	13.646,9	571,0	22,8%	84,4	49,6%	51,2%	PPDS II
Orehovica	11.904,0	696,3	24,8%	99,3	47,4%	51,5%	
Saborsko	16.444,2	1.596,9	33,5%	72,1	59,0%	51,6%	PPDS II
Ivanska	14.855,0	732,6	26,3%	87,8	49,7%	51,7%	PPDS III
Gornja Rijeka	11.935,4	485,7	19,7%	90,1	47,4%	51,9%	PPDS III
Ervenik	21.787,7	232,3	34,5%	66,4	70,6%	51,9%	PPDS II
Majur	18.219,5	866,0	32,9%	77,4	60,1%	51,9%	PPDS I
Cista Provo	13.497,6	680,3	28,9%	87,2	63,0%	52,0%	PPDS III
Suhopolje	15.631,3	874,1	31,7%	93,3	55,1%	52,3%	PPDS III
Trpinja	14.041,6	795,5	30,4%	92,3	60,4%	52,5%	PPDS I
Velika Trnovitica	13.704,0	965,3	25,9%	88,1	51,8%	52,7%	
Vrbanja	15.538,2	1.221,7	30,5%	89,4	52,0%	53,0%	PPDS III
Slavonski Šamac	11.787,5	446,2	24,4%	99,1	56,3%	53,0%	PPDS III
Donja Voća	12.228,3	349,1	22,2%	90,9	57,6%	53,1%	PPDS III
Lukač	14.421,5	991,2	28,5%	89,7	55,5%	53,3%	
Borovo	15.901,3	424,2	33,7%	95,3	68,2%	53,4%	PPDS I
Davor	15.113,4	648,0	27,4%	95,0	53,0%	53,6%	
Čaglin	13.293,4	683,3	19,0%	88,6	45,0%	53,9%	PPDS III
Velika Kopanica	13.649,3	464,7	23,9%	96,3	53,2%	54,0%	PPDS III
Donja Motičina	16.925,7	1.059,3	34,0%	91,2	60,0%	54,1%	
Veliki Grđevac	17.894,3	820,2	31,0%	87,9	56,2%	54,1%	PPDS II
Lovreć	14.236,8	630,0	26,6%	82,1	66,9%	54,3%	BPP
Popovac	19.553,1	1.540,6	35,8%	83,5	54,4%	54,6%	
Gradište	15.331,6	729,8	31,8%	98,2	62,0%	54,6%	
Rešetari	17.275,0	559,9	32,9%	94,3	63,9%	54,7%	
Gorjani	15.761,3	858,0	28,4%	91,9	56,3%	54,9%	
Đurđenovac	18.385,6	808,4	34,3%	89,9	63,9%	55,1%	
Rakovec	14.835,7	564,2	23,9%	92,6	53,9%	55,2%	
Berek	14.293,0	1.000,5	19,2%	87,0	42,0%	55,2%	PPDS III
Glina	20.957,4	1.154,2	33,0%	73,2	60,2%	55,5%	PPDS I
Cernik	17.804,4	660,9	32,1%	94,8	61,3%	55,8%	PPDS III
Kalnik	14.922,7	838,3	19,7%	86,0	46,7%	56,0%	BPP
Stari Mikanovci	17.670,8	761,5	33,9%	95,2	65,3%	56,1%	
Viškovci	15.793,8	710,4	28,5%	95,8	60,2%	56,4%	
Sokolovac	16.131,7	789,8	19,6%	89,0	42,4%	56,5%	

Satnica Đakovačka	14.598,0	968,4	30,2%	99,3	61,9%	56,6%	PPDS III
Farkaševac	14.122,2	714,6	17,6%	89,7	45,9%	56,7%	
Strizivojna	15.347,5	513,6	25,0%	97,4	56,6%	56,8%	
Bogdanovci	16.887,0	1.203,4	28,4%	82,7	59,5%	56,8%	PPDS I
Sikirevci	12.985,9	416,0	22,3%	102,3	57,3%	57,1%	PPDS III
Tompojevci	19.650,1	973,5	26,9%	74,5	58,3%	57,4%	PPDS I
Podcrkavlje	15.516,5	625,2	28,9%	101,2	63,0%	57,6%	
Kaptol	14.571,2	496,6	23,3%	95,9	59,6%	57,7%	BPP
Vladislavci	17.352,4	772,8	26,2%	93,7	53,7%	57,7%	PPDS III
Runovići	15.701,0	517,7	30,5%	91,6	76,2%	57,8%	PPDS III
Dragalić	15.684,2	927,8	34,5%	109,8	64,6%	57,8%	PPDS I
Podbablje	16.447,7	410,9	32,8%	99,5	74,7%	57,8%	BPP
Preseka	15.726,0	757,8	17,2%	87,3	44,7%	58,1%	
Gračac	17.932,5	824,7	33,1%	96,9	66,2%	58,2%	PPDS II
Končanica	15.664,8	619,9	22,3%	85,9	60,8%	58,2%	
Punitovci	16.056,0	804,9	26,7%	100,8	56,9%	58,8%	PPDS III
Negoslavci	17.362,4	470,3	27,1%	93,7	64,4%	58,8%	PPDS I
Koška	18.616,1	1.044,6	32,3%	94,3	62,7%	58,9%	
Pitomača	16.163,5	1.260,7	24,6%	95,6	48,4%	58,9%	
Severin	17.969,5	2.093,6	31,8%	87,0	52,8%	59,3%	
Crnac	16.093,7	1.439,7	25,3%	87,7	54,6%	59,3%	PPDS III
Nova Kapela	17.964,6	759,0	26,4%	89,1	60,9%	59,3%	
Petlovac	20.528,2	1.419,4	31,2%	83,2	56,8%	59,3%	PPDS I
Zažablje	15.888,9	610,7	24,8%	86,6	69,3%	59,4%	PPDS III
Vrpolje	15.213,2	681,4	23,4%	98,0	58,5%	59,5%	
Oprisavci	17.051,9	509,3	24,8%	98,3	58,1%	59,6%	PPDS III
Martinska Ves	16.490,0	882,7	24,2%	90,9	58,9%	59,8%	
Marijanci	17.006,2	854,1	23,8%	92,6	56,0%	60,0%	
Privlaka (Vinkovci)	15.696,0	904,6	25,4%	93,3	64,0%	60,3%	
Zagvozd	17.311,1	1.555,5	28,9%	85,8	61,5%	60,3%	PPDS III
Brinje	17.568,5	981,5	22,3%	85,6	54,7%	60,3%	PPDS III
Kneževi Vinogradi	19.962,9	1.192,3	31,3%	91,7	60,0%	60,6%	PPDS I
Draž	19.032,9	1.902,9	32,0%	85,9	57,8%	60,6%	PPDS I
Semeljci	16.131,7	741,6	21,5%	93,9	56,8%	60,8%	PPDS III
Cerna	16.869,5	763,7	27,6%	101,2	62,8%	60,8%	
Ferdinandovac	15.382,5	2.281,9	27,0%	85,9	53,8%	61,0%	
Pleternica	16.307,9	596,5	22,6%	92,7	62,8%	61,0%	
Slivno	10.428,3	1.402,2	28,2%	106,0	73,0%	61,0%	
Rasinja	16.220,9	702,7	18,2%	90,4	52,9%	61,1%	
Otok (Vinkovci)	16.785,1	1.077,2	26,7%	92,5	63,3%	61,1%	PPDS III
Šandrovac	13.953,7	2.051,8	19,7%	89,0	43,7%	61,2%	
Garčin	17.585,9	555,4	25,5%	97,5	63,9%	61,6%	
Erdut	18.873,2	777,2	28,7%	96,8	64,5%	61,8%	PPDS I
Šestanovac	15.708,0	1.210,4	25,2%	87,9	67,3%	61,9%	BPP
Ribnik	18.166,6	966,8	27,5%	86,6	69,3%	61,9%	PPDS III
Grubišno Polje	19.122,9	1.020,6	28,0%	86,9	66,1%	62,0%	PPDS II
Stari Jankovci	17.592,2	1.229,1	27,6%	93,3	62,1%	62,0%	PPDS I
Gornja Vrba	14.083,0	898,5	26,6%	107,4	66,9%	62,1%	
Nijemci	17.553,9	1.581,8	23,4%	86,3	52,3%	62,1%	PPDS I
Darda	19.310,9	1.068,6	33,0%	101,0	66,0%	62,2%	PPDS I
Trilj	16.789,2	764,1	28,3%	98,5	70,9%	62,2%	BPP

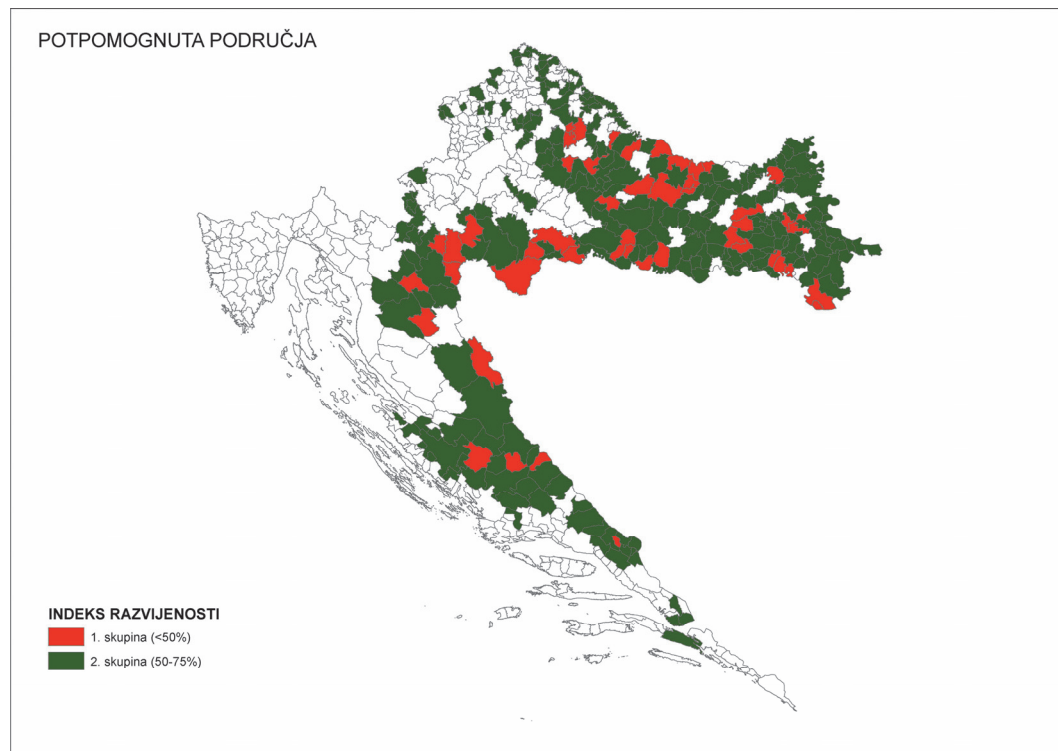
Žumberak	18.070,8	870,4	14,6%	74,6	52,5%	62,7%	PPDS III
Tounj	18.919,9	1.216,5	25,7%	89,8	58,1%	62,7%	PPDS II
Dubrava	16.485,6	709,6	20,0%	92,7	59,8%	62,9%	
Feričanci	20.072,1	1.000,2	30,9%	93,3	68,7%	63,2%	
Desinić	17.500,6	862,4	16,6%	82,8	54,6%	63,3%	
Jasenovac	20.492,7	1.352,5	24,3%	79,5	56,8%	63,3%	PPDS I
Zdenci	18.399,6	1.285,0	25,6%	86,0	63,5%	63,4%	
Visoko	15.655,5	533,4	12,4%	92,4	49,5%	63,4%	
Lišane							
Ostrovičke	15.415,6	542,9	14,8%	92,9	55,7%	63,4%	PPDS II
Otok	15.218,9	845,7	25,6%	100,4	71,5%	63,6%	PPDS III
Hlebine	17.781,1	1.021,8	18,0%	90,5	49,3%	63,6%	
Veliko Trojstvo	17.762,2	1.709,0	26,2%	93,2	55,5%	63,7%	
Donji							
Andrijevići	17.538,1	681,7	23,1%	92,8	67,1%	63,9%	
Sveti Ivan							
Žabno	14.768,7	717,0	12,5%	93,5	50,7%	64,0%	
Žakanje	14.905,9	1.129,2	23,3%	90,7	71,5%	64,0%	
Kutjevo	17.182,7	971,7	20,5%	91,0	59,3%	64,1%	
Sibinj	17.738,3	572,4	24,9%	98,6	70,2%	64,6%	
Ružić	20.257,3	559,6	20,0%	83,2	62,8%	64,9%	PPDS II
Brestovac	17.849,3	639,3	21,0%	98,1	60,7%	64,9%	
Oriovac	18.373,4	838,6	24,1%	94,0	66,7%	65,2%	PPDS III
Čačinci	19.690,7	788,5	23,1%	84,7	68,1%	65,2%	PPDS II
Udbina	15.552,1	2.875,9	16,9%	83,6	64,9%	65,3%	PPDS II
Brodski Stupnik	17.678,2	596,9	23,8%	96,2	71,2%	65,3%	
Vrlika	22.285,9	1.616,1	15,5%	78,3	63,0%	65,3%	PPDS I
Podturen	14.358,3	662,7	15,1%	94,7	62,6%	65,4%	PPDS III
Bosiljevo	19.746,3	909,0	21,5%	88,4	60,4%	65,6%	PPDS III
Domašinec	13.116,2	692,2	13,6%	97,4	62,4%	65,9%	
Zmijavci	16.187,6	1.117,3	29,1%	101,1	78,2%	65,9%	
Velika	16.841,7	1.058,9	21,5%	95,8	63,2%	65,9%	PPDS II
Cestica	13.498,8	843,6	16,8%	98,8	65,8%	66,1%	PPDS III
Vođinci	18.228,7	511,7	21,5%	100,0	65,2%	66,3%	PPDS III
Ivankovo	17.994,9	730,5	22,6%	98,8	66,2%	66,3%	
Bednja	17.718,8	725,2	19,1%	90,6	65,7%	66,4%	PPDS III
Lasinja	21.220,3	1.276,6	13,3%	90,2	61,6%	66,6%	PPDS II
Josipdol	23.331,5	1.146,0	20,5%	93,9	70,8%	66,6%	
Novska	22.700,2	1.499,9	22,0%	96,3	68,8%	66,6%	
Štrigova	14.941,4	755,4	12,3%	93,1	57,9%	66,7%	
Lovas	23.206,5	1.652,7	16,5%	78,8	65,6%	66,8%	PPDS I
Peteranec	19.257,0	848,7	18,7%	95,5	54,4%	66,8%	
Sveti Đurađ	17.487,9	848,1	15,8%	93,5	55,6%	66,8%	
Hrvatska							
Kostajnica	23.957,0	1.087,7	28,5%	77,7	72,1%	67,1%	PPDS I
Mali Bukovec	17.253,0	705,7	12,1%	89,2	54,1%	67,1%	
Petrinja	24.504,5	1.217,7	26,3%	102,0	74,8%	67,3%	PPDS I
Tordinci	18.781,2	764,7	18,4%	94,2	59,5%	67,3%	PPDS I
Novigrad							
(Zadar)	21.474,8	1.273,2	17,0%	98,0	65,8%	67,4%	
Virje	16.886,9	1.971,0	22,8%	92,1	58,7%	67,5%	
Stankovci	19.633,8	725,9	9,2%	97,7	63,8%	67,5%	PPDS II
Škabrnja	21.211,0	925,4	14,9%	97,5	69,6%	67,8%	PPDS II
Hrvace	23.213,1	1.338,2	21,1%	92,0	75,6%	68,1%	

Poličnik	19.890,8	1.431,1	16,5%	104,7	65,4%	68,3%	
Magadenovac	16.312,4	3.211,3	26,7%	88,7	55,0%	68,5%	
Rakovica	23.293,9	1.795,1	19,4%%	89,1	67,0%%	68,5%%	PPDS I
Jarmina	19.712,8	663,8	21,4%%	99,4	64,8%%	68,6%%	
Bukovlje	15.084,6	636,6	26,1%%	126,6	71,2%%	68,6%%	
Kamanje	19.882,8	1.239,2	27,6%	93,8	73,6%	68,6%	
Selnica	15.472,1	794,6	17,0%	99,2	67,4%	68,6%	
Jakšić	17.336,2	633,9	20,3%	100,0	71,0%	68,7%	
Obrovac	17.190,3	1.990,1	28,5%	136,6	70,0%	68,7%	PPDS II
Posedarje	21.086,4	1.119,6	16,2%	103,4	68,3%	68,9%	PPDS II
Pakrac	25.025,4	1.194,9	18,5%	90,1	69,4%	69,0%	
Knin	20.703,7	827,4	27,0%	96,9	76,3%	69,4%	PPDS II
Petrovsko	20.491,8	753,6	17,5%	89,2	62,3%	69,5%	
Ernestinovo	25.756,5	1.214,7	22,6%	100,1	70,8%	69,8%	
Barilovići	20.914,4	970,0	21,1%	97,0	60,3%	69,8%	PPDS II
Klakar	18.918,5	760,0	21,5%	100,6	69,1%	69,8%	
Legrad	18.179,2	1.246,1	13,5%	89,0	53,7%	69,8%	
Hercegovac	20.424,1	919,7	18,6%	88,6	63,9%	69,9%	
Gornji Mihaljevec	15.148,5	811,7	11,4%	97,7	60,6%	70,0%	
Benkovac	17.623,8	1.123,7	13,0%	115,4	67,0%	70,0%	PPDS II
Andrijaševci	19.964,6	885,3	22,0%	98,6	66,7%	70,0%	
Antunovac	23.863,4	1.099,3	18,6%	101,8	69,7%	70,1%	
Garešnica	20.610,7	974,5	20,9%	94,5	64,0%	70,2%	
Koprivnički Bregi	20.616,0	894,8	17,5%	92,9	58,9%	70,3%	
Skradin	20.316,0	914,7	20,2%	97,4	62,8%	70,4%	PPDS II
Martijanec	18.551,3	758,0	14,3%	91,3	62,4%	70,4%	
Pokupsko	19.384,5	978,1	14,3%	89,2	57,5%	70,4%	PPDS III
Slatina	21.202,6	1.316,3	27,1%	93,6	72,5%	70,5%	
Mala Subotica	16.857,9	739,6	16,1%	102,1	65,2%	70,6%	
Vukovar	26.206,4	1.272,4	23,4%	91,4	79,6%	70,6%	PPDS I
Netretić	19.816,8	796,1	13,9%	85,6	61,7%	70,6%	PPDS III
Vuka	21.736,3	1.057,7	22,5%	98,9	60,5%	70,7%	
Pribislavec	16.781,4	974,9	21,4%	110,4	67,7%	70,7%	
Topusko	21.768,9	1.566,2	25,3%	84,9	69,8%	70,7%	PPDS I
Budinščina	19.401,8	847,1	13,1%	89,2	58,2%	70,9%	BPP
Ilok	22.259,7	725,4	18,3%	83,6	67,1%	70,9%	PPDS I
Slunj	23.941,2	1.904,9	28,1%	79,1	68,8%	71,2%	PPDS I
Sirač	19.441,1	1.250,2	19,9%	92,1	66,5%	71,3%	PPDS II
Belišće	22.758,9	1.414,3	28,7%	95,9	69,8%	71,3%	
Otočac	24.479,8	1.214,4	16,2%	90,8	72,3%	71,3%	PPDS II
Čeminac	22.134,4	1.180,4	21,9%	90,9	64,2%	71,4%	PPDS I
Breznica	17.339,9	799,4	10,7%	94,6	58,0%	71,4%	
Nuštar	21.175,8	614,1	22,6%	100,5	72,0%	71,7%	PPDS I
Bizovac	20.930,2	1.185,2	22,6%	95,4	68,5%	72,1%	
Lobor	18.275,1	652,5	11,4%	88,1	66,2%	72,1%	BPP
Muč	21.351,7	1.283,6	20,4%	94,1	61,4%	72,2%	BPP
Čazma	21.832,7	1.262,2	22,0%	95,0	63,7%	72,4%	
Gola	14.574,7	3.830,0	17,3%	89,8	39,4%	72,4%	
Kula Norinska	18.558,1	1.301,6	22,3%	95,6	75,3%	72,5%	PPDS III
Belica	17.756,8	908,0	13,2%	94,4	64,0%	72,5%	
Đakovo	20.116,8	1.003,8	22,9%	99,2	74,2%	72,8%	
Vrsi	14.069,5	2.410,3	26,0%	113,7	67,9%	72,8%	

Zagorska Sela	18.409,7	1.136,0	14,3%	94,2	61,9%	72,9%	PPDS III
Unešić	21.979,2	847,5	12,3%	84,4	58,5%	73,3%	PPDS III
Gornja Stubica	20.561,6	955,9	16,0%	93,8	63,2%	73,4%	
Petrijevci	20.056,1	1.076,6	22,2%	100,1	72,9%	73,5%	
Imotski	18.514,0	1.157,1	29,7%	115,9	82,6%	73,5%	BPP
Generalski Stol	25.731,0	927,9	19,4%	83,4	62,8%	73,8%	PPDS III
Bilje	24.505,0	1.835,5	20,0%	101,2	69,9%	73,8%	
Kotoriba	20.635,5	958,0	19,3%	99,0	67,9%	73,8%	
Kijevo	29.773,3	1.313,2	11,6%	41,3	57,3%	73,9%	
Drnje	22.005,3	1.372,2	17,4%	89,8	59,5%	74,0%	
Orle	19.767,7	821,2	14,3%	96,3	64,5%	74,1%	
Nova Gradiška	22.269,6	1.440,2	26,9%	96,8	74,9%	74,1%	
Gradec	19.196,9	1.150,2	13,1%	93,2	61,0%	74,3%	
Beli Manastir	24.379,6	1.433,2	29,9%	96,2	75,5%	74,3%	
Drniš	25.822,1	1.055,3	16,2%	89,5	80,5%	74,3%	
Promina	20.596,3	938,8	15,1%	80,0	75,1%	74,4%	PPDS II
Prgomet	27.710,1	1.352,1	21,5%	85,4	54,3%	74,5%	PPDS III
Mursko Središće	17.984,8	1.127,3	17,7%	100,7	71,5%	74,5%	
Mihovljan	21.091,8	1.038,3	13,5%	87,6	62,5%	74,6%	
Polača	17.843,8	1.689,6	10,3%	108,9	69,4%	74,6%	
Ston	20.833,6	1.774,6	15,6%	101,5	75,8%	74,6%	OTOK
Lipik	21.998,5	1.208,5	17,8%	90,7	65,1%	74,8%	
Tovarnik	20.926,2	1.402,9	16,9%	88,0	65,5%	74,8%	PPDS I

Izvor: sistematizacija autora prema podacima MRRFEU

Karta 21. Potpomognuta područja

Izvor: MRRFEU

Tablica 95. ilustrira razdoblje koje u razvoju hratske regionalne politike možemo nazvati prelaznim; usporedno primjenjivani kriteriji dovode do preklapanja područja koja su predmet pomoći, a neki od sve značajnijih kriterija, u prvom redu demografski, još nisu primijenjeni. Istovremeno, regionalna politika napušta statistički i opredjeljuje se za suvremeniji dinamički pristup koji uvažava kontinuirane prostorno-gospodarske promjene. Među navedenim JLS prema očekivanju se nalazi Grad Vukovar ali i samo 10 od 45 brdsko-planinskih i tek jedna od 51 otočne JLS. Uz to, sve brdsko planinske JLS i (polu)otočna općina Ston svrstane su u II skupinu. S druge strane, od 264 potpomognute JLS, 142 su natprosječno stare (53,7 posto!) što govori o visokoj korelaciji nerazvijenosti i demografske ugroženosti, ali i o ravnomjernom razmještaju: starih JLS podjednako ima i među najnerazvijenijim i među najmanje nerazvijenim.

Preklapanje područja koja su predmetom regionalne politike još su očitija uzmu li se u obzir svi hrvatski gradovi i općine. U Tablici 96., JLS su prikazane prema skupinama razvijenosti i prema iznadprosječnim vrijednostima koeficijenta starosti.

Tablica 96. Distribucija JLS prema skupinama razvijenosti (indeks razvijenosti) i prema iznadprosječnim vrijednostima koeficijenta starosti

Skupina prema indeksu razvijenosti	Broj JLS-ova	Od toga JLS s iznadprosječno starim stanovništvom	Od toga JLS s iznadprosječno starim stanovništvom u %
I. skupina	47	29	61,7%
II. skupina	217	115	53,0%
III. skupina	173	81	46,8%
IV. skupina	93	67	72,0%
V. skupina	26	21	80,8%
Ukupno	556	313	56,3%

Izvor: sistematizacija autora prema podacima MRRFEU i DZS.

Tablica 96. upućuje da postojeća izdvajanja potpomognutih područja ali i područja s razvojnim posebnostima treba upotpuniti s demografskim kriterijima. U tablici je naznačena distribucija JLS-ova prema razvojnim skupinama, a za svaku razvojnu skupinu je prikazan i podatak o zastupljenosti gradova i općina s izraženim problemom starenja stanovništva. Kao što je već upozoreno u poglavlju 3., proces demografskog starenja stanovništva zahvatio je nešto manje od dvije trećina jedinica lokalne samouprave (56,3 posto). Čak 81 posto najrazvijenijih JLS-ova (peta skupina) ima iznadprosječno staro stanovništvo, a iznadprosječno je staro i 72 posto JLS u četvrtoj, i 62 posto JLS u prvoj razvojnoj skupini. Nalaz o ravnomjernom razmještaju starih općina na rang listi nerazvijenih, može se dakle proširiti na cijelu Hrvatsku; razvijena i uspješna područja opterećena su demografskim problemima kao i nerazvijena.

U tablici 97. izdvojene su i detaljnije prikazane JLS treće, četvrte i pete skupine koje obilježava izražena starost stanovništva. Pri tome se uzet u obzir i eventualni dodatni posebni status tih jedinica. Među jedinicama s iznadprosječnim vrijednostima koeficijenta starosti posebno su izdvojene one sa statusom PPDS-a, BPP-a i otočne JLS.

Tablica 97. Razdioba JLS treće, četvrte i pete razvojne skupine s s iznadprosječnim vrijednostima koeficijenta starosti i prema posebnom statusu (PPDS, BPP i otoci)

Skupina prema indeksu razvijenosti	Broj JLS	JLS s nadprosječno starim stanovništvom				
		Ukupno bez obzira na posebni status	Status PPDS	Status BPP	Otoci	PPDS+BPP+otoci
III. skupina	173	81	15	11	17	43
IV. skupina	93	67	2	10	20	32
V. skupina	26	21	1	0	11	12
Ukupno	292	169	18	21	48	87

Od ukupno 292 JLS-a u višim razvojnim skupinama, njih 169 (57,8 posto) obilježeno je nepovoljnim starenjem stanovništva. Polovica (87 od ukupno 169 JLS-ova - 51,5 posto) otpada pri tom na jedinice sa posebnim statusom (PPDS, BPP i otoci), što uz druge pokazatelje upućuje da u po mnogome heterogenoj zemlji kao što je Hrvatska, nerazvijena područja mogu biti posebna po tome što se razlikuju od razvijenih ali da posebnost može proizaći iz obilježja koja nemaju neposredne veze s razvijenošću.

Izrađivači SRR trebaju imati u vidu da starenje i uopće loša demografska slika nisu posebnost nekih područja Hrvatske nego da taj najosjetljiviji razvojni pokazatelj iz desetljeća u desetljeće ima sve nepovoljnije vrijednosti diljem Hrvatske. U toj točki regionalna razvojna i opća (nacionalna) razvojna politika se jedva razlikuju jer im se ciljevi izjednačuju, a mjere uvelike preklapaju. Izrađivači SRR su stoga upućeni na suradnju s nositeljima nacionalne gospodarske i uopće razvojne politike i na usklađivanje regionalnih razvojnih mjera s općim.

Ovdje se potvrđuju zaključci navedeni na kraju Poglavlja 3. Izrađivači SRR trebaju naglasiti mjere poticanja izgradnje infrastrukture i stambenog fonda i mjere poticanja obrazovanja i doškoloavanja poduzetništva kojima će potaći mehanički priliv u potpomognuta područja.

7.2. Područja s razvojnim posebnostima

Novi Zakon o regionalnom razvoju predviđa kategorije područja s razvojnim posebnostima. Zakonodavac je uočio potrebu da se za pojedine prostore Republike Hrvatske izrade posebni teritorijalni razvojni programi bez obzira na stupanj razvijenosti tih područja. Uvođenje ove kategorije proizlazi iz činjenice da na razvoj pojedinih područja utječu i izuzetne prirodno-geografske raznolikosti te različiti povijesni i drugi čimbenici. Temelj za izradu tih programa bit će Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske, a predstavljat će programsku osnovicu za planiranje proračuna za središnje državno tijelo nadležno za regionalni razvoj. Treba napomenuti da se radi o kategoriji koja je prvi puta uvedena u krovni Zakon o regionalnom razvoju ali nije nova. Područja s razvojnim posebnostima u kojima se provodi ili se provodila posebna razvojna politika utvrđena su Zakonom o otocima (1999) i Zakonom o brdsko-planinskim područjima (2002).⁶³

⁶³ Ova dva zakona i područja koja određuju opisana su u poglavljima 2.3. i 2.5.

Nacionalni program i Zakon o otocima odredili su 79 hrvatskih otoka, 526 otočića i 641 hrid i greben kao područje s razvojnim posebnostima i s dobrim razlozima mu priključili i poluotok Pelješac. Već je naglašeno da se samo pelješka općina Ston nalazi u II skupini potpomognutih područja (s vrijednošću indeksa razvijenosti od 74,6 posto u 2013. godini kandidat je za prelazak u III skupinu) i da u I skupini nema ni jedne otočne JLS. Otoci su 1997 godine određeni posebnim ne zbog nerazvijenosti nego zbog posebnosti na koje su jasno upućivali geomorfološki, ekološki i prometni pokazatelji koji od onda do danas pokazuju iste vrijednosti. Time je potvrđeno da je riječ o području kojem treba kontinuirano posvećivati posebnu razvojnu pažnju.

Izrađivači SRR su upućeni da ne tretiraju otoke kao područje koje zaostaje u razvoju i koje će se mijenjati kako se bude razvijalo kao što je to slučaj s PPDS. Riječ je o već razvijenom području u kojem se veći otoci razvijaju, a mali stagniraju tako da mjere treba podešavati prema razlikama unutar arhipelaga.

Brdsko-planinsko područje je nešto teže izdvojiti nego otoke⁶⁴ ali to nije bilo preprekom za eksplicitno izdvajanje 12 gradova i 33 općine koje se od 2003. do danas svrstavaju u brdsko-planinske. BPP su izdvojene na osnovi skupa pokazatelja sličnog skupu koji je poslužio za pokazivanje posebnosti otoka. Razlika između otoka i BPP je u tome što razvojni pokazatelji mogu nakon određenog vremena primjene razvojnih mjera uputiti da su neke JLS prevladale poteškoće zbog kojih su svrstane u BPP i da im više ne treba posebno pomagati.

Izrađivači SRR su upućeni da brdsko planinska područja vrednuju na osnovi dvaju skupova pokazatelja: pokazatelja koji upućuju na brdsko planinske posebnosti koje ostaju iste na svim razvojnim razinama i pokazatelja čije vrijednosti će s vremenom pokazati da li se ta područja razvijaju zahvaljujući razvojnim mjerama⁶⁵.

Preklapanje područja koja proizlaze iz područnih zakona i Zakona o regionalnom razvoju prikazana u tablicama 95-97 mogu se uočiti i prilikom razmatranja područja s razvojnim posebnostima. Tablica 98. izdvaja JLS sa statusom područja posebne državne skrbi ili brdsko-planinskih područja čija je vrijednost indeksa razvijenosti iznad 75 posto državnog prosjeka (što znači da ne trebaju biti u skupini potpomognutih područja) i u isti mah izdvaja JLS s demografskim problemima.

Kao i u Tablici 95, zelenom bojom su označene one JLS koje su u vrijeme Popisa 2011 imale vrijednosti pokazatelja starenja stanovništva iznad RH prosjeka (prosječna starost, koeficijent starosti i indeks starenja). Od 66 tako izdvojenih JLS svega 27 (41 posto) nemaju izražene demografske probleme pri čemu upada u oči da je s izuzetkom općine Prevlaka riječ o JLS iz III., IV. i V. skupine i da u IV. i V. skupini ima više JLS s demografskim problemima negu III. skupini.

⁶⁴ Zakon o brdsko-planinskim područjima iz 2002. navodi kriterije, ali ne upućuje kako je izračunato koje JLS treba smatrati brdsko-planinskim. Izmjene i dopune Zakona iz 2003. navode gradove i općine ali ne i kriterije

⁶⁵ Odnos svih dvaju vrsta pokazatelja objašnjen je u poglavlju 8.

Tablica 98. Jedinice lokalne samouprave sa statusom PPDS ili BPP čija je vrijednost indeksa razvijenosti iznad 75 posto

	Indeks razvijenosti	Prosječna starost	Indeks starenja	Koeficijent starosti	Status
Dubrovnik	126,8posto	42,4	125,0	25,6	PPDS
Buzet	115,2posto	41,9	119,6	22,3	BPP
Matulji	111,9posto	42,5	134,9	24,2	PPDS
Karlobag	111,9posto	50,2	292,9	40,2	BPP
Fužine	111,5posto	47,6	225,7	32,6	BPP
Lokve	108,1posto	46,7	205,6	31,4	BPP
Zadar	107,0posto	40,8	104,8	23,0	PPDS
Vinodolska općina	106,2posto	45,5	173,0	29,2	BPP
Konavle	105,3posto	41,0	104,2	23,3	PPDS
Skrad	103,7posto	50,2	293,3	37,0	BPP
Klana	103,1posto	43,9	160,5	28,4	BPP
Delnice	102,7posto	44,5	154,2	26,7	BPP
Stubičke Toplice	102,3posto	43,8	144,2	27,5	BPP
Župa dubrovačka	101,6posto	37,4	69,6	17,4	PPDS
Osijek	101,5posto	41,9	120,1	23,8	PPDS
Čavle	101,2posto	41,5	111,7	21,8	BPP
Lupoglav	100,1posto	44,2	150,0	28,2	BPP
Sisak	99,7posto	43,5	141,2	26,2	PPDS
Vodice	99,5posto	43,1	136,3	28,1	PPDS
Karlovac	98,9posto	43,8	146,6	26,8	PPDS
Starigrad	98,2posto	45,6	177,0	32,5	PPDS
Jelenje	97,9posto	41,3	108,4	20,8	BPP
Bistra	97,6posto	40,2	92,9	21,0	BPP
Mrkopalj	97,4posto	48,4	240,2	34,4	BPP
Ravna Gora	97,2posto	46,8	208,1	30,7	BPP
Grožnjan	96,5posto	44,6	147,0	26,4	PPDS
Lanišće	96,5posto	49,7	332,5	40,4	PPDS
Pisarovina	94,6posto	43,3	128,6	27,4	PPDS
Gračić	94,2posto	42,5	122,3	26,4	BPP
Oprtalj	92,8posto	45,5	189,7	28,1	PPDS
Dubrovačko primorje	92,6posto	45,2	168,6	32,6	PPDS
Lovinac	92,4posto	50,9	276,1	43,6	PPDS
Brod Moravice	91,8posto	48,5	228,3	36,4	PPDS
Čabar	91,6posto	45,7	179,2	27,6	BPP
Ogulin	89,7posto	42,6	122,9	24,3	BPP
Senj	89,4posto	45,7	180,9	30,2	BPP
Vinkovci	89,2posto	39,3	83,6	20,6	PPDS
Gospić	88,7posto	42,5	122,3	26,4	BPP
Motovun	88,4posto	44,4	143,7	24,9	BPP
Klis	86,9posto	40,1	91,7	21,4	BPP
Virovitica	86,8posto	40,8	99,1	21,4	PPDS
Daruvar	86,7posto	43,0	131,1	26,0	PPDS
Perušić	86,7posto	50,2	266,5	40,7	PPDS
Cerovlje	86,6posto	42,3	114,2	24,4	BPP
Orahovica	86,2posto	41,6	112,2	22,9	BPP
Novi Golubovec	84,5posto	40,6	99,1	20,9	BPP
Vrbovsko	84,3posto	46,3	190,2	30,0	BPP
Ljubešćica	84,2posto	40,4	93,6	21,3	BPP
Pakoštane	83,2posto	39,7	89,5	23,1	PPDS

Radoboj	83,0posto	40,5	98,7	21,7	BPP
Galovac	82,5posto	39,0	75,3	19,3	PPDS
Sinj	81,4posto	38,8	77,7	19,5	BPP
Jasenice	80,6posto	41,8	109,0	24,2	PPDS
Primorski Dolac	80,4posto	43,4	126,4	27,4	BPP
Dekanovec	79,9posto	40,8	111,0	23,5	PPDS
Dicmo	79,8posto	39,8	90,8	23,5	BPP
Vrgorac	79,5posto	40,3	89,9	21,9	BPP
Zemunik Donji	78,8posto	44,8	158,2	28,9	PPDS
Plitvička Jezera	78,7posto	41,9	111,1	25,6	PPDS
Pojezzerje	78,5posto	39,6	84,7	21,3	PPDS
Đurmanec	78,3posto	40,1	93,9	20,6	BPP
Kraljevec na Sutli	77,0posto	41,5	110,4	23,9	PPDS
Lepoglava	76,9posto	40,8	102,8	20,3	BPP
Lečevica	75,4posto	50,7	301,2	41,9	PPDS
Jesenje	75,2posto	41,0	100,9	21,0	BPP
Privlaka (Vinkovci)	60,3posto	39,9	86,9	22,0	PPDS
RH		41,7	115	24,1	

Izvor: sistematizacija autora prema podacima MRRFEU

Podaci iz tablica 95-98 upozoravaju da sa stanovišta regionalne razvojne politike nije uputno izdvojiti područja s demografskim problemima i proglasiti ih posebnim dijelom Hrvatske u kojem će se provoditi posebne demografski orijentirane razvojne mjere. Područje na kojem bi se provodila takva politika je toliko veliko i razvojno heterogeno da bi se nametnule podjele na manja područja, a time i suprotstavili razvojni kriteriji, demografski kriteriji i kriteriji koji određuju područja s razvojnim posebnostima. Može se zaključiti da sa stanovišta regionalne politike nema potrebe za daljnjim izdvajanjima područja s razvojnim posebnostima.

Zaključak naveden na kraju poglavlja 3. vrijedi i ovdje: izrađivači SRR su upućeni na suradnju s nositeljem opće (nacionalne) razvojne politike s kojim trebaju razraditi dobro usklađeni skup općih i regionalnih razvojnih mjera.

Izrađivači SRR se uz to upućuju da razrade Indeks razvijenosti tako da obuhvati i demografske trendove⁶⁶, a da vrijednosti važećeg indeksa izračunavaju u nekoliko varijanti: za sve JLS, samo za kopnene JLS, samo za nizinske JLS, samo za JLS koje ne spadaju u područja s razvojnim posebnostima i sl. Na taj način će osigurati precizniji uvid i u potpomognuta i u područja s razvojnim posebnostima i pribaviti dovoljno informacija za participativni proces u kojem će dionici moći raspraviti ovu problematiku i predložiti rješenja.

7.3. Urbana područja

Gradovi su u kohezijskoj politici EU za razdoblje 2014 - 2020. prepoznati kao pokretači razvoja, središta povezivanja inovativnosti i kreativnosti, mjesta u kojima se koncentriraju potencijali i izazovi. Tako je i jedan od ciljeva kohezijske politike potaknuti integrirane strategije koje pospješuju održiv urbani razvoj. Treba ojačati otpornost gradova i osigurati sinergiju ulaganja koja podržavaju Europski strukturni i investicijski fondovi (ESI). Provedba strategija integriranog urbanog razvitka koje će odgovoriti na

⁶⁶ Manjkavosti koje u uvjetima gospodarskog opadanja pokazuje indeks razvijenosti objašnjene su u poglavlju 8.

ekonomske, ekološke, klimatske, društvene i demografske izazove urbanih područja, moći će se financirati sredstavima ERDF EST i CF.

Kako problematika razvoja urbanih područja nije adekvatno zastupljena u postojećem normativnom okviru politike regionalnoga razvoja, Zakon o regionalnom razvoju uvodi kategorije urbanih aglomeracija za šira područja utjecaja četiri najveća grada (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek) i kategorije većih odnosno manjih urbanih područja, s obvezom donošenja vlastitih strategija urbanog razvoja kao osnovice za planiranje projekata sufinanciranih iz fondova Europske unije i iz drugih izvora. Stoga planske dokumente politike regionalnog razvoja pored Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske i županijskih razvojnih strategija sada čine i strategije razvoja urbanog područja. Urbana područja ustrojavaju se kao urbane aglomeracije, veća urbana područja i manja urbana područja. Urbane aglomeracije su: urbana aglomeracija Zagreb sa sjedištem u Zagrebu, urbana aglomeracija Split sa sjedištem u Splitu, urbana aglomeracija Rijeka sa sjedištem u Rijeci, i urbana aglomeracija Osijek sa sjedištem u Osijeku. Odluku o prostornom odnosno administrativnom obuhvatu urbanih aglomeracija donijet će Ministar Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije. Kriterij za određivanje manjih i većih urbanih područja je broj stanovnika i sjedište županije. U tablici 3 popisani su gradovi po kategorijama urbanih područja.

Tablica 99. Urbana područja

Urbane aglomeracije	Zagreb, Osijek, Rijeka, Split
Veća urbana područja (gradovi s više od 35.000 stanovnika)	Zadar, Velika Gorica, Slavonski Brod, Pula – Pola, Karlovac, Sisak, Varaždin, Šibenik, Dubrovnik, Bjelovar, Kaštela, Samobor, Vinkovci
Manja urbana područja (gradovi s manje od 35.000 stanovnika čija središnja naselja imaju više od 10.000 stanovnika i/ili su sjedišta županija)	Čakovec, Dugo Selo, Đakovo, Gospić, Kastav, Knin, Koprivnica, Krapina, Kutina, Makarska, Metković, Nova Gradiška, Pazin, Petrinja, Požega, Rovinj, Sinj, Slatina, Solin, Trogir, Virovitica, Križevci, Vukovar, Zaprešić, Županja
Jedinstvena urbana područja	dva ili više urbanih područja koja neposredno graniče

Izvor: sistematizacija autora prema Prijedlogu zakona o regionalnom razvoju

U narednim tablicama prikazani su društveno-gospodarski pokazatelji za gradove koji su svrstani u jednu od kategorija urbanih područja. Iako će urbane aglomeracije obuhvaćati šire područje od administrativnog područja grada središta, u Tablici 4. su prikazani podaci za područje pojedinog grada kako ih i objavljuje službena statistika. U urbanim aglomeracijama je prema podacima iz Popisa 2011 godine živjelo 28 posto ukupnog stanovništva Republike Hrvatske. U odnosu na 2001. godinu zabilježen je pad, ali manji od pada broja stanovnika na državnoj razini. Očekivano, gustoća naseljenosti u urbanim aglomeracijama je 16 puta veća od državnog prosjeka. Pri tome je najgušće naseljena Rijeka s 2.971 stanovnikom na km². Slijedi Split s 2.234 stanovnika na km². Aglomeracije obilježava i iznadprosječni udio obrazovanog stanovništva. Prema vrijednosti indeksa razvijenosti aglomeracije su iznad državnog prosjeka, s time da samo Grad Zagreb ulazi u najrazvijeniju petu skupinu.

U većim urbanim područjima živi 15,1 posto stanovništva Hrvatske a gustoća naseljenosti je gotovo 3 puta veća od hrvatskog prosjeka (Tablica 5). Najgušće je naseljena Pula s 1.073 stanovnika na km², a za njom Slavonski Brod s 1.808 stanovnika na km². Od trinaest gradova koja pripadaju ovoj kategoriji urbanih područja, sedam ih ima vrijednost indeksa razvijenosti iznad državnog prosjeka. Šest gradova ulazi četvrtu razvojnu skupinu, dok se Dubrovnik s indeksom od 126,8 posto nalazi u najrazvijenijoj skupini. Vrijednosti ostalih pokazatelja prikazane su u Tablici 6. Manja urbana područja u

ukupnoj populaciji RH sudjeluju s 10,3 posto, a obilježava ih iznadprosječna gustoća naseljenosti, no prema vrijednostima ostalih pokazatelja nalaze se ispod ili blizu državnog prosjeka. Od njih dvadeset i pet, devet se prema vrijednosti indeksa razvijenosti svrstava u četvrtu razvojnu skupinu, dok se Rovinj s indeksom razvijenosti od 132,27 nalazi u petoj najrazvijenijoj skupini. Gradovi Petrinja (67,3 posto), Knin (69,4), Slatina (70,5), Vukovar (70,6 posto), Đakovo (72,8 posto) i Nova Gradiška (74,1) dobivaju status potpomognutog područja.

Tablica 100. Odabrani društveno-ekonomski pokazatelji za gradove središta aglomeracija

	Broj stanovnika		Kretanje stanovništvo 2011	Gustoća naseljenosti	Prosječni dohodak po st.	Prosječni izvorni prihodi* po st.	Prosječna stopa nezaposlenosti	Udio obrazovano g stan. u stan. 16-65 godina	Indeks razvijenosti
	2001.	2011.	(2001=100)	2011.	2010.-2012.	2010.-2012.	2010.-2012.	2011.	2013.
Zagreb	779.145	790.017	101,4	1.231,9	42.175	5.997	10,6posto	86,9posto	139,82
Split	188.694	178.102	94,4	2.234,7	32.069	3.319	19,3posto	88,2posto	105,49
Osijek	114.616	108.048	94,3	617,4	31.725	2.678	17,6posto	83,3posto	101,13
Rijeka	144.043	128.624	89,3	2.970,5	35.631	4.153	14,6posto	86,0posto	115,49
Aglomeracije	1.226.498	1.204.791	98,2	1.282,6	39.045	5.107			
RH	4.437.460	4.284.889	96,6	75,7	28.759	2.969	16,0posto	77,7posto	100,0

Napomena: * prihodi bez prihoda od prodaje nefinancijske imovine

Izvor: obrada autora, prema podacima DZS i MRRFEU.

Tablica 101. Odabrani društveno-ekonomski pokazatelji za gradove - veća urbana područja

	Broj stanovnika		Kretanje stanovništva	Gustoća naseljenosti	Prosječni dohodak po st.	Prosječni izvorni prihodi* po st.	Prosječna stopa nezaposlenosti	Udio obrazovano g stan. u stan. 16-65 godina	Indeks razvijenosti
	2001.	2011.	2011/2001	2011.	2010.-2012.	2010.-2012.	2010.-2012.	2013.	2011.
Zadar	72.718	75.062	103,2	387,2	29.170	3.157	14,2posto	86,1posto	107,0
Velika Gorica	63.517	63.517	100,0	193,8	32.673	2.415	9,0posto	82,1posto	109,8
Slavonski Brod	64.612	59.141	91,5	1.087,8	24.046	1.645	21,3posto	79,6posto	83,3
Pula – Pola	58.594	57.460	98,1	1.073,0	34.422	3.684	9,8posto	84,5posto	117,6
Karlovac	59.395	55.705	93,8	138,7	31.482	2.317	16,2posto	80,8posto	98,9
Sisak	52.236	47.768	91,4	113,2	32.426	3.065	20,9posto	81,0posto	99,7
Varaždin	49.075	46.946	95,7	789,7	35.471	3.384	11,2posto	86,9posto	116,1
Šibenik	51.553	46.332	89,9	114,4	30.647	2.556	13,1posto	83,7posto	103,4
Dubrovnik	43.770	42.615	97,4	298,1	34.690	5.093	10,0posto	88,2posto	126,8
Bjelovar	41.869	40.276	96,2	214,5	27.553	1.959	18,9posto	75,4posto	89,4
Kaštela	34.103	38.667	113,4	668,3	22.496	2.040	22,0posto	82,0posto	90,8
Samobor	36.206	37.633	103,9	150,0	37.742	3.440	9,5posto	81,0posto	120,6
Vinkovci	35.912	35.312	98,3	375,5	25.879	1.869	19,6posto	80,3posto	89,2
Veća urbana područja	661.751	649.789	98,2	225,9	30.540	2.805			
RH	4.437.460	4.284.889	96,6	75,7	28.759	2.969	16,0posto	77,7posto	100,0

Napomena: * prihodi bez prihoda od prodaje nefinancijske imovine

Izvor: obrada autora, prema podacima DZS i MRRFEU.

Tablica 102. Odabrani društveno-ekonomski pokazatelji za gradove – manja urbana područja ,

	Broj stanovnika 2001.	Broj stanovnika 2011.	Gustoća stanovništva 2011.	Kretanje stanovništva 2011./2001.	Prosječni dohodak po st.	Prosječni izvorni prihodi bez prihoda po st.	Prosječna stopa nezaposlenosti 2010.-2012.	Udio obrazovanog stan. u stan. 16- 65 godina 2011.	Indeks razvijenosti
Rovinj	14.234,0	14.294,0	184,3	100,4	35.697,7	5.673,9	6,7%	82,7%	132,3%
Zaprešić	23.125,0	25.223,0	470,2	109,1	36.348,8	3.548,3	8,9%	85,6%	123,6%
Makarska	13.716,0	13.834,0	364,2	100,9	26.424,4	3.999,0	10,0%	85,9%	117,0%
Kastav	8.891,0	10.440,0	912,6	117,4	32.880,5	2.614,2	11,4%	88,1%	114,8%
Koprivnica	30.994,0	30.854,0	338,9	99,5	33.699,9	3.253,8	11,6%	77,1%	111,1%
Pazin	9.227,0	8.638,0	61,9	93,6	32.732,8	3.010,6	8,5%	77,7%	109,5%
Dugo Selo	14.441,0	17.466,0	323,8	120,9	29.386,9	1.894,7	12,5%	78,8%	105,6%
Solin	19.011,0	23.926,0	696,7	125,9	26.452,8	2.717,1	17,5%	84,3%	104,6%
Čakovec	27.526,0	27.104,0	371,5	98,5	30.523,2	2.449,1	12,8%	79,3%	102,5%
Trogir	12.995,0	13.192,0	336,5	101,5	25.622,5	3.126,0	18,1%	82,1%	100,5%
Krapina	12.950,0	12.480,0	262,7	96,4	30.173,5	1.794,7	13,7%	77,5%	96,5%
Kutina	24.597,0	22.760,0	77,0	92,5	28.568,5	2.141,4	18,2%	75,8%	92,0%
Gospić	12.980,0	12.745,0	13,2	98,2	31.134,8	2.012,7	12,6%	79,6%	88,7%
Virovitica	22.618,0	21.291,0	125,3	94,1	26.537,3	1.784,4	19,8%	75,7%	86,8%
Požega	28.201,0	26.248,0	196,7	93,1	25.397,5	1.646,6	17,7%	77,0%	86,4%
Križevci	22.324,0	21.122,0	80,0	94,6	23.919,6	1.611,7	12,8%	67,4%	85,6%
Sinj	25.373,0	24.826,0	127,0	97,8	23.623,1	1.131,7	22,3%	82,1%	81,4%
Metković	15.384,0	16.788,0	330,0	109,1	19.464,1	1.087,0	20,9%	81,6%	79,9%
Županja	13.775,0	12.090,0	240,8	87,8	22.092,6	1.604,5	27,5%	75,0%	76,1%
Nova Gradiška	15.833,0	14.229,0	290,2	89,9	22.269,6	1.440,2	26,9%	74,9%	74,1%
Đakovo	30.092,0	27.745,0	163,4	92,2	20.116,8	1.003,8	22,9%	74,2%	72,8%
Vukovar	31.670,0	27.683,0	277,0	87,4	26.206,4	1.272,4	23,4%	79,6%	70,6%
Slatina	14.819,0	13.686,0	82,0	92,4	21.202,6	1.316,3	27,1%	72,5%	70,5%
Knin	15.190,0	15.407,0	43,3	101,4	20.703,7	827,4	27,0%	76,3%	69,4%
Petrinja	23.413,0	24.671,0	64,8	105,4	24.504,5	1.217,7	26,3%	74,8%	67,3%
Manja urbana područja	446.821,0	443.326,0	121,8	99,0	29.154,4	2.272,6	16,2%	77,3%	

Napomena: * prihodi bez prihoda od prodaje nefinancijske imovine
Izvor: obrada autora, prema podacima DZS i MRRFEU.

7.4. Ruralna područja

Teritorijalna agenda EU 2020

Teritorijalna agenda je novi krovni dokument EU u području prostornog planiranja. Izrada Teritorijalne agende uslijedila je nakon donošenja i postepene implementacije Perspektive prostornog razvoja EU iz 1999. godine, Vodećih smjernica za prostorni razvoj europskog kontinenta (CEMAT 2000. godine), uspješne realizacije niza projekata u okviru inicijative Interreg i istraživanja u okviru programa ESPON (Europska mreža opservatorija prostornog planiranja). Teritorijalna agenda je usklađena s dokumentima o urbanom razvoju i teritorijalnoj koheziji.

Zadaci prostornog razvoja EU definirani u Teritorijalnoj agendi su:

- jačanje teritorijalne kohezije
- jačanje regionalnog identiteta i bolje korištenje raznolikosti (potencijala) prostora.

Ciljevi prostornog razvoja postavljeni u Teritorijalnoj agendi su:

- jačanje policentričnog razvoja i inovacija kroz umrežavanje gradova-regija i drugih gradova,
- novi oblici teritorijalnog upravljanja i partnerstva između ruralnih i urbanih područja,
- promocija konkurentnih i inovativnih regionalnih klastera u Europi - podrška jačanju transeuropskih mreža,
- promoviranje transeuropskog upravljanja rizicima, uključujući i rizike od utjecaja klimatskih promjena,
- jačanje ekološke strukture i kulturnih resursa kao dodatnih razvojnih vrijednosti.

Urbana i ruralna područja u Republici Hrvatskoj⁶⁷

Dosadašnja istraživanja urbanih i ruralnih područja u Hrvatskoj ukazuju na korištenje različitih definicija pri njihovom izdvajanju. To nije neuobičajeno - univerzalnu definiciju i metodologiju diferenciranja ruralnih i urbanih područja je praktički nemoguće odrediti jer ovisi o tome tko definira i tumači urbano i ruralno (diskurs), s kojom svrhom (namjena), gdje i kada se o tome raspravlja (konkretan geografski prostor i vrijeme) te u kojoj se mjeri ruralno definira kao sve ono što nije urbano (urbano kao referentna točka). Ne postoji točka u kontinuumu od velikih aglomeracija do malih, okupljenih ili disperznih naselja u kojoj urbano nestaje, a ruralno počinje; podjela između urbanog i ruralnog je neminovno arbitrarna (Lukić, 2010).

S obzirom na namjenu, odnosno područje interesa, mogu se izdvojiti dvije osnovne skupine definicija urbanog i ruralnog područja. Prvu čine službene, a drugu definicije u znanstvene svrhe.

⁶⁷ Regionalni razvoj, razvoj sustava naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora, Institut za turizam, kolovoz 2014., - Završna verzija

Službene definicije urbanih i ruralnih područja obuhvaćaju:

- 1) upravne (zakonsko definiranje upravnih/administrativnih područja),
- 2) popisne (definiranje urbanog i ruralnog prostora u popisnim statistikama) te
- 3) ostale službene definicije (definiranje urbanog i ruralnog prostora od strane državnih institucija u cilju provedbi posebnih mjera i programa).

I dok su gradovi u Hrvatskoj definirani u više zakonskih akata, ruralna naselja ili ruralna područja trenutno nisu eksplicitno definirana niti jednim zakonom odnosno upravnom definicijom Republike Hrvatske. Postoji nekoliko službenih definicija koje implicite obuhvaćaju i ruralna područja.

U Programu prostornog uređenja Republike Hrvatske⁶⁸ prostor je podijeljen u tri kategorije: gradska područja (12 posto naseljenog teritorija RH i 63 posto ukupnog st.), prijelazna, gradsko-seoska područja (27 posto naseljenog teritorija i 16 posto ukupnog st.) i seoska tj. ruralna područja (61 posto naseljenog teritorija i 21 posto ukupnog stanovništva).

U Strategiji prostornog uređenja Republike Hrvatske (iz 1997. godine) ova temeljna tipizacija dodatno je produbljena na pet osnovnih tipova područja: područja s pretežito gradskim obilježjima (G), područja koja imaju prijelazna obilježja između grada i urbaniziranog prostora (GU), područja koja imaju prijelazna obilježja između urbaniziranog prostora i sela (US), područja koja imaju pretežno seoska obilježja (S) i područja s manje od 100 stanovnika (O).

U Strategiji ruralnog razvoja Hrvatske 2008.-2013. korištena je poznata OECD-ova metodologija temeljena na pragu gustoće naseljenosti od 150 st/km² na lokalnoj razini (jedinice lokalne samouprave u Hrvatskoj), kao najčešće upotrebljavana međunarodno priznata metodologija. No iako ona omogućuje statistički opravdanije međunarodne usporedbe podataka u odnosu na usporedbu temeljenu na nacionalnim definicijama, njeno temeljno ograničenje u Hrvatskoj jest neosjetljivost na diferencijaciju urbanih i ruralnih područja na prostornim razinama nižim od jedinica lokalne samouprave te u slučaju Grada Zagreba kao posebne teritorijalne i upravne jedinice.

U nacrtu Programa ruralnog razvoja 2014-2020, za potrebe provedbe mjera ruralnog razvoja, ruralnim ili mješovitim područjima u Republici Hrvatskoj smatraju se sve jedinice lokalne samouprave koje pripadaju pretežito ruralnim ili mješovitim županijama (NUTS3) izdvojenim korištenjem izvorne OECD-ove metodologije. Izuzetak čine jedinice Grad Zagreb, Grad Split, Grad Rijeka i Grad Osijek. U njima se zbog izrazite veličine naselja sjedišta, ruralnim ili mješovitim smatraju sva naselja koja im administrativno pripadaju, izuzev samih naselja sjedišta (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek). Ona se smatraju gradskim područjima urbanih aglomeracija. Ovako određena ruralna i mješovita područja Hrvatske obuhvaćaju prostor sela, mješovitih naselja, malih i srednjih gradova odnosno prostor složene društvene i gospodarske strukture te mozaičkog krajolika, u kojem uz poljoprivrednu proizvodnju i šumarstvo postoji niz drugih djelatnosti i namjena. U njima na 56.164 km² (99.24posto ukupne površine) živi 3.217.117 stanovnika (75.08posto ukupnog stanovništva).

S aspekta prostornog planiranja najkorisniji postojeći polazni pristup temelji se na *Modelu diferencijacije urbanih, ruralnih i prijelaznih naselja u Republici Hrvatskoj* Državnog zavoda za statistiku (Ostroški, 2011), uvelike zasnovanom na suvremenim znanstvenim definicijama. U njegovu stvaranju sudjelovali su predstavnici ministarstava, državnih institucija i akademske zajednice te predstavlja pokušaj kompromisnog rješenja

⁶⁸ Zavod za prostorni razvoj Republike Hrvatske je trenutno u postupku izrade nove Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske, pri čemu je još uvijek važeća stara Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske (1997. godina) i Program prostornog uređenja Republike Hrvatske (1999. godina).

između upravnih i stručnih kriterija. Prema tom modelu, urbanim (gradskim) naseljima smatraju se:

- Sva naselja sjedišta upravnih gradova (bez obzira na broj stanovnika).
- Sva naselja veća od 10.000 stanovnika.
- Naselja od 5000-9999 stanovnika, s 25 posto i više zaposlenih u naselju stanovanja, i to u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (u odnosu na ukupan broj zaposlenih stanovnika naselja).
- Naselja od 2000-4999 stanovnika, s 25 posto i više zaposlenih u naselju stanovanja, i to u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (u odnosu na ukupan broj zaposlenih mještana) te s udjelom nepoljoprivrednih kućanstava od 50 posto i više.

Naselja, koja ne zadovoljavaju navedene kriterije, smatraju se ruralnim i prijelaznim naseljima. U tu skupinu uključena su sela i ostala, jače ili slabije urbanizirana naselja u ruralnom prostoru, te suburbana naselja.

U ovom modelu nedostaje podatak o gustoći naseljenosti, koji se često koristi kao pokazatelj na temelju kojeg se određena područja tretiraju urbanima ili ruralnima.

Tablica 103. Broj stanovnika u gradskim te ruralnim i prijelaznim naseljima Hrvatske u 2011., prema modelu diferencijacije DZS-a

Naselja	Broj naselja	Broj stanovnika	Udio stanovnika (posto)
Gradska	143	2 324 144	54,2
Ruralna i prijelazna	6613	1 960 745	45,8
Ukupno	6756	4 284 889	100

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine; www.dzs.hr; Ostroški, Lj. (2011.), Model diferencijacije urbanih, ruralnih i prijelaznih naselja u Republici Hrvatskoj, Metodološke upute 67, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Urbano-ruralna tipologija Europske unije na razini NUTS-3⁶⁹

Zbog brojnih nedostataka izvorne OECD-ove metodologije izdvajanja različitih tipova područja temeljenoj na gustoći naseljenosti administrativnih jedinica, unutar Europske komisije pokrenuto je više inicijativa za izradu alternativne metodologije. Jedan od rezultata zajedničkog rada četiri institucije: 1. EUROSTAT-a kao službene statističke agencije Europske unije, 2. Joint Research Centre, 3. Directorate General for Regional Policy (DG Regio) te 4. Directorate General for Agriculture and Rural Development (DG Agri) je nova, revidirana metodologija: A revised urban-rural typology (Eurostat regional yearbook 2010). Bitna novost u toj revidiranoj metodologiji temeljenoj na izvornom OECD-ovom pristupu jest korištenje kilometarske kvadratne mreže (grid) od 1x1 km² umjesto administrativnih granica na razini LAU2. Time su umanjeni ranije analizirani nedostaci koji često proizlaze iz različite veličine teritorijalno-administrativnih jedinica (LAU2 i NUTS3) u državama članicama Europske unije. Metodologija je razvijena na dvije prostorne razine NUTS3 i LAU2.

⁶⁹ Urbano-ruralna tipologija je geografska tipologija EU koja se temelji na definiciji urbanog nasuprot ruralnom primjenom kilometarske mreže, odnosno primjenom kvadratnih prostornih jedinica veličine jednog kvadratnog kilometra.

Urbano-ruralna tipologija na NUTS-3 razini – regionalna tipologija, temelji se na tri metodološka postupka:

1. U prvom koraku, u kilometarskoj mreži kvadrata od 1 km² (tzv. *grid*) izdvajaju se svi kvadrati s općom gustoćom naseljenosti od najmanje 300 st/km².
2. U drugom koraku identificiraju se izdvojeni kvadrati s općom gustoćom naseljenosti od najmanje 300 st/km² koji su ujedno i međusobno povezani (bilo horizontalno, vertikalno ili dijagonalno) i time čine grupu s najmanje 5000 stanovnika. Svi takvi kvadrati smatraju se urbanim. Kvadrati koji ne zadovoljavaju oba uvjeta smatraju se ruralnim.
3. U trećem koraku klasificiraju se NUTS3 administrativno-teritorijalne jedinice. Pretežito ruralnim regijama smatraju se sve one u kojima u ruralnim kvadratima živi više od 50 posto stanovništva. Mješovitim regijama smatraju se one u kojima u ruralnim kvadratima živi između 20 posto i 50 posto stanovništva. Pretežito urbanim regijama smatraju se one u kojima u ruralnim kvadratima živi manje od 20 posto stanovništva. Zbog metodoloških razloga sve NUTS3 administrativno-teritorijalne jedinice manje od 500 km² spajaju se sa susjednima.

Prema novoj urbano-ruralnoj tipologiji EU na NUTS-3 razini koja obuhvaća i Hrvatsku pretežito ruralnim područjima smatra se nešto više od 50 posto kopnene površine EU 27 (51,4 posto) na kojoj živi 112,1 milijuna ljudi (22,3 posto). Na drugom kraju tog ruralno-urbanog kontinuuma su pretežito urbane regije u kojima na jedva 10 posto površine živi 42,4 posto stanovništva. U trećem tipu područja – prijelaznim regijama koje zauzimaju 38,7 posto površine EU, živjela je trećina europske populacije (35,3 posto) (Eurostat regional yearbook, 2013). Pristup kilometarske mreže će vrlo vjerojatno postati budući standard, a moguće ga je primijeniti i na druge zemlje izvan EU, stoga se preporuča koristiti i u Hrvatskoj.

Tablica 104. Diferencijacija tipova područja prema novoj urbano-ruralnoj tipologiji (NUTS-3)

	Udio u stanovništvu (posto)			Udio u površini (posto)		
	Pretežito urbane regije	Prijelazne regije	Pretežito ruralne regije	Pretežito urbane regije	Prijelazne regije	Pretežito ruralne regije
EU-27	42,4	35,3	22,3	9,9	38,7	51,4
HRVATSKA	18,0	25,3	56,7	1,1	30,8	62,9

Izvor: Urban-rural typology update, Eurostat,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Urban_rural_typology_update

DEGURBA metodologija izdvajanja gušće naseljenih, mješovitih i rjeđe naseljenih područja na LAU-2 razini – tipologija područja

Spomenute četiri institucije uspjele su usuglasiti metodološki pristup stupnja urbanizacije i revidirani OECD-ov pristup. Za razliku od klasifikacije na razini NUTS3 regija u revidiranom OECD-ovom pristupu, DEGURBA metodologija ima prvenstveni cilj klasificirati jedinice LAU2. Metodološki se sastoji od četiri koraka. Prva dva koraka identična su revidiranom OECD-ovom pristupu. Treći korak je različit od revidiranog OECD-ovog pristupa jer se ne klasificiraju NUTS3 administrativne jedinice, nego LAU 2. To se čini preklapanjem mreže izdvojenih urbanih klastera s administrativno-teritorijalnim ustrojem na razini LAU2 pojedine države. Time je omogućeno izračunavanje udjela stanovništva svake LAU2 jedinice koje živi u urbanim klasterima. Ako manje od 50

posto stanovništva živi u urbanim klasterima, LAU2 jedinica se smatra ruralnom. U posljednjem, četvrtom koraku preciznije se određuje pojam urbanog klastera kako bi se naznačila razlika između velikih i gušće naseljenih urbanih područja i manjih urbanih područja.

Klaster velike gustoće (tzv. *high-density cluster*) čine kvadrati od 1 km² s najmanje 1500 st koji međusobno povezani (isključivo horizontalno ili vertikalno) čine grupu kvadrata s najmanje 50.000 stanovnika. Nakon toga se korištenjem pravila većine popunjavaju moguće praznine u mreži. To znači da će se kvadrat okružen s najmanje pet kvadrata koji pripadaju jednom klasteru velike gustoće dodati tom klasteru.

Na kraju se izračunava udio stanovništva svake LAU2 jedinice koji živi u klasteru velike gustoće (urbani klasteri). Ako više od 50 posto stanovništva živi u klasteru velike gustoće, LAU2 jedinica se smatra gušće naseljenom (tzv. *densely populated area*). Sve LAU2 su tako podijeljene u tri skupine:

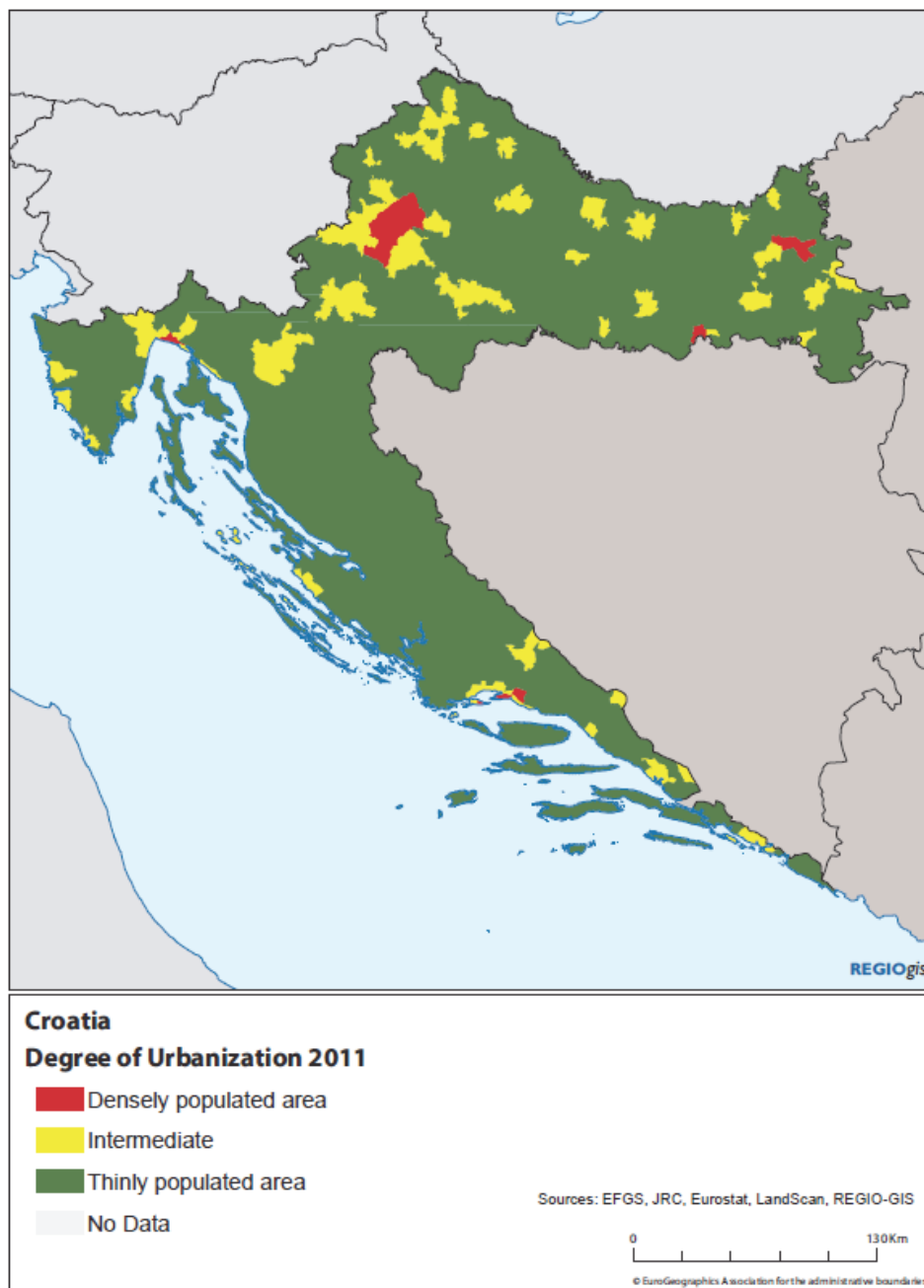
1. Gušće naseljena područja, odnosno veći gradovi i velika urbana područja (*Densely-populated area - Cities/large urban areas*) - više od 50 posto stanovništva živi u klasteru velike gustoće (čine ga kvadrati s najmanje 1500 stanovnika i međusobno povezani (isključivo horizontalno ili vertikalno) čine grupu s najmanje 50.000 stanovnika).

2. Mješovita područja, odnosno manji gradovi, suburbana i mala urbana područja (*Intermediate area – Towns and suburbs/small urban areas*) - više od 50 posto stanovništva živi u urbanom klasteru (čine ga kvadrati s najmanje 300 stanovnika koji su ujedno i međusobno povezani (bilo horizontalno, vertikalno ili dijagonalno) i čine grupu s najmanje 5.000 stanovnika).

3. Rjeđe naseljena područja, odnosno ruralna područja (*Thinly-populated area – Rural areas*) - najmanje 50 posto stanovništva živi u ruralnim kvadratima koji ne pripadaju urbanim klasterima).

Kvadratna kilometarska mreža te klasificiranje klastera u skladu s metodologijom DEGURBA izrađena je i za Hrvatsku. Za klasificiranje klastera korišteni su podaci iz popisa stanovništva 2001. Karta 10. pokazuje tipove područja Hrvatske prema stupnju urbanizacije primjenom DEGURBA metodologije.

Karta 22. Tipovi područja Hrvatske prema stupnju urbanizacije primjenom DEGURBA metodologije (LAU2)

Izvor: Degree of Urbanisation (DEGURBA) - Local Administrative Units, Eurostat,
http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/miscellaneous/index.cfm?TargetUrl=DSP_DEGURBA

Pojedine jedinice lokalne samouprave u Hrvatskoj (općine i upravni gradovi, LAU2) sastoje se od različitih tipova naselja. To je posebno često kod većih jedinica (npr. Grad Split, Grad Osijek) koje osim matičnog grada imaju i niz mješovitih i ruralnih naselja. DEGURBA metodologija te prostorne jedinice klasificira, u ovom konkretnom slučaju, u skupinu 1 - Gušće naseljena područja (veći gradovi i velika urbana područja). Isti slučaj je i Grad Zagreb koji je posebna i jedinstvena teritorijalna i upravna cjelina (čl.2. Zakona o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi), a metodološki se tretira kao LAU2. Time su i sva naselja koja pripadaju spomenutim JLS, a radi se u velikoj mjeri o

prijelaznim i ruralnim naseljima klasificirana kao LAU2. Kada bi, hipotetski, LAU2 u Hrvatskoj bilo naselje, a ne općina/upravni grad, sva bi bila kategorizirana u skupinu 2 (mješovita područja - manji gradovi, suburbana i mala urbana područja) ili u skupinu 3 (rjeđe naseljena područja - ruralna područja). Ovime se još jednom potvrđuje da postojeći teritorijalno-administrativni ustroj Hrvatske ne pruža kvalitetnu osnovu za diferenciranje tipova naselja. Bez obzira na korištenje kilometarske kvadratne mreže u DEGURBA metodologiji dolazi do znatnih nesuglasja prostorne stvarnosti i statističke klasifikacije. Zbog navedenog, ovaj pristup se koristi na razini usporedbe rezultata primjene različitih metodologija, no stupanj urbanizacije dobiven ovom metodologijom nije moguće koristiti kao pokazatelj razvoja (urbanog) područja, a posljedično nije moguće niti donositi konkretne razvojne mjere, bez dodatnih pokazatelja.

Tipovi ruralnih područja prema Teritorijalnoj agendi EU2020⁷⁰

Dostupna ruralna područja u okolini velikih urbanih centara

Neka ruralna područja u okolicama velikih gradova, zahvaljujući dostupnosti, obilježena su dinamičnim i pozitivnim demografskim procesima. Migracije iz grada i u grad su intenzivne, broj stanovnika raste, a ključni prostorni proces je suburbanizacija. No, takvi trendovi utječu i na brojne probleme u okolišu, kao što su nekoordinirani rast umjetnih površina, smanjenje bioraznolikosti te rastuće onečišćenje okoliša. U konačnici dolazi do pritiska na način korištenja zemljišta i to u velikim dijelovima periurbanih ruralnih područja. Pretjerano iskorištavanje te konkurentni zahtjevi i interesi mogu ugroziti ruralnu raznolikost u cjelini, a posebno vrijedna prirodna i kulturna dobra. Osim toga, spomenuti demografski procesi mogu izazvati društvene i gospodarske tenzije pa i sukobe administrativnih jedinica. Istovremeno, emigracija iz urbanih područja može stvoriti nove mogućnosti u područjima, koja su dijelom donedavno bila obilježena depopulacijom i njenim negativnim posljedicama.

Depopulacijska udaljena (periferna) ruralna područja

Udaljenija, perifernija ruralna područja suočena su s nizom demografskih izazova. Starenje i emigracija su vrlo ozbiljni problemi koji dovode do smanjenja operativnosti u poslovnoj zajednici. Nedostatak odgovarajuće radne snage, kako kvalitativno tako i kvantitativno, može odbiti potencijalne investicije. Udaljena ruralna područja suočit će se s depopulacijom i poteškoćama u zadržavanju dobne strukture pogodne za radnu funkciju kao i razine usluga i funkcija od općeg gospodarskog interesa. Radno aktivno stanovništvo, posebno ono mlado i bolje obrazovano, iseljava se u potrazi za boljim životnim i radnim prilikama. Ovi izazovi često su povezani s tendencijom koncentracije ljudi u vrlo urbaniziranim područjima, što povećava postojeću neravnotežu u gustoći naseljenosti. Ove demografske promjene ugrožavaju socijalnu i gospodarsku strukturu perifernih ruralnih područja. To u konačnici može dovesti do «začaranog kruga» i rizika od depopulacije u nekim ruralnim područjima. Često predlagana rješenja temeljena na informacijskim i komunikacijskim tehnologijama (npr. rad na daljinu, e-usluge) mogu tek dijelom popuniti nedostatak odgovarajućih radnih mjesta u lokalnoj zajednici.

⁷⁰ European Commission, 2011, Territorial Agenda of the European Union 2020, Towards an Inclusive, Smart and Sustainable Europe of Diverse Region

Unutarnje ruralne periferije u nazadovanju

Unutarnje ruralne periferije su jedinstveni tipovi ruralnih periferija u europskom kontekstu. Najveći broj ovakvih područja nalazi se u Srednjoj, Istočnoj i Jugoistočnoj Europi i većina ima ozbiljne probleme. Njihova perifernost prvenstveno proizlazi iz slabe dostupnosti i malog broja pravih gradskih centara s razvijenim centralnim funkcijama. Ovi problemi proizlaze iz nedovoljnog razvoja ovih ruralnih područja u prošlosti i često su rezultat kombinacije posebnosti mreže naselja ili društvenih obilježja. Najveći problemi ovog tipa ruralnih područja su slaba i ranjiva regionalna gospodarska struktura i nedostatak odgovarajućih mogućnosti zapošljavanja. U ovim uvjetima negativni demografski procesi, posebno emigracija i starenje, postaju sve izrazitiji. Ovi trendovi stvaraju uvjete za socijalno pa čak i teritorijalno isključivanje iz prevladavajućih socio-ekonomskih procesa i mogućnosti. I dok su ovakvi «ruralni getoi» prvenstveno rezultat društvenih čimbenika, etnička segregacija ih može i dodatno pogoršati. To je primjerice slučaj u ruralnim periferijama Slovačke, Mađarske i Rumunjske u kojima postoje područja s visokim udjelom romskog stanovništva.

Tradicionalna ruralna područja – pretežito u Istočnoj Europi

Klasična ruralna područja u kojima dominira tradicionalna poljoprivreda uglavnom se nalaze u istočnim dijelovima Europske unije. U njima više od 16.4 posto zaposlenog stanovništva radi u poljoprivredi. Ta se činjenica odražava i na gustoću naseljenosti i način korištenja zemljišta, koji pokazuju veći stupanj ljudskog utjecaja (u istočnim dijelovima EU te u Danskoj, istočnoj Njemačkoj, Bugarskoj i Rumunjskoj). Ova tradicionalna ruralna područja imaju velike rezerve i potencijale koji bi se mogli koristiti za ekstenzivnu i/ili ekološku poljoprivredu, bio-industriju, proizvodnju alternativne energije i slično.

Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014-2020

Prema Izvješću Europske komisije (2013.)⁷¹, navode se ključna obilježja ruralnih regija i poljoprivrede u najmlađoj zemlji članici, Hrvatskoj. Otprilike polovina države je kontinentalno područje što je dovelo do određivanja dvaju NUTS2 regija Jadranske i Kontinentalne Hrvatske. U tablicama u nastavku navedeni su podaci o dohotku, siromaštvu, te strukturi gospodarstva po sektorima i vrsti područja (pretežito ruralno, prijelazno i pretežito urbano), iz kojih je vidljiv položaj Hrvatske u odnosu na EU-27 zemlje.

⁷¹Europska komisija - Opća uprava za poljoprivredu i ruralni razvoj, prosinac 2013, Rural Development in the EU Statistical and Economic Information - Report 2013, Bruxelles: Europska komisija

Tablica 105. Dohodak, siromaštvo i struktura hrvatskog gospodarstva po sektorima i vrsti područja, 2012.

	Hrvatska	EU-27
BDP po stanovniku (u EUR)	10300	25600
Pretežito ruralno	7903	17193
Prijelazno	9050	21892
Pretežito urbano	18819	30230
Stopa siromaštva (u posto)	32,7	24,2
Rijetko naseljena područja	38,1	29,2
Prijelazna	29,8	21,2
Gusto naseljena područja	26,5	23,3
BDV po sektoru (u posto)		
Primarni sektor (poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo)	5	1,7
Sekundarni sektor (industrija i građevinarstvo)	26	25,3
Tercijarni sektor (usluge)	69	73
BDV prema vrsti regije (u posto)		
Ruralna	44,2	13,5
Prijelazna	22,5	26,1
Urbana	33,3	47,3
Zaposlenost po sektoru (u posto)		
Primarni	4,7	5,2
Sekundarni	31,3	22,6
Tercijarni	64	72,2
Zaposlenost prema vrsti regije (u posto)		
Ruralna	48,3	20,4
Prijelazna	23	33,8
Urbana	28,7	45,1
Produktivnost rada po sektoru (EUR/osobi)		
Primarni	26497	17308
Sekundarni	20770	57775
Tercijarni	26642	52233
Produktivnost rada prema vrsti regije (EUR/osobi)		
Ruralna	24399	32712
Prijelazna	26045	38088
Urbana	30925	51652

Izvor: Europska komisija, Rural Development in the EU Statistical and Economic Information - Report 2013

Primarni sektor (poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo) u Hrvatskoj igraju važniju ulogu nego u većini ostalih dijelova EU. S 5 posto bruto dodane vrijednosti taj sektor je očito manje važan od sekundarnog (26 posto u industriji i građevinarstvu) ili tercijarnog (69 posto u uslugama). U smislu zaposlenosti, u primarnom sektoru nudi se 4,7 posto svih poslova/radnih mjesta, a EU-27 prosjek je 5,2 posto. Produktivnost rada u hrvatskom primarnom sektoru (26.500 EUR po zaposlenom) viša je nego u mnogim drugim EU zemljama. Suprotno od većine drugih EU zemalja, produktivnost rada u hrvatskom primarnom sektoru je veća nego u njezinom sekundarnom sektoru te vrlo blizu svog tercijarnog sektora.

Kao članica EU, dana 16. srpnja 2014. godine Republika Hrvatska⁷² je u Europsku komisiju službeno poslala na očitovanje Program ruralnog razvoja 2014-2020⁷³. Na

⁷² Tijelo zaduženo za upravljanje ovim Programom je Ministarstvo poljoprivrede, Uprava za upravljanje EU fondom za ruralni razvoj.

⁷³ Rural Development Programme of the Republic of Croatia for the Period 2014-2020

temelju statističkih podataka, u Programu su klasificirana ruralna područja. U 2012. godini, gotovo 80 posto kopnene površine u Hrvatskoj klasificirano je kao pretežito ruralno, što je značajno više od prosjeka EU-27 zemalja koji iznosi 51,3 posto. Točnije, prema EUROSTAT tipologiji kojom se područja na temelju definiranih obilježja razvrstavaju na urbana i ruralna, 79,1 posto hrvatske kopnene površine klasificirano je kao pretežito ruralno, 19,8 posto kao prijelazno (EU 27 – 38,4 posto), a samo 1,1 posto površine kao pretežito urbano (EU 27 – 9,9 posto), sve na temelju kategorizacije na razini NUTS-3 regije. Iste je godine, 56,7 posto stanovništva živjelo u pretežito ruralnim regijama, što je značajno više od prosjeka EU-27 koji iznosi 22.3 posto⁷⁴.

Za potrebe provedbe Programa ruralnog razvoja 2014-2020 i određenje ruralnog područja na programskoj razini, nezavisni stručnjaci proveli su posebnu studiju. U skladu s predloženim modelima ruralno područje je na programskoj razini definirano kao cijeli teritorij Hrvatske koji obuhvaća sve jedinice lokalne samouprave koje pripadaju pretežito ruralnim ili mješovitim županijama (NUTS3) izdvojenim korištenjem izvorne OECD ove metodologije, isključujući upravna središta četiriju gradova (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek). Ova se središta smatraju gradskim područjima urbanih aglomeracija. Ovako određena ruralna i mješovita područja Hrvatske obuhvaćaju prostor sela, mješovitih naselja, malih i srednjih gradova odnosno prostor složene društvene i gospodarske strukture te mozaikog krajolika, u kojem uz poljoprivrednu proizvodnju i šumarstvo postoji niz drugih djelatnosti i namjena. Ukupno 3,217,117 stanovnika (75.08 posto od ukupnog broja stanovnika) i 56,164 km² ruralnog područja (99.24 posto od ukupnog teritorija) pokriveno je ovom definicijom.

Program ruralnog razvoja 2014-2020 osigurava jedinstvenu primjenu politike ruralnog razvoja na čitavom ruralnom teritoriju Hrvatske na temelju definiranog jedinstvenog programa. U skladu je sa strategijom i uporištem za ulaganja putem Europskih strukturnih i investicijskih fondova kako bi se doprinijelo postizanju EU 2020 ciljeva. Financiranje provedbe mjera ovog programa u potpunosti je osigurano iz Europskog poljoprivrednog programa za ruralni razvoj (do maksimalnog iznosa sufinanciranja od 85%, odnosno minimalno 15% nacionalnog učešća). S obzirom na veliku važnost ruralnih područja i male poljoprivredne posjede, u kombinaciji s niskom produktivnosti rada u poljoprivredi i relativno visokom udjelu starijih gazda (*farm managera* u dokumentima EU) poljoprivrednih gospodarstva, program će omogućiti provedbu niza mjera kako bi se otklonile poteškoće u navedenim područjima razvoja. Obje hrvatske NUTS-2 statističke regije smatraju se slabije razvijenima regijama, a na čitavom zemljopisnom području koje je pokriveno programom koristi se jednaka stopa doprinosa kroz Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (Agricultural Fund for Rural Development, EAFRD).

Ministarstvo poljoprivrede, također je donijelo Akcijski plan razvoja ekološke poljoprivrede u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2011. - 2016. godine (tadašnje Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, veljača, 2011.). Temeljni ciljevi Akcijskog plana razvoja ekološke poljoprivrede su unaprijediti kvalitetu života i održivi gospodarski razvitak ruralnih područja i osigurati socijalni, kulturni i demografski oporavak hrvatskog sela. Ministarstvo poljoprivrede prepoznalo je ekološku poljoprivredu kao bitan poduzetnički koncept koji takve ciljeve može ostvariti i istovremeno biti u suglasju sa zaštitom prirode i okoliša i održanjem biološke raznolikosti. Akcijski plan razvoja ekološke poljoprivrede označava vrlo važan korak naprijed u potpori nacionalnoj ekološkoj proizvodnji hrane. Osnovni cilj je povećanje udjela površina pod ekološkom poljoprivredom u ukupnim poljoprivrednim površinama u Hrvatskoj do 2016. godine na 8%.

⁷⁴ Gustoća naseljenosti u Hrvatskoj je 78 stanovnika/km², što je nisko u usporedbi s prosjekom EU koji iznosi 117 stanovnika/km².

7.5. Neto fiskalni položaj županija u razdoblju 2011.-2013.⁷⁵

Neto fiskalna pozicija županije označava razliku ukupnih prihoda i rashoda poslovanja na području županije⁷⁶. Praćenje neto fiskalnih pozicija po županijama je važno za provedbu regionalne politike jer jasno pokazuje fiskalne kapacitete (sposobnosti prikupljanja prihoda) i potrebe lokalnih jedinica na području županija.

Ukupni prihodi proračuna opće države od 2011. do 2013. prosječno su se kretali oko 136,4 mlrd. kuna (41,2% BDP-a), a rashodi oko 156,9 mlrd. kuna (47,4% BDP-a). U sklopu proračuna opće države, proračuni svih lokalnih jedinica iznose 15,5 mlrd. kuna, odnosno tek oko 10% proračuna opće države. Stoga se u istraživanju prišlo analizi i rasporedu prihoda i rashoda proračuna opće države po županijama u iznosu od 129 mlrd. kuna.

Tablica 106. Ukupni prihodi i rashodi opće države (ESA 2010 metodologija), razdoblje 2011.-2013. (u mlrd. kn i % BDP-a)

	u mlrd. kuna			u % BDP-a		
	2011.	2012.	2013.	2011.	2012.	2013.
Prihodi	134,9	136,4	138,0	40,6	41,3	41,8
Rashodi	160,4	155,1	155,2	48,2	46,9	47,0

Napomena: Podaci slijede metodologiju ESA 2010 koja se primjenjuje od rujna 2014.
Izvor: Bajo, Primorac, Sopek i Vuco (2015).

Analizom je obuhvaćeno oko 129 mlrd kuna, raspoređenih prema lokacijskoj pripadnosti po županijama. To su prihodi i rashodi lokalne i središnje države (državni proračun i izvanproračunski fondovi), prikazani po županijama

Tablica 107. Ukupni prihodi i rashodi korišteni u analizi, razdoblje 2011.-2013, (u mlrd. kn i % ukupnih prihoda i rashoda opće države), po ESA 2010 metodologiji

	u mlrd. kuna			% prihoda/% rashoda		
	2011.	2012.	2013.	2011.	2012.	2013.
Prihodi	127,4	130,4	129,4	94,4	95,6	93,8
Rashodi	128,4	126,4	131,2	80,0	81,5	84,6

Izvor: Bajo, Primorac, Sopek i Vuco (2015).

Za provedbu analize trebalo je prvo analitički razraditi prihodnu i rashodnu stranu proračuna opće države, odnosno prikazati ih po lokacijskoj pripadnosti – području gdje su prihodi proračuna opće države prikupljeni a rashodi potrošeni.

Metodologija za razradu prihoda temelji se na ekonomskoj klasifikaciji i informacijama o pripadnosti prihoda pojedinoj razini proračuna opće države (državnom proračunu,

⁷⁵ Preuzeto iz Bajo, Primorac, Sopek i Vuco (2015), dostupno na <http://www.ijf.hr/upload/files/file/newsletter/94.pdf>.

⁷⁶ Prihodi koji se prikupljaju na području županije ne podrazumijevaju samo prihode koji se evidentiraju u proračunima JLP(R)S, već sve prihode koji lokacijski pripadaju području određene županije (čak i one koji se evidentiraju u proračunu središnje države). Isto vrijedi i za rashode.

izvanproračunskim fondovima, lokalnim proračunima). Razrađeni su prihodi poslovanja proračuna opće države te su iz analize isključene pojedine stavke prihoda i primitaka koji bi zbog svoje nepredvidivosti, jedнократnosti ili dvostrukog knjiženja mogle iskriviti sliku⁷⁷.

Za razradu prihodne strane korišteno je 27 ključeva koji su primijenjeni na 46 stavki prihoda. Najveći udio u razradi prihoda ima BDP uvećan za uvoz roba, koji je kao ključ korišten za raspodjelu PDV-a i ostalih poreza na robu i usluge koji zajedno čine 31% promatranih prihoda. S udjelom od 29% slijede podaci o bruto plaćama koji su korišteni za raspodjelu doprinosa po županijama. Nešto manje udjele imaju podaci o porezu na dohodak i prirezu (8%) te ostale kategorije prihoda JLP(R)S (6%).

Rashodi proračuna opće države podijeljeni su po razinama vlasti na kojima se troše. Rashodi državnog proračuna detaljno su podijeljeni oslanjajući se na funkcijsku klasifikaciju. Unutar funkcija su prikazane pripadajuće organizacijske cjeline (ministarstva, uredi, službe itd.) čiji rashodi najvećim dijelom pripadaju u navedenu funkcijsku klasifikaciju⁷⁸. Raspodjela rashoda državnog proračuna po županijama obavljena je detaljnije – po programima tih organizacijskih cjelina. Pored državnog proračuna, posebna podjela rashoda je napravljena za rashode JLP(R)S i izvanproračunske fondove. Iz analize su isključene pojedine stavke rashoda i izdataka: rashodi za nabavu nefinancijske imovine, rashodi za subjekte unutar općeg proračuna, izdaci za financijsku imovinu i zaduživanja, rashodi i izdaci subjekata javnog sektora koji nisu uključeni u obuhvat opće države. Rashodi JLP(R)S analizirani su po ekonomskoj namjeni (primjerice naknade zaposlenima, subvencije, pomoći itd.).

Zbog isključivanja stavki povezanih s transakcijama na nefinancijskoj imovini, na prihodnoj i rashodnoj strani te primitaka od izdataka za financiranje (financijska imovina i zaduživanje), *izračunatu neto fiskalnu poziciju Republike Hrvatske ne treba miješati sa službenom mjerom viška/manjka proračuna opće države*. Za razradu rashodne strane korištena su 44 različita ključa, primijenjena na 163 stavke rashoda. Najveći udio u rashodima po županijama ima iznos prosječne mirovine i broja umirovljenika, što se koristi kao ključ za raspodjelu rashoda Zavoda za mirovinsko osiguranje koji čine 28% promatranih rashoda. S udjelom od 17% slijede podaci o broju pregleda liječnika (u ordinaciji i u kući) i upućivanja na specijalistički pregled koji su korišteni za raspodjelu rashoda povezanih sa zdravstvom – Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, dio Ministarstva zdravlja te program zaštite, očuvanja i unapređenja zdravlja. Na trećem su mjestu podaci o pojedinačnim stavkama rashoda JLP(R)S (ukupno 14%). S udjelom od 13% ukupno promatranih rashoda slijede rashodi koji su po županijama podijeljeni po ključu broja stanovnika, a odnose se na čak 72 proračunska korisnika (uglavnom usluge od općeg javnog interesa i svih građana poput Vlade, Hrvatskog sabora, Državnog inspektorata, Ministarstva uprave, Ustavnog suda itd.).

Prosječna neto fiskalna pozicija na razini Republike Hrvatske je pozitivna i iznosi 383 mil. kuna. Analiza po županijama pokazuje, međutim, zabrinjavajuće rezultate. Od 21 županije, samo četiri su u razdoblju 2011.-13. zabilježile pozitivnu neto fiskalnu poziciju. Najbolju prosječnu godišnju neto fiskalnu poziciju ima Grad Zagreb (13,7 mlrd. kuna), te Istarska (795 mil. kuna), Primorsko-goranska (731 mil. kuna) i Zagrebačka županija (134 mil. kuna). Ostale županije bilježe negativne neto fiskalne pozicije od čega najslabije imaju Vukovarsko-srijemska (1,69 mlrd. kuna) i Osječko-baranjska županija (1,67 mlrd. kuna).

⁷⁷ Iz analize su isključeni prihodi od prodaje nefinancijske imovine, prihodi od subjekata unutar općeg proračuna, te primici od financijske imovine i zaduživanja.

⁷⁸ Zbog razlika u metodologiji razrade prihodne i rashodne strane proračuna nije moguće jednoznačno raspoznati neto učinke po izvorima ili funkcijama – prihodi se ne mogu jednoznačno upariti s rashodima. Primjerice, na prihodnoj strani se pojavljuju doprinosi od mirovinskog osiguranja, a na rashodnoj cijeli rashod HZMO-a koji uključuje isplatu mirovina, ali i rashode za zaposlene i materijalne rashode Zavoda.

Tablica 108. Ukupno analizirani prihodi, rashodi i neto fiskalne pozicije svih županija, prosjek razdoblja 2011.-13. (u mil. kn)

Županija	Prihodi	Rashodi	Neto fiskalna pozicija
Zagrebačka	8.417	8.283	134
Krapinsko-zagorska	2.964	3.709	-746
Sisačko-moslavačka	4.047	5.193	-1.146
Karlovačka	3.188	3.920	-732
Varaždinska	4.277	4.726	-449
Koprivničko-križevačka	2.777	3.385	-608
Bjelovarsko-bilogorska	2.513	3.469	-956
Primorsko-goranska	10.519	9.788	731
Ličko-senjska	1.263	1.924	-662
Virovitičko-podravska	1.699	2.452	-752
Požeško-slavonska	1.522	2.160	-638
Brodsko-posavska	2.969	4.117	-1.148
Zadarska	4.397	5.146	-749
Osječko-baranjska	7.113	8.787	-1.674
Šibensko-kninska	2.686	3.529	-844
Vukovarsko-srijemska	3.387	5.076	-1.689
Splitsko-dalmatinska	11.647	13.042	-1.396
Istarska	7.475	6.680	795
Dubrovačko-neretvanska	3.520	3.969	-449
Međimurska	2.586	2.886	-300
Grad Zagreb	40.117	26.456	13.661
Hrvatska	129.083	128.700	383

Izvor: Preuzeto iz Bajo, Primorac, Sopek i Vuco (2015).

Tablica 109. Ukupno analizirani prihodi, rashodi i neto fiskalne pozicije po stanovniku svih županija, prosjek razdoblja 2011.-13. (u kn)

Županija	Prihodi	Rashodi	Neto fiskalna pozicija
Zagrebačka	26.450	26.029	421
Krapinsko-zagorska	22.492	28.151	-5.659
Sisačko-moslavačka	23.892	30.661	-6.768
Karlovačka	25.092	30.851	-5.759
Varaždinska	24.426	26.990	-2.564
Koprivničko-križevačka	24.172	29.464	-5.292
Bjelovarsko-bilogorska	21.271	29.361	-8.090
Primorsko-goranska	35.616	33.142	2.474
Ličko-senjska	25.253	38.489	-13.237
Virovitičko-podravska	20.274	29.250	-8.976
Požeško-slavonska	19.830	28.144	-8.314
Brodsko-posavska	18.902	26.207	-7.305
Zadarska	25.725	30.109	-4.384
Osječko-baranjska	23.496	29.024	-5.528
Šibensko-kninska	24.930	32.760	-7.831
Vukovarsko-srijemska	19.082	28.601	-9.519
Splitsko-dalmatinska	25.613	28.682	-3.069
Istarska	35.965	32.140	3.826
Dubrovačko-neretvanska	28.772	32.446	-3.674
Međimurska	22.765	25.407	-2.642
Grad Zagreb	50.589	33.362	17.227
Hrvatska	30.245	30.155	90

Izvor: Preuzeto iz Bajo, Primorac, Sopek i Vuco (2015).

Metodologijom za lokacijsku klasifikaciju prihoda i rashoda po odabranim ključevima razrađenom u Institutu za financije moguće je utvrditi neto fiskalni položaj svake županije (prihodi koji se prikupljaju prema rashodima koji se troše na području pojedine županije) i pružiti okvir za procjene vladinih politika i reformi usmjerenih prema regionalnom razvoju, ali i ocijeniti njihov utjecaj na prihode i rashode. Rezultati analize ukazali su na određene neučinkovitosti u postojećem regionalnom ustroju. Samo su četiri od ukupno 21 županije neto uplatitelji, a ostalih 17 županija su neto primatelji iz proračuna opće države. Takav model regionalnog ustroja (u kojemu se na području velike većine županija troši više od uplata) očito nije dugoročno održiv. Izložena metodologija otvara novu perspektivu praćenja fiskalne politike Republike Hrvatske na lokalnoj i regionalnoj razini. Za državu je to koristan instrument za preispitivanje regionalnih politika i kvalitetnijeg praćenja učinkovitosti instrumenata fiskalne politike na strani prihoda i rashoda po županijama.

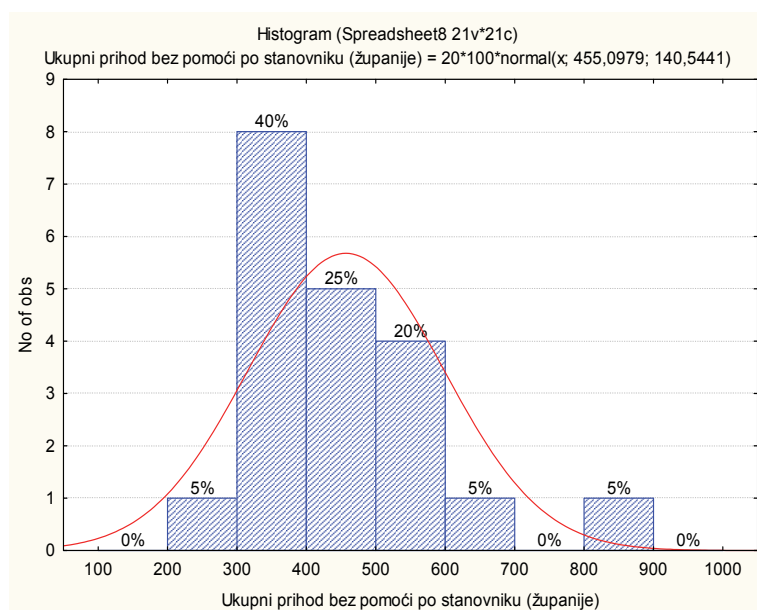
Ekonomski institut, Zagreb je 2013. godine⁷⁹ proveo istraživanje u kojem su analizirani prihodi i rashodi proračuna svih jedinica lokalne samouprave i izračunati fiskalni kapaciteti općina, gradova i županija u 2011. godini. Analize su ukazale na značajne razlike u fiskalnim kapacitetima županija, gradova i općina i to i na prihodnoj i na rashodnoj strani proračuna. Županije imaju daleko manji fiskalni kapacitet mjeren prosječnom razinom ukupnih prihoda i ukupnih rashoda po stanovniku od gradova i općina. Također se može primijetiti velika ovisnost županija, gradova i općina o primljenim pomoćima koji su im nužni za pružanje javnih usluga. Prosječno su županije u 2011. godini ostvarivale 455 kuna, gradovi 3.050 kuna, a općine 2.323 kune po stanovniku prihoda bez pomoći. Takve razine prihoda bez pomoći bile su dovoljne za financiranje:

- 45,9 posto ukupnih rashoda ostvarenih u županijama u 2011. godini;
- 83,4 posto ukupnih rashoda ostvarenih u gradovima u 2011. godini;
- 77,3 posto ukupnih rashoda ostvarenih u općinama u 2011. godini.

Slika 98., 99. i 100. prikazuju distribuciju ukupnog prihoda (bez pomoći) po stanovniku u županijama, gradovima i općinama.

⁷⁹ Ekonomski institut, Zagreb (2013): Istraživačke podloge za raspravu o prijedlozima mjera za funkcijsku, fiskalnu i administrativnu reformu i za ostvarivanje ciljeva decentralizacije u Republici Hrvatskoj: Analiza izvršenja lokalnih proračuna i ciljevi decentralizacije, Ekonomski institut, Zagreb, lipanj.

Slika 98. Distribucija ukupnog prihoda (bez pomoći) po stanovniku u županijama (bez Grada Zagreba) u 2011. godini

Napomene: * ukupni prihodi bez pomoći podrazumijeva ukupne prihode umanjene za pomoći dobivene iz inozemstva i od subjekata unutar opće države, te dijela poreza na dohodak dobivenog kroz pomoći izravnjanja za decentralizirane funkcije.

** Grad Zagreb nije uključen u analizu fiskalnog kapaciteta županija.

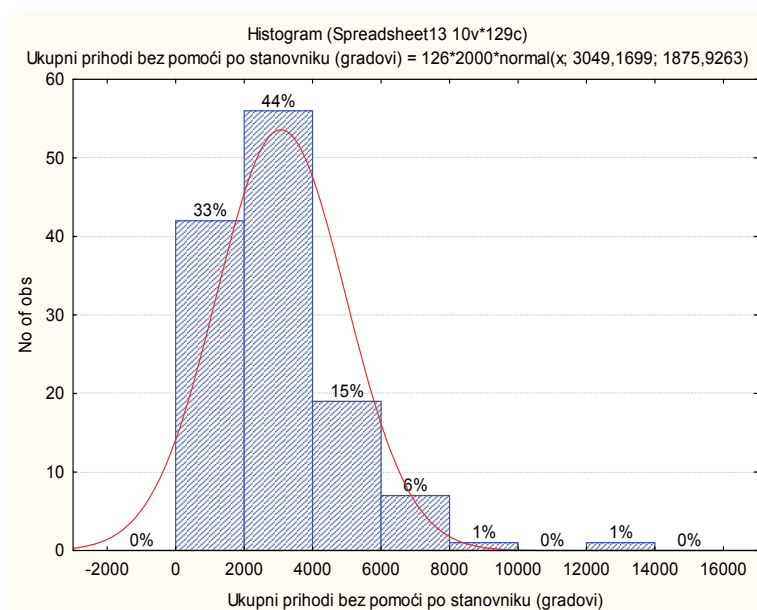
Izvor: Ekonomski institut, Zagreb (2013).

Pokazatelji fiskalne snage županija ukazuju na velike razlike u ostvarivanjima pojedinih kategorija prihoda županija po stanovniku, kao i na značajne razlike u rashodima po stanovniku. Prosječno su županije ostvarivale u 2011. godini:

- 412 kuna po stanovniku prihoda od poreza;
- 78 kuna po stanovniku prihoda od poreza na dohodak dobivenog kroz pomoći izravnjanja za decentralizirane funkcije;
- 472 kune po stanovniku prihoda od pomoći;
- 53 kuna po stanovniku prihoda od imovine;
- 47 kuna prihoda od administrativnih i drugih pristojbi i naknada.

Ukupni prosječni prihodi po stanovniku u županijama iznosili su u 2011. godini 1.005 kuna.

Slika 99. Distribucija ukupnog prihoda (bez pomoći) po stanovniku u gradovima (bez Grada Zagreba) u 2011. godini

Napomene: * ukupni prihodi bez pomoći podrazumijeva ukupne prihode umanjene za pomoći dobivene iz inozemstva i od subjekata unutar opće države, te dijela poreza na dohodak dobivenog kroz pomoći izravnjanja za decentralizirane funkcije.

** Grad Zagreb nije uključen u analizu fiskalnog kapaciteta gradova.

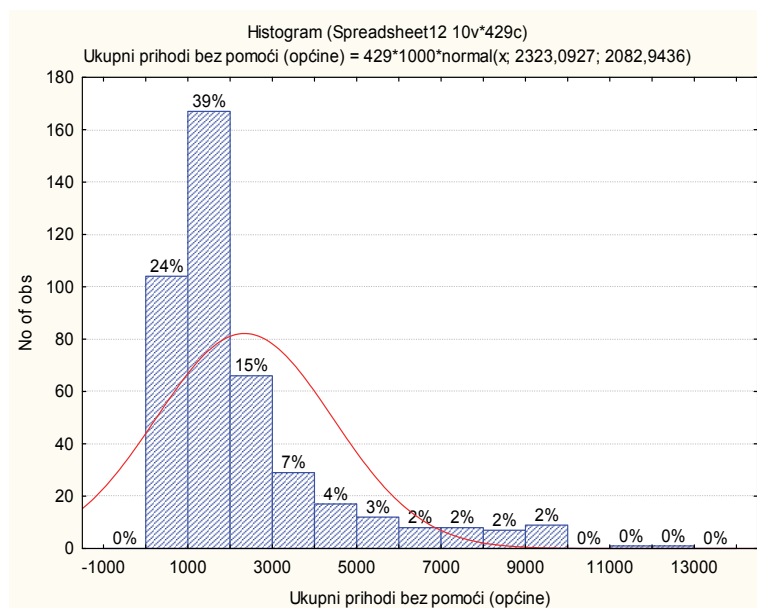
Izvor: Ekonomski institut, Zagreb (2013).

Analiza fiskalnih kapaciteta gradova pokazuje da su prosječno gradovi ostvarivali u 2011. godini:

- 1.633 kune po stanovniku prihoda od poreza;
- 17 kuna po stanovniku prihoda od poreza na dohodak dobivenog kroz pomoći izravnjanja za decentralizirane funkcije;
- 631 kunu po stanovniku prihoda od pomoći;
- 295 kuna po stanovniku prihoda od imovine;
- 854 kuna prihoda od administrativnih i drugih pristojbi i naknada.

U gradovima su ukupni prosječni prihodi po stanovniku iznosili u 2011. godini 3.697 kuna.

Slika 100. Distribucija ukupnog prihoda (bez pomoći) po stanovniku u općinama u 2011. godini

Napomena: ukupni prihodi bez pomoći podrazumijeva ukupne prihode umanjene za pomoći dobivene iz inozemstva i od subjekata unutar opće države, te dijela poreza na dohodak dobivenog kroz pomoći izravnjanja za decentralizirane funkcije.

Izvor: Ekonomski institut, Zagreb (2013)..

Prikazana analiza fiskalnih kapaciteta općina⁸⁰ pokazuje da su prosječno općine ostvarivale u 2011. godini:

- 1.124 kuna po stanovniku prihoda od poreza;
- 1 kunu po stanovniku prihoda od poreza na dohodak dobivenog kroz pomoći izravnjanja za decentralizirane funkcije;
- 377 kuna po stanovniku prihoda od pomoći;
- 309 kuna po stanovniku prihoda od imovine;
- 662 kuna prihoda od administrativnih i drugih pristojbi i naknada.

Ovdje korištena studija jedan je od kvalitetnijih priloga sve bogatijoj raspravi o fiskalnoj decentralizaciji i decentralizaciji javne uprave uopće. Izrađivači SRR su upućeni da se uključe u raspravu i doprinesu joj s argumentima regionalne politike, prije svega s prilogom o provođenju mjera s kojima se potiče razvoj potpomognutih područja i područja s razvojnim posebnostima.

⁸⁰ Detaljni rezultati provedenih analiza nalaze se u navedenoj studiji Ekonomskog Instituta

8. POKAZATELJI IZDVAJANJA

Unatoč brojnim nesavršenostima, pokazatelji su nezaobilazan alat za uočavanje i vrednovanje razvojnih pomaka, promjena stanja okoliša, demografskih promjena, razlikovanja područja unutar većeg heterogenog teritorija, uočavanja posebnosti određenih područja itd. Pokazatelji trebaju poslužiti nositeljima razvojne politike koji na nacionalnoj razini i na razinama nižim od nacionalne usmjeravaju proračunska sredstva u određene sektore i/ili područja. Pokazatelji moraju biti povezani s razvojnim ciljevima što znači da njihove vrijednosti koje se, ovisno o podacima, računaju jednom godišnje, rijeđe jednom u pola godine i još rijeđe jednom mjesečno, moraju pokazati da li se razvoj odvija kako je predviđeno i da li se približavamo zacrtanom cilju. Što se tiče samih ciljeva, u suvremenoj razvojnoj praksi prevladava stav da moraju biti artikulirani participativno to jest da u tome moraju sudjelovati svi ključni dionici razvojnog procesa. Prednost se pri tom daje ex-ante participaciji koja podrazumjeva sudjelovanje dionika u svim fazama izrade strateškog razvojnog dokumenta, dakle u formuliranju razvojne koncepcije, izvođenju razvojnih ciljeva, određivanju prioriteta i, konačno, u utvrđivanju razvojnih mjera. Iz toga je lako je izvesti da i pokazatelje treba uobličiti na participativni način s doprinosima različitih dionika. Samo tako će se uobličiti skup pokazatelja koji će pokazati u kojoj mjeri se ispunjavaju i javni interes i interesi svih razvojnih dionika. U našem slučaju, pokazatelje treba uobličiti u skladu s regionalnom razvojnom politikom i pokušati doći do sveobuhvatnog skupa pokazatelja s kojima ćemo moći pratiti ne samo ekonomske nego i okolišne i društvene aspekte regionalnog razvoja.

Pokazatelji trebaju biti temeljeni na teorijskim uvidima, jasno određeni i lako ponovljivi. S druge strane trebaju biti razumljivi i donositeljima odluka i dionicima. Formuliranje ovako knjiški određenog skupa pokazatelja je zahtjevno ali je dobro usmjereno jer je danas opće prihvaćeno da modernom participativnom pristupu treba dati prednost pred tradicionalnim neparticipativnim. Znanstvene metode daju okvir za određivanje pokazatelja, a sudjelovanje lokalnih dionika omogućuje konsensus o prioritetima i vrijednostima koji će, uz ostalo, uvijek odraziti i postojeću političku orijentaciju. Upravo participacija jamči uključivanje i zauzimanje za lokalne prioritete i vrijednosti. Izrađivači SRR se stoga upućuju da u množini pokazatelja koji se mogu naći u statistički publikacijama, raznim priručnicima i vodičima izaberu one koji će ključnim dionicima u upravljanju regionalnim razvojem pružiti sve potrebne informacije. Do takvog skupa pokazatelja doći će samo u suradnji s dionicima, to jest na participativni način.

Pokazatelji potrebni prilikom izrade strategije regionalnog razvoja dijele se u dvije skupine. Iz samog pristupa razvojnom upravljanju slijedi da prvo treba odrediti područja unutar nacionalnog teritorija koja su po nečemu posebna i da su za to potrebni **pokazatelji izdvajanja područja**⁸¹ čije se vrijednosti sporo mijenjaju ili se ne mijenjaju uopće, ali su različite na pojedinim dijelovima teritorija. Pokazatelji izdvajanja mogu biti neke stalne geografske karakteristike teritorija (visine, nagibi, orografija, biljni pokrov) koje u tančine mogu pokazati fizičke razlike između pojedinih područja i tako uputiti nositelje regionalne politike gdje su razvojni uvjeti otežani pa treba provesti posebne poticajne mjere. Nakon što se mjere odrede i počnu provoditi po pojedinim područjima nositelju regionalne politike trebaju **razvojni pokazatelji** čije će vrijednosti moći izračunavati dovoljno često da uoči razvojne pomake i da, ako je ikako moguće, pomake koji bi se dogodili i bez razvojne politike odvoji od onih koji su nastali zahvaljujući razvojnim mjerama.

⁸¹ U širem smislu riječ je o pokazateljima regionalizacije. Termin „pokazatelji izdvajanja“ je ovdje primjereniji jer Zakon o regionalnom razvoju rabi termin „izdvajanje područja“

8.1. Pokazatelji izdvajanja područja

Hrvatska regionalna i uopće razvojna politika sve je više opterećena nepovoljnim demografskim kretanjima. Stručnjaci upozoravaju da je riječ o procesima koji se teško mogu zaustaviti i/ili preusmjeravati i koje se zbog sporog odvijanja i odloženih učinaka nikad ne nalaze prvom mjestu političkih programa. Ukoliko, dakle, ovdje prikazane podjele državnog teritorija na područja o kojima treba posebno brinuti⁸² treba dopuniti ili izmijeniti, kriterij svakako treba biti demografski. Za njime mogu slijediti kriteriji (i iz njih izvedeni pokazatelji) koji se tiču stanja i zaštite okoliša te određeni geomorfološki kriteriji i pokazatelji. To međutim ne znači da demografski ugrožena područja trebaju biti predmetom samo regionalne politike. U prethodnom poglavlju je već rečeno da su demografski ugrožene JLS rasprostranjene diljem Hrvatske i da problem treba početi riješavati na razini opće (nacionalne) razvojne politike koja mora obuhvatiti i regionalnu razvojnu politiku.

Indeks demografskih resursa

Demografski potencijali vrednuju se indeksom demografskih resursa (i_{der}) (Nejašmić, Toskić, Mišetić, 2009). To je sintetični pokazatelj koji se sastoji od dvije osnovne komponente: *demografskog indeksa* (i_{dem}) i *indeksa obrazovanosti* (i_o), koji se zbrojeni množe s brojem stanovnika određene prostorne jedinice kao korektivnim koeficijentom (k). Indeks demografskih resursa izračunava se kao:

$$i_{der} = k \times (i_{dem} + i_o)$$

Riječ je o razmjerno složenom pokazatelju koji uključuje petnaest varijabli od kojih se svaka izračunava na poseban način. Prva sastavnica indeksa demografskih resursa, demografski indeks (i_{dem}) složeni je pokazatelj za čiji se izračun koristi jedanaest varijabli, a odražava opći smjer demografskih promjena u prošlom razdoblju, najvažnije indikatore demografskog potencijala te sintetički pokazatelj prirodnog kretanja i dobrog sastava stanovništva.

Tablica 110. Varijable indeksa demografskih resursa

1. P_n – ukupni broj stanovnika referentnog popisa
2. P_{n-1} – ukupni broj stanovnika prethodnog popisa
3. P_f – ukupni broj ženskog stanovništva
4. $P_{(0-14)}$ – broj stanovnika mlađih od 15 godina (mlado stanovništvo)
5. $P_{(25+)}$ – broj stanovnika starih 25 i više godina
6. $P_{(20-24)}$ – broj stanovnika starosti 20 – 24 godine (studentska kohorta)
7. $P_{(20-39)}$ – broj stanovnika starosti 20 – 39 godina (mlađe zrelo stanovništvo)
8. $P_{f(20-29)}$ – broj ženskog stanovništva starosti 20 – 29 godina (mlađa fertilna skupina)
9. $P_{f(15-49)}$ – broj ženskog stanovništva starosti 15 – 49 godina (ženski fertilni kontingent)
10. $P_{(65+)}$ – broj stanovnika starih 65 i više godina (staro stanovništvo)
11. P_{stud} – broj studenata
12. P_{oIII} – broj stanovnika s tercijarnom obrazovanošću
13. $N_{\square}$ – prosječni broj živorođenih (najmanje u vremenskom nizu: od $n - 5$ do $n + 5$, gdje je n referentna godina popisa)
14. $M_{\square}$ – prosječni broj umrlih (najmanje u vremenskom nizu: od $n - 5$ do $n + 5$, gdje je n referentna godina popisa)
15. N_{pj} – ukupni broj prostornih jedinica (naselje, grad/općina, županija...).

Demografski indeks iskazujemo formulom:

⁸² Vidi 2. poglavlje

$$i_{dem} = i_{pn} / p_{(n-1)} \times p_{(0-14)} \times p'f_{(20-29)} \times i_v$$

Četiri su komponente demografskog indeksa:

i) Koeficijent dinamike – odnosi se na relativnu promjenu (kvocijent) broja stanovništva dvaju uzasotopnih popisa.

$$i_{pn} / p_{(n-1)} = \frac{P_n}{P_{(n-1)}};$$

ii) Udio mladog stanovništva predfertilne dobi u ukupnoj populaciji

$$p_{(0-14)} = \frac{P_{(0-14)}}{P} \times 100;$$

iii) Udio ženskog stanovništva u dobi 20-29 godina u ukupnoj ženskoj populaciji. Ta je komponenta najvažnija odrednica demografskog potencijala stanovništva nekog prostora.

$$p'f_{(20-29)} = \frac{P'f_{(20-29)}}{P'} \times 100;$$

iv) Indeks vitaliteta iskazan je prema formuli Veyret-Vernera:

$$i_v = \frac{f \times p_{(20-29)}}{m \times i_s} \text{ gdje su}$$

f – opća stopa (ženskog) fertiliteta

m – opća stopa mortaliteta

p(20-39) udio mlađeg zrelog stanovništva u ukupnoj populaciji

i_s – indeks starosti

Indeks vitaliteta formuliran je tako da sadrži elemente prirodnog kretanja i dobnog sastava stanovništva⁸³.

Druga sastavnica indeksa demografskih resursa, indeks obrazovanosti (i_o) je jednostavnija. Za izračun se koriste četiri varijable, a pokazana su obilježja dosegnutog stupnja obrazovanosti, te naznake budućih proporcija najobrazovanijeg kontingenta stanovništva.

$$i_o = p_{oIII} \times S_s$$

⁸³ Vidi u Nejašmić, Mišetić (2010), str. 54.

p_{oIII} - Udio stanovništva tercijarne obrazovanosti u populaciji staroj 25 i više godina koji nam govori o raspoloživim „ljudskim resursima“, odnosno o mogućim (stvarnim) pokretačima i nositeljima razvoja nekog područja.

s_s - Stopa iskorištenosti studentskog kontingenta koja pokazuje potencijalni „ljudski resurs“. Govori o nam o mogućoj supstituciji, jačanju ili slabljenju udjela najobrazovanijeg stanovništva. Izračunava se kao $s_s = \frac{P_{stud}}{P(20-24)} \times 100$.

Zbog izrazite prostorne heterogenosti demografskih obilježja, kako strukturnih tako i dinamičkih vrijednosti pokazatelja mogu zauzeti široki raspon. Stoga ih je uputno svrstati u šest razreda.

Tablica 111. Tipologija prostornih jedinica prema indeksu demografskih resursa (i_{der})

Oznaka tipa	Tip	Obilježje	i_{der}
A	izrazito povoljni demografski resursi	izrazito dobra demografska obilježja i potencijali, vrlo visoka razina obrazovanosti	> 80,0
B	povoljni demografski resursi	vrlo dobra demografska obilježja i potencijali, visoka razina obrazovanosti	40,1 – 80,0
C	dobri demografski resursi	pretežito dobra demografska obilježja i potencijali, uglavnom dobra razina obrazovanosti	20,1 – 40,0
D	slabi demografski resursi	donekle dobra demografska obilježja i potencijali, uglavnom niska razina obrazovanosti	10,1 – 20,0
E	vrlo slabi demografski resursi	vrlo slaba demografska obilježja i potencijali, uglavnom vrlo niska razina obrazovanosti	5,1 – 10,0
F	Izrazito slabi demografski resursi	izrazito slaba demografska obilježja i potencijali, izrazito niska razina obrazovanosti	≤ 5,0

Izvor: Nejašmić, Toskić, Mišetić (2009)

Izračivači SRR mogu računati ovaj indeks za popise stanovništva 2001. i 2011. godine i razmatrajući promjene pojedinih komponenti i/ili promjene samog indeksa izdvajati skupine JLS s podjednakim vrijednostima. Tako mogu izdvajati područja koja su posebna po svom nepovoljnom ili čak alarmantnom demografskom stanju i zahtijevaju posebne razvojne mjere. Područje izdvojeno na taj način može ali i ne mora biti prostorno zaokruženo (ne mora se raditi samo o jednom dijelu Hrvatske). Ono se može sastojati od više manjih razdvojenih područja koje treba zajedno tretirati kao područje s demografskim posebnostima

Pokazatelji pritiska na okoliš

Pritisci na okoliš mogu se mjeriti i procjenjivati neoposredno i posredno. Mjeriti neposredno znači odabrati mjesto u prostoru i na njemu kontinuirano ili u pojedinim trenucima mjeriti prisustvo i koncentracije određenih onečišćujućih tvari. Tako se već za nekoliko mjeseci može ustanoviti opterećenje odabranog mjesta i njegove bliže okoline. Izabere li se više mjesta i uspostavi mreža stanica s odgovarajućim mjernim instrumentima, opterećenje okoliša se može pratiti i u regionalnim pa i u nacionalnim razmjerima, pri čemu se može pratiti opterećenje zraka, tla, mora, vodotokova i podzemnih voda, radijacija itd. Pokazatelji koji se izračunavaju na osnovi tako prikupljenih podataka (na primjer, mgSO_2/m^3 i sl.), egzaktni su, pokazuju eventualno

prekoračenje dozvoljenih granica onečišćenja i mogu neposredno uputiti nositelja razvojne politike na mjere koje treba poduzeti. Manjkavost neposrednih mjerenja je u tome što pokazuju samo ono što se mjeri ciljano pa neka onečišćenja mogu promaći. Sustavi mjernih stanica koji zadovoljavajuće pokrivaju promatrano područje i mjere sva relevantna onečišćenja su, uz to, vrlo skupi pa se uvijek nameće pitanje da li su ulaganja vrijedna dobivenih podataka i informacija.

Posredne procjene pritiska na okoliš oslanjaju se na ekonomske podatke koji su u ovu svrhu značajno manje pouzdani od prirodoznanstvenih ali se lako prikupljaju, agregiraju i dezagregiraju i omogućuju kontinuirano praćenje pritiska na razini JLS, time i na regionalnoj i nacionalnoj razini. Pritisak se može procjenjivati na osnovi poslovnih prihoda poslovnih subjekata koja proizvode i troše resurse na području JLS. Pregledom strukture gospodarstva promatrane JLS mogu se izdvojiti sektori koji svojim djelovanjem opterećuju okoliš i zatim procjenjivati opterećenje okoliša pokazateljem **PP/pov** gdje je

PP - zbroj poslovnih prihoda izdvojenih poslovnih subjekata na području JLS, a

pov - površina JLS u km²

Ovaj pokazatelj može zauzimati različite vrijednosti ovisno o kretanju poslovnih prihoda (površina JLS je stalna). Rast vrijednosti pokazatelja u nekom razdoblju upućuje da se na području JLS pokreće i održava sve više proizvodnih ili infrastrukturnih djelatnosti i da je okoliš time sve opterećeniji. Kao i većina ekonomskih pokazatelja i ovaj ovisi o samom poslovanju i može uputiti na krive zaključke ukoliko poslovanje nije uspješno. Poslovni subjekti, naime, mogu koristiti lokalne resurse i proizvesti značajne količine proizvoda koje će samo dijelom prodati. Prihodi će tako biti mali, a vrijednost pokazatelja niska što će pružiti krivu sliku o maloj opterećenosti okoliša.

Umjesto površine JLS u nazivnik ovog pokazatelja može se staviti gustoća naseljenosti (na raspolaganju su popisi stanovništva 2001. i 2011.) i tako dobiti pokazatelj **PP/stan/pov** gdje je

PP - zbroj poslovnih prihoda izdvojenih poslovnih subjekata na području JLS, a

stan/pov – broj stanovnika JLS po km²

Ovaj pokazatelj može upozoriti da pritisak na okoliš u dvije JLS može biti jednak ali da u JLS s većom gustoćom stanovništva može biti kudikamo štetniji. Iskazani zajedno ova dva pokazatelja mogu posredno pokazati pritisak na okoliš promatrane JLS i kvalitetu života u njoj. U vremenima krize treba ih uzimati s rezervom, ali ne treba zanemariti da se korištenjem podataka agencije FINA mogu računati za općine i gradove, a time i za županije, statističke regije i cijelu zemlju. Kako FINA objavljuje godišnje izvještaje pokazatelji se mogu računati jednom godišnje i/ili u nekom dužem razdoblju. Time su omogućene usporedbe i grupiranje JLS pa i izdvajanje područja s posebnostima u pogledu onečišćavanja okoliša. Troškovi takve analize zanemarivi su u uspoređenju s troškovima sustava mjernih stanica.

Izdaci za okoliš

Razvijenost JLS i uvjeti života u njoj mogu se uz ostale pokazatelje ocijeniti i stupnjem brige za okoliš pri čemu se briga koju okolišu posvećuju gospodarstvenici može promatrati odvojeno od brige koju posvećuje lokalna samouprava. U tu svrhu mogu se iskoristiti podaci o izdacima za zaštitu okoliša i uobličiti četiri pokazatelja slična prethodnima. Uzmemo li se u obzir izdaci poslovnih subjekata može se uobličiti pokazatelj **Ipos/pov** gdje je

Ipos – izdaci poslovnih subjekata u JLS za zaštitu okoliša, a

pov - površina JLS u km²

Viša vrijednost pokazatelja pokazat će veću brigu poslovnih subjekata za okoliš i uvijek ju treba uspoređivati s vrijednošću pokazatelja PP/pov jer će se tako vidjeti da li poslovni subjekti koji opterećuju u okoliš ulažu i u njegovu zaštitu. Pokazatelj se može uobličiti i kao **Ipos/stan/pov** gdje je

Ipos – izdaci poslovnih subjekata u JLS za zaštitu okoliša, a

stan/pov – broj stanovnika JLS po km²

Razmatran zajedno s prethodnim ovaj pokazatelj će pokazati da li poslovni subjekti vode računa i o stanovništvu JLS. Viša vrijednost pokazatelja u nekoj JLS upućivat će da gospodarstvenici brinu o osnovnim životnim uvjetima više od gospodarstvenika u JLS s nižom vrijednošću pokazatelja.

Izdatke za zaštitu okoliša ima i gradska/općinska uprava tako da se mogu uobličiti pokazatelji **Ijls/pov** i **Ijls/stan/pov** gdje su

Ijls – proračunski izdaci JLS za zaštitu okoliša

pov - površina JLS u km²

stan/pov – broj stanovnika JLS po km²

Više vrijednosti obaju pokazatelja ukazat će na brigu JLS o okolišu. Uspoređeni s pokazateljima koji se računaju na osnovi podataka poslovnih subjekata odrazit će i stupanj suradnje JLS s lokalnim gospodarstvom. Ako vrijednosti pokazatelja poslovnih subjekata u promatranom razdoblju rastu kao i vrijednosti pokazatelja JLS, suradnja je očito sve bolja.

Navedeni pokazatelji omogućuju i uočavanje pa i grupiranje JLS u četiri skupine:

- JLS u kojima se okoliš opterećuje ali se i ulaže u njegovu zaštitu
- JLS u kojima se okoliš opterećuje ali se ne ulaže u zaštitu
- JLS u kojima se okoliš ne opterećuje ali se svejedno ulaže u zaštitu, i
- JLS u kojima se okoliš ne opterećuje a ne ulaže se ni u zaštitu

Izrađivači SRR trebaju imati u vidu da ovakvo grupiranje redovno korelira s ostalim razvojnim pokazateljima. JLS koje opterećuju okoliš i brinu o njemu redovnu su pri vrhu rang liste razvijenosti, dok su JLS u kojima se okoliš niti opterećuje niti štiti redovnu pri dnu⁸⁴. Jedan od očitih razloga zbog kojeg se resursi ne koriste, a okoliš ne opterećuje je mali (i opadajući) broj stanovnika i nepovoljna dobna struktura. Demografski, ekonomski i okolišni pokazatelji čine tako konzistentni skup pokazatelja koji neposredno ukazuju na područja Republike Hrvatske koji trebaju posebne razvojne mjere koja se očekuju s upravnih razina viših od lokalne.

Kako su podaci potrebni za ove pokazatelje dostupni godišnje (osim, nažalost, podataka o stanovništvu koji se prikupljaju svakih deset godina) i na razini JLS moguće su i usporedbe s hrvatskim prosjekom i uvid u u odstupanja pojedinih JLS od prosjeka. To vrijedi za sve navedene pokazatelje jer se podaci o prihodima, izdacima, stanovništvu i površinama JLS mogu zbrajati i tako izvesti pokazatelji kao što je na primjer **Ijls/pov / Ihr/pov hr** gdje su

⁸⁴ Ove ocjene zasnovane su na nalazima već spomenute studije Ekonomsko-socijalna analiza mora i obale RH - nacrt izvješća, Ekonomski Institut Zagreb i Ekonomski fakultet u Splitu, 2014.

Ihr – zbroj proračunskih izdataka u RH za zaštitu okoliša

Pov hr – površina RH u km²

Ijls – proračunski izdaci JLS za zaštitu okoliša

pov - površina JLS u km²

Ovako uobličeni pokazatelj može se računati za svaku od 556 jedinica lokalne samouprave u Hrvatskoj. Matematički je određen u intervalu od 0 (JLS ne ulaže u zaštitu) do **pov hr/pov** (u Hrvatskoj se ulaže samo u jednu JLS). Vrijednost pokazatelja od 1 znači da je promatrana JLS na hrvatskom prosjeku. Ovako uobličeni pokazatelji uobičajeni su u regionalnoj analizi i izrađivači SRR se upućuju da ih koriste.⁸⁵

Prikazani pokazatelji mogu poslužiti kao obrazac za oblikovanje daljnjih okolišnih pokazatelja. Na primjer:

- ukupne investicije u zaštitu okoliša u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u razdoblju 2008.-2011.
- tekući izdaci u zaštitu okoliša u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u razdoblju 2008.-2011.
- investicije u zaštitu okoliša i tekući izdaci u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u razdoblju 2008.-2011.
- investicije i tekući izdaci u zaštitu okoliša po stanovniku u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u razdoblju 2008.-2011.
- investicije i tekući izdaci u zaštitu okoliša po zaposlenom u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u razdoblju 2008.-2011.
- udio investicija u zaštitu zraka i klime u ukupnim investicijama u zaštitu okoliša u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u razdoblju 2008.-2011.
- udio investicija u otpadne vode u ukupnim investicijama u zaštitu okoliša u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u razdoblju 2008.-2011.
- udio investicija u gospodarenje otpadom u ukupnim investicijama u zaštitu okoliša u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u razdoblju 2008.-2011.
- udio investicija u zaštitu tla, otpadnih voda u ukupnim investicijama u zaštitu okoliša u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u razdoblju 2008.-2011.
- prijavljeni neopasni proizvodni otpad u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u izabranim godinama
- neopasni proizvodni otpad po zaposlenom u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u izabranim godinama
- proizvodni opasni otpad u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u izabranim godinama
- opasni otpad po zaposlenom u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u izabranim godinama
- komunalni otpad u RH, NUTS 2 i NUTS 3 u 2011. godini

⁸⁵ Vidi poglavlje 4.

Ovi pokazatelji mogu poslužiti izrađivačima SRR i ŽRS ne samo kao korektiv nego i kao razvojno usmjerenje. Na nacionalnoj razini poslužit će prvenstveno u izradi strateških dokumenata zaštite okoliša, a ne strategije regionalnog razvoja. U županijama međutim, mogu poslužiti i kao razvojni pokazatelji. Pokaže li analiza da je okoliš županije opterećen, mjere kojima će se poticati gospodarstvo morat će se usredotočiti na sektore, odnosno tehnologije koji će odteretiti okoliš, a ipak omogućiti gospodarski rast. Ovaj, samo naizgled kontradiktorni zahtjev sastavni je dio svih suvremenih razvojnih strategija i izrađivači ŽRS ga moraju imati u vidu.

Stanje prirodnih resursa

Stanje prirodnih resursa može se pratiti upotrebom pokazatelja koje koristi UNDP u svojoj godišnjoj publikaciji *Izvješća o društvenom razvoju*. Publikacija se objavljuje već dvadesetak godina u četrdesetak zemalja, a redovno, i uvijek isto posljednje poglavlje sadržava kompozitni pokazatelj društvenog razvoja (human development index – pokazatelj društvenog razvoja). Sastavljen je od niza skupina pokazatelja među kojima je i ona o stanju ljudskih resursa. UNDP svake godine izračunava i prezentira slijedeće :

- oranice i trajni nasadi (% od ukupnog kopna)
- travnate površine (% od ukupnog kopna)
- šumski fond (% od ukupnog kopna)
- navodnjavane površine
- obnovljivi izvori vode po stanovniku
- godišnje zahvaćene vode

Prednost ovih pokazatelja (za razliku od, na primjer, ekonomskih) je kontinuitet i robustnost jer unatoč promjenama načina prikupljanja podataka i uvođenja nove klasifikacije djelatnosti, Državni zavod za statistiku već preko dvadeset godina uspijeva prikupiti sve potrebne podatke. Pokazatelji tako pokazuju dugoročna kretanja što je prilikom analize korištenja prirodnih resursa izuzetno važno⁸⁶. Kako UNDP povremeno objavljuje i svodne izvještaje, svakih nekoliko godina na jednom mjestu je moguće naći rang liste zemalja prema vrijednosti pokazatelja društvenog razvoja i tako usporediti Hrvatsku sa zemljama EU i zemljama s ostalih kontinenata.⁸⁷

Geomorfološki pokazatelji

Geomorfološke značajke gradova i općina mogu biti jedan od pokazatelja nužnih za utvrđivanje njihovih razvojnih obilježja. Reljef označava dinamičku, ali i čvrstu međuvezu litosfere, pedosfere, atmosfere, hidrosfere i biosfere (Bognar, 1990). Reljef stoga ima „ključnu ulogu u interpretaciji prostora i načina njegova iskorištavanja“.

Jedna od praktičnih geoekoloških metoda pogodnih za planiranje optimalnog gospodarenja prostorom je geo ekološko vrednovanje prirodnog okoliša. Cilj metode je utvrditi pogodnosti i ograničenja prostora za određenu aktivnost. Geoekološko vrednovanje okoliša danas je široko prihvaćeno i ima više metoda. Koja će se primijeniti, ovisi o tipu korištenja prostora. Planiranje i upravljanje određenim prostorom treba se temeljiti na dobrom poznavanju i prirodnog okoliša i načina njegova potencijalnog

⁸⁶ Pokazatelji su detaljno prikazani u svim godišnjim izdanjima. Vidi na primjer Starc, N. (ed.): Human Development Report Croatia 2001, UNDP, Zagreb 2001

⁸⁷ <http://hdr.undp.org/en/countries>

korištenja. Zadaća vrednovanja je definirati zahtjeve planiranog oblika korištenja, te na temelju toga odrediti stupanj pogodnosti i eventualna ograničenja. Vrijednost reljefa se pri tom određuje na temelju njegove **fizičke pogodnosti, estetske vrijednosti i dostupnosti**.

Za ocjenu fizičke pogodnosti reljefa koriste se podaci visini i obliku, nagibu i mobilnosti padina. Pod estetskom vrijednošću podrazumijeva se atraktivnost određenog reljefnog oblika (što ovdje nije toliko relevantno). Treći pokazatelj vrijednosti prostora je njegova dostupnost. Razlikuje se "vanjska" i "unutrašnja". "Vanjska" dostupnost označava udaljenost određenog mjesta od područja veće koncentracije stanovništva (gradovi). Pri ocjeni vanjske dostupnosti, u obzir se, uz udaljenost, uzima i procjena kvalitete postojeće prometne infrastrukture. "Unutrašnja" dostupnost označava stupanj povezanosti određenih točaka unutar analiziranog područja.

Prilikom formuliranja pokazatelja koji bi uzeo u obzir i geomorfološke značajke određenog područja potrebno je odrediti postojeće kategorije reljefa, te njegov pozitivan i/ili negativan utjecaj na sadašnji i budući razvoj naseljenosti i/ili određene ekonomske aktivnosti. Pritom se može primijeniti metoda relativnog vrednovanja reljefa (Bognar, 1990; Mamut, 2002).

Osnovna postavka u relativnom vrednovanju reljefa je da s aspekta stanovanja i življenja, područja najmanjih nagiba, najmanje visine, najmanje vertikalne raščlanjenosti i stabilnih padina vrijede najviše (Bognar, 1990). S obzirom na vertikalnu raščlanjenost (energija reljefa) Bognar razlikuje 6 kategorija reljefa: zaravnjen reljef (do 10 m/km²), slabo raščlanjene ravnice (10-40 m/km²), slabo raščlanjen reljef (40-60 m/km²), umjereno raščlanjen reljef (60-100 m/km²), raščlanjen reljef (100-300 m/km²) i izrazito raščlanjen reljef (više od 300 m/km²).

Postoje i različite kategorije nagiba i u okviru vrednovanja im treba pokloniti posebnu pažnju: 0-2° ravnice (vrlo povoljne za gradnju), 2-5° blago nagnuti teren (povoljan za gradnju), 5-12° nagnut teren (povoljne za gradnju s uređenjem), 12-32° znatno nagnuti teren (nepovoljan, koristiv samo uz značajne zahvate) i iznad 32° vrlo strme padine (nepodesne za gradnju). Padine se u pravilu kategoriziraju u stabilne, potencijalno mobilne i mobilne.

S obzirom na nadmorsku visinu razlikuju se nizine (0-200 m), pobrđa/brda (200-500 m) i planine (iznad 500 m). Godine 2011. 95 posto stanovništva Hrvatske živjelo je do 400 m nadmorske visine. Od 400 do 500 m živjelo je 1,2 posto stanovništva, od 500 do 600 m 0,9 posto, od 600 do 700 0,3 posto i iznad 700 m 0,5 posto stanovništva. Iste je godine 71.751 stanovnik živio iznad 500 m nadmorske visine i to u 61 gradu/općini.

Jedina geomorfološka značajka poznata u svim gradovima/općinama RH je nadmorska visina. Ostale geomorfološke značajke su negdje poznate a negdje nisu pa bi prvi korak u formuliranju odgovarajućeg geomorfološkog indeksa trebao biti izbor odgovarajućih gradova/općina. Prvo bi trebalo obuhvatiti gradove/općine u kojima je značajan udio stanovnika koji živi na nadmorskim visinama iznad 500 m. Korisno je vidjeti koji su to gradovi/općine i koja je razina njihove razvijenosti jer to može pojednostavniti njihovu kategorizaciju u odgovarajuću skupinu posebno izdvojenih područja. Prikazani su u Tablici 112⁸⁸.

⁸⁸ Tablica s vrijednostima pokazatelja od kojih se sastavlja kompozitni Indeks razvijenosti navedena je u Prilogu

Tablica 112. Gradovi/općine sa stanovništvom iznad 500 m n.v.

Grad/općina	Županija	Udio stanovništva iznad 500 m n.v.	Indeks razvijenosti	Skupina
JASTREBARSKO	Zagrebačka	0,1	104,3	4
OTOK	Splitsko-dalmatinska	0,1	63,6	2
KLINČA SELA	Zagrebačka	0,1	94,9	3
PODGORA	Splitsko-dalmatinska	0,1	103,1	4
VELIKA	Požeško-slavonska	0,2	6509	2
PAKRAC	Požeško-slavonska	0,2	68,9	2
SPLIT	Splitsko-dalmatinska	0,2	105,4	4
KRAŠIĆ	Zagrebačka	0,4	76,2	3
DRNIŠ	Šibensko-kninska	0,6	74,3	2
SINJ	Splitsko-dalmatinska	0,7	81,4	3
STUBIČKE TOPLICE	Krapinsko-zagorska	0,8	102,3	4
KONAVLE	Dubrovačko-neretvanska	0,9	105,3	4
OZALJ	Karlovačka	2,0	75,1	3
SAMOBOR	Zagrebačka	2,1	120,6	4
NOVI VINODOLSKI	Primorsko-goranska	2,4	118,1	4
KNIN	Šibensko-kninska	3,0	69,4	2
BAKAR	Primorsko-goranska	3,8	120,7	4
RUŽIĆ	Šibensko-kninska	4,7	64,9	2
OMIŠ	Splitsko-dalmatinska	5,6	87,8	3
OGULIN	Karlovačka	6,0	89,7	3
MOŠĆENIČKA DRAGA	Primorsko-goranska	6,0	116,3	4
MATULJI	Primorsko-goranska	6,1	111,9	4
JOSIPDOL	Karlovačka	6,3	66,6	2
ZAGVOZD	Splitsko-dalmatinska	6,5	60,3	2
KARLOBAG	Ličko-senjska	7,7	111,9	4
LOVRAN	Primorsko-goranska	8,2	121,1	4
TRILJ	Splitsko-dalmatinska	8,5	62,2	2
HRVACE	Splitsko-dalmatinska	8,8	68,1	2
OTOČAC	Ličko-senjska	12,2	71,2	2
SENJ	Ličko-senjska	14,4	89,4	3
IMOTSKI	Splitsko-dalmatinska	15,8	73,5	2
VRGORAC	Splitsko-dalmatinska	16,1	79,5	3
OPATIJA	Primorsko-goranska	16,6	131,6	5
VRBOVSKO	Primorsko-goranska	17,0	84,4	3
VRLIKA	Splitsko-dalmatinska	17,5	65,3	2
LUPOGLAV	Istarska	23,7	100,1	4
ŽUMBERAK	Zagrebačka	35,3	62,7	2
MUĆ	Splitsko-dalmatinska	35,3	72,2	2
LOKVIČIĆI	Splitsko-dalmatinska	45,5	47,3	1
CISTA PROVO	Splitsko-dalmatinska	45,8	52,0	2
PROLOŽAC	Splitsko-dalmatinska	51,7	51,1	2
BRINJE	Ličko-senjska	53,4	60,4	2
BROD MORAVICE	Primorsko-goranska	69,2	91,8	3
PERUŠIĆ	Ličko-senjska	76,3	86,7	3
LOVREĆ	Splitsko-dalmatinska	81,1	54,3	2
SABORSKO	Karlovačka	84,2	51,6	2
LANIŠĆE	Istarska	84,2	96,5	3
GRAČAC	Zadarska	84,3	58,2	2
PLITVIČKA JEZERA	Ličko-senjska	84,8	78,7	3

DELNICE	Primorsko-goranska	88,6	102,8	4
ČABAR	Primorsko-goranska	93,5	91,6	3
SKRAD	Primorsko-goranska	96,0	103,7	4
KLANA	Primorsko-goranska	97,0	103,1	4
DONJI LAPAC	Ličko-senjska	99,6	44,9	1
FUŽINE	Primorsko-goranska	100,0	111,5	4
LOKVE	Primorsko-goranska	100,0	108,1	4
MRKOPALJ	Primorsko-goranska	100,0	97,4	3
RAVNA GORA	Primorsko-goranska	100,0	97,2	3
GOSPIĆ	Ličko-senjska	100,0	88,7	3
LOVINAC	Ličko-senjska	100,0	91,4	3
UDBINA	Ličko-senjska	100,0	65,3	2
VRHOVINE	Ličko-senjska	100,0	46,5	1

8.2. Razvojni pokazatelji

Nakon što su primjenom pokazatelja izdvajanja određena područja u kojima treba provoditi posebne razvojne mjere, potrebno je odrediti i razvojne pokazatelje koji će ukazivati na razvojne pomake koji se tamo želi potaći. Ovi pokazatelji su najvažniji alat nositelja razvojne politike jer se prijedlozi mjera mogu simulirati i predviđati na osnovi raznih pretpostavki ali se njihova stvarna učinkovitost vidi tek u provedbi. Idealni razvojni pokazatelj je onaj koji će ukazati na pomake koji se mogu pripisati razvojnim mjerama i razlučiti ih od pomaka i promjena koje bi se dogodile i bez mjera ili su izazvane nepredviđenim promjenama u okruženju područja. Izrađivači SRR ne trebaju očekivati da će u hrvatskoj razvojnoj praksi moći formulirati, a kamoli testirati idealne pokazatelje ali mogu računati na niz izvedivih i posve upotrebljivih pokazatelja koji će im potvrditi ili opovrgnuti korisnost mjera koje poduzimaju. Razvojne pokazatelje koji im stoje na raspolaganju mogu se podijeliti na službene i neslužbene, ekonomske i društvene, jednostavne i kompozitne, komparativno statičke i i dinamičke i tako dalje. Pokazatelj koji prvo treba razmotriti svakako je već spominjani indeks razvijenosti.

8.2.1. Indeks razvijenosti

Indeks razvijenosti jedini je službeni pokazatelj⁸⁹ koji se izračunava za svaki grad, općinu i županiju kako bi ih se moglo rangirati i grupirati Najnovije vrijednosti indeksa i skupine gradova /općina i županija koje se prema njima formiraju prikazane su u prethodnim poglavljima⁹⁰. Indeks se izračunava na osnovi pet pokazatelja koji se standardiziraju, odmjeravaju prema prosjeku HR i ponderiraju. To su:

- stopa nezaposlenosti (nezaposleni/zaposleni + nezaposleni), ponder 30%
- dohodak po stanovniku (ukupni oporezivi dohodak/stanovništvo), ponder 25%
- proračunski prihodi po stanovniku (proračunski prihodi/stanovništvo), ponder 15%
- opće kretanje stanovništva (stanovništvo, popis 2011 / stanovništvo, popis 2001), ponder 15%

⁸⁹ Već spomenuta Uredba o izračunu indeksa razvijenosti (NN 63/10 i 158/13), Korištenje indeksa uređeno je člancima 32-35 i Člankom 37. Zakona o regionalnoj razvoju (NN 147/14)

⁹⁰ Poglavlja 2.6. i 2.10. koja obrađuju Zakon o regionalnom razvoju i poglavlje 4.1.1. Gospodarsko stanje i trendovi

- stopa obrazovanosti (stanovništvo dobne skupine 16-65 godina koje je završilo barem srednju školu / stanovništvo dobne skupine 16-65 godina), ponder 15%

Indeks razvijenosti je osnovni pokazatelj o kojem izrađivači SRR moraju voditi računa ali pri tom ne smiju gubiti iz vida da rezultati mogu i krivo ocrtati razvoj pojedinih JLS. Dok stopa nezaposlenosti dobro ukazuje na problem nezaposlenosti koji se u krizi osjeća u gotovo svim JLS (u upotrebi je inače i omjer nezaposleni/zaposleni), pokazatelj dohotka po stanovniku može zavarati jer može porasti ne zato što je ostvareno više dohotka već zato što se smanjilo stanovništvo. Kako u krizi iz JLS u pravilu odlaze nezaposleni a ne zaposleni, dohodak koji zaposleni i dalje ostvaruju ostati će jednak ili će sporije opadati od stanovništva. Pokazatelj će tako rasti i dovesti do prividno kontradiktorne situacije u kojoj je stopa nezaposlenosti sve veća (to jest sve nepovoljnija) a pokazatelj dohotka po stanovniku sve povoljniji. Kontradikciji može dodopriniti i pokazatelj proračunskih prihoda koji ne moraju značajno opasti jer dobrim dijelom ovise o kretanju dohotka ali će zbog smanjenog stanovništva, per capita biti veći. Ove poteškoće u interpretaciji indeksa nastaju prvenstveno zbog krize koju hrvatsko gospodarstvo trpi od 2008. godine na ovamo. Da su gospodarski i demografski trendovi uzlazni ili barem stagnanti, interpretacija bi bila vjerodostojnija.

Procjene razvijenosti na osnovi jedinog službenog indeksa donekle su upitne i zbog samih podataka. Financijski podaci se objavljuju jednom godišnje, podaci o nezaposlenosti polugodišnje, a najviše korišteni podatak, onaj o stanovništvu svakih deset godina. Hrvatska nema i još dugo neće imati registar stanovništva prema kojem bi se svake godine znalo koliko nas ima tako da se ovaj indeks, a i cijela regionalna analiza zasniva na podatku koji je već 2-3 godine nakon popisa zastario. Pokazatelj o općem kretanju stanovništva koji pokazuje omjer stanovništva prije 3 godine i stanovništva prije 13, očito treba uzimati s rezervom. Izrađivači SRR se upućuju da prilikom daljnjeg određivanja područja s posebnostima koriste podatke o natalitetu i mortalitetu koji se mogu prikupiti po JLS i da uz to pokušaju procijeniti mehaničko kretanje to jest imigraciju u promatrane gradove i općine i, što je češće i obimnije, emigraciju iz njih.

Izbor pokazatelja koji se agregiraju u Indeks razvijenosti pokazuje da su ove poteškoće uzimane u obzir i da bi se mogao uobličiti i bolji kompozitni pokazatelj ali da ga, zbog nedostatka i/ili diskontinuiteta podataka ne bi bilo moguće izračunavati u iole dužem razdoblju. Kako će se prema odredbama Zakona o regionalnom razvoju indeks koristiti krajem razdoblja od 5 godina (Čl. 33. (2)) prilikom interpretacije rezultata treba uzimati u obzir objektivne manjkavosti. Uz njega, naravno, treba koristiti i druge pokazatelje.

8.2.2. Pokazatelji za praćenje provedbe županijskih razvojnih strategija i Strategije regionalnog razvoja RH

Kako regionalni razvoj treba planirati i prostorno i sektorski i kako nositelji regionalne razvojne politike djeluju na nacionalnoj (NUTS 1) i županijskoj (NUTS 3) razini i na razini gradova i općina (LAU 2), mnogi pokazatelji se mogu koristiti i za potrebe izdvajanja potpomognutih odnosno posebnih područja i za potrebe praćenja učinaka razvojnih mjera. Štoviše, mnogi pokazatelji mogu biti jednako korisni i indikativni na više upravnih razina. Problem su, kao što je već više puta naglašeno, podaci koji mogu biti nepotpuni, diskontinuirani zbog promjena načina prikupljanja ili teško dostupni jer su razasuti po komunalnim poduzećima općina, gradova i županija, javnim poduzećima na nacionalnoj razini i pojedinim tijelima državne uprave. Izrađivači SRR će tako baratati s premalo podataka što znači da se neki potencijalno korisni pokazatelji neće moći koristiti. Prostorna i strukturna dimenzija razvoja koje SRR mora objediniti upućuje na podjelu pokazatelja po sektorima pri čemu se mora voditi računa o prostornoj dimenziji to jest na kojim upravnim razinama se mogu izračunavati i koristiti. Ovdje je izdvojeno 8 skupina pokazatelja koji obrađuju gospodarstvo, stanovništvo, obrazovanje, kulturu i umjetnost,

socijalnu skrb, zdravstvo i stanovanje. Podebljani su oni pokazatelji koji su posebno značajni za praćenje učinaka mjera i na nacionalnoj i na regionalnoj (NUTS 3) razini.

i) pokazatelji gospodarskog stanja i kretanja, zaposlenosti, ljudskih resursa, regionalne gospodarske strukture i konkurentnosti

- **bruto domaći proizvod po stanovniku, 2008., 2009, 2010. i 2011.**
- bruto domaći proizvod po stanovniku, 2008., 2009, 2010. i 2011. (RH=100)
- udio BDP-a po županiji (RH=100), 2008., 2009., 2010. i 2011.
- proizvodnost rada (BDP po zaposlenom), 2008., 2009, 2010. i 2011.
- proizvodnost rada (BDP po zaposlenom), 2008., 2009, 2010. i 2011. (RH=100)
- indeksi promjene proizvodnosti rada (nominalno), 2008., 2011.(2008=100)
- **ostvarene investicije u novu dugotrajnu imovinu, (mil. kn), 2008., 2009., 2010. i 2011.**
- **struktura ostvarenih investicija u novu dugotrajnu imovinu (%), 2008., 2009., 2010. i 2011.**
- udio investicija u novu dugotrajnu imovinu u BDP-u, 2008., 2009., 2010. i 2011.
- ostvarene investicije po zaposlenom, 2008., 2009., 2010. i 2011.
- ostvarene investicije po zaposlenom, (RH=100), 2008., 2009., 2010. i 2011.
- **regionalna struktura BDV-a po djelatnostima NKD-a, 2011.**
- **regionalna struktura BDV-a po djelatnostima NKD-a, 2008.**
- indeksi specijalizacije prema djelatnostima NKD-a (NKD 2007), 2011.
- indeksi specijalizacije prema djelatnostima NKD-a (NKD 2007), 2008.
- indeksi specijalizacije prema djelatnostima NKD-a (NKD 2007), 2001.
- **regionalni indeks konkurentnosti, 2007., 2010. i 2013., (redosljed prema rangu 2013.)**
- izravna strana ulaganja (mil. eura), 2001.-2013.
- broj poduzeća u djelatnosti informacijske i komunikacijske tehnologije, 2008., 2009., 2010., 2011. i 2013.
- poduzeća u djelatnosti informacijske i komunikacijske tehnologije (RH=100), 2008., 2009., 2010., 2011. i 2013.
- broj zaposlenih u poduzećima djelatnosti informacijske i komunikacijske tehnologije, 2008., 2009., 2010., 2011. i 2013.
- zaposleni u poduzećima djelatnosti informacijske i komunikacijske tehnologije (RH=100), 2008., 2009., 2010., 2011. i 2013.
- prihod poduzeća djelatnosti informacijske i komunikacijske tehnologije (mil. kn), 2008., 2009., 2010., 2011. i 2013.

- prihod poduzeća djelatnosti informacijske i komunikacijske tehnologije (RH=100), 2008., 2009., 2010., 2011. i 2013.
- **prosječni neto dohodak po stanovniku, 2008., 2009., 2010., 2011., 2013.**
- broj poduzeća na 1000 stanovnika, 2008., 2009., 2010., 2011., 2013.
- broj poduzeća na 1000 stanovnika (RH=100), 2008., 2009., 2010., 2011., 2013.
- broj poduzeća na km², 2008., 2009., 2010., 2011., 2013.
- broj poduzeća na km² (RH=100), 2008., 2009., 2010., 2011., 2012., 2013.
- prihodi poduzeća po zaposlenom (kn), 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013.
- prihodi poduzeća po zaposlenom (RH=100), 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013.
- gospodarska infrastruktura (slobodne i poduzetničke zone, parkovi, poduzetnički inkubatori, razvojne agencije, poduzetnički centri) po županijama i statističkim regijama
- **izvoz poduzeća po županijama (udio u RH, %), 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013.**
- koeficijenti pokrivenosti uvoza izvozom, 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013.
- investicije po poduzeću (kn), 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013.
- investicije po poduzeću (RH=100), 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013.
- investicije po zaposlenom (kn), 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013.
- investicije po zaposlenom (RH=100), 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013.
- prosječne neto plaće (kn) isplaćene kod poduzetnika, 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013.
- prosječne neto plaće (RH=100) isplaćene kod poduzetnika, 2008., 2009., 2010., 2011., 2012. i 2013.

Posebno izdvojeni pokazatelji inovacijskog potencijala regija

- zaštita industrijskog i intelektualnog vlasništva, 2008.-2013.
- **izdaci poduzetnika za razvoj, tisuće kuna, 2008.-2013.**
- **izdaci poduzetnika za razvoj (udio u RH), 2008.-2013.**
- zaposleni u istraživanju i razvoju (udio u RH), 2008.-2013.
- zaposleni u istraživanju i razvoju kao postotak ukupnog broja zaposlenih, 2008.-2013.
- **regionalna specijalizacija u djelatnosti istraživanja i razvoja, 2008.-2013.**
- poduzeća registrirana u industriji informacijske i komunikacijske tehnologije, 2008.-2013.

- poduzeća registrirana u industriji informacijske i komunikacijske tehnologije, (RH=100), 2008.-2013.
- zaposleni u poduzećima registriranim u industriji informacijske i komunikacijske tehnologije, 2008.-2013.
- županijska/regionalna distribucija zaposlenih u poduzećima registriranim u ICT (% od RH), 2008.-2013.
- prihodi poduzeća registriranih u djelatnostima informacijske i komunikacijske tehnologije (mil. kn) (RH=100), 2008.-2013.
- prihodi po poduzeću, poduzeća registrirana u djelatnostima informacijske i komunikacijske tehnologije (mil. kn), 2008.-2013.
- **licence, patent, koncesije poduzeća, (% od RH)**
- izravna strana ulaganja (mil. eura), 2008.-2013.
- izravna strana ulaganja u šest vodećih djelatnosti, 2008.-2013. (regija =100)
- izravna strana ulaganja u šest vodećih djelatnosti, % od RH, 2008.-2013.
- radno sposobno stanovništvo u dobi od 15 -64 godine prema Popisu 2011,
- radno-sposobno stanovništvo u dobi od 15-24 godine, stanje prema Popisu 2011.
- radno-sposobno stanovništvo u dobi od 55-64 godine, stanje prema Popisu 2011.
- **struktura nezaposlenih osoba prema razini obrazovanja, prosjek 2008.-2013.**
- nezaposlene osobe prema razini obrazovanja (godišnji prosjek), 2008.-2013.
- zaposlene osobe u pravnim osobama prema stupnju stručnog obrazovanja, 2008. – 2013.
- obrazovna struktura zaposlenih u pravnim osobama, 2008. -2013.
- udio zaposlenih osoba sa završenim magisterijem i doktoratom u ukupnom broju zaposlenih osoba kod pravnih osoba, 2008.-2013.
- **udio mladih nezaposlenih osoba (do 24 godine) u ukupnom broju nezaposlenih, 2013.**
- stope nezaposlenosti, 2014.
- indeks razvijenosti, do 2014.

Godine navedene uz pokazatelje gospodarskog stanja i kretanja, zaposlenosti, ljudskih resursa, regionalne gospodarske strukture i konkurentnosti i pokazatelje inovacijskog potencijala regija upućuju i na frekvenciju kojom će se potrebni podaci prikupljati i objavljivati i u budućnosti. Pokazatelji čije se vrijednosti izračunavaju uvrštavanjem podataka koji se objavljuju godišnje i k tome su raspoloživi i u prethodnoj godini (na primjer, podaci o investicijama) najprikladniji su za praćenje učinaka mjera regionalne razvojne politike. Pokazatelji zasnovani na podacima koji se objavljuju svake godine ali s dvije ili tri godine zakašnjenja su manje prikladni, pogotovo u uvjetima krize kad su i dugoročna i kratkoročna gospodarska kretanja jednako važna za vođenje razvojne politike. Izrađivači SRR se stoga upućuju da prilikom određivanja prioriteta mjera, ako je ikako moguće, izabiru pokazatelje čije se vrijednosti mogu izračunavati jednom godišnje.

ii) Demografski pokazatelji

- stanovništvo RH, u popisnim godinama
- **procjena stanovništva, 2012. i 2013.**
- prirodni prirast stanovništva, 2001. i u razdoblju 2011.-2013.
- **indeks vitaliteta stanovništva, 2001. i u razdoblju 2011.-2013.**
- broj stanovnika u gradovima 2001. i 2011.
- gustoća stanovništva, 2001. i 2011.
- koeficijent starosti, 2001. i 2011.
- indeks starenja, 2001. i 2011.
- prosječna starost, 2001. i 2011.
- **doseljeno stanovništvo iz drugih županija u izabranim godinama**
- doseljeno stanovništvo iz inozemstva u izabranim godinama
- **odseljeno stanovništvo u druge županije u izabranim godinama**
- **odseljeno stanovništvo u inozemstvo u izabranim godinama**
- migracijski saldo u izabranim godinama
- **stupanj urbanizacije u izabranim godinama**

Šest od petnaest navedenih demografskih pokazatelja su ograničeno upotrebljivi zbog već više puta spominjanog nedostatka registra stanovništva. Pokazuju razlike i odnose stanovništva Hrvatske i županija koje su nastale od 2001 do 2011. godine i s vremenom postaju sve manje vjerodostojni. S druge strane, procjene stanovništva po godinama, indeks vitaliteta i pokazatelji doseljenog i odseljenog stanovništva mogu poslužiti za ocjenu učinaka razvojnih mjera u srednjoročnom razdoblju. Izrađivači SRR ovdje trebaju imati u vidu da razvojne mjere mogu povećati gospodarske investicije i/ili infrastrukturnu izgradnju u kratkom roku (godinu, dvije po donošenju mjere), ali da će učinci na mehaničko kretanje stanovništva biti odgođeni (četiri, pet godina po donošenju mjera). Vrijeme potrebno za promjene prirodnog kretanja stanovništva je, naravno, mnogo dulje. Mjeri se desetljećima.

iii) Pokazatelji prometne infrastrukture

- ukupno kilometara cesta po županijama, u razdoblju 2008.-2012.
- ukupno autocesta po županijama, u kilometrima, u 2011. i 2012
- **ukupno državnih cesta po županijama, u kilometrima, u razdoblju 2008.-2012.**
- **ukupno županijskih cesta po županijama, u kilometrima, u razdoblju 2008.-2012.**

- **ukupno lokalnih cesta po županijama, u kilometrima, u razdoblju 2008.-2012.**
- **gustoća cestovne mreže, m/km², u razdoblju 2008.-2012.**
- duljina željezničke mreže po županijama, u kilometrima, 2014.
- glavni podaci o prometu u zračnim lukama, u razdoblju 2008.-2012.
- **kapaciteti i uska grla na zračnim lukama**
- statistički podaci o prometu na aerodromima, u razdoblju 2008.-2013.
- statistički podaci o prijevozu robe i pošte po aerodromima, u razdoblju 2008.-2012.

Pokazatelji prometne infrastrukture mogu se koristiti na svim razinama, a najprikladniji su za praćenje unutaržupanijske prometne povezanosti. Mogu se koristiti i za određivanje područja s posebnostima (pokazatelji izdvajanja) i kao razvojni pokazatelji čije će vrijednosti u kombinaciji s vrijednostima drugih pokazatelja srednjoročno pokazati da li su razvojne mjere, prije svega ulaganja u infrastrukturu, imale učinaka. Dostupnost pojedinih naselja ovisit će o omjeru lokalnih i županijskih cesta koji izrađivači ŽRS moraju odrediti prilikom određivanja razvojnih ciljeva. Kako su podaci o tome dostupni učinci mjera se mogu pratiti i kratkoročno. Izrađivači SRR i ŽRS moraju, međutim, imati na umu da više cesta ne znači po sebi da su naselja neke JLS dostupnija. Prilikom izrade analitičkog dijela strategije prikupljene podatke je potrebno dalje razraditi i računati izokrone to jest linije koje spajaju točke do kojih se iz promatranomg mjesta stiže u istom vremenu. Izokrone se mogu mjeriti na terenu, na cestama koje vode iz promatranog mjesta, a mogu se procijenjivati na cestovnoj karti. Podaci o razmještanju društvenih djelatnosti u promatranom gradu/općini ili županiji (zdravstvene ustanove, škole, kulturne ustanove i sl.) i izokrone koje se mogu računati za svako naselje, pokazat će dostupnost to jest koliko je središnje naselje dostupno manjim i obratno, koliko je neko selo ili zaselak dostupno kad do njega treba stići iz središnjeg naselja. Dostupnost je važan faktor i u regionalizaciji i u praćenju učinaka mjera tako da pokazatelje dostupnosti treba pratiti i na nacionalnoj i na županijskoj razini.

iv) Pokazatelji obrazovnog procesa

- predškolsko obrazovanje, broj djece po dječjem vrtiću u školskoj godini, po županijama
- **predškolsko obrazovanje, broj djece po odgajatelju u dječjem vrtiću u školskoj godini, po županijama**
- osnovno obrazovanje, broj učenika po školi u školskoj godini, po županijama
- **osnovno obrazovanje, broj učenika po učitelju u školskoj godini, po županijama**
- srednje obrazovanje, broj učenika po srednjoj školi u školskoj godini, po županijama
- **srednje obrazovanje, broj učenika po nastavniku u srednjoj školi u školskoj godini, po županijama**

- visoko obrazovanje, ukupni broj studenata upisanih u zimski semestar na 1.000 stanovnika, prema prebivalištu
- **visoko obrazovanje, ukupni broj diplomiranih studenata na 1.000 stanovnika, prema prebivalištu**

Pokazatelji predškolskog i osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja prvenstveno pokazuju školski standard. Pokazatelji visokoškolskog obrazovanja prvenstveno upućuju na sklonost ka fakultetskom obrazovanju. Obje grupe pokazatelja su važne jer kvalitetno obrazovanje na svim razinama neposredno (iako s odgodom) utječe na višu produktivnost, uspješnije poduzetništvo i veću mobilnost radne snage. Iako se izrađivači SRR i ŽRS prvenstveno upućuju da angažiraju razvojne dionike i da do razvojnih ciljeva dolaze na participativni način (što znači da analitička podloga ne treba prejudicirati razvojne ciljeve) ciljevi u pogledu obrazovanja ne bi smjeli izostati iz razvojnih dokumenata. Izrađivači ŽRS i SRR se stoga upućuju da što detaljnije istaknu probleme obrazovanja na području za koje se radi razvojni dokument kako bi u fazi određivanja strateške vizije i ciljeva bilo dovoljno argumenata za uvrštavanje ciljeva koji se odnose na sve razine obrazovanja.

v) Pokazatelji kulture i umjetnosti

- broj kinematografa po županijama, u razdoblju 2008.-2012.
- broj kinematografa na 100.000 stanovnika, po županijama, u razdoblju 2008.-2012.
- broj knjižnica po županijama, u razdoblju 2008.-2012.
- broj knjižnica na 100.000 stanovnika, po županijama, u razdoblju 2008.-2012.
- broj radiopretplatnika po županijama, u razdoblju 2008.-2013.
- broj radiopretplatnika na 1.000 stanovnika, po županijama, u razdoblju 2008.-2012.
- broj televizijskih pretplatnika, po županijama, u razdoblju 2008.-2012.
- broj televizijskih pretplatnika na 1.000 stanovnika, po županijama, u razdoblju 2008.-2012.

Popis pokazatelja kulture i umjetnosti izveden je iz podataka koji se uobičajeno prikupljaju za kulturne i umjetničke djelatnosti. Pogodni su za praćenje mjera jer se najveći dio potrebnih podataka objavljuje godišnje. Izrađivači ŽRS i SRR mogu međutim posegnuti i za podacima o internetskoj širokopojasnoj povezanosti koji su jednako dostupni i povezati ih s podacima o obrazovnom standardu. U izradi županijskih razvojnih strategija izbor i kombinacije ovih pokazatelja ovisit će o iscrpnosti analize koja će predhoditi formuliranju ciljeva koji se odnose na obrazovanje, povezanost i dostupnost.

vi) Pokazatelji socijalne skrbi i socijalne isključenosti

- ukupan broj domova socijalne skrbi za djecu i odrasle po županijama, 2010. godina
- struktura ukupnog domova socijalne skrbi za djecu i odrasle po županijama, 2010. godina, u %

- ukupan broj domova socijalne skrbi za djecu po županijama, 2010. godina
- ukupan broj domova socijalne skrbi za odrasle po županijama, 2010. godina
- ukupan broj korisnika domova socijalne skrbi za djecu i odrasle po županijama, 2010. godina
- **struktura korisnika ukupnog broja domova socijalne skrbi za djecu i odrasle po županijama, 2010. godina, u %**
- **ukupan broj korisnika domova socijalne skrbi za djecu po županijama, 2010. godina**
- **ukupan broj korisnika domova socijalne skrbi za odrasle po županijama, 2010. godina**
- rashodi za socijalnu zaštitu jedinica lokalne samouprave, u razdoblju 2008.-2013., u kunama
- **struktura ukupnih rashoda za socijalnu zaštitu jedinica lokalne samouprave po županijama, u razdoblju 2008.-2013., u %**
- stopa siromaštva i socijalna isključenost koja nije drugdje klasificirana po županijama i NUTS2, 2002.-2006.
- obuhvaćenost stanovništva (u %) s pomoći za uzdržavanje (stanje 31. prosinca 2013) po županiji i NUTS2, 2008.-2013.
- rasprostranjenost kriminaliteta po policijskim upravama po županijama i NUTS2, 2008.-2013.
- udjeli kriminaliteta po policijskim upravama po županijama i NUTS2, 2008.-2013.

Pokazatelji socijalne skrbi važni su zbog ukupne ocjene stanja zajednice u kojoj i za koju se izrađuje strateški dokument. Što je zajednica manja ovi pokazatelji će biti važniji tako da im treba posvetiti posebnu pažnju prilikom izrade općinskih i gradskih razvojnih programa. Značajni su i prilikom izrade ŽRS jer je dio socijalne skrbi određen i financiran na županijskoj razini i potrebna je koordinacija općina i gradova sa samoupravom županije kojoj pripadaju. U kriznim uvjetima pokazatelji socijalne skrbi će neposredno odraziti učinke mjera kojima se potiče gospodarstvo i otvaranje radnih mjesta, pa ih treba pratiti usporedno s podacima i pokazateljima ulaganja u gospodarstvo i gospodarsku infrastrukturu. Izrađivači ŽRS se upućuju na usporedno razmatranje gospodarskih pokazatelja i pokazatelja socijalne isključenosti i kriminaliteta jer je njihova korelacija po županijama značajno različita.⁹¹

vii) Pokazatelji zdravstva

- broj liječnika na 10.000 stanovnika, po županijama, u razdoblju 2008.-2012.
- broj zubnih terapeuta na 10.000 stanovnika, po županijama, u razdoblju 2008.-2012.
- broj farmaceuta na 10.000 stanovnika, po županijama, u razdoblju 2008.-2012.

⁹¹ Vidi podpoglavljja 4.2.3.2. – 4.2.3.4.

Navedeni su samo osnovni pokazatelji kvalitete zdravstvene skrbi, a navedena razdoblja pokazuju da se podaci objavljuju godišnje i da su mogu koristiti za praćenje razvojnih mjera u kratkom roku. Izrađivači ŽRS su upućeni i na podatke o specijalističkim uslugama i razmještau specijalističkih ambulanti koji se po županijama značajno razlikuju.⁹²

viii. Pokazatelji stanovanja

- završeni stanovi za stalno stanovanje po županijama i NUTS2 2008. – 2011.
- završeni stanovi za odmor po županijama i NUTS2, 2008.-2011.
- zgrade i stanovi za koje su izdana odobrenja za građenje po županijama i NUTS2, 2008.-2012.
- zgrade za koje su izdana odobrenja za građenje po županijama i NUTS2, 2008.-2012.
- stanovi za koje su izdana odobrenja za građenje po županijama i NUTS2, 2008.-2012.
- **završene zgrade prema građevinskim veličinama i namjeni zgrade po županijama i NUTS2, 2008.-2011.**
- **završeni stanovi prema vrsti zgrada i radova po županijama i NUTS2, 2008.-2011.**

Stanogradnja je sektor u kojem je gospodarska kriza posebno izražena i u razvojnim dokumentima mu treba posvetiti posebnu pažnju. Ovdje su stoga navedeni pokazatelji koji se mogu izračunavati godišnje što je korisno jer kriza građevinarstva obično navješćuje opću krizu, a oporavak može biti jedan od predznaka općeg oporavka.

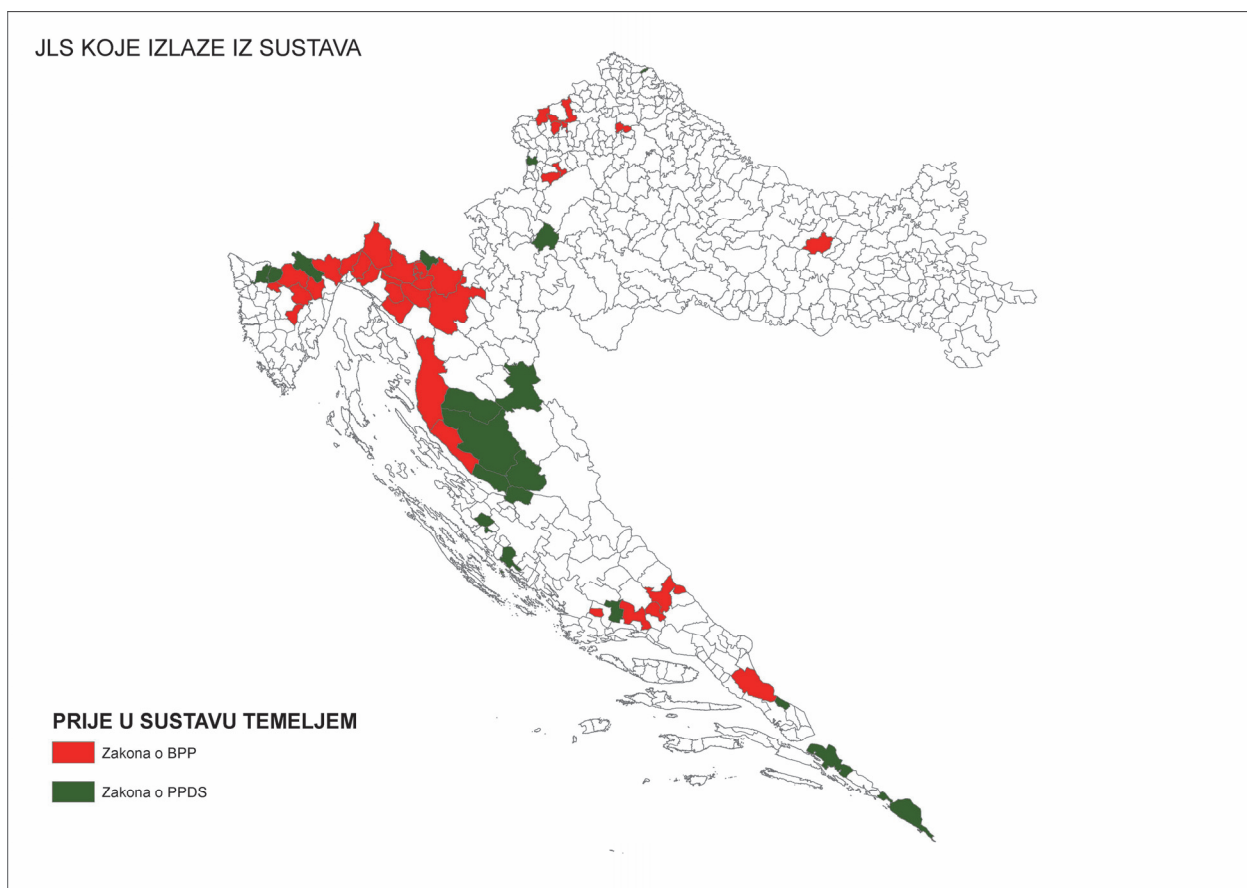
8.3. Dodatni pokazatelji

Prikazani pokazatelji izdvajanja i razvojni pokazatelji i navedene mogućnosti njihove upotrebe i interpretacije ukazuju, uz ostalo, na mnoga preklapanja. Neki pokazatelji kojima se mogu izdvojiti područja s razvojnim posebnostima i čije se vrijednosti mogu računati svake godine ili češće, mogu dobro poslužiti za praćenje učinaka razvojnih mjera pa ih se može smatrati i razvojnim pokazateljima. Neki razvojni pokazatelji mogu pak poslužiti kao pokazatelji kojima izdvajamo područja jer njihove vrijednosti izračunate istovremeno za više područja (regija ili subregija) mogu pokazati značajne razvojne pomake i uputiti da neka područja treba i dalje izdvajati, a neka ne. Izrađivači SRR ne smiju gubiti iz vida da se mjere regionalne politike uvijek određuju prema prethodno određenoj regionalizaciji i da učinci mjera mogu toliko izmijeniti stanje po regijama da postojeće izdvajanje područja s razvojnim posebnostima učine izlišnim. To se, naravno ne odnosi na područja izdvojena prema geomorfološkim pokazateljima ali se itekako odnosi na područja koja su izdvojena kako bi se u njima intenzivno provodile razvojne mjere. Provedba i izmjene i dopune Zakona o područjima posebne državne skrbi svjedoče o implicitnim promjenama izdvojenih područja, to jest o promjenama tretmana pojedinih skupina gradova/općina pa i pojedinih naselja koja su se razvijala i postepeno prestajala biti predmetom posebne razvojne politike. Te promjene su uočljive na slijedećim kartama. Na Karti 23. prikazane su JLS koje su ispale iz sustava pomoći

⁹² Regionalni aspekt zdravstvene zaštite posebno je obrađen u podpoglavlju 4.2.4.5.

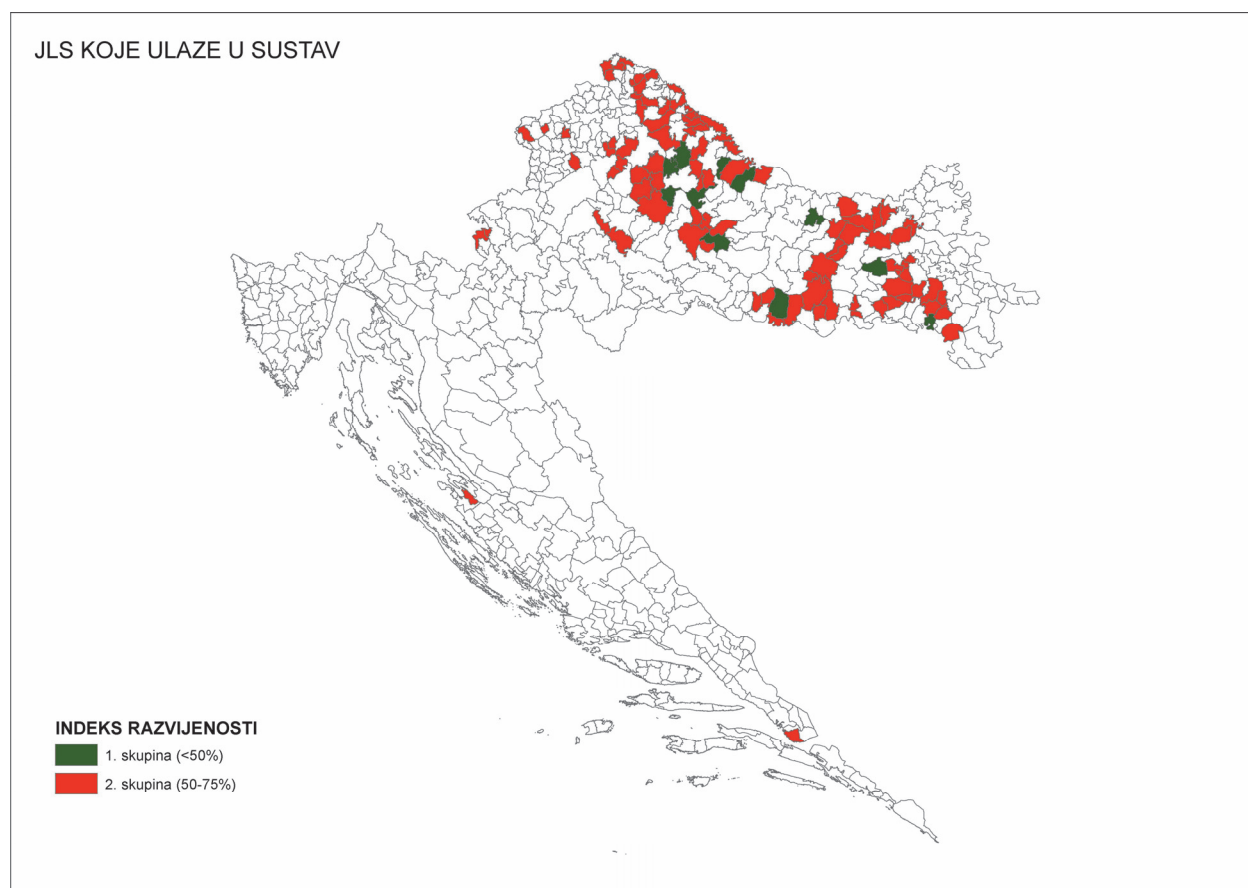
posljednjim izmjenama Zakona o brdsko-planinskim područjima i Zakona o područjima posebne državne skrbi. Na Karti 24. prikazane su JLS koje su ušle u sustav pomoći primjenom posljednjeg izračuna vrijednosti Indeksa razvijenosti:

Karta 23. JLS koje izlaze iz sustava

Izvor: MRRFEU

Karta 24. JLS koje ulaze u sustav

Izvor: MRRFEU

Kako se ovdje radi o strateškom, dakle dugoročnom razvojnom dokumentu, izrađivači moraju imati na umu da regionalna politika čak i srednjoročno može stvoriti potrebu za regionalizacijom drugačijom od one na čijoj je osnovi i zbog koje je formulirana. Na toj osnovi izvedeni su dodatni pokazatelji prikazani u Tablici 111. U prvom stupcu navedene su ciljane karakteristike područja koje ono treba poprimiti djelovanjem mjera, a u drugom pokazatelji čije vrijednosti će s vremenom pokazati da li mjere djeluju i da li je područje poprimilo (ili počelo poprimati) očekivane karakteristike. U prvom retku je tako naveden primjer područja čije gospodarstvo treba postati snažno i globalno konkurentno i koje je svojim strateškim razvojnim dokumentom odredilo koje mjere u tom smislu treba poduzeti. Ukoliko vrijednosti pokazatelja produktivnosti rada i BDP po stanovniku budu rasli, a opća stopa nezaposlenosti i koeficijent ukupne demografske ovisnosti opadali, nositelj razvojne politike moći će zaključiti da mjere djeluju. Pri tom će morati uzeti u obzir i eventualne povoljne promjene u okruženju područja, prilike koje su se ukazale i sl. i pokušati razlučiti u kojem omjeru se razvojni pomak može pripisati mjerama, a u kojem drugim činiteljima. U svakom slučaju ukoliko se postignuti razvojni pomak pretvori u kontinuirani rast, područje će u određenom trenutku prerasti prag nerazvijenosti i ispasti s popisa područja kojima treba pomagati, a mjere će se moći preusmjeriti u druga nerazvijena područja. U drugom retku Tablice 113. naveden je primjer inovativne regije koji upućuje koje pokazatelje treba koristiti kad se želi pratiti da li mjere provedene u nekom neinovativnom području imaju učinke i područje postaje inovativnim. Primjer upućuje i da iste pokazatelje treba uzeti u obzir kad se teritorij želi podijeliti na inovativna, manje inovativna i neinovativna područja. Nositelj regionalne razvojne politike lako će uočiti da u svim navedenim slučajevima pokazatelji koji su u

početkom provedbe mjera služili kao razvojni pokazatelji postaju regionalnim pokazateljima prema kojima se promatrano područje svrstava u razvijena i time mijenja regionalnu kartu nerazvijenosti. Izrađivači SRR će jednako lako uočiti da ovi analitički obrati ne ometaju praćenje učinaka regionalne politike, ali i da vrijednosti pokazatelja uvijek treba pažljivo interpretirati.

Tablica 113. Dodatni pokazatelji izdvajanja područja i regionalnog razvoja

Ciljane karakteristike područja	Pokazatelji	Dodatni opis pokazatelja	IZVOR/DOSTUPNOST
Snažno lokalno gospodarstvo koje osigurava globalnu konkurentnost	Produktivnost rada	omjer BDP-a županije i broja zaposlenih osoba (pravne osobe, obrti, poljoprivrednici i samostalni djelatnici)	DZS (Zaposlenost i BDP)
	BDP po stanovniku (u kunama i prema paritetu kupovne moći)	omjer BDP-a županije i stanovništva županija	DZS
	Opća stopa nezaposlenosti	udio nezaposlenih osoba u ukupnom aktivnom stanovništvu (zaposlene i nezaposlene osobe), u %	DZS, HZZ
	Koeficijent ukupne demografske ovisnosti	broj stanovnika do 14 i iznad 65 godine na stotinu stanovnika između 15 i 64 godina	DZS
Inovativni teritoriji	Stanovništvo u dobi od 25-64 godina sa završenim tercijarnim obrazovanjem	udio stanovništva u dobi od 25-64 godina u ukupnom stanovništvu te dobne skupine, pri čemu tercijarno obrazovanja obuhvaća najmanje završenu višu školu (viša škola, fakultet, magisterij, doktorat)	Dostupno na temelju Popisa Preporuka – županije bi trebale imati i godišnje podatke o ovim obilježjima stanovništva
	Ukupni unutrašnji izdaci za istraživanje i razvoj	u ukupni izdaci za provedena istraživanja i razvoj na području države tijekom promatrane kalendarske godine, a sastoje se od tekućih i investicijskih izdataka u bruto iznosima (potrebno na razini županija)	DZS – samo na nacionalnoj razini Preporuka: suradnja županija i DZS kako bi se podaci objavljivali i za županije
	Stopa zaposlenosti osoba u dobi između 25-64 godine	udio zaposlenih osoba u dobi između 25-64 godine u ukupnom stanovništvu te starosne skupine	Moguće je izraditi procjene na temelju postojećih izvora: DZS i HZZ
Jednak pristup uslugama, tržištu i poslovima	Pristup školama (OŠ)	broj škola do kojih vrijeme putovanja najmanje traje 30 minuta	Potrebno je prikupiti podatke
	Dostupnost bolnica	vrijeme putovanja do najbliže bolnice/do najbližeg liječnika opće/obiteljske medicine	Potrebno je prikupiti podatke
	Dostupnost usluga opskrbe osnovnim životnim potrebštinama	vrijeme putovanja do najbližeg trgovačkog centra	Potrebno je prikupiti podatke
	Dostupnost sveučilišta	vrijeme putovanja do najbližeg trgovačkog centra	Potrebno je prikupiti podatke
	Dostupnost putem cestovnog prometa	povezanost putem cesta	Potrebno je prikupiti podatke
	Dostupnost putem željezničkog prometa	udaljenost do najbliže željezničke stanice	Potrebno je prikupiti podatke
	Dostupnost putem zračnog prometa	udaljenost do najbliže zračne luke	Potrebno je prikupiti podatke

Socijalna uključenost i kvaliteta života	Raspoloživi dohodak kućanstava	dohodak od nesamostalnog rada, dohodak od samostalne djelatnosti, dohodak od imovine, mirovine, naknade vezane za nezaposlenost, ostala socijalna primanja te ostale primitke.	Postoje podaci na nacionalnoj razini (DZS). Preporuka: suradnja županija i DZS kako bi se podaci objavljivali i za županije
	Stopa rizika od siromaštva	postotak osoba koje žive u kućanstvima kojima je neto ekvivalentni dohodak ispod praga rizika	DZS objavljuje pokazatelj za Hrvatsku (na temelju Ankete o potrošnji kućanstava) . Preporuka: suradnja županija i DZS kako bi se podaci objavljivali i za županije
	Socijalno isključeno stanovništvo - stopa	udio socijalno isključenih ispitanika prema županiji u ukupnom broju stanovnika županije	UNDP, 2006, Istraživanje o socijalnoj isključenosti u Hrvatskoj: Kvaliteta života i rizik od socijalne isključenosti Preporuka: provoditi istraživanja o socijalno isključenom stanovništvu koja će obuhvatiti županije
	Očekivano trajanje života pri rođenju	broj godina koje pojedinac u određenoj dobi može očekivati da će doživjeti uz trenutne razine smrtnosti.	Postoje podaci na nacionalnoj razini (DZS). Razmotriti da li je potrebno ovaj pokazatelj računati za županije ili se primjenjuje nacionalni prosjek
	Proporcija učenika koji rano napuštaju školu	proporcija osoba u dobi između 18-24 godine koje su napustile obrazovni sustav nakon završene nulte, prve i druge razine obrazovanja (prema Međunarodnom standardu klasifikacije obrazovanja razina 0 je nezavršeno osnovnoškolsko obrazovanje, 1 je osnovnoškolsko obrazovanje, razina 2 je niže srednjoškolsko obrazovanje (dvije ili tri godine srednje škole)).	Potrebno je prikupiti podatke za razinu županija. Podaci postoje na nacionalnoj razini (Eurostat)
	Mladi koji niti su zaposleni niti su uključeni u programe obrazovanja/treninga/prekv alifikacije i sl.	proporcija osoba određene starosne skupine (ali u dobi između 15-24 godine) koje nisu zaposlene (prema definiciji Međunarodne organizacije rada) niti su u sustavu treninga koje su napustile obrazovni sustav nakon završene nulte, prve i druge razine obrazovanja (prema Međunarodnom standardu klasifikacije obrazovanja razina 0 je nezavršeno osnovnoškolsko obrazovanje, 1 je osnovnoškolsko obrazovanje, razina 2 je niže srednjoškolsko obrazovanje (dvije ili tri godine srednje škole)).	Potrebno je prikupiti podatke za razinu županija. Podaci postoje na nacionalnoj razini (Eurostat)
	Rodne neravnoteže	spolna struktura mladih osoba (15-24) koji niti su zaposleni niti	Potrebno je prikupiti

		su uključeni u programe obrazovanja/treninga/prekvalifikacije i sl.	podatke za razini županija. Podaci postoje na nacionalnoj razini (Eurostat)
	Razlike u stopama nezaposlenosti između muškaraca i žena	Udio nezaposlenih osoba muškog/ženskog spola u ukupnom aktivnom stanovništvu muškog/ženskog spola, u %	HZZ – podaci su raspoloživi
	Indeks starenja	postotni udio osoba starih 60 i više godina u odnosu na broj osoba starih 0 - 19 godina	DZS – podaci su raspoloživi
Privlačnost regija s obzirom na visoke ekološke vrijednosti i standarde	Zagađenje zraka: PM10	koncentracija čestica PM10	Eurostat – postoji pokazatelj izloženost zagađenju zraka urbanog stanovništva, na nacionalnoj razini, nema podataka za Hrvatsku
	Zagađenje zraka: Koncentracija ozona		Eurostat – postoji pokazatelj izloženost zagađenju zraka urbanog stanovništva, na nacionalnoj razini, nema podataka za Hrvatsku
	„soil sealing“		Nema podataka
Integrirani policentrični teritorijalni razvoj	Potencijal stanovništva unutar 50 km	stanovništvo koje je nastanjeno u zoni 50 km zračne linije od neke točke	Potrebno je prikupiti podatke za razini županija.
	Neto stopa migracija	omjer apsolutnog iznosa migracijskog salda u danoj godini i broja stanovnika sredinom iste godine	DZS
	Intenzitet kooperacije	broj projekata u kojima županija sudjeluje s drugim županijama	Potrebno je prikupiti podatke za razini županija.
	Stupanj kooperacije	broj županija koje surađuju s županijom u pogledu zajednički projekata	Potrebno je prikupiti podatke za razini županija.
Ruralni razvoj	Stupanj ruralnog siromaštva (eng. <i>Degree of rural poverty</i>)	kako bi se pratilo koliki dio ruralnog stanovništva je siromašan i formulirale odgovarajuće mjere oporavka	IZVOR: Izvješće „Rural Development in the EU Report 2013“, Directorate-General for Agriculture and Rural Development (DG AGRI) Potrebno je prikupiti podatke za razini županija.
	Dio populacije pokriven LAG-ovima	na temelju ovih informacija detektiraju se područja sa stanovništvom koja nisu pokrivena LAG-ovima te se razmatraju mogućnosti za njihovo uključivanje i provedbu razvojnih aktivnosti	IZVOR: Izvješće „Rural Development in the EU Report 2013“, Directorate-General for Agriculture and Rural

			Development (DG AGRI) Potrebno je prikupiti podatke za razini županija.
	Ruralna stopa zaposlenosti (Rural employment rate)	kako bi se pratilo kretanje zaposlenosti (pada/rasta zapošljavanja) u ruralnim područjima te sukladno tome primijenile odgovarajuće mjere	IZVOR: Izvješće „Rural Development in the EU Report 2013“, Directorate-General for Agriculture and Rural Development (DG AGRI) Potrebno je prikupiti podatke za razini županija.
	Dobna struktura farmera (eng. Age structure of farm managers) –	kroz mjere je moguće potaknuti mlađe stanovništvo da se bavi poljoprivredom zato je važna dobra struktura	IZVOR: Izvješće „Rural Development in the EU Report 2013“, Directorate-General for Agriculture and Rural Development (DG AGRI) Potrebno je prikupiti podatke za razini županija.
	Površina korištenog poljoprivrednog zemljišta za različite svrhe/potrebe (eng. Utilised agricultural area in different land uses)	kako bi se znalo koje kulture se najviše uzgajaju te mjerama potakle one za kojima postoji potražnja, ekološki su prihvatljive ili na drugi način (ekonomski, društveno) opravdane	IZVOR: Izvješće „Rural Development in the EU Report 2013“, Directorate-General for Agriculture and Rural Development (DG AGRI) Potrebno je prikupiti podatke za razini županija.
	Udio farmera s osnovnim ili cjelovitim treningom iz poljoprivrede (eng. Share of farmers with basic or full agricultural training) –	prati se koliko je takvih osoba uključeno, te po potrebi različitim mjerama potiče poljoprivrednike da se obrazuju u području poljoprivrede (u cilju povećanja učinkovitosti u poljoprivrednom sektoru – od korištenja zemljišta, odabira poljoprivredne kulture i tehnologije, sudjelovanja u proizvodnom lancu, do promocije i trženja proizvoda prema nacionalnim i EU standardima)	IZVOR: Izvješće „Rural Development in the EU Report 2013“, Directorate-General for Agriculture and Rural Development (DG AGRI) Potrebno je prikupiti podatke za razini županija.

Napomena: Podebljani su oni pokazatelji koji se trenutno ne prikupljaju niti objavljuju na županijskoj razini
Izvor: sistematizacija autora prema ESPON, 2012; Eurostat, Izvješću o ruralnom razvoju u Europi (DG AGRI), ESPON, 2011, INTERCO -Indicators of territorial cohesion Scientific Platform and Tools Project 2013/3/2 (Draft) Final Report, str. 4. i str. 33.
http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/ScientificPlatform/Interco/INTERCO_DFR_Main-Report.pdf

9. PREPORUKE ZA IZRADU PLANSKIH DOKUMENATA NA RAZINAMA NIŽIM OD NACIONALNE

9.1. Planski dokumenti na razinama ispod nacionalne u razdoblju provođenja postojeće Strategije regionalnog razvoja (2011–2013.)

9.1.1. Županijske razvojne strategije

Donošenjem Zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 153/09), usvajanjem Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske 2011.-2013. (Vlada Republike Hrvatske usvojila ju je 4. lipnja 2010.) i donošenjem Pravilnika o obveznom sadržaju, metodologiji izrade i načinu vrednovanja županijskih razvojnih strategija (NN 53/10), pokrenut je sustavan proces strateškog planiranja razvoja na razini županija u Republici Hrvatskoj. U svim županijama osnovane su *županijske razvojne agencije*, izrađene je i usvojena prva generacija *županijskih razvojnih strategija (ŽRS)* izrađenih na načelu partnerstva, uspostavljena su *županijska partnerstva* radi postizanja konsensusa oko definiranja razvojnih prioriteta županija i identifikacije prioriteta razvojnih projekata. Od tada kontinuirano jačaju administrativni kapaciteti za strateško planiranje i upravljanje razvojem na županijskoj razini. Usporedno s pripremama za korištenje EU fondova, županije i njihovih razvojne agencije inicirale su a *koordinaciju županija na razini statističkih regija i počele surađivati*. Spomenuti procesi na županijskoj razini poticani su i podupirani sa središnje razine, više kroz tehničku, a manje financijsku pomoć, u pravilu kroz projekte financirane iz prepristupnih fondova EU.

U svim županijama županijske razvojne strategije izrađene su za razdoblje 2011.-2013. (uz naknadno produljenje primjene do kraja 2014. godine). Sukladno Naputku Ministarstva regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (MRRFEU), od 18. rujna 2014.⁹³, MRRFEU je svim županijama predložilo produljenje primjene postojećih ŽRS za još jednu godinu. S obzirom da je tijekom 2014. godine doneseno nekoliko dokumenata⁹⁴ izravno povezanih s izradom i provedbom županijskih razvojnih strategija i da do kraja lipnja 2015. godine treba biti izrađena Strategija regionalnog razvoja RH, sukladno istom Naputku proces pripreme i usvajanja ŽRS za novo programsko razdoblje treba koordinirati tako da budu usvojene tijekom druge polovice 2015. godine. ŽRS druge generacije trebaju pri tom uvažavati sve ključne odrednice SRR RH.

Tijekom 2012. godine, MRRFEU je u suradnji sa stručnjacima EIZ izradilo Studiju „Ocjena sustava strateškog planiranja i mogućnosti financiranja razvoja županija i lokalnih jedinica u kontekstu provođenja politike regionalnog razvoja Republike Hrvatske” (Studija), koja sadrži preporuke za unaprjeđenje vođenja nacionalne politike regionalnog razvoja na osnovi procjene iskustava stečenih u razdoblju od usvajanja Zakona i Strategije i preporuke za unaprjeđenje sustava za sljedeće programsko razdoblje EU (2014.-2020.). Dio preporuka odnosi se na unaprjeđenje metodologije izrade ŽRS-a i postupka ex-ante evaluacije, a za potrebe sustava izvješćivanja i praćenja provedbe, razvijene su upute na osnovi kojih županije izvješćuju MRRFEU⁹⁵.

Pravilnik o obveznom sadržaju, metodologiji izrade i načinu vrednovanja ŽRS (NN 53/10) (Pravilnik) osnova je za pokretanje i provedbu procesa izrade strateških razvojnih dokumenata u Hrvatskoj na županijskoj razini. Važan je usmjeravajući akt i vrlo koristan za županije koje su nositelji izrade svojih vlastitih razvojnih strategija (ŽRS je razvojni dokument koji se odnosi na integrirani teritorijalni razvoj, a ne na razvoj i upravljanje jednom institucijom!).

⁹³ KLASA: 302-02/13-01/670, URBROJ: 538-05-1/0120-14-7

⁹⁴Usvojeni su dokumenti Partnerski sporazum, Operativni programi „Konkurentnost i kohezija” i „Učinkoviti ljudski potencijali”, te Zakon o regionalnom razvoju (Narodne novine, br. 147/14)

⁹⁵MRRFEU ima obvezu godišnje izvješćivati Vladu Republike Hrvatske o provođenju regionalne razvojne politike

U članku 4. Pravilnika naveden je obvezatan sadržaj ŽRS:

1. Uvod
2. Sažetak
3. Analiza/Ocjena stanja
4. Rezultati provođenja prijašnjih strategija
5. SWOT analiza
6. Vizija i strateški ciljevi
7. Prioriteti i mjere
8. Politika županije prema posebnim područjima
9. Financijski plan
10. Provedba ŽRS-a
11. Praćenje i izvješćivanje (uklj. pokazatelje)
12. Dodaci:
 - Rezultati konzultacija s partnerskim vijećem
 - Izvješće o prethodnom vrednovanju

Analiza sadržaja Pravilnika o ŽRS po elementima

1. Partnerski pristup – Navodi se „Partnerstvo za izradu i provedbu ŽRS-a“ koje se ostvaruje kroz odgovarajuće partnersko vijeće, tzv. partnerstvo. Njime se provodi načelo politike regionalnog razvoja a djeluje kao forum za dijalog i postizanje konsensusa između različitih skupina dionika i ima savjetodavnu ulogu. Istaknuta su i načela kojima se partnerstvo rukovodi u svom radu. Izričito se navodi da ono djeluje u svim fazama izrade i provedbe ŽRS.

Treba istaknuti da su mnoge županije (samostalno ili uz napatke vanjskih stručnjaka) prepoznale i iskusile potrebu za razlikovanjem pojedinih tijela u kontekstu partnerskog pristupa, koja se uspostavljaju za potrebe kvalitetnog doprinosa, svako u svom segmentu i području odgovornosti, stručnosti i formalnih mogućnosti.

Prema odluci političkih tijela i institucija, partnerstva se temelje na suradnji triju institucija ili tijela uspostavljenih za potrebe izrade ŽRS-a:

- *Koordinator izrade ŽRS-a* – imenovana stručna osoba s manjim timom suradnika;
- *Partnersko vijeće zaduženo za praćenje izrade ŽRS-a* – odabrani predstavnici ključnih dionika uz mogućnost rotacije kako bi se tijelo održalo operativnim (cca. 15 članova), koji daju preporuke i prijedloge za donositelje odluka.
- *Radne skupine za izradu ŽRS-a* - stručnjaci i dionici koji imaju aktivnu ulogu u pripremi analitičkih osnova (prikupljanje informacija), formulaciji problema, identifikaciji ciljeva i prioriteta, te razradi mjera. To je najšira skupina dionika (60 i više članova uz mogućnost uključivanja novih zainteresiranih, konstruktivnih i proaktivnih dionika), a organiziraju se u tematske radne skupine za različita razvojna pitanja (gospodarstvo, društvo, okoliš, prostor, institucije).

Proces konzultacija i sudjelovanja podrazumijeva mogućnost uključivanja građana. Međutim, to valja vrlo pomno unaprijed isplanirati, kako bi uključivanje praktično provelo uz najveću moguću obostranu korist. Stoga priprema i provedba komunikacijske strategije imala smisla već na samom početku procesa izrade ŽRS-a.

2. Ocjena stanja razvoja – Ovaj dio Dodatka Pravilnika vrlo je dobro i detaljno opisan, iako se time ne može osigurati kvaliteta podataka i informacija koje će izrađivači ŽRS-a koristiti. Utvrđivanjem tema koje treba obraditi u analizi i ocjeni stanja postignut je pohvalan rezultat jer je napravljena relativno detaljna statističko-analiitička podloga za ocjenu stanja razvoja u svim županijama RH. Standardna regionalna statistika temelji se na uzorcima i procjenama do kojih se dolazi na osnovi nacionalnih statistika, uz relativno ograničavajuće pretpostavke (npr. regionalni BDP, zaposlenost), ali je unatoč tome vrlo korisna i ukazuje na određene trendove i omogućuje županijske usporedbe. Novostvorena informacijska podloga treba se redovito revidirati, barem svake tri godine. Svaka županija na osnovi ŽRS-a ima sve elemente za uredno vođenje statistike, što je preduvjet za donošenje razvojnih odluka, kao i za praćenje razvojnih postignuća na osnovi unaprijed formuliranih pokazatelja u dužem vremenskom razdoblju.

3. Strateške odrednice razvoja u budućnosti – Sadržaj, kao i veza između vizije, ciljeva, prioriteta i mjera, dobro su objašnjeni. Iz metodologije nije, međutim, posve jasno kako odrediti hijerarhiju ciljeva (uklj. prioritete i mjere). Koristan metodološki alat je „Stablo problema i ciljeva“ koje se temelji na induktivnoj i deduktivnoj analizi i uzročno-posljedičnom promišljanju. Nadalje, pojam „prioriteti“ u hrvatskom jeziku ima drugo značenje pa bi ga vrijedilo prilagoditi (primjerice „posebni ciljevi“) ili jasno navesti razliku između „prioriteta“ kao vrste cilja i prioriteta kao obilježja ranga važnosti i prednosti u financiranju.

4. Provedba – Ovaj dio se prema metodologiji sastoji od 5 elemenata, odnosno financijskog okvira, institucionalnog okvira, praćenja provedbe ŽRS-a i izvješćivanja, akcijskog plana te komunikacijske strategije. Ovdje treba primjetiti slijedeće:

- *Financijski okvir* treba povezati sa Zakonom o proračunu (NN 87/08) i Uputama MFIN za strateško planiranje i razraditi ga u detaljne smjernice koje ne moraju biti ugrađene u Pravilnik, već mogu biti samostalan dokument indikativne prirode. Ovaj je dokument ključan preduvjet za provedbu svih ŽRS.
- *Institucionalni okvir* treba uskladiti s odgovornostima za provedbu mjera i aktivnosti, sukladno zakonskim mogućnostima, nadležnostima i obvezom nositelja i partnera.
- *Praćenje provedbe ŽRS-a i izvješćivanje* treba sustavno povezati s nacionalnom razinom i obrascima izvješćivanja prema MRRFEU i MFIN. U metodološkom dodatku navedene su osnovne skupine pokazatelja koje županija treba pratiti. Međutim, treba pojasniti što se podrazumijeva pod sustavnim praćenjem uspješnosti i na osnovi kojih pokazatelja se to radi. Primjerice, Europska komisija objavljuje smjernice i radne materijale s popisom primjera mogućih pokazatelja na koje se potencijalni korisnik formalno može referirati. To se može učiniti i u Hrvatskoj.
- *Akcijski plan (AP)* predstavlja dokument za operacionalizaciju i provedbu ŽRS-a, koji omogućuje cjelovit pregled i strukturu svih aktivnosti potrebnih za provedbu ŽRS-a u određenom razdoblju. Nije, međutim, navedeno za koje vremensko razdoblje treba izraditi AP. Glavne sastavnice su naznačene, ali nedostaju pojašnjenja. Primjerice, kako istaknuti povezanost među aktivnostima, kako odrediti red prvenstva aktivnosti, u pogledu troškova i izvora financiranja kako uvjetovati povezanost s proračunom i stavkama u proračunu i sl. Na razini AP-a obično se govori o „output indikatorima“ ili „pokazateljima izravnih rezultata“ i

„financijskim pokazateljima“ kojima se mjeri efikasnost provedbe aktivnosti. AP je podloga za sustavnu kontrolu i nadzor provedbe i time postaje alat za razvojno upravljanje – županima, gradonačelnicima, županijskim skupštinama, gradskim i općinskim vijećima i razvojnim koordinatorima, koji je trebaju redovito koristiti u razvojnom odlučivanju. Time se unapređuje kvaliteta organizacije i upravljanja u javnom sektoru.

- *Komunikacijska strategija politike regionalnog razvoja RH (KS)* dana je kao predložak na uvid izrađivačima ŽRS-a. Bilo bi dobro da bude dostupna javnosti. Uz to, u metodologiji su jasno istaknute poveznice među pojedinim fazama planiranja. Vrijedilo bi posebno istaknuti o kojim se fazama radi (navode se u točki 1. Partnerski pristup), jer se u tekstu spominju u više navrata.

Tablica 114. Razvojni dokumenti županija izrađeni u razdoblju 2001.-2011.

	Županija	Prethodni slični razvojni dokumenti		ŽRS 2011.-2013.
		Godina	Opis	
I	Zagrebačka	2006.	Županijska razvojna strategija Zagrebačke županije 2007.-2013. (rađena prema metodologiji za ROP)	ŽRS s Akcijskim planom, travanj 2011.
II	Krapinsko-zagorska	2006.	Regionalni operativni program Krapinsko-zagorske županije	ŽRS s Akcijskim planom, prosinac 2010.
III	Varaždinska	2006.	Regionalni operativni program Varaždinske županije 2007-2013	ŽRS, prosinac 2010. Akcijski plan, svibanj 2011.
IV	Koprivničko-križevačka	2006.	Regionalni operativni program Koprivničko-križevačke županije za razdoblje 2006-2013.	ŽRS s Akcijskim planom, travanj 2011.
V	Međimurska	2006.	Regionalni operativni program Međimurske županije 2006-2013.	ŽRS, veljača 2011. Akcijski plan, ožujak 2011.
VI	Bjelovarsko-bilogorska	2006.	Regionalni operativni program Bjelovarsko-bilogorske županije 2007.-2011.	ŽRS s Akcijskim planom, prosinac 2010.
VII	Virovitičko-podravska	2005.	Regionalni operativni program Virovitičko-podravske županije-nacrt	ŽRS s Akcijskim planom, svibanj 2011.
		2007.	Županijska razvojna strategija 2007-2013 - revidirana verzija ROP-a	
VII I	Požeško-slavonska	2005.	Regionalni operativni program Požeško-slavonske županije 2005. – 2012. godine	ŽRS, ožujak 2011. Akcijski plan, srpanj 2011.
IX	Brodsko-posavska	1996.	Program gospodarskog i društvenog razvitka Brodsko-posavske županije 1996. – 2005.	ŽRS s Akcijskim planom, ožujak 2011.
		2005.	Regionalni operativni program Brodsko-posavske županije 2005. – 2012.	
X	Osječko-baranjska	2005.	Strategija razvoja Osječko-baranjske županije	ŽRS, siječanj 2011. Akcijski plan, travanj 2011.
		2006.	Regionalni operativni program Osječko-baranjske županije do 2010.	
XI	Vukovarsko-srijemska	2004.	Regionalni operativni program Vukovarsko-srijemske županije, 2004. - 2010.	ŽRS s Akcijskim planom, svibanj 2011.
		2007.	Županijska strategija razvoja Županije 2007.-2013. (rađena prema metodologiji za ROP) – 2010. revizija	
XII	Karlovačka	2004.	Regionalni operativni program Karlovačke županije 2005.-2012.	ŽRS s Akcijskim planom, siječanj 2011.
XII I	Sisačko-moslavačka	2004.	Regionalni operativni program Sisačko-moslavačke županije do 2010.	ŽRS s Akcijskim planom, ožujak 2011.
		2007.	Županijska razvojna strategija Sisačko-	

	Županija	Prethodni slični razvojni dokumenti		ŽRS 2011.-2013.
		Godina	Opis	
			moslavačke županije za razdoblje 2007.-2013.	
XIV	Primorsko-goranska	2008.	Regionalni operativni program Primorsko-goranske županije 2008.-2013.	ŽRS, siječanj 2011. Akcijski plan, veljača 2011.
XV	Ličko-senjska	1998.	Studija Dugoročni razvoj Ličko-senjske županije 1995. - 2015. godine	ŽRS, prosinac 2010. Akcijski plan, veljača 2011.
		2005.	Regionalni operativni program Ličko-senjske županije 2005.-2010.	
XVI	Zadarska	2003.	Regionalni operativni program Zadarske županije 2004.-2010.	ŽRS, siječanj 2011. Akcijski plan, siječanj 2011.
		2006.	Regionalni operativni program Zadarske županije 2007.- 2010. - revizija	
XVI I	Šibensko-kninska	2004.	Regionalni operativni program Šibensko-kninske županije 2004.-2010.	ŽRS, ožujak 2011. Akcijski plan, ožujak 2011.
		2006.	Regionalni operativni program Šibensko-kninske županije 2007.-2010. - revidiran	
XVI II	Splitsko-dalmatinska	2006.	Regionalni operativni program Splitsko-dalmatinske županije 2006.-2013.	ŽRS s Akcijskim planom, rujan 2011.
XIX	Istarska	2006.	Regionalni operativni program Istarske županije 2006-2010.	ŽRS, ožujak 2011. Akcijski plan, ožujak 2011.
XX	Dubrovačko-neretvanska	2007.	Regionalni operativni program Dubrovačko-neretvanske županije 2007.-2013., revizija 2008. i 2009.	ŽRS s Akcijskim planom, travanj 2011.
XXI	Grad Zagreb	2002.	Studija o gospodarstvenom razvoju Grada Zagreba u razdoblju 2001.-2005. godine	„Zagreb plan“ - Razvojna strategija Grada Zagreba 2011.-2013., prijedlog bez Akcijskog plana, travanj 2012.
		2005.	„Vizija Zagreba u 21. stoljeću“, Gradonačelnik	
		2006.	„Zagreb plan“, Odlukom Skupštine Grada Zagreba 30.03.2006. pokrenuta izrada, nije usvojen	

Izvor: ŽRS-i svih županija za razdoblje 2011.-2013., sistematizacija autora, 2012.

Gotovo sve županije su prije ŽRS-a izrađivale Regionalne operativne planove (ROP), a za određeni broj njih to je već treći strateški dokument u jednom desetljeću, iako se većinom radilo o revizijama istih dokumenata. Trenutno važeći ŽRS ima kratkoročni karakter jer se odnosi na trogodišnje razdoblje (2011.-2013.), koje je naknadno produljeno, ali je utemeljen na dugoročnim razvojnim odrednicama koju čine vizija, strateški ciljevi i prioriteti. Mjere, s obzirom na razdoblje za koje su definirane, dobivaju u mnogim slučajevima obilježje konkretnih aktivnosti pa čak i projekata. Uslijed toga, vrlo je teško odrediti pojmovnu i sadržajnu razliku između mjera i aktivnosti. To se očituje i u poteškoćama formuliranja AP, s kojima su se mnogi izrađivači morali suočiti. Tako je AP u više slučajeva prezentiran kao katalog razrađenih razvojnih mjera, što je vrlo korisno, ali traži daljnju razradu za svaku od aktivnosti, programa i projekata koji će se provoditi tijekom godine/a. Također, javlja se poteškoća prilikom procjene financijskog okvira na razini mjera jer konkretne informacije o dostupnim sredstvima za buduće razdoblje (npr. alokacije iz državnog proračuna prema lokacijskoj klasifikaciji) županijama nisu dostupne. Tome pridonosi i nepostojeća praksa određivanja alokacija proračunskih sredstava s nacionalne razine prema indeksu razvijenosti ili na osnovi ŽRS. Vrijedilo bi poraditi na unapređenju komunikacije i uvažavanju razvojnih određenja regionalne razine

(npr. poštivanje ŽRS) od strane ministarstava, tijela državne uprave i javnih poduzeća. S druge strane, županijama treba omogućiti uvid u razvojne planove viših razina. Proces usklađivanja mora biti uzajaman i kontinuiran jer ne treba očekivati da će se ciklusi planiranja i programiranja uvijek vremenski uskladiti, odnosno da će na određenoj razini sve potrebne informacije biti dostupne onome tko počinje izrađivati neki plan.

Razvojni projekti u Republici Hrvatskoj

ŽRS, županijski razvojni projekti, zajednički razvojni projekti te razvojni projekti statističkih regija, nastaju kao rezultat procesa strateškog planiranja i postaju važno sredstvo za usmjeravanje financijskih sredstava namijenjenih razvoju županija i statističkih regija. Jedino tako je moguće sustavno i koordinirano upravljati regionalnim razvojem i povezivati različite aktere u koherentan sustav sukladno načelu partnerstva i suradnje. Svaka županija i Grad Zagreb određuju svog *regionalnog koordinatora*⁹⁶ (upravno tijelo, razvojnu agenciju ili drugu pravnu osobu) koji treba učinkovito koordinirati i poticati razvoj na razini županije, odnosno na razini statističke regije kroz suradnju s drugim županijama i središnjom razinom.

Regionalni koordinatori zaduženi su za uspostavu i upravljanje bazama projekata u županijama. Kako se u procese uspostavljanja baza projekata krenulo iz različitih nacionalnih tijela, tako su usporedno pripremani popisi potencijalnih projekata regionalne i lokalne razine za 3 baze projekata:

- I. Baza gospodarskih razvojnih projekata:** evidencija ulaganja u RH koju je vodio ured za e-Hrvatsku, integriran početkom 2012. u Ministarstvo uprave predstavljala je integriranu bazu podataka svih postojećih i budućih ulaganja domaćih i stranih pravnih ili fizičkih osoba koje obavljaju gospodarsku djelatnost i sudjeluju u prometu roba i usluga u RH. Evidencija ulaganja uspostavljena radi poticanja gospodarskog rasta, razvoja i ostvarenja gospodarske politike RH, njezinog uključivanja u tokove međunarodne razmjene i jačanja konkurentne sposobnosti hrvatskoga gospodarstva. (Odluka Vlade RH, NN 115/01)
- II. Središnja elektronička baza razvojnih projekata (SEBRP) uspostavljena u MRRFEU:** odnosi se na projekte izgradnje i/ili obnove komunalne, gospodarske, društvene, okolišne i energetske te druge potporne infrastrukture za razvoj, izgradnju i/ili jačanje obrazovnih, kulturnih, znanstvenih i drugih kapaciteta, jačanje i izgradnju društvenog kapitala te na druge projekte kojima se pridonosi regionalnom razvoju. Projekti se dijele na: a) lokalne, b) županijske, c) regionalne, te d) nacionalne. (MRRŠVG - Pravilnik o ustrojavanju i vođenju Središnje elektroničke baze razvojnih projekata, NN 66/10)
- III. Baza podataka o projektima strane pomoći i suradnje:** instrument kojim Vlada RH osigurava sveobuhvatan pregled programa i projekata koji se financiraju iz inozemnih izvora, kako bi se izbjeglo preklapanje i dupliciranje projekata te postigla sinergija i maksimalan učinak sveukupne pomoći. Baza sadrži podatke o završenim, tekućim te planiranim projektima strane pomoći RH. Odgovornost za bazu podataka imao je bivši Središnji državni ured za razvojnu strategiju i koordinaciju fondova EU (SDURF), a s preustrojem početkom 2012., odgovorno tijelo postalo je Uprava za strateško planiranje u MRRFEU (Uredba Vlade RH, NN 18/07).

Uspostava triju baza na nacionalnoj razini, u različitim vremenskim razdobljima i okolnostima možda se čini opravdanom, ali time su uzrokovane praktične poteškoće na

⁹⁶ Poslovi regionalnog koordinatora među ostalim uključuju: koordinaciju izrade ŽRS-a i praćenje njihove provedbe, koordinaciju aktivnosti vezanih uz regionalni razvoj na razini županije, sudjelovanje u izradi razvojnih projekata, suradnju s drugim regionalnim koordinatorima radi stvaranja i provedbe zajedničkih projekata, sudjelovanje u radu partnerskih vijeća statističke regije.

regionalnoj i lokalnoj razini. Uslijed neusklađenog procesa komuniciranja iz različitih institucija na državnoj razini prema nižim razinama vlasti, predlagani su ponekad isti, a ponekad različiti lokalni i regionalni razvojni projekti za upis u tri različite nacionalne baze projekata. Ako je prihvatljivo da se projekti provode na točno određenim lokacijama, onda je jasno da se poteškoće očituju na terenu, dakle, u lokalnim i regionalnim jedinicama te njihovim razvojnim agencijama. Vrlo je teško održati pregled nad protokom informacija prema nacionalnoj razini ako te informacije dolaze s različitih adresa istih jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Jedino Središnja elektronička baza razvojnih projekata ima predviđenu koordinaciju upravljanja informacijama na razini županija, što se može povezati s procesom koordinacije provedbe ŽRS. Baza na nacionalnoj razini nije, međutim, posve funkcionalna, pa ne treba očekivati usklađeno djelovanje sustava na razini svih županija. Svaka županija krenula je u postupak prikupljanja projektnih prijedloga na svoj način te pokušava maksimalno pratiti informacije s nacionalne razine.

Problem Središnje elektroničke baze razvojnih projekata predstavlja članak 8. stavak 1. Pravilnika prema kojem se „u Bazu unose podaci o projektima **neovisno o fazi u kojoj se nalaze**, ali do kraja realizacije, a za potrebe praćenja i vrednovanja projekata ovo se razdoblje može produžiti ovisno o projektu“. Ovdje treba upozoriti da postoje različita rješenja za vođenje baza projekata i da konačno usvojeno rješenje treba biti usuglašeno na nacionalnoj razini, kako bi se moglo sustavno provoditi i na regionalnoj i na lokalnoj razini. Prema tome, važno je razlučiti razine zrelosti projektnog prijedloga, što se može učiniti na slijedeći način:

1. **Projektna ideja**, nositelj spreman na umrežavanje i razvoj projektnog prijedloga – treba razviti idejni koncept.
2. **Projektni prijedlog s razvijenim idejnim konceptom** (engl. *concept note*) – treba pripremiti tehničku dokumentaciju.
3. **Projektni prijedlog s pripremljenom tehničkom dokumentacijom i dozvolama** – može se financirati.

Ovdje se preporučuje da svaka od navedenih kategorija projekata bude definirana kriterijima prema kojima je relativno lako odrediti u koju se od baza projekata može uvrstiti pripremljeni projektni prijedlog. Postupak odlučivanja o uključivanju projekata u županijsku bazu a potom i prosljeđivanje informacije u nacionalnu/e baze projekata, treba urediti sukladno institucionalnim rješenjima za provedbu ŽRS. Važno je imati i evidenciju i na razini ideje jer je moguće povezivati više predlagatelja sa sličnim idejama na istom teritoriju, poticati njihovu suradnju te razmatrati mogućnosti pružanja tehničke pomoći u daljnjem razvoju projektne ideje kao i pripreme tehničke dokumentacije. Za te su potrebe najavljeni dodatni izvori financiranja u proračunu MRRFEU.

Analiza prve generacije županijskih razvojnih strategija

Kako se navodi u Studiji, rezultati analize prve generacije ŽRS-a (u dijelu koji se odnosi na poštivanje Pravilnika), ukazuju da dominira srednja ocjena poštivanja metodoloških koraka i elemenata (partnerstvo, sadržaj, metodologija, ex-ante evaluacija, AP, KS, usklađenost sa SRRRH) – „uglavnom udovoljava“ ili „dijelom udovoljava“ kriterijima. Nije bilo ni jednog razvojnog dokumenta koji je ocijenjen negativno, odnosno da ne udovoljava kriterijima u potpunosti. ŽRS sljedećih županija ocijenjeni su nešto boljim ocjenama od ostalih: **Primorsko-goranska, Splitsko-dalmatinska, Varaždinska i Virovitičko-podravska županija**, dok su sve ostale županije proizvele ŽRS koje su u osnovi zadovoljile kriterije zadane Pravilnikom.

U gotovo svim županijama, ŽRS su razvojni dokumenti druge, pa čak i treće generacije (prema tzv. *EU metodologiji*). Neke od županija koje su izradile strateške razvojne

dokumente prve generacije po njihovom su isteku odlučile pripremiti nove razvojne dokumente, a neke su se prvi put upustile u taj posao na osnovi vlastite odluke. Dio županija izradile su i usvojile svoje strategije prateći metodologiju drugih ili prethodnih ROP-ova prije donošenja Zakona i Pravilnika. U tim slučajevima se umjesto izrade novog strateškog razvojnog dokumenta krenulo u reviziju već izrađenog dokumenta kako bi ga se uskladilo s odredbama konačno usvojenog Zakona i Pravilnika. Posljedice takvog postupanja vidljive su u određenim elementima procesa izrade: neujednačen proces konzultacija i posljedični nedostatak osjećaja vlasništva nad dokumentom ključnih dionika, nerazumijevanje političkih struktura ukoliko je došlo do promjena i uključivanje ex-ante evaluatora pri kraju procesa. Najveća promjena koja je nastala propisivanjem metodologije reflektirala se na formu dokumenta i dokumentaciju procesa, a sustavni pristup i dalje nije osigurao provedivost razvojnih dokumenata.

Analizom svih ŽRS ustanovljeno je, da iskusnije županije nisu proizvele puno kvalitetniju strategiju od onih koje su u tom procesu bile manje iskusne. Kao što je navedeno ranije u Studiji, po kvaliteti su se istaknule ŽRS onih županija koje nisu imale tehničku pomoć prilikom izrade ROP-ova prve generacije.

Na vrhu liste u tablici 115. u nastavku, navedeni su oni elementi koji su ukupno ocijenjeni s najnižim, a pri dnu oni s najvišim ocjenama (1-ne udovoljava, 3-dijelom udovoljava, ili 5-udovoljava kriterijima Pravilnika). Općenito, nakon prethodnog vrednovanja i primjedbi MRRFEU, gotovo svi dokumenti su unaprijeđeni. ŽRS koji su u procesu izrade ocijenjeni osrednjima ili slabijima, ukazale su na poteškoće koje se posebno ističu prilikom komparacije ocjena prema elementima prikazanim u tablici 113. Najveće poteškoće u procesu izrade pojavile su se tako u sveukupnom poštivanju obvezne metodologije, zatim u AP, te u poštivanju načela partnerstva.

U postupku ocjenjivanja usklađenosti s Pravilnikom nisu posebno ocijenjeni financijski okvir i izvor za prioritete i mjere, niti financijski plan. Postojanje, kvaliteta i realističnost tih elemenata od ključne su važnosti za provedbu ŽRS-a.

Tablica 115. Rangiranje prema ocjeni usklađenosti elemenata ŽRS-a s Pravilnikom

Ocjene usklađenosti elemenata ŽRS-a s pravilnikom	Zbroj ocjena po propisanim elementima ŽRS-a
Poštivanje propisane metodologije izrade ŽRS-a	65
Izrada AP	69
Poštivanje načela partnerstva i suradnje pri izradi ŽRS-a (Dodatak 1. „Rezultati konzultacija s radnim skupinama”)	77
Sadržaj obveznih poglavlja i dodataka	83
Poštivanje provedbe prethodnog vrednovanja (ex-ante evaluacija) od strane nezavisnog tima tijekom svih faza izrade ŽRS-a te uvažavanje preporuka evaluatorskog tima⁹⁷	83
Izrada KS	97
Usklađenost ŽRS-a sa Strategijom regionalnog razvoja RH	105
Maksimalan zbroj prema elementima je 21x5 bodova =105	

Izvor: Sistematizacija autora, 2012.

⁹⁷ Odnosi se na poštivanje provedbe postupka, ne i kvalitetu samog vrednovanja i njegova doprinosa kvaliteti ŽRS-a.

U Pravilniku je objašnjeno da financijski plan sadrži indikativan i okviran pregled. Međutim, indikativni iznosi mogu biti orijentacija u strateškom dijelu dokumenta, tj. financijski okvir na razini prioriteta i mjera bez obzira na izvore, dok bi Financijski plan trebao biti izravno vezan za konkretne aktivnosti AP i konkretne izvore tj. treba postojati jasna veza s konkretnim stavkama u trogodišnjim proračunskim planovima i planovima razvojnih programa, ugovorenim projektima te projektima u provedbi. Financijska pozicija mora biti potkrijepljena stvarnim dokazima, tj. mora postojati ili usvojen proračun s jasno iskazanom stavkom ili ugovor o projektu. U tom smislu moguće je povezati procese strateškog planiranja koje propisuje MRRFEU s onima MFIN.

Sukladno članku 49. Zakona (NN 147/14) MRRFEU godišnje izvještava Vladu Republike Hrvatske o provođenju regionalne razvojne politike (Ministarstvo podnosi Vladi izvješće o rezultatima provedbe politike regionalnog razvoja najkasnije do 1. studenoga tekuće godine za prethodnu godinu), dok je člankom 12. Pravilnika utvrđeno da županije izvještavaju MRRFEU o provedbi ŽRS. Prema Uputama za izradu i sadržaj izvještaja županija o provedbi županijskih razvojnih strategija (izrađenih u okviru Studije), Županije su MRRFEU dostavile svoja Izvješća za 2012. i 2013. godinu. Na temelju tih podataka MRRFEU izrađuje svodno Izvješće koje obuhvaća sve županije i sadrži pregled provedbe mjera po područjima razvoja i prema posebnim područjima (sukladno Zakonu), te informacije o razvojnim projektima i pokazateljima rezultata. U Izvješću nedostaje dublja analiza prikupljenih podataka pa iz samog Izvješća nije moguće donijeti konkretnije zaključke.

9.1.2. Razvojni programi gradova i općina

Već je naglašeno kako u Hrvatskoj ne postoji zakonom propisan jedinstveni integrirani sustav planiranja regionalnog razvoja koji bi obuhvatio državnu, županijsku i lokalnu razinu. Cilj je integriranog sustava planiranja da sve razine javne vlasti (ministarstva i ostala tijela državne uprave, županije te gradovi i općine) i svi ključni dionici koji aktivno sudjeluju u izradi strateških dokumenata i usklade napore prema utvrđenim lokalnim, regionalnim i nacionalnim društveno-gospodarskim prioritetima razvoja. Uključivanjem razvojnih tema na lokalnoj, županijskoj i regionalnoj razini u okvir nacionalnih prioriteta i preporuka Strateških smjernica Europske zajednice, treba osigurati raspon mogućnosti razvoja u županiji, uvažavajući hijerarhiju potreba za usklađenošću razvojnih prioriteta RH i drugih regija EU.

Metodologija izrade i sadržaj razvojnih strategija propisani su za županije. Sukladno članku 15., novog Zakona (NN 147/14) predviđena je izrada Smjernica za izradu strategija razvoja urbanih područja, praćenje njihove provedbe i vrednovanje, u roku od 90 dana od dana stupanja na snagu. Primjena smjernica će na taj način uslijediti za urbane aglomeracije, veća urbana područja (njih ukupno 13), te manja urbana područja (njih ukupno 25), sukladno podacima MRRFEU o broju većih i manjih urbanih područja. Strategije održivog urbanog razvoja koje proizlaze iz Operativnog programa Konkurentnost i kohezija, trebaju izrađivati gradovi kandidati za Integrirana teritorijalna ulaganja (ITU). Zaključno, na razini urbanih područja izrađivat će se jedan strateški razvojni dokument koji se prema novom Zakonu naziva Strategija razvoja urbanih područja dok se u Operativnom programu Konkurentnost i kohezija naziva Strategija održivog urbanog razvoja (ovdje se radi samo o razlici u nazivu). Prije spomenute Smjernice za izradu strategija razvoja urbanog područja (članak 15. novog Zakona) jedinstveni je dokument te će se primjenjivati u izradi oba navedena dokumenta. Preporuke za izradu strategija razvoja urbanih područja (odnosno strategija održivog urbanog razvoja) te izrade strateških dokumenata područja koja nisu obuhvaćena prije spomenutim Smjernicama (radi se o velikom broju JLS u Hrvatskoj) dane su u Poglavlju 6.3. Sukladno prethodno navedenom proizlazi da je još uvijek veliki broj JLS za koje ne

postoji propisana metodologija niti smjernice za izradu njihovih razvojnih strategija, pa je njihova metodološka usklađenost, kao i kvaliteta samih dokumenata, upitna.

U Hrvatskoj su do sada mnoge općine i gradovi, samostalno ili uz pomoć vanjskih stručnjaka, izradili svoje strateške razvojne dokumente. Strateški dokument razvoja lokalne zajednice, izrađuje se sa svrhom planiranja razvojnih aktivnosti na određenom teritoriju i služi kao alat koji koristi čelnik lokalne samouprave kako bi što učinkovitije i uspješnije upravljao razvojem. Osim analize stanja, vizije, strateških i posebnih ciljeva (nazivaju se i prioritetima) i mjera, takav dokument treba sadržavati i informacije o financijskom okviru, organizaciji provedbe i njenim nositeljima, te sustavu praćenja i vrednovanja procesa i rezultata provedenih aktivnosti. Tako strukturirani razvojni dokument koristan je ne samo predstavnicima lokalne samouprave, već i građanima koji žive u lokalnoj zajednici, te potencijalnim ulagačima i donatorima. Akcijski ili Operativni plan (poželjno jednogodišnji) uobičajeno se izrađuje kao zasebni dokument koji se oslanja na strateški razvojni dokument. S obzirom da nema propisane metodologije, sadržaja i naziva dokumenata razvoja na lokalnoj razini, u Hrvatskoj nailazimo na sljedeće inačice takvih dokumenata:

- Program ukupnog razvoja (npr. Grada Makarske, Grada Krka) – najčešće korišteni naziv
- Programi ukupnog razvoja – Strategija razvoja (npr. Grad Novigrad)
- Plan ukupnog razvoja (npr. Omiš)
- Program ukupnog razvoja/razvitka više gradova/općina (npr. za tri općine Gornji Mihaljevec, Selnica i Sveti Juraj na Bregu (lipanj 2007.), ili Program ukupnog razvitka općina Čačinci, Zdenac, Crnac te Grada Orahovice (2008.))
- Strateški program ukupnog razvoja (npr. Grada Benkovca)
- Strateški program razvoja (npr. Grada Samobora)
- Strategija razvoja (npr. Grada Šibenika, Općine Dvor)
- Strateški plan ukupnog razvoja (npr. za Vodice)
- Lokalna razvojna strategija (npr. za pojedini LAG – LAG Bilogora-Papuk)

Navedeni primjeri ukazuju na potrebu ujednačavanja izrade razvojnih dokumenata gradova i općina, prvenstveno u metodološkom i sadržajnom smislu, a potom i primjeni načela programiranja sukladno već prihvaćenoj metodologiji i praksi, koja se potiče i primjenjuje na županijskoj i nacionalnoj razini. U poglavlju 2. već je upozoreno da bi razvojni dokumenti gradova i općina trebali biti oslonjeni na prostorne planove uređenja i generalne urbanističke planove što znači da se metodološko usklađivanje ne odnosi samo na gradske/općinske razvojne dokumente i županijske razvojne strategije nego i na integraciju dokumenata prostornog uređenja i dokumenta upravljanja regionalnim razvojem

9.1.3. Lokalne akcijske grupe⁹⁸

Suvremena definicija pojma "ruralni razvoj" podrazumijeva integralni i višesektorski te održivi razvoj ruralnog (negradskog) prostora. Integralni, odnosno cjelovit razvoj ruralnih područja bitan je zbog diverzifikacije ruralne ekonomije koja se u vrijeme suvremenih strukturnih procesa i zbivanja suočava s brojnim problemima poput depopulacije, starenja stanovništva, fosilizacije pejzaža te generalno sve lošijim socio-ekonomskim pokazateljima koji čine ovaj prostor pasivnim i nepoželjnim za život.

Kako bi se potaknuo ruralni razvoj na području EU, prije više od 20 godina pokrenuta je inicijativa LEADER (iz francuskog izraza "Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale" = "veza među aktivnostima razvoja ruralnog gospodarstva"). U posljednjem planskom razdoblju 2007. - 2013. LEADER je prerastao u integralni dio europske politike ruralnog razvoja i obvezni je dio nacionalnih programa ruralnog razvoja zemalja-članica. U prethodnom razdoblju LEADER+ u 15 "starih" država članica djelovale su 893 lokalne akcijske grupe (LAG) s ukupno 52 milijuna stanovnika. Od deset novih članica, prije priključenja Bugarske i Rumunjske, šest se odlučilo na primjenu LEADER+ što je rezultiralo sa stotinjak novih LAG-ova. Suradnjom LAG-ova pokrenuto je gotovo tisuću lokalnih i više od tristo prekograničnih projekata.

Pristup LEADER definira područje LAGa kao homogenu jedinicu koja ima neke zajedničke značajke kao što su društvene veze, osjećaj zajedničkog identiteta i povijest. Pristup supsidijarnosti (odozdo-nagore) usmjeren je na stimuliranje lokalne zajednice u ostvarenju razvojnih odluka. LEADER-om se promovira inovativni i integralni pristup, umrežavanje, suradnja, lokalno financiranje i upravljanje. Važan dio provedbe načela LEADER-a je uspostava LAGova koji predstavljaju tijelo koje odlučuje o lokalnoj razvojnoj strategiji i odgovorno je za provedbu. LAG-ovi imaju ulogu medijatora s EU putem kojih je moguće osigurati sredstva iz EU fondova za konkretne projekte.

LAG treba okupiti i udružiti partnere iz javnog i privatnog sektora, pazeći na uravnoteženu zastupljenost predstavnika postojećih lokalnih interesnih skupina koji dolaze iz različitih socio-ekonomskih sektora. Na razini odlučivanja, bar 50 posto članova mora dolaziti iz poslovnog sektora i sektora civilnog društva. LAG se može osnovati ad hoc, ili se može graditi na već postojećim partnerstvima.

Najčešće uključeni dionici u LAG-u su:

- predstavnici lokalne samouprave i javnih ustanova
- profesionalne organizacije i savezi (poljoprivrednika, malih poduzetnika i drugih djelatnosti)
- udruge (za razvoj zajednice, za zaštitu okoliša i krajolika, usluge u kulturi, socijalne usluge, udruge žena, mladih itd.)
- razvojne agencije
- dionička društva, poslovni inkubatori i druge organizacije poslovnog sektora
- mediji
- viđeniji pojedinci.

Područje LAG-a može biti ruralno područje koje ima više od 5.000, a manje od 150.000 stanovnika uključujući manje gradove te gradove s manje od 25.000 stanovnika.

⁹⁸ (Napomena: Informacije su uglavnom preuzete s mrežnih stranica Hrvatske mreže za ruralni razvoj (http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/faq_en.htm) i stranica EC (http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/faq_en.htm))

Odgovornost lokalnih partnerstva / LAG-ova:

- uspostava LAG-a i izrada statuta
- priprema lokalne strategije razvoja i lokalnog operativnog plana razvoja
- informiranje lokalnog stanovništva o postojećim mogućnostima i prijavama za projekte u okviru programa IPARD, u skladu s lokalnom strategijom razvoja
- dogovor o usavršavanju i radionicama za lokalno stanovništvo, npr. o pripremi pojedinačnih poslovnih planova, prijedloga projekata, vođenja računovodstva, itd.
- davanje pisama preporuke IPARD agenciji o projektima koji bi se mogli financirati u okviru lokalne razvojne strategije
- upravljanje aktivnostima LAG-a (vođenje projekta, programiranje aktivnosti, računovodstvo, mjesečna i kvartalna izvješća, itd.).

Prioritetne teme postavila je Europska komisija i smatraju se posebnim interesom na razini Zajednice. Svaki razvojni plan mora biti strukturiran prema nekoj od sljedećih tema:

- Korištenje know-how-a i novih tehnologija kako bi proizvodi i usluge ruralnih područja bili konkurentniji (11 posto)
- Poboljšanje kvalitete života u ruralnim područjima (24 posto)
- Dodana vrijednost lokalnim proizvodima, posebice olakšavanje pristupa tržištima za male proizvodne jedinice putem zajedničkih aktivnosti (20 posto)
- Stvaranje najbolje upotrebe prirodnih i kulturalnih resursa, uključujući osnaživanje vrijednosti lokacije uvrštenih u mrežu Natura 2000 (34 posto)

U nekim programima LAG-ovima je bilo dopušteno uključiti više od jedne teme, pri čemu je bilo potrebo odabrati glavnu. Dodatno su uzete u obzir i nacionalne teme te specifične razvojne potrebe područja koje su predlagali sami LAG-ovi. Prilikom izrade projekta potrebno je uzeti u obzir ciljeve i prioritete sadržane u razvojnim dokumentima JLS-a članica pojedinog LAG-a, kao i ŽRS te relevantnih nacionalnih dokumenata.

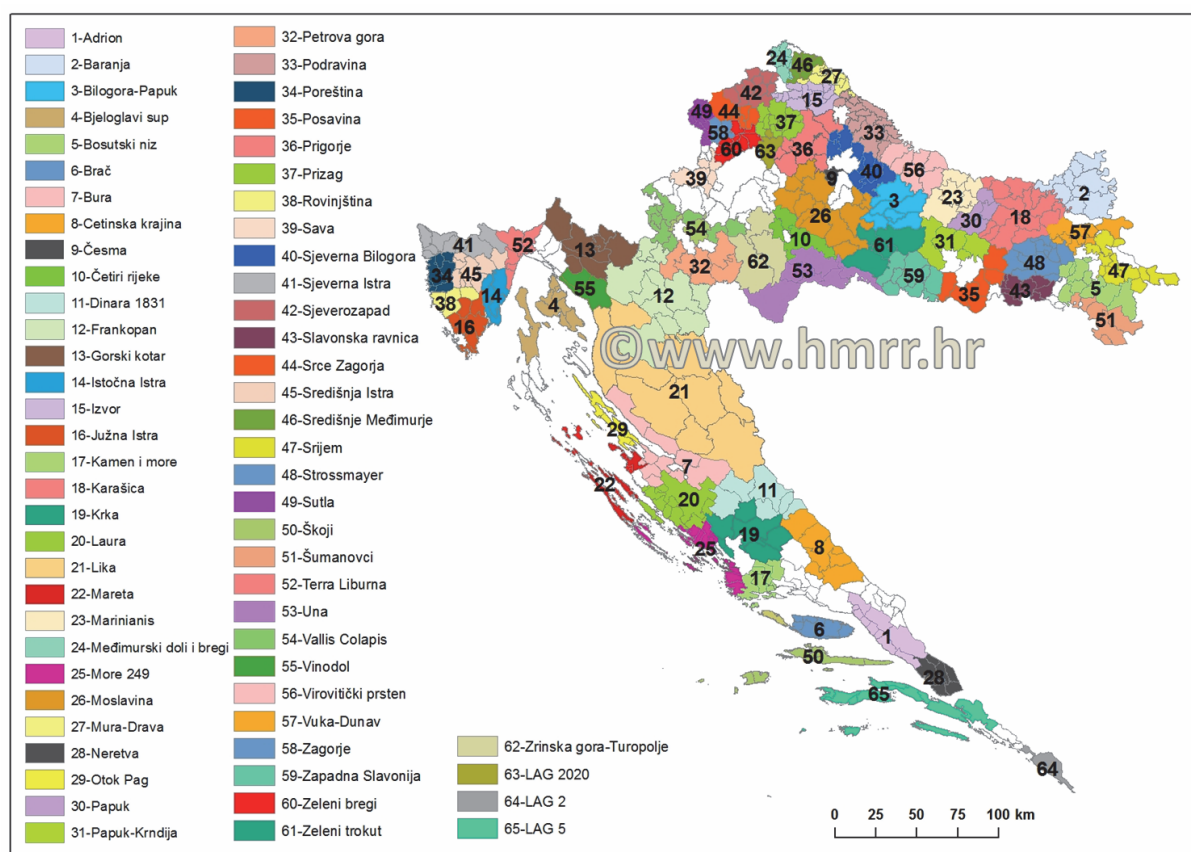
Kriteriji prihvatljivosti i operativnosti LAG-ova u programu LEADER+ su sljedeći:

- Izabrani LAG-ovi moraju obuhvaćati teritorij usklađen s kriterijima LEADER-a u smislu ljudskih, financijskih i ekonomskih resursa za potporu strategiji održivog razvoja
- LAG je službeno registrirana udruga utemeljena na važećem Zakonu o udrugama ili drugom odgovarajućem obliku unutar hrvatskog zakonodavnog okvira
- Na razini donošenja odluka, upravno tijelo LAG-a predstavlja interese različitih javnih i privatnih skupina područja i ruralnog stanovništva, osiguravajući da najmanje 50 posto čine članovi koji predstavljaju gospodarske partnere i civilno društvo. Minimum od 20 posto su predstavnici lokalnih vlasti
- Upravno tijelo LAG-a je reprezentativno, osiguravajući dobnu raznolikost (barem jedan član trebao bi biti mlađi od 25 godina) i ravnopravnost spolova (najmanji udio od 30 posto žena)

- LAG treba predložiti integriranu lokalnu razvojnu strategiju koja se temelji na smjernicama upravnog tijela⁹⁹. LAG će provoditi lokalne razvojne strategije i upravljati javnim sredstvima

Na razini Republike Hrvatske djeluje ukupno 53 LAG-a. U većim regionalnim cjelinama sedam LAG-ova je na području sjevernog Jadrana, deset na području Dalmacije, tri na području gorske Hrvatske, deset na području sjeverne Hrvatske, devet na području središnje Hrvatske te 14 na području Slavonije.

Karta 25. Pregled LAG-ova u Republici Hrvatskoj, 2015.

Izvor: Hrvatska mreža za ruralni razvoj¹⁰⁰, 2015. (www.hmrr.hr)

Ukupno 14 LAG-ova imaju uključeno deset ili više jedinica lokalne samouprave, dok 39 LAG-ova uključilo manje od deset jedinica lokalne samouprave. U posljednjem natječaju koji je proveden za mjeru 202, programa IPARD, rezultati ukazuju da je bolja prolaznost

⁹⁹ Vodič za lokalni razvoj pod vodstvom zajednice (CLLD) izdan je početkom programskog razdoblja 2014. - 2020. kako bi onima koji su izravno uključeni u lokalne akcijske grupe dao neke praktične alate i prijedloge za provedbu CLLD-a u raznim kontekstima. Komplementaran je sa "Smjernicama za lokalni razvoj pod vodstvom zajednice u Europskim strukturnim i investicijskim fondovima" koje su izdale glavne uprave za ESI fondove kako bi tijelima u državama članicama pomogle da stvore uvjete za učinkovito korištenje CLLD-a u svojim sporazumima o partnerstvu te da ga ugrade u svoje programe.

¹⁰⁰ Početkom 2006. godine sedam organizacija civilnog društva osnovalo je Hrvatsku mrežu za ruralni razvoj, udrugu koja se zalaže za održiv razvoj ruralnih područja u Hrvatskoj. Zajedničkim djelovanjem, umrežavanjem i partnerstvom mreža pridonosi poboljšavanju uvjeta za cjelovit razvoj i kvalitetan život u ruralnim područjima.

onih LAG-ova koji imaju deset ili više jedinica lokalne samouprave uključenih u njihov rad.

Od ukupno 53 LAG-a na području Republike Hrvatske svega deset (18,9 posto) je zabilježilo porast broja stanovnika između 2001. i 2011. Godine. Čak 43 je zabilježilo pad (81,1 posto). Prema podacima Hrvatske mreže za ruralni razvoj, može se zaključiti da se ruralni prostor Republike Hrvatske suočava s ozbiljnim demografskim problemima koji mogu ugroziti provedbu razvojnih strategija. Ovu činjenicu u budućnosti treba ozbiljno uzeti u obzir.

Devet od deset LAG-ova s porastom broja stanovnika u posljednjem međupopisnom razdoblju nalazi se u Jadranskoj Hrvatskoj (pet u Dalmaciji, tri u Istri i jedan na Kvarneru), a samo jedan u Kontinentalnoj Hrvatskoj (Zrinska gora).

Najveći porast broja stanovnika zabilježili su LAG-ovi u blizini većih gradskih središta poput Terre Liburne, Bjeloglavog supa (Rijeka), Marete, Laure (Zadar) i Južne Istre (Pula). Razlozi se mogu potražiti u suburbanizaciji navedenih prostora te općoj litoralizaciji (pojačano naseljavanje obala) pod utjecajem razvoja turističkih djelatnosti koje neposredno i posredno dovode do pojačane ekonomske aktivnosti i čine ove prostore privlačnim za doseljavanje. U prosjeku, nešto su gušće naseljeni kada se usporede sa svim hrvatskim LAG-ovima (43,5 st./km²:38,3 st./km²).

Od spomenuta 43 LAG-a koja su zabilježila pad broja stanovnika u posljednjem međupopisnom razdoblju njih 13 izgubilo je više od 10 posto stanovnika što upućuje na pojačanu depopulaciju i pražnjenje prostora što već sada otežava gospodarski i društveni razvoj. Nasuprot prostornom razmještaju LAG-ova s porastom broja stanovnika (gdje ih se devet od deset nalazi u obalnom prostoru), svih 13 LAG-ova koji su zabilježili pad broja stanovnika za više od 10 posto u posljednjih deset godina nalazi se u Kontinentalnoj Hrvatskoj. Devet od tih 13 LAG-ova nalazi se u pograničnom području (šest uz granicu s BiH, dva uz granicu sa Srbijom i jedan uz granicu sa Slovenijom). Ostala četiri LAG-a nalaze se u brdsko-planinskom području Bilogore, Krndije i Papuka.

Indikativna je ugroženost i pojačano pražnjenje pograničnih područja što može upućivati na njihove strukturne slabosti prouzrokovane prometnom izoliranošću (slaba povezanost sa širim prostorom, a posebice s većim gradskim središtima u okolici), slabom gospodarskom razvijenosti i lošim socio-ekonomskim pokazateljima.

Nadalje, druga zona s primijećenom jačom depopulacijom je širi brdski i gorski pojas istočnog dijela središnje Hrvatske (prostor oko Bilogore) te zapadne Slavonije (prostor Papuka i Krndije). Razlozi su također slaba razvijenost prometne infrastrukture što dovodi do slabije ekonomske razvijenosti, a uzrok tome je veća energija reljefa koja onemogućuje laku i jeftinu izgradnju većih prometnih koridora te na taj način posljedično izolira spomenuta područja. Radi se o izrazito rijetko naseljenom prostoru sa svega 29,5 st./km² što je osjetno niže od prosjeka za sve LAG-ove (38,3 st./km²).

Kako bi se u području ruralnog razvoja osnažio odnos između civilnog društva i vlada, pokrenuta je inicijativa Ruralni parlament (RP). Sudionici su ljudi koji imaju želju poboljšati život u ruralnom prostoru. RP predstavlja alat participativne demokracije, a u Europi postoje različiti oblici i organizacijski modeli. Svaki RP ima određenu temu koja potiče lokalnu zajednicu da se aktivira (npr. Slušajte glas sela!). U travnju 2015., u Baranji se planira okupljanje prvog Hrvatskog ruralnog parlamenta.

9.2. Preporuke za izradu analize stanja u planskim dokumentima na razini NUTS3, LAU1 i LAU2

Donošenjem Pravilnika o obveznom sadržaju, metodologiji izrade i načinu vrednovanja županijskih razvojnih strategija (NN 53/10) i izradom i usvajanjem te kasnijom evaluacijom prve generacije županijskih razvojnih strategija postignut je značajan organizacijski i metodološki napredak. U relativno kratkom vremenu zasnovan je sustav izrade strateških razvojnih dokumenata na razinama NUTS1 i NUTS3 koji se u budućnosti može i treba proširiti i na gradove i općine (razina Local Administrative Unit - LAU2) i tako obuhvatiti sve nositelje regionalne razvojne politike. Sustav će time postati kompatibilan sustavu prostornog uređenja što može biti značajan korak ka uspostavi integralnog upravljanja društvenim i gospodarskim razvojem u prostoru. U tom smislu može se uputiti i niz metodoloških i organizacijskih preporuka izrađivačima razvojnih dokumenata i na NUTS3 i na LAU2 razini (preporuke se odnose i na urbana područja definirana novim Zakonom).

U nizu metodoloških preporuka ističu se:

- Preciznije i detaljnije utvrditi potrebe za podacima te način prikupljanja i obrade (prikupljaju li se samo statistički podaci, izvješća i sl. ili treba učiniti obvezatnim i anketna ispitivanja, intervjue, radionice, rad s fokus grupama i sl.).
- Utvrditi vremensko razdoblje za koje se prikupljaju podaci (koliko godina treba obuhvatiti optimalno razdoblje za koje se prikupljaju podaci, npr. od 2008. do godine zadnjih dostupnih podataka, koliko je minimalno razdoblje ako podaci nisu dostupni za cijelo optimalno razdoblje).
- Odrediti minimalni skup podataka koje je potrebno prikupiti i obraditi (na temelju popisa podataka/pokazatelja navedenih u Poglavlju 5.))
- Odrediti optimalnu strukturu podataka po gospodarskim i društvenim djelatnostima i prostornom obuhvatu (NUTS3, LAU1, LAU2).
- U konkretnim slučajevima odrediti dodatne podatke koji mogu biti važni za pripremu i provedbu ŽRS i programa na LAU2 razini (prema područjima, posebnostima)
- Analiza stanja treba obuhvatiti analizu dionika. Dionikom se smatra osoba ili skupina ljudi koji imaju značajan interes u projektu i trpe posljedice njegova neuspjeha. Analiza treba obuhvatiti i) identifikaciju dionika različitim metodama ili kombinacijama metoda i ii) klasifikaciju dionika koja će prikazati definiranje njihovih interesa, utjecaj, moć i međusobne odnose. Analiza dionika provodi se na što objektivniji način.
- Analiza stanja treba sadržavati ocjenu provedbe prethodnog razvojnog programa. Na razini LAU2 često postoji više programa za isto razdoblje; u takvim slučajevima treba provesti usporednu analizu.) Riječ je o ex-post evaluaciji što znači da treba jasno istaknuti pozitivne učinke provedenih mjera (aktivnosti, projekata) ostvarenje, odnosno stupanj ostvarenja pojedinih ciljeva. Ex-post evaluacija treba sadržavati i informacije o teškoćama u provedbi i razlozima neprovođenja planiranih aktivnosti i/ili neostvarivanja zadanih ciljeva.
- Analiza stanja treba sadržavati informacije o ostvarenju Plana razvojnih programa. S obzirom na obujam to može biti i zasebno poglavlje jer treba popisati kapitalne projekte, stupanj njihove realizaciju, učinke provedenih projekata na društveni i gospodarski te prostorni (okolišni) razvoj određenog područja.

- Analitičku podlogu ŽRS treba redovito revidirati prvenstveno radi praćenja provedbe ŽRS-a na osnovi jasno definiranih pokazatelja. Izrada i provedba ŽRS osigurava i elemente za uredno vođenje razvojne statistike. To je jedan od preduvjeta za donošenje razvojnih odluka i uspješan monitoring to jest praćenje razvojnih postignuća na osnovi unaprijed formuliranih pokazatelja u dužem vremenskom razdoblju.
- Osim pokazatelja rezultata, preporučuje se utvrditi i pokazatelje ishoda koji će pokazivati razinu društveno značajnih ishoda.
- Uz kvantitativno opisivanje stanja i kretanje mjerljivih veličina analitička podloga treba sadržavati i kvalitativnu ocjenu stanja. Stoga se uz uobičajene kvantitativne pokazatelje preporuča uvesti i kvalitativne ocjene (kvalitativni pokazatelji), kojima će se ocjenjivati kvaliteta cijelog programa i izravne koristi za sve sudionike u programu (pružatelji javnih usluga, financijeri i krajnji korisnici usluga).
- ŽRS treba biti usklađena s prostorno planskim dokumentima, prvenstveno s prostornim planom županije. Treba se uskladiti i s procjenama učinka razvojnih aktivnosti u prostoru, posebno u njegovim zaštićenim dijelovima. Riječ je o razvojnim dokumentima kao što je Strateška procjena utjecaja na okoliš (SPUO) ili prostorni plan područja posebnih obilježja (PPPPO). Postupno treba raditi na osvježavanju činjenice da se razvoj događa u prostoru i da se sukladno tome nova kohezijska politika EU sastoji od socijalne, ekonomske i teritorijalne kohezije.
- Preporučuje se korištenje standardnih, ali usporedno, i alternativnih analitičkih alata. SWOT analiza je, na primjer, prokušani, ali ne i jedini analitički alat koji olakšava sagledavanje kvalitativnih nalaza analize.

Ostale preporuke:

- Preporuča se prilagoditi metodologiju i sadržaj strateških razvojnih dokumenata kako bi se propisala zakonska obveza izrade strateških razvojnih dokumenata lokalnih jedinica (koje nisu obuhvaćene smjernicama niti potrebom izrade strategija navedenih u poglavlju 6.1.2., za urbana područja i gradove kandidate za ITU), uključujući razvojne programe i projekte. Pri tom treba voditi računa i o postojećoj metodologiji izrade prostornih planova i osigurati kompatibilnost
- Urbana područja iz stavaka 5. i 6. Članka 14. Zakona (NN 147/14) mogu uključivati i susjedne jedinice lokalne samouprave ili njihove dijelove, a uz prethodnu suglasnost njihovih predstavničkih tijela. U ovom trenutku nije moguće unaprijed definirati granice takvog urbanog područja. Preporuča se da se na tako određenom urbanom području testira primjena Smjernica za izradu Strategiju razvoja urbanog područja (spomenutih u poglavlju 6.1.2.) prije konačnog usvajanja metodološkog okvira sadržanog u njima. Ovdje treba imati na umu da i propisi o prostornom planiranju predviđaju dokumente koji obuhvaćaju skupinu JLS (razina LAU1) u kojoj se mogu naći i JLS iz dvije ili tri županije. To znači da se strategija razvoja urbanog područja može izrađivati usporedno s prostornim planom koji će joj po svemu biti kompatibilan.
- Uz navedenu zakonsku obavezu izrade strateških dokumenata, treba propisati obvezatnost suradnje svih razina vlasti u planiranju razvoja. Time bi se potaknula suradnja u planiranju razvoja između gradova i općina sa županijama, koja u praksi jedva postoji. Izrada razvojnih dokumenata unaprijedila bi sustav planiranja, provedbe i financiranja razvojnih projekata, a financiranje kapitalnih/razvojnih projekata lokalnih jedinica moglo bi se (i trebalo) temeljiti na strateškim razvojnim dokumentima.
Uloga županije kao koordinatora razvojnih aktivnosti moguća je samo ako nova generacija županijskih razvojnih strategija za programsko razdoblje 2014.-2020.

bude usklađena s razvojnim dokumentima gradova i općina koji se nalaze na teritoriju županije i s tamo definiranim strateškim ciljevima. S druge strane gradski/općinski razvojni dokument treba, uz određenu usklađenost s razvojnim prioritetima u županiji, omogućiti autonomiju lokalnog razvoja u gradu/općini (npr. financiranje projekata lokalne infrastrukture ili nekog drugog razvojnog projekta od lokalnog interesa koji su značajni samo za tu lokalnu jedinicu).

- Za bolju usklađenost strateškog planiranja razvoja na lokalnoj, županijskoj, regionalnoj i državnoj razini u Republici Hrvatskoj, nedostaje jasno iskazivanje koja je razina javne vlasti odgovorna za koju javnu funkciju (jasnije usmjerenje na funkcijsku decentralizaciju i jačanje odgovornosti svih razina javne vlasti za efikasno provođenje javnih funkcija u njihovoj nadležnosti). Posebno je potrebno jasno podijeliti nadležnosti u provođenju i financiranju razvojnih programa/projekata između tijela središnje države, županija, gradova i općina. Preporučuje se jednostavniji način kojim se taj nedostatak može riješiti i unaprijediti provedba strateških razvojnih ciljeva: definirati udjele sudjelovanja pojedinih razina javne vlasti u financiranju pojedinih razvojnih programa/projekata u skladu sa strateškim prioritetima razvoja. Udjele sudjelovanja treba odrediti u ranoj fazi izrade razvojnog dokumenta.
- Preporučuje se da se, uz politike prema posebnim područjima, jasnije istakne što uključuju druge politike od značaja za teritorijalni razvoj, posebno razvojna politika koja se očituje u prostornim planovima. U tom kontekstu treba istaknuti važnost politika vezanih za velike gradove te izrade posebne smjernice za formuliranje politika teritorijalnog razvoja.
- Preporučuje se da se u Smjernicama za izradu županijskih razvojnih strategija, praćenje i vrednovanje njihove provedbe pojasni postupak određivanja hijerarhije ciljeva, prioriteta i mjera. Jedan od korisnih metodoloških alata je stablo problema i ciljeva koje se temelji na induktivnoj i deduktivnoj analizi te uzročno-posljedičnom promišljanju. Pojam „prioriteti“ u hrvatskom jeziku ima drugo značenje pa ga treba prilagoditi (primjerice „posebni ciljevi“) ili jasno navesti razliku između „prioriteta“ kao vrste cilja i prioriteta kao posla koji je prvi na redu.
- Strateške ciljeve treba odrediti tako da se iz njih mogu izvesti prethodno terminološki usklađeni prioriteti koji su važni za planiranje lokalnih proračuna. Preporučuje se da se ŽRS usvajaju pred raspravu o proračunu za slijedeće trogodišnje razdoblje, kako bi se osigurala sredstva za provedbu mjera
- Preporučuje se ujednačavanje konzultacijskog procesa (od jednokratnog informiranja, redovite razmjene mišljenja, do aktivnog sudjelovanja u razvojnom promišljanju i odlučivanju), uključujući definiranje dionika, sadržaj (koje teme/pitanja trebaju biti obrađena tijekom procesa, osobito za potrebe izrade analitičkog dijela dokumenta), prethodno definirane rezultate (što se očekuje po završetku procesa), te hodogram prema fazama izrade dokumenta. Uspješnost konzultacijskog procesa ovisi o komunikacijskoj kulturi određene sredine, vještini koordinatora i facilitatora, kao i povijesti uspjeha i/ili neuspjeha prijašnjih konzultacija. Treba pojasniti kako se građani mogu uključiti u razvojne procese. Klasične javne rasprave uvriježene u postupcima prostornog planiranja, pokazale su da su građani redovno stavljeni pred gotov čin i da više nemaju utjecaja na sadržaj (ex-post participacija). Konzultacije treba planirati unaprijed.
- Preporučuje se usklađivanje terminologije MRRFEU-a s onom koju koristi MFIN i s onom koja se koristi u operativnim programima za strukturne fondove. Bilo bi korisno utvrditi pojmovnik s objašnjenjima i sinonimima, usuglasiti ga na nacionalnoj razini, a zatim primijeniti na svim razinama strateškog planiranja. Terminologija strateškog planiranja u nacionalnim strateškim dokumentima i dokumentima koji se pripremaju za EU treba biti usuglašena.

- Preporučuje se grafički prikaz institucionalnog okvira uz opis odgovornosti za provedbu mjera (uglavnom županije) i jasnu naznaku zakonskih mogućnosti i obveza nositelja. Ako se radi o nositeljima kojima obveza za mjeru ili aktivnost nije zakonski definirana (npr. jedinice lokalne samouprave, javno ili privatno poduzeće, ustanova, udruga), odgovornost za provedbu mora biti formalizirana sporazumom o suradnji i s jasnom namjerom o sufinanciranju ili ugovorom o provedbi projekta. Nositelj provedbe cjelokupnog ŽRS-a je županija (ona provodi i prostorni plan), a ostali nositelji pojedinih mjera ili aktivnosti su partneri. To znači da je moguće uvesti partnerski ugovor između županije kao nositelja ŽRS-a i svih koji će provoditi pojedine aktivnosti u okviru ŽRS-a.
- Preporučuje se provjera usklađenosti ŽRS s planovima javnih poduzeća koja često imaju razrađene projekte o kojima ne moraju obavještavati (pa i ne obavještavaju) ni županijsku ni lokalnu samoupravu. Preporučuje se provjera planova javnih poduzeća radi usklađivanja mehanizama pripreme razvojnih dokumenata i njihove provedbe.

9.3. Preporuke za izradu integrirane strategije održivog urbanog razvoja

Urbana dimenzija EU politika

U dokumentu Europske komisije „The urban dimension of EU policies – Key features of an EU“ (srpanj, 2014) navedeno je nekoliko ključnih podataka vezanih za urbani razvoj na području EU:

- Oko 359 milijuna ljudi (72 posto ukupnog stanovništva EU) živi danas u gradovima, mjestima i predgrađima, pri čemu udio urbane populacije nastavlja rasti i vjerojatno će doseći više od 80 posto do 2050
- Značajne su razlike razvojnih učinaka između glavnih gradova i ostalih gradova. Velike su i razlike između istočnih i zapadnih gradova koji nisu glavni, a koje se ne mogu objasniti samo razlikama u njihovoj veličini. Čak i kada se analiziraju podjednako veliki gradovi, slične industrijske strukture, varijacije u smislu gospodarskih i društvenih učinaka su značajne
- Europu obilježavaju više policentrične i manje koncentrirane urbane strukture
- Urbane politike razlikuju se među zemljama članicama, a samo nekolicina ima posebna ministarstva i ministre odgovorne za urbana pitanja (urban affairs)
- Urbana politika često je implicitni rezultat urbanih i planskih zakona te kombinirane intervencije sektorskih politika, a rijetko rezultat eksplicitnog planskog strateškog usmjeravanja nekog područja

Obilježja idealnog europskog grada budućnosti trebaju biti usklađena s načelima navedenim u Povelji EU, Povelji o osnovnim pravima EU i Europskom socijalnom modelu. Konkretni ciljevi i vrijednosti grada, u kontekstu urbanog razvoja navedeni su u Povelji iz Leipzig-a. Načini ostvarenja ciljeva kao i uloge koju gradovi mogu imati u provedbi strategije Europe 2020 navedeni su u Deklaraciji iz Toleda, dok su načela urbanog razvoja na Europskom teritoriju sadržana u Teritorijalnoj agendi EU 2020.

U Izvješću Gradovi sutrašnjice sintetizirana su načela modela europskog održivog urbanog razvoja. Europski gradovi trebaju biti:

- Mjesta naprednog društvenog razvoja;
- Platforme demokracije, kulturnog dijaloga i različitosti;

- Mjesta zelene, ekološke i okolišne regeneracije;
- Privlačna mjesta i motori gospodarskog rasta

Integrirani održivi urbani razvoj u kontekstu Kohezijske politike 2014-2020

Kohezijska politika u razdoblju 2014-2020 usmjerena je na jačanje integriranih strategija čijom provedbom treba osnažiti održivi urbani razvoj, ojačati otpornost (resilience) gradova i osigurati sinergije ulaganja kroz europske strukturne i investicijske fondove.

Provedba strategija održivog urbanog razvoja zahtijeva određeni stupanj prijenosa ovlasti na gradsku upravu. Te ovlasti se razlikuje među zemljama članicama, ovisno o institucionalnom ustroju svake zemlje članice, no gradske vlasti trebaju preuzeti minimalnu odgovornost za odabir djelatnosti koje će provoditi. Svaka zemlja članica treba u Partnerskom sporazumu utvrditi načela za odabir urbanih područja na kojima će se provoditi integrirane akcije usmjerene k održivom urbanom razvoju kao i indikativne alokacije za te akcije/aktivnosti. U Poglavlju 6.1.2. je već spomenuto da je izrada metodologije za izradu integriranih strategija održivog urbanog razvoja u postupku izrade.

Dozvoljen je funkcionalni pristup koji omogućuje intervencije različitih opsega, odnosno provedbu integriranih akcija na razini naselja i okruga do funkcionalnih područja poput grada-regije ili metropolitanskih područja uključujući susjedna ruralna područja. Gradovi imaju mogućnost izraditi, usvojiti i provesti integralne strategije kojima se nastoji odgovoriti na ključne izazove grada, kombiniranjem resursa različitih prioritetnih osi i operativnih programa (kroz nekoliko fondova, multi-fond Operativne programe i korištenjem nekoliko prioritetnih osi Operativnog programa (cross-financing)). Na ovaj način gradovi imaju i veće odgovornosti za provedbu svojih strategija. Gradovima se toplo preporuča da koriste Referentni okvir za održive gradove (Reference Framework for Sustainable Cities - RFSC). RFSC je praktičan, javno dostupan i besplatan alat dizajniran na mrežnim stranicama EK. Namijenjen je lokalnim vlastima, kako bi im pomogao u promoviranju integralnih strategija urbanog održivog razvoja, te pružio praktičnu pomoć u integriranju načela održivosti u lokalne politike i akcije/aktivnosti.

Preporuke za analizu stanja navedene u Poglavlju 6.2. mogu poslužiti i prilikom izrade Strategija urbanog održivog razvoja, a u nastavku su navedene i dodatne koje bi valjalo uzeti u razmatranje:

- Treba definirati i jednoznačno koristiti pojam integralnog kako bi se s potpunim interdisciplinarnim razumijevanjem provodilo:
 - integriranje razvojnih aktivnosti
 - Integriranje razvojnih područja (gospodarstvo, društvo, infrastruktura...)
 - Integriranje više JLS u izradi/provedbi
 - Integriranje operacija/aktivnosti različitih OP-ova
 - Integriranje različitih izvora financiranja
- S obzirom da gradovi kandidati za Integrirana teritorijalna ulaganja trebaju izrađivati Strategije održivog urbanog razvoja, potrebno je metodološki uskladiti prije spomenute Smjernice (za izradu Strategija razvoja urbanog područja) i Metodologiju izrade Strategija održivog urbanog razvoja. Urbane aglomeracije definirane novim Zakonom, sigurni su kandidati za ITU. Osim ova 4 urbana područja, tri su grada (veća urbana područja) potencijalni kandidati za ITU

(Slavonski Brod, Zadar, Pula). Kako ne bi došlo do stvaranja nepotrebno velikog broja strateških dokumenata čija provedba se preklapa u prostoru, predviđeno je da se za urbane aglomeracije i druge potencijalne kandidate za ITU ne izrađuju dodatne Strategije održivog urbanog razvoja (metodologija izrade bit će određena Smjernicama za izradu Strategija razvoja urbanog područja, koje će prema Članku 15. Zakona o regionalnom razvoju izraditi MRRFEU). Prema Zakonu u oba slučaja (sigurni i potencijalni kandidati za ITU) za ova urbana područja izradit će se Strategije razvoja urbanog područja, te na temelju njih predložiti Akcijski plan s mehanizmom provedbe Integriranih teritorijalnih ulaganja.

- Treba procijeniti institucionalne kapacitete (raspoloživo osoblje, kompetencije) onih koji će biti uključeni u provedbu strategija – ukoliko kapaciteti nisu dovoljni u početku treba razmotriti druge načine uključivanja u razvojne aktivnosti.
- S obzirom da ovim strategijama treba identificirati projekte usmjerene na poboljšanje uvjeta života u depriviranim zajednicama, treba operativno definirati što su to deprivirane zajednice
- Treba koristiti postojeće prostorne planove gradova odnosno informacije o prostorno-planskim mogućnostima i ograničenjima provedbe pojedinih projekata
- Za potrebe izrade strategije nužno je identificirati razvojne projekte definiranog urbanog područja i odrediti u kojoj su fazi pripreme (projektna ideja, pribavljena tehnička dokumentacija, razrađena projektna ideja bez dokumentacije, projektni prijedlog spreman za prijavu na natječaj), te u koju se kategoriju mogu uvrstiti (tvrdi i meki projekti, komplementarni/kompatibilni projekti, rizični, društveno (ne)prihvatljivi projekti...). Na taj će način biti lakše donijeti odluku o konačnom odabiru projekata poželjnih za financiranje.
- Treba ustanoviti tijelo odgovorno za koordinaciju izrade strategije, te nositelja odgovornosti za provedbu dokumenta (tko je odgovoran i kome ako se strategija ne provodi, ili se provodi, ali neuspješno i sl.).
- Strategija održivog urbanog razvoja treba uzeti u obzir tematske ciljeve čija se provedba financira iz ESI fondova (specifična ulaganja u urbani razvoj). To se odnosi na
 - promoviranje nisko-ugljičnih strategija za urbana područja,
 - unaprjeđenje urbanog okoliša, uključujući regeneraciju brownfield lokacija i smanjenje zagađenja zraka,
 - promoviranje održive urbane mobilnosti,
 - promoviranje socijalne uključenosti kroz podršku fizičkoj, gospodarskoj i društvenoj regeneraciji depriviranih urbanih područja i na
 - inovativne urbane akcije

Stoga će za potrebe izrade ovih strategija, odnosno prije spomenutih Akcijskih planova s mehanizmima provedbe ITU, biti potrebno prikupiti podatke pomoću kojih će se moći utvrditi zatečeno stanje (sukladno tematskim ciljevima vezanim za urbani razvoj). Podatke koji nedostaju potrebno je početi prikupljati, a njihove će vrijednosti (promatranih pojava) ukazati u kojoj mjeri su ostvareni tematski ciljevi, odnosno u kojoj mjeri su projekti provedeni putem ITU-a doprinijeli njihovom ostvarenju.

10. PLANOWI, PROGRAMI, ZAKONI, UREDBE, IZVJEŠĆA, STUDIJE I ČLANCI OD ZNAČAJA ZA IZRADU STRATEGIJE REGIONALNOG RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE

Strateški dokumenti EU

1. Communication from the commission, EUROPE 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth, Brussels, 3.3.2010, COM(2010) 2020 final.
2. Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija, Provjera napretka strategije Europa 2020. za pametan, održiv i uključiv rast, Bruxelles, 5.3.2014., COM(2014) 130 final.
3. Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i odboru regija, Urbana dimenzija politika EU-a – ključne značajke plana EU-a za gradove, Bruxelles, 18.7.2014., COM(2014) 490 final.
4. Mediteranska strategija održivog razvoja - Okvir za održivost okoliša i zajednički prosperitet / zajedničko blagostanje, UNEP(DEC)/MED IG.16/27. lipnja 2005.

Uredbe EU

1. Uredba (EU) br. 1303/2013 o utvrđivanju zajedničkih odredbi o Europskom fondu za regionalni razvoj, Europskom socijalnom fondu, Kohezijskom fondu, Europskom poljoprivrednom fondu za ruralni razvoj i Europskom fondu za pomorstvo i ribarstvo i o utvrđivanju općih odredbi o Europskom fondu za regionalni razvoj, Europskom socijalnom fondu, Kohezijskom fondu i Europskom fondu za pomorstvo i ribarstvo.
2. Uredba (EU) br. 1301/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o Europskom fondu za regionalni razvoj i o posebnim odredbama o cilju „Ulaganje za rast i radna mjesta” te stavljanju izvan snage Uredbe (EZ) br. 1080/2006.
3. Uredba (EU) br. 1302/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o izmjeni Uredbe (EZ) br. 1082/2006 o Europskoj grupaciji za teritorijalnu suradnju (EGTS) u vezi s pojašnjenjem, pojednostavljenjem i poboljšanjem osnivanja i funkcioniranja takvih grupacija.
4. Uredba (EU) br. 1300/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o Kohezijskom fondu i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1084/2006.
5. Uredba (EU) br. 1305/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o potpori ruralnom razvoju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1698/2005.
6. Uredba (EU) br. 1299/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o posebnim odredbama za potporu iz Europskog fonda za regionalni razvoj cilju „Europska teritorijalna suradnja”.
7. Uredba (EU) br. 1304/2013 Europskog parlamenta i Vijeća o Europskom socijalnom fondu i stavljanju izvan snage Uredbe Vijeća (EZ) br. 1081/2006.

Strateški dokumenti/Analitičke podloge RH

1. **Nacionalni program demografskog razvitka (prihvaćen u Saboru RH 1996. godine)**
2. Nacionalni program razvitka otoka (prihvaćen u Saboru RH 1997. godine).
3. Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske, Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja, 1999.
4. Program prostornog uređenja Republike Hrvatske, Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja, 1999.
5. Strategija prometnog razvitka Republike Hrvatske, (NN 139/99).
6. Strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti RH, (NN 81/99).
7. Nacionalni program protuminskog djelovanja u Republici Hrvatskoj, Hrvatski centar za razminiranje, Sisak 2001.
8. Strategija energetskog razvitka RH (2002), MINGORP.
9. Nacionalna strategija zaštite okoliša i Nacionalni plan djelovanja za okoliš. Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, 2002.
10. Nacionalni program povećanja proizvodnje i potrošnje ribe u RH (2003), MPŠ.
11. Nacionalna šumarska politika i strategija (2003), VRH.
12. Program razvoja poduzetničkih zona 2004 – 2007. (2004) VRH.
13. Nacionalni projekt navodnjavanja i gospodarenja poljoprivrednim zemljištem i vodama u RH (2005) MPŠ.
14. Strategija razvitka službene statistike RH 2004-2012. (2005), HS.
15. Strateški okvir za razvoj 2006. – 2013. (2006), VRH.
16. Plan za poljoprivredu i ruralni razvoj (IPARD) 2007 – 2013. (2007), MPS.
17. Strategija upravljanja vodama (2008), HS, (NN 91/2008).
18. Strategija razvitka riječnog prometa u Republici Hrvatskoj (2008. – 2018.), Ministarstvo prometa, pomorstva i infrastrukture, 2008. (NN 65/08).
19. Nacionalni program željezničke infrastrukture za razdoblje 2008. do 2012. godine (NN 31/08)
20. Srednjoročni plan razvitka vodnih putova i luka unutarnjih voda Republike Hrvatske (2009-2016.) Ministarstvo prometa, pomorstva i infrastrukture, 2008.
21. Strategija energetskog razvoja RH, Ministarstvo gospodarstva, 2009.,
22. Strategija Vladinih programa za razdoblje 2011. - 2013. (2010), VRH.
23. Operativni program razvoja prerade drva i proizvodnje namještaja Republike Hrvatske 2011.-2014., Ministarstvo regionalnog razvoja, šumarstva i vodnog gospodarstva, Zagreb, 2011.
24. Strategija razvoja klastera u RH 2011-2020., (2011), MINGORP.

25. Akcijski plan razvoja ekološke poljoprivrede u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2011. - 2016. Ministarstvo poljoprivrede, 2011.
26. Ocjena sustava strateškog planiranja i mogućnosti financiranja razvoja županija i lokalnih jedinica u kontekstu provođenja politike regionalnog razvoja RH, MRRFEU, Zagreb, 2012.
27. Strategija za Republiku Hrvatsku – Dokument Europske banke za obnovu i razvoj, (proljeće 2013).
28. Ekonomski program Republike Hrvatske, Vlada Republike Hrvatske (travanj 2013).
29. Strategija razvitka službene statistike Republike Hrvatske 2013. – 2022. Sabor RH (24.5.2013.).
30. Program statističkih aktivnosti Republike Hrvatske 2013. – 2017. Sabor RH (24.5.2013.).
31. Strategija upravljanja i raspolaganja imovinom u vlasništvu Republike Hrvatske za razdoblje od 2013. do 2017. godine, Sabor RH (14.6.2013.).
32. Strategija Vladinih programa za razdoblje 2014. - 2016 Zagreb (kolovoz 2013).
33. Nacionalni strateški plan razvoja ribarstva 2014. - 2020. Vlada Republike Hrvatske na sjednici održanoj 26. rujna 2013. godine, izrađeno u skladu sa zahtjevima Uredbe (EZ br. 1198/2006) o Europskom fondu za ribarstvo i ostalim odredbama i ciljevima u sklopu Zajedničke ribarstvene politike EU.
34. Program ruralnog razvoja Hrvatske 2014-2020, Ministarstvo poljoprivrede i ribarstva, 2014.
35. Strategija razvoja hrvatskog turizma do 2020. godine, Sabor RH, travanj 2013. (NN 55/13).
36. Nacionalni program reformi i Program konvergencije Republike Hrvatske za razdoblje od 2014. do 2017. godine.
37. Strategija pomorskog razvitka i integralne pomorske politike Republike Hrvatske za razdoblje od 2014. do 2020. Ministarstvo prometa, pomorstva i infrastrukture, 2014.
38. Operativni program Konkurentnost i kohezija 2014.-2020.
39. ESF Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali 2014.-2020.
40. Smart Specialisation Strategy (nacrt se očekuje početkom 2015. godine)
41. Evaluacijska strategija za europske strukturne instrumente, MRRFEU, 2012.
42. Strateški plan Agencije za investicije i konkurentnost za razdoblje 2014.-2020. Agencija za investicije i konkurentnost, 2013.
43. Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske 2011.-2013.
44. Analitička studija o održivom urbanom razvoju, EU projekt Potpora jačanju regionalne i teritorijalne dimenzije u programskim dokumentima za EU fondove 2014 – 2020 godine, 2014.

45. Tablični prikaz analize nadležnosti središnje, područne (regionalne) i lokalne razine vlasti za provedbu infrastrukturnih i drugih projekata, EU projekt Potpora jačanju regionalne i teritorijalne dimenzije u programskim dokumentima za EU fondove 2014 – 2020 godine, 2014.
46. Regionalni indeks konkurentnosti 2013. Nacionalno vijeće za konkurentnost, 2014.
47. Prijedlog strategije poticanja investicija u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2014. – 2020. Ministarstvo gospodarstva, 2014.
48. Strategija razvoja poduzetništva 2013. – 2020. Ministarstvo poduzetništva i obrta 2013.
49. Nacrt Strategije razvoja socijalnog/društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2014. do 2020. godine. Ministarstvo rada i mirovinskog sustava, 2014.
50. Industrijska strategija Republike Hrvatske 2014. – 2020. Ministarstvo gospodarstva, 2014.
51. Strategija održivog razvitka RH, Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, 2009.
52. Strategija gospodarenja otpadom, Ministarstvo zaštite okoliša i prirode, 2005.
53. Izmjena i dopuna Programa prostornog uređenja Republike Hrvatske, Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja, 2013.
54. Strategija razvoja nautičkog turizma 2009.-2019. Ministarstvo prometa, pomorstva i infrastrukture.
55. Program građenja i održavanja javnih cesta za razdoblje 2009. do 2012. godine (NN 147/09)
56. Program građenja i održavanja javnih cesta 2013. - 2016. Ministarstvo prometa, pomorstva i infrastrukture, 2013.
57. Strategija pomorskog razvitka i integralne pomorske politike Republike Hrvatske za razdoblje od 2014. do 2020. Ministarstvo prometa, pomorstva i infrastrukture, 2014.
58. Projekcije stanovništva RH od 2010. do 2061. Državni zavod za statistiku RH, 2011.
59. Strategija razvoja ljudskih potencijala Grada Zagreba, prijedlog, 2011.
60. Strategija za razvoj ljudskih potencijala Zagrebačke županije, 2011.
61. Strategija razvoja ljudskih potencijala Virovitičko-podravske županije 2011 - 2013.
62. Strategija razvoja ljudskih potencijala Brodsko-posavske županije 2011 – 2013.
63. Strategija razvoja ljudskih potencijala Istarske županije 2011-2013.
64. Strategija razvoja ljudskih potencijala Zadarske županije 2011. – 2013.
65. Strategija razvoja ljudskih potencijala Šibensko-kninske županije, 2011.-2013.

66. Strategija razvoja ljudskih potencijala Vukovarsko-srijemske županije 2011. – 2013.
67. Strategija razvoja ljudskih potencijala Bjelovarsko-bilogorske županije 2011-2014 (nacrt).
68. Strategija razvoja ljudskih potencijala Požeško-slavonske županije za razdoblje 2011 - 2013.
69. Strategija za razvoj ljudskih potencijala Sisačko-moslavačke županije, 2011.
70. Strategija razvoja ljudskih potencijala Osječko-baranjske županije 2011. - 2013.
71. Strategija razvoja ljudskih potencijala Koprivničko-križevačke županije 2011. - 2013.
72. Strategija razvoja ljudskih potencijala Ličko-senjske županije 2011-2013.
73. Strategija razvoja ljudskih potencijala Međimurske županije 2011. - 2013.
74. Strategija razvoja ljudskih potencijala Varaždinske županije, 2011.-2013.
75. Strategija razvoja ljudskih potencijala Krapinsko-zagorske županije, 2011.-2013.
76. Strategija razvoja ljudskih potencijala Dubrovačko-neretvanske županije, 2011.-2013.
77. Energija u Hrvatskoj, 2012. (godišnja publikacija Ministarstva gospodarstva).
78. Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske „Demografski scenariji i migracije“, 2014.
79. Prijedlog izvješća o stanju okoliša u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2009. do 2012. godine, 2014.
80. Nacionalni program za razvoj i uvođenje inteligentnih transportnih sustava u cestovnom prometu za razdoblje od 2014. do 2018. godine (NN 82/14)
81. Strategija obnove i razvoja Grada Vukovara 2014.-2020.. Plan i program obnove i razvoja grada Vukovara 2014. - 2020. Vukovar, 2014.
82. Izvješće o učincima provedbe Zakona o otocima u razdoblju od 1999. do kraja 2001. godine. Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo, Zagreb, siječanj 2002. godine.
83. Izvješće o učincima provedbe Zakona o otocima u 2012. godini, MRRFEU, Zagreb, listopad 2013.
84. Strateški plan Ministarstva unutarnjih poslova i drugih institucija u funkciji zaštite i spašavanja za razdoblje 2015.-2017. (lipanj 2014)

Zakoni i podzakonski akti RH

1. Zakon o uspostavi institucionalnog okvira za upravljanje i provedbu europskih strukturnih i investicijskih fondova u Republici Hrvatskoj u financijskom razdoblju 2014. – 2020. (NN 92/14)

2. Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 153/09)
3. Uredba o osnivanju partnerskih vijeća statističkih regija (NN 38/10)
4. Pravilnik o obveznom sadržaju, metodologiji izrade i načinu vrednovanja županijskih razvojnih strategija (NN 53/10)
5. Pravilnik o upisniku upravnih tijela jedinila lokalne i područne (regionalne) samouprave, agencija i drugih pravnih osoba osnovanih s ciljem učinkovite koordinacije i poticanja regionalnog razvoja (NN 53/10)
6. Uredba o indeksu razvijenosti (NN 63/10, 158/13)
7. Pravilnik o ustrojavanju i vođenju središnje elektroničke baze razvojnih projekata (NN 66/10)
8. Odluka o razvrstavanju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prema stupnju razvijenosti (NN 89/10) – prestala važiti donošenjem nove istoimene Odluke (NN 158/13)
9. Zakon o područjima posebne državne skrbi (NN44/96) mijenjan i dopunjavan 16 puta, posljednji puta ove godine (NN 76/14)
10. Zakon o otocima (NN 34/99, 149/99, 32/02, 33/06)
11. Uredba o sadržaju i metodologiji izrade Programa održivog razvoja otoka sa sadržajem i metodologijom izrade Programa održivog razvoja otoka (NN 94/02)
12. Zakon o potvrđivanju Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjem (NN Međunarodni ugovori 8/2012)
13. Zakon o brdsko-planinskim područjima (NN 12/02, 32/02, 117/03, 42/05, 90/05, 80/08, 83/08, 148/13)
14. Zakon o obnovi i razvoju Grada Vukovara (NN 44/01, 90/05, 80/08, 83/08, 38/09, 148/13)
15. Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi (pročišćeni tekst)(NN19/13)

Studije i članci

Annoni, P., Dijkstra. L. (2013.), EU Regional Competitiveness Indeks, European Commission, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/studies/pdf/6th_report/rci_2013_report_final.pdf

Bajo, A.; Primorac, M.; Sopek P.; Vuco M. (2015): Neto fiskalni položaj županija od 2011. do 2013., Newsletter Instituta za financije br. 94, Zagreb

Ekonomsko-socijalna analiza mora i obale RH - nacrt izvješća, Ekonomski Institut Zagreb i Ekonomski fakultet u Splitu, 2014.

Human Development Report Croatia 2001, UNDP, Zagreb 2001

Isključenost i koncepti socijalnog uključivanja, World Bank, 2006 (PP prezentacija, Zoran Šućur, prof.dr.sc.)

Istraživanje o socijalnoj isključenosti u Hrvatskoj: Kvaliteta života i rizik od socijalne isključenosti; UNDP 2006.

Istraživačke podloge za raspravu o prijedlozima mjera za funkcijsku, fiskalnu i administrativnu reformu i za ostvarivanje ciljeva decentralizacije u Republici Hrvatskoj: Analiza izvršenja lokalnih proračuna i ciljevi decentralizacije,(2013), Ekonomski institut, Zagreb, lipanj.

Mirošević, H.: Analiza razvojnih dokumenata Republike Hrvatske, Radni materijali EIZ-a. EIZ-WP-1205, prosinac 2012.

Nejašmić, I. i R. Mišetić (2010), „Sintetični pokazatelj demografskih resursa: doprinos tipologiji hrvatskog prostora“, Hrvatski geografski glasnik, 72/1, str. 49-62.

Starc, N: Hundred Strategies, One Stratagem – An Inquiry into the Croatian Aptitude to Strategy Production, Seventh International Conference on Enterprise in Transition - proceedings, Split-Bol, May 24-26, 2007,

Vehovec, M. (ur.) (2014): O zdravstvu iz ekonomske perspektive, Ekonomski institut, Zagreb, Zagreb.

Posebno su razmotrene Analitičke podloge pripremljene u svrhu izrade Partnerskog sporazuma i drugih programskih dokumenata za ESI fondove.

Podaci i ostale informacije relevantne za izradu Strategije nalaze se i u studiji Definiranje razvojnih prioriteta širih regija (NUTS 2) koju su 2008. godine izradili stručnjaci Ekonomskih fakulteta u Zagrebu i Splitu i Ekonomskog instituta Zagreb. Studija se posebno navodi jer trenutno nije dostupna.

Razmotrene su i Županijske razvojne strategije koje su 2010. godine izrađene za razdoblje 2011-2013. MRRFEU je prikupilo i ex ante evaluacije ŽRS.

Razmotreni su i postojeći, redovno korišteni izvori statističkih podataka relevantni zbog zahtijevane prostorno/strukturne dezagregiranosti:

EUROSTAT

Državni zavod za statistiku

Hrvatska gospodarska komora

Hrvatski zavod za zapošljavanje

Financijska agencija - FINA

